

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI VE EKONOMİK
YANSIMALARI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Alper GÜÇLÜ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Müslüme NARİN

DOKTORA TEZİ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT BİLİM DALI

EKİM-2023

**GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI VE EKONOMİK YANSIMALARI:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Alper GÜÇLÜ

**DOKTORA TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

EKİM 2023

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Alper GÜÇLÜ

16.10.2023

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İKTİSAT Anabilim Dalı İKTİSAT Programı DOKTORA öğrencisi tarafından hazırlanan *Göçmen Kaçakçılığı ve Ekonomik Yansımaları: Türkiye Örneği* Başlıklı tez çalışması.16/10/2023 tarih ve 10:00 saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile DOKTORA TEZİ olarak **KABUL** edilmiştir.

	Kabul	Ret
Başkan Prof. Dr. Müslüme NARİN/ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/ İİBF	☒	☐
Üye Prof. Dr. Hakan Naim ARDOR Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/ İİBF	☒	☐
Üye Prof. Dr. Özgür TEOMAN Hacettepe Üniversitesi/ İİBF	☒	☐
Üye Prof. Dr. Sevim AKDEMİR Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi/ İİBF	☒	☐
Üye Doç. Dr. Sıtkıcan SARAÇOĞLU Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/ İİBF	☒	☐

(Göçmen Kaçakçılığı ve Ekonomik Yansımaları: Türkiye Örneği)

(Doktora Tezi)

Alper GÜÇLÜ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ekim-2023

ÖZET

Çalışmada düzensiz göç ve bu kapsamda ele alınan göçmen kaçakçılığı konusu incelenmektedir. Bu amaçla ekonometrik modellerden yararlanılmıştır. Bu modellerden Türkiye’de düzensiz göç sorununun birbirleriyle etkileşen toplumsal, siyasal, iktisadi, kriminal ve teknolojik birçok unsurdan kaynaklandığı, hareket edenlerle etmeyenler, düzenli göçmenlerle düzensiz göçmenler, yurt içi ve uluslararası insan hareketlilikleri arasında ilişki bulunduğu sonuçlarına ulaşılmaktadır. Bu bağlamda, düzensiz göçün tek bir ülkenin sorunu ortadan kaldıramayacağı kadar geniş bir sahayı kapsadığı, devletlerin ve uluslararası kuruluşların girişimleri ve uluslararası platformlardaki samimiyetlerinin çözüm sürecinde önem arz ettiği görülmektedir.

Bilim Kodu : 112120

Anahtar : Göçmen kaçakçılığı, düzensiz göç, ağ algoritmalarının eşleşmesi,
Kelimeler : kriminal anestezi, sosyal ağlarda Gresham yasası, dışsal ekonomiler
olarak mülteci kampları, sosyal ağların ordinal tatmin düzeyi

Sayfa Adedi : 417

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Müslüme NARİN

(Migrant Smuggling and Economic Implications: The Case of Türkiye)
(M.Sc. /Ph. D. Thesis)

Alper GÜÇLÜ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

October-2023

ABSTRACT

In this study, irregular migration and migrant smuggling evaluated in this context are examined. Econometric models were used towards this end. It is concluded from these models that the problem of irregular migration in Türkiye is caused by interacting social, political, economic, criminal and technological factors, and that there is a relationship between movers and non-movers, irregular and regular migrants, and internal and international human mobilities. In this context, it seems that irregular migration covers such a wide sphere that no single country can eliminate the problem, and that the initiatives of international organizations and states, and their sincerity in international platforms are important in solution process.

Science Code : 112120

Key Words : Migrant smuggling, irregular migration, interlocking network algorithms, criminal anesthesia, Gresham's law in social networks, refugee camps as external economies, ordinal satisfaction level of social networks.

Page Number : 417

Supervisor : Prof. Dr. Müslüme NARİN

TEŞEKKÜR

Danışmanlık görevini hocam Prof. Dr. Aziz Konukman'dan devralan, özellikle kaynakça bölümüne yaptığı katkı ve tavsiyelerle metne yepyeni bir görünüm kazandıran, çalışmam süresince yardımlarını esirgemeyen tez danışmanı hocam Prof. Dr. Müslüme Narin'e öncelikle teşekkür etmek isterim.

Önerileriyle kuramsal bölümler ve ekler kısmının şekillenmesinde Aziz hocamın katkıları büyüktür. Tezin ismini hocam Prof. Dr. Hakan Naim Ardor belirlemiştir. Ekonometrik analizler sonucu elde edilen bulgular ile bu isim çalışmaya bütünsel bir görünüm ve anlam kazandırmıştır. Her ikisine de destekleri için şükranlarımı sunarım.

Yoğun mesai gerektiren tez çalışmamada tarafıma gerekli anlayışı gösteren ve araştırma konumdaki güncel gelişmelerden çoğu zaman anlık bilgi sahibi olmama olanak sağlayan kurumumun desteği olmasaydı bu çalışma sonuca ulaşamazdı.

Çalışmanın ortaya çıkmasında doğrudan veya dolaylı olarak emeği geçen Gazi Üniversitesi ve Hacı Bayram Veli Üniversitesi akademik ve idari kadrosuna teşekkür ederim.

Son olarak bu süreç boyunca kendilerine yeteri kadar zaman ayırmadığım aileme, özellikle bugünlere gelmemde büyük emeği geçen kıymetli annem Emine Güçlü'ye minnetlerimi sunmak için bu fırsatı değerlendirmekten mutluluk duyduğumu ifade etmek isterim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR.....	xv
1. GİRİŞ	1
2. GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞININ TANIMI, YÖNTEMLERİ ve KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	5
2.1. Suçun Tanımı.....	5
2.2. Kuramları	10
2.2.1. İktisat Merkezli Göçmen Kaçakçılığı Kuramları.....	10
2.2.1.1. Neoklasik iktisadın göç kuramlarını esas alan kuramlar	10
2.2.1.2. Göçmen kaçakçılığını yasa dışı göç işi olarak değerlendiren kuram.....	21
2.2.2. Orta Seviye Göç Kuramlarını Esas Alan Göçmen Kaçakçılığı Kuramları.....	40
2.2.2.1. Göçmen kaçakçılığını kurumsal göç kuramı ve örgütlü suçla açıklayan kuram.....	40
2.2.2.2. Göçmen kaçakçılığını sosyal ağ ve sermaye bağlamında aile işi gören kuram	49
2.2.2.3. Ağ algoritmalarının eşleşmesi hipotezi.....	58
2.3. Yöntemleri	59
3. GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞINA YÖNELİK ULUSLARARASI DÜZENLEMELER	63
3.1. Palermo Sözleşmesi.....	63
3.2. Palermo Sözleşmesi'ne Ek Protokoller	65
3.3. Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme	69
3.4. Göçmen Kaçakçılığı ile İlişkili Diğer Uluslararası Düzenlemeler	73

4. TÜRKİYE’DE GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI VE MÜCADELE YÖNTEMLERİ .	75
4.1. Türkiye Göç Tarihi.....	75
4.2. Göç Kuramları Çerçevesinde Türkiye Göç Tarihi.....	92
4.3. Göçmen Kaçakçılığı Sorununda Türkiye’nin Dâhil Olduğu Ülke Sınıfı	101
4.4. Türkiye’de Göçmen Kaçakçılığının Nedenleri ve Genel Görünümü.....	104
4.5. Türkiye’de İnsan Ticareti Sorunu.....	135
4.6. Göçmen Kaçakçılığı ile Mücadelesinde Türkiye’nin Yöntem ve Araçları.....	140
4.6.1. Türkiye’nin Düzensiz Göçle Dolaylı Mücadele Yöntemleri.....	140
4.6.2. Türkiye’nin Düzensiz Göçle Doğrudan Mücadele Yöntemleri	169
5. EKONOMETRİK MODELLERE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME	211
6. SONUÇ	239
KAYNAKLAR.....	245
EKLER.....	277
Ek-1. Birim Kök Testleri	279
Ek-2. Ekonometrik Modeller	285
Ek-3. Literatür	371
Ek-4. Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model (Ardl).....	397
Ek-5. Kurulan Modellere İlişkin Varsayım Testleri	407
Ek-6. Bai-Perron Çoklu Yapısal Kırılma Testi	413
Ek-7. Veri Tablosu.....	415
ÖZGEÇMİŞ.....	417

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge 4.1. 19. Yüzyıldan İtibaren Gerçekleşen Türkiye Yönlü Göçler	91
Çizelge 4.3. Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamın Yaygınlık Nedenleri.....	141
Çizelge 4.4. Çalışma İzni İhlalinde Uygulanan İdari Para Cezaları	162
Çizelge 4.5. Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancılar için Yapılan İşlemler.....	193
Çizelge 4.7. İkamet İzni Kapsamındaki Yabancıların Tahkikatına İlişkin İşlemler	198
Çizelge 4.8. Düzensiz Göçmenlere İlişkin Yapılan İşlemler	199

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil 2.1. Hedef ve Kaynak Ülke Dönüşüm Eğrileri	18
Şekil 2.2. Talep ve Arzın Kaçakçılık Fiyat ve Miktarı Üzerindeki Etkileri	39
Şekil 4.1. Akdeniz Göç Güzergâhı'	105
Şekil 4.2. Türkiye’de Düzenli ve Düzensiz Göçe İlişkin Yasal İşleyiş.....	126
Şekil 4.3. Türkiye’de İnsan Ticareti Konulu Ceza Davaları.....	138
Şekil 4.4. GİB’e Göre Türkiye’de İnsan Ticareti Mağdur ve Şüpheli Sayıları	139
Şekil 4.5. KOM’a Göre Türkiye’de İnsan Ticareti Olaylarına İlişkin Yıllık İcmal	139
Şekil 4.6. Göç İdaresi Başkanlığı’nın Teşkilat Şeması	173

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AIC	Avustralya Kriminoloji Enstitüsü
Ar-Ge	Araştırma ve Geliştirme
ASELSAN	Askerî Elektronik Sanayi
BAC-SEE	Güneydoğu Avrupa İş Danışma Konseyi
Bağ-Kur	Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK/UNCHR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
BMUSO/UNODC	Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi
BYKP	Beş Yıllık Kalkınma Planı
C.	Cilt
CARIM	Avrupa Akdeniz Uluslararası Göç Üzerine Uygulamalı Araştırma Konsorsiyumu
CEFMR	Central European Forum for Migration Research
çev.	Çeviren
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DB	Dünya Bankası
DGP	Dünya Gıda Programı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EBSVERA	Artırılmış Sınır Güvenliği ve Vize Reform Yasası
EBTİS	Elektronik Banka Tahsilat İşleme Sistemi
Ed.	Editör
Eds.	Editörler
EFKS	Elektronik Fatura Kayıt Sistemi
ERP	Katılım Öncesi Ulusal Ekonomik Reform Programı
FED	Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası
Frontex	AB Üye Ülkelerinin Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İş Birliği Ajansı
GFMD	Küresel Göç ve Kalkınma Forumu

Kısaltmalar	Açıklamalar
GKKS	Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler
GKKY	Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancılar
GPS	Küresel Konumlama Sistemi
GÜ	Gelişmiş Ülkeler
ICAO	Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü
IMISCOE	Uluslararası Göç, Entegrasyon ve Sosyal Uyum Ağı
IMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
In	İçinde
INTERPOL	Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı
IPA	Katılım Öncesi Malî Yardım Aracı
ISIC	Uluslararası Standart Endüstriyel Sınıflandırma
İGAM	İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi
İHA	İnsansız Hava Aracı
İP	İstikrar Paketi
İTO	İstanbul Ticaret Odası
KADİM	Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Projesi
KDV	Katma Değer Vergisi
KEP	Katılım Öncesi Ekonomik Program
KİHBİ	Kaçakçılık İstihbarat ve Bilgi Toplama Daire Başkanlığı
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOM	Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Başkanlığı
KOSGEB	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
Ltd.	Limited
MASAK	Malî Suçları Araştırma Kurulu
MIT	Massachusetts Teknoloji Enstitüsü
MiReKoç	Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi
MPRA	Munich Personal RePEc Archive
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü
OMTAS	Orta Menzilli Tanksavar Füze Sistemi
ORSAM	Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
OVP	Orta Vadeli Program
PSTN	Devre Aktarılabilir Telefon Ağı

Kısaltmalar	Açıklamalar
S.	Sayı
SAM	Stratejik Araştırmalar Merkezi
SECI	Güneydoğu Avrupa İş Birliği Girişimi Çalışma Grupları
SELEC	Güneydoğu Avrupa Kanun Uygulama Merkezi
SETA	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
Şeker-İş	Türkiye Gıda ve Şeker Sanayi İşçileri Sendikası
TADOC	Türkiye Uluslararası Uyuşturucu ve Organize Suçlarla Mücadele Akademisi
TAI	Türk Havacılık ve Uzay Sanayii
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TEPAV	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TESEV	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TİSK	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TODAİE	Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TOHAV	Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı
TTB	Türk Tabipleri Birliği
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜCAUM	Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TVPA	İnsan Ticareti Mağdurlarını Koruma Kanunu
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UÇÖ/ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
UGÖ/IOM	Uluslararası Göç Örgütü/ International Organisation for Migration
UGPGM	Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi
UİK	Uluslararası İşgücü Kanunu

Kısaltmalar	Açıklamalar
UMTAS	Uzun Menzilli Tanksavar Füze Sistemi
UTSAM	Polis Akademisi Başkanlığı Uluslararası Terörizm ve Sınır aşan Suçlar Araştırma Merkezi
VEDOP	Vergi Daireleri Tam Otomasyon Projesi
Vol.	Volume
VUK	Vergi Usul Kanunu
YÇİK	Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun
YİMER	Yabancılar İletişim Merkezi
YUKK	Yabancılar Uluslararası Koruma Kanunu

EKONOMETRİK ANALİZLERDE KULLANILAN KISALTMALAR

ADF	<i>Genişletilmiş Dickey Fuller Birim Kök Testi</i>
AIC	Akaike Bilgi Kriteri
ARDL	<i>Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Sınır Testi</i>
Cpt _a	Cep Telefonu Aboneliklerinin Sayısı
Cpt _{a.D.}	Dünya Cep Telefonu Aboneliklerinin Sayısı
CUSUM	Kümülatif Toplam
DW	<i>Durbin Watson Test İstatistiği (Otokorelasyon Testi)</i>
ECT	Hata Düzeltme Terimi
FPE	Hata Tahmin Ölçütü
GK	Göçmen Kaçakçısı Sayısı
HQIC	Hannan ve Quinn Bilgi Kriteri
İnt _k	İnternet Kullanıcıların Sayısı
İnt _{k.D.}	İnternet Kullanıcıların Sayısı (Dünya)
İsz.	İşsiz Sayısı
K	Açıklayıcı Değişken Sayısı
KPSS	<i>Kwiatkowski-Phillips-Schmidt Shin Birim Kök Testi</i>
M	Maksimum Gecikme Uzunluğunu
Mtc.	Mülteci ve Sığınmacıların Sayısı
M ₂ V _A	ABD'nin Para Dolanım Hızı
M ₂ V _T	Türkiye'nin Para Dolanım Hızı
p-değeri	Olasılık Değeri
PP	<i>Phillips Perron Birim Kök Testi</i>
R. GSYH _{sn}	Sanayinin Gayri Safi Yurt içi Hasılaya Reel Katkısı

Kısaltmalar**Açıklamalar****R. GSYH_{tar}**

Tarımın Gayri Safı Yurt içi Hasılaya Reel Katkısı

VIF

Varyans Enflasyon Faktörü

X_{BG}²*Breusch-Godfrey Otokorelasyon Testi (Ototokorelasyon Testi)***X_{BP}²***Breusch-Pagan Testi (Değişen Varyans Testi)***X_{DA}²***Durbinin Alternatif Testi (Otokorelasyon Testi)***X_{JB}²***Jarque Bera Testi (Normallik Testi)***X_R²***Ramsey'in Reset Testi***X_W²***White Testi (Değişen Varyans Testi)***YDG_T**

Türkiye'de Yakalanan Yasa Dışı Göçmen Sayısı

1. GİRİŞ

Göçmenleri harekete geçiren nedenler, hareketlerin sonuçları, kaynakları, güzergâh ve seyahat yöntemleri çeşitlilik arz etmekte olup küresel bir niteliğe bürünmüştür. Günümüzde yarım yüzyıl öncesine kadar var olmayan sınır ötesi insan hareketlilikleri dikkat çekmektedir. Bu nedenle göç çalışmalarının çok boyutlu bir yaklaşım çerçevesinde ele alınması gereği üzerinde sıklıkla durulmaya başlanmıştır.

Bu bağlamda tezin ikinci bölümünde, göçmen kaçakçılığının tanımı, kavramsal çerçevesi ve yöntemleri çok boyutlu bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Bu kuramların göç kuramlarını esas aldıkları, göçün nedenlerini açıklayan mikro ve makro seviyeli kuramlarla göçün sürekliliğini açıklayan orta seviye göç kuramlarının türevi oldukları göze çarpmaktadır.

Göçmen kaçakçılığına yönelik Uluslararası düzenlemelere daha ziyade Palermo Sözleşmesi ve bu sözleşmeye Ek Protokoller üzerinde durulan çalışmanın üçüncü bölümünde yer verilmiştir. İnsan hareketlilikleri paydasında fikir vermesi açısından analizlerde sıklıkla üzerinde durulduğundan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme de ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Göçmen kaçakçılığı ile ilişkili diğer uluslararası düzenlemeler ismen sayılmak suretiyle bölüm sonuna eklemiştir.

Türkiye’de göçmen kaçakçılığının durumu ve düzensiz göçle mücadele yöntemleri dördüncü bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu kapsamda, göçmen kaçakçılığıyla mücadele yöntemleri dolaylı ve doğrudan olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Vize işlemlerinin yönetimi, kayıt dışı ekonomiyle mücadele yöntemleri, yabancıların çalışma izinleri mevzuatı dolaylı yönlerden düzensiz göçle mücadelenin başarısını etkilemektedir. Doğrudan mücadele yöntemleriye daha çok ceza işletim sistemi ve sınır uygulamalarıyla varlık göstermektedir.

Beşinci bölümde çalışmanın eklerinde yer alan ekonometrik modellere ilişkin değerlendirmeler mevcuttur. Düzensiz göçü etkileyen serilerin seçiminde ikinci bölümünde ifade edilen kuramlarla dördüncü bölümünde bahsi geçen Türkiye’nin düzensiz göçle mücadelesini etkileyen unsurlar etkili olmuştur. Oluşturulan modellerden göçmen kaçakçılığı olaylarında düzensiz göç akımının yanı sıra mülteci sayısındaki değişimlerin de etkili olduğu, düzensiz göçün Türkiye’nin işgücü piyasaları üzerinde belirgin etkilerinin bulunduğu, mülteci akımının bu uzun dönem

ilişkinin gücünü hissedilir şekilde artırdığı, tarım ve sanayi sektöründeki gelişmelerin Türkiye yönlü düzensiz göç üzerinde uzun dönem etkilerinin bulunduğu, iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin göçmen kaçakçılığı vakalarını artırırken düzensiz göçmenlerin bu teknolojilerden yararlanmalarının gerek yasal giriş konusunda bilgilendirme faaliyetine olumlu etkisi gerekse sosyal ağlar vasıtasıyla gizlenme olanaklarını artırması nedeniyle yasa dışı göçmen sayısını azalttığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Göçmen kaçakçılarının kâr mülahazasıyla bir girişimci gibi hareket ettikleri, iktisat merkezli göçmen kaçakçılığı kuramları bağlamında gerek yurt içi gerekse uluslararası yazında sıklıkla ele alınan bir konudur. Ulusal ve uluslararası para talebindeki artış ve düşüşlerin Türkiye yönlü düzensiz göç akımları üzerinde kısa ve uzun dönemde etkilerinin bulunduğu çalışmadan çıkarılan önemli bir diğer sonuçtur.

Uluslararası para konumu nedeniyle dolar talebindeki değişikliklerin Türkiye yönlü düzensiz insan hareketlilikleri üzerinde daha hissedilir bir etkisinin olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla doların istikrarı düzensiz göç üzerinde olumlu bir etki bırakacaktır. Diğer yandan doların ABD ekonomisine sağladığı senyoraj gelirleri böyle bir olasılığı güçleştirmektedir. Para politikalarında istikrarı sağlayacak uluslararası bir çözüm yolunun sadece iktisadi olarak gerçekleştirilmesi mümkün olmadığından siyasal faktörlerin devreye girmesinin, bunun için küresel çapta etkili olan uluslararası mali anestezi politikalarının BM gibi uluslararası kuruluşlar nezdinde dengelenmesinin gerektiği, bu dengeleme mekanizmasında yardımların önemli bir yerinin olacağı değerlendirilmektedir. Yeter düzeyde olsalar bile çoğu zaman vaktinde seferber edilemeyen bu yardımlar en az gelişmiş ülkelerdeki karışıklıkları önleyici meşru askeri müdahaleler şeklinde olabileceği gibi gıda ve barınma gibi temel ihtiyaçların teminini de kapsayabilir. Diğer yandan çalışmanın beşinci bölümünde ayrıntılı olarak ele alınan, ulusal ve uluslararası düzeyde başarılı ve önemli yansımalarının bulunan e-gıda kartı programı gibi iyi bir örneği de bulunmaktadır.

Araştırmacılar son zamanlarda göç ve göçmen kaçakçılığı üzerine yaptıkları kuramsal çalışmalarda sosyal ağların insan hareketlilikleri üzerindeki önemini göz ardı etmeseler de kuramlarını bilişim ağlarındaki gelişmelerin kişiler arası sosyal ağların gelişimine etkisinin neden olduğu değişmelere henüz yeter derecede uyarlanamışlardır. Az gelişmiş ülkelerde internet kullanım oranı az, cep telefonu aboneliklerinin oranı düşüktür. Bu oran bazı kaynak ülkelerde nispeten yüksek

olmakla birlikte bu ülkelerin internet ve cep telefonlarının eş zamanlı olarak kullanımına imkân veren teknolojilere yeterince erişememektedirler. Bu ülkelerin gelir seviyeleri oldukça düşük, altyapıları yetersizdir. Oysa facebook, twitter gibi sosyal medya ağları ve navigasyon kullanımının göçmen kaçakçılarının yardımına başvuruyu azaltabilmektedir. Bundan farklı olarak Türkiye yönlü düzensiz göçmenlerin sosyal medya uygulamaları sayesinde birbirleriyle son derece irtibatlı oldukları, tehlikesiz giriş konumları, başarılı geçiş sağlayan göçmen kaçakçıları konusunda anlık bilgi edindikleri ve paylaşımında bulundukları Avrupa Komisyonu'nun yakın zamanda yapmış olduğu bir çalışmadan edinilen bilgiler arasındadır. Yukarıda bahsi geçen modellerden elde edilen sonuçlar bu durumu destekler niteliktedir.

Gelişmiş ülkelerde sermaye yoğunluğu artarken serbest piyasa mekanizmasında meydana gelen aksamaların her seferinde dünya ekonomilerinde daha büyük dalgalanmalara neden olduğu sıklıkla dile getirilmektedir. Benzer şekilde model 12'den ABD'nin para talebindeki değişikliklerin Türkiye'deki düzensiz göçe etkisi dikkat çekmektedir. Hedef ülkenin para politikalarındaki değişikliklere en az gelişmiş ülkeler çoğunlukla vergi politikalarıyla cevap vermektedir. Bu ülkelerde düşük kişi başına gelir düzeylerine iç karışıklıkların eşlik etmesi göçü adeta bir hayatta kalma mücadelesine dönüştürebilmektedir.

Hedef ülkelerde sermayenin artışı diğer yandan da teknolojinin gelişmesi üretim süreçlerini kısaltırken diğer yandan birçok dışsallığı içsel hâle getirmektedir. Yukarıda bahsi geçen iletişim teknolojileri bunun kısmi bir örneğidir. Para talebinin daha az dalgalandığı bir ortamda şirketlerin aşırı kâr durumlarının ortadan kalkacağı farz edilebilir. Bireysel iletişim veri tabanının para sistemiyle birebir bütünleşmesinin (örneğin hedging benzeri faaliyetlerin sosyal medya uygulamaları vasıtasıyla otomatik olarak gerçekleştirilmesi ve bu uygulamaların teknolojik gelişmeler vasıtasıyla ve daha az maliyetle toplumun geneline yayılması) risk ve olasılık tahminlerine daha az yer bırakacağı açıktır. Oysa girişimcinin kâr mülahazaları onu belirsizliğin egemen olduğu alanlara yönlendirerek insan hareketliliklerine apayrı bir boyut kazandıracaktır. Dolayısıyla elde edilen çıkarımlara ağ algoritmalarının eşleşmesi hipotezi bağlamında sonuç bölümüne yer verilmiştir.

Özetle, göçmen kaçakçılığının Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerini inceleyen ve 6 bölümden (giriş ve sonuç bölümleri dâhil) oluşan bu tez, küreselleşmenin etkisini

giderek artırdığı günümüz dünyasında düzensiz göç sorununun birbirleriyle etkileşen toplumsal, siyasal, iktisadi, kriminal ve teknolojik birçok unsurdan kaynaklandığı, hareket edenlerle etmeyenler, düzensiz göçmenlerle düzenli göçmenler, yurt içi ve uluslararası insan hareketlilikleri arasında ilişki bulunduğu varsayımından hareketle konuyu çok boyutlu bir bakış açısıyla ele almaktadır.

2. GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞININ TANIMI, YÖNTEMLERİ ve KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Bu bölümde öncelikle göçmen kaçakçılığının tanımı yapılmaktadır. Kavramsal çerçevesi çizildikten sonra göçmen kaçakçılığı kuramları ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Bölüm sonunda kısaca yöntemlerine değinilmektedir.

2.1. Suçun Tanımı

Palermo Sözleşmesi'ne Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol'ün 3. ve 6. maddelerinde göçmen kaçakçılığının tanımına yer verilmektedir. Bu tanım birçok uluslararası kuruluş ve ülke nezdinde kabul görmektedir. Bu sözleşmenin tanımlar başlıklı üçüncü maddesinin (a) bendine göre göçmen kaçakçılığı;

“doğrudan veya dolaylı olarak mali veya diğer bir çıkar elde etmek için bir kişinin vatandaşlığını taşımadığı veya daimî ikametgâh sahibi olmadığı bir taraf devlete yasa dışı girişinin temini” şeklinde tarif edilmektedir. Bu kapsamda gerek yasa dışı göçe gerekse insan ticaretine konu olan kişilerin uyrukluğunda bulundukları ülke kaynak, bu kişilerin varmak ya da nakledilmek istendiği ülke hedef, bu ülke yönünde gerçekleşen yolculukta üzerinden geçilen veya müsait bir ortam oluşana kadar meşru ya da gayri meşru yollarla ikamet edilen ülke ise transit ülke olarak adlandırılmaktadır (Öztürk ve Ardor, 2007: 90).

Göç araştırmalarının birçoğunda insan ticareti ve göçmen kaçakçılığı kavramlarının yanlış veya birbirlerinin yerine kullanıldığı gözlemlenmektedir (Australian Institute of Criminology, 2008: 1; Ollus, 2002: 32; Buckland, 2009: 148). Dolayısıyla çalışmada öncelikle bu kavramların tanımlarına yer verilecektir.

- Yasa Dışı/ Düzensiz Göç:

Hedef ülkeler açısından bu durum ülkeye yasa dışı olarak giriş ya da yasal olmakla birlikte çıkış sürelerini ihlal etmek şeklinde olup kabul, sevk ve transit geçiş mevzuatının dışında gerçekleşmektedir. Bu gibi hâllerde yasa dışı yollardan giriş yapan ve/veya çalışan göçmen gerekli yetki ve belgelere sahip bulunmamaktadır. Düzensiz göç kaynak ülkeler açısından ele alındığında göçmenin ilgili devletin yasal mevzuatına aykırı biçimde ve geçerli belgeleri olmaksızın ülkeden ayrılması durumunda gerçekleşmektedir. Göçmenin çoğu zaman bir pasaportu ya da seyahat

belgesi bulunmamaktadır. Göç yazını incelendiğinde yasa dışı/düzensiz göçün genellikle insan ticareti ve göçmen kaçakçılığı vakalarıyla sınırlandırıldığı görülmektedir (IOM, 2019: 116).

Yasa dışı göçün benimsenen evrensel bir tanımı mevcut olmamakla birlikte Uluslararası Göç Örgütü'nün giriş ve çalışma sürelerinin ihlaline değinen bu tanımı genellikle kabul görmektedir.

Günümüzde göçmen kaçakçılığı ile düzensiz göçün artışı arasındaki ilişki yadsınamayacak boyutlardadır (Çizelge E.2.45; E.2.37).. Kaçakçı nakil ve yasa dışı geçişleri sağlamakla kalmamakta aynı zamanda bu geçişlerde belge temini de dâhil olmak üzere daha geniş çaplı faaliyetlerde bulunabilmektedir (Heckmann, 2007: 3).

- İnsan Ticareti:

Palermo Protokolü'ne ek İnsan Ticaretine İlişkin Protokol'ün üçüncü maddesi insan ticaretini (United Nations, 2000: 15);

“Kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması” şeklinde tanımlamaktadır.

İstismar teriminin, “asgari olarak, başkalarının fuhşunun istismar edilmesini veya cinsel istismarın başka biçimlerini, zorla çalıştırmayı veya hizmet ettirmeyi, esareti veya esaret benzeri uygulamaları, kulluğu veya organların alınmasını içereceği” ifade edilmektedir.

- Göçmen Kaçakçılığı:

Göçmen kaçakçılığının tanımına ilişkin tartışmalar 1990'lı yılların ortalarına rastlamaktadır. İnsan ticaretinden ayrı bir şekilde değerlendirilmesi gerekmekte ise de 2000'li yıllara kadar bu iki kavram birbirinin yerine kullanılmaya devam etmiştir (Salt, 2000: 38; David ve Monzini, 1999: 5). İnsan ticareti ve göçmen kaçakçılığı arasındaki temel farklar aşağıda maddeler hâlinde açıklanmaktadır (UNODC, 2010a: 10):

(a) Suçun Pasif Süjesi: Göçmen kaçakçılığı söz konusu olduğunda göçmenin mağduriyeti kaçınılmaz değildir. Çünkü çoğu zaman kaçakçılığa konu olan kişinin rızası mevcuttur. Bu rıza durumu kaçakçılık süresince göçmenin şiddet ve tehlikeyi de içeren diğer suçlara maruz kalmayacağını bir garantisi değildir. Göçmenin bu rızadan operasyonun herhangi bir anında geri dönmesi mümkün olduğundan konu karmaşık bir hâle bürünebilmektedir. Ülkeye yasa dışı yollardan giren göçmenin yakalanması durumunda suça olan iştirakinin derecesi devlet tarafından belirlenmektedir.

(b) Hedef ülkeye yasal olmayan yollardan giriş ve/veya burada kalış: Göçmen kaçakçılığı suçu uluslararası bir boyuta sahip olup en az iki ülkeyi kapsamaktadır. Göçmenin bir ülkeden diğerine geçişinin veya burada kalışının kolaylaştırılması göçmen kaçakçılığının amacıdır (Stoyanova, 2011: 782). Bu iki durum kaçınılmaz olmamakla birlikte insan ticareti için de geçerli olabilir. İnsan ticareti söz konusu olduğunda giriş ve kalışların yasal yollardan gerçekleşmiş olması mümkündür. Üstelik insan ticaretine konu olan bireyler yasal yollardan göç etme imkânları olmayan kişi grubuyla sınırlandırılmamakta olup mağdurun tabiyetinde bulunduğu ülke sınırları içerisinde de gerçekleştirilebilmektedir.

(c) Sömürü: Kâr elde etme güdüsüyle hareket edildiğinden insan ticaretinin temelinde sömürü/istismar yer almaktadır. Diğer yandan göçmen kaçakçısı kârını yasal olmayan yollardan geçiş ve/veya kalışı kolaylaştırmak suretiyle elde eder. Göçmen-kaçakçı ilişkisinin genellikle hedef ülkeye giriş sonrasında sona erdiği ifade edilebilir.

İnsan ticareti kişiye karşı işlenen bir suç türü olup mağdurları ya başlangıçta rıza göstermemişler ya da kaçakçının şiddet yoluna başvurusu neticesinde gösterdikleri rıza anlamsızlaşmıştır. Diğer yandan iki suç türü arasındaki ardıllık vakaları tartışmaları beraberinde getirmektedir (Tailby, 2001: 1). Seyahat anında koşulların zorlaştığı anlarda kaçakçının şiddet, hile ve ikrah yollarına başvurusuna bağlı olarak göçmen kurbana dönüşebilmektedir (Aronowitz, 2009: 4). Bazen bu iki suç türü arasındaki fark belirsizleşmektedir.

Üstelik Palermo Protokolü'ne ek iki protokolün koruma seviyelerinin farklılık arz ettiği ifade edilebilir. Bu nedenle göçmen kaçakçılığı mağdurları ayrı bir düzenlemeye tabi tutulurken insan ticaretine konu olan bireylerin mağdur niteliğini kazanıp yasal koruma ve mali desteğe sahip olmaları tartışmalara neden olmaktadır. Bazı araştırmacılar, göçmen kaçakçılığı olayına yönelik çoğu operasyonun insan ticareti ile

son bulduğu gerçeğinden hareket ederek bu iki uç nokta arasında bir sürekliliğe işaret etmektedirler. Bunlardan Webb ve Burrows, tutuklanan kaçakçılar ve tacirlerle yaptıkları görüşmelere dayanan çalışmalarında bu iki suç arasındaki yakınlığı ortaya koyarak insan ticareti ve göçmen kaçakçılığı suçlarının birbiriyle örtüştüğüne kanaat getirmişlerdir (Webb ve Burrows, 2009: 3).

Ek Protokoller sayesinde önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da oluşturulan rejimin dengesizliğinin ulusal yetkililerin düzensiz göçü insan ticaretinden ziyade göçmen kaçakçılığı olarak değerlendirmelerine neden olduğuna yönelik eleştiriler mevcuttur (Gallagher, 2002: 28). Bunlardan Gallagher, yaşam ve güvenlikleri kaçakçılık nedeniyle tehlikeye girdiğinde ilgili devletlerce göçmenlerin temel haklarının korunması ve muhafazasının göçmen kaçakçılığı protokolünün başlıca amaçlarından birisi olduğunu vurgulamaktadır (Gallagher, 2009: 839). Bu protokole göre, devletler özellikle kaçakçılığa maruz kalan göçmenlerin haklarını korumakla yükümlüdürler, buna mukabil bazen kaçakçılığa konu olan göçmen tutuklanıp mahkûm edilirken cezanın büyük kısmını hak eden kaçakçıya karşı aynı hassasiyetin gösterilmediği iddia edilebilmektedir (IOM, 2009: 133).

Gallagher her iki protokolün de sınır uygulamalarını öne çıkardığına değinmektedir. Eleştiriye açık koruma hükümlerine rağmen sözleşmeyle uluslararası hukukta ilk kez göçmen taşıdığından şüphelenilen gemilerin alıkonulması taraf devletlerce benimsenerek denizlerde sınır tedbirlerinin daha etkin bir şekilde yerine getirilmesinin önü açılmıştır (Gallagher, 2002: 25-26).

Göçmen kaçakçılığı protokolü kaçırılan göçmenlerin temel haklarının korunmasını ve çoğu zaman kaçakçılık sürecine eşlik eden sömürünün en ileri formlarını önlemeyi amaçlayan bir dizi madde içermektedir. İnsan kaçakçılığı kadar kapsamlı olmasa da önemlidirler. Göçmenin kendisi kaçırılmış olmaktan dolayı soruşturmaya maruz kalmamaktadır. Diğer yandan bu protokol ulusal göç yasalarının ihlali gereği devletin soruşturma açmasının önünde engel de teşkil etmemektedir.

Gallagher başta yaşam hakkı olmak üzere uluslararası göçmen haklarının muhafazasının, işkence ve diğer gayri insani, aşağılayıcı, zalimane muamele ya da mahkûmiyet durumlarına karşı tüm önlemlerin alınmasının gerektiğini vurgulamaktadır. Kaçırılan göçmenlerin bu eylemden kaynaklanan güvenlik sorunlarının ve hayati tehlikelerin önüne geçilmelidir. Dolayısıyla insan ticareti ve

göçmen kaçakçılığının kabul gören tanımının geliştirilmesi ve benimsenmesini bu iki protokolün asıl başarısı olarak ifade edebiliriz. Gallagher iki protokolün koruma önlemlerinin zayıf, çoğu zaman ihtiyari olduğu, asgari düzeyde sahip olunması gereken temel hakları muhkem bir şekilde içermediği görüşünü savunmaktadır (Gallagher, 2002: 26-27).

Daha da önemlisi protokoller kişinin göçmen kaçakçısı mı yoksa insan ticareti mağduru mu olarak tanımlanacağı konusuna açıklık getirememektedirler. Kanada Sığınmacı Konseyi eğer devletler bu ikisi arasında ayrıma gitmezlerse kendilerine karşı işlenen bu suçlara karşı ne şekilde korunacaklarının belirsiz bir hâl alacağına işaret etmektedir. İki protokol ile oluşturulan rejimin, ulusal yetkilileri düzensiz göçmenleri insan ticaretinden ziyade göçmen kaçakçılığı mağduru olarak tanımlamaya teşvik ettiği dile getirilmektedir (Gallagher, 2002: 27).

Taraf devletlerin yasa uygulayıcı birimlerinde vakit ve maliyetten tasarruf etmek üzere insan kaçakçılığı mağdurunu göçmen kaçakçılığı mağduru olarak tanımlanması yönünde zararlı bir eğilim ortaya çıkarsa bu duruma insan kaçakçılarının kendilerini göçmen kaçakçısı gibi gösterme eğilimleri eşlik edecek, dolayısıyla zamanla göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti ağları birbirleriyle daha tanışık hâle gelecektir. Ayrımın ortadan kalkması zamanla göçmen kaçakçılık ağlarının çözülmesini, eğer sermaye gibi tanımlanacaksa (Bkz. Bölüm 2. s.50) insan kaçakçılık ağlarının nispeten zararsız olan (daha az cezalar öngörülen) göçmen kaçakçılığı ağlarıyla bütünleşmesini, Gallagher'ın yukarıda belirttiği ardıllık olaylarının giderek artmasını, kötü ağların iyi huylu ağları kovmasını ve göçmen kaçakçılığı piyasasına egemen olmasını beraberinde getirecektir. Böylesi bir olasılık Gresham Yasası'nın sosyal ağlar üzerinden işlerliğini göstermektedir.

Güvenli bir geri dönüşün sağlanmasındaki başarısızlık insan ticareti mağdurunun zorunlu olarak sınır dışı edildikten sonra tekrar ülkelerine gönderilmelerinin onayı anlamına gelmektedir. Suçun örgütlü olarak gerçekleştirildiği durumlarda böyle bir onama mağdur için güvenlik riski teşkil etmektedir.

Üstelik günümüzde sayıları giderek artan sığınmacı ve mülteci, insan ve göçmen kaçakçıları tarafından sınırlardan nakledilmektedir. Sığınma arayışında olanların insan kaçakçısına yönelmesi çifte suçluluk ithamına neden olarak onların birçok devlet

nezdindeki yasal başvurularını da zora sokmaktadır. Sığınmacılar sınır ihlallerinin yanı sıra suç örgütleriyle de yakınlık kurabilmektedirler (Gallagher, 2002: 27).

Protokolün müzakereleri esnasında Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) yetkilileri bir ülkedeki zulümden dolayı sığınma talep edenlerin imkânlarının aşırı şekilde kısıtlanmasının sakıncalarına dikkat çekmişlerdir. Bu yetkililer, ülkeye yasa dışı yollardan giriş yapan ya da o ülke üzerinde bulunan bir kişinin sığınma başvurusunun olumsuz şekilde etkilenmemesi gerektiğini, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti mağdurlarına hedef ülkede kalması, diğer gerekçeleri sunması veya sığınmacı başvurusu için bütün olanakların tanınması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Bu konular protokol metninde genel bir çerçevede ele alınmıştır.

2.2. Kuramları

Konu hakkında yapılan kurumsal çalışmaların özünde göç kuramlarının bir uzantısı olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla göçmen kaçakçılığı kuramları iki başlık altında ele alınacaktır.

2.2.1. İktisat Merkezli Göçmen Kaçakçılığı Kuramları

Göçün sürekliliğinden ziyade nedenlerini açıklayan neoklasik iktisadın mikro ve makro seviye göç kuramından etkilendikleri ve göçü daha çok mikro çerçeveden ele aldıkları ifade edilebilir. Göçün sürekliliğini açıklayan kuramlar, burada ele alınan kuramlardan farklı olarak iktisadi ilkelere katı bir biçimde bağımlı değildirler (Herman, 2006: 197).

2.2.1.1. Neoklasik iktisadın göç kuramlarını esas alan kuramlar

Bu başlık altında incelenen göçmen kaçakçılığı kuramlarının daha çok neoklasik iktisadın göç kuramlarından etkilendikleri, (göçmen kaçakçılığı çerçevesinde gerçekleşen) göçün sürekliliğinden ziyade nedenlerini açıklamaya yönelik çaba sarf ettikleri görülmektedir. Göçün makro düzey kuramları daha çok derneşik göç eğilimlerine vurgu yapmakta olup bu temayülü makro seviyede ele almaktadırlar. Göçün mikro düzey kuramları ise ferdi kararların nüfus hareketliliklerine olan etkisine yoğunlaşmaktadır (Hagen-Zanker, 2008: 5). Neoklasik iktisadın mikro kuramında uluslararası hareketlilik hem kazançtan hem de beklenen kazancı belirleyen istihdam oranlarındaki uluslararası farklardan kaynaklanırken neoklasik iktisadın makro kuramında tam istihdam varsayımı hâkimdir. Neoklasik iktisadın makro kuramında

ücret farklılıkları işçilerin ülkeler arasındaki hareketliliklerinin asıl kaynağı olup bu fark olmazsa göç de mümkün olmaz (Massey vd., 1993: 433-434).

2.2.1.1.1. Düzensiz göçe ilişkin Ethier modeli

Ethier (1986: 56), işgücünün ayrı bir faktör olarak ele alınıp incelenmesi gerektiğini öne sürmektedir. Geçici, uzmanlaşmış veya yasal olup olmadığı gibi durumlardan hareket ederek düzensiz göçü üç olası durum çerçevesinde değerlendirirken modeliyle uluslararası ticaret kuramı arasında bağlantı kurmaktadır. Dolayısıyla işgücü fiyatlarının esnekliğine ayrı bir önem atfetmektedir.

Yasal ve yasa dışı vasıfsız işçiler olarak ayırma giderken Ethier'in üstü kapalı olarak enformel sektörü incelemelerine dâhil ettiği ifade edilebilir. Bu nedenle neoklasik iktisadın makro göç kuramı Ethier'in modeliyle bağdaştırılabilir. Değerlendirmelerinde tarım ve sanayi sektörü ayırımından ziyade işçilerin nitelikleri üzerinde durduğundan enformel sektör yerine vasıfsız işçi piyasası ifadesini kullanmaktadır. Sınır denetimlerinin düzensiz göç sorununun ortadan kaldırılmasında tek etkili yöntem olamayacağından hareketle bütçe doğrusu esas alınmak üzere bir önlemler demeti önermektedir. Yurt içi önlemler ve sınır uygulamaları olmak üzere iki önlem paketi bulunmaktadır. Gerek düzensiz göçle mücadele gerekse bu mücadele için gerekli maliyetlerin düşürülmesinde bütçe doğrusu üzerinde yer alan sınır uygulamaları ve yurt içi denetim paket bileşenlerinin etkili bir yöntem olacağına işaret etmektedir (Ethier, 1986: 65).

Ethier'e göre özellikle esnek ücret koşullarının varlığında hem niteliksiz işgücü ücretlerinin hem de bu işgücünün istihdam oranının belirlenmesinde sınır tedbirleri önem arz eder. Hedef ülkeye giren düzensiz göçmen sayısı ve bu göçmenlerle dolaylı olarak mücadele eden nitelikli işgücünün ücretleri, düzensiz göçmen hedef vergi sistemine tabi olması durumunda, yerli nitelikli çalışanların ücretlerinde umulmadık ve değişken bir etkide bulunmaktadır. Ülkeye daha önceden giriş yapmış göçmen sayısı, yasal olarak giriş yapan göçmen sayısının belirlenen bir yasaklama politikası sonucu değişmesinden etkilenmemektedir. Ülke dünya işgücü piyasasında ağırlık sahibi olsa da sınır tedbirine başvurması milli gelirini azaltacaktır. Nitelikli işçilerin elde ettikleri ücretler veya onların istihdam oranları ve düzensiz göçün düzeyi her ne kadar birbirlerinden ayrı politikalara ilişkin gibi gözükseler de bunlar teknoloji

temelinde birleştirilebilirler. Üstelik sınır tedbirlerinin bu politikalardan ayrıştırılması mümkün görünmemektedir (Ethier, 1986: 65).

Firma düzensiz göçmen işçileri ayrıştırarak güç ve olanaklara sahipse alınacak olan yurt içi tedbirler düzensiz göçmen işçileri yasal işçilere nispetle daha ayrıcalıksız bir konuma getirecektir. Diğer yandan bu imkânlardan yoksunsa yabancı ve yerli olmak üzere niteliksiz işçilerin bütününe kayıpları nitelikli işçilere oranla daha fazla olacaktır; zira niteliksiz işçilere firmalar tarafından potansiyel yasa dışı göçmen gözüyle bakılacaktır. Hedef ülke yurt içi ve sınır tedbir politikalarından birisini uygulamak yerine bu ikisinden uygun düzeylerde uygulayarak maliyetleri dağıtma yoluna gidebilir. Yabancı işçilerden kayıt dışı olarak çalışanlar kendilerini yasal sakin olarak tanıtmaları olanaklarını artırırlarsa sınır tedbirlerinde meydana gelebilecek bir artış yasal işçilerden düzensiz göçmen işçilerle karıştırılma durumu olanlar için daha cazip bir ortam oluşturacaktır. Bu grubun ücretlerinin göç hacminden ayrıştırılabilmesi için yetkililer yurt içi tedbirlere başvurumaktadırlar (Ethier, 1986: 63-57).

Niteliksiz işgücü sanayi sektörünün desteklenmesi sonucu zamanla genişleme eğilimindedir. Bu bağlamda Ethier'in önlemler paketi bu işgücü piyasasının, kamunun refah kayıplarına neden olmadan idare edilmesine olanak sağlamaktadır (Guzman vd., 2002: 24). Buna rağmen göçmenin hem kendi yasa dışı göçünü planlaması hem de gerçekleştirmesi bakımından kuramsal olarak göçmenin kaçakçının rolünü de üstlendiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla model düzensiz göçe ilişkin Ethier modeli olarak adlandırılma yoluna gidilmiştir. Guzman, Haslag ve Orrenius'un, göçmen kaçakçılığı modeli göçmen kaçakçıları yatırımcı gibi ele alarak bu konudaki eksikliği telafi etmeyi amaçlamıştır.

2.2.1.1.2. Kaçakçı odaklı düzensiz göç modeli

Guzman, Haslag ve Orrenius'un göçmen kaçakçılığı modeli yüksek sermaye/işgücü oranı ve düşük miktarda göç; düşük sermaye/işgücü oranı ve daha fazla göç olmak üzere iki durağan durum dengesini ele almaktadır.

Model beklenmedik iki değişiklik durumunun etkilerine odaklanmaktadır. Bunlardan birincisi göçmen kaçakçısının teknolojik olanaklarındaki ani bir değişiklik, ikincisi, sınır tedbirlerindeki beklenmedik bir artış veya azalıştır.

Sermayenin daha düşük düzeyde olduğu durumda gerçekleşen durağan denge durumunda göçmen kaçakçılığındaki teknolojik gelişmeyle sermaye/işgücü oranı azalmasına rağmen düzensiz/yasa dışı göç artış gösterir.

Sermaye artışı durumunda meydana gelen ikinci denge durumunda teknolojiye beklenmedik bir değişikliğin göç üzerindeki etkileri belirsiz olmakla birlikte sermaye/işgücü oranını artıracığı söylenebilir.

Hedef ülke güvenlik güçlerinin uygulama sıklığını artırması teknolojinin yapmış olduğunun zıddı (negatif) bir etkiye neden olmaktadır. Sınır uygulamalarındaki artış vergi gelirlerinin bir fonksiyonudur.

Bir dizi genel varsayımdan hareket edilmektedir. Kaynak ülke vatandaşlarının hedef ülkeye göç etme olanaklarının bulunduğu, hedef ülkenin dışarıdan göç alabileceği fakat dışarıya göç veremeyeceği farz edilmektedir. Her iki ülkedeki üretim iki ayrı yaşam dönemi üzerinden değerlendirilmektedir. Ülkelerin nüfus yapılarının özdeş olduğu kabul edilmektedir. Nüfus süreklilik arz etmekte olup kayıplar yaşanmamaktadır. Bütün bireyler geldikleri ülkeye bakılmaksızın yetenek ve nitelikleri bakımından özdeşler. Bunlar, gençlik dönemlerinde bir birim işgücüne sahipken yaşlılık dönemlerinde yalnız tüketime yönelmektedirler. Her iki ülkede de otonom sermayeye sahip yaşlı bir kuşak bulunmaktadır. Kaynak ve hedef olmak üzere iki tür ülke bulunmaktadır (Guzman vd., 2002: 5).

Kaynak ülke nüfusu göçmenler ve kaçakçılar olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Kaçakçılar sadece kaçakçılık işlevini yerine getirirlerken göçmenler zamanlarını ülke içi üretim ve hedef ülke üretimi arasında bölüşürmektedirler. Kaynak ülkede göçmen üretimi serbest meslek şartlarında gerçekleştirilmektedir. Göçmenin türdeş nitelikli tek bir ürünü hayatının ilk bölümünde ürettiği ve tasarruf ettiği varsayılmaktadır. Göçmen yaşlılık döneminde tüketimde bulunmaktadır.

Üretim sürecindeki tek girdi işgücüdür. Malların üretimi,

$$F(\mu) = A \ln(1 + \mu) \quad (2.1)$$

fonksiyonuyla gerçekleştirilmektedir. μ ülke içi üretimde göçmenler tarafından arz edilen işgücü miktarını temsil etmektedir. Kuram gereği işgücünün türdeş olduğu

varsayılmaktadır. Gerçek hayatta da göç eden işçiler çoğu zaman vasıfsızdır (Guzman vd., 2002: 5).

Göçmenin sorunu;

Her bir göçmen γ gençlik döneminde 1 birim iş üretirken bu durum, yaşlılık dönemini kapsamamaktadır. Gençlik döneminde işgücünün esnek olmayan arzı söz konusudur. Göçmen işgücü zamanı olan μ_t 'nin ne kadarını kendi ülkesinde ne kadarını da sınır geçmeye ve yabancı ülkede çalışmaya ayıracağına $1 - \mu_t$ karar vermek zorundadır.

Diğer yandan sadece karar vermek sınırı geçmenin güvencesi değildir. Dolayısıyla göçe ayrılan zamanı da, $M(*)$ yabancı ülkede fiilen çalışmaya ayrılan zaman ve $1 - M(*)$ sınırı aşmak için ayrılan zaman şeklinde ikiye ayırması gerekmektedir.

Sınır geçmek için harcanan zaman hedef ülkede uygulanan sınır denetimlerinin seviyesine, e_t ve göçmenin kaçakçılardan aldığı yardımın miktarına, q_t bağlıdır. Böylece hedef ülkede çalışmak üzere harcanan zaman, kaynak ülkede çalışmak üzere harcanamayan zamandır. Yani;

$$M(q_t, e_t)(1 - \mu_t) \text{ ve } 0 \leq M(q_t, e_t) \leq 1 \text{ 'dir.} \quad (2.2)$$

Tersine sınırı geçerken kaybolan zaman;

$1 - M(q_t, e_t)(1 - \mu_t)$ ile ifade edilmektedir. Sınır denetimlerinin seviyesi e_t göçmen tarafından veri alınmaktadır. Eğer $e_t = 0$ ise sınır denetimi yok demektir. Bu durum açık sınırlarda tam işgücü serbestisine karşılık gelmektedir. Öyleyse bütün $q_t \geq 0$ için $M(q_t, 0) = 1$ 'dir. Ayrıca, $0 > M_c \geq \infty$ olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, uygulama seviyesindeki bir artış hedef ülkedeki çalışma zamanını azaltmaktadır.

Sınırı geçmek zaman gerektirdiğinden geçiş zamanını azaltmak için kaçakçıya ihtiyaç duyulmaktadır. p_t ücretini veren göçmenler, t zamanda, q_t düzeyde kaçakçı desteğinden yararlanmaktadırlar. Kaçakçının yasa dışı desteklerinin niteliğinin artması durumunda sınırı geçmek daha az zamanda mümkün olacaktır. $M_q > 0$ ve bir birim

daha fazla kaçakçılık desteğinden yararlanmak sonucunda elde edilen kazanç azalmaktadır. Yani $M_{qq} < 0$ ayrıca $M_{qq} < \infty$ ve $0 \leq M(0, e_t) \leq 1$ ¹

Kaynak ülkede çalışan göçmenler, ülke içi üretiminde harcadıkları birim zaman için w_t ücretini kazanıyorlar. Bu gelir, basit biriktirme yöntemleriyle kaynak ülkede tasarruf edilmektedir. t zamanda tasarruf edilen her bir çıktı için göçmenler $t + 1$ zamanda x birim tüketim malı satın almaktadır. Göçmenlerden sınırı geçmeyi başaranlar reel ücret olan w_t 'yi hedef ülkede kazanırlar ve bunu sermaye birikimi yoluyla hedef ülkede muhafaza ederler. (Tasarrufların/sermayenin ülkeler arasında hareketsiz olduğu varsayılmaktadır. Bu nedenle şahıs gelirin kazanıldığı ülkede tasarrufta bulunmak zorundadır). Böylece t zamanda kazanılan gelir, $t + 1$ zamanda r_{t+1} toplam kazanç elde eder. r_{t+1} sermayenin hedef ülkedeki getiri oranıdır. Ayrıca, göçmenler emeklilik dönemlerini hedef ülkede geçirmektedirler (Gerçek hayatta göçmenler genellikle vatanlarına tekrardan dönmektedir. Kuramsal olarak bu durum göz ardı edilmektedir).

Kaynak ülkede tasarruflardan elde edilen kârlar sınırdan geçmelidir. Bunun maliyet gerektirmesinden dolayı kaynak ülke tüketim mallarının $+ \delta$ kısmının bu süreçte kullanıldığı varsayılmaktadır.

Göçmen fayda azamileştirme sürecinde iki ülkedeki reel ücret oranının reel kazanç oranlarına eşit olmasına gayret sarf etmektedir.

Kaçakçı fayda azamileştirme sorunu bağlamında, birim işgücünü gençlik döneminde iki faaliyete ayırmaktadır: Sermayesini biriktirmek (araştırma ve geliştirme), a_t sınırdan geçiş desteği sunmak.

Kaçakçılıkla uğraşan şahıs bu işleri sıraya almaktadır. Öncelikle, kaçakçı göçmenleri sınırdan geçirerek kaçakçılık sermayesi toplar, daha sonra servis sunumunda bulunur. Burada, kaçakçılık sermayesinden kasıtlı bilgi, yöntem ve sınır denetimlerini atlatmak için kullanılan araçlar kastedilmektedir. Kaçakçı kalan zamanını sınır geçişlerine ayırmaktadır.

¹ Bu varsayım sayesinde göçmen, kaçakçının yardımı olmaksızın sınırı geçip, yabancı bir ülkede belirli bir süre çalışma zamanına sahip olmaktadır.

Modelde kaçakçının faaliyetlerini iki alt sürece ayırdığı farz edilmektedir. Kaçakçının gençlik yıllarını kapsayan ilk dönemi, kaçakçılık uygulamalarını atlatma konusunda daha fazla bilgiye sahip olan eski bir kaçakçının yanında çırak olarak geçirdiği farz edilmektedir. Bu dönemde kaçakçı fiilen geçiş faaliyetlerine iştirak eder. Çıraklık gelir vadetmezken ikinci alt dönemde gelir kazanmayı sağlayan bilginin edinilmesine olanak sağlamaktadır. Bunlar daha sonra müşteri temininden sorumlu yeni kuşak kaçakçılar için koordinatör ve personel tedarikçisine dönüşmektedirler.

Gerçekte de kaçakçının bu şekilde gerçekleştirdiği başlangıç destek ve faaliyetler bir süre sonra masumiyetini kaybedebilmektedir (Heckmann, 2007: 7; Cornelius, 2001: 668; UNODC, 2009: 61-64; Spener, 2004: 295).

Kaçakçı etkili geçiş yöntemleri geliştirmek için kişilerin sınırdan geçirilmesine bir miktar zaman ayırmalıdır.

Model kaçakçının yasa dışı göç faaliyetlerinin oldukça rekabetçi bir ortamda gerçekleştiğini farz etmektedir. Bu nedenle temsili kaçakçı, p_t fiyatını veri olarak kabul etmektedir. Kaçakçı, t zamandaki sınır uygulamalarının seviyesi olan e_t 'yi de veri olarak almaktadır. Son olarak gelir sağlayan sınır geçişleri düzenlemektedir.

Sınır geçiş desteği sunumu için kaçakçının sermaye birikimine yeter süre ayırması gerekir, böylece öngörülen sınır tedbirinin üstesinden gelebilecektir. Kaçakçı merkezli modelin sermaye birikiminden kastı eş zamanlı olarak mevcut geçiş yöntemlerinin öğrenilmesi ve geliştirilmesidir. Yöntemlerin taklit edilmesi kadar bunların geliştirilmesi de önem arz etmektedir. Sınır önlemlerindeki artışa cevap olarak kaçakçının yeni yöntemler geliştirmesi gerçek hayatta da sıklıkla karşılaşılan bir durumdur (ICMPD, 2007: 24).

Sermaye birikiminden elde edilen marjinal kazanç ile sermaye birikimine ayrılan zamanın marjinal maliyeti arasındaki farkın 0 olması kaçakçının gözeteyeceği denge koşulunu ifade etmektedir.”

Hedef ülkenin iç dinamikleri bağlamında (Guzman vd., 2002: 10);

Tüm hedef ülke vatandaşları nitelik ve tercihleri bakımından benzer özelliklere sahiptir. Hedef ülkede doğan bireylerin kaynak ülkeye göç etmedikleri varsayılmaktadır. Her bir dönemde bireylerin tükettikleri ya da yatırıma ayırdıkları tek

bir tüketim malı bulunmaktadır. Tüketim malı, sermaye ve işgücü girdileri kullanılmak suretiyle ölçeğe göre sabit getiriye sahip $F(K,L)$ koşullarında üretilmektedir. Toplam işgücü L_t , hedef ve kaynak ülke işgücünü temsil etmekte olup, K_t bir önceki dönemde hedef ve kaynak ülke tarafından yapılan tasarrufları ifade etmektedir. $f(k_t)$ 'nin hedef ülkeye göç edenleri içerecek olan sermaye/işgücü oranı olan $k_t = \frac{K_t}{L_t}$ 'yi içerdiğini farz ettiğimizde $f(k_t)$ 'nin artıyor olduğu, ciddi şekilde konkav olduğu ve $f(0) = 0$ olan Inada koşullarını yansıttığı kabul edilmektedir. Yani sermayenin ya da işgücünün marjinal getirisi sermaye ya da işgücü sıfıra yönelirken sonsuza, sermaye ve işgücü sonsuza yönelirken sıfıra yaklaşmaktadır.

Son olarak hedef ülkenin başlangıçtaki eski kuşağı $K_0 > 0$ koşullarında toplulaştırılmış sermaye olanağına sahip olmakla birlikte sonraki nesiller ne sermaye ne de nihai mallara sahiptirler.

Hedef ülke vatandaşlarının sorununu değerlendiren kuram (Guzman vd., 2002: 11);

Bireylerin yaşamlarını iki döneme ayırdıklarını ve gençken bir birimlik iş arz ettiklerini kabul etmektedir. İşgücü arz eğrisi katıdır. Bireyler hedef ülke tarafından sınır uygulama seviyelerinin tanzimi için gereken T_t götürü vergiyi katlanmak zorundadırlar. Sadece yaşlılık dönemi göz önünde bulundurulduğu için net ücret gelirlerinin tamamını sermaye şeklinde tasarruf ederler. Tasarruflar üzerindeki reel getiri oranları, r_{t+1} yaşlılık döneminde kazanılır.

Ücret oranı ve tasarrufların gayrisafi getirileri veri kabul ettiği için hedef ülke bireyinin fayda azamileştirme sorunu önemslenmemektedir.

Hedef ülke hükümetinin hareket kabiliyeti vergi gelirleriyle yakından ilişkilidir (Guzman vd., 2002: 11);

Devletin tek faaliyetinin sınır denetimi olduğu kabul edilmektedir. Bu amaçla hedef ülke hanehalkına yüklenen vergilerden elde edilen gelirler sınır uygulamalarına aktarılmaktadır. Hükümetin her bir dönemde denk bütçe ilkesinde karar kıldığı farz edilmektedir; bu nedenle toplam hükümet harcamaları vergi gelirlerine eşit olacaktır $g_t = T_t$. Hükümetin götürü vergiyi düzenledikten sonra değiştirmedigi, toplanan

vergilerin sınır denetimlerini belirlemede etkin rol oynadığı kabul edilmektedir (Guzman vd., 2002: 11).

$h(T_t)$, hükümet vergilerinin sınır denetimlerine dönüştürüldüğü fonksiyonu ifade etmektedir. Daha açık bir ifadeyle $h(T_t)$ vergi olarak toplanan tüketim mal birimlerini sınır uygulamalarına dönüştürmektedir.

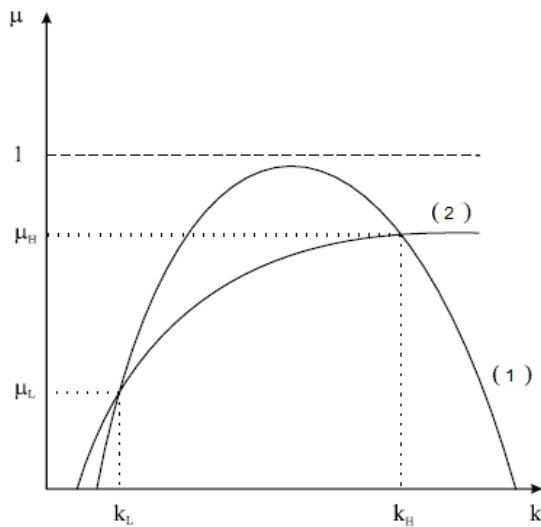
$h(T_t)$, fonksiyonunun iki özelliğe sahip olduğu varsayılmaktadır. $h \geq 0$ ve $h(0) = 0$. Diğer bir ifadeyle daha yüksek bir vergi geliri daha ileri bir sınır denetimine olanak sağlamaktadır. Üstelik vergi geliri yoksa sınır denetimi de yoktur.

Hedef ve kaynak olmak üzere iki ülkeden oluşan modelde ekonomide genel dengenin sağlanması için bireyler ve hükümetin en uygun seçimde bulunması ve piyasaların temizlenmesi gerekmektedir. Her iki ülkedeki faktör piyasası, her iki ülkedeki mal piyasası, (nihai mallar ve sermaye) ve kaynak ülkedeki kaçakçılık piyasasının temizlenmesi gerekmektedir.

Faktör piyasalarında dengenin sağlanabilmesi için (Guzman vd., 2002: 12);

Her bir dönemde t , işgücü ve sermaye hedef ülkede tam rekabet koşulları altında faaliyette bulunmaktadır. Böylece t zamandaki reel ücret w_t ve sermayenin getiri oranı, r_t marjinal ürünlerine eşit olması gerekmektedir.

Guzman, Haslag ve Orrenius'un yukarıda belirtilen üretim fonksiyonları ve denge koşulu ifadelerinden Şekil 2.1'deki dönüşüm eğrileri ortaya çıkmaktadır.

Şekil 2.1. Hedef ve Kaynak Ülke Dönüşüm Eğrileri

Modelde iki ülkenin olduğu varsayılmaktadır. (1) eğrisi ile hedef ülke ekonomisi ifade edilmektedir. Bu ülke arz yönlü politikalar çerçevesinde üretimde bulunmakta olup tek gelir kalemi vergilerdir. Vergilerin tamamı sınır uygulamaları için harcanmaktadır. (2) eğrisi ile kaynak ülke ekonomisi ifade edilmekte olup bu ülkenin üretim fonksiyonu $F(\mu) = A \ln(1 + \mu)$ eşitliği ile belirlenmiştir. Kaynak ülkenin tek gelir kaynağı göçmen kaçakçılığı faaliyetidir. μ , ülke içi üretimde göçmenler tarafından arz edilen işgücü miktarını temsil etmekte olup kuram gereği işgücünün türdeş olduğu varsayılmaktadır (Guzman vd., 2002: 5).

Kuram, vergiler bağlamında hükümet yetkililerinin kaçakçının verimliliğindeki artışa daha yüksek bir uygulama düzeyiyle karşılık vereceğine işaret etmektedir. Kaçakçının verimliliğindeki olası bir artış karşılığında vergi gelirleriyle bağlantılı olarak hükümetin de sınır denetimlerini artıracak varsayılmaktadır. Uygulama seviyesinin artışı için vergi gelirlerinin yeter seviyede olması gerekmektedir. Teknolojik gelişme (kaçakçının sahip olduğu) durumunda meydana gelen olumsuzluklarda olduğu gibi vergi gelirlerindeki bir artış sınırlardan geçiş süresini uzatmaktadır (Guzman vd., 2002: 18).

Vergi gelirlerindeki artışla orantılı olarak sınır tedbirlerinde meydana gelecek olası bir artış sermaye yoğun durağan durum dengesinde sermaye/işgücü oranını azaltırken göç üzerindeki etkiler belirsizdir.

Sermaye düşük yoğunlukta iken gerçekleşen ikinci durağan durum dengesinde ise sermaye yoğunluğunun artmasına ve göçte azalışa neden olacaktır. Hedef ülkede gerçekleşen sınır uygulamalarındaki bir artış ancak götürü vergi gelirlerindeki artışlarla mümkündür. Bu durum göçmenin sınırlardan daha uzun sürede geçmesine, göçten gelecek olası gelirin azalmasına, bu yolu tercih eden göçmen sayısının azalmasına neden olur (Guzman vd., 2002: 21).

Toplam tasarruflar göçmen sayısındaki düşüşten olumsuz şekilde etkilense de işgücü miktarında daha büyük düşüşlerin kaydedilmesi durağan durum sermaye/işgücü oranındaki artışa neden olacaktır. Sermaye/işgücü oranında, sermaye yoğun durağan durum dengesinde azalma gözlemlenir. Bu durumun nedeni doğal tasarrufların gerek göçmenlerin geçiş süresinin artışı gerekse hedef ülke sakinlerinin vergi yüklerinin artışından dolayı düşüşüdür. Bu durumla bağlantılı olarak sermaye yoğunluğundaki bir düşüş ücretleri azaltırken tasarrufların reel getirisini artırır, yalnız göç etme arzusu

belirsizdir. Ücretlerdeki artış tasarrufların getirisindeki düşüş oranını aşarsa net etki göçün toplam getirisini artıracak, iki ülkede de tasarrufların elde edilen toplam kazancın eşitlendiği ana kadar düzensiz göç artacaktır. Teknolojik gelişmedeki bir düşüş, hedef ülkenin üretim olanaklarını yani eğri (1)'i yukarı kaydırırken yeni dengein sağlanacağı seviyeye kadar eğri (2)'yi aşağı kaydırır. Gerek hedef gerekse kaynak ülke hareketlerini birbirlerine göre ayarladıklarından model böylece Nash dengesine dönüşür (Guzman vd., 2002; 20).

2.2.1.1.3. Göçmen kaçakçılığının borçla desteklendiğini savunan kuram

Friebel ve Guriev, sınır uygulamalarındaki hissedilir artışların düzensiz göçmenin parasal durumunu olumsuz yönde etkileyerek onu geçici de olsa bir köle durumuna düşürebileceğini öne sürmektedirler (Friebel ve Guriev, 2004: 9). Kuram neoklasik iktisadın göçün nedenlerini açıklayan makro modelinden etkilenmiştir, çünkü ücret farklılıkları göçmen hareketliliklerinde etkili bir unsurdur.

Ethier'in modelini esas alan kuram, göçmen politikalarının iç denetim mekanizmalarından ziyade sınır denetimleriyle şekillendirildiği varsayımından hareket etmektedir (Friebel ve Guriev, 2004: 3). Sadece sınır uygulamalarının olduğu fakat iç denetim mekanizmalarının bulunmadığı bir durumda borçla desteklenen göçte artış kaydedilir. Her şeyden önce göçmen sınırlı bir gelir seviyesine sahiptir. Sınır uygulamalarındaki bir artışla iç denetimin sıklaştırılmasının göçün yapısı üzerindeki etkileri aynı şekilde olmaz. Sınır uygulamalarındaki bir artış düzensiz göçmen sayısını azaltırken uzmanlık seviyesi üzerinde belirsiz etkilere neden olur. İç denetim dolayısıyla sınır dışı mekanizmasına daha sık başvurulması uzmanlık yapısını olumsuz bir şekilde etkilerken bunun düzensiz göçmen sayısı üzerindeki etkileri müphemdir (Friebel ve Guriev, 2004: 21).

Hedef ülkeye ulaşmanın cazibesi, kaynak ülkede satın alma gücünün azalması durumunda artış göstermektedir. Böyle bir durumda, düzensiz göçmen işgücüne olan talep eğrisinin esnek olması kaynak ülkeden kaçış kararının verilmesini hızlandırmaktadır. Guzman, Haslag ve Orrenius'un oluşturdukları modelde bu durum (2) eğrisi üzerinde daha hızlı bir hareket anlamına gelmektedir. Bu çaresizlik anında göçmen kaçakçısının faaliyetlerine olan talep artış göstermektedir. Göçmen kaçakçılığının borçla desteklendiğini öne süren kuram bu hâliyle göçmen kaçakçılığı

ve insan ticareti suçları arasındaki geçişkenliğe de ışık tutmaktadır. Gallagher gibi konunun hukuki boyutuna odaklanan yazarlar tarafından da bu durumun sıklıkla işlenmektedir.

Göçe ilişkin akademik araştırmalar ele alındığında kısaca üç farklı göç şekli üzerinde odaklanıldığı gözlemlenmektedir (Mo, 2011: 3-4).

Bu göç şekillerinden birincisi hareketliliklerinde hissedilir bir zorluk çekmeyen nitelikli göçmenlerin gerçekleştirmiş oldukları düzenli göçtür (M_L). İkincisi, kaçakçının yardımını gerektiren (M_E), üçüncüsü ise bu konu başlığı altında ele alınan ve göçmenin gelir seviyesinin göçü mali olarak desteleyemeyecek düzeyde olduğu anda gerçekleşen göçtür (M_T). Hâliyle bu göç tipleri, göçün göçmene olacak olası maliyetlerine göre sıralamaya tabi tutulabilir (Ethier, 1986: 56). Normal şartlar altında bu sıralama (M_{TC})>(M_{EC})>(M_{LC}) biçimindedir. Friebe-Guriev modelinin gerek göçmenlerin gerekse göçmen kaçakçıların hareketlerinin rasyonel davranışlar ve (iş-borç sözleşmelerinin) serbesti içerisinde gerçekleşmesi bakımlarından başlangıç noktası olarak (M_{EC})’yi esas aldığı ifade edilebilir. Düzensiz göçe ilişkin Ethier modelinde olduğu gibi homojen olmayan işgücü piyasası fikrinden hareket eden model uzun mesafeli, yüksek maliyetli düzensiz göç yolları için geçerlilik arz etmektedir. Göçmen bütçesinin sınırlı olması ve bu kısıtlılık durumuyla başa çıkma stratejisi kuramın temel katkısı olarak nitelendirilebilir.

2.2.1.2. Göçmen kaçakçılığını yasa dışı göç işi olarak değerlendiren kuram

Bu kuram Güneydoğu Asya ve Pasifik bölgesi ile Kuzey Amerika’daki düzensiz göç eğilimlerini inceleyen akademik araştırmaların büyük bir bölümünü teşkil etmektedir. Göçmen kaçakçısı tacir, düzensiz göçmen ise kaçakçının bu desteği karşılığında ödemedede bulunan bir müşteri gibi görülmektedir (Schloenhardt, 1999: 2; Kyle ve Liang, 2001: 3). Göçmen kaçakçılığını yasa dışı bir iş gibi değerlendiren daha eski çalışmalar mevcutsa da bunu kavramsallaştıran esasen Salt ve Stein olmuştur (Baird, 2013: 16). Bu yazarlara göre yasa dışı göç işi; “her biri ticari kazanç elde etmeyi amaçlayan bir dizi kurum, aracı ve bireyi içeren girift kâr ve zarar hesapları olan kurumsallaşmış ağlar sistemi” olarak tarif edilmektedir (Salt ve Stein, 1997: 468).

Tanımlamalarında kurumlar ve ağların işlevlerine yer vermiş olsalar da kurumsal kuram ve birikimli nedensellik gibi göçün sürekliliğini açıklayan kuramlardan

tamamen farklı bir çerçeve sergilemektedirler. Bu kuramlar iktisadi ilkelere katı bir biçimde bağımlı değildir (Herman, 2006: 197). Bahsetmiş oldukları ağ ve kurumlar ise temelde kâr-zarar düşünceleriyle hareket etmektedir. Gerçek hayatta kurum ve sosyal ağların sırf kâr-zarar endişesiyle harekete geçmesi beklenen bir durum değildir. Bu nedenle ağ kuramını esas alan Herman gibi yazarlar ürün-göçmen ve kaçakçı-yasa dışı girişimci benzetmeleri üzerinden hareketle oluşturulan bu modeli eleştirmektedirler (Light, 2013: 194). Buna rağmen Salt ve Stein'in modelleri göçmen kaçakçılığını devlet-yasa dışı göçmen basit ikileminden kurtararak onun çok boyutlu yapısının daha iyi anlaşılmasına olanak sağlamıştır (Herman, 2006: 192).

Potansiyel göçmenlerin yasa dışı desteğe başvurma eğilimlerinin ücret ve gelir farklılıklarının yanı sıra göç güzergâhındaki değişikliklerin, sınırlarda alınan tedbirlerin, göçmen kaçakçısının girişimci vasıflarının, onların sahip oldukları teknik olanak ve malumatın, olası kâr ve zarar hesaplarının, varış yerindeki iş piyasalarının durumunun, göçmenin hedef ülkedeki toplumla bütünleşme olasılıklarının ve benzeri öğelerin de fonksiyonu olduğu söylenebilir.

Bu bağlamda gerek göçmen kaçakçılığı gerekse insan ticareti göçmenin hedef ve kaynak ülkeler arasında dolaşımını artırmaktadır. Göçmen kaçakçılığı; göçmenin temini ve hedef ülkeye ulaştırılması, göçmenin yolculuk sırasındaki fiilleri, varış yerlerindeki istihdam olanakları ve bu toplumla bütünleşmeleri olmak üzere üç aşamadan meydana gelmektedir (Salt, 2000: 42). Gerçek hayatta da bu alanda faaliyette bulunanların iş ve işlemleri karmaşık piyasa yapısı içerisinde cereyan etmekte olup bu faaliyetlerden bir kısmı örgütlü suç kapsamında değerlendirilmektedir (EC, 2015: 53).

Salt ve Stein göç denetiminin farklı bir çerçeveden ele alınmasının ve göçmenlerin kendilerinden ziyade kurumlara ve kazanılmış haklara odaklanılmasının gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Diğer yandan günümüzde tespit edilen giderler kaçakçılık maliyetlerinin yalnızca bir bölümünü kapsadığından kârın bütünü hakkında bir fikre varmak zordur. Ayrıca kârın ne kadarının yeni yatırımlarda kullanıldığı da bilinmemektedir. Kaçakçının kârına ilişkin tespitlerin basit faraziye ve sınırlı bulgulara dayalı olduğu ifade edilebilir. Göçmen kaçakçılığıyla ilgili en kullanışlı veriler göçmen maliyetlerine yönelik olanlardır (EC, 2015: 44-45).

Kuram savunucuları kâr ve zarar mülâhazalarına odaklanmakla beraber göçmen kaçakçılığının güvenlik sorunlarının yanı sıra insan hakları sorununa da neden olduğunu dile getirmektedirler. Göçmen yüksek ücretler nedeniyle borç kölesine dönüşebilir veya yolculuk esnasında göçmenin eşyalarına el konulabilir (Salt ve Stein, 1997: 472). Yapılan araştırmalarda kaçakçılık faaliyetlerinde suç içinde suç olarak nitelendirilebileceğimiz ciddi insan hakları ihlalleriyle karşılaşıldığı elde edilen bulgular arasındadır. Böyle örneklerle özellikle Afrika Boynuzu, Mısır ve İsrail arasında faaliyette bulunan Eritreli gruplarda sıklıkla rastlanmaktadır. Amaçlarına ulaşmak için şiddete aşırı şekilde başvurmaları ve Sudan-Mısır sınırı boyunca göçmen kaçakçılığının yanı sıra silah kaçakçılığı işini de yürütmeleri nedeniyle sadece göçmenlerin değil Sudan güvenlik güçlerinin de bu gruplardan çekindiği bilinen bir gerçektir. Bu kaçakçılar sıkıntıya gireceklerini anladıklarında güvenlik güçlerine silah doğrultabilmektedirler (EC, 2015: 56).

Göçmenin maruz kaldığı şiddet örneklerinin benzerlerine Mısır ve Libya'da da rastlanmaktadır. Bunlara göçmen işgücünün sömürüldüğü olayları da dâhil etmek mümkündür. Göçmen işgücüne yasal zirai faaliyetlerin yanı sıra, silah kaçakçılığı (Libya-Lübnan), mal kaçakçılığı (Suriye-Etiyopya), uyuşturucu kaçakçılığı (Etiyopya-Sudan) gibi yasa dışı faaliyetlerde de başvurulmaktadır (Reitano vd., 2014: 13-15).

Modelin büyük ölçekli kaçakçılık örgüt faaliyetlerini bütün yönleriyle kapsadığı ifade edilebilir. Bununla birlikte küçük kaçakçılık örgütleri için aynı şey söylenemez. Bu örgütler tanımlanan sistemin ancak bir kısmına dâhil edilebilmektedir. Bu araştırmacılar dünya göç güzergâhlarının kaçakçılar tarafından giderek daha fazla şekillendirilmeye başlandığı fikrini savunmaktadırlar. Bölgeyi iyi tanıma, yerleşim yerleri hakkında bilgi sahibi olma ve düşük yoğunluktaki uygulama noktaları bu güzergâhların tespitinde önem arz etmektedir (Salt ve Stein, 1997: 746). Benzer şekilde Afrika, Kuzey Amerika ve Doğu Avrupa'da bulunan küçük ölçekli kaçakçılık ağlarının tedricen daha iyi örgütlenmiş ve göçmene daha fazla şiddet uygulayan büyük ölçekli kaçakçılık örgütlerine dönüştüğü görülmektedir (Heckmann, 2007: 7; UNODC, 2009: 61; Cornelius, 2001: 668; Spener, 2004: 295). Tedbirlerin artması kaçakçılık faaliyetine ilişkin talebi artırmaktadır (Oberoi, 2010: 20). Bhabha ve Zard son zamanlarda küçük ölçekli sınır geçiş teşebbüslerinin bu şekilde getirisi oldukça yüksek büyük ölçekli yasa dışı girişimlere dönüştüğüne işaret etmektedir (Bhabha ve

Zard, 2006:6). Böylesi bir desteğe duyulan ihtiyaç coğrafi koşullardan kaynaklanan zorluklar ve çetin tabiat şartlarının varlığı durumunda artmaktadır. Çöle ulaşmanın önemli ilk aşama olduğu Batı Afrika-Kuzey Afrika yönlü kaçakçılık olayları bu duruma örnek teşkil etmektedir. Göçmen bu amaçla paket ulaşım hizmetlerinden yararlanmak üzere ödeme yapmakta (De Haas, 2007: 18-25), çölün aşılma zorunda olduğu ikinci aşamada ise araçlarla temas kurarak seyahat esnasında su ve yiyecek sorunlarının sıklıkla yaşandığı iki üç araçtan oluşan kabile vasıtasıyla güzergâhı bilen bir sürücü eşliğinde fark edilmeksizin yola devam edebilmektedir (Hamood, 2006: 45-47).

Güzergâh söz konusu olduğunda göçmen kaçakçısının rolü yadsınmamakla birlikte bugün çoğu zaman bunun tam tersi, yani coğrafi koşulların göçmen kaçakçısının faaliyetlerini şekillendirdiği olaylara da rastlanabilmektedir. Coğrafi koşullar bakımından ülkenin korunaklı olup olmamasının göçmen kaçakçılığında belirleyici etkileri bulunmaktadır. Örneğin devriye ve önleme uygulamaları vasıtasıyla korunduğu kadar kıyı şeridinin kendine özgü coğrafi şeklinin de korunaklı bir durum teşkil ettiği Kanada’da sahil yönlü göçmen kaçakçılığı vakaları sık değildir (Bloemraad, 2012: 3-6).

Ayrıca bir bölge ya da ülkenin transit geçişlerde öneminin artması ya da azalması diğer ülke ya da ülkelere olan göç akımlarını azaltmakta ya da artırabilmektedir. Akdeniz Bölgesi’nde Libya’nın transit ülke konumunun belirginleşmesi Arnavutluk, Tunus, Türkiye ve Fas üzerinden gerçekleşen göç akımlarının azalmasına neden olmuştur (UNODC, 2011b: 20-21). 2007 yılında denetimlerin sıklaşması ve hemen ardından çatışmaların yoğunlaşması geçişlere olumsuz olarak yansımıştır. (De Haas, 2007: 16).

Benzer şekilde göçmen kaçakçıların maliyet ve risk hesaplarının güzergâh düzenlemelerinde değişikliğe neden olması göçmen kaçakçılığı olaylarının başka bölgelere kaymasıyla sonuçlanabilmektedir. Kuzey ve Batı Afrika’da böyle bir durum söz konusudur. Bu bölgede göçmen kaçakçılık güzergâhlarının gelişim seyri üç aşamalıdır. İlk önce yeni güzergâhlar keşfedilip bu güzergâhlarda uzmanlık kazanılmakta, ikinci aşamada kaçakçılık karşıtı düzenlemelerle başa çıkmak üzere yeni yöntemler benimsenmekte, son aşamada maliyet artışı nedeniyle uzmanlık diğer bölgelere kaydırılmaktadır (Monzini vd., 2004: 58). Bu değişiklik yeni göç güzergâhında göçmen kaçakçılığı olaylarının artmasına neden olmaktadır.

Hedef ülke sınırlarında gerçekleştirilen uygulama yoğunluğundaki artışın göçmen kaçakçılığını artıracığı fikri kuramın savunucuları tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Uygulama yoğunluğundaki artış karşısında hedef ülkeye geçişini güvenceye almak isteyen göçmen ister istemez göçmen kaçakçısına başvurmaktadır. Dolayısıyla uygulama seviyesindeki artışların göçmen kaçakçılığını azaltacağı düşüncesi düzensiz göçe ilişkin çalışmalar yapan araştırmacılar arasında tartışmalıdır (Aronowitz, 2009: 29-30; İçduygu, 2003: 40; Kyle ve Goldstein, 2011: 2; De Haas, 2007: 7; Guzman vd., 2002: 2). Kaçakçılığın önlenmesi için benimsenecek politikalara ilişkin değişik görüşler bulunmaktadır. Bazı görüşler alınan sıkı tedbirlerin zararlı etkilere neden olduğu yönündedir (UNODC, 2006 Flor, 2002: 23; Mo, 2011: 18; Heckmann, 2007: 6).

Üstelik artan sınır tedbirlerinin zamanla kaçakçılık güzergâhını farklılaştırdığı (Spijkerboer ve Last, 2014: 87), kaçakçıları sınır tedbirlerini atlatabilmek için uzmanlıklarını esnekliklerini ve yöntemlerini farklılaştırmaya (ICMPD, 2007: 24, diğer yasa dışı örgütlerle olan ilişkilerini geliştirmeye yönlendirdiği (UNODC, 2009: 63-64; Spener, 2004: 299), kaçakçının desteğine olan talebi artırdığı bilinmektedir. İlave engeller düzensiz göçmenin katlandığı ücreti de artırmaktadır (Chacon, 2006: 3023).

Girişlerin kolay olduğu düşük yakalanma riski bahşeden güzergâhların fiyatı daima düşüktür. Yakalanma olasılığındaki artış ve yoğun sınır denetimleri güzergâhın maliyet ve fiyatlarını yükseltmektedir. Seyahat için hava yollarının seçilmesinin getirdiği yüksek risk durumu buna verilebilecek en iyi örnektir. Ücretlerin belirlenmesinde cinsiyet, yaş, (çocukların daha düşük ücretlendirilmesi durumu gibi), vatandaşlık gibi durumlar da göz önünde bulundurulmaktadır. En ucuz fiyatlara Sırbistan-Macaristan sınırı gibi tehlikenin bulunmadığı bölgelerde rastlanmaktadır. Ancak kaçakçıların tamamının aynı düzeyde destek sunmadıklarını belirtmek doğru olur. Bazıları faaliyetlerini sınır bölgelerinde yoğunlaştırmakta, bazıları belirli nakliye yöntemlerine odaklanmakta, bazıları da çeşitli servis ve güzergâh seçenekleri sunmaktadırlar (EC, 2015: 43).

Örneğin AB sınırları içerisinde seyahatin göçmene olan maliyeti nakil aracının niteliklerine, varışın güvenli olup olmamasına, fark edilme olasılığı ile katedilecek mesafeye bağlıdır. AB'ye giriş noktasından nihai hedefe ulaşmaya kadar ödenen

ücretin tutarı 1 500 € ila 5000 € arasında değişmektedir. Kısa süreli ve fark edilme riski nispeten düşük olan Budapeşte’den Avusturya’ya olan seyahat için sürücü başına 150 € talep edilmektedir. Eğer standart bir araba kullanırlarsa çoğu zaman dört kişi taşınmaktadır, araç küçük minibüs ise dokuz kişi, küçük kamyonet ise 25 kişi bagaj bölümüne sığdırılmaktadır. Macaristan’a başarılı bir şekilde döndükten sonra organizatör tarafından kendisine ödeme yapılan sürücü bu kaçakçılık işinden en düşük ücrete razı olmaktadır. Benzer nitelikli araçlar kullanılsa bile Schengen bölgesine giriş ve çıkışların tekrar etmesi durumunda fiyatlar önemli derecede artış göstermektedir. Bulgaristan üzerinden Sırbistan’a buradan da Macaristan’a geçişin 2000 € ile 3000 € arasında değiştiği bilinmektedir (EC, 2015: 62).

Benzer durumlara Kuzey Afrika güzergâhında da rastlanmaktadır. Bugünün Libyası’nda genel olarak herhangi bir kimsenin maliyetleri düşüren bir sandal vasıtasıyla yeni kaçakçılık faaliyetlerine yelken açmasının önünde çok az engel bulunmaktadır. Silahlı düzensiz birliklerin bulunduğu alanlar terk edildiğinde operasyon maliyetleri önemli derecede yükselmektedir. Kim için ödeme yapılacağı ya da ödemenin ne miktarda yapılacağı konusunda bilgi edinmek değişen koşullar nedeniyle oldukça güçtür. Medyaya yansıyan haberlerden kaçakçıların güvenli çıkış noktaları bulabilmek için bölgedeki silahlı birlik şeflerine aylık 20000 \$ vermek zorunda kaldıkları bilinmektedir (Kirkpatrick, 2015).

Benzer şekilde, Mısırlı bir kaçakçı “kimliğini gizleyen” bir gazeteciye Mısır Sahil Güvenlik birliklerini atlatmak için verdiği rüşvetin 30000 € olduğunu beyan etmiştir. Sahil Güvenlik kişi başına genellikle 100 € alırken ödemeler filikanın uluslararası sulara geçişi esnasında gerçekleştirilmektedir. Seyahat süresince Mısırlı ya da Tunuslu bir kaptanın desteğinden yararlanılması durumunda 5000-7000 \$ arasında ücret alınmaktadır. Gemi uluslararası sulara ulaştığı vakit Kızılhaç’ı aramak için gerekli olan uydu telefon ücreti 800 \$’dır (EC, 2015: 44). Brachet (2012: 107-108), 2003-2008 yılları arasında Nijerya’da gerçekleştirilen bir çalışmada yetkililerin Agadez’den Kuzey Afrika’ya geçmek isteyen sayıları her yıl 40 000-70 000 arasında değişen göçmenden 850 milyon ila 3,5 milyar CFA tutarında kayıt dışı vergi aldıklarına değinmektedir.

Kaçakçı maliyet sorununa akılcı ve ilginç çözümler de getirebilmektedir. Örneğin Pakistan üzerine yapılan bir çalışmadan kaçakçıların maliyetleri azaltmak amacıyla

birkaç kişiyi aynı anda nakletmeye özen gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Böyle yaparak göçmen kaçakçıları kişi başına düşen rüşvet miktarının eşitlenmesine olanak sağlamaktadırlar (Koser, 2008: 8).

Göçmen kaçakçılığından sağlanan en yüksek kazançların hâlen deniz güzergâhlarından elde edildiği bilinmektedir. Örneğin Libya'dan ayrılırken göçmenler peşin ödeme yapmak zorunda kalmakta olup başarısızlık durumunda (filika durdurulduğunda ya da geri döndürüldüğünde, teknik ya da başka nedenlerden dönmek durumunda kaldığında vb.) gelecek deneme için indirim talep edememektedirler. Bu, kısmen Libya kaçakçılık piyasasında yukarıda da belirtilen ve fiyatları aşağı çeken düşük güvenli geçişlere neden olan doyumluluktan kaynaklanmaktadır. Diğer yandan Libya'da göçmen ve ailesinden para sızdırmanın yolları iyi tasarlanmıştır. Adam kaçırma, zorla alıkoyma, (polis ya da haydut olabilir), aile üyelerinden fidye istemek suretiyle çok daha fazla paralar kazanılması mümkün olabilmektedir (EC, 2015: 44). Libya kaçakçılık piyasasında doyum yaşandığı dönemlerde fiyatların düşme eğilimine girdiği görülmektedir. Kaçakçılardan elde edilen bilgilere göre kişi başına düşen ücret düşüşü sandalların daha fazla yüklenmesine eşlik etmektedir (Kingsley, 2015).

Göçmenlere yönelik ilave engellerin kaçırılan göçmenlerin daha fazla ücrete katlanmasına neden olduğu yönündeki görüşler daha sıkı sınır tedbirinin genel olarak göçün azalmasını sağlamasa da borç destekli göçle sonuçlanabileceğini söyleyen Friebe ve Guriev tarafından da destek bulunmaktadır (Friebe ve Guriev, 2004: 3). Örneğin Fujian eyaletinden ABD'ye göçmen taşıyan Çinli göçmen kaçakçılarının gelirleri 1991'de 28 000\$ iken 2001 yılında 60 000 \$'a yükselerek ikiye katlanmıştır (Kyle ve Liang, 2001: 20). Benzer şekilde Meksika sınırından Arizona'ya olan göçmen kaçakçılığı ücreti 150\$'dan 2000 yılı yaz aylarında 800\$-1300\$ arasında seyretmeye başlamıştır. 2001 yılında ise kişi başı ücret 1200\$-1500\$ seviyesine ulaşmıştır (Cornelius, 2001: 668).

Polis ve sınır devriyelerinin artırılması kaçakçının işi başarıyla yürütebilmesi için rüşvet ve taşıma araçlarına daha fazla yatırımda bulunmasını gerektirmektedir (David ve Monzini, 1999: 18). Bu maliyetler ise göçmene yansıtılmaktadır. Benzer sonuçlar Avrupa Birliği'nin dış sınırlarının denetimini artırması sonucu daha fazla sayıda

göçmenin Sahra'nın çevresindeki şehir merkezine yerleştiğini vurgulayan Pliez tarafından da vurgulanmaktadır (Pliez, 2000: 170).

Orta Asya bölgesindeki göçlerde de benzer durumlara rastlanmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü'nün (UGÖ) 2006 yılında yapmış olduğu bir çalışma sonucunda Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'da vize işlemlerinin sıkıntılı bir hâl alması ve sınırı geçmek için ilave sertifika maliyetlerinden dolayı kaçakçılık olayları gözlemlenmiştir (Gembická vd., 39-40).

Kaçakçılık politikasında artan tedbirlere başvurulması kaçakçının başka örgütlerle olan ilişkisini de etkileyebilmektedir. Bazı ülkelerin kaçakçılık politikalarının kaçakçılık şebekelerinin örgütsel yapıları için istenmeyen sonuçlar ortaya çıkarmış olabileceğini göstermektedir. Örneğin Meksika-ABD sınırında 1990'ların başında kısıtlayıcı sınır önlemlerinin yaygınlaşmasının ardından uyuşturucu kartellerinin göçmen kaçakçılığı işine el attıkları bilinmektedir (Spener, 2004: 299).

Bu bağlamda Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (BMUSO) bütün suç politikalarına suç adaletinin yerleştirilmesi gerektiğini, yasal uygulamaların göçmen kaçakçılığının önlenmesinde tek başına yeterli olmadığını, artan sınır denetimlerinin göçmen kaçakçılarının güzergâh değiştirmesine ve daha riskli geçişlere olan talep artışına neden olduğunu, nedenleri tam anlamıyla araştırılmadan ülkelere gönderildiklerinde göçmenlerin ileride daha tehlikeli yollardan göç etme girişiminde bulunduklarını, kişinin kaçakçılığa konu olan bir göçmen olması için önemli itme ve çekme unsurlarının bulunduğunu, bunların tamamının devletler, sivil toplum örgütleri, akademisyenler, medya, devlet kurumları ve uluslararası kuruluşların çok boyutlu ortaklıkları çerçevesinde geniş kapsamlı şekilde ele alınmasının gerektiğini ifade etmektedir (UNODC, 2010a: 27).

Göçmen güvenliğine ilişkin yapılan araştırmalar sonucu elde edilen bulgular da Meksika-ABD sınırı; Arnavutluk-Fas sınırı ya da Batı Afrika Bölgesi'nde göçmen kaçakçılığı olaylarına daha sıkı denetimler getirilmesinin kaçakçılık güzergâhının çoğu zaman göçmen ve güvenliği pahasına değiştirilmesine neden olduğu yönündedir (UNODC, 2009: 61; Cornelius, 2001: 669-671). Üstelik yasal uygulamaların yoğunlaşması kaçakçıları göçmenleri fiziksel ve psikolojik tehlikeye daha fazla maruz bırakmaya zorlamaktadır (Monzini, 2010: 18). İspanya deniz güzergâhında ölüm oranları 2001 yılından bu yana artış göstermiştir. Göçmen kaçakçıları daha uzun ve

tehlikeli güzergâhları göze almıştır (Fargues, 2009: 13). L. Coslovi, Cebelitarık Boğazı'ndaki denetimlerin artmasının Fas'taki ulusal ve uluslararası ağın genişleyip çeşitlenmesine neden olduğunu ifade etmektedir (Monzini, 2010: 31-32).

Bir başka çalışmada, 1994 yılından sonra Meksika-ABD sınırında önlemlerin artırılmasının ilave fiziksel zorluklar ve seyahat maliyetleri nedeniyle göç olaylarını azaltacağını beklediği yalnız bu politikaların sınırda gerçekleşen ölüm vakalarında belirgin artışlara neden olduğu ifade edilmektedir (Jimenez, 2009: 12-13).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR, 2008: 5-12), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (UNODC, 2006), Uluslararası Göç Örgütü (IOM, 2012: 24-25) ve Avrupa Konseyi (Council of Europe, 2007) gibi diğer uluslararası kuruluşlar da göçmen kaçakçılığının sırf sınır denetimlerinin artırılmasıyla çözülemeyeceğinden hareketle çok boyutlu bir yaklaşımın benimsenmesi gereğine işaret etmektedirler.

Araştırmalar sınır tedbirlerindeki artışın yanı sıra göçmenden kâr elde etmek isteyen potansiyel aktörlerin çeşitliliğinin de kaçakçının maliyetlerini dolayısıyla faaliyetlerini etkilediğine işaret etmektedir. Kara yolu güzergâhı üzerine yapılan çalışmalar kâr ve maliyetler hakkında fikir vermektedir. Örneğin Etiyopya ile Sudan arasında önceliği kadın göçmenleri nakletmeye veren bir göçmen kaçakçısı kazancını kabaca şu şekilde hesaplamaktadır. Sınırı geçmesine yardımcı olunan her bir kadın 88 € vermektedir. Sürücü ücreti 33 € iken gıda su ve kadın temizlik ürünleri için 13 € harcanmaktadır. Böylece kaçakçının yardımcı olduğu her bir kişiden elde ettiği kazanç 18 €'dur. Kaçakçı bağımsız bir biçimde hareket ettiği için kazancın tamamı kendisine kalmaktadır. Yardımcı olduğu 40 kadından haftada elde ettiği 720 € onun ifadesiyle kazançlı bir iştir. Kendisiyle görüşülen kaçakçılar tarafından belirtilen maliyet ve fiyatlar araştırma sonuçlarına göre Addis Abbaba'dan Hartum'a olan seyahatin göçmene maliyeti olan 500 ila 800 \$'dan daha düşüktür (EC, 2015: 44-45). Organizasyon zincirinin daha fazla faili, örneğin sürücüyü gerektirmesi durumunda maliyetler artmaktadır. Günümüzde organizasyon zincirinde yer alan aktörlerin çeşitliliği artmıştır.

Kuram, göçmene yönelik yasa dışı desteğin, güzergâh planlamalarından göçmene gerekli belgeleri ve başarılı geçiş olanakları sağlamaya uzanan bir dizi yöntemi kapsadığını ifade etmektedir. Planlama Salt ve Stein'in kuramlarında kaçakçının faaliyetlerinin önemli bir ögesi olup değişik aktörler tarafından yerine getirilmektedir.

Aktörler faaliyette bulundukları bölgelere göre farklı isimlerle bilinir. Faaliyetin tür ve hacmine göre aktörlerin işlevleri de değişiklik arz eder. Bu kişilerin içinde yer aldıkları kaçakçılık faaliyetinin tür ve ölçeğine göre işlevleri değişiklik arz etmektedir. Organizatörler/ koordinatörler, göçmen tedarikçileri, taşıyıcılar, ya da mihmandarlar, gözcüler, şoförler, ulaklar, hizmet sağlayıcılar, arz ediciler, zor kullanıcılar bunlardan bazılarıdır. Aktörlerden bazılarının oynadıkları roller bakımından daha fazla önem verilmektedir. Örneğin hizmet sunucular finansçı ve kasadarı kapsamakta olup bunlar ağ içerisinde ayrıcalıklı bir konuma sahiptir (UNODC, 2010a: 14).

Aktörlerin görevleri son beş yılda değişmiştir. Sosyal medya önem kazanmış olup farklı aktörler arasında iletişimin daha hızlı gerçekleştirilmesinin önü açılmıştır. Bu aynı zamanda ağların daha esnek ve yeni koşullara kolayca uyum sağlayacak şekilde işlemlerini sağlamaktadır. Bu kapsamda yerine getirilen faaliyetler; Kaçakçılar/üst yöneticiler, müşteri tedarik edenler, mihmandarlar, sürücüler ya da ufak gemi kaptanları, gözcüler/kuryeler, para toplayıcılar, havale merkezi, sahteciler (pasaport ve resmî belge), filika yapımcıları, (filika sahipleri, araba ve otobüs sahipleri), rüşvet verilen hükümet üyeleri ve rüşvet alan servis sunucuları (tren kondüktörleri), zor kullanıcılar tarafından gerçekleştirilmektedir (EC, 2015: 47).

Göçmen kaçakçılığını yasa dışı göç işi olarak gören kuram kaçakçıların girişimcilik vasıflarının bir gereği olarak hedef ülkede iş bulma ya da düzenleme programlarıyla ikametgâh izini alınacağı vaatlerinin göçmen temininde faal rol oynadığına işaret etmektedir. Avustralya'ya kaçırılan bazı göçmenlerin Pakistan'da mülteci kamplarından tedarik edilmeleri buna örnek verilebilir (Schloenhardt, 2002: 39-40). Kaçakçıların çoğu zaman faaliyetlerini pazar olarak gördükleri mülteci kamplarına yakın yerlerde yoğunlaştırma eğiliminde oldukları bilinmektedir (Thomson, 2003: 10). Dolayısıyla mülteci kamplarının konuşlandığı yerlerin göçmen kaçakçılığı güzergâh ve miktarı üzerinde etkisi olabileceği değerlendirilmektedir (Çizelge E.2.5).

Pitt (1981: 449), 1980 yılında mal kaçakçılığı ile ilgili olarak yapmış olduğu çalışmada kaçakçılık işine bulaşan işletmelerin makul olmayan seviyede düşük ihracatın yetkilileri denetime davet edeceğini bildiklerinden yasal ticaret hacmini yüksek tutarak kaçakçılık faaliyetlerini teftiş kuruluşlarından saklamanın maliyetlerini büyük oranda düşürdüklerini ifade etmektedir. Burada Pitt yasal ticareti kaçakçılık faaliyetinin adeta bir girdisi gibi değerlendirmektedir. Böyle bir durumun mülteci

kamplarının kurulmasıyla birlikte göçmen kaçakçılığı konusunda da geçerlilik arz edebileceği değerlendirilebilir. Mülteci kampı yasal statüdedir ve kabul eden devletin iyi niyeti tartışılmaz, fakat kampın ölçeği ne kadar büyürse çevresinde yoğunlaşan göçmen kaçakçılarının faaliyetlerini denetlemek de o kadar zorlaşacağından kaçakçının gizleme maliyetleri düşer (Çizelge E.2.5).

Kaçırılan birçok göçmen aşamalı bir seyahat stratejisini benimsemektedir. Seyahatlerde aşamaların her birisinden bir kez yararlanılması en olası durum olup kaçakçılar belirli uğrak mekânlarda bulunmakta veya potansiyel müşterilerle doğrudan temas kurabildikleri sığınma ve toplama merkezlerine yakın yerlerde faaliyet göstermektedirler. Bu duruma son zamanlarda AB ülkelerinde de sıklıkla rastlanmaktadır. Üçüncü ülkelerdeki rolleriyle bağlantılı olarak göçmen tedarik eden kimseler, göçmenlere AB içerisinde yardımda bulunma önerisiyle yaklaşmaya çalışmaktadırlar. Bu tedarikçiler toplama merkezleri gibi talebin en yüksek olduğu yerlere, otoparklara, otoyollara, limanlara ve tren istasyonlarına yakın yerlerde ihtiyaç sahibi göçmenlerle irtibat kurmaya odaklanmaktadırlar (EC, 2015: 58).

Salt ve Stein'in oluşturdukları modelde girdi ve çıktılar yer almaktadır. Girdi ile kastedilen göçmenlerdir. Amaç göçmenin varış yerine intikal ettirilmesidir. Sistem çıktısı, kaçak göçmenin hedef ülkedeki toplumla veya işgücü piyasasıyla bütünleşmesidir. Göçmen kaçakçısı bu gayeye yönelik bir kanal görevi üstlenmektedir. Girdi ve çıktılar kaçakçılık rollerini oluşturan bütünle bağlantılıdır. Merkezi yönetimden ve planlamadan büyük ölçekli örgütlerin varlığı durumunda söz edilebilir. Dahası düzensiz göçe uyuşturucu ve mal kaçakçılığının yanı sıra kara para aklama gibi faaliyetler de eşlik edebilir. Planlamanın kaçakçılık faaliyetinde önemli bir unsur olarak belirlediği gözlemlenmektedir. Düzensiz göç kapsamında faaliyette bulunan örgütler göçe ilişkin alınan tedbirlerdeki zayıflıkları kendi yararına kullanabilmektedir. Yasal boşluklar, kötü hava koşulları, sosyal etkinliklerin artış gösterdiği günler yasa dışı göçün başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi için göçmen kaçakçısı tarafından değerlendirilmektedir (Salt ve Stein, 1997: 477-478).

Kaçakçının girişimcilik rolünün bir gereği olarak göçmenin güvenini kazanması gerekmektedir. Yasa dışı kaçakçılık piyasasının kendine özgü niteliklerinden dolayı iyi intiba sahibi olmanın kaçakçıya getirisinin yüksek olacağına inanılmaktadır. Bununla birlikte kaçakçı kimlik bilgilerini tamamen ifşa etmemektedir. Böyle yaparsa

yetkililerce faaliyetlerine engel olunacaktır (Bilger vd., 2005: 27). Güven konusu göçmen ve kaçakçının sıklıkla aynı sosyal ağı ait olduklarını ya da aynı topluluğa bağlı olduklarını ifade etmektedir (Webb ve Burrows, 2009: 14-23). Rekabetin yoğun olduğu bölgelerde kaçakçıların şöhretlerine daha fazla dikkat ettikleri bilinmektedir. Bol kazanç elde edebilmek için ürünlerinin niteliklerinden emin olmakla yetinmemekte aynı zamanda sözleşmeyi sonlandırmadan önce değişik güvenceler de sunmaktadırlar (Bilger vd., 2006: 59-93; İçduygu ve Toktaş, 2002: 25-54). Kaçakçı sadece güvence vermekle kalmamakta kendi kazancını da güvence altına alan bir dizi yöntem geliştirebilmektedir. Örneğin birkaç yüz kişiyle aynı anda kaçakçılık girişiminde bulunulan Libya sahillerinde ödemelerin yapılıp yapılmadığının kolayca anlaşılabilmesi için her bir göçmene numara verildiği bilinmektedir. Fakat bu güzergâhtaki yolculuklarda göçmenlerin yolculuk esnasında birkaç kez ödeme yaptıkları, birinci ödemeden sonra yolculuk başarısızlıkla sonuçlanırsa diğer teşebbüsler için yeniden ödeme yapmak zorunda kaldıkları olaylara da rastlanabilmektedir (EC, 2015: 47). Bu durumun rekabet seviyesindeki artış ve azalışla değiştiği değerlendirilmektedir.

Benzer şekilde Fas için yapılan çalışmalardan yasa dışı göçün başarıyla sonuçlanmasının kaçakçının desteğine başvuruyu artırdığı gibi bir sonuca varılmıştır. Düzensiz göçe konu olan göçmenlerin %86,8'inin Fas'a geçişte kara yolunu kullandığı Mghari, 2008: 5), göçmenin kaçakçının desteği olmaksızın gizli bir şekilde Afrika'dan Avrupa'ya göçünün zor olduğu belirtilmektedir (Monzini, 2010: 7). Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi'nin yapmış olduğu çalışmalardan ortaya çıkan sonuç da düzensiz göç esnasında göçmenin, kaçakçının yasa dışı desteğine ihtiyaç duyduğu düşüncesini doğrulamaktadır (ICMPD, 2013). Bazen de göçmen ya göç sürecinde ya da hedef ülkeye ulaştıklarında rol değiştirebilmektedir. Nihai hedefleri ve hareket esnasındaki ağ konumlarından faydalanabilmek için kaçakçı kimliğine bürünen göçmenlere rastlanabilmektedir (Bouteillet-Paquet, 2011: 64). Bu durum da Gresham Yasasının sosyal ağlar üzerinden işlerliğine örnek teşkil etmektedir.

Kaçakçıların ağ konumları duruma göre farklılık arz etmektedir. Örneğin Doğu Avrupa'da bölgesel ya da ulusal düzeyde faaliyet gösteren kaçakçıların çoğunlukla ülkede sürekli olarak yaşayan yabancılardan oluştuğu görülmektedir. Bunlardan bir

kısının ülkede kalışları süreklilik arz ederken bir kısmı da uzun süreli vizelerle iş, eēitim veya aile birleşimi amaçlı olarak bulunmaktadır. Diēer yandan orta ya da daha alt seviyedeki kaçakçılık faaliyetleriyse ya ülke vatandaşları ya da kaçırılan g menlerinkine benzer grup  yeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle geniş göçmen kaçakçılık aēları deēiřik kaçakçı uyruklarından müteşekkildir. Öte yandan organizatör ile kaçırılan göçmenler arasındaki etnik baēlara dayalı faaliyetlere Çin ve Asya'daki yasa dışı g  olaylarıyla Arnavutluk ile Sırbistan'daki kaçakçılık aēlarında sıklıkla rastlanmaktadır (Futo vd., 2005: 46).

Çin, ABD, İngiltere, İtalya gibi ülkelerde gerçekleştirilen araştırmalarda kaçakçının gerçek hayatta, lokantacılık, araba satıcılığı, hazır yemek işletmecisi, manav, masaj salonu sahibi, taksi şoförü, duvar işçisi gibi iş ve işletmelere sahip oldukları görülmektedir (Zhang ve Chin, 2002: 8). Benzer şekilde Orta Asya  zerine yapılan çalışmalardan kaçakçıların önemli bir bölümünün iş adamı ya da seyahat acentesi olarak çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır (Gembick  vd., 2006: 23-35). Bu kişilerin kaçakçılık faaliyetlerini girişimcilik anlayışıyla yürütmeyi başarabilmelerinde bu durumun önemli bir etken olduēu deēerlendirilmektedir. Araştırmalar göçmen-kaçakçı ilişkilerinin geleneksel acımasız suçlu ve edilgen kurban izleniminden ziyade daha kapsamlı olarak ele alınması görüşünü sıklıkla işlemektedirler.

Dolayısıyla dünyanın farklı bölgelerindeki çalışmalar girişimci modelinin baskınlıēını doērulamakta, ayrıca girişimcilik vasıflarının göçmen kaakılıēını teşvik eden ve kolaylaştıran bir unsur olarak ortaya ıktıēını göstermektedir.  oēu göçmen aile, arkadaş çevresi ya da tanındıklarının kaçakçılar hakkında anlattıkları hik yelere, özellikle sosyal aē yoluyla elde ettikleri bilgilere itimat etmektedir. Kaçakçının girişimci vasfı önem arz ettiēinden kaçakçı seçimlerdeki belirleyici olan unsur iyi intibadır. Seyahat öncesinde kaçakçının saēlayacaēı yardımların niteliēini kestirmek tam anlamıyla mümkün olmadıēından göçmen, kaçakçının içindeki yeteneēinden yola çıkmadan önce emin olmak istemektedir (Bilger vd., 2005: 9). 2003 yılında Uluslararası G   rg t  adına yapılan bir çalışmada kaçakçıların aracılıēı olmasaydı birçok göçmenin Türkiye'ye giriş yapmayacak oldukları sonucuna ulaşılması bu düşünceyi destekler niteliktedir (İçduygu, 2003: 19).

Kaçakçının yeni yöntemler geliştirmesi g  n başarıyla sonuçlanma olasılıēını artırdıēından güven duygusuyla birlikte göçmenin kaçakçının desteēine olan ilgisini

ve talebini artırmaktadır. Örneğin Meksika-ABD sınır uygulamalarının sıklaşmasının göçmen akımlarının daha az tutulan sınır noktalarına yöneltmesinin yanı sıra kaçakçıları yeni teknikler bulmaya zorlamıştır (Andreas, 2001: 96). Bu durum bölgedeki kaçakçılık piyasasının devamına olanak sağlamıştır. Uygulama stratejilerinin göçmen kaçakçılığı piyasasına olan etkilerini inceleyen bir çalışma, göçmenlerin devriye ekiplerinin yoğun olduğu noktalardan daha uzak ve tehlikeli geçiş yollarına yöneldiklerini ortaya çıkarmıştır (Gathmann, 2004: 32). Meksikalı yetkililerce 2006 yılından itibaren gerçekleştirilen sınır dışı edilen göçmen sayısındaki azalmaların varlığına işaret eden istatistiklerin varlığına rağmen bunlar alternatif yolların ağırlık kazanmasının yanı sıra fark edilmeyi zorlaştıran yeni tekniklerin varlığına da işaret etmektedir (IOM, 2008: 212).

Yine son zamanlarda yapılan bir çalışmaya göre bir defada 70 yolcu taşıyabilen çok daha hızlı şişme botların “cayukos ve pateras”ların yerini alması Batı Afrika’da göçmen kaçakçılığının gelişmesinde etkili olmuştur (UNODC, 2009: 62).

Ulaşım organizasyonları şartlara intibak etmekte olup göçmen kaçakçıları bazen hedef ülkelerde nasıl sığınma talebinde bulunacakları ya da hedef ülkedeki yetkililere nasıl cevap vererek sınır denetimlerini atlatacakları konusunda göçmenlere danışmanlık yapmaktadırlar (Bouteillet-Paquet, 2011: 99).

Fotoğraf değişikliği, vize ve sahte vize, ikametgâh tezkeresi gibi konularda kaçakçıların ihtiyaçları karşılayan teknikler geliştirdikleri gözlemlenmektedir. Kaçakçıların vize gerekliliklerini karşılayabilmek için pasaport çıkaran yetkililerden pasaport çalma veya rüşvetle elde etme yoluna gittikleri bilinmektedir (Schloenhardt, 1999: 97).

Yakalanma olasılığı karşısında işe özgü belirsizlikleri gidermek için Çinli kaçakçıların birçok yöntem geliştirdikleri bilinmektedir. Bu yöntemler arasında ikili ilişkiler, yer altı bankacılığı, ailevi ilişkiler, telsiz iletişimi ve buluşma yerleri bulunmaktadır (Bouteillet-Paquet, 2011: 97).

Benzer bir duruma Orta Asya’dan gerçekleşen göçmen kaçakçılığı olaylarında da rastlanmaktadır. 2006 UGÖ raporlarına göre Güney Asya göçmenleri önce Kırgızistan’a ve Tacikistan’a, kaçakçıların yardımıyla buradan Rusya Federasyonu ya da Kazakistan’a, buradan da Beyaz Rusya ve Polonya’yı geçerek Batı Avrupa’ya giriş yapmaktadırlar. Bu güzergâhta kaçakçıların bilgi seviyelerinin yıldan yıla artış

gösterdiği tespit edilmiştir. Değişen sınır önlemleri hakkında bilgi alıp buna intibak edebilmek için en ileri teknolojilerden yararlanmaktadırlar. Kısıtlayıcı önlemlere cevap olarak göç güzergâhları hızlı bir şekilde değiştirilebilmektedir. Kaçakçılar aynı zamanda sahte pasaport, kimlik kartı gibi belgeleri temin etmek için gerekli araçlara sahiptirler. Bunlar çoğu zaman hükümet yetkililerini kaçakçılığa göz yummaları için ya tehdit etmekte ya da onlara rüşvet vermektedirler (Bouteillet-Paquet, 2011: 97).

Gürcistan ve Ermenistan'da kaçakçıların yerel gazetelerde yayımladıkları reklamlarla göçmen tedarik ettikleri bilinmektedir (IOM, 2001: 5-16; IOM, 2002: 18-20). Bu denli faal tedarik yöntemlerine insan ticareti de dâhil olmak üzere Moldova'da da sıklıkla rastlanmaktadır (ILO, 2005: 52). Ukrayna Çek karaborsasında iş bulmayı da içeren bir paket seçenek sunulmaktadır. Bu şebekeler insan ticareti faaliyetlerine de dâhil olmaktadır (Drbohlav vd., 2009: 60-65).

Benzer şekilde kaçakçılar Macaristan ötesine düzenledikleri seyahatlerde araç paylaşım (car-pooling) ilanları aracılığıyla farklı aktörleri devreye sokabilmektedirler. Daha fazla ilerlemek Balkanlar'da olduğu gibi üçüncü ülkeleri geçmeye mecbur bıraksa da Schengen sınırlarının geçilmesi nihai hedeflere kendi olanaklarıyla ulaşabilmeleri konusunda göçmenlere esneklik sunmaktadır. Bazı sınırların google maps ve GPS sinyalleri kullanılarak göçmenlerin kendi başlarına yaptıkları yolculuklarla geçildiği ele geçen veriler arasındadır. Buna rağmen birçok göçmen hâlen Kuzey Avrupa'daki hedef ülkelere ulaşabilmek için kaçakçılardan ve onların sunmuş oldukları desteklerden yararlanmaktadır. Kaçakçılar AB sınırları içinde de göçmenlere destek sunabilmektedirler. Göçmenler için kalacak yer, tren ve otobüs biletleri, sahte belge, ya da süresi uzatılmış vizeler temin edebilmektedirler. AB içerisindeki bazı suç şebekelerinin, evlilik organizasyonları ya da nesebin tashihi konularında uzmanlaştıkları da bilinmektedir (EC, 2015: 58).

Bütün bunların yanı sıra göçmenlerin ulaşmak istedikleri ülkede daha önce çalışmış olmaları dolayısıyla yanlarında yeter miktarda yabancı para bulundurmaları, seyahatin belli aşamalarında göçmenlere sunulan desteklerden yararlanma olanaklarının bulunması ya da bu esnada göçmenin para kazanmasına olanak sağlayacak imkânların varlığı kaçakçıya başvuruyu kolaylaştırmakta ve kaçakçılık olaylarını artırabilmektedir. Örneğin Doğu Avrupa ve Orta Asya söz konusu olduğunda ücretler kaçakçılık faaliyetinin mesafesi, sunulan güvence ve transferin elverişliliğine bağlı

olarak değişmektedir. Önceden tasarlanmış kaçakçılık olaylarında Doğu Avrupa’da paralar peşin olarak ödenmektedir. Bu durum konvertibl paraları göçmenin yanında bulundurması gerektiği anlamına gelmektedir. Göçmenler kaçırıldıkları ülkede daha önce bulunmuşlarsa bu zaman zarfında elde ettikleri tasarruflardan yararlanabilmektedirler. Bazen de seyahatin, bir sonraki aşamasına geçebilmek tarlalarda çalışarak para kazanmayı gerektirebilmektedir. Uygun altyapıya sahip olan yerlerde, özellikle büyük şehirlerde banka transferleri yaygındır (Bouteillet-Paquet, 2011: 91).

Kaynak ülkenin kaçaklık olaylarını ve kaçakçılık faaliyetlerine ulaşımı kolaylaştıran iktisaden kendine has özellikleri kaçakçılık olaylarının artmasına neden olabilmektedir. Bu duruma Çin’den gerçekleşen kaçakçılık olayları örnek gösterilebilir. Çin’in büyük oranda nakit toplumu olması ve canlanmakta olan ekonomisi hızlı finansal faaliyetleri içerdiğinden bu tür banka işlemleri şüphe uyandırmamaktadır. Kaçakçılık faaliyetleri çoğu zaman yılı bulmasa da aylar gerektirdiğinden bu mevduatlar uzun dönemli olup resmi incelemelere konu olmamaktadır (Bouteillet-Paquet, 2011: 98).

Kaçakçının rüşvet, aldatma ve tehdit yoluyla yasal gereksinimleri bertaraf etme yolundaki faaliyetlerinin yatırımcının davranışlarıyla benzerlik arz ettiğini öne süren (Aronowitz, 2009: 42) de güçlü piyasa kuvvetleri tarafından desteklenmiş olmasaydı kaçakçılığın bu seviyelere erişememiş olacağı fikrinden hareketle benzer bir görüş ileri sürmektedir (Munck, 2007: 56). Bu kişiler insan ticareti ya da kaçakçılık faaliyetlerinde uzmanlaşmakta ve buna bağlı olarak elde edilen kâr değişmektedir. Bir iş olarak göç kuramını kabul etmekle birlikte Doomernik, Liempt ve Kyle gibi bazı yazarlar bu konuda yapılan araştırmaların hem yardımsever hem de kâr elde etme amacı taşıyan insanların karışımını içermesinden dolayı daha temkinli duruş sergilemektedirler (Van Liempt ve Doomernik, 2006: 173-174; Kyle ve Goldstein, 2011: 6-7). Göçmenlerin kendilerine yardım eden kişiler hakkında konuşurken kaçakçı ifadesini kullanmamasından hareket eden Van Liempt ve Doomernik 2006 yılında yaptıkları bir çalışmada kaçakçının faaliyetleri ücret içermesine rağmen nasıl olup da kâr elde etmekten ziyade kendilerini göçmenlere destek oluyor gibi gösterebildikleri konusunu araştırmıştır (Van Liempt, 2004: 172-173; Van Liempt ve Doomernik, 2006: 173-174). Aynı şekilde, Salt ve Stein kaçakçıların kazançlarını artırabilmek için göçün

yararları konusunda göçmeni ikna ettiklerinden ve meşru bir işte çalışıyor oldukları konusunda telkinlerde bulunduklarından, bu amaçla göçmenlere hedef ülkeler ve gidiş maliyetlerini içeren broşür dağıttıklarından bahsetmektedir (Salt ve Stein, 1997: 480).

Salt ve Stein'in kuramı bir kaçakçılık piyasasını gerektirmektedir. Kaçakçılık talep ve arzı bu piyasada buluşmaktadır. Orta Avrupa'ya ilişkin bir çalışmadan da anlaşıldığı üzere bu yasa dışı piyasadan ortaya çıkan boşlukların doldurulması için yararlanılmaktadır. Oysa bu piyasa çarpık nitelikler barındırmaktadır. Piyasada eksik bilgi koşullarının mevcut olmasının yanı sıra toplumsal denetim mekanizmaları da bulunmamaktadır. Bu durum şiddet, sömürü ve piyasa tekeli beraberinde getirmektedir. Göçmen-kaçakçı ilişkisinin belirmesi ve/veya gelişmesinde yasal göç olanakları hakkında yeter bilgi sahibi olmamanın da etkisi büyüktür. Günümüzde çoğu göçmen arasında AB ülkelerine yasal belgelerle giriş yapmanın çok zorlu bir süreç olduğu konusunda yaygın bir kanı bulunmaktadır. Suriye, Lübnan, Nijerya ve Pakistan gibi birçok ülkede yasal göç hakkında yeterli bilgi verilirse kaçakçıya olan ihtiyaç ve başvurunun azalacağı düşünülmektedir (EC, 2015: 55). İleriki başlıklarda ele alınan kaynak ülke panel veri modellerinden benzer sonuçlar elde edilmiştir (Çizelge E.2.37; Çizelge E.2. 45).

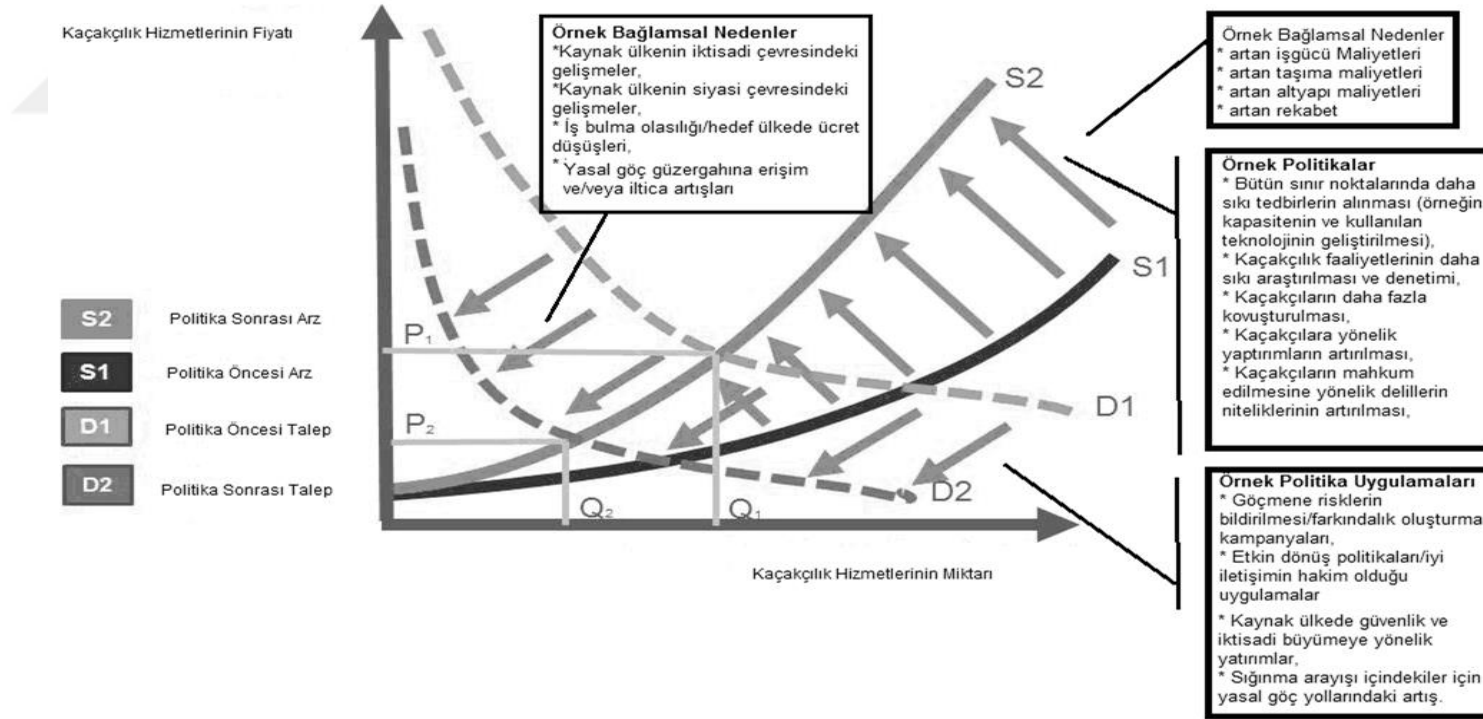
Bu durum başvurucunun, göçmenlerin yasal yollarla seyahat seçeneğini birinci sıraya almasına engel olan elçiliklerin erişilemez olarak algılanan doğasıyla ikiye katlanmaktadır. Kaçakçıya yakınlaşmanın elçilik yoluyla vize başvurusuna bulunmaktan daha ucuz ve başarılı bir seçenek olduğu düşünülmektedir. Bazı göçmenler bir veya birçok başarısız göç girişimi sonrasında göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinden yararlanmanın tek ve son çareleri olduğu kanaatine varmaktadırlar. Özellikle Orta Doğu, Orta ve Güney Asya ve Afrika Boynuzu gibi işgücü kaynaklı göçün özel, resmi ya da gayri resmi ajanslar tarafından düzenlendiği ve işgücü göçü için yurt dışı yönlü yasal göç imkânlarının kısıtlı olduğu yerlerde bu durum geçerlidir (EC, 2015: 55).

BMUSO Abuja Ofisi tarafından sağlanan (EC, 2015: 53), fakat çoğu güzergâh ve ayakları için geçerli olan bir bulguya göre kaçakçılık faaliyetlerinden yararlanan dört temel göçmen grubu bulunmaktadır.

- Daha önce elçiliğe başvurup da vize talepleri reddedilen ve maliyeti ne olursa olsun seyahat yapmaya hazır bulunan istekli göçmenler,

- Elçiliğe ne şekilde başvurulacağı ya da yasal yolların ne şekilde takip edileceği konusunda temel bilgiye dahi sahip olmayan istekli göçmenler,
- Bu nedenle göçmen kaçakçısı ile mülaki olmak, alternatif seçeneklerin bilinmemesinden kaynaklanan kusurlu bir yoldur.
- Elçilikle ilgili sürecin farkında olan fakat hedef ülkede ilk müracaatta bulunanlar için yasal vizeyle tipik olarak ilişkili sınırlı kalış süresi ya da çalışma kısıtlamalarına razı olmayan olası göçmenler,
- Yasal giriş imkânları son derece kısıtlı olan istekli göçmenler.

Buraya kadar ifade edilenler arz ve talep eğrileri kullanılarak Şekil 2.2’de ifade edilebilmektedir. Şekil Avrupa Komisyonu’nun yukarıda bahsi geçen çalışmasından yararlanılarak oluşturulmuştur. Şablon bu hâliyle göçmen kaçakçılığını bir iş olarak değerlendiren kuramın görüşleriyle uyushmaktadır.

Şekil 2.2. Talep ve Arzın Kaçakçılık Fiyat ve Miktarı Üzerindeki Etkileri

2.2.2. Orta Seviye Göç Kuramlarını Esas Alan Göçmen Kaçakçılığı Kuramları

Bu başlık adı altında ele alınan kuramlar göçün bireysel nedenlerine odaklanan mikro düzey kuramlarla kalkınma bağlantılı makro düzey yapısal kısıt ve olanaklar arasında orta bir yol bulmaya çalışmaktadırlar (King, 2012: 10). Göç akımlarının gerisinde ülkeler arasındaki dizgesel bağlantıların bulunduğunu varsaymaktadırlar. Bu nedenle göç akımının nesnel göstergeler yerine bölgeler arasındaki ilişkilerden kaynakladığı fikri hâkimdir (Olejarova, 2007: 16). Giddens'in yapı ve faili uzlaştırmacı yapılaşma kuramından etkilendikleri ifade edilebilir (Bakewell, 2010: 1690). Bu bağlamda ikili yapılarının karşıtlıktan oluşan dönüşümleri önem arz eder (Sewell, 1992: 4-5). Benzer şekilde Cohen ve King ikiliklerin silikleşerek yapıların çözümlenmesine ilişkin çalışmaların yapılmasına ihtiyaç duyulduğuna değinmektedirler (King, 2012: 136-138).

2.2.2.1. Göçmen kaçakçılığını kurumsal göç kuramı ve örgütlü suçla açıklayan kuram

Sermaye yoğun üretim yapan ülkeler belirli sayıda göçmen vizesi sunmaktadır. Diğer yandan uluslararası göç başladığında birçok göçmen, sınırlı sayıda sunulan vizeden yararlanamaz. Bu dengesizlik durumunda özel ve gönüllü kuruluşlar artan talebi karşılamak üzere devreye girerler. Göçmenler tarafından zaman süresince tanınan ve kabul gören kuruluş, birey ve firmalar kurumsal istikrar kazanırlar. Üstelik işgücü piyasasına girebilmek için göçmen, belirli bir sosyal sermayeye de ihtiyaç duyar. İhtiyaç duyulan sosyal sermayenin temininde de bu durum etkili bir unsurdur. Bu özel girişimcilerden bir kısmı kayıt dışı piyasalarda belirlenen bir ücret karşılığında karşı sınıra geçmek de dâhil olmak üzere işveren-göçmen sözleşmeleri, sahte doküman ve vizeler, varış yerlerinde gerçekleşen göçmen-yasal ülke sakini evlilikleri, barınma ve kredi temini gibi konularda göçmene el altından destek sağlarlar (Massey vd., 1993: 450). Kurumsal kuram düzensiz göçü bu şekilde ele alınırken organize suç yaklaşımı da göçmene sunulan bu desteğin göçmen kaçakçısının bizzat emir ve komutası altında gerçekleştiğini, örgüt kurallarının hiyerarşik bir çerçevede uygulandığını, kaçakçılık faaliyetinin merkezi komuta kontrol zinciri içerisinde gerçekleştiğini ifade eder (Baird, 2013: 11).

Benzer şekilde Salt ve Stein'in göçmen kaçakçılığının iyi örgütlenmiş yasa dışı uluslararası birliğin bir dalı olduğuna değinen yasa dışı göç işi kuramı, örgütlü suç

birlikleriyle kaçakçılık ağları arasındaki ilişkilere kısmen yer vererek bu yaklaşımın anlaşılmasına kolaylık sağlamıştır (Salt, 2000: 12-14; Salt ve Stein, 1997: 476). Mikro düzey karar modellerinin öne sürdüğü varsayımlarla düzenli ve düzensiz göçmen girişlerini kolaylaştırmak üzere zamanla beliren kurum, örgüt ve girişimcilerin varlığının kabulü pek uyuşmadığından yaklaşım mikro düzey karar modellerinden ayrışır (Massey vd., 1993: 450-451).

Örgütlü suç yaklaşımı göç yazınında bir dizi tartışmaya konu olmuştur. Tartışmaların odağında esasen yatay ve dikey örgütlenmenin boyutu yer almaktadır. Aşağıda farklı yazarların görüşleri çerçevesinde bu konuya ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Küresel ölçekte göçmen kaçakçılığı, çok sayıda tedarikçi tarafından sunulan farklılaştırılmış kaçakçılık hizmetleri için karmaşık piyasa görünümündedir. Kaynak, transit ve hedef ülkelerde değişik güzergâhlar boyunca düzensiz göçmenlerin varlıklarından ya da transit geçişlerinden nakdi kazanç sağlayan büyük bir zümre bulunmaktadır. Göçmen kaçakçılığı işine dâhil olan bireylerin büyük bir bölümünün nitelikli suçlu ya da geniş kapsamlı örgütlü suç grubunun bir üyesi olduğuna inanılmamakta aksine bu kişilerin sahibi oldukları yasal işletmelerin yanı sıra ilave gelir elde etmek üzere kaçakçılık işine el attıkları düşünülmektedir. BMUSO, en azından belli güzergâhlar için bu şebekelerin örgütlü suç olarak tanımlanmasını gerektirecek kadar kalıcı olup olmadıkları konusunda yeterli bir uzlaşma olmadığına işaret etmektedir. Bu tür bir izlenimin arkasında yatan nedenin suç şebekelerinin nispeten zayıf örgüt yapılarının, belirli suç faaliyetlerine odaklanmalarının, sınırlı düzeyde faaliyet göstermeleri ve devlet yapısına sınırlı düzeyde nüfuz etmelerinin olduğu ifade edilebilir. Bunun bir sonucu olarak bazı yazarlar göçmen kaçakçılığını “örgütlü suç” tan ziyade “örgütlü suç faaliyeti” olarak görmektedir. İş birlikçilerin sayısı, dayanıklılık ve uzun süreli olma, zora başvurma, çeşitli suç fiillerinde yer alma, kâr odaklılık, görev dağılımı, iç yaptırım ve denetim mekanizması, siyaset, medya ve adalet sistemi üzerindeki etkisi gibi temel kavram kullanımının aksine üzerinde oy birliğine varılmış bir örgütlü suç tanımı bulunmamaktadır (EC, 2015: 53).

Avrupa Konseyi’nin 24.10.2008 tarihli ve 2008/ 841/ JHA sayılı örgütlü suçlarla mücadeleyle ilişkin çerçeve kararının 1. maddesinde suç örgütü: “Doğrudan veya dolaylı olarak mali veya maddi bir menfaatin temini için hürriyetten yoksun bırakmayı ya da tutuklama emriyle cezalandırılmayı uygun gören en az dört yıl veya daha fazla

cezayı gerektiren suçları işlemek üzere belli bir zaman süresince var olan ikiden fazla kişi tarafından oluşturulan yapılanma” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu geniş bir tanımlama olmakla birlikte birçok sınır ihlali şekliyle ilişkilendirilebilmektedir (Bilger vd., 2005: 13).

Palermo Sözleşmesi’nin 2(a) maddesine göre örgütlü suç grubu, “doğrudan veya dolaylı olarak mali veya diğer bir maddi çıkar elde etmek amacıyla belli bir süreden beri var olan ve bir veya daha fazla ağır suç veya yasa dışı eylemi gerçekleştirmek amacıyla birlikte hareket eden, üç veya daha fazla kişiden oluşan yapılanmış bir grup” olarak tanımlanmaktadır (United Nations, 2000: 15).

Kuram göçmen kaçakçılığının düşük risk ve yüksek kazanç bahşetmesinin yanı sıra yer altı örgütlenmelerinin sağladığı kolaylıkların kaçakçı ve suç örgütlerini bu alanda faaliyette bulunmaya cezbetmesi üzerinde durmaktadır.

Göçmen kaçakçılığı mağdurunun yeter miktardaki parayı bir araya getirmek için sahip olduğu mülkü satmak zorunda kaldığı ya da bir durumda kredi aldığı durumlara sıklıkla rastlanmaktadır (Bilger vd., 2005: 13). Afganistan’dan İngiltere’ye gerçekleştirilen göçmen kaçakçılığı olayları böyle bir duruma örnek gösterilebilir (Koser, 2008: 4-7). Çoğu göçmenin yeterli birikimi bulunmadığından kaçakçının sunmuş olduğu finansal yöntemler önem kazanmaktadır. Göçmen seyahatin giderlerini karşılamak üzere bir örgütle temas kurmakta, örgüt belirli bir süre sonunda göçmenin gerçekten faizi ile birlikte geri ödeyebilme gücünün olduğuna kanaat getirip riski göze alırsa, göçmenin seyahatini de bunu düzenleyecek olan operatörü de seçmektedir (Monzini vd., 2004: 26).

Bazı durumlarda göçmen teslimatı kaynak ülkeden başka bir kişiye yapmak isteyebilir. Böylece örgüt onun aracılığını kabul eder. Bunu tanzim eder ve fiyatlandırmayı buna göre yapar. Yani arabuluculuk desteğini fiyattan mahsup eder. Bu durumlarda müşterilerin operatörü seçme seçeneği bulunmaktadır. Ödeme risklerine karşı uygulamada son sınır geçildikten sonra belirlenen tutar ödenene dek göçmen rehin alınmaktadır. Bu yöntem göçmen kaçakçısı için oldukça riskli bir durumdur (Monzini vd., 2004: 9). Hem kaçakçının hem de göçmenin işini kolaylaştıran seçeneklerin varlığı kaçakçılık faaliyetlerine olan talebi ve güveni dolayısıyla göçmen kaçakçılığı olaylarını artırmakta, görülen olaylarda sürekliliğe neden olmaktadır. Örgütsel bakımdan kime ne zaman ihtiyaç duyulduğunun ve operasyon zincirinin diğer

aşamalarında kimin desteğine ihtiyaç duyulacağını bilmesi anahtar bir öneme sahiptir. Örgütlü göçmen kaçakçılığında güç paylaşılmış olmakla birlikte denetimin merkezde yer aldığı söylenebilir (EC, 2015: 49).

Benzer bir duruma Hindistan olaylarında rastlanmaktadır. Burada başarısızlık durumunda göçmene ücret iadesi yapılır. Aksi takdirde göçmen, kaçakçı hakkında şikâyetle bulunacaktır. Herhangi bir evrakın bulunmaması durumunda dolandırıcılığın ispatı zor olduğundan kaçakçı ve iş birlikçileri kısa süre içerisinde serbest kalmaktadır (Saha, 2009: 33).

Kaçakçılık örgütlerince geliştirilen paket çözümleri ve fiyat çeşitlendirmesi seyahat esnasında kaçakçının desteğinden yararlanma fikrini cezbetmektedir. Coslovi, 1990’larda Fas’ta tek kişinin geçişini sağlamaya yönelik kaçakçılık faaliyetlerinin zamanla paket çözümlere dönüştüğüne işaret etmektedir. Paketin içeriğinde İtalya veya İspanya’ya varış, bot, bilet, gerekli belgeler ve çalışma izni yer almaktadır. Pateras denen bu kaçakçılar kırsal kesimden gelen naif kişilere daha ucuz fakat çok daha tehlikeli geleneksel destekte bulunmaktaydılar (Monzini, 2010: 31).

Benzer durumlara Libya’daki göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinde de rastlanmıştır. 1990’ların başında Tunus’tan bizzat göçmenlerin düzenlediği kendiliğinden (spontane) geçişler gözlenmiştir. İtalyan yetkililer bunu başlangıçta pek dikkate almamıştır. Fas örneğinde olduğu gibi kaçakçılar bu geçişler için piyasa oluşturarak denizcileri Sicilya’ya gidip gelmek üzere tedarik etmiştir. 1990’larda bu yöntemler için önlemler alındıktan sonra Tunuslu kaçakçılar Libya’ya yönelmiştir. 2002-2003 yılları arasında İtalya güvenlik güçlerinin kıyıda birçok göçmeni yakalamasının hemen ardından kaçakçılar deneyimsiz gemicileri Lampedusa’ya yönlendirmiştir. Aşamalı bir biçimde, Libyalı kaçakçılar buradaki işi üstlenmiştir. Soruşturmalar kısa bir süre öncesine kadar tek kişilik geçişlerin düzenlendiği Libya’da paket çözümlerine yer verilmeye başlandığı yönündedir. Milan’da yapılan bir çalışmada kaçakçılar ile göçmen statüsü için sahte belge düzenleyenler arasında yakın ilişkilere rastlanmıştır (Monzini, 2010: 31-33).

Meksika uyuşturucu karteli Los-Zetas’ın benzer bir şekilde eski Meksikalı askeri görevlileri içerdiği, bu görevlilerin zamanında kaçakçılık karşıtı operasyonlara yönelik olarak ABD yetkililerince eğitildikleri ve daha sonra göçmen kaçakçılığı işine el attıkları bilinmektedir. ABD soruşturmaları neticesinde göçmen kaçakçılarının

kurşungeçirmez yelek, tam otomatik silahlar, gece görüş dürbünü ve şifreli telsiz cihazlar gibi çağın gereklerine uygun araçlara sahip oldukları ortaya çıkarılmıştır (Siskin ve Viña, 2005: 21).

Naylor, hiyerarşik yapıya sahip olmaları, yasa dışı teşebbüslerinde ihtisaslaşmaları, şiddete sistemli olarak başvurmaları, yolsuzluk eylemleri ve yasal ekonomiye faaliyetlerini yaymaları bakımından örgütlü suç gruplarının diğer suç gruplarından farklılık arz ettiği görüşündedir (Naylor, 2000: 25). Çin’de gerçekleşen göçmen kaçakçılığı üzerinde araştırmalar yapan Ko-Lin Chin’e göre hiyerarşi düşük düzeylerde gerçekleşse de iş bölümünün yüksek düzeylerde gözlemlenmesi bu suçun örgütlü suçlar kapsamında ele alınması için yeterlidir (Sheldon ve Ko-Lin, 2002: 24).

Väyrynen (2003: 2-3) benzer şekilde bu suçun güçlü yapılı ve sıkı denetimli mafya benzeri suç ağından oluştuğunu savunmaktadır. Ona göre göçmen kaçakçıları çalıntı araba, sigara ve uyuşturucu malzemelerin nakli işine de el atmıştır. Salt ve Stein kaçakçılık mağdurlarının da seyahat süresince uyuşturucu nakli gibi yasal olmayan faaliyetlere bulaştıklarına değinmektedirler (Salt ve Stein, 1997: 483).

Dünyanın değişik bölgelerinde gerçekleşen göçmen kaçakçılığı olayları bu durumu destekler niteliktedir. Örneğin İtalya’da mafyanın güçlü bir şekilde var olduğu kısımlarda faaliyette bulunan göçmen kaçakçıları, kaçırılan her bir göçmen için haraç ödemek durumundadır. Mafyanın asıl odaklandığı nokta Güney İtalya’nın toplama merkezleri ve buraları işletmek için ihtiyaç duyulan fonlardır (EC, 2015: 54). Güney Afrika istikametinde gerçekleşen göçmen kaçakçılığı vakalarında kaçakçılar gerek Mısır Sahil Güvenlik görevlileri gerekse mafya gruplarıyla bağlantılarını muhafaza etmektedir (DRC, 2017: 3-12; Kingsley, 2014; Columb, 2019).

Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti suçlarının örgütlü bir suç türü olduğu genelde kabul görmektedir. Uluslararası suç örgütlerinin göçmen kaçakçılığı suçunun neresinde oldukları konusunda ise fikir birliği mevcut değildir. Bunun nedeni konuya ilişkin kaynakların güçlü olmasına rağmen çoğu zaman çelişkiler barındırmasından kaynaklanmaktadır (Van Liempt, 2004: 15).

Göçmen kaçakçılığından elde edilen yüksek kazançlar yer altı örgütlerini bu alandaki faaliyetleri için teşvik etmektedir. Asya’da faaliyet gösteren birkaç köklü uluslararası örgütlü suç grubunun bölgede bu amaçlarla gerçekleştirdiği faaliyetlerde bu durum daha belirgin bir hâle bürünmüştür. Bu suç örgütlerinden en bilinenleri Çin’in etnik

yer altı örgütleri (triads) ile Japon Yakuza örgütüdür. Çin yer altı örgütlerinin yalnızca Çin’de değil aynı zamanda bölgedeki diğer ülkelerde göçmen kaçakçılığının yanı sıra insan ticaretine el atmaları, Çin kökenli yer altı suç şebekelerinin (triads) düşük risk ve faaliyetten elde edilen büyük kârlar dolayısıyla göçmen kaçakçılığı işini küçük örgütlerin elinden almaları, bu cazibeyi ortaya koymaktadır (David ve Monzini, 1999: 13).

Japon Yakuza örgütünün insan ticareti ve göçmen kaçakçılığı da dâhil olmak üzere değişik suç faaliyetlerinde yer aldığı iyi bilinmektedir. İyi tanınmış örgütlü suç faaliyetlerinin yanı sıra bölgedeki her bir ülkede faaliyet gösteren daha az bilinen birçok suç grubu da bulunmaktadır. Yerine göre bu gruplardan biri diğeriyle birleşebilmektedir (Adamoli vd., 1998: 80).

Dolayısıyla göçmen kaçakçılığı suçuyla geleneksel örgütlü suçlar arasındaki ilişkilerin tümüyle yadsınamayacağı yapılan akademik çalışmalardan elde edilen sonuçlar arasındadır (Zhang ve Chin, 2004: 3; Narlı, 2006a: 9). Bununla birlikte yapmış oldukları eylemler neticesinde cezai müeyyidelerle karşılaşacakları bilinciyle hareket eden kaçakçılar gerek akademik araştırma gerekse soruşturmalarda gerçekleri çarpıtıp örgüt bağlarını ve sorumluluklarını reddetmektedirler (Webb ve Burrows, 2009: 10). Bu durum uluslararası suç örgütlerinin göçmen kaçakçılığı suçunun neresinde oldukları konusunda kesin bir yargıya varılmasına engel olmaktadır.

Fransa Sangatte hakkında yapılan çalışmalarda da mafya göçmen kaçakçısı etkileşimi gözlenmektedir. Medya yöneticisi Thompson 2002 yılından sonra siyasi liderlerin, özellikle hükümet yetkililerinin Sangatte’nin “sığınmacı pazarı” yerine güvenlik yasalarının sıkılaştırılmasını gerektiren “güvenlik sorunu” olduğuna karar verdiklerinde kaçakçıların rolleri üzerinde durmaya başladıklarını belirtmektedir. Chirac, kaçakçıların kölelikten ziyade işleri daha da kötüleştiren mafya tipi bir örgütlenmenin parçası olduğu fikrini savunmuştur. Onları daha iyi bir gelecek vaadiyle kandırdıktan sonra kıyıya yaklaştıklarında batırıyorlardı (Guiraudon, 2006: 59).

Belirli bir bölgede faaliyetlerin artması örgüt faaliyet ve çapında büyümeyi beraberinde getirdiği gibi (Monzini, 2010: 32-33) geçişin zorlaşması ve maliyetlerin artması daha büyük çaplı örgütlerin yardımından yararlanmayı da gerektirebilmektedir. 11 Eylül saldırılarından sonra toplanan 9/11 komisyonu üyeleri

insan kaçakçıları ile El-Kaide ve diğer terörist gruplar arasında seyahatlerin hızlandırılması için kurulan bağlantıları detaylı bir şekilde gözler önüne sermiştir. Ayrıca, Madrid'teki bombalama olaylarının ardında bulunan Ensar El- İslam isimli El-Kaide bağlantılı terörist grubun, faaliyetlerini sürdürebilmek için kendi üyelerine sınır geçişlerini sağladığı bunun yanı sıra insan kaçakçılığı ve sahte belge faaliyetlerine de katılarak örgüte mali destek verdiği ortaya çıkmıştır. Yasal vizeler kullanılarak sınır geçişlerinin önlenmesi için çabalar artırıldığında teröristlerin insan kaçakçılarına başvurup gizlice geçiş sağlama cihetine gittikleri gözlenmiştir (Kyle ve Koslowski, 2011: 11-12).

Meksika uyuşturucu kartelleri ile yasa dışı yabancı kaçakçılık şebekeleri arasındaki bağların son zamanlarda güçlendiği bilinmektedir. Güney ve Batı Amerika'da sınır boyunca etkinlik gösteren göçmen kaçakçıları haraç ödemeden kartel yönetimindeki geçitleri kullanamamaktadırlar (Committee on Homeland Security, 2002: 112). Buralardan sağlanan gelirler terörizmin finansmanının sağlanması amacıyla da kullanılabilmektedir (Siskin ve Viña, 2005: 21).

Konu hakkında son yıllarda yapılan araştırma sonuçları uyuşturucu kartellerinin müdâhil olmasının göçmen kaçakçılığının koşullarını ağırlaştırdığı yönündedir. Göçmenlerden bazıları işkenceye maruz kalmakta, ölmekte veya cinsel tacize maruz kalmaktadırlar (United Nations, 2009: 15-18).

Girişimci modeli için örgütlü suç teriminden vazgeçilmesi gerektiğini öne süren Nelken, Passas ve Van-Duyne gibi yazarlar da mevcuttur. Bu yazarlara göre bu model esnek ve uyum gösterebilen şebekelerin (ağların) kolay bir şekilde suç girişiminin belirsizliklerinin üstesinden gelmek üzere genişleyip daralabileceğini telkin etmektedirler. Girişimciler yalnızca yasa dışı faaliyetleri yerine getirecek düzeyde örgütlenebilmektedir (Sheldon ve Chin, 200: 25).

De Haas, Heckman, Webb ve Zhang, Çin-ABD yönlü ağları inceledikten sonra örgüt sayısının çok olduğu, bu örgütlerin küçük ve esnek yapıda oldukları, gerek duydukça birbirleriyle iletişime geçtikleri sonucuna varmıştır. Kaçakçılar gevşek örgütlenme şeklini benimsemiş olsalar da uzmanlıkları belirginleşmiştir. Batı ve Doğu Avrupa'da gözlemlenen katı örgütlenme yapılarına bu durum tezat teşkil etmektedir. Bu bölgelerde katı piramit yapılar mevcuttur (Heckmann, 2003: 14-18; Webb ve Burrows, 2009: 3; De Haas, 2007: 4).

Aralarında Narlı'nın da olduğu bazı yazarlar açık hiyerarşiye sahip örgütlenme türüne vurgu yapmaktadırlar. Ona göre suç örgütleri ve kaçakçılık ağları arasında yakın ilişkiler bulunmaktadır. Dolayısıyla göçmen kaçakçılığı suçuna güvenlik tehdidi çerçevesinden bakmaktadır (Narlı, 2003: 61). Türkiye'deki kaçakçılar hakkında benzer yorumlarda bulunan Narlı, bu kişilerin genel olarak zor kullanmaya meyilli olduklarını öne sürmektedir (Narlı, 2006a: 10). Bu hususta Salt ve Stein (1997: 478) ile Koser (2005: 1-33) de benzer düşünceleri paylaşmaktadır.

Avusturya Suç Enstitüsü'nün yapmış olduğu bir araştırmaya göre yasa dışı örgüt yapılanmasının tepesinde faaliyet kazancını yatırıma dönüştürmeye muktedir bir sermayedar bulunmaktadır. Bu sermayedar aynı zamanda yasa dışı faaliyetleri denetlemektedir. Buna ilave olarak kara para aklayıcı, taşıyıcı, tedarikçi gibi 10 farklı kategoriden bahsedilmektedir (Schloenhardt, 2002: 33-36). Dikey ve daha hiyerarşik yapıya sahip örgütlenmelerin belirli bölgelere özgü olduğu dikkat çekmektedir. Sina Yarımadası ve Kuzey Afrika'daki örgütlenmeler buna örnek verilebilir. Üstelik gevşek örgütlenme yapılarının dönüşüm geçirdiği, genellikle kaçakçılık girişiminin ilerleyen aşamalarında kaybolduğu bilinmektedir (EC, 2015: 48-49).

Soruşturmalar İskenderiye'de filikayı seçip düzenleyen lojistik ihtiyaçları temin eden üç profesyonel kaçakçının tanımlanmasına olanak sağlamıştır. Kaçakçılık üyelerinin bir araya getirilmesi esnasında gevşek ağ yapısı belirmektedir. İtalyan savcılar tarafından toplanan verilere göre bu kaçakçılar çoğu zaman filika tayfasını tek bir yolculuk için Mısır'ın İskenderiye'ye yakın olan bölgelerine sık sık uğrayan denizciler arasından seçmektedir. Bahsedilen bu üç kaçakçı genellikle bayraksız balıkçı filikası olan gemi kaptanını seçer. Organizatörler açık deniz de dâhil olmak üzere kayıkların tamiri için bütün irtibat bilgilerine ve araçlara sahiptir. İtalya'da Ekim 2013'te 366 kişinin öldüğü gemi kazası sonrasında gerçekleştirilen soruşturma neticesinde Etiyopya ve Eritre uyruklu iki elebaşı kaçakçı belirlenmiştir. Her ikisi de Etiyopyalı ve Eritreli aracılarla bağlantılı yürütülen bir göç işini yönetmekteydiler. Bunlar aynı zamanda İtalya'daki toplama merkezlerinden göçmenlerin Avrupa ülkelerine olan seyahatlerini düzenleyen Sicilya, Milan ve Roma'daki Eritre ve Etiyopyalı aracılarla bağlantı içindeydiler (EC, 2015: 49).

Yasa dışı örgütsel yapılanma ve örgütlerin çalışma yöntemlerine yönelik görüşler zamanla evrilmiştir (Bilecen, 2009: 9-13). Bazı kaynaklar göçmen kaçakçılarının

çoğunlukla sıradan kişiler olduklarını fırsatlardan yararlanmak üzere sahip oldukları sosyal sermayeyi çıkarlarına alet ettiklerini öne sürmektedirler. Bu görüşü savunanlar örgütlenmelerin gevşek ve yatay bir yapıya sahip, faaliyetlerinin geçici olduğunu, esnek çalışma koşullarının hâkim olduğunu ifade etmektedirler. Bu girişimlerin zaman zaman aynı köy, kabile veya aileye mensup genellikle birbirlerini tanıyan kişiler tarafından gerçekleştirildiği kabul görmektedir (Sheldon ve Ko-Lin, 2002: 23-25).

Avrupa komisyonu tarafından yapılan bir çalışmadan benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmaya göre göçmen kaçakçılığı suçuna yönelik örgütlenmeler terk edilme olanağının zor olduğu tipik suç örgütlenmelerine benzememekle birlikte gerek dikey hiyerarşik örgütlenme gerekse ihtisas düzeyi geçişlerin zorlaşmasına bağlı olarak artış göstermektedir (EC, 2015: 47). Yakın zamanda yapılan ABD menşeli araştırmalar Meksika'dan bu ülkeye gerçekleşen göçmen kaçakçılığı olaylarından hareketle küçük ölçekli ve şartlara özgü eylemlerde bulunan göçmen kaçakçılarının yerini kartellere, çetelere ve daha büyük ölçekteki örgütlere bıraktığını vurgulamaktadırlar (Committee on Homeland Security, 2012: 15).

Göçmen kaçakçılığı yapan büyük ve küçük örgütlenmeler bulunmakla birlikte göçmen genellikle aşamalı ve şartlara özgü strateji izlemektedir. Dolayısıyla bulunduğu ekonomik koşullara uygun bir dağıtım merkezine ulaşmak üzere öncelikle kendilerini bir sonraki kaçakçıya devredecek küçük şebekelerden yararlanabilmektedirler. Küçük şebekelerin birbirleriyle ilişki hâlinde oldukları bilinmektedir (EC, 2015: 49). Diğer yandan hücre türü yapıyı günümüzde benimseyen güçlü örgütlü suç gruplarının sayısının arttığı ve bunların içlerindeki emir komuta zincirinin belirsizleştiği hususunda bir düşünce eğilimi de mevcuttur (Bilecen, 2009: 11).

Göçmen kaçakçılığı faaliyetinde bulunan suç ağlarının eylemlerini girişimci gibi gerçekleştirdikleri yönünde yaygın bir kanı bulunmaktadır, yalnız bu hususta henüz yeter düzeyde çalışma yapılmamıştır. Buna mukabil özellikle kaçakçılığa karşı yoğun tedbirlerin alındığı bölgelerde büyük ölçekli sofistike örgütlerin varlık gösterdiği bilinmektedir. Kaçakçıya olan erişimin kolay olmaması bu konuda daha ayrıntılı bilgiler edinilmesini güçleştirmektedir (Bouteillet-Paquet, 2011: 81). Yolculuk boyunca birbirleriyle bağlantı kuran kişilerin sayısı seçilen güzergâhın kendine özgü koşullarına bağlıdır (EC, 2015: 49). Şebekeyi oluşturan bireylerin hareket tarzı, talep eden göçmenlere göç desteği sunma şeklinde gerçekleşmektedir. İhtiyaç hâlinde bir

araya gelen, görev bittikten sonra ayrılan, güzergâh boyu değişik sorumluluklar üstlenen kişiler mevcuttur. Aynı kişi farklı roller üstlenebildiği gibi güzergâhın sonraki aşamalarında yeni kaçakçıların sürece dâhil olmasını sağlayabilmektedir (EC, 2015: 49).

Suç ağının gevşek veya güçlü ilişkilere sahip olmasına bakılmaksızın örgüt içinde değişik görevleri üstlenen kişiler arasında belirli bir dereceye kadar hiyerarşik ilişkinin bulunduğunu ifade etmek mümkündür. Değişik görevler üstlenen bu kişiler sahte veya tahrif edilmiş belgelerin de yardımıyla dünyanın değişik bölgelerinde düzenledikleri kaçakçılık faaliyetlerinin başarılı bir şekilde sonuçlanmasını sağlarlar (UNODC, 2011b: 30).

2.2.2.2. Göçmen kaçakçılığını sosyal ağ ve sermaye bağlamında aile işi gören kuram

Orta Amerika-Kuzey Amerika yönlü olayların yanı sıra Etiyopya, Nijerya, Somali ve Suriye kaynak ülkeler olmak üzere Orta ve Batı Avrupa yönünde gerçekleşen düzensiz göçe ilişkin yazının konusu durumundadır. Kuramı benimseyen yazarlar sırf kâr ve zarar mülahazalarının göçmen kaçakçılığının nedeni sayılamayacağı gerçeğinden hareket etmektedirler. Meselenin psikolojik, kültürel ve toplumsal yanlarının birlikte ele alınması gereğini vurgulayan kuram, ağ kuramıyla ilişkilendirilmektedir (Herman, 2006: 198). Yasa dışı göç söz konusu olduğunda varsayımlarının büyük oranda geçerli olduğu Avrupa Komisyonu'nun yakın zamanlarda yapmış olduğu bir çalışmadan elde ettiği sonuçlar arasındadır. Yasa dışı göçmen çoğu zaman akraba, arkadaş ve diaspora ağlarının ve/veya çoğu zaman aynı etnik kökenden gelen kişilerin bulunduğu hedef ülkelere erişmek istemektedirler. Bahsi geçen sosyal ağlarla bağlantılarını koparmayan düzensiz göçmenler seyahatlerinin bir sonraki ayağının belirlenmesinde bu arkadaş, akraba ve etnik gruplardan yardım almaktadırlar. Üstelik bu ağlar barınma, iş ve sağlık gibi sorunların çözümünde yolculuk sonrasında da göçmene destek sağlamaktadırlar. Hedef ülkeler ve başarı öyküleri hakkında kaynak ülkelere iletilen bilgiler yeni göç akımlarını özendirmektedir. Bu sosyal ağların yanı sıra kaçakçıların da hedef ülkede göçmenin bilgi açığını kapatarak yeni düzensiz göçlere kapı araladıkları söylenebilir (Bilger vd., 2006: 70; EC, 2015: 53).

Göçmenin yurt dışındaki bağlarından sağladığı destek kadar bu bağların gücü ve geçmişteki başarılı yurt dışı deneyimleri de göçün başarısını, risk ve maliyetini olumlu

yönde etkiler (Herman, 2006: 198). Kuram temelde göçü iş olarak kabul eden görüşün varsayımlarını kabul etmekle beraber bunun yeterli olmadığına, göç sürecinde sosyal sermaye gibi iktisadi olmayan unsurların da dikkate alınması gerektiğine vurgu yapar (Costantino, 2014: 65; Herman, 2006: 218).

İtme-çekme unsurları yurt içi göçün yanı sıra uluslararası göç hareketlerinin açıklanmasında da sıklıkla kullanılmaktadır. Daha yoksul alanlardan gelen göçmenler hakkındaki şüphelere ve göç miktarındaki kısa süreli tırmanışlara rağmen göçmenler ortaya çıkan fırsatları değerlendirmekten geri kalmamaktadırlar (Martin, 2005: 377-383). Son zamanlarda yapılan bir çalışma, hedef ülkede ortalama gelirde meydana gelen değişikliklerin güçlü çekme etkilerine neden olduğunu göstermiştir (Mayda, 2005: 18). İşgücü göçü çoğunlukla genç muktur nüfus tarafından gerçekleştirilmektedir. Buna mukabil göçmen birçok durumda en yoksul bölgelerden ya da kaynak ülkenin en yoksul kesimlerinden değildir. Aksine sıklıkla daha iyi eğitim görmüş ya da uzmanlaşmış kişilerdir. Üstelik kast sisteminde olduğu gibi sosyal tabakalar tarafından yapılandırılabilir. Toprak sahipliğinin göç üzerindeki belirleyiciliği ya da etkisi güçlü bir şekilde değişmekte ya da zaman içinde değişebilmektedir. Gelir mukayesesi ise karışık bir görünüm arz etmektedir. Göçmen çoğu zaman hedef ya da kaynak ülkenin gelir ortalamasının çok da gerisinde bulunmamaktadır. Önemli olan bir bulgu da göçmen nüfusun en az göçmen olmayan nüfus kadar çeşitlilik arz etmesidir (De Haan, 2006: 3-5).

Göçmenleri kaçakçılık sürecinin etken bir unsuru olarak gören De Haas da kaçakçılık konusunda göçmene karşı olan ön yargılı bakışın terk edilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Ona göre göç, yoksulluğa cevap olacak umutsuz bir arayıştan ziyade daha iyi bir geçim düzeyi elde etmeye yönelik olarak nispeten refah içindeki fertlerin yaptıkları bilinçli bir seçimdir (De Haas, 2007: 10). Göçün göçmene kârlı ve cazip işler bahşetmesi durumunda gelir durumu nispeten iyi olanlar göçe yönelebilmektedirler. Bu durumda gelir düzeyi iyi ve hedef ülkeye daha önceden yerleşen göçmen, düşük gelirli yeni göçmenlere uygun ortam da hazırlamaktadır (De Haan ve Rogaly, 2002). Üstelik genel olarak en yoksul, en vasıfsız, fiziksel olarak en yetersiz olanlarla hedef ülkede bağlantısı olmayanların göç eğilimlerinin daha az olacağı konusu, yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen bulgular arasındadır (Rogaly vd., 2002: 89-115). Bununla birlikte işgücü ihtiyacının göçmen kaçakçılığının

itici bir gücü olduğu yadsınamaz. Orta Asya'dan gerçekleşen göçmen kaçakçılığı olayları buna örnek verilebilir (Gembická, 2006: 20). Aynı şekilde Afrika kaynaklı göçler söz konusu olduğunda Kenyalı göçmenlerin Güney Afrika'ya temelde iktisadi nedenlerle kaçırılmakta oldukları ve bu göçmenlerin genellikle sığınma aramadıkları görülmektedir. Meydana gelen siyasal çalkantılar göç için itici güç teşkil etse de göçmenlerin daha çok genç, enerjik ve daha iyi fırsatlar arayan girişimci kişiler oldukları dikkat çekmektedir (IOM, 2009: 36). Kaynak bölgelerinde göç ve kalkınma arasında da dikkat çekici bir uyumsuzluk bulunduğu görülür. Göç modelleri genellikle az gelişmiş bölgelerin göçe meyilli olduğu kurgusu üzerinden şekillense de günümüzde kaynak ülkelerdeki iktisadi bunalımların artan göçe eşlik ettiği yönünde bir düşünce eğilimi de mevcuttur (Hall, 2005).

Göç iş benzetmesini akademik çalışmalarda sıklıkla kullanılan metaforlara örnek olarak gösteren Herman, iki kutuplu neoklasik kökenli incelemelerin yerini alması bakımından bunun yararlı olduğunu, yalnız yeterli olmadığını ifade etmektedir. Benzerliklere odaklanılırken farklılıkların görmezden gelinmesinin sakıncalı olduğuna değinmektedir (Herman, 2006: 192, 196).

Herman 2000 yılında 2262 göçmen üzerinde yapmış olduğu çalışmasında güçlü ve/veya zayıf bağları olan, az veya çok sayıda ağırlara sahip olan şekilde göçmenleri gruplara ayırmıştır. Güçlü ve çok sayıda ağırlara sahip olan göçmenlerin daha tehlikesiz, maliyetsiz ve yasal yollardan hareket edebildikleri sonucuna varmıştır (Herman, 2006: 202-215).

Benzer bir araştırmada bulunan Staring (2002: 207-211) etnik topluluk üyelerinin göç sürecindeki önemini vurgulamaktadır. Staring aile ağlarının ticari bağların yerini almamakla birlikte tamamlayıcı olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, profesyonel kaçakçılık örgütleri müşterilerini enformel işgücü piyasalarına doğru yönlendirmede belirleyici rol oynamakta olup sığınmacı başvurularının nasıl başarılı bir şekilde sonuçlandırılacağı konusunda onları bilgilendirmektedir. Aile ve sosyal ağlar, kalacak yer bulma gibi günlük meselelerde etkin rol oynamaktadır (Staring, 2000: 207-211). Göçmenin doğrudan desteği nispeten daha kolay bulduğu, göçmen ve kaçakçılığı kolaylaştıran unsurlar arasındaki temasın, aile ve arkadaşlık ağları arasında gerçekleşen sözlü iletişimle yerine getirildiği oldukça açıktır. Yurt dışında yaşayan aile üyelerinin kaçakçılarla olan teması kolaylaştıran rolü Etiyopya, Nijerya, Somali

ve Suriye uyruklu göçmenler arasında yapılan çalışmalarla da ortaya çıkmaktadır. Bu daha önceki tecrübelerle dayalı olarak kaçakçılarla irtibat kurmak için nerelere gitmeleri gerektiği konusunda malumat sağlamaktan tavsiye edilen bir kaçakçı hakkında somut bilgiler edinilmesine kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Örneğin Nijerya’da özellikle kaçakçılık girişimlerinde başarılı olup hedef ülkeye giriş yapabilen olası göçmenlerin yolculuk öncesinde aile ve arkadaş çevrelerinden bilgi topladıkları görülmektedir. Kendisiyle görüşme yapılan Etiyopyalı bir göçmen daha önce göç eden Addis Abbabalı bir arkadaşından hangi kaçakçı ile irtibat kurmasının uygun olacağı konusunda bilgi aldığını ifade etmektedir (EC, 2015: 55). Yasa dışı göçün Türkiye işgücü piyasaları üzerindeki benzer etkileri Model 2’de ele alınmaktadır (Çizelge E.2.11).

Aile ve diaspora bağları, potansiyel göçmenlere kaçakçılar ve onlarla ne şekilde irtibat kurulacağına ilişkin bilgi temininin yanı sıra mali kaynak sağlanması bakımından da etkilidir. Yolculuk esnasında veya sırasında aile veya topluluk üyeleri ev, arsa, ziynet eşyası gibi aile varlıklarını, aileden kalma değerli eşyalarını satarak yurt dışında iseler burada yapmış oldukları birikimleri göndererek seyahat masraflarını karşılama yoluna giderler. Aile veya arkadaşlarının finansal desteğine muhtaç olan göçmenler aşamalı şartlara özgü (ad-hoc) stratejilerinin bir gereği olarak transit geçiş zamanlarını kısaltıp hedef ülkeye nispeten daha hızlı geçiş fırsatı sağlayabilirler (EC, 2015: 56-57).

Ağ kuramı göçmeni, örgütlü suç kuramındaki gibi bir nesne olarak kabul etmek yerine göç sürecindeki etken bir unsur olarak kabul ederek bir iş olarak göç kuramından hareket etmektedir. Van Liempt ve Doomernik kaçakçılık mağduru göçmenlerin kaçakçılar tarafından temin edildikleri ve göç sürecinde çok az söz sahibi oldukları faraziyesini araştırmıştır. Kaçakçı ve göçmenler arasındaki ilişkilerin oldukça karmaşık olduğu sonucuna varılmıştır (Liempt ve Doomernik, 2006: 173).

Geleneksel altyapı düzensiz göçe olan talebi ve başarımı etkilemektedir. Düzensiz göçmen profilinin menşe bölgelerine göre değişiklik arz ettiği Hindistan bunun iyi bir örneğidir. Pencaplı göçmenler zengin tarım ailelerinin genç fertleridir, Tamil-Nadu menşeli göçmenler ise daha çok düşük vasıflı işçiler olup işsizliğin yüksek olduğu verimsiz tarım bölgelerindendir (Saha, 2009: 55-69, 11). Her iki eyaletten gerçekleşen yasa dışı göçler de aile işi olarak değerlendirilebilir (Smith, 2014: 2-3). Zamanla kast sistemi, toprak sahipliği, aile geçmişi ve eğitim başarılarına dayanan köyün sosyal

yapısı diğer ülkelerde aile üyesi bulunduranlarla bulundurmayanlar arasındaki ayrıma bağlı olarak şekillenirken kaçakçılar da seyahat ya da tedarik acentesi kisvesiyle hareket ederek yerel yasal uygulayıcılar ya da sivil toplum örgütlerinin engelleriyle fazlaca karşılaşmadan işlerini sürdürmüştür (UNODC, 2015: 53; Yesak, 2014: 13, 14).

Hindistan’da hedef ülkenin ve kaçakçılık ağlarının seçiminde aile önemli bir yere sahiptir (Saha, 2009: 38; Koser, 2008: 3-23). Dolayısıyla göçmen tedarik sürecinde göçmenin ailesi ve onun ait olduğu topluluğun onayı gerekmektedir.

Kaçakçıya duyulan geleneksel güven duygusunun bir benzerine, şiddet uygulamalarının nadiren görüldüğü (Barbarett, 2014: 146; Zhang ve Ko-Lin, 2004: 10) ödeme miktarının nakit ve nadiren tartışma konusu (Sheldon ve Ko-Lin, 2002: 18-19; Yen, 2013: 13-14) olduğu Çin menşeli göçmen kaçakçılığı olaylarında rastlanmaktadır. Çin toplumunda kaçakçılara karşı bir miktar olumsuz algı bulunmakta ise de bu durum ancak ölümcül kaçakçılık olayları ve istismar olaylarının ardından belirmektedir (Kung, 2000: 1290-91). Doornik ve Van Liempt benzer şekilde göçmenin çaresiz duruma düştüğü durumlarda kaçakçının rolünün önem arz ettiğine işaret etmektedir (Liempt ve Doornik, 2006: 173; Dowd, 2008: 13).

Ayrıca, göçmen kaçakçılığının olağan bir iş olduğu konusunda toplumda genel bir kanaatin oluşması düzensiz göçün sürekliliğine etki etmektedir. Bu algı kaçakçıya başvuru girişimlerini artırmaktadır. İçduygu’nun 13 kaçakçı ile gerçekleştirmiş olduğu anket çalışması sonucunda, kaçakçılığın çoğu zaman ekonominin olağan bir parçası ya da sıradan bir iş olarak algılandığı ortaya çıkmıştır. Görüşmeye katılan kişilerde doktor ya da mühendis olmanın kaçakçı olmaktan pek de farklı bir şey olmadığı yargısının hâkim olduğu gözlemlenmiştir (İçduygu, 2003: 80-97).

Çin üzerine yapılan çalışmalar kaçakçılık işine girişin eğitime ihtiyaç duymadığı ve doğru bağlantı edinen herkese açık olduğu yönündedir (Sheldon ve Ko-Lin, 2002: 9). Binlerce kişinin Fujian ilinden ABD’ye nakledilmesi sırasında 10 kişinin ölümüyle sonuçlanan Golden Venture kaçakçılık olayında etkin rol üstlenen “sister ping” olarak bilinen kadın göçmen kaçakçısı, Çinli kadınların göçmen kaçakçılığı üzerindeki etkinliklerini gözler önüne sermiştir (Kung, 2000: 1280). Zhang, Chin ve Miller de göçmen kaçakçıları ve onların olağan görülmelerinin kadınların daha çok katılımlarını telkin ettiği görüşünü paylaşmaktadırlar (Barbarett, 2017: 146).

Bu ülkedeki kadın kaçakçı profilinin yaygınlığının başlıca nedenlerinin, kadınlardaki göç isteğinin artmasının kadın kaçakçılarla çalışmak isteyen bir müşteri çevresi oluşturacak olmasından, bunların kadın merkezli sosyal ağlarının kadın göçmenleri kadın kaçakçılara yönlendirebilmesinden, göçmenlerin yurt dışında iş arayan kaçakçıları çoğu zaman birey ve topluluklara yardım sağlayan kişiler olarak algılanmasının kadın kaçakçıların kaçakçılık işini geleneksel bakıcılık rolleriyle çatışmaksızın sürdürebilmelerine olanak sağlamasından kaynaklanmaktadır (Barbarett, 2014: 146-147; Spitzer vd., 2003: 282-283).

Kişisel yeteneklerin şiddet kullanmanın ötesine geçtiği bu gibi bölgelerde kadınların nispeten daha fazla yer alması fiziksel şiddet kullanımının olmamasının bir nedeni olarak açıklanmaktadır (Shelley, 2010: 17). Çin toplumu göçmen kaçakçısını ailevi bağları ve sosyal temaslarının göçmenleri dünyanın herhangi bir yerine ulaştırmak üzere kaynak toplamaya izin verdiği faydalı bireyler olarak betimlemektedir (Yen, 2013: 26; Chin, 1999: 132).

Zhang ve Chin 2003 yılında yapmış oldukları bir çalışmada Çinli göçmen kaçakçıların %75'inin kendilerini ya işsiz ya da serbest meslek sahibi olarak tanımlamış olduğunu, işsizlerden hiçbirinin yoksul olmayıp bir şekilde gelirlerinin bulunduğunu ifade etmektedirler (Sheldon ve Ko-Lin, 2002: 6). Belirli bir gelir seviyesine sahip olmalarına rağmen bu kişilerin yasa dışı göç işinde yer almalarının bu işin sıradanlaşmasına yol açan gelenekselliğe giden gelişim çizgisine işaret etmektedir.

Çin'de olduğu kadar Batı Afrika kaçakçılık olaylarında da kaçakçılara geleneksel bir figür olarak saygı duyulduğuna dair tespitler bulunmaktadır. Fakat yolculuğun tehlikeli aşamalarında bu durumun silikleştiği gözlenmektedir (Charrière ve Frésia, 2008: 28).

Kaçakçı ve göçmen arasındaki ikili yapı açıklanırken bir tarafta aile üyesi ve yardımcı kişiler diğer tarafta hedef ülkede göçmeni istismar etmek üzere kandıran suç örgütlerine dayanan açık istismarcı kişiler olmak üzere iki uç durumdan bahsedilmektedir. Gerçek hayatta ise kaçakçılık olaylarında çıkar gözeten ve yardımsever iki insan türünün de mevcut olduğu söylenebilir. Meşru göçmen kaçakçısı figürünün bir dereceye kadar geleneklerde işlediği düşünülse bile bu durum savunmasız göçmeni seyahatin tehlikeli aşamalarında istismar ve şiddete karşı yeterince koruyamamaktadır (Charrière ve Frésia, 2008: 28).

Dolayısıyla kaçakçının düzensiz göç esnasındaki işlevi hakkında tüm yazarlar aynı iyimser görüşleri paylaşmaz. Dowd'a göre göçmen kaçakçılığı olaylarında göçmenin parası kaçakçı tarafından çalınabilmekte, göçmen sözleşmede olandan daha fazla ödeme yapmaya zorlanabilmekte, diğer kaçakçılara ilave ödemelerde bulunmazsa terk edilmektedir. Bu nedenle çoğu göçmen kendi ülkelerine daha kötü koşullarda dönmekte ve kaynak ülkede öncekinden daha kötü koşullarda yaşamını sürdürmektedir. Bu başarısız göç girişimleri, ölüm hastalık ve tutuklama olaylarıyla da birleşerek Afrika'daki göçün sosyal maliyetini önemli boyutlara ulaştırmaktadır. Risk arttıkça kaynak ülkedeki topluluğun katlandığı sosyal maliyet de yükselmektedir (Yen, 2008: 18-19).

Göçmen sıkıntıya düştüğünde ailelerinden veya arkadaş çevrelerinden mali destek sağlamaktadır. Kaçakçılar bu durumu bildiklerinden aile üyelerini parayı teslim etmesi için tehdit edebilmektedirler (EC, 2015: 56). Dolayısıyla göçmenin sadece kendisinin değil sahip olduğu sosyal ağların da şiddete açık olduğu vakalara rastlanabilmektedir.

Cinsiyet ve küçüklük gibi vasıflardan kaynaklanan savunmasızlığın kaçakçının denetimi altında hareket etmeyi kolaylaştırması; fuhuş ve ahlaki çöküntü, doğrudan ve dolaylı nedenler olabilmektedir. Örneğin 2008 Pasifik Göç Direktörleri Konferansı Raporu'na göre Pasifik Bölgesi'ne olan göçlerde Bangladeş, Hindistan ve Myanmar önemli olsalar da asıl kaynak unsur Çin'dir. Rapora göre kaçırılan göçmenlerin %67'si yetişkin erkek, %13'ü çocuktur. Yetişkin erkek sayısındaki yüksek oranlara rağmen Pasifik ülkelerindeki kaçakçılık olaylarının başlıca nedeni olarak cinsel suçlar gösterilmektedir. Bu durumun göçmen kaçakçılığı ile insan ticaretinin biraz karıştırılmasının yanı sıra kaçakçılığın başlıca sonuçlarının yanlış yorumlanmasından kaynaklanmış olabileceği de ifade edilmektedir. Pasifik güzergâhında gerçekleşen göç sırf fuhuş ilişkili değildir. Tarım, inşaat sanayi ve mihmandarlık gibi sektörler de buna dâhil edilebilir (Bouteillet-Paquet, 2011: 53).

Kaynaklar gerek hedef ülkeye ulaştıktan sonra gerekse yolculukları esnasında istismar edilen küçük ve kadınların savunmasızlıklarına işaret etmektedir. Kaçakçılık süresince savunmasızlık ve zayıflıklarından yararlanan göçmen istismara açıktır (UNODC, 2008: 71-72). Küçüklerin istismarı ve bunlara uygulanan şiddet Çin ve Hindistan ağlarında Meksika'da olduğundan çok daha fazladır. Kimsesiz çocuklar, koruma önlemlerinden (Uehling, 2008) yararlanmalarına rağmen bu konuda devletler arasında

farklı uygulamalar ve yasalardan kaynaklanan boşluklar gözlemlenmektedir (United Nations, 2009: 11). Bunun yanı sıra Meksika göçmen kaçakçılığı olayları söz konusu olduğunda federal sistemin yetişkinlerin dâhil olduğu değişen kaçakçılık dinamiklerine tam anlamıyla ayak uyduramadığı da elde edilen bulgular arasındadır (Spener, 2004: 293-295).

Kara üzerinden yapılan yolculuklara ilişkin araştırmaların ortak noktası fiziksel istismar, tecavüz ve cinsel istismarı da içeren gayri insani ve aşağılayıcı muameleye sıklıkla maruz kalan kadının oldukça savunmasız oluşudur. Kaçakçı dikkatini savunmasız noktalara yoğunlaştırmaktadır. Ayrıca bazı olaylarda kadınların kaçakçılık ücretini ödeyebilmek için yasa dışı yollardan çocuklarına vasi tayin edebildikleri olaylara Batı ve Kuzey Afrika olaylarında rastlanmaktadır (Bouteillet-Paquet, 2011: 43). Benzer bir şekilde Orta Amerika'da kadının başına gelen türlü olumsuzlukları bertaraf etmek üzere yurt dışına göç etmesi olayında küçük, genellikle yakın bir akrabaya emanet edilmekte, akrabasının ölümü ya da küçük ile bir şekilde bağlantısının kesilmesi durumunda çocuk annenin ayak izlerini takip edebilmektedir. Terk olayları gayri ahlaki görülse de Uehling bu durumun acı verici olduğu ve iyi bir ebeveyn olmanın oldukça önemli olduğu kültürel mantık içinde gerçekleştiğine dikkat çekmektedir (Uehling, 2008: 841). ABD'de gerçekleşen göçmen kaçakçılığı olaylarında kaçırılan kadın göçmenlerin çoğunluğuna yolculukları esnasında ya tecavüz edildiği ya da bunların taciz edildikleri hükümet ya da hükümet dışı kuruluşların raporlarında yer almaktadır (Committee on Homeland Security, 2012: 18).

Göçmen kaçakçılık olaylarının sürekliliğinde etkili olan bir diğer unsur kaçakçıların yeter derecede cezalandırılmadıklarında bu durumun benzer olayları özendirmesidir. Yapılan çalışmalardan göçmen kaçakçıların konudan tamamen haberdar oldukları ve koşullardan yararlanma yönünde hareket ettikleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Doğu Afrika-Güney Afrika yönlü göçmen kaçakçılığına ilişkin 2009 tarihli UGÖ raporu kaçakçının yasa dışı hareket ettiğinin bilincinde olduğunu vurgulamaktadır. Üstelik iyi tanımlanmamış veya zayıf mevzuat hükümleri sayesinde neredeyse tamamen cezasız kaldıklarının da farkındadırlar (IOM, 2009: 60).

Göçmen kaçakçıların kendi göç deneyimleri esnasında yaşadıkları acı verici olaylar yine kâr ve zarar kapsamında değerlendiremeyeceğimiz nedenlerdendir. Kaçakçının

kendi yolculuğu esnasında yaşamış olduğu sarsıcı tecrübeler daha sonra onların da kaçakçılık faaliyetlerinde bulunmalarına neden olabilmektedir. Çin kaynaklı yasa dışı göç olaylarının bir nedeninin de kaçakçıların kendi göç deneyimleri esnasında yaşadıkları sarsıcı tecrübeler ve potansiyel göçmenlere daha elverişli koşullar sunma isteklerinin olduğu bilinmektedir (Brolan, 2003: 578).

Bulunduğu bölgedeki toplumun çoğunluğundan farklı bir inanışa sahip olmaktan kaynaklanan göç eğilimlerinin varlığı bir başka neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Din faktörünün bazı durumlarda göçe ve göçmen kaçakçısına olan talebi artırdığı bilinmektedir. Örneğin Çin üzerine yapılan araştırmalarda göçün iktisadi nedenlerle yapıldığı durumlarda Fujian, Zhejiang ve Guandong eyaletlerindeki Hristiyan nüfustaki hareketlilik göze çarpmaktadır. Göç eğilimi ile din arasında doğrudan bir ilişki kurulamamakla birlikte dinin çoğunluktan ayrı bir kimlik yaratmış olmasının ve/veya gerçek ya da algılanan olası kötü muamele olgusunun ABD'ye olan göçe ve göçmen kaçakçılığı olaylarına neden olabileceği değerlendirilmektedir (Skeldon, 2000: 17).

Savaş ve iç karışıklıklar kaçakçının desteğine olan talebin artış göstermesine neden olmaktadır. Somali'de görülen karışıklıklar neticesinde 2008-2009 yılları arasında Etiyopya'dan Yemen'e giriş yapan göçmen sayısında iki kat artış gerçekleşmiştir. Sınır dışı edilme korkusuyla Yemen'e giriş yaptıklarında kayıt edilmeleri gerekirken her Somalili göçmenden yalnızca birisi kaydedilebilmiştir (RMMS, 2013: 34). Benzer şekilde 1991 yılında Haiti'de gerçekleşen bir darbe sonrasında Karayip içlerine olan göçlerde bir gelişme meydana gelmiştir (Ferguson, 2003: 9).

Latin Amerika-Avrupa yönlü düzensiz göçe ilişkin bir çalışmadan göçün büyük kısmının Güney Avrupa ülkelerine gerçekleştiği gözlemlenmiştir (Pellegrino, 2004: 64). Latin Amerika'daki durgunluk sonrasında görülen iktisadi sıkıntılar ve 11 Eylül saldırılarından sonra ABD tarafından uygulanan sıkı vize rejiminin artan göçmen kaçakçılığı olaylarının başlıca nedeni olduğu değerlendirilmektedir.

Ayrıca siyasal çalkantıların küçüklerin göçüne neden olduğu bilinmektedir. ABD'ye kaçırılan 280 küçük üzerinde yapılan bir çalışmadan elde edilen sonuç, küçüğün terkinin insan hakları ihlalleri, silahlı çatışma, mafya ya da ordu zoruyla silâh altına alınma, zoraki evlilikler ve hayat kadınlığı gibi nedenlerden kaynaklandığı yönündedir (Uehling, 2008: 835-839).

Son olarak küresel ısınma, doğal afetler, salgın hastalıklar gibi birtakım zorlayıcı unsurların da insan hareketliliklerine dolayısıyla düzensiz göç olaylarında artışa neden olduğu değerlendirilmektedir.

Sadece kâr ve zarar mülâhazasından kaynaklanmayan birçok göçmen kaçakçılığı olayına rastlansa da göçmen kaçakçılığını aile işi olarak gören kuram göçmeni göçün nedenlerini açıklayan kuramlarda olduğu gibi sadece edilgen bir obje olarak görmemektedir. Göçmen kaçış kararını alma ve göç sürecini yönetmede söz sahibi olup etkin bir rol oynamaktadır. Diğer kuramlardan ayrılan temel hareket noktası budur.

2.2.2.3. Ağ algoritmalarının eşleşmesi hipotezi

Göç ve bunların bir uzantısı olarak oluşturulan göçmen kaçakçılığı kuramlarında göçmen ağlarının bilişim sektöründeki gelişmelerden ne şekilde ve düzeyde etkilendiği konusunda yeter derecede durulmadığı, bilişim sektöründeki ilerlemelerin bu kuramların oluşması esnasında henüz mevcut bulunmamasının ve/veya yaygınlık kazanmamasının böyle bir durumun yaşanmasında etkili olduğu değerlendirilmektedir (Güçlü, 2020: 248-250).

Somali, Etiyopya, Suriye üzerine yapılan çalışmalardan düzensiz göçmenlerin sosyal medya uygulamaları vasıtasıyla birbirleriyle son derece irtibatlı oldukları, tehlikesiz giriş konumları, başarılı geçiş sağlayan göçmen kaçakçıları konusunda anlık bilgi edindikleri ve paylaşımında bulundukları gözlemlenmektedir (EC, 2015: 55; Rousseau vd., 1998: 385-411; Yeginsu, 2015).

Günümüzde sosyal iletişim uygulamalarının gerisinde yer alan bilişim ağları algoritmalarıyla kişiler arasında reel olarak ifade edilebilecek sosyal ağ algoritması birebir eşleşme sürecindedir. Diğer yandan bu teknolojilerden herkesin yararlanma olanağı bulunmadığından hâlen sosyal iletişim uygulamalarının ağ sarmalının gerçek ağlara oranla daha şümüllü olduğu ifade edilebilir. Eğitim seviyeleri bakımından da göçmenlerin tamamının bu teknolojilerden faydalanma imkânı bulunmamaktadır. Bu durum insan hareketliliklerinin çok daha belirsiz ve yüksek düzeylerde gerçekleşmesine neden olmaktadır. Üstelik yasal başvuru yolları hakkındaki bilginin artması göçmen maliyetlerini azaltmaktadır. Araştırmacılar, son zamanlarda göç ve göçmen kaçakçılığı üzerine yaptıkları kuramsal çalışmalarda sosyal ağların insan hareketlilikleri üzerindeki önemini göz ardı etmeseler de kuramlarını bilişim

ağlarındaki gelişmelerin kişiler arası sosyal ağların gelişimine etkisinin neden olduğu değişimlere yeter derecede uyarlayamadıkları düşünülmektedir. Ağ algoritmalarının eşleşmesine ilişkin yıllara göre düzensiz göçmen ve göçmen kaçakçısı sayısı bağlamında bir değerlendirme Model 5, 6, 7, 8, 9 ve 10'da açıklanmaktadır. (Çizelge E.2.54; Çizelge E.2.63; Çizelge E.2.72; Çizelge E.2.81)

2.3. Yöntemleri

Göçmen kaçakçıları göçmenlerin nakli esnasında büyük oranda kara yolunu kullanmaktadırlar. Türkiye söz konusu olduğunda kara yolu kullanım oranının %66 olduğu bilinmektedir. Bu göçmen kaçakçılarının %27'si deniz yollarını %7'si ise hava yollarını kullanmaktadır. Kara yoluyla yapılan geçişlerde en yaygın yöntemlerden birisi TIR, kamyon, karavan gibi ulaşım araçlarının gizli bölmelerine gizlenmektir. Sınırın yürüyerek geçildiği durumlara rastlanmaktadır. Bazı göç güzergâhlarında yakalanmamak için yolun belli bir kısmı araçla, kalan kısmı ise yaya olarak tamamlanmaktadır. Deniz yoluyla gerçekleşen kaçakçılık olayları benzer şekilde gemilerin gizli bölmelerine saklanmak suretiyle bazı durumlarda küçük sandal ve kayıklarla gerçekleştirilmektedir (UTSAM, 2013: 20-21).

Göçmen kaçakçılığının sahte ve tahrif edilmiş belgeler vasıtasıyla gerçekleştiği durumlara rastlanmaktadır. Fotoğraf değişikliği, vize ve sahte vize, ikametgâh tezkeresi gibi konularda kaçakçıların ihtiyaçları karşılayan teknikler geliştirdikleri gözlemlenmiştir. Kaçakçılar vize gerekliliklerini karşılayabilmek için pasaport çıkaran yetkililerin pasaportlarını çalma veya rüşvet yoluyla elde etme yoluna gidebilmektedirler (Schloenhardt, 1999: 97).

Kaçakçılık örgütleri yakalanmayı önleyen birtakım stratejiler de geliştirmiştir. Bu stratejiler ikili ilişkileri, yer altı bankacılığını, dilsel iletişim becerileri ve ailevi ilişkileri, telsiz iletişimini ve ulaşım yerlerini içermektedir (Bouteillet-Paquet, 2011: 97).

UGÖ 2006 raporuna göre kaçakçılar değişen sınır önlemleri hakkında bilgi alıp intibak sağlayabilmek için en ileri teknolojileri kullanmaktadırlar. Kısıtlayıcı önlemlere cevap olarak göç güzergâhı hızlı bir şekilde değiştirilir. Kaçakçı aynı zamanda sahte pasaport, kimlik kartı gibi belgeleri temin etmek üzere gerekli araçlara sahiptir. Zaman zaman hükümet yetkililerini kaçakçılığa göz yummaları için ya tehdit etmekte ya da onlara rüşvet vermektedirler (Bouteillet-Paquet, 2011: 97).

Vize uygulamayan ülkelere hava yoluyla yasal giriş yaptıktan sonra sahte pasaport veya belgelerle diğer ülkelere geçişin sağlanması bu konuya verilebilecek bir diğer örnektir. Posta yoluyla gönderilen bir belgenin bir başkası tarafından kullanılması durumunda olduğu gibi yasal belgenin yasa dışı kullanımını da mümkündür.

Göçmen kaçakçıları kaçakçılık işini paket servislerle yürütmektedirler. Coslovi, 1990’larda gerçekleştirilen kaçakçılık olaylarından hareketle tek kişinin geçişini sağlamaya yönelik kaçakçılık faaliyetinin zamanla paket çözümlerine dönüştüğünü ifade etmektedir. Paket varış, bot, bilet, gerekli belgeler ve çalışma izni gibi kalemleri kapsamaktaydı. Kaçakçılar kırsal kesimden gelen naif kişilere ucuz fakat daha tehlikeli geleneksel desteklerde bulunurlar (Monzini, 2010: 31).

Göçmenin yeterli birikimi yoksa kaçakçının sunduğu finansal sistemler devreye girer. Göçmen seyahatin masraflarını karşılamak üzere bir örgütle temas kurar, göçmenin durumu değerlendirilir, örgüt belirli bir süre sonunda göçmenin faizi ile birlikte ödeyebilme gücünün olduğuna kanaat getirirse göçmenin seyahatini de bunu düzenleyecek olan operatörü de seçer (Monzini vd., 2004: 26).

Kaçakçının yeni teknikler geliştirmesi göçün başarıyla sonuçlanma olasılığını artırdığından kazanılan güven duygusu göçmenin kaçakçılık faaliyetlerine olan ilgi ve talebini artırmaktadır. Sınır uygulamalarının artırılması göçmen akımlarını daha az tutulan sınır noktalarına yöneltmesinin yanı sıra kaçakçıları yeni teknikler bulmaya da zorlamaktadır (Andreas, 2001: 96). Geliştirilen yeni yöntemler söz konusu güzergâhlarda kaçakçılık piyasasının devamına olanak sağlamaktadır. Uygulama stratejilerinin göçmen kaçakçılığı piyasasına olan etkilerini inceleyen bir çalışmadan göçmenlerin devriye ekiplerinin yoğun olduğu noktalardan daha uzak ve tehlikeli geçiş yollarına yönelme eğiliminde oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Gathmann, 2004: 32).

UGÖ tarafından yapılan bir başka çalışma 2006 yılından itibaren gerçekleştirilen sınır dışı göçmen sayısındaki azalmalara işaret eden istatistiklerin aynı zamanda alternatif yolların ağırlık kazandığını ve fark edilmeyi zorlaştıran yeni tekniklerin geliştirildiğini ortaya koyduğunu ifade etmektedir (IOM, 2008: 212).

Bazı kaçakçılık güzergâhlarında uyuşturucu kartellerinin eski askeri görevlileri bünyelerine kattıkları, bu görevlilerin zamanında kaçakçılık karşıtı operasyonlara yönelik olarak değişik ülkeler tarafından eğitildikleri ve göçmen kaçakçılığı işine el

attıkları tespit edilmiştir. Bu suç örgütlerinin göçmen kaçakçılarının kurşungeçirmez yelek, tam otomatik silahlar, gece görüş dürbünü ve şifreli telsiz cihazlar gibi sofistike araçlara sahip oldukları tespit edilmiştir (Siskin ve Viña, 2005: 21).

Yine son zamanlarda yapılan bir çalışma bir defada yetmiş yolcu taşıyabilen çok daha hızlı şişme botların deniz üzerinden gerçekleştirilen göçmen kaçakçılığının gelişmesinde etkili olduğunu ortaya çıkarmıştır (UNODC, 2009: 62). Kaçakçıların kullanmış oldukları yöntemlerin güzergâhlara göre farklılaştığı bilinmektedir.

3. GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞINA YÖNELİK ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

Bu ana başlık altında öncelikle göçmen kaçakçılığı ve düzensiz göçle doğrudan ilişkili olan Palermo Sözleşmesi ve ek protokoller ile Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ele alınmaktadır. Gerek göçmen kaçakçılığı ile mücadele gerekse kaçak göçmenlerin haklarının korunmasıyla doğrudan ve dolaylı ilişkileri bulunan Türkiye'nin de taraf olduğu diğer uluslararası hukuk düzenlemelerine bölüm sonunda kısaca değinilmektedir.

3.1. Palermo Sözleşmesi

İtalya'nın Palermo Şehri'nde 12-15 Aralık 2000 tarihleri arasında aralarında Türkiye'nin de yer aldığı 147 devletin katılımıyla düzenlenen Sınırşan Örgütlü Suçlarla Mücadele Konferansı sonunda imzalanmıştır. Sözleşme, 38. maddesi uyarınca 29 Eylül 2003'te yürürlüğe girmiştir. Türkiye sözleşmeyi 25 Mart 2003'te onaylamıştır (T.C. Resmî Gazete, 2003a; UNTOC, 2007).

Bu sözleşmenin 1. maddesi amacını ifade etmektedir. Buna göre sözleşme sınırşan örgütlü suçlarla daha etkin mücadeleyi ve bunların önlenmesi için iş birliğinin geliştirilmesini amaçlamaktadır (T.C. Resmî Gazete, 2003b; UNODC, 2004). Örgütlü suç grubu, yapılanmış grup, mal varlığı, suç geliri, dondurma veya el koyma, öncül suç, kontrollü teslimat gibi modern kovuşturma yöntemlerine ilişkin tanımlara sözleşmenin ikinci maddesinde yer verilmektedir (UNODC, 2004: 5). Sözleşmenin 2. maddesinin a) fıkrasında örgütlü suç grubunun tanımı yapılmaktadır (Bkz. Bölüm 2.2).

Üçüncü maddede sözleşmenin sınır aşan, birden fazla devlete karşı işlenen ya da devleti etkileyen suçları kapsamakta olduğu ve bir suç grubuna dâhil olma, suç gelirlerinin aklanması, yolsuzluk, adaletin engellenmesi eylemlerinin örgütlü ve sınır aşan şekilde işlenmesi durumunda hayata geçirilecek önlemlerin neler olacağı belirtilmektedir (UNODC, 2004: 6). Onbirinci maddenin ikinci fıkrasında her bir taraf devletin, sözleşmede belirtilen suç eylemlerine karışan şahısların kovuşturulmasıyla ilişkili olarak iç hukuklarında kanunen kendilerine tanınan bütün yetkileri ve bu suçlara ilişkin önlemlerin etkinliğini azami seviyeye getirecekleri ve caydırıcı olarak uygulayacakları taahhüt edilmektedir (UNODC, 2004: 11).

“Müşadere amacıyla iş birliği” başlığı altında 13. madde taraf devletlerin, Sözleşme kapsamındaki suçlara ilişkin olarak aynı sözleşmenin 12. maddesinin birinci fıkrasında bahsi geçen bir diğer taraf devletten kendi ülkesindeki teçhizat, malzeme, malvarlığı, suç geliri ya da diğer araç ve gereçlerin müşaderesi amacıyla gelen talep üzerine kendi yasal sisteminin olanak tanıdığı en geniş şekilde ilgili talebi yerine getireceğine ilişkin düzenlemelere yer verilmektedir.

“Müşadere edilmiş suç geliri veya malvarlığının tasarrufu” başlığı altında ele alınan 14. maddenin üçüncü fıkrasının (a) bendinde bu şekilde elde edilen kazanç ya da malvarlığının satılmasıyla kazanılan paranın veya bunların bir kısmının, sözleşme kapsamında açılan hesaba ve örgütlü suçlarla mücadelede ihtisaslaşmış uluslararası kuruluşlara katkı olarak sunulması kararlaştırılmaktadır (UNODC, 2004: 15).

Suçluların iadesini düzenleyen 16. madde taraf devletlerin iş birliğini düzenlemektedir. Bu madde kapsamında devletler iki kapsamda ele alınmaktadır. Bunlardan birincisi suçluların iade edilmesini önceden bu yönde yapılmış bir anlaşmaya dayandıran devletlerdir. İkincisi ise bu yönde bir anlaşma öngörmeyen devletlerdir. Böylece birinci kapsamda ele alınan devletler bu maddeyle ilişkili suçları faili iade edilebilir suçlar olarak kabul edeceklerdi. Ayrıca taraf devletler iade işlemlerini hızlandırmak ve delil sunma gerekliliklerini basitleştirmeyi taahhüt etmektedirler.

Sözleşmenin 17. maddesinde hükümlülerin nakli konusunda benzer düzenlemeye yer verilmiş olup devletlerin ikili ve ya da çok taraflı anlaşmalar vasıtasıyla sözleşme kapsamında ele alınan suçlar nedeniyle mahkûm olmuş ya da haklarında hürriyeti kısıtlayıcı cezalara hükmedilmiş kişilerin tabiyetinde oldukları devletlere gönderilmelerine atıfta bulunmaktadır (UNODC, 2004: 19).

İş birliğinin yerine getirilebilmesi için birtakım ileri kovuşturma yöntemlerinin benimsendiği görülmektedir. Sözleşmenin 20. maddesinde örgütlü suçlarla etkin bir şekilde mücadele edilebilmesi için taraf devletlerin kendi ülkelerinde gizli operasyonlara ve elektronik ya da başka türlü takip yöntemlerine izin verecekleri ifade edilmektedir (UNODC, 2004: 26).

Suç türleriyle ilişkili olarak taraf devletlerce tüzel kişilerin sorumluluğunun kabul edilmesi; yolsuzluğun tanımının yapılarak suç olarak tanımlanabilmesi için taraf devletlerin yasal düzenlemeleri hayata geçirmeleri; gerekli durumlarda ceza

davalarının naklinin göz önünde bulundurulması ve suç isnat edilen kişilerin sabıka kayıtlarının tesisi; taraf devletlerin yasama ve diğer yollarla önlemlerini alarak sözleşmede yer alan suçların işlenmesine ilişkin davalarda adaletin engellenmesini suç sayarak cezalandırmaları; tanıkların ve mağdurların muhtemel saldırılara ve baskılara karşı korunması; sözleşmede yer alan suçların önlenmesinden, ortaya çıkarılmasından ve denetiminden sorumlu görevlilerin yanı sıra yasa uygulayıcıları için yurt dışı görevlendirme de dâhil olmak üzere özel eğitim programlarının uygulanması sözleşme bağlamında düzenlenen diğer önemli hususlardır.

Sözleşmenin 37. Maddesinde sözleşmeye ilave olarak protokollerin ilave edilebileceği, buna mukabil ancak sözleşmeye taraf olduktan sonra bu protokol(ler)e dâhil olmanın mümkün olduğu ifade edilmektedir (UNODC, 2004: 37). Aşağıda bahsi geçen protokoller bu madde çerçevesinde oluşturulmuştur.

3.2. Palermo Sözleşmesi'ne Ek Protokoller

12–13 Aralık 2000'de Palermo'da yapılan konferansta sözleşmenin 37. maddesi hükümleri çerçevesinde Sınraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol kabul edilmiştir (UNODC, 2004: 3).

Protokolün başlangıcında göçmen kaçakçılığını bütün yönleriyle inceleyen genel geçer bir metnin bulunmadığından bahsedilmektedir. Bu bağlamda, sözleşmeye ek olarak kara, deniz ve hava yoluyla göçmen kaçakçılığına karşı uluslararası bir belge eklenmesinin suçun önlenmesinde yarar sağlayacağı vurgulanmaktadır (UNODC, 2004: 53).

Protokolün amacı ikinci maddede açıklanmaktadır. Bu bağlamda göçmen kaçakçılığının önlenmesinin yanı sıra göçmen haklarının korunması ve taraf devletler arasında bu yönde oluşturulan iş birliğinin geliştirilmesine atıfta bulunmaktadır (UNODC, 2004: 54).

Protokolün tanımlar başlığı altında ele alınan üçüncü maddesinde göçmen kaçakçılığının ne anlama geldiği ifade edilmektedir. Buna göre;

Göçmen kaçakçılığı suçu, doğrudan veya dolaylı olarak mali veya diğer bir çıkar elde etmek için, bir kişinin vatandaşlığını taşımadığı veya daimî ikametgâh sahibi olmadığı bir taraf devlete yasa dışı girişinin temini anlamına gelmektedir.

Diğer önleyici önlemler başlığı altında ele alınan 15. maddenin üçüncü fıkrasında göçmen kaçakçılığı suçunun gerisinde yatan sosyoekonomik nedenlerle mücadele edilmesi öngörülmektedir. Bu bağlamda, her bir taraf devletin, ülke sınırları içerisindeki sosyoekonomik bakımdan zayıf bölgelere önem vereceği, bu yöndeki uluslararası ve bölgesel kalkınma plan ve iş birliğini destekleyeceği taahhüt edilmektedir (UNODC, 2004: 62).

Protokolün birinci maddesinin ikinci fıkrasından sözleşme hükümlerinin genel olarak protokole üstün tutulduğu anlaşılmaktadır. Protokolde göçmen kaçakçılığı tanımının yanı sıra yasa dışı giriş, gemi, sahte seyahat veya kimlik belgesi gibi kavramların tanımına da yer verilmektedir. Beşinci maddede “göçmenlerin cezai sorumluluğu” başlığı altında göçmenlerin göçmen kaçakçılığına konu olmaktan dolayı kovuşturmayaya tabi tutulamayacakları ifade edilmektedir (UNODC, 2004: 56).

Taraflar göçmen kaçakçılığının önlenmesi için birtakım girişimlerde bulunurlarken kaçak göçmenlerin de haklarını koruyacaklarını taahhüt etmektedirler.

Protokolün ikinci bölümünde deniz yoluyla gerçekleşen göçmen kaçakçılığı olaylarında taraf devletlerin yükümlülüklerine ilişkin hükümler yer almaktadır.

Yedinci madde taraf devletlerin, denizlerden gerçekleşen göçmen kaçakçılığı olaylarının engellenmesi ve durdurulması için iş birliği yapacaklarını ifade etmektedir (UNODC, 2004: 56).

Protokolün dokuzuncu maddesinin birinci fıkrasında gemi alınması durumunda alınacak önlemlerden bahsedilmektedir. Taraf devletler böyle bir durumda gemideki kişilerin güvenliklerini temin edip onlara insancıl muamelelerde bulunacaklardı. Gemi için alınan önlemler esnasında çevreye zarar verilmemesine geminin Bayrak Devleti’nin haklarının ihlal edilmemesine özen gösterilecekti.

Ortaya çıkan önlemler kendisinden kaynaklanmadığı sürece durdurulan gemide tedbirlerin yetersizliği nedeniyle ortaya çıkabilecek her türlü zararın tazmin edileceği aynı maddenin ikinci fıkrasında kabul edilmiştir.

Üçüncü fıkrasında alınan önlemlerin gerek kıyı devletinin gerekse Bayrak Devleti’nin uluslararası deniz hukukundan kaynaklanan hak ve yükümlülüklerine halel getirmemesi gerekmektedir.

Dördüncü fıkrada alınacak önlemin ne şekilde gerçekleştirileceğine ilişkin hükümler yer almaktadır. Buna göre denizlerde alınacak her bir önlemin sadece askeri uçak ve gemilerle bu amaçla yetkilendirilmiş oldukları üzerindeki işaretlerden açıkça anlaşılan devlet hizmetlerinde kullanılan diğer uçak ve gemiler tarafından yerine getirilecekti. Protokolün üçüncü bölümü göçmen kaçakçılığına ilişkin önleme, iş birliği ve diğer önlemleri kapsamaktadır (UNODC, 2004: 58-60).

Bu bağlamda taraflar bu suçlarla ilgili olarak bilgi teatisini (md. 10), sınır önlemlerini (md. 11), eğitim ve teknik iş birliğini (md. 14), diğer önleyici tedbirleri (md. 15), koruma ve yardım önlemlerini (md. 16) taahhüt etmektedirler. Diğer önleyici önlemler başlığı altında ele alınan 15. maddede tarafların göçmen kaçakçılığının tehlikeleri hakkında kamuoyunu bilinçlendirmek amacıyla farkındalık faaliyetlerinde bulunacakları ifade edilmektedir. Taraf devletler ülke sınırları içindeki sosyoekonomik yönden yetersiz durumda bulunan bölgelere önem verecekler, bu bölgelerde uluslararası ve bölgesel kalkınma programları ve iş birliğini destekleyeceklerdi. Koruma ve yardım önlemleri bağlamında uygulamada, protokole taraf devletlerin, göçmen kaçakçılığına ilişkin eylemlere karışan kişilerin yaşam haklarını ihlal etmeyecekleri, işkence, zalimane ve aşağılayıcı muamelelere başvurmayacakları ve bu konuda uluslararası yükümlülükler uygun gerekli önlemleri alacakları taahhüt edilmektedir. Kaçak göçmenlerin geri dönüşü başlığı altında düzenlenen 18. maddede eyleme konu olan göçmenin geri dönüşünün gecikmeden sağlanması için taraf devletlerin gerekli kolaylıkları sağlayacakları ifade edilmektedir. Uyuşmazlıkların çözümü başlığı altında düzenlenen 20. maddede taraflar uyuşmazlık konularını Uluslararası Adalet Divanı'na götüreceklerini kabul etmektedirler (UNODC, 2004: 58-65).

12–13 Aralık 2000'de Palermo'da yapılan konferansta sözleşmenin 37. maddesi hükümleri çerçevesinde ek olarak ayrıca “Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol” kabul edilmiştir (UNODC, 2004: 3).

Protokolün giriş kısmında taraf devletler gerek insan ticareti gerekse kadın ve çocuk ticaretinin önlenmesine yönelik kararlılıklarını beyan etmektedirler. Bu bağlamda tacirlerin cezalandırılmalarının yanı sıra insan haklarının korunması için kapsamlı bir

uluslararası iş birliğinin ve yaklaşımın gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Birinci madde Palermo Sözleşmesi'nin protokole göre üstünlüğünü ifade etmektedir. İkinci maddede benzer şekilde mağdurlara yardım edilmesi ve onların temel hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesinde devletler arasındaki iş birliğinin öneminden bahsedilmektedir. Bunun aynı zamanda protokolün amacı olduğu vurgulanmaktadır (UNODC, 2004: 41-42).

Üçüncü maddede insan ticaretinin tanımına yer verilmektedir (Bkz. Bölüm 2.1 s.6).

Altıncı maddede insan ticareti mağdurlarına yönelik yardım ve korumanın ne şekilde olacağı açıklanmaktadır. Buna göre taraf devletler insan ticaretine konulu yargılama işlemlerinin gizli bir şekilde yürütülmesi, insan ticareti mağdurlarının özel hayatlarının ve kimliklerinin korunması, adli ve idari işlemler hakkında bilgi verilmesi, adli yargının ileri aşamalarında mağdurun istek ve endişelerine yer verilmesi, bu yükümlülüğün sanıkların savunma hakkına engel olmayacak şekilde yerine getirilmesi gibi konularda birbirlerine yardımcı olacaklardı (UNODC, 2004: 43-44).

Aynı maddenin üçüncü fıkrasında tarafların, psikolojik, sosyal ve fiziksel yönden iyileşmelerini sağlamak için mağdura yapılacak destek faaliyetlerinde sivil toplum örgütleriyle iş birliği hâlinde olacakları öngörülmektedir. Ayrıca mağdurlara yasal haklarına ilişkin danışmanlık hizmetleri temin edilecek, bu hizmetlerin anlayacakları bir dilde olmasına, eğitim, öğrenim, çalışma, tıbbi, psikolojik ve maddi desteğe ilişkin olanakların sağlanmasına özen gösterilecekti (UNODC, 2004: 44).

Sözleşmeye taraf devletler bu madde hükümlerini uygularlarken mağdurun yaş ve cinsiyet gibi farklılıklarını göz önünde bulundurarak hareket edeceklerdi. Ancak bundan sonra mağdurun barınma, eğitim, bakım, özel ihtiyaçlarının karşılanması teminat altına alınacaktı. Taraf devletler mağdurun bedensel güvenliğini sağlayacaklar, gördükleri zarar dolayısıyla tazminat talep edebilmelerine hukuk sistemlerinde imkân tanıyacaktı.

Protokolün yardım ve koruma önlemlerinin göçmen kaçakçılığı protokolüne nispetle daha ayrıntılı bir şekilde ele alındığı görülmektedir.

Protokolün yedinci maddesinde mağdurun giriş yaptığı devletteki statüsü düzenlenmektedir. Madde uyarınca mağdurun ülkede geçici ya da daimî olarak kalabilmesini kolaylaştıracak tedbirlerin gözden geçirilmesi öngörülmektedir. Ayrıca

insancıl ve merhametli yaklaşımlara değ er verilmesinin öneminden bahsedilmektedir (UNODC, 2004: 44-45).

Protokolün     nc  bölümünde  nleme, i  birliği ve diğer önlemlere ilişkin hükümler yer almaktadır. Bu bölümde insan ticaretinin önlenmesi başlığı altında düzenlenen dokuzuncu maddesinin ilk fıkrasında taraf devletler insan ticaretinin önlenmesi ve suçla mücadele çabalarının yanı sıra kadınlar ve çocuklar başta olmak üzere kişilerin yeni mağduriyetlerden korunması ve bu yöndeki politika ve programları taahhüt etmektedirler.

Ayrıca taraf devletler insan ticaretinin, kadın ve  ocuk istismarının ve buna yönelik talebin, buna yol açan olumsuz sosyoekonomik koşulların  nlenmesine yönelik olarak ikili ve çok taraflı iş birliği de dâhil olmak üzere değişik araçlarla içinde sivil toplum örgütlerinin de yer aldığı farkındalık ve eğitim faaliyetlerine, sosyal ve kültürel önlemlere yer vereceklerini, var olan önlemleri g  lendireceklerini kabul etmektedirler (UNODC, 2004: 45-46).

Bilgi değişimi konusu onuncu maddede bilgi değişimi ve eğitim başlığında eğitim hükümleriyle birlikte ifade edilmektedir. Sınır  nlemleri (md. 11) belge güvenliği ve denetimi (md. 12), belgelerin geçerliliği ve mevzuata uygunluğu (md.13) hükümleri Göçmen Kaçakçılığı Protokolü'n n tekrarı niteliğini taşımaktadır.

Göçmen Kaçakçılığı Protokolü'n n 17. maddesinde anlaşmalar ve düzenlemeler başlığı altında taraf devletlerin, ikili ya da bölgesel anlaşmalar veya uygulamaya yönelik düzenlemeler ya da mutabakat muhtıraları yapmayı kabul edecekleri ayrıca belirtilmiş iken “bu protokolde” bu konuda ayrı bir düzenleme gereği duyulmamıştır.

Ayrıca protokol, Göçmen Kaçakçılığı Protokolü'nden farklı olarak eğitim ve teknik i  birliğini ayrı bir maddede düzenleme yoluna gitmemiştir.

3.3. Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme

Mültecilerle ilgili sorunların takibi maksadıyla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 03 Aralık 1949 tarih ve 319 (IV) A sayılı kararı ile bir birim oluşturmuştur. Mülteciler ve Vatansız Kişilerin Statüsü Hakkında BM Konferansı sonrasında 28 Temmuz 1951 tarihinde Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme kabul edilmiştir (Weis, 2000: 12-13). Aynı yıl sözleşmeyi imzalayan Türkiye 359 sayılı kanunla 29 Ağustos 1961'de sözleşmeyi onaylamıştır. Protokole taraf ülkeler için tarih sınırlandırmasının

kaldırılması 1967 yılında kabul edilen Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1967 Protokolü ile olmuştur. Böylece sözleşme, 1951 yılından sonra mülteci durumuna düşen kişileri de kapsar hâle gelmiştir. Türkiye her ne kadar bu protokolü 1968 yılında onaylamış olsa da Cenevre Sözleşmesinde bahsi geçen coğrafi sınırlama ilkesini benimsemiştir. Mültecileri Avrupalı-Avrupalı olmayan biçiminde iki grupta ele alan Türkiye bu ilkeyi fiilen uygulayan tek ülkedir (Uluslararası Af Örgütü, 2009: 9).

Sözleşmenin birinci bölümünde genel hükümler başlığı ile düzenlenen birinci maddesine göre mülteci;

“1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı nedenlerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıslar” olarak tanımlanmaktadır.

“birden fazla tabiiyeti olan bir kişi hakkındaki vatandaşı olduğu ülke ifadesinin, tabiiyetine haiz olduğu ülkelerden her birini kastettiği ve bir kişi, haklı bir nedene dayalı bir korku olmaksızın, vatandaşı olduğu ülkelerden birinin korumasından yararlanmıyorsa, vatandaşı olduğu ülkenin korumasından mahrum bırakılamayacağı” ayrıca vurgulanmaktadır (UNHCR, 2010: 14).

Mülteci ve sığınmacı terimleri Türk iltica mevzuatında, uluslararası hukuk temel alınarak oluşturulan yukarıdaki tanımlamalardan farklılık arz etmektedir. İçişleri Bakanlığı’nın kabul ettiği tanıma göre mülteci, 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin birinci maddesindeki tanıma göre mülteci olarak kabul edilen Avrupa kökenli yabancı veya vatansız kişileri ifade etmektedir. Sığınmacı ise 1951 Cenevre Sözleşmesinin birinci maddesindeki tanıma uyduğu İçişleri Bakanlığınca kabul edilen Avrupa kökenli olmayan yabancı ve devletsiz kişileri ifade etmekteydi (YUKK kabul edilmeden önce). Ancak bu raporda, mülteci ve sığınmacı terimleri yukarıda açıklanan yerleşik uluslararası tanımlar temel alınarak kullanılmıştır (Uluslararası Af Örgütü, 2009: 6).

30/11/1994 tarihli, 22127 sayılı Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus

Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (İltica/Sığınma Yönetmeliği olarak da anılmaktadır) hükümlerinin geçerli olduğu dönemde bu kapsamdaki şahıslar için “sığınmacı” terimi kullanılırken YUKK’un yürürlüğe girmesinden sonra artık sığınmacı ifadesine yer verilmemektedir. Bunun yerine 2013 yılından itibaren şartlı mülteci terimi kullanılmaya başlanmıştır (Bkz. Bölüm 4, s.89).

Sözleşmenin yedinci maddesinde taraf devletlerin mültecilere, daha uygun hükümler hariç olmak üzere, genel olarak yabancılara uyguladıkları muameleyi uygulayacakları ifade edilmektedir. İkinci bölümünde hukuki statü başlığı altında mültecilerin hukuki statüleri hakkında bilgi verilmektedir. Buna göre 12. maddede şahsi statü başlığı altında her bir mültecinin bireysel statüsünün öncelikle sürekli yerleşim yerinin bulunduğu ülke devletinin mevzuatına ya da eğer daimî ikametgâhı yoksa bulunduğu ülkenin yasalarına tabi olduğu ifade edilmektedir. Aynı bölümün 13. maddesinde menkul ve gayrimenkullerin edinilmesi ve kiralanmasında mültecilere yabancıların haklarına benzer kolaylıkların sağlanacağı ifade edilmektedir. Sözleşmenin 14. maddesinde fikri ve sınai hakların korunmasıyla ilişkili olarak her mültecinin daimi ikametgâhının bulunduğu ülkede devletin kendi vatandaşlarına sağladığı korumanın aynısından faydalanacağı belirtilmektedir. Mülteci, bir başka taraf devletin topraklarında bulunması durumunda daimî ikametgâhının bulunduğu devletin vatandaşlarına sağlanan korumanın aynısından faydalanacaktı (UNHCR, 2010: 17-20).

Sözleşmenin 15. maddesine göre yasal olarak ikamet ediyor olmaları kaydıyla sözleşmeye taraf bir devlet ülkesine yerleşen mültecilere dernek ve mesleki sendikalara ilişkin olarak başka ülke vatandaşlarına uyguladığı en müsait muameleyi tatbik edecekti (UNHCR, 2010: 21).

Sözleşmenin üçüncü bölümü gelir getirici işlemlere ilişkin hükümler içermektedir. Buna göre ücretli istihdam başlığı altında düzenlenen 17. maddede taraf devletlerin mültecilere bir meslekte ücretli bir şekilde çalışmak bakımından aynı şartları taşıyan yabancı bir devletin vatandaşına uyguladıkları en müsait muameleyi tatbik edecekleri; 18. maddede, değişik sektörlerde kendi işyerlerini açmak ve şirketler kurmak konularında mültecilere aynı şartlara haiz yabancılara uygulanan daha az müsait olmayan muameleyi uygulayacakları belirtilmektedir. Bu gibi durumlarda mültecinin yasal olarak ikamet ediyor olması şartı aranmaktadır. 19. maddede ihtisas mesleği için

de benzer kolaylıklardan bahsedilmektedir. Sözleşmenin dördüncü bölümünde mültecilerin sosyal durumları düzenlenmektedir. Bu bağlamda taraf devletler mültecilere konut edinme, temel eğitim, temel eğitim haricindeki diğer eğitim, üniversite diplomalarının denkliklerinin tanınması, harç ve resimlerden muafiyet, eğitim bursu, sosyal yardım ve iane, saat başı ücret, aile yardımı, fazla mesai ödemesi, ücretli tatil, eve iş götürme, asgari çalışma yaşı, çıraklık, mesleki eğitim, kadınların ve gençlerin çalışması, toplu ücret görüşmelerinden yararlanma konularında aynı şartlara haiz yabancılara tanınanlardan daha az müsait olmayan muameleyi uygulayacaklardı (UNHCR, 2010: 24-25).

Ayrıca sosyal güvenliğin iki tür sınırlamaya tabi olacağı kabul edilmektedir.

Birincisi, kazanılmış hakların ve kazanılmak üzere olan hakların mevcut olabileceği, İkincisi, normal bir emeklilik ödeneği ya da bütünüyle devlet fonlarıyla karşılanan ödenek veya ödenek kısımları için gerekli aidat şartlarını ifa etmemiş şahıslara yapılan yardımlar hususunda ikamet edilen ülkenin ulusal yasa ve yönetmeliklerinin hükümler içerebileceği ifade edilmektedir.

Sözleşmenin beşinci bölümü birtakım idari önlemleri düzenlemektedir. Bu bölümde yer alan 25. maddeye göre mülteci ihtiyaç duyduğunda yabancı bir ülkenin yardımından yararlanamadığında topraklarında ikamet ettiği taraf devletler gerek kendi makamlarınca gerekse uluslararası bir makam tarafından bu yardımın yerine getirilmesini sağlayacaklardı. Bu bölüm ayrıca toprakları üzerinde ikamet edeceği yeri seçme ve özgürce seyahat etme hakkı (md 26), kimlik kartlarının çıkarılması (md. 27), seyahat belgelerinin temin edilmesi (md. 28), mali yükümlülükler (md. 29), şahsi varlıkların nakli (md. 30), mülteci şartlarına uygun şartlar taşıyanların yasa dışı geçişlerinin cezalandırılmaması (md. 31), mültecinin kamu düzenine tehdit arz etmesi durumları haricinde sınır dışı edilmemesi (md. 32), mültecinin her ne şekilde olursa olsun ırkı, dini, uyruğu, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle geri gönderilmemesi (md. 33), mültecinin vatandaşlığa alınması (md. 34.) hususlarında birtakım kolaylıkların gösterilmesini içermektedir (UNHCR, 2010: 27-30).

Sözleşmenin yedinci bölümü nihai hükümler başlığı altında düzenlenmiştir. Bu bölümün 38. maddesinde uyuşmazlıkların çözüm yolu belirtilmektedir. Buna göre taraflar arasında, sözleşmenin tefsiri veya uygulaması hakkında ortaya çıkan ve diğer yollardan halledilmemiş olan uyuşmazlıklar, uyuşmazlığın taraflarından birinin talebi

üzerine Uluslararası Adalet Divanı'na sevk edilebilmektedir. Başlangıçta bahsi geçen Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol 31 Ocak 1967'de imzalanmıştır (UNHCR, 2010: 452). Protokolün genel hükümler başlığı altında düzenlenen birinci maddesinde geleceğe dönük olarak zaman ve coğrafi sınırların mülteciler için kaldırıldığı belirtilmektedir (UNHCR, 2010: 46). Protokolün mülteci tanımını zaman ve konu bakımından genişlettiği görülmektedir. Yedinci maddede 1951 Sözleşmesine coğrafi bakımdan ihtirazı kayıt koyan devletlerin haklarının saklı tutulduğu vurgulanmaktadır (UNHCR, 2010: 49).

Mültecilik nedenleri arasında savaş korkusu, iktisadi gerekçeler ve doğal afetler sayılmamıştır. Uyuşmazlıkların çözümünde sözleşmede olduğu gibi Uluslararası Adalet Divanı (UAD) yetkili kılınmıştır.

3.4. Göçmen Kaçakçılığı ile İlişkili Diğer Uluslararası Düzenlemeler

Doğrudan ve dolaylı olmak üzere göçmen kaçakçılığı ile mücadele ve kaçak göçmenlerin haklarının korunmasına ilişkin Türkiye'nin de taraf olduğu diğer uluslararası hukuk düzenlemeleri,

“Bütün Göçmen İşçilerin ve Onların Aile Mensuplarının Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (18 Aralık 1990), Çocuk Hakları Sözleşmesi (20 Kasım 1989), Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol (25 Mayıs 2000), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (16 Aralık 1966), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme (18 Aralık 1979), Esaretin Men'i Hakkında Mukavelename (25 Eylül 1926), İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (10 Aralık 1948), İnsan Ticaretinin ve İnsanların Fuhuş Yoluyla Sömürülmesinin Yasaklanmasına Dair Sözleşme (2 Aralık 1949), İstihdam ve Meslek Alanında Ayrımcılık Hakkında Sözleşme (25 Haziran 1958), Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (16 Aralık 1966), Köleliğin, Köle Ticaretinin, Kölelik Benzeri Uygulamaların Kaldırılmasına Dair Ek Sözleşme (7 Eylül 1956), Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi (17 Haziran 1996), Uluslararası Adalet Mahkemesinin Roma Hükmü (17 Temmuz 1998), Zorla Çalıştırmanın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (25 Haziran 1959), Zorla veya Zorunlu Çalışmayla İlgili Sözleşme (28 Haziran 1930)”, olarak ifade edilebilir.

4. TÜRKİYE’DE GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI VE MÜCADELE YÖNTEMLERİ

Günümüzde göçün birçok türü görülen Türkiye’nin sadece göç alan değil aynı zamanda göç de veren transit bir ülke konumunda yer aldığı ifade edilebilir. Türkiye’ye göç eden gruplar dört başlık altında ele alınmaktadır. Bunlar uluslararası koruma altındaki kişiler, düzenli göçmenler, düzensiz göçmenler ve insan ticaretine konu olanlar şeklinde sıralanabilir.

4.1. Türkiye Göç Tarihi

Osmanlı döneminde birçok ülkeden toplu ve bireysel göç hareketleri görülmüştür. 1492 yılında İkinci Bayezid döneminde yayımlanan bir bildiri ile yaklaşık 150 000 Yahudi’nin İspanya’dan Osmanlı topraklarına getirilmesi, 1672 yılında gerçekleşen Thököly ayaklanması sırasında İbrahim Müteferrika’nın bölgede gerçek bir hami olarak görülen Osmanlı ordusuna sığınması, itfaiyeciliğin öncüsü Ödön Şçenyi’nin 1874’te Osmanlı’ya gelişi, 1697 yılında Zenta Savaşı sonrasında Macar Kralı Thököly İmre’nin Osmanlı’ya sığınması, 1709 yılında Poltava Savaşı’nda Rusya’ya yenilen İsveç Kralı Demirbaş Şarl’ın ve 1718’de kabul edilen Pasarofça Anlaşması’nın ardından birçok Macar mültecinin Osmanlı topraklarına sığınmaları, Polonya İhtilali’nin liderlerinden Polonezköy’ün kurucusu olarak da bilinen Prens Adam Jerzy Czatoryski’nin 1841’de Osmanlı’ya sığınması, Macar Özgürlük Savaşı sırasında Prens Lajos Kossuth’un yanı sıra birçok Macar asıllı mültecinin 1848’de Osmanlı topraklarına sığınması, sayıları 4 milyona civarındaki Çerkez ve Tatar mültecinin 1859-1922 yılları arasında Türkiye’ye göçü, Bolşevik İhtilali’nden kaçarak İstanbul’a gelen ve sayıları 1920 yılında 100 bini bulan çoğunluğu Rus olan mülteci akımı, Osmanlı Devleti’nin Balkan topraklarını kaybetmesiyle birlikte buralarda yaşayan Türk azınlığın Anadolu’ya yerleşmeleri bunlara örnek gösterilebilir (GİB, 2014: 11).

Cumhuriyet döneminde gerçekleşen göç hareketlerinin niteliklerinin değiştiği görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında gerek yurt içine ve yurt dışına gerekse ülke içinde gerçekleşen göçlerin modern bir devlet oluşturma ve ulus devlet kurma çabalarının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu değişim ve dönüşümlerin bir ucunda ulus devlet kurma çabaları yer alırken diğer ucunda bu ulus devletin küreselleşme ile farklılaşan konumu yer almaktadır (İçduygu vd., 2014: 47-48). Bu bağlamda uluslararası göç konusu Türkiye için 1923-1950 yılları arasında

kapsayan dönem,1950-1980 yılları arasını kapsayan dönem ve 1980’lerden günümüze kadar olan dönem olmak üzere üç farklı dönem çerçevesinde incelenebilir.

a) 1923-1950 Yılları Arasını Kapsayan Dönem

Yeni devlet yönetimini biçiminin benimsendiği, ulus devlet temelinin atıldığı yıllardır. Bu dönemde dünya genelinde sınır aşan göçmen hareketliliklerinin azaldığı, etnik kıyım hareketlerinin arttığı, sınır denetimlerinin ve göçmenlerin asimilasyonunun belirgin bir hâl aldığı, ulus devlet oluşumu sürecinde göç ve göçmenlerin tehdit olarak algılandığı görülmektedir.

Türkiye’de de yeni yönetim biçimi kabul edilmeden önce başlayan Müslüman olmayan nüfusun Anadolu’dan dışa göçü ve Balkanlar’daki Türk azınlığın Türkiye’ye yerleşmeleri devam etmiştir. Bu bağlamda, ulus devlet oluşumu sürecinde Ermeni tehciri ve Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleşen nüfus mübadelesi antlaşmasının önemli bir yeri bulunmaktadır. 1914 yılında Türk ve Müslüman nüfus haricinde kalan tebaa sayısı toplam nüfusun %19’unu oluştururken bu oran 1927 yılında %3’e gerilemiştir (İçduygu vd., 2014: 53-54). Lozan Antlaşması hükümlerince Yunanistan ile nüfus mübadelesi kabul edilmiş, 384 000 kişi Türkiye’ye göç etmiştir.

Benzer bir anlaşma Bulgaristan ile gönüllü değişim çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Türkiye’ye Kafkaslar ve Balkanlar’dan gelen göçmenler esasen iltica sorununun öznesinde yer almışlardır. 1933-1945 yılları arası baskı ve karışıklık ortamında Almanya’yı terk eden sanatçı, bilim adamı ve akademisyenlerden oluşan yaklaşık 800 kişilik bir grup Türkiye’ye sığınmıştır (Toplu, 2014: 11). Yine 1923-1945 yılları arasında Yunanistan hariç diğer Balkan devletlerinden yaklaşık 800 000 kişi göç etmiştir (Tekelioğlu vd., 2015: 9).

Daha türdeş bir nüfus yapısının ülkeye hâkim olması için yetkililerin sistemli gayretlerinin varlığı da görülmektedir. Bu gayretlerden en dikkat çeken 1934 İskân Kanunu’dur. Bu düzenlemeyle Türk kökenli olanlarla bu kültürü benimsemiş kişilerin mülteci olarak Türkiye’ye göçünün önü açılırken bu kapsam dışında değerlendirilenlerin kabulü zorlaştırılmıştır (Aktaş, 2015: 35; İçduygu vd., 2015: 55).

Sayıları yaklaşık 2 milyonu bulan göçmen, İskân Kanunu çerçevesinde Türkiye’ye yerleşme olanağı elde etmiştir. Fakat başvuruları reddedilen kişiler yasa dışı yollardan ülkede kalma yoluna gittiklerinden bu durumun Türkiye yönlü düzensiz göçlere etkisi

olumsuz olmuştur (Aktaş, 2015: 35). Cumhuriyetin ilk dönemlerinde benzer mülahazalarla hareket edildiği gözlemlenmektedir (Kesgin, 2015: 49).

b) 1950-1980 Yılları Arasını Kapsayan Dönem

Büyük bir bölümü soğuk savaş yıllarına rastlayan bu dönemde dünya genelinde ulus devlet, devlet sınırları ve milliyet kavramları önem kazanmıştır. Kuzey ve Batı Avrupa ülkeleri işgücü ihtiyaçlarını dünyanın çeşitli yerlerinden buraya gelen işçilerle karşılama yoluna gitmişlerdi. Böylece sürekli ve süreli işgücü hareketleri planlı ve düzenli bir hâl aldı. Çok-kültürlülük düşünceleri asimilasyon politikalarının yerini alırken göç alan ülkelerde toplumsal yapılar da etnik çeşitlilik ve çok kültürlülük gelişim göstermiştir (İçduygu vd., 2014: 50).

İkinci Dünya Savaşı esnasında çalışma yaşındaki erkek nüfusu azalırken savaş sonrası gerçekleşen iktisadi büyüme Batı Avrupa ülkelerinde işgücü açığına neden olmuştur. İtalya ve Yunanistan gibi ülkelere yeter derecede işgücü çekemeyen bu ülkelere yerli işgücü 3D işlerde çalışmak istemiyordu (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 8-9).

1950-1980 yılları arasında kırdan kente göç artış gösterdi. 1927 yılında nüfusun %16'sı kentli iken 1950'lerde bu oran %19'u buldu. 1960'larda her dört kişiden, 1970'lerde her üç kişiden, 1980'lerde ise neredeyse her iki kişiden biri kentlerde yaşamaya başlamıştı. Böylece Müslüman olmayanların dışı, Türk ve Müslüman olanların içe göçüyle nüfusun türdeşliği artmıştır (İçduygu vd., 2014: 50-56). 1964'te Avusturya, Belçika ve Hollanda ile 1965'te Fransa, 1967'de ise İsveç'le yapılan ikili anlaşmalar 1961 yılında Türkiye-Almanya arasında imzalanan konuk işçi programını izlemiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 5).

Beş yıllık kalkınma planlarına yansdığı şekliyle Türkiye 1960'larda işsizlik nedeniyle artan iktisadi baskıların azaltılması, yurt dışından dönen işçilerin kazandıkları becerilerin Türk çalışma hayatına uyarlanması ve döviz gelirlerinin artışıyla ödemeler dengesinin sağlanması amaçlarıyla yurt içi işgücü fazlasını uluslararası sisteme dâhil etmek istemiştir (İçduygu vd., 2014: 57). Bu dönemde Birinci BYKP çerçevesinde ülkeler arasında dönüşümlülük ilkesine dayalı olarak ikili anlaşmalar imzalandı. Buna göre Türk işçiler yurt dışında bir yıl çalıştıktan sonra Türkiye'ye dönecekti. Aksine gittikleri yerlerde yerleşme eğilimi gösteren işçilerin sayıları artış eğilimi göstermiştir (Kesgin, 2015: 53-54).

Birinci BYKP’de geçmişte nüfus artış hızının yüksek seyrederken tarım ve tarım dışı sektörlerde oluşturulan istihdam olanaklarının yeter seviyede olmamasının tarım sektöründe gizli işsizlik sorununu artırdığı, böyle bir baskı sonucunda ortaya çıkan hızlı şehirleşmenin tarımda açık işsizliğe neden olduğu, şehirleşmenin hızlı, fakat dengesiz olduğu, bunun topluma maliyetlerin yüksek olduğu, bu şehirleşme hızının alt yapı imkânları ve konut ihtiyacını karşılamayı zorlaştırdığı, şehirlerdeki açık işsizliğin gerek toplumsal gerekse bireysel düzeyde olumsuz sonuçlar doğurabileceği ifade edilmektedir. İşgücü fazlalığının gözlemlendiği belirtilen planda, bu fazlanın işgücü kıtlığı çeken Batı Avrupa ülkelerine ihraç edilmek istendiği anlaşılmaktadır. Böyle bir durumda nitelikli işgücündeki göç eğiliminin artması durumunda vasıflı işgücündeki kıtlığın daha da artacağı buna yönelik tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 1962: 122).

Birinci BYKP’de nüfus artış hızının yüksekliğinde yurda giren göçmenlerin etkisinin önemli derecede olmadığı belirtilerek nüfusla ilgili tahminlerde göçün dikkate alınmadığı ifade edilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 1962: 18). Nüfus-dış göç ilişkisi İkinci BYKP’de de aynı şekilde ele alınmaktadır (T.C. Resmî Gazete, 1967).

Türkiye, 1950-60 yılları arasında tarımda modern üretim tekniklerinin benimsenmesiyle kırsal kesimde atıl işgücünün ortaya çıkması, sanayi sektöründe yapılan yatırımların düşük olması ve bu yatırımların büyük bir kısmının sermaye yoğun olması, atıl işgücünün kentlerdeki sanayi sektöründe istihdam edilememesi gibi nedenlerle işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. İşsizlik sorununun yanı sıra iç göç hareketleri iktisadi ve toplumsal sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 9). Planda şehirlere göçün buralarda oluşturulacak iş imkânlarıyla dengelenmesine yönelik iktisadi ve toplumsal tedbirlerin alınması gerektiği ifade edilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 1962: 116). İç göçten kaynaklanan istihdam sorununun çözümü için vasıfsız işçilerin dışa göçü kolaylaştırılmıştır.

Yurt dışındaki işçilerin tasarruflarının olumlu etkileri İkinci BYKP’ye yansımış, bu kaynakların meşru yollarla ülkeye girişinin ve verimli yatırımlara dönüştürülmesinin desteklenmesi gerektiği, işçilerin sosyal ihtiyaçlarına cevap verilmesi gerektiği yönünde kararlar alınmıştır. Bu yoldan sağlanan dış kaynağın 1964-1966 döneminde %1421 bir artış göstererek toplam 1038006000 ₺’ye ulaştığı ifade edilmektedir (T.C.

Resmî Gazete, 1967: 41). Diğer taraftan vasıflı vasıfsız işçi ayırımına yönelik politikalarda yeter derecede başarılı olunamadığı anlaşılmaktadır.

Planda 1961-1966 yılları arasında 1 033 500 işçinin yurt dışında çalıştırılmak üzere İş ve İşçi bulma Kurumuna müracaat ettiği bunların %18,5'inin Batı Avrupa ülkelerinde olduğu, yurt dışına 1964 yılından itibaren giden işçilerin %38'inin meslekleri olan işçiler olmasının yanı sıra geri dönen işçilerin %60 gibi büyük bir kısmının da dönüşlerinde yurdun batı bölgelerine yerleştikleri belirtilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 1967: 40). Planda yurt dışına giden işçilerin bulundukları ortama ayak uydurabilmeleri için dil konusu başta olmak üzere topluma intibak konularında eğitim almalarının gerektiği ifade edilmektedir.

Göç eden ilk işçilerin genellikle çalıştıkları ülkelerde kurulu sendika ve derneklere üye olmaya istekli olmadıkları buna mukabil daha çok kendi aralarında teşkilatlandıkları, 1965 yılında bu teşkilatlara bağlı üye sayısının 17 000'i bulduğu belirtilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 1967: 41). İkinci plan döneminde oluşturulmaya başlanan köy kalkınma kooperatifleri yurt dışında yaşayan işçilerin tasarruflarının kırsal kesimde tarıma dayalı yatırımlara yönlendirilmesine olanak sağlamıştır (T.C. Resmî Gazete, 1972: 287-288).

İkinci plan döneminde küçük işletmelerle tarım işçilerinin çalışma şartlarında bir değişme olmamış, öte yandan yapılan ikili anlaşmalarla yurt dışındaki Türk işçilerinin ücretleri, çalışma şartları ve sosyal güvenlikleri bulundukları ülkelerin işçilerine denk statülere ulaştırılmıştır (T.C. Resmî Gazete, 1972: 36). Yurt dışındaki işçilerin belirli bir ağırlığa ulaşmış olduğu Üçüncü BYKP'deki motor ve aktarma organları projelerinin gerçekleştirilmesinde kamu, özel, üçüncü kesim (kurumlar, vakıflar vb.), halk ve yurt dışında çalışan işçilerin katılımının esas alınarak örgütleneceği ifadesinden anlaşılmaktadır (T.C. Resmî Gazete, 1972: 168). Planda yurt dışındaki işçi sayısının 1971 yılı itibarıyla 570 000'e ulaştığı ifade edilmektedir. 1971 yılında gönderilen döviz miktarının toplam ihracata oranı %69,6 idi.

Yurt dışına çıkan işçi sayısının nüfus üzerinde belirgin etkilere sahip olmaya başlaması nedeniyle Üçüncü BYKP'de bu durum göz önünde bulundurulmak suretiyle nüfus tahminlerinde bulunulmuştur. Buna göre 1965-1970 döneminde yurt içi nüfusun yılda ortalama binde 25,6 oranında arttığı, yurt dışında bulunan işçilerin dikkate alınması

hâlinde bu oranın (doğal hız) binde 27.3 dolaylarına yükseldiği, 1960-1965 döneminde ise yurt içi nüfusun artış hızının binde 24,6 olarak gerçekleştiği belirtilmektedir.

Üçüncü BYKP'de vasıflı işgücünün yabancı ülkelere göçünün sorun olmaya devam ettiği, bu konuda ilk iki plan döneminde alınan tedbirlerin yeter seviyede uygulanamadığı ifade edilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 1972: 220).

1965-1970 yılları arasındaki dönemde şehirleşme oranı %44'e yükselmiştir. İktisadi faaliyetlerin çeşitlendiğinden bu dönemde de köyden kente göç artan bir hızla devam etmiştir. Göçmen ağlarının kuvvetlenmesi, ulaşım ve iletişim olanaklarını artması, eğitim, öğrenim ve sağlık gibi bir dizi temel hizmetlere erişimin kentlerde kolaylaşması göç eğiliminin ardında yatan diğer etmenlerdir. 1970'li yılların başından itibaren artık şehirden şehire göç de önem kazanmıştır. Her ne kadar iller köylere oranla daha geniş olanaklar bahsetse de iller arasında da toplumsal ve iktisadi gelişmelerin dağılımı bakımından eşitsizlikler bulunduğu bir gerçektir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 27).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yurt dışına göçlerin nüfusun toplam artışı yanı sıra doğurganlığını da etkileyen bir diğer temel unsur olduğundan bahsedilmektedir. Yine aynı kalkınma planında yabancı işgücü göçünün, yabancı ülkelerde yeni iş olanaklarının oluşturulmasının yanı sıra söz konusu ülkelerde işgücünün yüksek ücretli ve saygın alanlarda istihdam edilmesiyle boşalan işlere yabancı işgücünün alınmasıyla da yakından ilişkili olduğuna işaret edilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 1978: 15, 17). Planın göçe ilişkin değerlendirmeleri çifte pazar kuramıyla ilişkilendirilebilir.

Dördüncü Beş Yıllık kalkınma Planı'nda yurt dışına olan beyin göçündeki artışın olumsuz etkilerinin görüldüğü, beyin göçünün Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinin yanı sıra Orta Doğu ülkelerine de gerçekleştiği ifade edilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 1978: 27).

1973 yılından sonra gerçekleşen iktisadi bunalım nedeniyle yabancı işçi çalıştıran ülkeler yeni işçi almak yerine işçilerin kendi toplumlarına katılmalarını sağlayıcı politikalara ağırlık vermişlerdir. Örneğin Federal Almanya'da yabancı işçilerin oturma izinleri kolaylaştırılmış, beş yıl Almanya'da oturanlara süresiz oturma izini, sekiz yıl oturanlara süresiz oturma hakkı tanınmıştır (T.C. Resmî Gazete, 1978: 89).

Gayrimüslimlerin Türkiye’den göçü 1950-1980 yılları arasında hızlanmıştır. Dönem başında yaklaşık olarak 225 000 olan gayrimüslim nüfusun dönemin sonunda 150 000’in altına düştüğü anlaşılmaktadır. Türk ve Müslüman olmayanların toplam nüfus içerisindeki payı böylelikle %1’den %0,2’lere kadar düşmüş oldu. Bu dönemde toplu insan hareketliliklerine 6-7 Eylül 1955 tarihlerinde Kıbrıs’ta Türklere yönelik şiddet hareketlerinin yaygınlaşmasıyla başlayan göç, benzer bir şekilde Kıbrıs’taki karışıklık ortamının devam ettiği bir ortamda 1964’te Rum azınlığın İstanbul’dan zorunlu göçü, 1974’te gerçekleşen Kuzey Kıbrıs barış hareketi sonrasında ortaya çıkan göç, İsrail’in kuruluşundan sonra Türkiye’den İsrail’e gerçekleşen göç, dönem boyunca aralıklarla 800 bin üzerindeki kişinin Bulgaristan ve Yugoslavya’dan Türkiye’ye göçü örnek verilebilir (İçduygu vd., 2014: 56). Böylece dönem sonlarına doğru Türkiye nüfusu daha türdeş bir hâle bürünürken farklı ülkelerde Türkiye kökenli göçmen toplulukları belirmeye başlamıştır.

c) 1980’lerden Günümüze Kadar Olan Dönem

1980’lerde Türkiye’nin göç alan ülke olma durumu farklı bir nitelik kazanmıştır. Bu dönemde Türkiye ilk kez Türk kökenli ve Türk kültürüne bağlı kişilerin göçünün haricinde yabancıların ülkeye göçü sorunuyla karşı karşıya kalmıştır (Kesgin, 2015: 58).

Bu durum Yedinci BYKP’de de ele alınmaktadır. Planda Türkiye’nin son yıllarda düzensiz göç almaya başladığı, göçmenler hakkında toplumsal, iktisadi ve demografik göstergelerin bulunmamasının sorun çözücü politikalar geliştirilmesini zorlaştırdığı ifade edilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 1995). 2000’li yıllara kadar bu yönde bir değerlendirmeye izin verecek kayıt sisteminin mevcut olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda Sekizinci BYKP’de göç akımlarının çeşitlenmesiyle bağlantılı olarak ortaya çıkan sorunların çözümü için yeni önlemler geliştirilmesinin önemine işaret edilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 2000).

Dönemin başında yurt dışındaki işçilerin sayılarının artması toplulukların oluşmasını, bu işçilerin iktisadi ve toplumsal sıkıntılarının giderilmesini, her çeşit hak ve çıkarlarının yanı sıra sosyal güvenlik haklarının da güvenceye alınmasını, kültürel değerlerin, ulusal bağların korunması ve geliştirilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını gerektirmiştir. Kalkınma planlarında yurt dışına işgücü göçünün yurda dönen faal işçi sayısından fazla olmasının yurt içi istihdam sorununun hafifletilmesi

açısından önem verilen bir konu olduğu vurgulanmaktadır (T.C. Resmî Gazete, 1984: 92).

1960’lardan itibaren Batı Avrupa’ya yönelen işgücü göçünün, bu ülkelerdeki iktisadi koşullar ve sosyal politikalarla yakından ilişkiliydi. Bu politikaların farklılaşmasıyla birlikte 1980’lerden itibaren geriye dönüşler başlamıştır. Yurt dışı müteahhitlik hizmetlerinin artışıyla bağlantılı olarak Ortadoğu ülkelerine giden işçi sayısında yükseliş kaydedilmiştir. Diğer yandan bu yolla geçmiş yıllardaki tempoyu korumak da zorlaşmıştır (T.C. Resmî Gazete, 1984).

1980’li yılların ortalarından itibaren özellikle küçük yatırımlarla gerçekleştirilebilecek kimya sanayi tesislerinin kurulmasında yurt dışındaki işçilerin tasarruflarından yararlanılma yoluna gidildiğinden bu işçilerin biriktirmiş oldukları mali hakların yurda transferine önem verilmiştir (T.C. Resmî Gazete, 1984: 21). 1990’lı yılların başında Türk işçilerin yurt dışında elde etmiş oldukları gelirleri yurda çekebilmek için uygun yatırım olanaklarının yanı sıra mali araçlar oluşturulmuştur (T.C. Resmî Gazete, 1989).

İç göç sorunu devam ettiğinden yerleşmelerin kademelenmesinde dengeye ulaşılması ve metropollere yönelen nüfus ve sanayi yoğunluğunun azaltılması, bölgeler arası ve bölge içi göçlerin yönlendirilerek denetim altında tutulması için metropol altı şehirler, orta büyüklükteki merkezler, az gelişmiş bölgelerin merkezi nitelikteki şehirleri ve merkezi nitelikteki kırsal yerleşim birimleri tespit edilip gelişmelerinin desteklenmesi ve bu yönde gerekli araçların oluşturulması hedeflenmiştir (T.C. Resmî Gazete, 1989: 182).

Batı Avrupa ülkelerindeki Türk vatandaşları göçmen toplulukları oluşturmaya başlamıştı. Türkiye’nin kalkınmasında göndermiş oldukları dövizlerin önemli bir yeri olduğu bilinen Türk vatandaşlarının yurt dışındaki toplumsal ve kültürel ihtiyaçlarının tespit ve karşılanmasına önem verilmiştir. Bu bağlamda Altıncı BYKP’de yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının ulusal benliklerinin muhafazasının yanı sıra bilgilendirilmelerinin devamının ve bu yönde çabaların gerekli olduğuna, daha önceki planda da yer aldığı üzere bu vatandaşların sıkıntılarının giderilmesi, her türlü hak ve çıkarlarının yanı sıra sosyal güvenlik haklarının da güvenceye alınması, kültürel değerlerin, ulusal bağların korunması ve geliştirilmesi için gerekli tedbirlerin alınması için çalışmaların devamına, çalışma olanaklarının iyileştirilmesi için gerekli

önlemlerin alınmasına, işçiler ve onların ailelerinin Batı Avrupa’da yaşadıkları yerlerde içinde bulundukları toplumla uyumları, eğitim ve iş hayatına ilişkin sorunların çözümüne, bu konularda ilgili ülkelerle iş birliğinin geliştirilmesinin önemine vurgu yapılmaktadır (T.C. Resmî Gazete, 1989: 173). Bu dönemde artık Batı Avrupa haricinde Arap ülkeleri ve bazı sosyalist ülkelere giden işçi sayısında da belirli bir artış kaydedilmesi nedeniyle aynı tedbirlerin bu vatandaşlar yönünden de alınması gerektiği kanaatine varılmıştır. Bu tedbirler işçilerin yalnızca yurt dışındaki hak ve çıkarları yönünden değil yurda geri dönmeleri durumunda toplumsal uyum süreçlerinin ne şekilde gerçekleşeceği yönünden de ele alınmıştır (T.C. Resmî Gazete, 1989: 173-175).

Kırdan kente göç sorununun sürmesiyle ilişkili olarak Yedinci BYKP’de ülke şartlarında zamanla değişiklikler meydana geldiği, dolayısıyla gerek yurt dışından ülkeye gelen göçmenlerin gerekse köydeki yerleşimin yeniden düzenlenmesi için 2510 sayılı İskân Kanunu’nun ilgili maddelerinde değişiklikler yapılması gerektiğinden bahsedilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 1989: 173-175). Aynı planda Türkiye Cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını kazanmasıyla bağlantılı olarak bu ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi yönünde gerekli tedbirlerin alınması esası üzerinde durulmaktadır (T.C. Resmî Gazete, 1995: 69).

1980-2000 yılları arasında ulaşım, iletişim ve bilişim sektörlerindeki gelişmelerin ve altyapı yatırımlarının ülke içindeki hareketliliğe önemi büyük olmuştur. Bunun şehirli nüfusa belirgin etkileri olmuş, 90’ların sonuna doğru şehirleşme oranı %65’i bulmuştur. İller arasında gerçekleşen göçlerde şehirden şehire göç belirginlik kazanmaya başlamıştır. Yurt içinde meydana gelen göçler az gelişmiş doğu bölgelerinden Marmara gibi gelişmiş batı bölgelerine doğru olmuştur (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 27).

1999 yılı itibarıyla yurt dışındaki Türk vatandaşlarının sayısı 3,4 milyonu aşarken bunların 1,2 milyonunu çalışan sınıf oluşturmakta, %90,5’i Batı Avrupa ülkelerinde yaşamaktaydı. Sayıları yaklaşık olarak 55 000’i bulan girişimci vatandaşların zaman içinde ülkeye iktisadi katkıda bulundukları, tanıtım ve kültür elçisi gibi yarar sağlamaya başladıkları görülmektedir (T.C. Resmî Gazete, 2000: 14).

Küreselleşmeyle birlikte yurt dışı yatırımlara yönelen aktif Türk iş adamlarının vasıtasıyla ilişkilerin ilerletildiği devletler giderek ön plana çıkmaya başlamıştır.

Çeşitlenen göç hareketleriyle birlikte yeni sorular belirmeye başlamış, bu sorunların çözümünde öncelik nitelikli işgücü ile inşaat sektörüne verilmiştir (T.C. Resmî Gazete, 2000: 113). Bu gelişmeler ve temenniler doğrultusunda siyasal, toplumsal ve iktisadi sorunlara bir cevap bulmak amacıyla 1998 yılında Yurt Dışında Yaşayan Vatandaşlar Üst Kurulu ve Yurt Dışında Yaşayan Vatandaşlar Danışma kurulu oluşturulmuştur (T.C. Resmî Gazete, 2000: 113).

Sekizinci BYKP döneminde Türk müteahhitlik ve müşavirlik firmalarının yurt dışındaki faaliyetlerine ilişkin olarak elde ettikleri gelirler, kurumlar vergisinden sürekli istisna tutulan kazançlar arasına alınmış, müteahhitlik firmalarının yurt dışındaki projelerinde çalıştıracakları Türk işçisinin sosyal güvenliğinin sağlanmasına ilişkin yasal düzenlemeler yapılmıştır (T.C. Resmî Gazete, 2006b).

Uyum sorunları sadece yurt dışından gelen göçlerde görülmüyordu. Köyden kente gelen yurt içi göçmenlerde de benzer sorunlar gözlemlenmekteydi. Bu kesim genellikle hizmetler sektöründe yevmiyeli olarak istihdam edilmekteydi. Bu nedenle kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler ve kente göç edenler başta olmak üzere, yoksulluk riskiyle karşı karşıya olanlara yönelik eğitim, kültür ve sağlık gibi hizmetlerin artırılması ihtiyacı kalkınma planlarında da ele alınmıştır (T.C. Resmî Gazete, 2006b: 43).

Türkiye’de sosyal hizmet ve yardımlara olan ihtiyaç, göç, kentleşme, aile yapısında meydana gelen değişim, nüfus artışı ve işsizlik gibi nedenlerle artarak devam etmiştir. Sosyal yardım harcamalarının GSYİH’ye oranında artış kaydedilmiştir. 2000 yılında bu oran %0,48 iken 2005 yılında %0,86 olmuştur. Bu kapsamda özürllülere ve yaşlılara verilen aylıklar, çocuklara eğitim ve sağlık yardımları ile muhtaç ailelere yakacak ve gelir getirici proje desteği gibi yardımlar yapılmaktadır. Yoksul kesimlerin eğitim ve sağlık gibi hizmetlere erişimini kolaylaştıran söz konusu yardımlar, bu kesimlerin yaşam kalitesini yükseltmektedir (T.C. Resmî Gazete, 2006b: 44).

Dokuzuncu BYKP’de gerek köylerde gerekse şehirlerde gelir dağılımındaki dengesizliklerle sosyoekonomik olumsuzluklardan kaynaklanan sorunların hâlen devam ettiği, göç nedeniyle kentlerde meydana gelen hızlı nüfus artışlarının yeni göçmenler için istihdam ve altyapı olanakları temin etmeyi zorlaştırdığı, dolayısıyla bölgesel gelişmenin sağlanmasının daha bütüncül bir bölgesel gelişme politikasından geçtiği ifade edilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 2006b: 46).

2000’lerde toplumsal ve kültürel alanlarda yaşanan hızlı değişim ve iktisadi dalgalanmalarla iç göç ve buna bağlı olarak ortaya çıkan istihdam ve kentsel uyum sorunlarının yaşandığı bir ortamda, suç örgütlerinin bilgi ve iletişim teknolojilerinden de yararlanarak uluslararası ve organize şekilde faaliyette bulunmaları başta terör olmak üzere örgütlü suçlarda bir artış eğiliminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Terör ve terörün finansmanı ile mücadele, düzensiz göç ve sığınmacılar, organize suçlar, uyuşturucu madde kullanımı ve bağımlılığı ile mücadele konularında bazı gelişmeler kaydedilmesine rağmen kalkınma planlarında belirtilen hedeflerin gerisinde kalmıştır (T.C. Resmî Gazete, 2006: 53).

Dokuzuncu Beş yıllık kalkınma Planı’nda ayrıca (T.C. Resmî Gazete, 2006b: 89-98);

Tarımdaki yapısal değişim sonucu kente göç eden vasıfsız ve yoksul insanların işsizlik riskini azaltmak için aktif istihdam politikalarının geliştirilmesi,

Yoğun göç ve çarpık kentleşme neticesinde ortaya çıkan sosyo-kültürel uyum sorunlarını azaltıcı önlemler alınması,

Göçün yoğunlaştığı şehirlerde bu nüfus hareketliliğinden kaynaklanan sorunların tespit edilerek bu bölgelere toplumsal uyum çalışmalarının tatbik edilmesinin yanı sıra fiziksel altyapının buralarda güçlendirilmesi,

Düzensiz göçle daha güçlü bir şekilde mücadele amacı doğrultusunda göç ve iltica teşkilatının kurulması, ayrıca ilgili mevzuat düzenlemelerinin ardından sınırlarda barınma ve geri gönderme merkezlerinin uygulamaya konması gerektiğinden bahsedilmektedir.

04/04/2013 tarih ve 6458 sayılı “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” bu görüşler doğrultusunda yürürlüğe girmiştir. Bu yasanın 103. maddesi Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kuruluşunu düzenlenmektedir (1 Ekim 2021’de Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün adı değiştirilerek Göç İdaresi Başkanlığı olmuştur).

Dokuzuncu BYKP döneminde hızlı şehirleşme sürecine paralel olarak büyük şehirler göçlerin yoğun bir şekilde yöneldiği merkezler olmaya devam etmiş, şehir nüfusunun toplam nüfusa oranı %67,5’ten %72,3’e yükselmiştir. 2012 yılı itibarıyla Türkiye’de nüfusu bir milyonun üzerinde olan şehir sayısı 10’a ulaşmıştır (T.C. Resmî Gazete, 2013).

Onuncu BYKP’de de gerek düzenli gerekse düzensiz göçe yönelik etkili bir takip ve izleme sisteminin oluşturulmasının yanı sıra kendilerine uluslararası koruma statüsü verilen şahısların intibakının sağlanması öngörülmektedir (T.C. Resmî Gazete, 2013: 55).

Bu planda diğer planlardan farklı olarak sorunların çözümüne yönelik bir dizi program benimsenmiştir. Bu programlardan bazılarında göç sorununa da yer verilmiştir. Nitelikli İşgücü İçin Çekim Merkezi Programı kapsamında Türkiye’nin vasıflı işgücü göçünden yeter derecede faydalanamadığı (T.C. Resmî Gazete, 2013: 10),

Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı kapsamında göç ve kentleşme, kültürel değerlerdeki aşınma, bireyselleşmenin artması, aile eğitimindeki eksiklikler, yeni iletişim teknolojileri gibi nedenlerle aile üyeleri arasındaki iletişimin azaldığı, boşanmaların arttığı, tek ebeveynli ailelerin oranının arttığı doğurganlık hızının azalmasıyla bağlantılı olarak yaşlı nüfus payının yükselme riskinin bulunduğu (T.C. Resmî Gazete, 2013: 214),

Rekabetçiliği ve Sosyal Uyum Geliştiren Kentsel Dönüşüm Programı başlığı altında yoğun göç almış mekân kalitesi düşük, işsizlik, eğitim ve yoksulluk sorunlarının yoğunlaştığı alanların belirlenerek ayrıntılı bir biçimde incelenmesi gerektiği ifade edilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 2013: 218).

İŞKUR’un 2012 Ocak-Ekim aralığında yurt dışına gönderilen işçi sayısına ilişkin yayımladığı raporda toplam mevcudun 43.047 olduğu ifade edilmektedir. Bu işçilerden 1.281’i Afganistan’a, 1.081’i Almanya’ya, 1.764’ü Azerbaycan’a, 11.873’ü Irak’a, 942’si Kazakistan’a, 11.039’u Rusya’ya, 2.563’ü Suudi Arabistan’a, 4.099’u Türkmenistan’a gönderilmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 11).

1980’lerde artık Türkiye’nin göç alan ülke olma durumunun farklı bir nitelik kazandığı, Türkiye’nin ilk kez yabancı göç sorunuyla karşı karşıya kaldığı belirtilmişti. 2000’lerden itibaren Türkiye düzensiz göçün belirgin olarak hissedildiği ülkelerden birisi hâline gelmiştir (Toplu, 2014: 17). Türkiye’nin bazı uluslararası sözleşmelere ihtirazı kayıt koyması bu durumla yakından ilişkilidir.

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme ve 1967 tarihli Ek Protokol, iltica hakkını düzenleyen önemli uluslararası belgelerdir. BM tarafından

kabul edilen bu sözleşme Türkiye tarafından 29 Ağustos 1961 tarihinde ihtirazi kayıtla onaylanmıştır.

Yer ve zaman kısıtlamasını sözleşmeyi imzalayan bütün devletler bakımından kaldırıyor olsa da 1967 Protokolü de coğrafi gerekçelerle ülkelerin ihtirazi kayıt koymalarına müsaade etmekteydi. 1968 yılında çekince koyarak onayladığından Türkiye'nin mülteci tanımlaması uluslararası standartlardan farklılık arz etmektedir (Toplu, 2014: 12).

2013 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle daha önce kullanılan sığınmacı tabiri artık mevzuattan kaldırılmıştır. Bunların yerine şartlı mülteci terimi kullanılmaya başlanmıştır.

Yeni yasa geçici koruma kavramını AB'nin 2001 tarihli geçici koruma yönergesinden almıştır. İltica ve Göç Araştırmaları Merkezinin 2013 yılında yayımladığı bir rapora göre AB Yönergesi'ndeki hiçbir detay yasada bulunmadığı gibi mültecilere, bireysel sığınmaya başvurma hakkı da tanınmamaktadır. Geçici korumanın bir zaman sınırlaması bulunmayıp geçici koruma altındaki mültecilere sağlanacak haklardan yasada yeterince bahsedilmemektedir. Günün birinde bunalım sona ererse geri dönüşlerin nasıl gerçekleşeceği konusunda da belirsizlik hâkimdir (İGAM, 2013: 18).

Böylece, Türkiye'nin Avrupa'dan gelen sığınmacılara tanıdığı iltica hakkı ile Avrupa haricindeki ülkelere gelen sığınmacılara karşı uyguladığı iltica hakkı farklılık arz etmiştir. Bir kez mülteci statüsü tanındıktan sonra kişinin sığınılan ülke veya onun diplomatik temsilcilerinde korunması ve bu durumu gerektiren şartlar ortadan kalkmadığı sürece kaçtığı ülkeye iade edilmemesi gerekmektedir.

Bu sözleşmeden önce farklı yasalarda da mültecilerin ve göçmenlerin giriş, kabul iskân ve sınır dışı gibi sair işlemlerine yer verilmiştir. Bu bağlamda, 14/06/1934 tarih ve 2510 sayılı İskân Kanunu'nda mültecilik ve vatandaşlık gibi statülerin belirlenmesinde Türk soy ve kültürüne mensubiyet esas alınmıştır. Bu durum daha önce de üzerinde durulan türdeş bir nüfus oluşturma çabasıyla yakından ilişkilirdi.

24.07.1950 tarih ve 5682 sayılı Pasaport Kanunu'nun 4. maddesinin, 4. fıkrası (T.C. Resmî Gazete, 1950) uyarınca genel olarak sığınmacıların ve sürekli ikamet etmek amacıyla gelen yabancıların pasaportlarının mevcut olup olmadığına bakılmaksızın Türkiye'ye kabullerinin İçişleri Bakanlığı'nın kabulüne bağlı olduğu ifade

edilmektedir. 24/07/1950 tarihli, 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun’un onyedinci maddesi uyarınca sığınma durumlarının gerisinde siyasi nedenler bulunan yabancılara ancak İçişleri Bakanlığı tarafından izin verilen yerlere yerleşebilecekleri ifade edilmektedir.

30/11/1994 tarihli 22127 sayılı İltica Yönetmeliği’nin üçüncü maddesinde mülteci kelimesinin tanımı yapılmıştır (Bkz. Bölüm 3.3, s.70).

Mülteci kriterlerini taşımakla birlikte Avrupa ülkeleri dışından gelen yabancıların durumu sığınmacı statüsü kapsamında değerlendirilmekteydi. Bu ikili ayrım temelde 1951 Sözleşmesine koyulan coğrafi ihtirazi kayda dayanmaktadır. Bu yönetmelik kapsamında her ne kadar Türkiye, Avrupa dışından gelenlere mülteci statüsü öngörmese de bu kişiler üçüncü bir ülkeye yerleştirilene dek uluslararası koruma kapsamına dâhil edilerek sığınmacı durumunda değerlendirilmektedirler. Türkiye ikili bir ayrım benimsemiş olsa da iltica başvurularını uygulamada mer’i mevzuat ve uluslararası hukuk çerçevesinde ayrım gözetmeksizin değerlendirmeye alarak gereğini yerine getirmektedir.

Burada Avrupa dışından gelenlerle ilgili olarak dikkat edilecek nokta bu kişilerin üçüncü bir ülkeye gitme sürecinde Türkiye’de geçici olarak yerleşmelerine izin verilmesidir. Bu kişilerin durumları İçişleri Bakanlığınca incelendikten sonra BMMYK’ye kaydı sağlanmaktadır. Bu yönetmelikle Türkiye’nin transit ülke hâlini aldığı ifade edilebilir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 24).

1994 İltica Yönetmeliği’nin altıncı maddesi incelendiğinde bu kişiler hakkındaki nihai kararın İçişleri Bakanlığı ve BMMYK’nin iş birliğini Dışişleri Bakanlığı’nın görüşünü gerektiren üçlü bir süreç işletildikten sonra 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1994 İltica Yönetmeliği hükümleri çerçevesinde karar verildiği görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de geçerli olan mevzuat hükümleri bakımından mülteci ve sığınmacı arasındaki en bariz farkın sığınmacıların müracaat süreçleri sürmekte olan ve BMMYK tarafından üçüncü ülkelere, mültecilerin ise Türkiye’ye yerleştirilmeyi bekleyen kişiler olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

1994 İltica Yönetmeliği’nin yedinci maddesi uyarınca Avrupa ülkeleri dışından gelen kişilerin her türlü yurda giriş-çıkış ve yurtda kalış işlemleriyle ilişkili olarak bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları ile UGÖ, BMMYK ve STÖ’ler çalışmalarını iş birliği içerisinde yürütmektedirler. Uluslararası göçün işgücü piyasalarını birbirine

doğrudan bir şekilde bağlayan araçlardan birisi hâlini aldığı ifade edilebilir. Rusya ve eski Doğu Bloku ülkelerinin birer geçiş ekonomisi hâline gelmesinin yanı sıra dünya nüfusunun büyük bir bölümünü barındıran Hindistan, Çin gibi devletlerin uluslararası piyasalarla bütünleşmeleri küresel dengenin sermaye-emek bağlamında bozulmasına neden olmuştur. Göç etmek zorunda kalanlar küresel piyasalara üretim yapan sermaye için daha düşük maliyet olanakları sağlamaktadırlar (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 10).

Sığınmacı ve mülteci gibi iki farklı tanımın benimsenmesi, bu kavramların 1951 Mülteci Sözleşmesine koyulan çekince çerçevesinde ifade edilmeleri, yeni ayrımları ve ek tanımlamaları beraberinde getirmiştir. 1994 İltica Yönetmeliği'nin hükümlerinin geçerli olduğu dönemde her ne kadar “sığınmacı” terimi kullanılıyor olsa da YUKK'un yürürlüğe girmesinden sonra artık sığınmacı ifadesine yer verilmemektedir. Bu terimin yerine 2013 yılından itibaren artık aşağıda da bahsi geçen şartlı mülteci terimi kullanılmaya başlanmıştır. İltica Yönetmeliği de yürürlükten kaldırılmıştır.

Bu bağlamda (GİB, 2017b: 1-102);

i) Geçici Koruma: Hareketliliğin kitlesel olarak gerçekleştiği durumlarda söz konusu olmaktadır. Bu koruma şekline ülkesinden ayrılmaya zorlanan, ayrıldığı ülkeye dönemeyen, durumları aciliyet arz edecek bir şekilde kitlesel olarak Türkiye sınırlarına gelen ve/veya sınırları geçen koruma talepleri bireysel değerlendirmeye konu edilemeyen yabancılar tabidir. Böyle bir kitlesel hareket durumunda korumanın bireysel düzeyde gerçekleştirilmesi güçleşmektedir. Şartları YUKK. 91. madde kapsamında belirlenmiş olup geçici ve acil bir koruma önlemdir. Koşulları Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan yönetmelikle düzenlenmektedir. 25.08.2022 tarihi itibarıyla geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sayısı 3 654 257'dir.

ii) Geçici Barınma Merkezi: Yukarıda bahsi geçen geçici koruma altındaki kişilerin toplu barınma ve iaşelerinin sağlanması amacıyla tesis edilen merkezlerdir. 25.08.2022 tarihi itibarıyla Kilis, Hatay (3), Kahramanmaraş, Adana, Osmaniye'de toplam 48 318 geçici barınma merkezi bulunmaktadır. Geçici barınma merkezi dışında yaşayan Suriyelilerin sayısı 3 605 939' dur.

iii) Uluslararası Koruma: Mülteci, ikincil koruma veya mülteci statüsünü ifade etmektedir.

iv) Şartlı Mülteci: Daha önce sığınmacı olarak nitelendirilen kişiler YUKK'un yürürlüğe girmesiyle birlikte bu kapsamda değerlendirilmektedir (YUKK., madde 62).

v) İkincil Koruma:

Bu kapsam altında değerlendirilen kişiler ne Cenevre Sözleşmesi'ndeki mülteci kriterlerini ne de şartlı mülteci kriterlerini taşımaktadırlar. Bu statü, ülkelerine döndüklerinde ulusal/uluslararası silahlı çatışmalar veya ayırım gözetmeyen şiddet olayları nedeniyle haklarına yönelik ciddi tehditler bulunan, insanlık dışı onur kırıcı muameleye veya işkenceye maruz kalacak olan, idam cezasına çarptırılacak ya da ölüm cezaları infaz edilecek olan kişilere statü belirleme işlemlerinden sonra verilmektedir (YUKK., madde 63).

Haklarında sınır dışı etme kararı verilen yabancılardan; Kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın Türkiye'den çıkmaları için tanınan süre içinde çıkamayanlar, Türkiye'ye giriş veya çıkış kurallarını ihlal edenler, sahte ya da asılsız belge kullananlar, kaçma ve kaybolma riski bulunanlar hakkında ilgili valilik tarafından alınan kararlardır.

vii) Geri Gönderme Merkezi: İdari gözetim kararı alınan yabancılardan geçici olarak tutulduğu ve bu süre zarfında temel insani ihtiyaçların karşılandığı merkezi ifade etmektedir. Kabul ve barınma merkezleri gibi geri gönderme merkezleri de Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından işletilmektedir. Haklarında bu yönde karar olan yabancı öncelikle 48 saat içinde geri gönderme merkezine nakledilmekte, ayrıca eksik olan seyahat belgelerinin temini sağlanmaktadır. Bu merkezlerdeki gözetim süresinin azami süresi 6 aydır. Yabancıların olumsuz hâl ve hareketleri nedeniyle durumuyla ilgili konularda iş ve işlemlerin zamanında bitirilmesine mâni olması durumunda bu süre 6 ay kadar uzatılabilmektedir. 2022 yılı itibarıyla 30 adet [(Adana-2, Ağrı, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Edirne, Erzurum-2, Gaziantep, Hatay, İstanbul (Binkılıç), İstanbul (Silivri), İstanbul (Tuzla), İzmir, Kayseri, Kırklareli, Kocaeli, Kütahya, Malatya (Geçici Geri Gönderme Merkezi) Muğla, Niğde, Iğdır (Geçici Geri Gönderme Merkezi), Van, Şanlıurfa)] geri gönderme merkezi bulunmaktadır.

viii) Kabul ve Barınma Merkezi: 6458 sayılı YUKK'un 95.maddesi uyarınca oluşturulmuştur. Kabul ve barınma merkezleri, başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi yabancılardan barınmasının sağlandığı merkezlerdir.

Bu merkezler gerek başvuru sahibi gerekse uluslararası koruma hakkından faydalanan kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuş merkezlerdir. Merkezlerin kurulması iki şekilde olmaktadır. Ya il ve ilçelerde ihtiyaç tespit edilmesi üzerine valiliğin teklifi ile Genel Müdürlük onayıyla ya da resen Genel Müdürlük tarafından kurulur. Söz konusu merkezler doğrudan işletilebileceği gibi kamu kurum ve kuruluşlarına, Türkiye Kızılay Derneği'ne, göç alanında uzmanlaşmış kamu yararına çalışan derneklere de işlettirilebilir.

Kırım Tatarları	1860-1922: 1 000 000	1789-1800- Küçük Kaynarca Antlaşması Sonrasında: 500 000 (200 000'i göç sırasında ölmüş) 1860-1864: 400 000 1783-1922: tahmini 1 800 000	1783-84: 80 000 1861-1864: 227 607 1783-1922: tahmini 1 800 000
Çerkezler (Kırım ve Kafkaslardan)	1859-1879): Yaklaşık 2 000 000 (500 000'i göç sırasında ölmüş)	1859-1879: Yaklaşık 2 000 000 (500 000'i göç sırasında ölmüş)	1859-1879: Yaklaşık 2 000 000 (500 000'i ölmüş)
Kafkas	1881-1914: 500 000	1881-1914: 500 000 (Kazan ve Ural Müslümanları dâhil)	1881-1914: 500 000 (Çerkez, Kazan ve Ural Müslümanları dâhil)
Bulgaristan	1893-1902 Bulgaristan ile anlaşma sonucu: 72 500 Müslüman ve Yahudi 1913 Bulgaristan ile anlaşma sonucu: 47 000 göçmen Bulgaristan'a; 49 000 göçmen Anadolu'ya göç etmiş.	1893-1902 Bulgaristan ile anlaşma sonucu: 72 500 Müslüman ve Yahudi 1913 Bulgaristan ile anlaşma sonucu (Edirne Antlaşması): 46 764 göçmen Bulgaristan'a; 48 570 göçmen Anadolu'ya göç etmiş. 1923-1933: 101 507 1923-1950: 121 339 1950-1970: 154 000 1969-1978: 116 204 1989: (+)300 000 (50 000'i geri dönmüş)	1893-1902: 72 524 göçmenden 70 603'u Türkiye'ye yerleşti (Bulgar kaynaklarına göre) 1951-1952: 152 000 Türk
Yunan Mübadelesi	Kurtuluş Savaşı sonrası: Yaklaşık 400 000	1923-1926: 355 635 Türk Yunanistan'dan Türkiye'ye; 189 916 Rum Anadolu'dan Yunanistan'a taşınmış. 1926-1950: 46 600 muhacir Toplam- 1923-1950: 391 753 muhacir 1950-1960: 16 085 1961-1970: 712	
Yugoslavya		1923-1933: 108 179 1923-1950: 114 807 1950-1970: 182 000	
Romanya		1950-1970: 280	
Balkan	1877-1878 Osm-Rus Savaşı sonrası: 1 500 000 (300 000'i göç sırasında ölmüş) 1912-1913 Balkan Savaşı sırasında: 640 000 muhacir	Büyük Balkan Göçü: 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası: 1 500 000 (300 000'i göç sırasında ölmüş) 1912-1913 Balkan Savaşı sırasında: 640 000 muhacir 1923-1950 Toplam Balkan göçü (Yunan mübadelesi, Bulgaristan ve Yugoslavya'dan gelenler dâhil): 850 000	1877-1878: 1 500 000
Türkistan		1950-1970: 1900	

Çizelge 4.1. 19. Yüzyıldan İtibaren Gerçekleşen Türkiye Yönlü Göçler

Kaynak: İçduygu vd., 2014: 92-93.

Yukarıdaki çizelgede ilk sütun Özbay ve Yücel'e (2001: 1-68), ikinci sütun Tekeli (2002: 141-170)'ye, üçüncü sütun ise Karpat (2003: 133)'a göre derlenmiştir.

4.2. Göç Kuramları Çerçevesinde Türkiye Göç Tarihi

Göç Kuramları mikro, makro ve orta seviye (meso-level) olmak üzere 3 kısımda ele alınmaktadır. Mikro seviye göç kuramları daha çok bireysel kararların göçe olan etkisine odaklanmaktadır. Neoklasik iktisadın mikro kuramı ve itme-çekme kuramı bu kuramlar arasında sayılmaktadır (Hagen-Zanker, 2008: 5). Göçün makro düzey kuramları daha çok derneşik göç eğilimlerine vurgu yapmakta olup bu temayülü makro seviyede ele almaktadır. Neoklasik iktisadın makro kuramı, çifte pazar kuramı, göç sistemleri kuramı, dünya sistemleri kuramı ve nüfus hareketlerinin dönüşümü kuramı bu başlık altında ele alınabilir (Hagen-Zanker, 2008: 5). Orta düzey göç kuramları ise göçün daha çok nedenlerine odaklanan mikro düzey kuramlarla kalkınma bağlantılı makro düzey yapısal kısıt ve olanaklar arasında orta bir yol bulmaya çalışmaktadırlar (King, 2012: 10). Göç akımlarının gerisinde ülkeler arasındaki dizgesel bağlantıların bulunduğunu varsaymaktadırlar. Bu nedenle göç akımının nesnel göstergeler yerine bölgeler arasındaki ilişkilerden kaynaklandığı fikri hâkimdir (Olejarova, 2007: 16). Bunlar arasında sosyal sermaye kuramı, kurumsal kuram, ağ kuramı, birikimli nedensellik kuramı ve göçün yeni ekonomisi kuramı sayılabilir.

Göçmen kaçakçılığı kuramları olarak ele aldığımız düzensiz göç kuramlarının da düzenli göç kuramlarını esas aldıkları anlaşılmaktadır. Bu türev kuramlar iktisadi merkeze alan göçmen kaçakçılığı kuramları ve orta seviye göç kuramlarından türeyen göçmen kaçakçılığı kuramları olmak üzere iki ana konu başlığı altında 2. bölümde ayrıntılı bir biçimde değerlendirilmiştir (Bkz. Bölüm 2.2, s.10).

Bu bağlamda, 1960’lardan itibaren yurt dışına olan Türk işgücü hareketlerinde göç eden bireylerin rasyonel fayda-maliyet mülahazalarının etkili olduğu söylenebilir. Türkiye’nin göç tarihinin neoklasik iktisadın mikro seviyeli göç kuramı bakımından değerlendirilebilir yönleri bulunmaktadır. Kuram tam bilgi sahibi olma faraziyesine dayanmaktadır. Bu kurama göre göçmen varış ülkesinde bulunmaktan iktisadi olarak kazanç sağlayacağını düşünüyorsa göç kararı alır (İçduygu vd., 2014: 36; Massey vd., 1993: 434). Buna mukabil özellikle ilk göçen işçilerin ne gibi bir ortamla karşılaşacakları hakkında tam olarak bilgi sahibi olmadıkları da bir gerçektir. İşçilerin seyahat ve nakil masrafları, dil bilgisi ve intibak unsurlarındaki yetersizliklerinin ve eksik bilgilerinin ortaya çıkardığı sorunların kalkınma planları çerçevesine değerlendirilerek devlet eliyle telafi edilme yoluna gidildiği anlaşılmaktadır. Üstelik

ücret bakımından da yerli işçilerle eşit koşullara sahip değillerdi. Bu durum da kalkınma planları tarafından değerlendirilerek düzeltilme yoluna gidilmiştir. Niteliklerine uygun olan en verimli yerlerde çalıştırılmak yerine vasıfsız işçilerin daha çok işsizlik sorununa çözüm bulma amacı taşıdıkları beklenebilir. Diğer taraftan ileriki dönemlerde fark edilir derecede vasıflı işgücü göçü de gerçekleşmiş, bu durumun iktisadi kalkınmaya ilişkin uzun dönemli etkisi kalkınma planlarına sıklıkla konu edilmiştir. Sonraki göçmenlerin kâr-zarar mülahazaları bakımından daha isabetli ve kuramla daha ilişkili hareket etmiş olabilecekleri değerlendirilmektedir.

Birikimli nedensellik kuramı göçün bölgesel ve yerel ekonomileri en değerli işgücünden yoksun bırakıp dış dünyaya bağımlılıklarını artırarak sonraki dış göçleri teşvik edeceği görüşünü savunmaktadır (Massey vd., 1993: 452-453). Kuram, kapitalizmin ülke içinde kent temelli kapitalist elit grupların oluşmasına ve maddi ve beşerî sermayenin sanayileşmiş ülkeler lehine kullanılmasına yardımcı olduğunu savunmaktadır. Kaynak ülkelerdeki üretken yapı aşamalı bir biçimde zayıflayarak asimetrik büyümeye yardımcı olur. Bu durum, neoklasik modellerin öne sürdüğü faktör fiyatlarının eşitlenmesini sağlayan neoklasik denge modeline tezat teşkil eder. Birikimli nedensellik kuramı göç veren toplumlardaki kalkınma etkilerine ilişkin açıkça olumsuz nitelikler taşıyan daha kesin yargılar içermektedir. Birikimli nedensellik kuramı kapitalist kalkınmanın kaçınılmaz olarak derinleşen mekânsal ve kişisel gelir ve refah adaletsizlikleriyle ön plana çıkacağı fikrini savunmaktadır (De Haas, 2008: 27-28). Böylece birikimli nedensellik kuramı göçün toplumun en yetenekli üyelerini cezbeden ayıklayıcı bir süreç olduğu fikrini savunur. Kalkınma planlarında vasıflı işgücü göçünün önüne geçmede büyük zorluk çekilmesi konusunun sıklıkla işlenmesi birikimli nedensellik kuramıyla ilişkilendirilebilir. Diğer yandan yurt dışına göç eden vatandaşların göndermiş oldukları dövizlerin bir dönem Türkiye'nin kalkınma çabalarına olumlu yansımaları da yadsınamaz.

Dolayısıyla Türkiye'nin göç tarihinin göçün yeni ekonomisi kuramı ile ilişkilendirilebilecek yanları da bulunmaktadır. Öncelikle bu kuram çerçevesinde göçün bireysel değil aileler ve hanehalkları gibi daha büyük birimler tarafından alındığı savunulmaktadır (Massey vd., 1993: 436). Bu göç şekli gelir kayıpları durumunda geride çok az tasarrufu bulunan düşük gelirli yoksul aile vatandaşlarıyla ilişkilidir. Göçmen havalelerinin iktisadi mantığını ilk olarak açıklayan kuram yoksul

ülkelerde hedging mekanizmalarının yaygın olmadığına işaret etmektedir (Hagen-Zanker, 2008: 12).

Tarımda meydana gelebilecek beklenmeyen koşullara karşı aileler bazı bireylerin şehirlere göç etmesini arzu etmişlerdi. Böylece aile üyeleri eşzamanlı işsizlik tehlikesini bertaraf ederek sigorta ve kredi imkânlarının yeterince gelişmediği bir ortamda kendilerini güvenceye almıştır. Şehirlerin yeter derecede sanayileşememesi ya da sanayi sektöründe sermaye yoğun üretim şekillerinin kullanılması nedeniyle artık işgücü ortaya çıktı. Bu artık işgücü devletin öncülüğünde Almanya başta olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinde değerlendirilme yoluna gidildi. Birinci BYKP'ye göre dönüşümlülük esasına göre gönderilen işçiler kalıcı olmuştur. Zamanla bu işçiler önemli bir sayıya ulaşmıştır. Net kazançların pozitif olduğu durumda ailenin yurt dışına göç kararı alması da kolay olmuştur. Nispi yoksulluk² yaklaşımı çerçevesinde Batı Avrupa'ya göç fikri menşe yerindeki diğer hanehalklarına da sirayet etmiştir. Kulu'dan İsveç'e olan göçler (Akdeve, 2016: 39-50; İsveç Gündemi, 2012) bu duruma örnek verilebilir.

Neoklasik iktisadın makro kurumlarından Lewis (1954) ve Harris Todaro (1970)'nin modelleri de Türkiye'deki insan hareketlilikleri ile ilişkilendirilebilir (Lewis, 1954; Hirota, 2002; Harris Todaro, 1970). Lewis'in modelinde esnek yapı dolayısıyla işgücü kaybı dolayısıyla ücretlerde yukarı yönlü bir baskı oluşmaz. Geçimlik ücret düzeyinde emek arzı emek talebinin aşması dolayısıyla geçimlik sektörde sınırsız işgücü arzının bulunduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla tarımdaki sıfır marjinal üründen kurtulmanın yolu artık işgücünü sanayinin emmesine olanak sağlamaktır. Kalkınma planlarında bu durumun göz önünde bulundurulduğu görülmektedir. Diğer yandan sanayi sektörünün tarım sektöründen gelen işçilerin tamamını emecek düzeyde olmaması veya şehirlerde oluşturulan sanayi işletmelerinin emekten tasarruf eden cinsten olması artık işgücü/işsizlik sorunun devamına neden olmuştur. Bu durum zaten Lewis modeline yöneltilecek eleştiriler arasında yer almaktadır. Lewis modelinde enformel sektörden bahsedilmemektedir. Bu eksiklik Harris-Todaro modelinde telafi edilmektedir. Bu model çerçevesinden artık işgücünün bir kısmının şehirlerde enformel sektörde yer

² Nispi yoksulluk yaklaşımında göç, referans alınan aileye nispetle hanehalkı gelirinin düzeltilmesi amacıyla kaynaklanır. Bu nedenle hedef ve kaynak arasındaki gelir farklılıkları yalnız göç kararını etkilemekle kalmaz aynı zamanda menşe yerindeki gelir dağılımını da etkiler. Göçün yeni ekonomisi kuramına göre yüksek gelir adaletsizliği, bu grupta yer alan kişilerde daha yüksek göç oranlarına neden olmakla daha güçlü nispi yoksulluğa neden olur.

bulduğu ifade edilebilir. Artık işgücünün Birinci BYKP çerçevesinde Batı Avrupa ülkelerine dönüşümlü olarak gönderilmeleri sağlanarak göçle kalkınma ilişkilendirilmiştir. Diğer taraftan daha sonraki kalkınma planlarından ilk gönderilen işçilerin bu ülkelerdeki işçilerle aynı ücreti alamadıkları anlaşılmaktadır. Avrupa'nın sanayi sektöründeki emme kapasitesinin daha yüksek olduğu bir ortamda Türk işgücü, Lewis modelinin uluslararası işleyişine örnek gösterilebilir. Harris Todaro modeli Lewis modelinden farklı olarak göç kararının alınmasında ücretlerin yanı sıra işsizliği de göz önünde bulundurmaktadır. Bu modeller dışarıya yönelik göçün işgücü piyasası üzerindeki etkilerine yoğunlaşmaktadır. Türkiye'nin kalkınmasında büyük yeri olan işçi dövizlerinin ekonomiye olan etkileri bu göç kuramlarında yer bulamamaktadır. Yukarıda bahsi geçen göçün yeni ekonomisi kuramı bu konudaki eksikliği gidermektedir.

Göçlerde istihdam farklılıklarının etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Bireysel beşerî sermaye özelliklerinin artışına bağlı olarak zamanla göç etme eğiliminde artış görülmüştür. Bu artışlar Lee'nin itme-çekme kuramıyla yakından ilişkilidir (Lee, 1966: 450). Önceden göç edenlerin üstesinden geldikleri araya giren engeller sonraki göçmenlere sağlanan bilgiler sayesinde üstünlük sağlamıştır. Almanya'ya giden Türk işçisi sayısı 1962-1975 yılları arasında artış eğiliminde olmuştur.

Birinci BYKP'den itibaren yurt dışına olan göçlerde vasıflı ve vasıfsız işgücü göçü ayrımı dikkat çekmektedir. Vasıfsız işgücünün yurt dışına ihracının ülkedeki işsizlik sorunlarını hafifleteceği ve kalkınmaya olumlu etkilerinin olacağı ifade edilirken vasıflı işgücünün göçünün önlenmesinin gerektiği ifade edilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 1962: 122). Dolayısıyla işgücü göçlerinde ayrım gözetme yoluna gidildiği anlaşılmaktadır. Bu esnada üst kademe işçi ücretlerine yansiyarak maliyet enflasyonuna neden olacağı düşünüldüğünden Avrupa ülkelerinin mesleki hiyerarşinin en altındaki işleri cazip kılarak ücretleri artırma yoluna gitmek istemedikleri söylenebilir.

Ülkelerin vatandaşları 3D işlerde çalışmak arzusunda olmadığından işgücü talebi Türkiye gibi vasıfsız işçi fazlası olan ülkelere karşılanmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 8-9). Üstelik 1970'lerden itibaren yabancı işgücü talebi başladıktan sonra bu ülkelere bir miktar kaçak işgücü göçü de başlamıştır. Böylece Türkiye'nin göç tarihinin Piore'un çifte pazar kuramıyla da ilişkilendirilebilir yanlarının

bulunduğu ifade edilebilir. Üstelik bu durum Dördüncü BYKP’de açık bir şekilde belirtilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 1978: 17).

Batı Avrupa ülkelerinin vatandaşları tehlikeli, zor ve kirli işlerde çalışmak istemezlerken geleneksel iktisadi yapının bozulması sonucu seçme özgürlükleri kısıtlanan Türk işçilerinin bu ülkelerdeki 3D işlerde daha düşük ücrette çalışmaya istekli olmaları aynı zamanda Wallerstein’in dünya sistemleri kuramıyla ilişkilendirilebilir. Kurama göre, mevcut zirai kaynaklardan azami kâr elde etmek ve küresel mal piyasalarında rekabet edebilmek maksadıyla, çevre bölgelerdeki kapitalist çiftçiler arazi üzerindeki mülkiyetlerini sağlamlaştırmaya, üretimi mekanize etmeye, ihracata yönelik üretim yapmaya ve gübre, böcek ilaçları ve yüksek getirili tohumlar gibi sınai girdileri kullanmaya çalışırlar. Toprakların yoğun bir şekilde işlenmesi, miras ve yaygın kullanım hakları üzerine yerleşmiş geleneksel toprak kiracılığı sistemini yok eder (Massey vd., 1993: 445). Bu unsurlar zirai işgücü fazlasını göçe teşvik eder. Göç eden çevre ülke işçileri merkez ülkelerde imalat ve hizmet sektörlerindeki düşük ücretli işlerde kendilerine yer bulurlar (İçduygu vd. 2014: 38-39). Küresel piyasalarda satılmak üzere ham madde temini ücretli işgücüne dayanan sınai yöntemlere teşvik eder. Kapitalist şirketler düşük ücretlerden yararlanan montaj sanayilerini kurarlar. Bu süreç içerisinde kadın işgücüne olan talep artışları zamanla köy ekonomisini zayıflatır (Massey vd., 1993: 445). Bu da Piore’un görüşlerine (Bijak, 2006: 10) benzer bir şekilde göçe yatkın bir nüfusun ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Küreselleşmeyi sağlayan yabancı yatırımlar göçmen işgücünden büyük oranda yararlanan küresel şehirler tarafından yerine getirilmektedir.

Düşük ücretlerin kalkınma planlarına da konu olduğu, sorunun işçi birliklerine katılımın yeter seviyede olmadığı ve yerli birliklerin henüz oluşmadığı bir durumda ülkeler arası ilişkiler yoluyla düzeltilme yoluna gidildiği anlaşılmaktadır.

Diğer yandan dünya sistemleri kuramına göre uluslararası göç ücret oranları veya ülkeler arasındaki istihdam farklarıyla çok az ilişkili olup daha ziyade piyasa oluşumunun dinamikleriyle küresel ekonominin yapısından kaynaklanmaktadır.

Yine, Zellinsky’nin nüfus hareketlerinin dönüşümü kuramı çerçevesinde Türkiye’deki insan hareketliliklerini değerlendirmek mümkündür. Zellinsky göç kalıplarını toplumun beş aşaması çerçevesinde ele almaktadır. Bu aşamaları modernleşme öncesi geleneksel toplum, geçişin erken aşamalarındaki toplum, ileriye geçiş aşamasındaki

toplum, ileri toplum aşaması, geleceğin süper ileri toplumu olarak ifade etmektedir (Zelinsky, 1971: 230-231).

Türkiye’de 1950-60 yılları arasında tarımda modern üretim tekniklerinin benimsenmesiyle kırsal kesimde atıl işgücünün ortaya çıkması, sanayi sektöründe yapılan yatırımların düşük olması ve bu yatırımların büyük bir kısmının sermaye yoğun nitelikler içermesi nedeniyle atıl işgücünün ortaya çıktığı bunun da yurt dışına ihraç edildiği daha önce de ifade edilmişti. 1955-60 yılları arasında hızlı nüfus artışı gözlenmiştir. Aynı zamanda kırdan kente ve yurt dışına önemli göç akımları bu dönemde görülmüştür. Bu dönemde Türkiye’nin durumunun Zelinsky’nin sınıflandırması bakımından büyük oranda geçişin erken aşamalarındaki bir toplumu andırdığı söylenebilir. TÜİK 2022 yılı verilerine göre orta yoğun kentlerle birlikte Türkiye’nin kentleşme oranı %82,7 olduğundan Türkiye’nin büyük oranda üçüncü evreden ileri toplum aşaması olarak belirtilen dördüncü evreye geçtiği söylenebilir. Zelinsky’e göre bu dönemde, yerleşim yeri değişiklikleri istatistiksel anlamda yatay bir seyir arz etmekte, daha üst seviyede düzenli iniş çıkışlar sergilemektedir. Kırdan kente göç devam etmekle birlikte mutlak ve nispi anlamda azalmaktadır. Kırdan kente göç olgusundan ziyade şehirlerarası göç ile yüksek vasıflı işgücünün ulusal ve uluslararası hareketliliği önem arz eder hâle gelmiştir. Şehirden şehire ve ana kentle uydu kentler arasında güçlü göç akımları gözlenir. Nispeten daha az gelişmiş alanlardan vasıfsız ya da yarı vasıflı işçilerin önemli sayıdaki göçlerinin yanı sıra uluslararası göç veya vasıflı meslek sahibi kişilerin dolaşımı önemini korumaktadır. Akımın yön ve hacmi kendine özgü koşullara bağlıdır.

Gerek kırdan kente göçte gerekse yurt dışına olan göçlerde sosyal ağların/sermayenin etkisi büyük olmuştur. 1960’larda başlayıp 1970’lerin sonuna kadar süren köyden kente hızlı göçün nedenlerinden birisi de şehirlerdeki göçmen ağlarının güçlenmesiydi (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 27). Massey’in sosyal sermaye kavramını göçle bağlantılı olarak ele aldığı görülmektedir (Massey vd., 1987: 170).

Faist ise göç-sosyal sermaye ilişkisini daha ayrıntılı bir şekilde işlemektedir. Faist’e göre sosyal sermayenin kendine özgü nitelikleri, düşük hacimli uluslararası insan hareketliliğinin, göç zincirlerinin ve çoğu zaman yüksek oranlı geriye göç oranlarının açıklanmasında önem arz etmektedir. Sosyal sermayenin yurt dışına nakledilmesi oldukça zordur. Hatta bu nakil, beşerî sermayenin naklinden daha zordur. Diğer

yandan öncü göçmenler bir kez yurt dışına hareket ettiklerinde akrabalar, arkadaşlar ve tanıdıklar sosyal sermayeyi kullanabildikleri için göç zincirleri gelişir, fakat uluslararası göç süresince göç edenlerin ve kalanların sosyal bağları kolayca ortadan kalkmaz (Faist, 2010: 60).

Sosyal sermaye sosyal ilişkilerle yaratılır ve biriktirilir, ama kaynak olarak bireyler tarafından kullanılabilir. Bu nedenle Faist, sosyal sermayenin orta seviyeli bir kavram olduğunu ifade eder. Sosyal sermaye şekillerinin mübadele, mütekabiliyet ve dayanışma olmak üzere üç şekilde gerçekleştiğine vurgu yapar. Sosyal sermayenin içerisinde şekillendiği ilk bağlam mübadele ilişkileridir. Bu rasyonel tercihler yasasıyla incelenen klasik durumdur. Buna göre göçmenler diğer bir yerde daha fazla fayda elde etmeyi beklediklerinde göç ederler (Faist, 2010: 73).

Dayanışma, grup kimliğine dayalı olup istek ve eylemlerin birliğine işaret eder. Bu durum, çıkar ve norm kaynaklı davranışlardan ayrılmayı sağlar. Karşılıklılık ve dayanışma, güçlü sosyal bağlar gerektirir. Göç edenler ve göç alan ülkeler ortak dünya görüşü, anlayış, beklenti ve hatıralarla nitelendirilen simgesel bağlarla bağlı olabilirler. Örneğin birçok Afrika ülkesinde ulusal sınırlar daha önceden sömürgeci güçler tarafından cetvelle çizilmiş olup etnik ve dilsel grupları gelişigüzel bir şekilde kesmektedir. Uluslararası sınırları geçen mülteciler çoğu zaman güçlü etnik ve dilsel yakınlıkları paylaştıkları gruplar tarafından daha fazla kabul görmektedirler (Faist, 2010: 75).

Göçü kolaylaştıran ya da hareketsizliği artıran şeyi söyleyebilmek için birçok kaynağın yerel varlık olduğu ve bunları yabancı ülkelere nakletmenin yüksek nakil maliyetlerine neden olacağı fikrinden hareket etmemiz gerekmektedir. Bu yalnızca beşerî sermaye için geçerli değildir. Sosyal ağ bağları göçmenleri ve göç alan ülkedeki vatandaşları birbirine bağlar. Bu ağların oluşturulması sosyal sermaye ve esaslı kaynak gerektirir. Yeni ağlar oluşturmak ya da yabancı ülkede yeni bir ağa katılmak özellikle aile olmadan göç edildiği durumlarda geniş zaman ve büyük çabayı gerektirir. Arkadaşlarını ve ailesini geride bırakmak göçmenin bu bağlarını yurt dışındayken sürdürmesi, iktisadi ve psikolojik maliyetler gibi yüksek maliyetlere katlanmasını gerektirir. Beklenen kazançlar bu transfer maliyetlerinin ne kadar üzerinde olursa potansiyel göçmen de göçe o kadar istekli olur (Faist, 2010: 76).

İkinci olarak, sosyal sermaye çoğu zaman mali, beşerî, kültürel ve siyasi sermayenin birikim ve hareketliliğinin ön koşuludur. Sosyal sermayenin bulunmadığı durumlarda para ve yatırımların faydalı yatırımlara dönüştürülmesi oldukça zordur. Bu özellikle öncü göçmenlerin ve kıt kaynaklar için arabuluculuk görevi görenlerin acentelerinin bulunmadığı durumlarda geçerlidir. Üstelik sosyal sermaye olmaksızın göçmen topluluklarında güçlü kültürel kurumlar oluşturulamaz. Benzer şeyler siyasal katılım için de söz konusudur. Eğer göçmenler müşterek hareket etmezlerse hedef ülkede daha çok ayrımcılıkla karşı karşıya kalacaklardır (Faist, 2010: 76).

Batı Avrupa ülkelerine olan ilk göçler itme çekme kuramında belirtilen ve ilk göç eden işçiler tarafından baş edilmesi gerekli olan araya giren engelleri içeriyordu. İlk göçlerde sosyal ağların bulunmaması gidiş-dönüş ve istihdam, yurt dışında istihdam öncesi ve hizmet içi eğitim, dil sorununun hafifletilmesi gibi konularda devletin tamamlayıcı olarak devreye girmesini gerektirdi (T.C. Resmî Gazete, 1967: 40). İktisadi bunalım nedeniyle 1973 yılından itibaren Batı Avrupa ülkeleri yeni işçi almak yerine işçilerin kendi toplumlarına katılmalarını sağlayıcı politikalara ağırlık vermişlerdir (T.C. Resmî Gazete, 1978: 89). Bu yerleşik işçiler ve sonrasında genişleyen ağ yapısı, düzenli ve düzensiz göç olasılıklarının artışına imkân sağlayarak araya giren engellerin aşılmasına olanak sağlamıştır.

Almanya başta olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine olan göçlerin menşe ve varış bölgelerinin her ikisini de kapsayan birleşik bir alan teşkil etmesi; göçlerin siyasi, iktisadi ve kültürel bağları olan iki ülke arasında gerçekleşmesi; göçün hedef bölgedeki etkisi ve Türkiye'deki ağların zamanla değişmesinden dolayı göçün zamanla büyüklüğü ve doğası bakımından değişmesi; devletlerarası ilişkilerin göç akımlarının başlamasında ve sürmesinde önem arz etmesi bakımlarından Türkiye kaynaklı göçler, göç sistemleri kuramı kapsamında değerlendirilebilir. Göç sistemleri kuramı göçün daha çok yasal çerçevesine yoğunlaşmaktadır. 1970'li yılların ortalarından itibaren bu ülkelerin yeni işçi almak yerine mevcut işçilerin kendi toplumlarına katılmalarını sağlayıcı politikalara yönelmeleri, Soğuk Savaş sonrası dönemde göç politikalarını değiştirerek Türkiye'yi mültecilerin yerleştirildiği bir üçüncü ülkeye dönüştürmek istemeleri, diğer yandan Türkiye'nin 1951 Sözleşmesine çekince koyması gibi nedenler göç arzusunu yerine getirmek üzere karaborsaların oluşmasını beraberinde

getirmiştir. Böylece uluslararası hareketliliği kâr amaçlı olarak desteklemeye karar veren bireyler ve kurumlar için kazançlı bir iktisadi ortam oluşturmuştur.

Bu durumda fayda zarar mülahazalarında bir kısım göçmen kaçak yollardan göçün maliyetlerini de hesaba katmak zorunda kalmışlardır. Eskiden işçi statüsünde Avrupa ülkelerine gitmeyi başaran göçmenlerin bir kısmı da giriş zorluklarını bertaraf etmek üzere mülteci statüsü edinme arayışına girmiştir. 1990'lerden itibaren Türkiye'den Avrupa'ya gerçekleşen mülteci akını azalmıştır. Bunda Türkiye'de meydana gelen iktisadi, siyasi ve toplumsal gelişmelerin etkisi büyük olmuştur.

Uluslararası göç başladığında birçok göçmen sınırlı sayıda sunulan vizeden yararlanamaz. Bu dengesizlik durumunda özel ve gönüllü kuruluşlar artan talebin karşılanması için devreye girerler. Ülkelerin neden olduğu bu dengesizlik göç hizmetlerinin yerine getirilmesi için karaborsa oluşturarak uluslararası hareketliliği kâr amaçlı olarak desteklemeye karar veren girişimciler ve kurumlar için kazançlı bir iktisadi ortam temin eder. Bu durum, yer altı piyasası, sömürü ve mağduriyete neden olan koşulların ortaya çıkmasına neden olduğu için gelişmiş ülkelerde yasal ya da gerekli belgelere sahip olmayan göçmenlere yönelik muameleyi iyileştirmek ve onların haklarını güçlendirmek için insani kuruluşların ortaya çıkmasına neden olur. Kâr amaçlı kuruluşlar ile özel girişimciler yer altı piyasasında oluşturulan ücretler karşılığında göçmenlere bir dizi destek sunarlar. İnsani gruplar danışmanlık, barınma yeri, meşru belgelerin elde edilme yöntemleri, göç işlemlerinden sorumlu yasal yetkililerden korunma yolları gibi konularda göçmenlere yardımcı olurlar. Bu destekleri nedeniyle zamanla göçmenler tarafından daha tanınır bir hâle gelen firma ve bireyler kurumsal istikrar kazanırlar. Bu durum göçmenlerin işgücü piyasasına girmesi için gerekli sosyal sermayenin temininde de etkilidir (Massey vd., 1993: 450). Dolayısıyla kurumsal kuram bakımından sosyal sermaye önem arz etmektedir.

1980'lerde Türkiye'nin göç alan ülke olma durumu farklı bir nitelik kazanmıştır. Bu dönemde Türkiye ilk kez yabancıların ülkeye göçü sorunuyla karşı karşıya kalmıştır (Kesgin, 2015: 58). 1980'li yıllara kadar Türkiye'deki insan hareketlilikleri daha çok düzenli göç kuramları çerçevesinde ifade edilirken bu tarihten sonra artık göçün düzensiz göç kuramlarıyla daha çok ilişkilendirilmeye başlandığı gözlemlenmektedir. Bu durum konu başlıkları ve ekonometrik analizler çerçevesinde aşağıda geniş kapsamlı olarak ele alınmaktadır.

Türkiye'nin göç tarihi değişik kuramlar çerçevesinden incelenebilmektedir. İçduygu'nun da belirttiği üzere göç kuramlarından hiçbirinin göçü tüm yönleriyle açıkladığına dair bir iddiası bulunmamaktadır (İçduygu vd., 2014: 45).

4.3. Göçmen Kaçakçılığı Sorununda Türkiye'nin Dâhil Olduğu Ülke Sınıfı

Günümüzde göçün birçok türünün görüldüğü Türkiye'nin sadece göç alan değil aynı zamanda göç de veren transit bir ülke konumunda yer aldığı ifade edilebilir. Türkiye'ye göç eden gruplar dört başlık altında ele alınabilir. Bunlar uluslararası koruma altındaki kişiler, yasal/düzenli göçmenler, yasa dışı/düzensiz göçmenler ve insan ticaretine maruz kalanlar olmak üzere sıralanabilir. Düzenli göçlerin çalışma, eğitim ve yerleşim amaçlı olmak üzere üç temel amaç doğrultusunda yapıldığı görülmektedir.

Düzensiz göçlerin, göçmenin sınır denetimlerini aşarak ya da yasal geçerliliği bulunmayan tahrif edilmiş belgelerle izinsiz girişte bulunması; göçmenin kendisine tanınan vize süresini aşmış olmasına rağmen ev sahibi ülkelerdeki kalışını sürdürmesi; göçmenin ülkede kalışının mevzuata uygun olmasına rağmen kendisine girişte bahsedilen yasal konumuyla uyuşmayan eylemlerde bulunması durumlarında olduğu gibi üç ayrı şekilde ortaya çıktığı ifade edilebilir.

Bunlar aynı zamanda bu tezin üzerinde daha çok durduğu göç biçimleridir. Yurt içi yayımlarda, düzensiz göçmen teriminin yanı sıra zaman zaman yasa dışı, kaçak, kâğıtsız, belgesiz, dokümansız terimleri de kullanılabilmektedir.

Türkiye'nin doğu ve batı arasında adeta bir köprü görevi gören coğrafi konumu ülkeyi hem hedef hem de transit göçler açısından bir uğrak yerine dönüştürmektedir. Üstelik zaman zaman değişik nedenlerle istikrarsızlıklara maruz kalan ülkelere yakınlığı bu durumunu daha da kötüleştirebilmektedir. Bu bağlamda Afganistan, Irak, Pakistan ve Suriye en çok düzensiz göç veren ülkelerdendir.

Avrupa'nın doğu ucunda yer aldığı gerçeği göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne yasa dışı yollardan geçiş yapan göçmenlerle ilgili olarak geri kabul ilkesinin uygulamasını benimsemesinin de düzensiz göçmen sorununu giderek ağırlaştıracağı değerlendirilmektedir. Bu durum Türkiye'nin daha etkili bir sınır yönetimi politikası uygulamasını, vize politikasını sıkılaştırmasını, yasa dışı göç güzergâhı üzerinde yer alan diğer ülkelerle iş birliğine girmesini, kayıt dışı

ekonomi ile daha etkin bir şekilde mücadele etmesini adeta zorunlu kılmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 16-17).

Soğuk savaş döneminin sona ermesiyle birlikte ülkelerin benimsedikleri mülteci rejimlerinde de değişiklikler meydana gelmiştir. Batı Blokuna dâhil olan ülkeler göçmen kabul ederlerken karşı blokta rejim değişikliklerine gidecek siyasal dönüşümlere neden olmayı, kendi bloklarında ise siyasal meşruiyeti artırmayı hedefliyorlardı. Mülteciler bloklar arası rekabetten yararlanma imkânı elde edebilmişlerdi. Bu dönemde sivil toplum kuruluşlarının etkin rol almadıkları da görülmektedir.

Soğuk savaş sonrasında küreselleşmenin yanı sıra devletlerin nispeten daha özgür hareket kabiliyeti elde etmiş olmaları mültecilerin taleplerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Üstelik yeni dönemde ulusal ve uluslararası ölçekteki sivil toplum örgütlerinin mültecilerin sığınma taleplerinin değerlendirilmesinde etkin rol almaya başladığı görülmektedir. Yeni dönemde ülkeler bir yandan kısa dönemli politika mülâhazaları çerçevesinde mülteci hareketlerinin gerçekleştiği bölge etrafında coğrafi olarak sınırlandırılması yoluna giderlerken diğer yandan da uzun dönemde mülteci hareketlerinin nedenlerinin tamamen ortadan kaldırılmasını istemektedirler. Mülteci sorunuyla mücadelede gelişmiş ülkeler kendilerini daha çok denetleyici bir vasıfla konumlandırmayı amaçlamaktadırlar (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 18).

1980'lerden itibaren gerek askeri darbe ortamı gerekse son 40 yıldır Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da devam eden terör sorunu nedeniyle Türkiye'den Avrupa'ya olan mülteci akımlarında artış kaydedilmiştir. Bu mülteci hareketlerinin bir diğer önemli nedeni 1970'lerin sonlarına doğru Avrupa ülkelerinin işgücü göçüne sınırlamalar getirmeleridir. Düzenli göçmen olarak Avrupa'ya mülteci statüsünde daha önceden giriş yapanların oluşturdukları sosyal ağların maliyet düşürücü etkileri Türkiye'den bu dönemde gerçekleşen düzensiz göçlerin yönünün belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu sosyal ağlarla bağlantılı olarak Türkiye'den gerçekleşen mülteci akımlarının büyük bir çoğunluğu başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkeleri yönünde gerçekleşmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 21).

Hedef Ülke	1981-85	1986-90	1991-95	1996-2000	2001-05	1981-2005 Toplam	Yüzde (%)
Avrupa Ülkeleri	45 620	185 797	175 557	141 226	107 534	655 734	98,7
Kanada	-	-	755	1 919	2 451	5 125	0,8
Avustralya	-	-	780	928	332	2 040	0,3
ABD	-	-	984	199	330	1 513	0,2
Toplam	45 620	185 797	178 076	142 272	110 647	664 412	100

Çizelge 4.2. Yurt Dışına Mülteci ve Sığınmacı Göçü, 1981-2005

Kaynak: İçduygu vd., 2014: 199.

Türkiye'nin yeni uluslararası mülteci rejiminde giderek mültecilerin yerleştirildiği üçüncü bir ülkeye dönüşmesinin öngörüldüğü değerlendirilmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 22-24).

İçduygu tarafından UGÖ için yapılan bir çalışmada Türkiye'nin göçmen kaçakçılığı bakımından transit ve hedef ülke olarak ele alınabileceği buna mukabil düzensiz göç olgusunun Türkiye için çok eski tarihlere dayanmadığı ifade edilmektedir (İçduygu, 2003: 9).

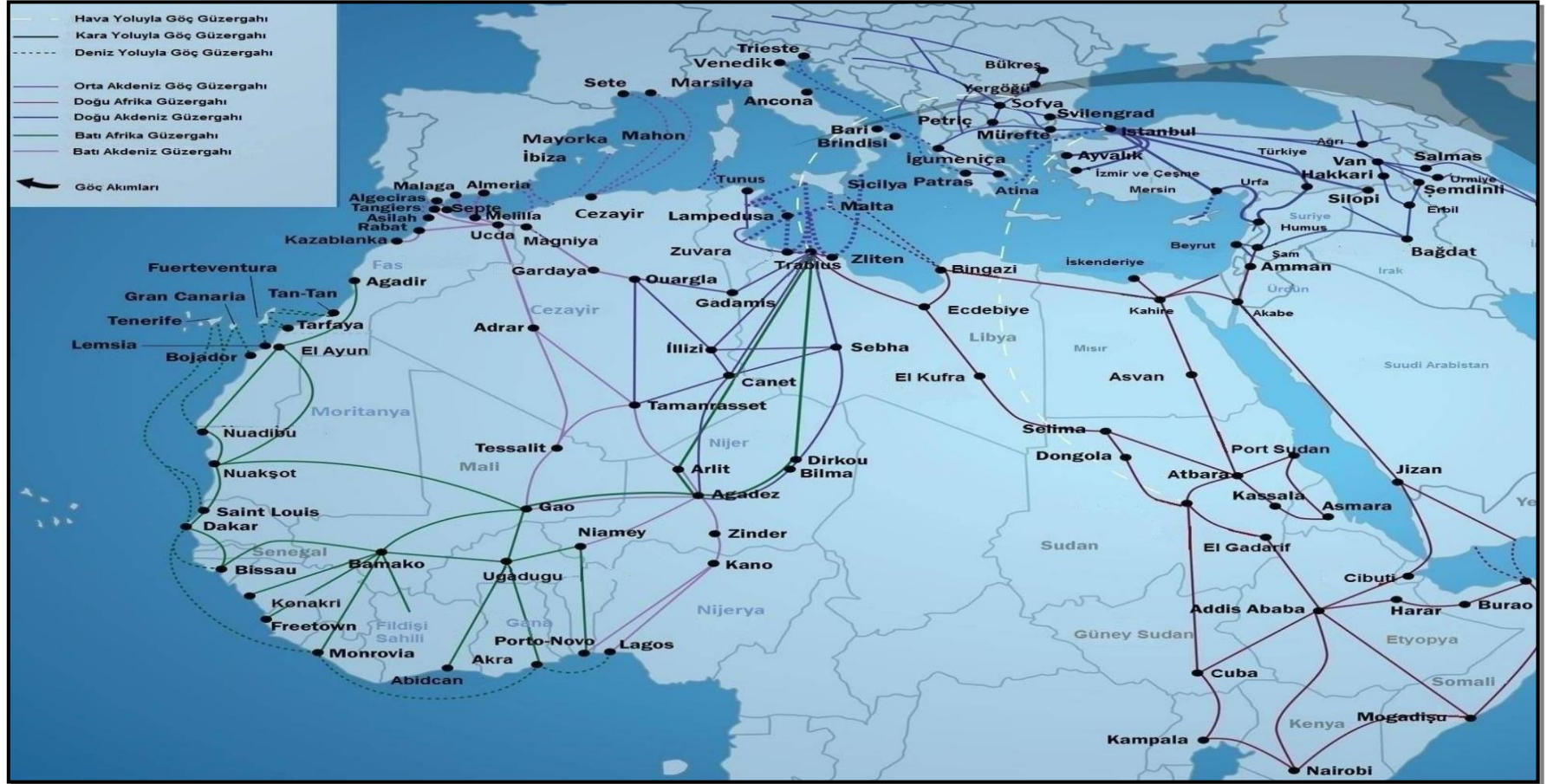
Onuncu Kalkınma Planı Göç Özel Komisyonu Raporu'nda da Türkiye'nin konumu itibarıyla göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinde çoğunlukla transit, ama özellikle son zamanlarda hedef ülke konumuna geldiği son 15 yılda 850 000 yasa dışı göçmen yakalandığı, yasa dışı göçün günümüzde boyut değiştirerek organize suç örgütlerince yürütülen ve yönlendirilen bir faaliyet hâlini aldığı ifade edilmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 17). Bu nedenle insan ticareti bakımından Türkiye'nin hangi ülkeler sınıfında yer aldığı ayrı bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda, BMUSO tarafından 2006 yılında yapılan bir çalışmada insan ticareti suçu bakımından ülkelerin hedef transit ve kaynak ülke olma durumları beş seviye üzerinden değerlendirilmiştir. Bu beş seviye çok yüksek, yüksek, orta, düşük ve çok düşük olarak belirlemiştir. Bu sınıflandırma içerisinde Türkiye insan ticareti suçunda orta derecede kaynak, yüksek derecede transit, çok yüksek düzeyde hedef ülke olarak kabul edilmektedir (Kangaspunta, 2006: 18-20). Özel ihtisas komisyonu tarafından yapılan çalışmalarda Türkiye'nin son zamanlarda göçmen kaçakçılığı bakımından hedef ülke olma yolunda ilerlediği belirtilmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı 2014). Göçmen kaçakçılığı ile ilişkili ülke

sınıflandırmalarının sonuçları BMUSO'nun insan ticareti için yapmış olduğu ülke sınıflandırmasıyla hemen hemen örtüştüğü gözlenmektedir.

4.4. Türkiye’de Göçmen Kaçakçılığının Nedenleri ve Genel Görünümü

Göçmen kaçakçılığını bir iş olarak gören yaklaşım başlığı altında ele alınan düzensiz göç nedenlerinden “coğrafi konum”, Türkiye’de meydana gelen göçmen kaçakçılığı olaylarında da etkili bir unsurdur. Türkiye konumu itibariyle üç kıtayı birbirine bağlayan bir köprü vazifesi görmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 15). Bu durumun düzensiz göç olaylarına yansımaları kaçınılmazdır. UGÖ resmî web sitesinden alınan verilerle hazırlanan Şekil 4.1’den Türkiye’nin Doğu Akdeniz Göç yolları üzerinde bulunduğu; Asya kaynaklı göçlerin geçiş güzergâhında yer alan İran’ı seçen ve Doğu Afrika kaynaklı göçlerin geçiş güzergâhı üzerinde bulunan Suriye ve Irak’ı seçen göçmenlerin çoğunlukla hedef olarak belirledikleri Avrupa ülkelerine ulaşmak için seçtikleri transit bir ülke olarak belirttiği gözlemlenmektedir (IOM, 2015b; UTSAM, 2012: 25).

Coğrafi koşulların Türkiye’nin göç politikalarının uygulanmasında ortaya çıkardığı olumsuzluklar, taraf olunan birtakım uluslararası hukuk metinlerine koyulan ihtirazi kayıtlardan açıkça anlaşılmaktadır. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni ve 1967 Ek Protokolü’nü imzalamıştır. Bununla birlikte coğrafi konuma ilişkin koymuş olduğu ihtirazi kayıt hükümleri doğrultusunda işlem tesis etmeye devam etmektedir. Dolayısıyla taahhüdü yalnızca Avrupa’dan gelip de sığınma talep eden Avrupa kökenli şahıslarla sınırlı olup çoğu kimse kapsam dışında tutulmaktadır (İçduygu ve Aksel, 2012: 26). Böyle bir durumun ortaya çıkmasında en önemli etken sınır denetimlerinin sağlanmasındaki güçlüklerin yanı sıra komşu ve çevre ülkelerin iktisaden ve siyaseten istikrarsızlığa meyilli yapılarıdır. Uzun kara ve deniz sınırları göç politikalarının oluşturulması ve uygulanmasında güçlükler neden olmaktadır.

  ekil 4.1. Akdeniz G  c G  zergahı

Kaynak: IOM, 2015b.

Türkiye'nin doğusunda değişik zamanlarda ve nedenlerle istikrarsızlığa uğramalarından dolayı en fazla göç veren ülke sıralamasında ilk 10'a giren ülkelere oldukça yakındır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 15). Türkiye'ye ulaşan yasa dışı göçmenlerin büyük bir çoğunluğu haritada gösterilen kara sınırlarını kullanmaktadırlar. Doğu Anadolu bölgesindeki sınırlarımızın engebeli arazi yapısı, çetin tabiat koşulları sınır denetimlerinin yapılmasını engellemektedir (UTSAM, 2012: 37). Yasa dışı göçün son zamanlarda sık sık örgütlü suçlarla birlikte anılmaya başlayan yasa dışı bir faaliyet hâlini alması durumu (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 17) tabiat şartlarının olumsuz etkisiyle birleşerek bölgede zamanla bu yönde bir eğilimin varlık kazanmasına neden olmuştur. 2015 yılında 262 düzensiz göçmen arasında yapılan bir anket çalışmasından bunların %85,5'inin dağlık kara sınırlarımızdan güvenlik güçlerini atlatmak suretiyle Türkiye'ye girmiş oldukları anlaşılmıştır (İçli vd., 2016: 4).

Zorlu arazi koşulları bazı durumlarda kaçakçılık olaylarının azalmasına neden olabilmektedir. Kıyı çizgisinden başlayan dağlık coğrafi yapı durumunda böyle bir durumdan söz edilebilir (Bloemraad, 2012; 3-6). Devriye önlemleri böylece daha etkin bir şekilde yürütülebilmektedir.

Oysa doğu bölgelerimizin dağlık kesimlerinde tel, çit, duvar, hendek ya da elektronik güvenlik sistemleri yeter düzeyde bulunmamakta, sınır görevlileri genellikle sınır karakollarında konuşlanmakta ve denetimler yol boyunca devriye araçlarıyla sağlanmaktadır (UTSAM, 2012: 37). 2010 yılından itibaren terör örgütünün faaliyetlerini artırması neticesinde sınır bölgelerinde bulunan karakolların konum ve fiziksel özellikleri bakımından yetersiz olduğu ortaya çıkmış, buralarda muhtemel saldırılara daha güçlü karşılık verecek kale kolların kurulma çalışmaları başlamıştır. Bu çalışmalar 2015 Haziran ayında büyük oranda tamamlanmış, Genelkurmay Başkanlığı'ndan yapılan bir açıklamada, 2011-2015 yılları arasında 253 karakol ve askeri tesisin yapıldığı duyurulmuştur. Bu tesislerden 198'inin kalekol olduğu açıklanmıştır (Sabah, 2015).

Sınırın İran tarafında İran sınır muhafaza birliklerine ait sınır karakolları bulunmaktadır. Ancak hem İran hem de Irak tarafında Türkiye'nin taleplerini karşılar nitelikte sınır güvenlik ya da denetiminin var olduğunu söylemek mümkün değildir. Irak ve İran sınırları ile Suriye sınırında (özellikle de son göç akımlarından sonra)

PKK/KCK terör örgütünün faaliyetlerinin önlenmesine yönelik olarak adı geçen ülkelerce yürütülen kayda değer bir çalışma bulunmamaktadır (UTSAM, 2012: 37).

Suriye sınırının denetimi zorlaştıran coğrafi şartları 2011 yılından itibaren yoğun mülteci akınını beraberinde getirmiştir. Türkiye bu konuda iyi komşuluk ve insanî yardım amaçları çerçevesinde açık kapı politikası benimsese de DEAŞ ve PYD/YPG'nin Türkiye-Suriye sınır hattındaki bölgelerin çoğunluğunda baskın unsur hâline gelmesi Türkiye'nin güvenlik kaygılarını artırdığından DEAŞ ve PYD/YPG kontrolüne geçen bölgelerdeki hudut kapıları kapatılmıştır. Arap Baharı öncesinde silikleştirilmeye ve mümkünse ortadan kaldırılmaya çalışılan bir sınır güvenliği yaklaşımından sert güvenlik tedbirlerinin hâkim olduğu bir sınır güvenliği yaklaşımına hızlı bir geçiş yaşandı. Bu bağlamda, askeri personelin yerini sivil personelin alacağı ve orta vadede Türkiye'nin bütün sınırlarında görev yapması planlanan müstakil bir sınır güvenlik biriminin kurulması çalışmaları kesintiye uğrarken Suriye sınırında askeri varlık artırıldı. Türkiye, Suriye sınırından kaynaklanan güvenlik risklerini bertaraf edebilmek için “sıfır tolerans politikası” izlenmeye başlamıştır (Adısönmez, 2015; Öztürk, 2015). Suriye sınırındaki fiziksel tedbirlere ilişkin girişimler 2013 yılında başlasa da bu tedbirler 22 Temmuz 2015 tarihinden itibaren yoğunlaştırılmıştır. Bu bağlamda insan kaçakçılarıyla mücadelede sınır bölgelerimizdeki kuvvetlerin üstün gayretleri basında yer alan haberlere de yansımıştır (Sputniknews, 2016). Bu tarihten itibaren kıyı önemlerinin de belirgin derecede artırıldığı gözlenmektedir (Deniz Haber Ajansı, 2016). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün derlemiş olduğu bilgilerden 2014 yılında göçmen kaçakçısı sayısının 1506; 2015 ve 2016 yıllarında ise sırasıyla 4471 ve 3314 olduğu görülmektedir (GİB, 2023a). Göçmen kaçakçısı sayısında üç kata varan artışlar esasen geçişlerin zorlaşmasının göçmen kaçakçılarının yardımına daha fazla başvuruyu gerektirmesindendir (İçduygu, 2003: 40). Bu, göçmen kaçakçılığı konusunda iktisadî merkeze alan kuramların iddialarıyla uyumluluk arz etmektedir.

Tezin kuramsal bölümlerinde mülteci kampının büyüklüğünün artmasıyla orantılı olarak çevresinde yoğunlaşan göçmen kaçakçıların faaliyetlerinin denetimi zorlaşacağından kaçakçının gizleme maliyetlerini düşüreceği dolayısıyla kaçakçılık faaliyetlerinin artabileceği belirtilmişti. Pitt'in yasak maddelerin kaçakçılığı üzerinde yapmış olduğu bir çalışmadan böyle bir sonuca varılmıştı (Pitt, 1981: 449). Özellikle

Geçici koruma kapsamındaki yabancıların sayısındaki artışla beraber yakalanan göçmen kaçakçısı sayısında da belirgin artışlar kaydedilmektedir (GİB, 2017b: 65-80). Dolayısıyla Pitt'in varsayımının göçmen kaçakçılığı olaylarında geçerli olabileceği değerlendirilmektedir. Türkiye geçici koruma kapsamındaki kişilerin ihtiyaçlarını insani yardım esasında değerlendirmektedir. Geçici barınma merkezleri de doğal olarak bu yardımlar kapsamında hayata geçirilmiştir. Diğer yandan bu merkezlerin ölçeklerinin ve sayılarının artmasının güvenlik tedbirlerini zorlaştırmasıyla bağlantılı olarak göçmen kaçakçılarının gizleme maliyetlerini düşürmesinin dolaylı yollardan göçmen kaçakçısı ve/veya düzensiz göçmen sayısını artırabileceği değerlendirilmektedir (Çizelge E.2.5).

Türkiye'nin Ege Bölgesi'nin dağların denize dik uzandığı girintili-çıkıntılı bir kıyı yapısına sahip olması Antalya, Aydın, Balıkesir, Çanakkale, İzmir, Mersin ve Muğla'dan yasa dışı çıkışların artışına neden olmaktadır (UTSAM, 2012: 38).

İtalya'ya olan yolculuk genellikle Türkiye üzerinden kara yolunun kullanılmasıyla başlamakta, İstanbul ya da Ege sahillerine ulaşıldığında yelkenli ya da küçük gemilerle devam etmektedir. Kara sınırının geçilmesi Meriç Nehri'nin geceleyin küçük gruplar hâlinde şişme botlar vasıtasıyla aşılmasını gerektirmektedir. Nehrin diğer ucunda İtalya istikametindeki deniz ve kara yolculuğunu kolaylaştıracak olan kaçakçılar beklemektedirler. Hızlı gemilerin yer aldığı deniz kaçakçılık güzergâhı, Ege Denizi üzerinden geçişte fark edilmeyi önlemek amacıyla kullanılmaktadır. Bu güzergâhtan gerçekleşen yolculuklar gemi sahiplerine uygulanan ciddi cezalar nedeniyle azalmış, Türkiye'den İtalya'ya doğrudan gerçekleşen kaçakçılık güzergâhının yön değiştirmesiyle sonuçlanmıştır (UNODC, 2011a: 15).

Dolayısıyla belli noktalarda denetimlerin artış göstermesi başka yerlerdeki kaçakçılık olaylarının nedeni olabilmektedir. Benzer bir şekilde Akdeniz Bölgesi'nde Libya'nın transit ülke olarak öneminin artması, Arnavutluk, Tunus, Türkiye, Fas ve üzerinden olan göç akımlarının azalmasında etkili olmuştur (UNODC, 2011b: 20-21). 2007 yılında Libya'daki denetimlerin sıklaşması ve ardından meydana gelen çatışmaların yaşandığı dönemlerin olumsuz yansımaları neden olduğu gözlenmiştir (De Haas, 2007: 16). Genel olarak ele alındığında 2014 yılına kadar Avrupa'ya olan akımların çoğunun Orta Akdeniz Güzergâhı'ndan ve özellikle Libya üzerinden gerçekleştiğini söylemek mümkündür. 2015 yılına gelindiğinde bu güzergâhın yerini Türkiye'nin

transit ülke hâline geldiği Doğu Akdeniz güzergâhı almıştır (İçduygu ve Koser Akçapar, 2016: 60). Öncelikle yeni güzergâhlar tespit edilip bu güzergâhlarda profesyonelleşme sağlanmakta, ikinci aşamada kaçakçılığa muhalif stratejilerle baş edebilmek için yeni teknikler kullanılmakta ve son aşamada maliyetlerdeki artışlar veya diğer göç güzergâhlarındaki risklerin düşmesi sonucu maliyetlerin azalmasına bağlı olarak uzmanlık diğer alanlara kaydırılmaktadır (Monzini vd., 2004: 58).

Doğu Akdeniz göç güzergâhında derme çatma gemilerden ziyade suç örgütleri tarafından teklif edilen yelkenli gemiler ya da ticaret gemileri gibi daha büyük gemilerin kullanımına doğru bir geçişin olduğu bilinmektedir. Bu durum uzun seyahatler için geçerlilik arz etmektedir. Ege kıyıları ve Yunan adaları gibi uzaklığın bir kilometrenin altına düştüğü güzergâhlarda ise göçmenler büyük gemiler yerine jet-ski ve şişme botlar gibi can güvenliğini hiçe sayan deniz araçlarını kullanmaktadırlar. Yaygın olarak göçmenler, kaçakçının bu amaçla tedarik ettiği hurda, eski ve köhne ahşap balıkçı tekneleriyle kaçırılmaktadırlar. Genel olarak gemiler denize çıkmaya elverişli yapıya sahip değildir. Bu tür gemilere bilhassa kaçakçılık olaylarında rastlanılmaktadır (UNODC, 2011a: 28).

Göçmenin katlandığı seyahat maliyeti kaçakçılık faaliyetlerine ilişkin parametrelere bağlı olarak değişmektedir. Maliyetler göçmenlere aktarılabilirdiği için kaçakçı her ihtimalde yüksek kâr elde edebilmektedir. Kaçakçıların sunduğu teklifler gibi fiyatlar da değişkenlik arz etmektedir. Hava yolları haricinde kaçakçılar vasıtasıyla fertlerin Avrupa'ya ulaşımının yolculuk başına tek bir ücret ödenmek suretiyle gerçekleştirildiği olaylara nadiren rastlanmaktadır (EC, 2015: 45). Denetimlerin sıklaşması nedeniyle belirli bir bölgedeki maliyetlerin artışı, talep edilen ücreti artıracak gibi bu durum muhtemel güzergâh değişikliklerine bağlı olarak başka bölgelerdeki göçmen kaçakçılığı olaylarındaki artışın nedeni de olabilmektedir.

Türkiye'nin dâhil olduğu Doğu Akdeniz güzergâhında gerçekleşen kaçakçılık maliyetleri sabit olmayıp, katedilen mesafeye, hedef ülkeye, yolda ya da sınır geçişi esnasında beklenen lojistik ihtiyaçların teferruatına, talep faktörüne, seyahat araçları ve mevsime bağlı olarak değişmektedir. Hava yoluyla seyahatin başarısı değiştirilen ya da taklit edilen belgelerin kalitesine bağlı olduğu ve birçok güvenlik denetimini atlattırarak gerektirdiği için bu yolla göç, deniz ve kara yollarına nispetle daha külfetlidir (EC, 2015: 43).

Türkiye ve yakın çevresinde de başlıca iki kaçakçılık yapısı bulunmaktadır. Bunlar (İçduygu ve Koser Akçapar, 2016: 144),

a) Nispeten daha az yaygın ve yüksek ücretli olan mafya tipi kaçakçılık ağları,

b) Daha yaygın ve düşük maliyetli olan enformel niteliklere sahip kaçakçılık ağlarıdır.

İçduygu'nun 2016 yılında yapmış olduğu bir çalışmaya göre Türkiye'nin doğu sınırlarından en yakın yerleşim yerlerine geçişin göçmene maliyeti 100 \$ civarındadır. Batı illerinden AB ülkelerine geçişlerde göçmen kaçakçılara ödenen miktar artabilmektedir. Bu ücretler 100-500 \$ arasında artış göstermektedir. Eğer geçiş için hava yolları ve/veya sahte geçiş belgeleri de kullanılıyorsa bu ücretler kişi başına 20 000 €'yu bulabilmektedir. Türkiye'den Ege Denizi'ne geçerek Yunanistan'a lüks bir yatla geçişin göçmene maliyeti 3000 €'yu bulurken şişme botla geçiş çok daha ucuz olabilmektedir. Eğer kaçakçılık paket işiyse yani göçmen memleketinden alınarak batıdaki hedef noktaya naklediliyorsa nihai varış noktasına bağlı olarak ücret 5000 €'yu aşmaktadır (İçduygu ve Koser Akçapar, 2016: 145).

Ücretler şartlardaki değişikliklere bağlı olarak zaman zaman farklılık gösterebilmektedir. Örneğin kaçakçılık piyasası mevsimlik canlanmaların ve durgunlukların yaşandığı turizm piyasasını andırmaktadır. Burada mevsimden sınır denetimlerinin değişik yoğunlukta olduğu dönemler kastedilmektedir. Bir araştırma kapsamında ifadesine başvurulmuş bir göçmen, futbol şampiyonası esnasında güvenlik görevlilerinin maç seyretmesinin 1000 kadar göçmenin 2000-7000 € yerine 900 €'ya Türkiye'den Yunanistan'a kaçma fırsatına kavuşmasını sağladığını ifade etmektedir (FRONTEX, 2012; (EC, 2015: 43). Dolayısıyla Türkiye'nin özellikle batı kıyılarındaki göçmen kaçakçılığı için önerilen fiyatların risk ve talep koşullarına göre şekillenen esnek bir yapıya sahip olduğu ifade edilebilir.

Risk'in artması ücretleri yükseltmektedir. Suriye bunalımı sonrasında böyle bir durumun yaşandığı bilinmektedir. Üstelik seyahat esnasında göçün göçmene olan maliyeti yükselebilmektedir. Örneğin Bangladeş'ten kaçırılan göçmenlerin İran'dan Yunanistan'a nakledilme ücreti 2000 € olmakla birlikte İstanbul'a ulaşıldığında kaçakçı 4000 € ek ücret talep edebilmektedir (EC, 2015: 43).

Kaçakçı, göçmenin ekonomik durumuna göre fiyatları düşürüp artırabilmektedir. Türkiye'nin dâhil olduğu Doğu Akdeniz güzergâhında Suriyelilerin yüksek ödeme

güçleriyle bağlantılı olarak tercihli muameleler görme ve daha güvenli seyahat etme imkânına sahip oldukları, böylece ücreti artırdıkları görülmektedir. Örneğin en tehlikeli koşullarda seyahat etmeye hazır bulunan Sahra Altı Afrika göçmeni için seyahat ücreti 1000 \$ iken daha güvenli seyahat masraflarını karşılamaya muktedir olan Suriyeli göçmen için bu rakam 2500 \$'ı bulmaktadır. Ayrıca savaş nedeniyle ülkelerini acele bir şekilde terk etmek isteyen Suriyeli göçmenlerin zaman zaman kaçakçının talep ettiğiinden fazlasını vermeye istekli oldukları görülmektedir. 2014 yılında meydana gelen bir olayda Yunanistan'a ulaşmak isteyen göçmenden kaçakçı 5000 \$ talep ederken göçmenin 7000 \$ vermeye istekli olduğu ortaya çıkmıştır (EC, 2015: 45).

Bütün bunların yanı sıra geçişler sırasında indirimlerin yapıldığı durumlara da rastlanabilmektedir. Türkiye'den Yunanistan'a geçişlerde küçükler ve aileler için özel indirimler uygulanabilmektedir. Bu düzenlemenin nedeninin küçüklerin sandalda daha az yer işgal etmeleridir. Diğer yandan İsviçre örneğinde bunun tam tersi bir durumla karşılaşmaktadır yani küçük için daha yüksek ücret talep edilmektedir (EC, 2015: 46).

Avrupa komisyonu tarafından yakın zamanda yapılan bir araştırmadan dört beş kişilik göçmen grupların Türkiye'den Bulgaristan'a buradan da sınırlardan geçiş esnasında rehberlik ve Sofya'ya nakli için organizatörün karının 10000 ila 30000 € arasında olduğu tespit edilmiştir. Organizatörün araba için masrafları 1000 €, rehber için 500 €, arabayı kiralayan kişi için 200 € iken her bir göçmenden 2500-3000 € arasında ücret talep ettiği kaydedilmiştir. Belirtilen güzergâhlar üzerinde organizasyon zinciri daha çok sürücüyü gerektiriyorsa yakıt ve maliyetler artmaktadır; çünkü sürücü de ilave ücret talep etmektedir. Üstelik geliş-gidiş güzergâhını iyi bilen bir sürücü daha yüksek ücret talep edebilmektedir (EC, 2015: 46).

Yer, durum, zaman ve göçmenin özel niteliklerine göre kolayca uyarlanabildiklerinden kaçakçılık işi için göçmene teklif edilen fiyatların esnek olduğu ifade edilebilir. Aynı güzergâhta daha önceki yıllarda teklif edilen fiyatlar araştırıldı. Özellikle yakın mesafeli ve düşük nitelikteki ulaşım vasıtalarının dâhil olduğu kaçakçılık faaliyetlerinde önerilen fiyatlarda aşırı bir değişimin olmadığı anlaşılmaktadır. Fiyatlardaki bariz değişiklikler daha çok paket çözümleri ve uzak mesafeli yolculuklar söz konusu olduğunda görülmektedir. 2000-2005 yılları arasında

gerçekleşen göçmen kaçakçılığı olaylarını değerlendiren Petros da aynı sonuca varmıştır (Petros, 2005: 12).

Batı illerimizden sınır devletlere gerçekleşen bazı göçmen kaçakçılığı olaylarında teklif edilen fiyatlar aşağıdaki gibidir;

2000 yılında karadan gerçekleşen iki ayrı göçmen kaçakçılığı olayında 1.400 ve 1.488 \$ (Petros, 2005: 11),

UGÖ'nün 2001 yılında yaptığı bir çalışmada İstanbul'dan tekne ile Yunanistan'a geçmenin maliyeti ise 1.000 \$ idi (İçduygu, 2003: 93).

2002 yılında yapılan bir çalışmadan Türkiye'den Yunanistan'a geçmenin göçmene olan maliyetinin 1.500 \$ olduğu, bu göçmenin kara sınırlarını takip ederek Yunanistan'a ulaşmasının 500-1.750 \$'ı bulduğu anlaşılmaktadır (Jones, 2002).

2004 yılında yapılan bir başka çalışmada Edirne'den Yunanistan'a geçişin göçmene maliyeti 1.660 \$ idi (İçduygu, 2004b: 298).

Türkiye'nin doğu sınırlarından yakın sınır illerimize gerçekleştirilen göçmen kaçakçılığı olaylarında benzer ücretlerin talep edildiği görülmektedir. Örneğin 2003'te Van'a gerçekleştirilen göçmen kaçakçılığı olaylarında göçmenden talep edilen miktarın 100 \$ olduğu bilinmektedir (İçduygu, 2003: 84).

2004 yılında yapılan bir başka çalışmada İran'dan Van'a seyahatin göçmene maliyeti 150 \$'dı. Aynı göçmenin Van'dan İstanbul'a olan seyahatinin 250-300 \$'ı bulduğu bilinmektedir, yalnız bu tutar sahte belgelerin kullanıldığı durumlarda artmaktadır (İçduygu, 2004b: 303).

İçduygu'nun 2016 yılında yapmış olduğu bir çalışmada Türkiye'nin doğu sınırlarından en yakın yerleşim yerlerine geçiş yapmanın göçmene olan maliyeti 100 \$ civarındadır. Dolayısıyla buradan gerçekleşen ücretlerde de belirgin değişiklikler gözlemlenmemektedir.

Aynı yazar, 2016 yılı için batı illerimizden AB ülkelerine varışlarda göçmen kaçakçılarına ödenen ücretlerin 500 ya da 1.000 \$'dan başladığını belirtmektedir. Türkiye'den Ege Denizi'ne geçerek Yunanistan'a lüks bir yatla erişmenin göçmene olan maliyeti 3000 €'ya ulaşırken şişme botla geçiş çok daha ucuza mal olabilmektedir. Eğer geçiş için hava yolları ve/veya sahte geçiş belgeleri de

kullanılıyorsa bu ücretler kişi başına 20 000 €’yu bulabilmektedir. Eğer kaçakçılık paket işiyse yani göçmen memleketinden alınarak batıdaki hedef noktasına naklediliyorsa nihai varış noktasına bağlı olarak ücret 5 000 €’yu aşmaktadır (İçduygu ve Koser Akacapar, 2016: 145). Teknelerin büyüklük ve kaliteleri çeşitlilik arz etmektedir. Bunlar, 2 metre uzunluğunda şişme bot ya da tekne, 12 metre uzunluğunda kabinli lüks yat ya da 28 metre uzunluğunda ahşap kayık olabilmektedir. Kaçışlar, Çanakkale, Muğla ve İzmir gibi illerden İstanköy (Kos Adası), Sisam gibi Yunan adalarına doğru gerçekleşmektedir (İçduygu, 2004a: 298).

Geçişlerin lüks bir yatla veya şişme botlarla gerçekleştirildiği, yakın mesafelerde fiyat artışlarında daha çok bu durumun etkili olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan ücretler dolar olduğu kadar euro olarak da talep edilebilmektedir. Dolayısıyla göçmen kaçakçılığı olaylarının seyrinde ve talep edilen ücretlerde EURUSD paritesinin de göz önünde bulundurulduğu düşünülmektedir.

Sınra yakın illerden kara ve denizden gerçekleşen kaçakçılık faaliyetlerinde fiyatlar çeşitlilik arz etmekle birlikte daha geniş göçmen topluluklarına hitap eden olaylarda rekabetçi piyasa koşullarının hâkim olduğu ve fiyatların yıllara göre nispeten daha az değiştiği değerlendirilmektedir. Tezin kuramsal bölümünde göçmenlere yönelik ilave tedbirlerin kaçırılan göçmenlerin daha fazla ücretlere katlanmasına neden olduğu belirtilmişti. Fiyatlarda aşırı dalgalanmaların yaşanmamış olması, algoritmik eşleşme hipotezi, rekabetçi yapının varlığı dolayısıyla çok sayıda göçmen kaçakçısının varlığı, mülteci kamplarının çevresinin kaçakçıların faaliyetlerini yoğunlaştırdığı merkezler hâlini alması ve benzer nedenlere dayandırılabilir. Seyahat şeklinin seçimi maliyetlerin artmasında önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin hava yollarının seçimi durumunda ilave güvenlik önlemleri sahte belgelere başvuruyu ve daha fazla tecrübeyi gerektirmektedir. Bu alanda faaliyet gösteren göçmen kaçakçısı sayısının daha az sayıda olması ve maliyetlerin çeşitlenmesi fiyatları artırmaktadır. Üstelik Doğu Akdeniz güzergâhındaki göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinde genel olarak mafya türü hiyerarşik yapılanmaların yoğun bir varlık göstermemesi bölgede çok sayıda göçmen kaçakçısının faaliyette bulunmasına olanak sağlamaktadır (Baird, 2017: 137). Diğer yandan transit geçiş merkezlerinde hem ölçek hem de elde edilen kazançlar bakımından dikey yönde hiyerarşik örgütlenme ve kaçakçılık ağları arasındaki sınır ötesi irtibatlar artış gösterebilmektedir. Van, Ağrı, İstanbul, İzmir, Edirne, Balıkesir,

Çanakkale, Aydın, Muğla bu transit geçiş merkezleri arasında sayılabilir (EC, 2015: 3). Kaçakçılık faaliyetlerinin en fazla olduğu bölgelerde kaçakçılık şebekeleri transit geçiş merkezlerine dönüşecek şekilde kümelenmektedir.

Uzun soluklu yolculuklarda ise seyahat masraflarının artışına bağlı olarak fiyatlar yükselmektedir. Örneğin 2002 yılında Türkiye'den Kuzey veya Güney Amerika'ya yapılan seyahatlerde teklif edilen ücret ortalama 15.000 \$'ı bulmaktaydı. Ücretlendirme konusunda ayrıntılı bir çalışma yapan Petros Avrupa'dan ABD'ye olan seyahatin göçmene olan maliyetinin ortalama 6.533 \$ olduğuna işaret etmektedir. Bölgeler arası göçmen kaçakçılığı güzergâhlarının en külfetlilerinden birisi de Avrupa'dan Avustralya'ya olmaktadır. 2002 yılında yapılan bir çalışmada bu kaçakçılık güzergâhında Türkiye-Avustralya yönlü yolculuk için teklif edilen ücretin 2.800 ila 12.000 \$ arasında değiştiği ifade edilmektedir (İçduygu ve Toktaş, 2002: 32-42).

Genel olarak incelendiğinde Türkiye yönlü kaçak geçişlerin ödemesinin ya bir defada toplam olarak ya da bir ödeme planı dâhilinde (EC, 2015: 46) veya önceden kararlaştırılan yere güvenilir bir şekilde ulaştıktan sonra değişik taksit sistemleri (Koser, 2008: 3-26; Yousef, 2013) çerçevesinde garantili ödeme teknikleri çerçevesinde gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. 1990'ların sonundan (Bilger vd., 2006: 59-93; İçduygu ve Toktaş, 2002: 25-52) itibaren göçmen kaçakçılarının sözleşme yaparlarken müşterilerine bir dizi garanti sunmaya başladıkları görülmektedir. Bu bağlamda, göçmen kaçakçıları, müşterilerine istedikleri yere gitme ve yakalanmaları durumunda başlangıçta ödedikleri ücretin boşa gitmeyeceği konularında güvence vermektedirler (Bilger vd., 2006: 85).

Bu ödemelerde benimsenen havale sisteminin göçmen kaçakçılığı piyasasında yaygın olduğu bilinmektedir. Son dönemlerde, kaçakların dolandırılması ve ülkeler arası havale yapılamaması nedeniyle sistemin ilave önlemler oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu ilave önlem kaçakçılar arasında mektep sistemi olarak da adlandırılmaktadır. Yolcunun parayı teslim ederek 4 rakamlı şifre aldığı mektep; güvenilir, kasa, emanetçi konumundaki kişiyi ifade etmektedir. Göçmen/yolcu gitmek istediği ülkeye vardığında kendisini götürene şifreyi söyleyerek mektepten parasını tahsil etmektedir. Mektebin, yolcu başına 60-70 \$ komisyon aldığı bilinmektedir. Yolcu yakalanır veya gitmek istediği yere ulaşamazsa ücretten 20 \$ veya € kesinti yapılarak iade edilmektedir. Hedefe ulaşamayan, yakalanan yolcu, dönüp parasını mektepten

alabilmektedir. Ayrıca Türkiye'deki Suriyeli lokantalarının ve kahvelerinin bu işin içinde olduğu, buralarda potansiyel kaçak göçmenle irtibata geçildikten sonra istek doğrultusunda yöntem üzerinde anlaşıldığı bilinmektedir (Aljazeera Türk, 2015).

Kaçakçılık ve diğer örgütlü suçlar arasında etkileşim olduğuna dair genel bir kanaat bulunmaktadır (Salt, 2000: 43). Buna rağmen İçduygu Türkiye'deki göçmen kaçakçılığı olaylarının, en azından mafya türü büyük örgütlenmeleri kapsamadığını ifade etmektedir. Salt, farklı kaçakçılık dallarında tecrübeli bireylerin belli alanlarda önleyici faaliyetlerin artmasına bağlı olarak faaliyetlerini daha kârlı kaçakçılık işlerine aktardıklarına inanmaktadır (İçduygu, 2004b: 299).

İçlerinde İçduygu'nun da bulunduğu bazı yazarlar gerek Türkiye'deki göçmen kaçakçıları gerekse onların yurt dışındaki farklı uyruklara sahip bağlantılarının (özellikle denizlerde faaliyet gösterenlerinin) yukarıdan aşağıya merkezi bir hiyerarşiye sahip olmadığını belirtmektedirler (Angeli, 2016: 126; İçduygu, 2003: 49; Howard ve Traugher, 2008: 372; Narlı, 2006a: 24; UNODC, 2011a: 20). Uyuşturucu ve silah kaçakçılık ağlarında bu durumun tersi gözlenmektedir. Göçmen kaçakçılığında bağımsız fakat birbiriyle bağlantıları bulunan küçük kaçakçılık şebekeleri mevcuttur. Uluslararası merkezi bir kaçakçılık ağından ziyade daha küçük ölçekte yerel örgütlenmeler mevcuttur. Kaçakçılığa konu olan göçmen, bir başka bölgede belli bir kaçakçıya değil o bölgede etkinlik gösteren ve müsait olan herhangi birine teslim edilmektedir (İçduygu, 2004b: 300). Konuya sosyal sermaye kuramı çerçevesinde yaklaştığımızda insan ticaretinin göçmen kaçakçılık ağlarına nispetle daha zararlı olduğu (daha fazla mağduriyete neden olduğu) ve sosyal ağların maliyet düşürücü etkilerinin bulunduğu göz önünde bulundurulduğunda kötü ağların zamanla nispeten iyi ağları kovacağı düşünülmektedir. İçduygu'nun sıklıkla belirttiği üzere Türkiye'nin böyle bir manzaranın nispeten gerisinde kalmasının transit ülke konumunun ağır basmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Türkiye'deki göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinde tamamen gevşek yapılı örgütlenmelerin bulunduğunu söylemek de yanlış olacaktır. Zaman zaman sıkı örgüt yapılanmalarının veya belirli geçiş noktalarında örgütlenmenin dikey yapısının belirginleştiği olaylara da rastlanabilmektedir (Der Spiegel, 2015; EC, 2015: 113; EUROPOL, 2016: 11). Diğer yandan Türkiye'deki göçmen kaçakçılığına ilişkin yazın

incelendiğinde bunların nispeten daha az sayıda olduğu fikrinin kabul gördüğü anlaşılmaktadır.

Örgüt yapısındaki dikey hiyerarşinin belirginleşmesi bir yana bazen de kârlı bir iş olduğu fark edilen göçmen kaçakçılığı, bölgede faaliyet gösteren mafya ve terör örgütleri tarafından bizzat gerçekleştirilebilmektedir. PKK'nın özellikle İtalya yönünde bu şekilde faaliyet göstererek örgüte mali destek sağladığı olaylara rastlanmıştır (Baird, 2017: 48-49; Hürriyet, 2017; Hürriyet, 2009; Haberler.com, 2012; Roth, 2017: 347; Cornell, 2009: 51; Ersoy, 2008: 301).

Diğer taraftan terör örgütlerinin göçmen kaçakçılarının bilgi ve tecrübelerinden yararlandıkları durumlar da görülebilmektedir. Örneğin geçtiğimiz yıllarda terör örgütü PKK yandaşlarını, suça karışmış kişileri ve göçmenleri Avrupa'ya götürdükleri iddiasıyla 38 şüpheli hakkında gözaltı kararı verilmiştir (CNN TURK, 2016). Haziran 2017'de FETÖ ve PKK şüphelilerini yurt dışına kaçırarak üç kişinin adliyeye sevk edilmeleri, bu konuda verilebilecek bir diğer örnektir (Milliyet, 2017).

17 Şubat 2017 tarihinde 29 kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan Merasim Sokak saldırısı A. S'nin de kendisini S. N. isimli mülteci olarak tanıtmak suretiyle Ayn El-Arap'tan Türkiye'ye giriş yaptığı bilinmektedir (İnternethaber, 2016).

Türkiye'de faaliyet gösteren göçmen kaçakçıların zaman zaman mafyaya haraç ödeyerek onların korumalarından yararlandıkları bilinen bir gerçektir. Bütün bunlar bir yana sınır denetimlerinde çıkar sağlamak amacıyla devlet görevlilerinin yetkilerini kötüye kullandığı olayları öne süren Baird, bunlara örnek olarak İstanbul Gümrük Bölge Müdürlükleri'nde rüşvet olaylarının adeta kurumsal bir hâl almasını, göçmen kaçakçılığının bol olduğu sahil kesiminde kamu görevlilerinin rüşvetle suçlanmalarını; 1000-1200 kişilik göçmen gruplarının İstanbul'dan kıyı şeridindeki küçük yerleşim yerlerine nakillerinin fark edilmemesinin imkânsızlığını; Türkiye'deki sınır devriyelerinin genellikle nöbet değişim zamanlarında günün belirli zamanlarında yapılmasını, denetimlerde hareketli (mobil) unsurların yetersizliğini, denetimlerde göçmen kaçakçılığı faaliyetlerine göz yumulduğu olaylara rastlanmasını, 2003 yılında Yunan ve Bulgar sınırı denetiminde sorumlu askeri birlikten sorumlu komutanının sınır geçişlerine yardımcı olmaktan dolayı tutuklanmasını ve araştırmanın derinleştirilmesiyle birçok kamu görevlisinin olayla ilişkilerinin olduğunun anlaşılmasını, bunların videokasetleriyle teyit edilmesini, 2012'de eski bir polis

şefinin İtalya, Slovakya ve Slovenya gibi Avrupa ülkelerine kişilerin kaçırılması için sahte belgeler hazırlamasını, 2013'te gerçekleşen bir başka olayda göçmenlerin sahte belgelere dahi ihtiyaç duymaksızın denetimleri atlatmalarına yardımcı olan Atatürk Hava Limanı'ndaki bazı yerel görevlilerin tutuklanmasını, 2016 yılında İzmir ilinde görevli bir jandarma komutanının (Hürriyet, 2016), göçmen sevkiyatı esnasında denetimleri diğer bölgelere kaydırılması konusunda rüşvet almasını göstermektedir (Baird, 2017: 62-64).

Gaziantep ilimizin Karkamış ilçesindeki sınır kapısından rüşvet karşılığında yasa dışı yollardan Türkiye ve Suriye'ye insan geçişlerine izin veren kamu görevlilerinin Nisan 2017'de İl Emniyet Müdürlüğü tarafından yapılan bir operasyon neticesinde tutuklanmaları (İhlas Haber Ajansı, 2017), Temmuz 2010'da İstanbul, Ankara ve Malatya'da insan kaçakçılığına yönelik düzenlenen operasyonda aralarında kamu görevlileri ile altı polisin de yer aldığı 50 şüphelinin gözaltına alınması (Radikal, 2010), Suriyelilere sahte Türkiye Cumhuriyeti kimliği veren ve aralarında kamu görevlilerinin de bulunduğu 60 kişinin gözaltına alınması (Doğan Haber Ajansı, 2015) yakın zamanda göçmen kaçakçılığıyla ilişkili olarak devlet görevlilerinin şüpheli sıfatıyla karışmış oldukları olaylara verilebilecek diğer örneklerdir.

Yukarıda bahsi geçen olaylardan nakillerin genellikle 1000-1200 kişilik gruplar hâlinde gerçekleştirildiği iddia edilmektedir. Kaçakçının bu şekilde hareket etmesi kişi başına düşen muhtemel rüşvet ve diğer maliyet unsurlarını azaltma stratejisi olarak değerlendirilebilir.

Diğer taraftan geçişlere daha sıkı denetimler getirilmesi göç sırasında gerçekleşen ölüm olaylarını artırmıştır. Ege Denizi'nde 2014, 2015 ve 2016 yıllarında sırasıyla 69, 279 ve 192 olmuştur (Habertürk, 2016; Anadolu Ajansı, 2017). 22 Temmuz 2015 tarihinden itibaren daha sıkı sınır tedbirlerine başvurulduğu göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'de de dünya genelindeki eğilimle uyumlu olarak tedbirlerdeki artışın istenmeyen bir sonuç olarak ölüm oranlarındaki artışa eşlik ettiği söylenebilir. 11 Aralık 2015 tarihinde toplanan Reform Eylem Grubu, vize serbestisinin Ekim 2016'da yürürlüğe girmesiyle ilişkili olarak Türkiye'nin de kendisinden beklenen yükümlülükleri süratle yerine getireceğini ifade etmişti.

Bakanlar Kurulu vatandaşların Schengen bölgesine vizesiz seyahatini temin için, Hükümetin AB'ye Katılım İçin Ulusal Eylem Planı'nda yer alan tedbirler ve bu

tedbirleri tamamlayıcı mahiyette ve düzensiz göçle de ilişkili olarak “insan ticaretinin önlenmesi ve mağdurların korunmasına ilişkin mevzuat değişiklikleri; Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan Üçlü Temas Merkezi Anlaşması’nın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun; Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulma Sürecinde Bireylerin Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve 181 sayılı Ek Protokolü’nün Uygun Bulunduğuna Dair Kanun; İnsan Ticaretine Karşı Eyleme İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi’nin, Uygun Bulunduğuna Dair Kanun; Suç Gelirlerinin Aklanması, Araştırılması, El Konulması ve Müsaderesi ile Terörizmin Finansmanı Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi’nin Uygun Bulunduğuna Dair Kanun; biyometrik veriye sahip kimlik kartlarına geçişin tamamlanması için gerekli kanun değişiklikleri; Türkiye’de geçici korumadan yararlanan Suriye vatandaşlarının iş piyasasına erişimlerini sağlayacak Bakanlar Kurulu kararı; Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun; Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kanunu; Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunmasına Yönelik Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliği Hakkında Lahey Sözleşmesi’nin onaylanmasının uygun bulunduğu dair kanun; Çocuğun Desteklenmesi ve Aileyle İlgili Diğer Nafaka Alacaklarının Milletlerarası Tazmini ile İlgili Lahey Sözleşmesi’nin onaylanmasının uygun bulunduğu dair kanun” gibi hukuki düzenlemeleri kabul etmiştir (AB Bakanlığı, 2015).

Bu hukuki düzenlemelerin yanı sıra birtakım operasyonel tedbirlerin hayata geçirilmesi kabul edilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye’nin geri gönderme kapasitesinin artırılmasına yönelik ihtiyacın karşılanabilmesi amacıyla geri gönderme merkezi sayısının artırılması; düzensiz göçün önemli bir kısmının deniz yoluyla gerçekleştiği dikkate alınarak, Sahil Güvenlik Komutanlığı’nın kapasitesin artırılması; Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması’nın uygulanması için ihtiyaç duyulan Uygulama Protokollerinin hazırlanması ve ilgili AB ülkeleriyle imzalanması; AB üye ülkeleri ile mevcut ikili geri kabul düzenlemelerimiz çerçevesinde iş birliğinin sürdürülmesi; neticelendirilmeyi bekleyen uluslararası koruma başvurularının ivedilikle sonuçlandırılması kararları alınmıştır (AB Bakanlığı, 2015).

Geçici koruma hakkına sahip olan yabancı uyruklulara 15.01.2016 tarihinde çalışma izni için başvuru hakkı verilmesinin müspet yansımaları olmuştur (T.C. Resmî Gazete, 2016).

Dolayısıyla 2016 yılında Ege Denizi'nde ölümlü olayların azalması sınır tedbirlerinin artırılmasına karşın göçmen güvenliğine yönelik alınan bir dizi karar neticesinde gerçekleşmiştir.

Bu düzenlemelerin bir yansıması olarak 2016 yılında 2015 yılına oranla yakalanan göçmen kaçakçısı sayısında azalma kaydedilmiştir. Yakalanan göçmen kaçakçısı sayısı 2014 yılında 1506 iken 2015 ve 2016 yıllarında sırasıyla 4471 ve 3314 olmuştur. 2014, 2015 ve 2016 yıllarındaki insan ticareti mağdurlarının sayısı 50, 108 ve 181 olmuştur. İnsan ticareti mağduru sayısında artış kaydedildiği gözlemlenmektedir.

Denetimlerdeki sıkılaştırmanın maliyetlere yansıması, kısa mesafeli geçişlerden ziyade paket çözümlerinde görülmektedir. Her şeyden önce maliyet artışlarına tek seferde nakledilen göçmen sayısındaki artışlarla pratik çözümler bulunabilmektedir.

Göçmen kaçakçılığı sürecinde planlamanın yeri önemli olup bu planın her bir safhası için organizasyona katılan kişiler için bir iş bölümü belirlenmiştir. Bu aktörler dünyanın değişik bölgelerinde değişik şekillerde anılmaktadırlar. Bu görev dağılımı İçduygu'nun 2003 yılında Türkiye üzerine yapmış olduğu bir çalışmada da yer bulmaktadır (İçduygu, 2003: 45-48). Diğer taraftan ayrımın son yıllarda değişime uğradığı, kaçakçı ve mağdur arasındaki ayrımın belirsizleştiği görülmektedir (Çarmıklı ve Kader, 2016: 19). Sosyal medya daha önemli bir hâle gelmiş olup farklı aktörler arasında daha hızlı bir iletişim kurmaya imkân sağlamıştır. Bu kapsamda yerine getirilen faaliyetlerin çeşitliliği artmıştır. Kaçakçılar/üst yöneticiler, müşteri tedarik edenler, mihmandarlar, sürücüler ya da ufak gemi kaptanları, gözcüler/kuryeler, para toplayıcılar, havale merkezi, sahteciler (pasaport ve resmi belge), filika yapımcıları, (filika sahipleri, araba ve otobüs sahipleri), rüşvet verilen hükümet üyeleri ve rüşvet alan servis sunucuları (tren kondüktörleri), zor kullanıcılar tarafından gerçekleştirilmektedir (EC, 2015: 47). Üstelik yapılan görüşmelerden Türkiye'de faaliyette bulunan göçmen kaçakçılarının yaptıkları işi bir suç olarak görmedikleri anlaşılmaktadır (İçli vd., 2016: 19).

Türkiye'de kaçakçılık organizasyonun en tepesinde, işçilerin çalıştırılmasında kullanılan dayıbaşına benzer bir sistem bulunmaktadır. Bu kişi yolcubaşı olarak anılmaktadır. Bu kişilerden, kaçakçıların yoğun olarak bulunduğu İstanbul, Atina, İsviçre, Almanya, Suriye ve kaçakların yoğun olduğu şehir ve ülkelerde kalmaktadır. Ülkesinden kaçmak isteyen kişi, yine kendi topraklarındaki yolcubaşıyla irtibat

kurmaktadır. Yolcuyu bulan, toplayan, elemanları vasıtasıyla kaçak geçişi sağlayan bu kişiler yolcuları birbirine yönlendirerek kaçışa göre ödenen ücretten pay almaktadırlar (Aljazeera Türk, 2015).

Göçmen kaçakçılığı işine giren bu kimseler toplumsal, kültürel ve politik güdülerle faaliyette bulunurlarken kaçışa istekli olanlara duyulan bu şefkatin arkasında yatan temel nedenin kâr sağlama güdüsü olduğu açıktır. Genel olarak fark edilme ve iş olanaklarının kesilmesi gibi risk olarak değerlendirilebilecek durumların düşük olduğu olaylarda büyük miktarda kazanç elde edilebilmektedir. Bununla birlikte Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde olduğu gibi bazen sigara kaçakçılığı gibi diğer bazı kaçakçılık türlerinin daha kârlı olduğu anlaşılmaktadır (EC, 2015: 53). Bazı kaçakçılık türlerine yönelik yapılan yoğun operasyonel faaliyetlerin suç örgütlerini göçmen kaçakçılığı da dâhil olmak üzere farklı alanlara yönlendirebileceği düşünülmektedir.

Kaçakçılık işine el atan birçok göçmen kaçakçısı şahıs yardımcı olma ya da küçük çaptaki işlerle geçimini sağlamakta, kâr oranlarının yüksek olduğunu anlayınca faaliyet hacimlerini büyütmektedirler. Bunlardan bazıları için bu işe devam etme nedeni temin ettikleri müşterileriyle aynı temel nedenlere dayanmaktadır. Bu kişilerin işsizlik ve yasa dışı faaliyetler dışında fazla seçenekleri bulunmamaktadır. Daha yüksek düzeyde kaçakçılık ağlarında faaliyet bulunan aktörler çoğu zaman iş ajansları gibi meşru işleri yaparlarken diğer yandan da sahte belgeleri düzenlemek için gerekli teknik malzeme ve araçları finanse ederler, kaynak ya da transit ülkelerdeki sınır ve sahil güvenlik görevlilerine verilecek rüşvet işleriyle ilgilenirler (EC, 2015: 53).

İnsan kaçakçılığı, insan ticareti veya kaçak işçilerin düşük ücretle çalıştırılması gibi ticari ve yasa dışı çıkarların varlığı da düzensiz göçe ve bunun sonucunda oluşan kaçak işgücüne katkıda bulunmaktadır (İçduygu, 2004: 11).

Kaçakçı göçmene yardım ederken dünya genelinde olduğu gibi (Schloenhardt, 2002: 39-40; Guiraudon, 2006: 59) Türkiye'de de göçmene iş bulma vaadini sıklıkla işlemektedir. İçli'nin 2015 yılında 262 düzensiz göçmen ve 174 göçmen kaçakçısı üzerinde yapmış olduğu çalışmalardan düzensiz göç kararının alınmasında iktisadi nedenlerin %66,8'lik bir orana sahip olduğu sonucuna varılmıştır (İçli vd., 2016: 4). Dolayısıyla kaçakçının iş bulma vaadi genellikle işe yaramaktadır. Böyle bir durumun yaygınlığı hukuk sistemimize yansımalarından da açıkça anlaşılmaktadır. Gerek insan ticareti gerekse göçmen kaçakçılığı suçu ilk olarak 4771 sayılı yasayla 3 Ağustos 2002

tarihinde hukukumuzda girmiş olup o sırada hâlen 765 sayılı Türk Ceza Kanunu yürürlükte bulunmaktaydı. 201/a maddesi ile bu suçlar kanuna eklenerek suç sayılmış ve cezalandırılmıştır.

O tarihte göçmen kaçakçılığı TCK sisteminde “iş ve çalışma hürriyeti aleyhinde cürümler” başlığında değerlendirilmekteydi. Suçun TCK’nın 201/a maddesi olarak yasaya yerleştirilmesinin nedeni buydu. Bu noktanın ön planda yer alması nedeniyle suç, çalışma özgürlüğü aleyhine bir suç olarak kabul edilmiştir (Yurtcan, 2016: 13). 5237 sayılı TCK’nın 79. maddesinde bu suçun “uluslararası suçlar” bölümünde düzenlendiğini görmekteyiz. Göçmen kaçakçılığı bugün uluslararası planda işlenen önemli örgütlü suçlardan biri olup devletlerin sınırlarını aşmaktadır.

Türkiye’de faaliyette bulunan göçmen kaçakçıları yukarıda da belirtilen aşamalı seyahat stratejisi benimsemekte olup faaliyetlerini potansiyel müşterilerle doğrudan temas kurabildikleri sığınma ve toplama merkezlerinde yoğunlaştırmaktadırlar. Yakın zamanda İstanbul Kaçakçılık Şube Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen bir operasyondan böyle bir sonuç çıkarılmaktadır. 13 ülkenin iş birliği ile gerçekleştirilen operasyonda yakalanan kaçakçıların sorgulanmalarından bu kişilerin faaliyetlerinin Şanlıurfa (özellikle Viranşehir), Bitlis ile Bingöl, Gaziantep ve Mardin’de yoğunlaştığı dikkat çekmektedir (Hürriyet, 2017). Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin ilk on ile göre dağılımları göz önünde bulundurulduğunda Şanlıurfa’nın 438.132 kişi ile ikinci Gaziantep’in 338.872 kişi ile dördüncü, Mardin’in 96.017 kişi ile 10. sırada yer aldığı görülmektedir (GİB, 2017a). Geçici koruma kapsamındaki kişilerin nüfus yoğunluğunun buralarda arttığı ifade edilebilir.

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de göçmen kaçakçılığı suçlarından hüküm giyenlerin daha önce uyuşturucu kaçakçılığı gibi bazı suçlardan sabıklarının bulunduğu, zaman zaman bu gibi suçları göçmen kaçakçılığı ile birlikte işleyebildikleri ya da bu suçlardan elde edilen gelirleri göçmen kaçakçılığı giderlerinin finansmanında kullanabildikleri bilinmektedir (İçduygu, 2003: 86; İçli vd., 2016: 9; Çarmıklı ve Kader, 2016: 7-10; Narlı, 2006b: 29; Narlı, 2006a: 15). İçli’nin 2007 yılından 2013 yılına kadar İstanbul’da yakalanan göçmen kaçakçıları hakkında yaptığı çalışmalardan bu kaçakçıların yalnızca %46,7’sinin daha önce suç kaydının bulunmadığı, %22,4’ünün göçmen kaçakçılığından, %3,4’ünün narkotik suçlardan, %9,2’sinin

Silah ve Patlayıcı Maddeler Kanununa muhalefetten, %1,7'sinin terör faaliyetlerinden dolayı suç kaydının bulunduğu tespit edilmiştir (İçli vd., 2016: 7).

Diğer taraftan kaçakçının piyasada rakiplerine üstünlük elde etmesinin göçmenlerin gözünde iyi bir intiba kazanmasından geçtiği kuramsal bölümde belirtilmişti. Aynı çalışmada 262 göçmendenden yalnızca %13'ü kaçakçının uzman bir görünüm sergilediğini ifade etmektedir. İçli'nin çalışmasında kaçakçının şiddet ve saldırgan tavırları daha ağır bir yer tutmaktadır.

Aksine Van Liempt ve Doomernik'in 2006 yılında yaptıkları çalışmada Türkiye'de faaliyet gösteren kaçakçının şiddet ve saldırgan tavırlarından ziyade girişimci vasıflarının öne çıkarıldığı, göçmenlerin kaçırılmalarından dolayı fazlaca sorun yaşamadıkları işlenmektedir (Van Liempt ve Doomernik, 2006: 177). İçduygu çeşitli raporlardan göçmen kaçakçıları ile kaçırılan kişiler arasında güçlü güven duygusu bulunduğu sonucunun çıkarıldığını, denizde gerçekleşen çok sayıda ölümlü olayın göçmen kaçakçılarınca insan hayatının hiçe sayıldığını ortaya koyduğunu ifade etmektedir (İçduygu ve Koser Akçapar, 2016: 145). Dolayısıyla yazarlar konu hakkında tam bir fikir birliği içerisinde değildir.

Türkiye'deki göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinde de göçün önlenmesi denetimine yönelik sistemdeki zayıflıklardan veya anlık fırsatlardan yararlanmakta oldukları düşünülmektedir. Örneğin Van ilimizde 1995-2012 yılları arasında 13 389 geçici sığınmacı başvurusu alınmış ve aynı sürede sadece 174 sığınmacı sınır dışı edilirken 3513 geçici sığınmacının (toplam sayının %25'ine tekabül etmektedir) ilden ayrılarak kayboldukları görülmektedir. Kaybolan geçici sığınmacıların üçüncü ülkelere gidebilmek için ayrıldıkları düşünülse de en azından bu süreçte ülke içinde farklı yerlerde hareket hâlinde oldukları anlaşılmaktadır (Şeker vd., 2014: 112). Ayrıca 2015 ve 2016 yıllarında gerçekleşen göçmen ölüm olayları incelendiğinde ölümlerin genellikle Kasım, Aralık, Ocak ve Şubat aylarında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de düzensiz göçün genellikle düşük güvenlik önlemlerinin alındığı yılbaşı ve kötü hava koşullarının yaşandığı dönemlerde yoğunlaştığına işaret etmektedir (GİB, 2017b). 2017 aylık düzensiz göçmen sayıları incelendiğinde de Ocak-Mart dönemindeki yükselişler dikkat çekmektedir. Kaçakçı girişimcilik rolünün bir gereği olarak göçmenin gözünde iyi intiba edinmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, İstanbul, Atina, Kahire gibi uğrak şehirler göçmenlerin,

göçmen kaçakçılarıyla kolayca irtibat kurma imkânı elde edebildikleri yerlerdir. Göçmenlerin yoğunlukla bulunduğu, komşulukların, kaçakçılar ve göçmenlerin ortak dil kullanımının yaygın olduğu kafeler bir araya gelmeyi kolaylaştıran bir unsurdur. Dolayısıyla Arapça'nın ağırlıkla kullanıldığı kafeler Suriyeli düzensiz göçmenler için bir çekim merkezidir. Göçmen bu ortamda kaçakçıyla kolaylıkla irtibat kurabilmektedir. Türkiye'den deniz güzergâhını seçen göçmenler için Suriyeli göçmen kaçakçıları tarafından düzenlenen kaçakçılık faaliyetlerinin odağında yer alan İzmir iyi bilinen bir irtibat ve buluşma noktasıdır. Burası, aynı zamanda göçmenin tekneye binış yapmadan önce sokaklarından can yeleği temin ettikleri yerdir (EC, 2015: 56). Bu yerler kaçakçının ihtiyaç duyduğu güven telkini için gerekli ortamı sağlamaktadır. Bunun yakalanma olasılığını azaltmaya yönelik etkileri bulunmaktadır.

İçli'nin 2003 yılında yaptığı bir çalışmadan göçmen kaçakçılarının yasa dışı işlerinin yanı sıra (İçduygu, 2003: 78-97) eski asker, polis, çiftçi, fabrika işçisi, nakliyecisi, emlakçı, bekçi, tekstilci, gemi kaptanı veya terzi olarak çalıştıkları görülmektedir. Dolayısıyla bu kişilerin kendi işlerindeki girişimcilik ve mesleki bilgilerini kaçakçılık işine uyarlamış oldukları değerlendirilmektedir.

Ulaşım organizasyonlarının ve kaçakçıların şartlara intibak etmenin yanı sıra bazen hedef ülkelerde nasıl sığınma talebinde bulunacağı veya yetkililere ne şekilde cevap verilerek denetimlerin atlatılacağı konusunda bir tür danışmanlık hizmeti sundukları görülmektedir. Örneğin İçli'nin yapmış olduğu bir çalışmada kaçakçıların göçmene yakalandıklarında Doğu Türkistan, Moritanya ya da Burma'dan geldiklerini söylemelerini tembih ettikleri ifade edilmektedir. Bu kaçakçıların bir kısmı da yakalanma durumunda kendilerini tanımadıklarını söylemelerini istemiştir (İçli vd., 2016: 5; Çarmıklı ve Kader, 2016: 5). Aynı çalışma kaçakçıların uyruklarına yönelik bilgiler de ortaya koymaktadır. Burada dikkat çeken nokta incelemeye konu olan 174 kaçakçıdan 142'sinin (%81,6'sının) Türk uyruklu olmasıdır. Bu durum Avrupa komisyonunun yaptığı çalışmalarda Avrupa'da kaçakçılık işine dâhil olan şahısların transit ya da hedef ülkenin vatandaşı olduğu (etnik köken zorunlu değil) çıkarımıyla uyumluluk arz etmektedir (EC, 2015: 7). İçduygu, göçmenin dolandırılma olasılığını bertaraf etmek üzere aracılık görevini üstlenen kolaylaştırıcıların daha çok kendi etnik kökenlerinden veya uyruklarından olmasına dikkat ettiklerini vurgulamaktadır (İçduygu, 2003: 47). Türkiye'de yakalanan kaçakçıların büyük bir bölümünün Türk

kökenli olması göçmen kaçakçılarının gevşek örgütlenme yapılarıyla ilişkilendirilebilir.

Dolayısıyla dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de göçmen-kaçakçı ilişkisinin geleneksel acımasız suçlu ve edilgen kurban görünümünün ötesinde farklı cephelerinin bulunduğunu, kaçakçının girişimcilik türünden değerlendireceğimiz vasıflarının göçmen kaçakçısına başvuruyu kolaylaştırdığını ve göçmen kaçakçılığı suçunun nedeni olabileceğini ifade edebiliriz.

UGÖ’nün 2008 yılında yayımlanmış olduğu bir çalışmada ABD’de 2006 yılından itibaren gerçekleşen düşük sınır dışı uygulamalarının böyle bir durumdan kaynaklanmış olabileceği ifade edilmektedir (IOM, 2008: 212). İçduygu kaçakçıların aracılığı olmasaydı birçok göçmenin Türkiye’ye giriş yapamayacak olduğuna işaret etmektedir (İçduygu, 2003: 18).

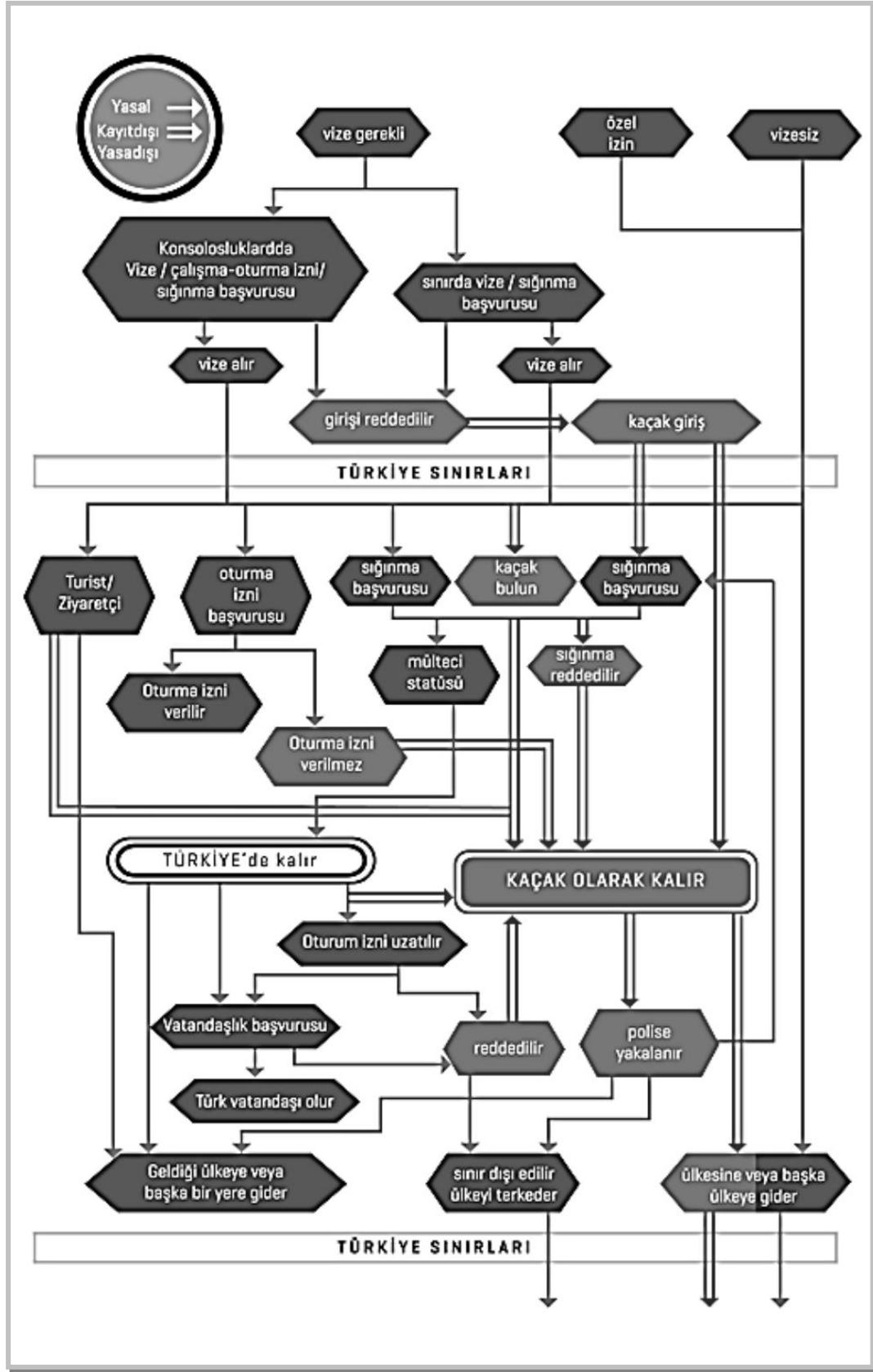
Ayrıca dünyada olduğu gibi Türkiye’de de teknik ve deneyim gerekli olduğunda yetkili personele rüşvet verilmesi, pasaport ve vize sahteciliği gibi durumlara rastlanabilmektedir. Sahte pasaport ve vize yapımında gerçeğinden ayırt edilemeyecek düzeyde bir uzmanlaşma söz konusu olduğundan bu alanın pek de rekabete açık olduğu söylenemez. Görevli yetkiliye verilen rüşvet bu sürecin bir parçası olarak işlemektedir (Yurtcan, 2016: 208-249; İçduygu, 2003: 48-69; İçli vd., 2016: 2).

Türkiye’deki yabancı göçmen işçilerin birçoğunun, göçmen kaçakçıları sayesinde değil Türkiye’nin esnek vize uygulamaları sayesinde sınırlardan geçiş yaptıkları bilinmektedir. Buna mukabil Türkiye’ye komşu ülkelerden gelen göçmenlerin göçmen kaçakçılarına başvurma eğilimlerinin daha fazla olduğu gözlemlenmektedir. Geline ve gidilen ülkelerde iş bulma kurumları adı altında işletilen şirketler bulunmaktadır. Bazı göçmenlerin bu kurumlar tarafından aldatılarak fuhşa zorlandıklarını ifade ettikleri olaylara rastlanmaktadır. Yabancı göçmenler seyahat ve gündelik masraflarını karşılayan, iş bulma ve masraflarını ödeme vaadinde bulunan bu kurumlara borçlu kalmakta, bu kurumlara kazandıkları ücreti komisyon olarak ödemektedirler. Oysa acenteye para ödeyen bazı göçmenler Türkiye’ye girişlerinde iş bulamadıklarından şikâyet etmektedirler. Bazen de acentelerin yüklü miktardaki paralar karşılığında sahte evlilikler düzenleme yoluna giderek göçmenleri Türk vatandaşı yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu paranın ödenmesi bazen karşılığında uzun süreler çalışmayı gerektirebilmektedir. Göçmenin durumunun gizliliğinin devam etmesi bazen rüşvet

vermeyi gerektirmektedir. Belirli miktarda para kazanan göçmen genellikle ülkesine dönme niyetindedir (İçduygu, 2004a: 51-55), ama transit ülke konumundan dolayı burada kazanılan paralar bazı göçmenler için yolculuğun diğer etaplarındaki maliyetleri karşılayabilmektedir. Dolayısıyla göçmen kaçakçılarının taktikleri ve göçmenin kaçakçı karşısındaki durumu dünya ve özellikle Avrupa'daki örnekleriyle uyumluluk arz etmektedir (Aronowitz, 2009: 42; Bouteillet-Paquet, 2011: 91-97; Drbohlav vd., 2009: 60-65; EC, 2015: 56; Van Liempt, 2007: 172-173; Van Liempt ve Doomernik, 2006: 173-174; IOM, 2001: 16; IOM, 2002: 18-20; Salt ve Stein, 1997: 480). Ayrıca göçmen kaçakçılığı suçu ile diğer kaçakçılık suçlarının birlikte işlendiği olaylara da rastlanmaktadır (Yurtcan, 2016: 246).

Her şeyden önce Türkiye'nin Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'ni çekince koyarak kabul etmesinin kaçakçılara olan talebi artırıyor olabileceği değerlendirilmektedir. Diğer yandan sözleşmenin tam olarak kabulünün de siyasal olarak istikrarsız bölge ülkelerine komşu olmaktan dolayı Türkiye'yi zora sokacağı açıktır.

Buraya kadar ifade edilenlerden Türkiye'deki göçmen kaçakçılığı olaylarının göçmen kaçakçılığını yasa dışı göç işi olarak gören kuramla ilişkilendirebilecek yanlarının bulunduğu ifade edilebilir. Türkiye'de düzenli ve düzensiz göçle ilişkili yasal işleyiş Şekil 4.2'de özetlenmektedir.

Şekil 4.2. Türkiye’de Düzenli ve Düzensiz Göçe İlişkin Yasal İşleyiş

Kaynak: TODAİ, 2014: 107-129.

Salt ve Stein göçmen kaçakçılığını yasa dışı bir örgütlenmenin bir dalı gibi görmekte birlikte esasen olayların iktisadi yönünü vurgulayarak göçmen kaçakçılığının açıklanması yoluna gitmişlerdir; bu nedenle buraya kadar Türkiye’deki göçmen kaçakçılığı olaylarının bu kuram çerçevesindeki yönlerine odaklanılmakla beraber örgütlü suç yönüne de değinilmiştir.

Göçmen kaçakçılığına yönelik yazın incelendiğinde Türkiye’de göçmen kaçakçılığının örgütlü suç çerçevesinde değerlendirilme eğiliminde olduğu görülmektedir. Her şeyden önce Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Göç İhtisas Komisyonu Raporu’nda göçün günümüzde boyut değiştirerek organize suç örgütlerinin faaliyetleriyle daha çok anılmaya başlandığı ifade edilmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 17; T.C. Resmi Gazete, 2013a). Komisyon raporunun oluşturulmasında göç sorununa ilişkin birçok çalışmaları bulunan İçduygu da yer almaktadır. İçduygu kaçakçılığı örgütlü bir suç olarak kabul etmekle birlikte daha önce de değinildiği üzere bu örgütlenmenin gevşek yapılanmaya sahip olduğunu vurgulamaktadır. Örgütte servis sunuculardan birisi herhangi bir nedenle ayrıldığında başka bir kişi bu boşluğu kolayca doldurur. Mafya tipi büyük örgütlenmelerin bulunmadığı fikrindedir (İçduygu, 2004a: 299). Sahtecilik işlemlerinin gerçekleştirildiği alanlarda varlık gösteren kaçakçılık üyelerinin yeri kolayca doldurulamadığından bu alanlarda esnekliğin daha az ve rekabete daha kapalı olduğu söylenebilir.

Baird benzer şekilde Türkiye’nin dâhil olduğu Doğu Akdeniz güzergâhındaki göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinde genel olarak mafya türü hiyerarşik yapılanmaların yoğun bir varlık göstermemesinin bölgeyi daha fazla göçmen kaçakçısı için cazip kıldığı fikrindedir (Baird, 2017: 137). Salt, değişik kaçakçılık faaliyetlerinde bulunan deneyim sahibi şahısların belirli alanlarda önleyici faaliyetlerinin artmasına bağlı olarak faaliyetlerini daha kârlı kaçakçılık kollarına yönlendirdiğine inanır. Dolayısıyla kaçakçılık faaliyetlerinin zamanla evrileceğini savunmaktadır.

İçli, diğer yazarlardan farklı olarak çalışmalarında kaçakçının şiddet ve saldırıya yönelik eylemlerinden hareketle göçmen kaçakçılığının örgüt yönüne daha fazla ağırlık vermektedir. Ona göre Van Liempt ve Doomernik (2006: 177) Türkiye’de faaliyet gösteren kaçakçının şiddet ve saldırgan tavırlarından ziyade girişimci vasıflarının öne çıkarılması pek de isabetli değildir. Narlı da göçmen kaçakçılığını

istikrarlı kâr arayışında ve açık hiyerarşiye sahip olan örgüt işi olarak tanımakta olup konunun güvenlik yönüne odaklanmaktadır.

Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) tarafından yakın zamanda yapılan çalışmada güney sınırlarımızdan gerçekleşen göçlerde akrabalık ve arkadaşlık ilişkilerinin önem arz ettiği vurgulanmaktadır (ORSAM, 2014: 55). Araştırma sosyal ağın göç üzerinde etkilerinin önemini vurgulamaktadır. Suriyeli göçmenler üzerinde yoğunlaşmakta olup İçli'nin çalışmalarını destekler niteliktedir.

Bütün bunlardan hareketle Türkiye'deki yazarların göçmen kaçakçılığını iktisadi perspektiften ziyade örgütlü suç kapsamında ele aldıkları söylenebilir. Buna mukabil örgütlenmenin yapısı konusunda bir dereceye kadar farklılık söz konusudur. Suç örgütlerinin göçmen kaçakçılığıyla olan ilişkilerine yönelik örneklerden bazılarını yukarıda değinilmişti.

Dolayısıyla Türkiye'de göçmen kaçakçılığı olaylarının yalnızca maliyet ve kazanç mülahazalarına dayanmadığı, bu nedenle sorunun değişik yönlerinin bütünlük içinde ele alınması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Türkiye'de göçmen kaçakçılığı olaylarını göçmen kaçakçılığını aile işi olarak gören kuramla ilişkilendirebileceğimiz durumlar bulunmaktadır.

Doomernik ve Liempt Türkiye'deki transit düzensiz göçmenler üzerinde yapmış olduğu görüşmelerden göçmenlerden birisinin arkadaşlarının önermiş olduğu kaçakçılarla yola devam etmek istediğinden bahisle sosyal ağların önemini vurgulamaktadır (Liempt ve Doomernik, 2006: 176). Benzer şekilde Barolar Birliği'nin yakın zamanda göçmen kaçakçılığı ile ilgili olarak yapmış olduğu bir başka çalışmadan akrabalık ilişkilerinin Türkiye'de yakalanan düzensiz göçmenlerin kaçakçı seçiminde önem taşıdığı sonucu ortaya çıkmıştır (Yurtcan, 2016: 218, 384). Yine İçli'nin 173 göçmen kaçakçısından elde ettiği bilgilerden göçmenlerin bu kişilerle olan irtibatlarının büyük bir bölümünün (%87,4) arkadaş ve akrabalar aracılığıyla kurulduğu yönündedir İçli vd., 2016: 5). İçduygu da Türkiye'deki düzenli ve düzensiz göç olaylarının gerçekleşmesinde sosyal ağların etkisini zaman zaman dile getirmektedir (İçduygu, 2004a: 300; İçduygu, 2015: 8; İçduygu ve Aksel, 2013: 168-183; İçduygu ve Koser Akçapar, 2016: 145).

Bilger vd., (2005: 14) Avusturya'yı hedef olarak seçen Kürt kökenli düzensiz göçmen Türklerden bahisle bu kişilerin göç kararı almasında ulusaşırı güçlü yurt dışı

bağlantıların kendilerinden çok daha önce yurt dışına yerleşmiş olan akrabaların ve güçlü dilsel ve etnik toplulukların bulunduğu merkezlerin etkili olduğuna işaret etmektedir.

İçduygu ve Aksel Türkiye'ye olan göç kararının alınmasında sosyal ağ desteğinin daha az etkili olduğunu iktisadi statü kaynaklı nedenlerin göç kararının alınmasında daha etkili olduğunu ifade etmektedir. Ona göre sosyal ağlar bulunmakla birlikte bu ağlardan kaynaklanan bağlar yeterince güçlü değildir (İçduygu ve Aksel, 2012: 18). Toksöz, Erdoğan ve Kaşka (2012) da sosyal ağlar konusunda İçduygu'yla benzer görüşlere sahiptir. İçduygu göçmen kaçakçılığının gerçekleştirilmesinde yardımcı bir unsur olan sosyal ağların Türkiye'deki etkisini ayrı olarak ele almakta olup bunların sosyal sermaye olarak etkilerinin büyük olduğuna işaret etmektedir. Ona göre göçmen sosyal ağlarının varlığı, Avrupa'ya doğru yönelen seyahatin bir sonraki aşamasının belirlenmesinin yanı sıra göçmen kaçakçılarıyla birlikte sınırı geçme maliyetleri konusunda da etkin bir rol oynamaktadır (İçduygu ve Koser Akçapar, 2016: 144).

İçduygu 2012 yılındaki değerlendirmelerinde sosyal ağlardan bahsederken göçmenlerin arkadaş çevrelerinden hangi kaçakçının yardımından yararlanacağı konusunda alınan tavsiyelerden ziyade göçmenin hedef olarak seçtiği yerde ailesi ve arkadaş çevresinden aldığı maddi ve manevi yardımların işlevlerine dikkat çekmektedir. Ona göre özellikle Türkiye'ye çalışma amaçlı olarak gelen birçok göçmen risk alarak acente ve aracı kurumları kullanmaktadır. Türkiye'ye girişleri ise genelde gevşek vize sisteminden yararlanmak suretiyle gerçekleşmektedir. İçduygu'nun böyle bir yaklaşım sergileme yoluna gitmesinin göçmen kaçakçılığını örgütlü bir suç çerçevesinde değerlendirme eğiliminden kaynaklandığı düşünülmektedir. 2015 yılındaki değerlendirmesinde sosyal ağların etkisine daha fazla yer verdiği görülmektedir. Bu durumun Türkiye'ye gelen göçmen yapısının hızla evriliyor olmasından kaynaklandığı, Suriyeli mültecilerin bu değişiklikteki etkisinin büyük olduğu düşünülmektedir.

Narlı bir çalışmada Türkiye'den yabancı ülkelerdeki evlerine dönerlerken Türklerin akrabalarının yasa dışı yollardan geçişine yardımcı olduklarına yönelik olaylardan bahisle göçmen kaçakçılığı olaylarında akrabaların etkisine işaret etmektedir (Narlı, 2006a: 23). Bununla birlikte yazarın göçmen kaçakçılığını daha çok organize suç ağları çerçevesinden ele aldığı değerlendirilmektedir.

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Göç Özel Komisyonu Raporu'nda göçmen kaçaklığının örgütlü suç niteliklerinin giderek arttığına işaret edilmektedir. 2023 yılı vizyonu bölümünde Türk diasporasının geliştirilmesinin öneminden bahisle yurt dışındaki Türklerin sayılarından ziyade niteliklerinin geliştirilerek olumlu geri bildirimler elde edilebileceğine işaret edilmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 45). Dolayısıyla raporda, sosyal ağların göçle ilişkili birtakım olumlu etkilerinin olabileceğinin genel olarak kabul gördüğü anlaşılmaktadır. 2015 yılında düzenlenen Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu'ndan benzer sonuçlara varılmaktadır (Canatan vd., 2015: 604).

Çifte Pazar kuramını ortaya atan Piore her başarılı göç girişiminde bir sonraki yurt dışı deneyimi için tecrübe kazanmaktadır. Kazanmış olduğu bu tecrübe göçmenin hareket kabiliyetine üstsel olarak yansımaları bulunmaktadır (Herman, 2006: 199). Türkiye'de meydana gelen düzensiz göçlerde de bu tekrar durumu görülebilmektedir. Elde edinilen bilgi ve deneyimlerle sosyal ağlar göçmeni tekrardan göçe teşvik etmektedir (İçduygu, 2004a: 102-105). Örneğin Türkiye üzerine yapılan bir anket çalışmasından sosyal sermayenin hanehalkı reislerinin istihdam olasılığını artırdığı sonucuna varılmıştır (Tatlı, 2013: 87-114).

Bu nedenle Herman sosyal ağların göç kararının verilmesi kadar hedef ülke toplumuyla göçmenlerin bütünleşmelerinde de önemli rol oynadığına işaret etmektedir (Herman, 2006: 218). Türkiye'den Almanya'ya olan göçlerde böyle bir duruma rastlanmaktadır. Kurulan ilişki ağları daha sonra kendini geliştirerek farklı alanlara kaymış ve ağ daha karmaşık bir hâl almıştır. İlk dönemlerde ağın içeriği hedef ülke Almanya'da göçmenlerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik iken günümüzde bu işlevler gelişerek iktisadi alana ve Alman siyasi hayatına nüfuz etmiştir (Güllüpmar, 2012: 74). Benzer bir şekilde Hofmann ve Reeger, Avusturya'da Türk diasporasının yeterince güçlü olamamasının burada tutunmayı zorlaştıran etkilerinin düzensiz göçmenlerin sayısının tahmin edilen rakamların çok daha altında olmasını beraberinde getirdiğini ifade etmektedir (Hofmann ve Reeger, 2008: 16).

İkinci Dünya Savaşı nedeniyle çalışma yaşında, özellikle erkek nüfusun azalmasıyla savaş sonrası dönemde gerçekleştirilen iktisadi büyüme, Batı Avrupa ülkelerinde önemli ölçüde işgücü açığına neden olmuştur.

Batı Avrupa ülkelerinde 2. Dünya Savaşı sonrasında iktisadi bir büyüme yaşanmıştır. Diğer yandan savaş sırasında çalışma çağındaki nüfusta belirgin kayıplar yaşanmıştır. Dolayısıyla Avrupa ülkelerinin işgücü talepleri arttı. Batı Avrupa ülkelerinden kaynaklanan bu talep 1970’li yılların başına kadar devam etti. Aynı yıllarda Türkiye’nin işgücü fazlası vardı. Bu fazlayı yurt dışına arz ederek iktisadi kalkınmasını hızlandırmayı amaçlıyordu. Diğer yandan 1973 yılında petrol fiyatlarının yükselmesiyle başlayan süreç Avrupa ülkelerinin yapmış oldukları ikili anlaşmaları tekrardan gözden geçirmelerini beraberinde getirmiştir. Buna rağmen Türkiye-Batı Avrupa yönlü göç eğilimi fazla bir değişiklik göstermeden devam etmiştir. Düzenli göç olanaklarının bittiği yerde düzensiz göç artmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 9-10). 1965 yılında ilk göç dalgasının başladığı Kulu ilçesinden İsveç’e olan göçlerle (Akdeve, 2016: 39-50; İsveç Gündemi, 2012), Emirdağ İlçesi’nden Brüksel’e olan göçler (Sabah, 2011) verilebilecek diğer örneklerdir. Bu göçlerde dikkat çeken bir diğer husus, göçün yeni kuşaklarda eğitilmiş ve okuryazar kişi sayısını artırmasına rağmen sosyal ağlar vasıtasıyla devam etmesidir.

İşgücü ihtiyacıyla başlayan düzenli göçlerin zamanla hedef ülkede ihtiyacın azalmasına bağlı olarak düzensiz göçe dönüştüğü gözlenmektedir. İşgücü ihtiyacının Türkiye’de de düzensiz göçün dolayısıyla göçmen kaçakçılığının itici gücü olduğu sonucuna varabiliriz. Bu yurt dışından Türkiye’ye gelen transit düzensiz göçmenler için olduğu kadar yurt dışına giden düzensiz Türk göçmenler için de geçerlidir (Çizelge E.2.11; Çizelge E.2.20; Çizelge E.2.29).

Daha önceki göç modelleri az gelişmiş bölgelerin göçe meyilli olduğu düşüncesini savunmaktaydı. Artık kaynak ülkedeki iktisadi bunalımların artan göçe eşlik ettiği düşünülmektedir. Bu bağlamda Salt ve Stein’in modellerinden farklı olarak 1970’li yılların ortalarından itibaren iktisadi bunalımın artması ve Avrupa ülkelerinin ikili işçi anlaşmalarını feshetmeleri nedeniyle düzensiz göçlerin devam etmesi diğer taraftan yukarıdaki örneklerden de görüldüğü gibi göç eden bölgelerin iktisadi durumları düzelse de sosyal ağlar vasıtasıyla göçün aynı bölgede ve sonraki kuşaklarda devam etmesi bu görüşü destekler niteliktedir.

İçli tarafından transit düzensiz göçmenler üzerinde yapılan bir çalışmada bu kişileri göçe teşvik eden diğer ülkelerdeki ağların genel olarak arkadaşlık bağlarına (toplam %31) dayandığı görülmektedir. Akrabalık bağlarının ise çok daha düşük düzeylerde

(%3,1) gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Yine aynı çalışmada kaçakçılarla irtibatın arkadaşlar vasıtasıyla kurulduğu durumlar yüksek düzeyde (%66), akrabalar vasıtasıyla kurulduğu durumlar (%21,4) ise büyük düzeydedir. Gn maliyeti büyük oranda satılan gayrimenkuller ve biriktirilmiş paralarla karşılanmaktadır. Türkiye’ye kaçak yollarla intikal eden transit düzensiz göçmenlerin büyük oranda zayıf sosyal ağlara sahip oldukları söylenebilir. Oysa daha kuvvetli ağ olanaklarına sahip olan göçmenler düşük maliyetli ve tehlikesiz yollardan hareket etme olanaklarına haizdirler (Herman, 2006: 202-215). Buradan hareketle Türkiye’ye gerçekleşen transit düzensiz göçlerin büyük bir bölümünün riskli, maliyetli ve genellikle yasa dışı olduğu sonucuna varabiliriz.

İçduygu’nun 2004 yılında bazı göçmenlerle yapmış olduğu görüşmelerden bu kişilerin Türkiye’ye olan glerinde ve sonrasında bazı acentelerin istihdam edilmelerine olanak sağladıklarını ifade ettikleri görülmektedir (İçduygu, 2004a: 52-104). Burada dikkat çeken nokta, acentelerin bu işi daha gizli bir şekilde yürütüyor olmalarıdır. Oysa kuramsal bölümde Hindistan’da benzer işlevler gören acentelerin yapmış oldukları işin olağan olduğu konusunda toplumda genel bir kanı hasıl olduğu ifade edilmişti (UNODC, 2015: 53; Yesak, 2014: 16). Türkiye’de böyle bir durumun gerçekleşmemiş olmasının nedeninin Türk toplumunda göçmen kaçakçılığının daha ziyade örgütlü suç kapsamında değerlendirilme eğiliminden kaynaklandığı düşünülmektedir. Üstelik bu eğilim, yurt içi yayımlarda ve devlet raporlarında da yer bulmaktadır.

Türkiye yönlü göçmen kaçakçılığı olaylarında kadınların Çin’de olduğu kadar belirgin bir rolünün olmadığı görülmektedir.

Göçmenler sıkıntıya düştüklerinde ailelerinden veya arkadaş çevrelerinden mali destek sağlamaktadırlar. Kaçakçıların bu durumu bildiklerinden aile üyelerini parayı teslim etmesi için tehdit edebilmektedir (EC, 2015: 56). Dolayısıyla göçmenin sadece kendisi değil sahip olduğu sosyal ağların da şiddete açık olduğu durumlara rastlanabilmektedir.

Yurt içi yayımlarda şiddet olaylarının aile üyelerine sirayet etmesi konusuna pek değerilmemektedir. Bu durumun Türkiye’deki göçmen kaçakçılığı örgütlerinin örgütlenme tarzlarından kaynaklandığı ifade edilebilir. Öncelikle, yukarıdan aşağıya doğru hiyerarşik mafya tipi merkezi örgütlenmeler görülmemekte olup örgütlenme yapısının esnek ve ad hoc nitelikler barındırdığı konusu sıklıkla işlenmektedir. Ayrıca

seyahatin “önce ödeme” ilkesi doğrultusunda yapılması da bu şekildeki şiddet olaylarına sıklıkla rastlanmamasına neden olduğu söylenebilir. Şiddet olayları genellikle göçmenin şahsına yöneliktir.

Göçmen kaçakçılığının ortaya çıkmasında bu suçların yeterince cezalandırılmamasının etkili olduğu belirtilmişti. Türkiye’deki göçmen kaçakçılığı olayları değerlendirildiğinde göçmen kaçakçılığına karışan kişilerin cezalandırılmakla birlikte bu kişilerin yasal boşluklardan veya eksikliklerden yararlanabildikleri anlaşılmaktadır. Örneğin Doğubayazıt 2. Asliye Ceza Mahkemesi tarafından verilen 10.01.2011 gün ve 252-5 sayılı hükmün sanık tarafından temyiz edilmesi üzerine dosyayı inceleyen Yargıtay 9. Ceza Dairesi, 28.02.2013 gün ve 5778-3123 sayılı kararında oy çokluğuyla hükmün onanmasına karar vermiştir. Konu Yargıtay Ceza Genel Kurulu’na intikal etmiştir. Genel Kurul 2013/9-610 nolu Esas ve 2014/512 nolu kararında hukuka aykırı olarak gerçekleştirilen arama işleminden elde edilen delilin ve buna ilişkin düzenlenen tutanağın yerel mahkemece hükme esas alınmasında ve Özel Daire tarafından hükmün onanmasında isabet bulunmadığı için Yargıtay 9. Ceza Dairesi’nin 28.02.2013 gün ve 5778-3123 sayılı onama kararının kaldırılmasına hükmetmiştir (Yurtcan, 2016: 242-283).

Yargıtay 18. Ceza Dairesi’nin vermiş olduğu 2015/36 Esas ve 2015/13 Karar numaralı bir başka kararında araştırılıp sonucuna göre karar verilmesi gerektiği gözetilmeden eksik araştırma ve yetersiz gerekçe ile hüküm kurulmasından hareket ederek sanık M. Ç. hakkındaki hükmün bozulmasına 30.03.2015 tarihinde oy birliği ile karar vermiştir.

Yargıtay 18. Ceza Dairesi 2015/91 Esas ve 2015/16 sayılı bir diğer kararında indirim şartlarının yerel mahkemece verilen hükümde göz önünde bulundurulmamasını, sanığın nüfus ve adli sicil kaydı getirtilmeden hüküm kurulmasını; adli para cezasının, infazda duraksamaya yol açacak şekilde taksit aralığının gösterilmemesini öne sürerek kararı kanuna aykırı görerek sanık A. F. K. hakkında verilen hükmün bozulmasına 30.03.2015 tarihinde oy birliği ile karar vermiştir.

Yine Yargıtay 18. Ceza Dairesi 2015/39 Esas ve 2015/8 numaralı kararında Yunanistan makamları tarafından yapılan yargılamanın Türk yasalarına göre Türk mahkemelerinde tekrardan yargılanmasının önünde bir engel teşkil etmediğinden bahisle 30.03.2015 tarihinde oy birliği ile bozma kararı vermiştir (Yurtcan, 2016: 283-285).

Dolayısıyla Türkiye’de soruşturma ve kovuşturma aşamalarındaki bir takım eksikliklerin sanıkların yeter derecede cezalandırılmamalarına neden olduğunu söylemek mümkündür.

Göçmen kaçakçılarının kendi göç deneyimleri sırasında yaşamış oldukları acı verici olaylar, onları göçmen kaçakçılığı suçuna veya yararlı arayışlara yönlendirebilmektedir. Örnek olarak 2 Eylül 2015’te ailesini Yunanistan Kos Adası’na kaçırmak isterken kaybeden A. Kurdî verilebilir. Kurdî, göçmen kaçakçılığı mağduriyete neden olan olayların yaşanmasının hemen ardından Kuzey Irak bölgesel yönetiminin de yardımlarıyla oğlu Aylan adına bir yardım vakfı kurma çabasına girmiştir (Khan, 2015). Bu tür davranış eğilimlerinin göçmen kaçakçılığının azalmasında olumlu etkiler oluşturacağı düşünülebilir.

Dünyanın diğer bölgelerindeki örneklerinde (Dowd, 2008: 18-19) olduğu gibi tekrarlanan başarısız göç deneyimleri ve bu ölümler kaynak ülke topluluklarına olan sosyal maliyeti artırmaktadır. Bu başarısızlıklar ileriye dönük düzenli ve düzensiz göç arzusunu artırmaktadır.

Bulunduğu bölgedeki toplumun çoğunluğundan farklı bir inanışa sahip olmaktan kaynaklanan göç eğilimlerinin varlığı düzenli ve düzensiz göçlerin bir başka nedenidir (Skeldon, 2000: 17). 2014 yılında DEAŞ terör örgütünden kaçarak Türkiye’ye sığınan Ezidilere ilişkin böyle bir durumun olabileceği değerlendirilmektedir. Sığınmış oldukları değişik bölgelerde kendilerine açık bir tehdit görülmemekle birlikte bu göçmenler genellikle bir an önce Avrupa ülkelerindeki akrabalarının yanına göç etme eğiliminde olmuşlardır. Bu bağlamda bazı bölgelerimizdeki Ezidi göçmen sayısındaki hızlı artışı hızlı azalışlar takip etmiştir. Örneğin Batman’da 2014 yılında çoğunluğunu Ezidi göçmenlerin oluşturduğu düzensiz göçmen sayısı 5.000 iken 2016 yılında bu sayı 900’e düşmüştür (Kaypak ve Bimay, 2016: 99; Korucu, 2014: 259).

Suriye’den Türkiye’ye sığınan yabancılar son zamanlarda ülkedeki düzensiz göç olaylarındaki artışın en önemli nedenlerinden birisidir. Bu göçmenlerin büyük bir çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşmakta olup kamplar haricinde güç koşullar içerisinde yaşamaktadırlar (Altun, 2015: 134). Cinsiyet ve küçüklük gibi vasıflardan kaynaklanan savunmasızlığın kaçakçının denetim gücünü artırdığına kuramsal bölümde değinilmişti. Dolayısıyla bu iki vasfın Türkiye’deki göçmen kaçakçılığını kolaylaştırıcı bir nitelik arz ettiği ifade edilebilir.

Üstelik göç sırasında ve sonrasında bireyin yeni toplumla kaynaşamaması bir dizi ciddi ruhsal soruna da neden olmaktadır. Yurt dışına giden Türk vatandaşlarının yanı sıra Türkiye'ye gelen göçmenlerin de bu süreci yaşadığı bilinmektedir. Bu durumdan en fazla çocuklar ve kadınlar etkilenmektedirler (İlgar ve Coşkun İlgar, 2015: 160). Toplumla kaynaşamamada mülteci olmanın getirdiği zorlu koşulların da etkili olduğu söylenebilir (Akyol Kahveci, 2015: 444-445).

Diğer yandan doğu bölgelerimizde güvenlik mülahazalarıyla yaşadıkları yerleşim yerlerini terk etmek zorunda kalan (Çağlayan, 2015: 369) kadın ve çocukların önemli bir yer teşkil ettiği Türk vatandaşlarının da düzensiz göçe açık durumda oldukları söylenebilir.

4.5. Türkiye’de İnsan Ticareti Sorunu

1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren yeni Türk Ceza Kanunu’nun 80. maddesinin 1. fıkrasına göre;

“Zorla çalıştırmak veya hizmet ettirmek, esarete veya benzeri uygulamalara tabi kılmak, vücut organlarının verilmesini sağlamak maksadıyla tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kandırmak veya kişiler üzerindeki denetim olanaklarından veya çaresizliklerinden yararlanarak rızalarını elde etmek suretiyle kişileri tedarik eden, kaçırın, bir yerden başka bir yere götüren veya sevk eden, barındıran kimsenin yapmış olduğu fiil”

insan ticareti olarak tanımlanmaktadır (T.C. Resmî Gazete, 2004).

Bu fiili işleyen kişiye 8 yıldan 12 yıla kadar ve on bin güne kadar adli para cezası verileceği belirtilmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023c).

Yabancıların ev işlerinde istihdam edilmesini de öngören Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun 6 Eylül 2003’te yürürlüğe girmiştir. Yabancılarla çalışma izinleri bu tarihten itibaren Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından verilmeye başlanmıştır.

Vatandaşlık Kanunu’nda aynı yıl bir değişiklik yapılmıştır. Bundan böyle evlenme işlemleri esnasında yabancı bir kadın beyan yoluyla Türk vatandaşlığı kazanamayacaktı. Bunun için yabancı kadının en az üç yıl evli kalması ve evliliğinin devam etmesi şartı aranmaktadır.

25 Şubat 2004 tarihinde yürürlüğe giren Kara Ulaştırma Yönetmeliği uyarınca (12, 53, 60. maddeler) insan ticareti veya kaçak yolcu taşımacılığı konusunda haklarında mahkûmiyet yönünde kesinleşmiş yargı kararının mevcut olması durumunda bu kişilerin yetki belgelerinin iptal edileceği belirtilmektedir.

2003 yılı AB-Türkiye Mali İşbirliği Programı çerçevesinde İçişleri Bakanlığınca, 2006 yılı başından itibaren yürütülmekte olan “İnsan Ticaretiyle Mücadelede Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi Projesi” kapsamında ikinci ulusal eylem planı hazırlanmıştır.

YUKK. 48. maddesinde insan ticareti mağdurlarına yönelik koruyucu önlemlere yer verilmektedir. Buna göre insan ticareti mağduru oldukları/olabilecekleri yönünde haklarında kuvvetli şüphe bulunan kişilere valiliklerce 30 gün süreli ikamet izni verilmesi öngörülmektedir. Yabancıların yaşadığı olumsuzlukların etkisinden kurtulması amacını taşıyan bu hak azami 6 aylık sürelerle 3 yıla kadar uzatılabilmektedir. Aynı kanunun 55. maddesi mağdurun sınır dışı edilmesini yasaklamaktadır.

Kanunun uygulanmasını sağlamak üzere İçişler Bakanlığınca çıkarılan 17.03.2016 tarih ve 29656 sayılı “İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkındaki Yönetmelik” 17.03.2016 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Yönetmelikte özetle suçun önlenmesi ve suçla mücadelenin yanı sıra mağdurun korunmasına yönelik tedbirlere yer verilmektedir.

Bu yasal düzenlemelerin yanı sıra bir dizi idari düzenleme de hayata geçirilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023c).

30.01.2016 tarihinde Avrupa Konseyi İnsan Ticaretiyle Mücadele Sözleşmesi (GRETA) TBMM tarafından kabul edilmiştir.

Ekim 2002’de “İnsan Ticareti ile Mücadele Ulusal Görev Gücü” kurulmuştur. Böylece suç ve suçun önlenmesiyle mücadelenin gerçekleştirilmesi için kurumlar arasında eşgüdüm ve iş birliği hayata geçirilmiştir. Ulusal Görev Gücü kapsamında yapılan çalışmalar neticesinde Başbakanlık tarafından onaylanarak yürürlüğe giren “İnsan Ticaretiyle Mücadele Ulusal Eylem Planı” hazırlanmıştır. Aralık 2014 yılına kadar toplam olarak 20 “Ulusal Görev Gücü Toplantısı” gerçekleştirilmiştir. 2013 yılında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kurulmasıyla birlikte görev ve yetkileri bu

müdürlük içinde oluşturulan İnsan Ticareti Mağdurlarını Koruma Daire Başkanlığı'na devredilmiştir. İnsan ticaretinin uluslararası boyutu konusunda Dışişleri Bakanlığı yetkilendirilmiştir.

Uluslararası bağlamda (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023c);

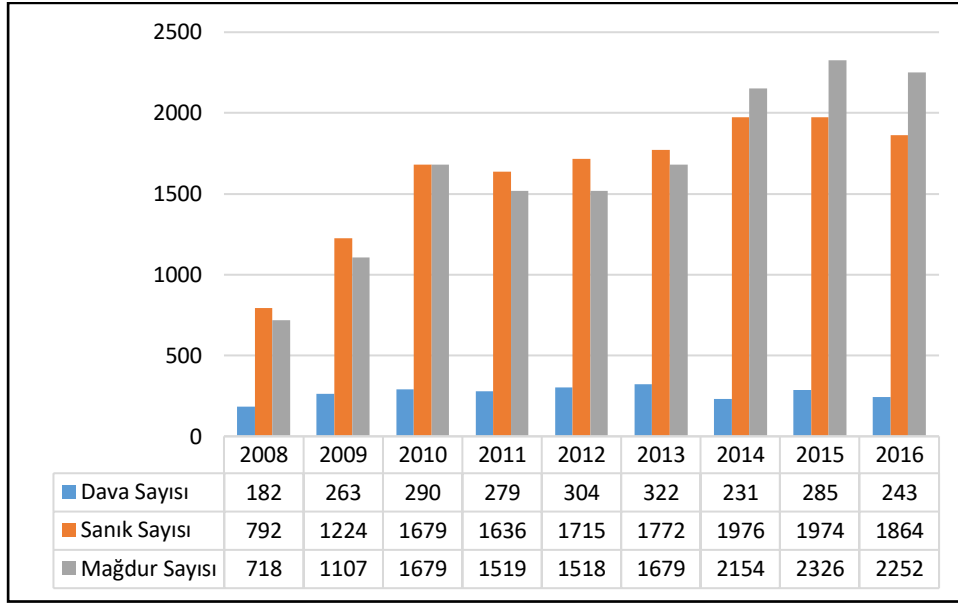
Türkiye birçok devletle insan ticaretiyle mücadele bağlamında iş birliği protokolleri imzalamıştır. Beyaz Rusya, Gürcistan, Kırgızistan, Moldova ve Ukrayna bu devletlerarasında yer almaktadır. Buna ek olarak kaynak ülkelerle yapılan iş birliği çalışmaları neticesinde İçişleri Bakanlığınca gerektiğinde ortak operasyonlar düzenlenebilmektedir.

UGÖ ile iş birliği neticesinde 2003 yılında İnsan Ticareti için Acil İletişim Hattı olarak kurulmuştur. Böylece ilk faaliyetlerini bir iş birliği projesi olarak yerine getiren Alo 157, 2014 yılında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından devralınmış, sorumluluk alanı genişletilmiş, 2015 yılından itibaren Yabancılar İletişim Merkezi (YİMER) adıyla hizmet vermeye başlamıştır. 1 Ocak 2020'de Peştunca dilinin de eklenmesiyle Türkçe, İngilizce, Arapça, Farsça, Rusça, Almanca olmak üzere toplam yedi dilde 24 saat esasına göre hizmet vermektedir.

AB'nin Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı'ndan (IPA) yararlanılarak "İnsan Ticareti Mağdurlarının Korunması Projesi" Temmuz 2014'te yürürlüğe girmiştir. Uluslararası Göç Örgütü tarafından uygulanacak proje çerçevesinde, mağdur tespit sürecinin etkinleştirilmesi; insan ticareti mağdurlarına sağlanan korumanın güçlendirilmesi, mağdur tespiti ve korumasında farkındalığın artırılması, kapasite artırımı, 157 Acil Yardım hattının desteklenmesi, veri ve istatistik toplamaya ilişkin yazılım için teknik destek sağlanması öngörülmüştür.

İnsan ticareti suçunun sınır aşan doğası nedeniyle Türkiye uluslararası iş birliği girişimlerine özel önem vermektedir. 2017 yılında bu konuda ikili iş birliği yapılan ülkelerin sayısı 92'ye ulaşmıştır. Uluslararası iş birliğinin sağlanması için Ulusal İş birliği Gücü yerine yönetmelikle İnsan Ticareti Komisyonu kurulmuştur (GİB, 2017b: 88);

Şekil 4.3 Göç İdaresi Başkanlığı'nın 2016 yılında yayımladığı göç raporundan yararlanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 4.3. Türkiye’de İnsan Ticareti Konulu Ceza Davaları.

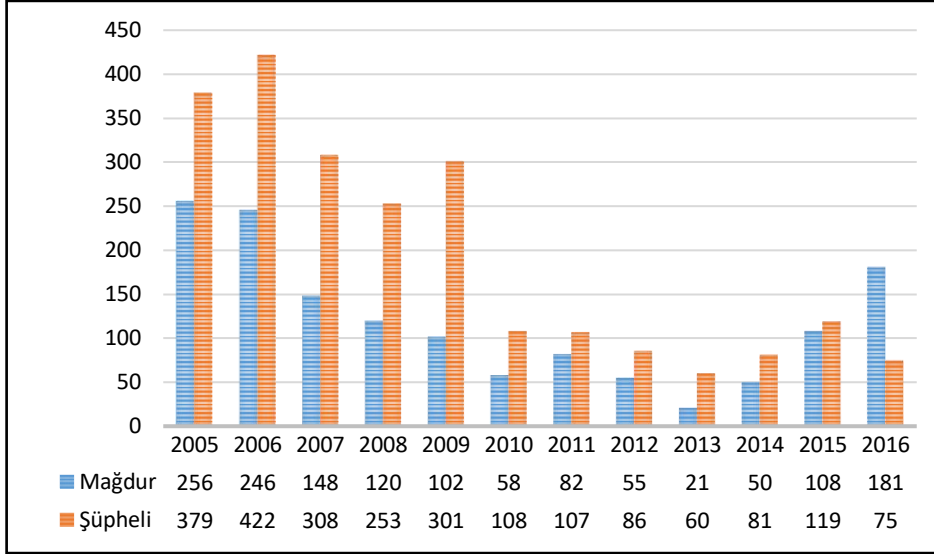
Kaynak: GİB, 2017b.

Şekil 4.3’te 2008-2016 yıllarının kapsayan veriler incelendiğinde sanık sayısında aşırı bir dalgalanma gözlemlenmezken 2013 yılından sonra insan ticareti suçuyla ilgili ceza davalarına ilişkin mağdur sayılarında belirgin bir artış olduğu görülmektedir.

Şekil 4.4. Göç İdaresi Başkanlığı’nın 2016 yılına ait göç raporundan yararlanılarak oluşturulmuştur. 2016 yılında insan taciri olarak tespit edilenlerin sayısı 2015 yılına göre %36’lık bir azalışla %75 olmuştur. Diğer yandan 2015’ten sonra mağdur sayısında belirgin artış kaydedilmektedir.

Aynı istatistik verileri Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Başkanlığı’nın yıllık programları üzerinden değerlendirildi.

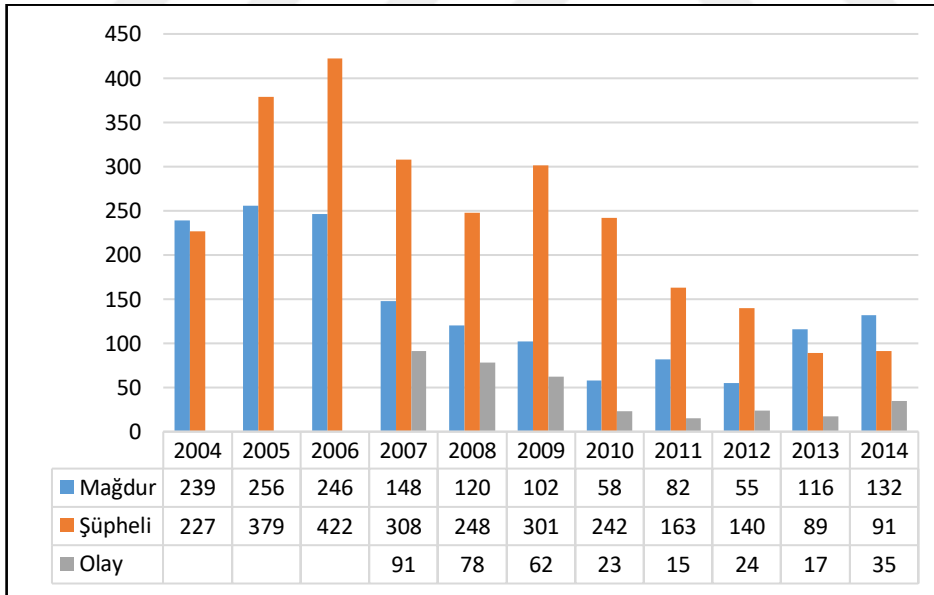
Göç İdaresi Başkanlığı’nın veri aktarımında insan ticareti mağdur sayılarında 2012 ve 2013 yılları için, insan taciri sayılarında 2008, 2010, 2011, 2012, 2013 ve 2014 yılları için farklılıklar gözlemlenmektedir.

Şekil 4.4. GİB'e Göre Türkiye'de İnsan Ticareti Mağdur ve Şüpheli Sayıları

Kaynak: GİB, 2017b.

Şekil 4.4'te 2005-2016 yılları arasını kapsayan veriler Göç İdaresi Başkanlığı'nın 2016 göç raporundan yararlanılarak oluşturulmuştur. Şekil 4.5 ise 2004-2014 yılları arasını kapsayan EGM, KOM Başkanlığı verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 4.5. KOM'a Göre Türkiye'de İnsan Ticareti Olaylarına İlişkin Yıllık İcmal

Kaynak: Kom. Pol, 2017.

2004-2014 yılları arasını kapsayan ve iki kurum tarafından yayımlanan veriler arasında bazı yıllar için farklılıklar görülmektedir. 2013 yılında kurulmasından sonra

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün insan ticaretine ilişkin verileri tekrardan gözden geçirerek verilerde düzeltmeler yaptığı değerlendirilmektedir.

Gül ve Güler 2013 yılında yapmış oldukları bir çalışmada mağdur sayılarındaki düşüşleri yasal yaptırımların yanı sıra potansiyel kurbanlara yönelik insan kaçakçılığı konusundaki farkındalık programlarının düzenlenmesine bağlamaktadırlar (Gül ve Sarıkaya Güler, 2016: 103).

4.6. Göçmen Kaçakçılığı ile Mücadelesinde Türkiye'nin Yöntem ve Araçları

Yasa dışı/düzensiz göç ve daha özelde göçmen kaçakçılığıyla mücadele yöntemleri dolaylı ve doğrudan olmak üzere ikiye ayrılabilir. Vize iş ve işlemlerinin yönetimi, kayıt dışı ekonomiyle mücadele yöntemleri, yabancıların çalışma izinleri mevzuatı dolaylı yönlerden düzensiz göçle mücadelenin başarısını etkilemektedir. Doğrudan mücadele yöntemleri ise daha çok ceza işletim sistemi ve sınır uygulamalarıyla varlık göstermektedir.

4.6.1. Türkiye'nin Düzensiz Göçle Dolaylı Mücadele Yöntemleri

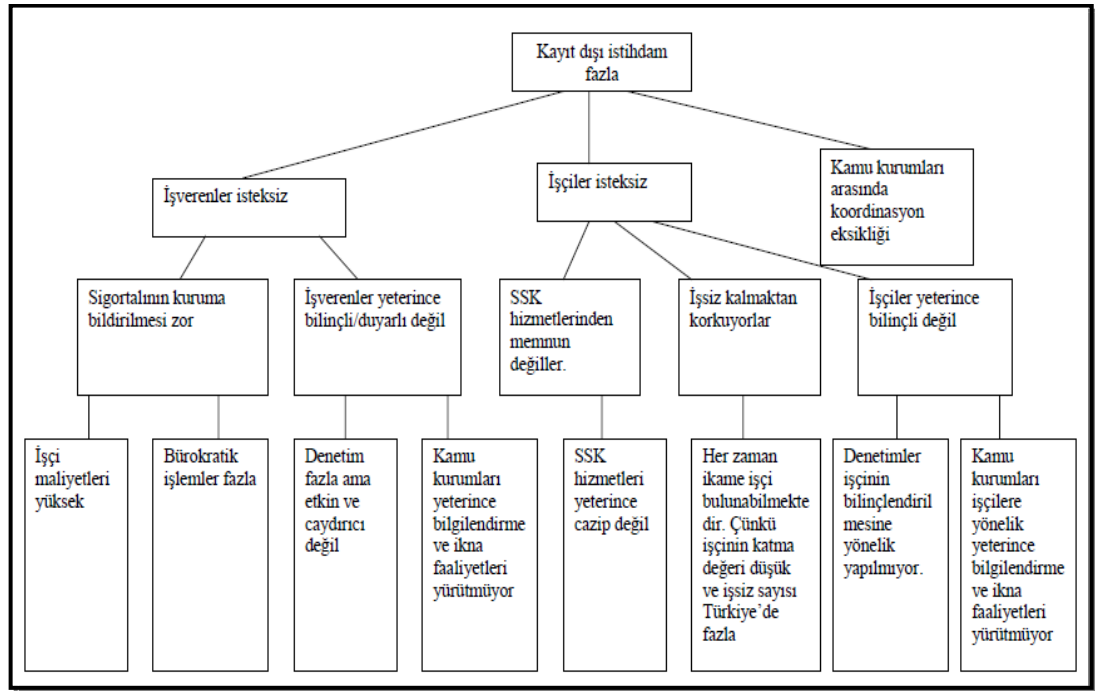
Düzensiz göçle mücadelenin başarısını dolaylı yönlerden etkileyen tedbirler bu kapsamda ele alınabilir. Analitik değerlendirmelerden ve konuya ilişkin alan çalışmalarından kayıt dışı istihdamın geniş yelpazesinin Türkiye yönlü düzensiz geçişlerin cazibesini artırdığı sonucuna varılmıştı. Çoğu zaman ve son zamanlarda bu iki olgunun birbirini besler hâle geldiği söylenebilir. Bu nedenle öncelikle kayıt dışı ekonomi ve istihdamla mücadele yöntemlerinin düzensiz göçe olan etkileri ele alınmaktadır.

a) Kayıt dışı İstihdam ve Ekonomiyle Mücadele

“Kayıt dışı istihdam, istihdam faaliyetlerinin resmi belgelere yansıtılmaması ya da gerçekleştirilen istihdamın süresi ve alınan ücret miktarının resmi makamlara eksik bildirilmesidir. Kayıt dışı istihdam kavramı, özellikle 1973 Petrol Krizi ile ortaya çıkan yüksek enflasyon ve işsizlik, neoliberal politikalar, küreselleşme sürecinin olumsuzlukları gibi etkenlerle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde güncellik kazanmıştır. Kayıt dışı istihdam, 1980 sonrası Türkiye’de de belirginleşerek 1990’lardan itibaren % 50’lere ulaşmış, söz konusu % 50’lik seviye 2000’li yılların başlarına kadar sürmüştür. Alınan önlemler çerçevesinde kayıt dışı istihdam oranı, 2008’de % 43’lere, 2015’te on puan gerileyerek % 33’lere gerilemiştir. Ne var ki

Türkiye için % 33'lük kayıt dışı istihdam oranının hâlâ yüksek boyutta olduğu" kabul edilmektedir (Mahiroğulları, 2017: 547). Kayıt dışı istihdamın yaygın olması Türkiye’de yabancı kaçak işçi çalışması için de uygun ortamlar oluşturmaktadır.

Düzensiz göçmenler dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de genellikle hizmet sektöründe ve düşük vasıflı (3D) iş kollarında çalışmaktadırlar. Kayıt dışı istihdam olanaklarının yaygın olması gerek yasal yollarla giriş yapıp çalışma izni olmayan göçmenler gerekse ülkeye yasa dışı yollardan girerek iş arayan göçmenler için uygun fırsatlar oluşturmaktadır. Kayıt dışı istihdam sorunuyla mücadelenin yalnızca işgücü piyasaları değil göçmen kaçakçılığı olayları üzerinde de doğrudan ve dolaylı etkileri bulunmaktadır. Her şeyden önce transit ülke üzerinde geniş kayıt dışı istihdam olanakları göçmenin daha sonraki yolculuğunun maliyetlerini karşılayabilmek için ilave gelir elde etme olasılığını güçlendirmektedir. Göçmenin görünmezlik sorunu kayıt altında çalışmasına engel teşkil etmektedir (Ekin, 2000: 267). Kayıt dışı istihdamın Türkiye’de yaygın olmasının bir dizi nedeni bulunmaktadır. ÇSGB tarafından hazırlanan 04.10.2006 tarih ve 26309 sayılı genelgede Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Projesi (KADİM) yer almaktadır. KADİM’e göre Türkiye’de kayıt dışı istihdamın yaygın olmasını nedenleri Çizelge 4.3’te özetle ifade edilmektedir.

Çizelge 4.3. Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamın Yaygınlık Nedenleri

Kaynak: T.C. Resmi Gazete, 2006d; Mahiroğulları, 2017: 552-557.

Bunların yanı sıra işletmelerin yapısı ve rekabet gücü sorunu, hızlı nüfus artışı, kırdan kente göçün sürmesi; işgücünün niteliği, eğitim ve bilinç seviyesinin yetersizliği, işgücü üzerindeki sigorta primi ve vergi yükü gibi kesintilerin yüksekliği; işverenler üzerindeki sigorta primleri ve tazminatlar, Türkiye’deki kayıt dışı istihdam sorununun nedenleri arasında sıralanabilir.

“Afganistan’ın Ruslar tarafından işgali, İran-Irak Savaşı, Sovyetler Birliği’nin dağılması, Irak ve Suriye’deki iç karışıklıklar pek çok kişiyi mülteci durumuna düşürdüğünden bu kişiler ülkelerini terk ederek coğrafi konumu itibarıyla Avrupa’ya giden transit geçiş yolları üzerinde bulunan Türkiye’ye kaçak yollardan giriş yapmıştır. Dolayısıyla söz konusu dış göçler, Türkiye’de kayıt dışı istihdamın artmasında kayda değer etkenlerden birisi hâline gelmiştir. 1990’larda, İran, Irak, Afganistan, Bangladeş ve Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla Bulgaristan, Romanya, Moldova’dan kaçak yollarla, benzer şekilde 2012 sonrası Suriye’de yaşanan iç karışıklık sonrası üç milyondan fazla Suriyeli Türkiye’ye sığınmıştır. Yoğun işsizlik sorunuyla mücadele edilen Türkiye’de, kırsal kesimden iç göç yoluyla kentleşen işgücü, kayıt dışı sektörlerde yaşam olanakları ararken özellikle 1990 sonrası, kaçak yabancı işçilerin sayısının giderek artması istihdam sorununu daha da ağırlaştırmıştır. Türkiye’ye giriş yapan yabancı sayısından çıkış yapan yabancı sayısı çıkarıldığında kalan rakam kaçak yabancı sayısını vermektedir”. Bu rakamdan, sınırlı sayıdaki çalışma izni verilen yabancılar düşüldüğünde Türkiye bir milyonu aşan önemli bir kaçak yabancı sayısı ile karşı karşıya kalmaktadır (Mahiroğulları, 2017: 555-556).

Türkiye’de düzensiz göçmen sayısı ile kayıt dışı istihdam arasındaki ilişki göz ardı edilemeyeceğine göre kayıt dışı istihdamla mücadele faaliyetleri düzensiz göçmen sayıları ve Türkiye’deki kalış sürelerini dolaylı yollardan etkileyecektir. Türkiye 2000’li yılların ortalarından itibaren kayıt dışı istihdamla mücadele konusunda bir dizi girişimde bulunmuştur. Bu girişimlerden önem arz edenleri aşağıdaki gibidir.

i) 05.05.2005 tarih ve 5345 sayılı Gelir İdaresi Başkanlığı’nın Teşkilat Görevleri Hakkında Kanun ile Gelir İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. GİB kendisine vizyon olarak kayıtlı ekonomiyi teşvik, vergi ve diğer gelirleri mükellefleri gönüllü uyumu ve kaliteli hizmet sağlayarak toplamayı hedeflediğini ifade etmektedir. Bu kapsamda, Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Strateji Eylem Planı (2008-2010) 05.02.2009 tarihli ve 27132 sayılı Resmî Gazete’de 2009/3 sayılı Başbakanlık Genelgesi olarak

yayımlanmış ve Planda yer alan eylemlere ilişkin gerçekleştirmeler Gelir İdaresi Başkanlığı'na izlenmiştir. Diğer taraftan 2011 Yılı Programının 31 No.lu Tedbirinde, söz konusu eylem planının 2011-2013 yıllarını kapsayacak şekilde güncelleneceği hususuna yer verilmiş, bu çerçevede; mükelleflerin gönüllü uyumunun artırılması, denetim kapasitesinin güçlendirilmesi, yaptırımların caydırıcılığının artırılması, veri tabanı paylaşımı ve toplumsal bilincin artırılması amacıyla Gelir İdaresi Başkanlığı'nın "<http://www.gib.gov.tr>" resmî internet adresinde "KADİM (2011-2013)" yayımlanmıştır (T.C. Resmi Gazete, 2011a). Bu programda yer alan gerçekleştirmeler de Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından izlenmiştir.

ii) Aynı amaçlarla Kalkınma Bakanlığınca Onuncu Kalkınma Planı Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması Programı Eylem Planı düzenlenmiştir. Planda kayıt dışı ekonominin son yıllarda alınan önlemlere ve kaydedilen aşamalara rağmen Türkiye açısından hâlen önemli sorun alanlarından birisi olmaya devam ettiğinden kayıt dışılığın azaltılmasına yönelik çabaların istihdamın yanı sıra gelir dağılımını da iyileştireceği, iktisadi verimliliği, rekabet gücünü ve gelirleri artıracığı ifade edilmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015a). Eylem planının koordinatörü Gelir İdaresi Başkanlığı'dır.

iii) İş yükünün azaltılması, etkinlik, verimlilik, sağlıklı bir karar destek ve yönetim sisteminin gerçekleştirilmesi için bir dizi girişimde bulunulmuştur. Bu girişimlerden ilki VEDOP olarak bilinen Vergi Daireleri Tam Otomasyon Projesi'dir. Projenin geçmişi 1995 yılında CyberSoft firması tarafından ve benzer amaçları taşıyan pilot projeye dayanmaktadır. Projenin başarıya ulaşması neticesinde 1998 yılında VEDOP-1, 2004 yılında VEDOP-2 ve 2007 yılında ise VEDOP-3 projesi yürürlüğe girmiştir (Cenikli ve Şahin, 2013: 38-51). Projenin iki aşamasının toplam maliyeti yaklaşık 173 milyon YTL'yi bulmuştur. Cybersoft, VEDOP-1 için 5000 adam.ay, VEDOP-2 için 3000 adam.ay işgücü harcamıştır. Bu hâliyle VEDOP, Türkiye'de gerçekleşen en büyük kamu projelerindendir (Yavaş, 2005: 1).

VEDOP-1 ile vergi dairesinin faaliyetlerinde etkinlik ve verimliliğin iyileştirilmesi, bilgisayar ortamında elde edilen verilerden sağlıklı karar ve yönetim mekanizması oluşturmak üzere yararlanılması, otomasyona geçilerek iş yükünün azaltılması amaçlanmaktaydı. VEDOP-2 ile merkezde kurulan sistemler sayesinde bilgisayarlı denetime geçilerek kayıt dışı ekonomiyle mücadelede kayda değer bir adım atılmıştır.

VEDOP-3 ile e-haciz isimli elektronik proje geliştirilerek amme alacaklarını tahsili, bu yönde gerçekleştirilen takip masraflarıyla (posta, kırtasiye vb.) iş yükünün azaltılması ve zaman tasarrufu sağlanmıştır (Şakar, 2011: 71-72).

2008 yılından itibaren elektronik vergilendirme uygulamaları eklenen yeni alt projelerle VEDOP-4 ve benzeri bir adlandırma yapılmaksızın varlığını sürdürmüştür.

iv) Mükellef haklarını gözeten, adil, nesnel ve etkin bir çalışma anlayışına sahip, mesleki ve etik değerleri yüksek, maliye politikasına katkı veren faal ve öncü bir denetim birimi olmayı vizyon olarak belirleyen Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Maliye Bakanlığı'nda hizmet birimi olarak Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı'nın oluşturulmasıyla bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılması; 06.04.2011 tarihli ve 6223 sayılı Kanunun verdiği yetkiye dayanılarak, Bakanlar Kurulu'na 07.07.2011 tarihinde kararlaştırılmıştır (T.C. Resmi Gazete, 2011c).

v) 2006 yılında ÇSGB tarafından hazırlanan (KADİM) Projesi yayımlanmıştır. Bu projeye Türkiye'de kayıt dışı istihdama ve yabancı kaçak işçi istihdamına neden olan unsurların ortadan kaldırılarak kayıtlı istihdama geçişe katkıda bulunulmasının hedeflendiği, projede denetimin etkin, caydırıcı olarak uygulanması, bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri, mevzuat değişikliklerinin yapılması ve bürokratik engellerin kaldırılması başlıkları altında dört adet faaliyetin sürdürüleceği, bu faaliyetlerle kayıt dışı çalışanların kayıt altına alınması ve yabancı kaçak işçiliğinin en az seviyeye indirilmesinin hedeflendiği belirtilmektedir (T.C. Resmi Gazete, 2016d: 1).

Proje metninde sosyal güvenlik kurumlarına kayıtlı olmadan çalışanların önemli bir kısmının aynı zamanda yasa dışı çalışmakta olduğu, bu şekilde çalışanların; çalışan çocuklar ve yabancı kaçak işçiler olarak ortaya çıktığı ifade edilirken yabancı kaçak işçi olarak değerlendirilenlerin (T.C. Resmi Gazete, 2016d: 2);

Ülkeye yasal yollardan girmekle birlikte yasal olmayan yollardan çalışanlardan, ülkeye hem yasa dışı yollardan giren hem de burada yasa dışı olarak çalışanlardan, vatandaşlık için başvurmuş, ülkeye yasal şekilde girerek ikamet tezkeresi ile oturup çalışanlardan, yasal yollardan giriş yapmakla beraber başka bir ülkeye varmak üzere çaba sarf ederken çalışanlardan, mülteci olarak çalışanlardan oluştuğu, belirtilen durumlardan birinde bulunan ve çalışan bireylerin durumlarının o ülkenin hukuk kurallarına aykırı durum oluşturduğu ifade edilmektedir.

vi) Mali Suçları Araştırma Kurulu kayıt dışılıkla mücadeleye yönelik çabalarını yoğunlaştırmıştır. 2014 yılı faaliyet raporunda kara para aklama ve terörün finansmanı ile mücadelenin MASAK'ın öncelikli stratejik amacı olduğu vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra MASAK, kayıtlı ekonomiyi geliştirmek için çaba sarf etmektedir.

2012 yılında başlanan ve 2014 yılı itibarı ile de devam edilen yeni “elektronik şüpheli işlem bildirim sistemi” uygulamasından alınan sonuçların değerlendirilerek, sonuç almaya yönelik nitelikte şüpheli işlem bildirimlerinin ediminin gözetilmesi; suç gelirlerinin aklanması ve terörün finansmanı suçlarına ilişkin alınan bildirimlerin en kısa sürede değerlendirilerek neticeye ulaştırılması, kara para aklama ve terörün mali olarak desteklenmesinin önüne geçmek üzere çabanın artırılması; bu amaç doğrultusunda iş birliği ve eşgüdüm hâlinde olunan yasa uygulama birimlerinin, diğer ilgili kurum ve kuruluşlarla etkin ve proaktif çalışmalar yürütmesi ve yükümlülerin farkındalıklarının artırılarak uyum denetimlerinin sağlanması, yığın veriler üzerinden, risk bazlı yaklaşım çerçevesinde incelemelerde bulunularak elde edilen verilerin diğer kurumlarla paylaşılması; uyuşturucu kaçakçılığı, sigara kaçakçılığı, tefecilik, akaryakıt kaçakçılığı, insan ticareti ve bilişim suçları gibi öncül suçlardan edinilen gelirlerin aklanmasının önlenmesi; uluslararası istihbari iş birliğinin artırılması; terörün finansmanını önlenmesi amacıyla kurumsal kapasitenin geliştirilmesi; mal varlıklarına el konulmasına ilişkin adli birimlerden gelecek taleplere daha etkin cevap verme kapasitesinin geliştirilmesi; aklama suçu incelemelerinde ve yükümlülük denetimlerinde etkinliğin artırılması ve hızlı sonuç alınmasına yönelik çalışmalarda bulunulması gibi hususlara öncelik tanınmıştır (MASAK, 2014: 16-17).

vii) Bakanlar Kurulu'nun 2006 yılı programında kayıt dışı istihdamla mücadelenin makro iktisadi amaçlar kısmında maliye politikalarının bir parçası olarak ele alındığı görülmektedir. Programın istihdam bölümünde kayıt dışı istihdam sorunundan daha ayrıntılı bir şekilde bahsedilmektedir. Ayrıca programda çalışanların %45'inin kayıt dışı çalıştığı konusunda tahminde bulunmaktadır (T.C. Resmî Gazete, 2005a). 2006 yılında ÇSGB tarafından hazırlanan KADİM Projesi'nde bu oranın %50'den fazla olduğu ifade edilmekteydi.

2007 yılından itibaren yıllık programlarda kayıt dışı istihdamın ayrı bir başlık altında ele alındığı görülmektedir (T.C. Resmî Gazete, 2006a).

viii) Başarı kazanılması kurumlar arası iş birliğinin yanı sıra başta kamuoyu olmak üzere tüm tarafların desteğinin de alınmasını gerektirdiğinden tütün ve tütün mamulleri kaçakçılığı ile mücadele kapsamında bir dizi tedbir alınmıştır. Bu kapsamda, Gelir İdaresi Başkanlığı ve ilgili kamu kurum ve kuruluşların katılımıyla geniş kapsamlı bir mücadele stratejisi belirlenerek, tütün ve tütün mamulleri kaçakçılığını önlemeye yönelik olarak Başkanlığın <http://www.gib.gov.tr> resmi internet adresinde yayımlanan “Tütün ve Tütün Mamulleri Kaçakçılığı ile Mücadele Eylem Planı (2011-2013)” hazırlanmıştır (T.C. Resmi Gazete, 2011d). Bu yönde meydana gelen kaçakçılık faaliyetleri vergi kayıplarına da neden olduğundan planın koordinatörlüğü Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından gerçekleştirilmektedir.

ix) 2006 yılından itibaren hükümetin temel makro iktisadi değişkenlere ilişkin hedeflerinin yansıtıldığı Orta Vadeli Programlarda (OVP) kayıt dışı ekonominin sorunlu alanlardan birisi olarak ele alındığı görülmektedir. Üçer yıllık dönemleri kapsayan orta vadeli programlardan ilki olan 2006-2008 OVP’de kayıt dışı ekonomi sorununun daha az yer kapladığı görülmektedir. Programda kayıt dışı ekonomiden vergi politikasının amaçları kapsamında bahsedilmiş ayrıca işgücü maliyetlerini artırmak suretiyle kayıt dışılığı teşvik eden diğer yükümlülükler gözden geçirilip yeni mevzuat düzenlemelerinin işletmelerin ve sektörlerin rekabet gücü üzerindeki etkilerinin dikkate alınacağı, “işletmelerin rekabet gücünün geliştirilmesi” konu başlığında ele alınmıştır (T.C. Resmî Gazete, 2005b). 2006-2008 OVP’de planın ana hedef olarak kamu ve özel kesim için öngörülebilirliği artıracak bir yol haritası çizme gayretinde olduğu, böylece güven ve istikrara katkıda bulunulacağı ifade edilmektedir.

“2007-2009 OVP’de kayıt dışı istihdam sorunu kamu gelir politikası konu başlığı altında ele alınmıştır. Kayıt dışı ekonomiyi ödüllendiren, kamuya olan güveni sarsan, kayıt dışılığı özendiren ve kamu gelirlerinde kayba neden olan her türlü af ve borç yapılandırılması beklentisinin önüne geçileceği, ekonomi içinde haksız rekabete yol açan kayıt dışılıkla etkin mücadele sonucunda oluşacak kaynakların, işlem vergileri başta olmak üzere vergi ve sosyal güvenlik prim oranlarının indiriminde kullanılacağı” ifade edilmektedir (T.C. Resmi Gazete, 2006c).

“2008-2010 OVP’de ekonomide kayıt dışılığın azaltılması rekabet gücünün artırılması, ekonomide haksız rekabetin önlenmesi ve kamu finansmanının sağlıklı bir yapıya kavuşturulması hedefleri doğrultusunda kayıt dışılığın azaltılması temel amaç

olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede; kayıt dışılıkla etkin mücadele kapsamında toplumun tüm kesimlerinin desteklediği bir strateji uygulanacağı, kayıt dışılığın azaltılması amacıyla başta vergi denetimi olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarının denetim kapasitesi beşerî ve teknolojik altyapı yönünden geliştirileceği, kayıt dışılıkla mücadele kapsamında, ödenmesi gereken verginin doğruluğunu sağlamaya yönelik olarak vergi sisteminde ürün izleme sistemi, ulusal marker uygulaması ve benzeri vergi güvenlik müesseselerinin oluşturulmasına ve etkin şekilde uygulanmasına yönelik çalışmaların sürdürüleceği, başta Gelir İdaresi Başkanlığı ve Gümrük Müsteşarlığı olmak üzere ilgili tüm kamu kurumlarının teknik ve idari altyapısı güçlendirilerek akaryakıt, tütün mamulleri ve alkollü içkiler öncelikli olmak üzere tüm ithalat kalemleri bazında kaçakçılıkla etkin bir şekilde mücadele edileceği, kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı istihdamın azaltılmasına yönelik olarak kamu kurumları arasındaki koordinasyonun artırılacağı, kayıt dışı işletme, kişi ve çalışanların kayıt altına alınabilmesini teminen kayıtlı sistemin güçlendirileceği; kayıt dışı ekonomiyi ödüllendiren, kamuya olan güveni sarsan, kayıt dışılığı özendiren ve kamu gelirlerinde kayba neden olan her türlü af ve borç yapılandırılması beklentisinin önüne geçileceği, kayıt dışılıkla mücadelede toplumsal duyarlılığı artırmak amacıyla toplumun bilgilendirilmesine yönelik faaliyetlerin artırılacağı” ifade edilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 2007).

2009-2011 OVP’de kayıt dışı ekonomiyle ilgili olarak bir önceki OVP’ye benzer tedbirler ele alınmıştır (T.C. Resmî Gazete, 2008).

2010-2012 OVP’de istihdamın artırılması ve kayıt dışılığın azaltılması amacıyla, esnek çalışma metotlarına güvenceli esneklik yaklaşımı kapsamında yaygınlık kazandırılacağı temel amaç ve reform alanları bağlamında ele alınmaktadır. Kayıt dışı istihdam kamu gelirlerinin artırılması, ticaret hizmetleri ve işgücü piyasalarının geliştirilmesi sorunları bağlamında ele alınmaktadır (T.C. Resmî Gazete, 2009).

Ekonomide kayıt dışılığın azaltılması başlığında program döneminde, ekonomide rekabet gücünün artırılması, haksız rekabetin önlenmesi ve kamu finansmanına katkıda bulunulması hedefleri doğrultusunda, ekonomide kayıt dışılığın azaltılmasının temel amaç olduğu vurgulanmaktadır. 2009 yılında uygulamaya konulan KADİM’e atıfta bulunulmuş, kayıt dışılıkla mücadelede denetimlerin önemine ve teknolojik ve beşerî altyapının iyileştirilmesine değinilmiştir (T.C. Resmî Gazete, 2009).

2011-2013 OVP’de Kayıt dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planının güncellenmesi gereği üzerinde durulmuştur (T.C. Resmî Gazete, 2010).

2012-2014 OVP’de e-Ticaret başta olmak üzere elektronik ortamda yapılan işlemlerden vergi kayıplarının önleneyeği, vergiye uyumun artırılması ve vergi tabanının genişletilmesine yönelik çalışmalara devam edileceği ifade edilmektedir. Ayrıca ilk kez ödemeler dengesi açıklarının kapatılmasında kayıt dışılıkla mücadeleye yer verilmesi gereğinden söz edilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 2011; T.C. Resmî Gazete, 2011b).

2013-2015 OVP’de akaryakıt, içki ve tütün mamulleri kaçakçılığı başta olmak üzere kaçakçılıkla etkin bir şekilde mücadele edileceği kayıt dışı ile mücadele bağlamında yer bulmuştur (T.C. Resmî Gazete, 2012).

2014-2016 OVP’de gerek kayıt dışı istihdam gerekse kazanılan kayıt dışı ücretle mücadele edilmek suretiyle kayıtlı işçi sayısının artırılması ve prim tabanının genişletilmesi kararlaştırılmıştır. Bu planda artık kayıt dışı ekonomi ayrı bir başlık altında ele alınmamaktadır (T.C. Resmî Gazete, 2013b).

2015-2017 OVP’de bu program dönemindeki kayıt dışılıkla mücadelelerin Onuncu Kalkınma Planı çerçevesinde etkin bir şekilde gerçekleştirileceğine yer verilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 2014).

Gerek 2016-2018 OVP’de gerekse 2017-2019 OVP’de kayıt dışı istihdama ilişkin farklı bir uygulama veya düzenlenmenin olmadığı önceki OVP’lerdeki temennilerin tekrar edildiği görülmektedir (T.C. Resmî Gazete, 2015).

2018-2020 OVP’de Mevsimlik tarım işçilerinin izlenmesine yönelik izleme sistemi, çocuk işçilikle mücadele, kurumlar arası veri paylaşımı ve toplumsal farkındalığın artırılarak vergi kaybının yüksek olduğu alanlarda kayıt dışı ekonomiyle mücadelenin sürdürülmesi, işgücü piyasasının etkinleştirilmesinde dijital dönüşüm ve teknolojik değişime uyum sağlanması konularına değinilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 2017).

2019-2021 OVP’de de bir önceki OVP ile benzer temennilerden dile getirilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 2018).

x) Katılım Öncesi Ekonomik Programlarda da kayıt dışılıkla mücadelenin ele alındığı görülmektedir. Katılım Öncesi Ekonomik Program (Pre-Accession Economic Program) Aday ülkelere yönelik katılım öncesi mali izleme süreci çerçevesinde, her

bir aday ülke tarafından Kopenhag ekonomik kriterlerinin karşılanması amacıyla hazırlanan programdır. Katılım öncesi ekonomik program, aday ülkenin orta dönem makro iktisadi politikalarını ve uygulamayı öngördüğü yapısal reformları içermektedir. Dört yıllık bir dönemi kapsayan bu programlar, Avrupa Birliği üyeliği gerçekleşene kadar her yıl revize edilmekte ve Avrupa Komisyonu'na sunulmaktadır. Türkiye tarafından da 2001 yılından itibaren her yıl hazırlanmaktadır (AB Bakanlığı, 2012: 32).

2001 KEP'te temel iktisadi göstergelerin, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın 2005 yılı hedeflerine yaklaşacağı beklentisiyle Planın 2005 yılı hedefleri de verilmiştir (DPT, 2001: 1). 2006 OVP'de vergi politikasının bir yandan büyüme ve istihdam politikalarını destekleyici diğer yandan da kayıt dışı ekonomiyi azaltıcı şekilde şekillendirileceği öngörülmektedir. Ayrıca makro iktisadi politikalarla uyumlu, verimli ve basit bir vergilendirme sisteminin amaçlandığı vurgulanmaktadır (T.C. Resmî Gazete, 2005b). Dolayısıyla KEP'ler ait oldukları kalkınma planları ve orta vadeli programlarla ilişkilendirilmektedir.

KEP, 2015 yılından itibaren Katılım Öncesi Ekonomik Reform Programı (ERP) olarak adlandırılmaya başlamıştır. 2018 ERP, 2018-2020 dönemini kapsayan Orta Vadeli Program (OVP) esas alınarak hazırlanmıştır. ERP 2018'in makro iktisadi çerçevesi; son dönemde yaşanan yurt içi ve yurt dışı siyasi ve iktisadi gelişmeler, riskler ve beklentiler göz önüne alınarak oluşturulmuştur. Program döneminde, küresel belirsizliklerin azalacağı, küresel büyümenin tedricen artacağı, ticaret ortaklarımızdaki büyümenin devam edeceği, finansal piyasalardaki dalgalanmaların ve jeopolitik risklerin azalacağı, Fed'in faiz artırımlarının sınırlı olacağı, büyümenin finansmanına yurt içi tasarruflarla birlikte yabancı sermaye girişinin katkı sağlayacağı, enerji ve altın hariç dış ticaret hadlerinde görece bir iyileşme olacağı varsayılmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018: 1).

Programda kayıt dışı ekonominin GSYH içindeki payının 26,8 seviyesine düştüğü 2018-2020 döneminde kayıt dışı ekonominin büyüklüğünün daha da aşağıya çekileceği, uzun vadede ise kayıt dışılık oranının Avrupa Birliği ortalamasına çekileceği ifade edilmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018: 67). Ayrıca Türkiye'de işgücü piyasasının önemli sorun alanlarından birinin de yüksek kayıt dışılık olduğu, çalışanların yaklaşık üçte birinin herhangi bir sosyal güvenceden yoksun olduğu,

istihdamın iktisadi sektörler açısından dağılımının kayıt dışı istihdamı açıklayan en önemli etkenlerden olduğu, tarım istihdamının toplam içerisindeki payının zamanla azalmakla birlikte mevsimsel canlanma ve gençlere yönelik tarım istihdam teşviklerinin bu oranın son aylarda artış göstermesinde etkili olduğu, artan tarımsal faaliyetlere paralel olarak, kayıt dışı istihdamın da bu aylarda artış gösterdiği, kayıt dışı istihdam oranının 2017 yılı Ocak ayında %32,6 iken, bu oran 2017 yılı Temmuz ayında %35,2 olduğu, diğer yandan tarım dışı sektörlerde kayıt dışı istihdam oranının aynı ölçüde artış göstermediği, tarımsal faaliyetlerin yoğunluğu zamanla azaldığından Türkiye’de kayıt dışı istihdamın kademeli olarak azalmasının beklendiği belirtilmektedir.

2019 ERP, 2019-2021 dönemini kapsayan Orta Vadeli Program (OVP) esas alınarak hazırlanmıştır. Programda Kayıt dışı ekonomiyle mücadele kapsamında gerçekleştirilen bazı önemli çalışmalar sıralanmaktadır. Mükelleflerin ödeme yükümlülüklerini hızlı ve kolay bir şekilde yerine getirebilmesi amacıyla alternatif ödeme kanallarının geliştirildiği, yatırım, üretim ve istihdamı desteklemek, ekonominin rekabet gücünü artırmak, mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu teşvik etmek ve vergiyi tabana yaymak amacıyla vergisel düzenlemelerin yapıldığı, vergi kayıp ve kaçığının önlenmesi amacıyla yıllık denetim planlarının hazırlanıp uygulamaya konulduğu, bu gelişmelere ilave olarak kayıt dışılıkla mücadele kapsamında 2019-2021 dönemi eylem planının hazırlık çalışmalarının sürdürülmekte olduğu, eylem planı taslağının %50 oranında tamamlandığı, söz konusu eylem planının, Türkiye’ye özgü iktisadi koşullar dikkate alınarak kayıt dışı ekonominin boyutunun ölçülmesi, riskli sektörlerle yönelik takip sistemleri kurulması ve takip sistemlerinden alınan verilerin e-denetime aktarılması, kurumlar arası veri paylaşımının geliştirilmesi, Gelir İdaresi Başkanlığı bünyesinde geliştirilen uygulamalar vasıtasıyla vergi kayıp kaçığının önlenmesi, görsel/yazılı medya ve eğitimler vasıtasıyla kayıtlı ekonominin öneminin vurgulanması ve sosyal duyarlılığının artırılması çalışmalarının yapılması bileşenlerinden oluşmasının planlandığına değinilmektedir (SBB, 2019: 70):

Ayrıca programda, KOBİ’lerin kendi aralarında ve büyük işletmelerle yapacakları iş birliklerinin desteklenmesinin, KOBİ Rehberliği ve Danışmanlık Sistemi’nin kurulmasının önemine değinilmektedir.

xi) Kayıt dışı istihdamın nedenlerinden birisi olan sosyal güvenlik sistemlerindeki aksaklıkların bertaraf edilmesi yönünde girişimlerde bulunulmuştur. 1 Ekim 2008 tarihli 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun öncesindeki mevzuata tabi olanlar açısından özellikle SSK'dan emekli olabilmek için Bağ-Kur ve Emekli Sandığı'nın aksine yılla birlikte düşük prim ödeme gün sayısının dikkate alınması, sigortalılık süresine çalışılmayan günlerin de dâhil edilmesi, kişilerin emekli olabilmek için istenen prim ödeme gün sayısını doldurup yaş ve yıl şartını beklerken kayıt dışı çalışabilmelerine neden olmaktadır. Bunun dışında erken emeklilik, isteğe bağlı sigorta uygulaması gibi sosyal güvenlik uygulamaları kişilerin kolaylıkla kayıt dışı çalışmasına yol açmaktadır. Yine 5510 sayılı yasa ve 1 Ocak 2012 tarihi itibarıyla bütünüyle yürürlüğe giren Genel Sağlık Sigortası uygulaması öncesinde sigortalı olması gereken ancak kayıt dışı çalışan kimselerin de sağlık yardımlarını da mülga 3816 sayılı Yasa kapsamında "Yeşil Kart" olarak sağladıkları görülmüştür. 5510 sayılı yasa kapsamında getirilen birtakım değişiklikler ve uygulamalar sayesinde bu sorunların biraz daha azaltılmış olduğu anlaşılmaktadır (Arca, 2013).

5510 Sayılı Kanun'un 8'inci Maddesinin Yedinci Fıkrasının Uygulanması Hakkında Tebliğ uyarınca, 2008 yılı Ekim ayından itibaren bankalardan ve 14 adet kamu kurum ve kuruluşundan, işlemi yapılan kişilerin T.C. Kimlik Numaralarıyla birlikte mesleki bilgileri de alınmaya ve sigortalılık kontrolleri yapılmaya başlanmıştır. 21 Nisan 2010 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan ve söz konusu tebliğde yapılan değişiklikle 5 adet kamu kurum ve kuruluşundan, çiftçi kayıt sisteminden, internet sağlayıcılarından, Türk Telekomünikasyon A.Ş. ve GSM operatörlerinden de işlemi yapılan kişilerin T.C. kimlik numaralarıyla birlikte mesleki bilgileri de alınmaya ve sigortalılık denetimleri yapılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda 2008 yılından 2011 yılı Ağustos ayına kadar 698411 kişi ve 18 292 iş yerinin tescilsiz olduğu tespit edilerek, kişi ve işyerlerinin tescil işlemleri yapılmıştır (Arca, 2013: 1).

25 Şubat 2011 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 6111 sayılı Kanunla 3816 sayılı Kanun'da yapılan değişiklikle yeşil kart sahibiyken çalışmaya başlayan kişilerin ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kişilerin, genel sağlık sigortası kapsamına girmesi nedeniyle yeşil kartlarının iptal edilmesi yerine askıya alınması, bu kişilerin çalışmalarının sona ermesinden sonra tekrar faal hâle getirilmesi sağlanarak yeşil kartı

iptal edilmesin diye kayıt dışı çalışmayı tercih eden kişilerin kayıtlı çalışmaya teşvikleri amaçlanmıştır. 6111 sayılı Kanunla, 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu kapsamında özellikle kayıt dışılığın yoğun olduğu genç ve kadın istihdamına yönelik istihdam teşvikleri genişletilmiş; 4447 sayılı Kanun kapsamındaki istihdam teşviklerinden diğer kanunlarda düzenlenen 5 puan prim indirimi gibi istihdam teşvikleriyle birlikte yararlanabilme imkânı getirilmiştir. 6111 sayılı Kanunla, 5510 sayılı Kanun'da yapılan değişiklikle tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalışanlara; ticari taksi, dolmuş ve benzeri nitelikteki şehir içi toplu taşıma aracı işyerlerinde çalışanlara, kısmi süreli çalışanlara hizmet akdiyle çalışanlar kapsamında sigortalı sayılma imkânı getirilmiştir (Arca, 2013: 1).

2002 yılından itibaren ödenmeye başlanan gerek işsizlik sigortası ve teşvik sisteminin istihdam artışına bağlanması gerekse sigorta işveren payının düşürülmesi gibi uygulamalar da dolaylı yollardan kayıtlılığı özendirmektedir. Kayıt dışı çalışmanın işçi için maliyeti işsizlik sigortası nedeniyle artmaktadır. Bu nedenle işsizlik sigortası kayıt dışı emek arzı üzerinde ek bir caydırıcı maliyet unsurudur (Savaşan, 2011: 32).

xiii) Bilişim elektrik elektronik teknolojilerindeki gelişimlerin ekonomi dünyasına uyarlanması kayıt dışılıkla mücadeleyi kolaylaştırmaktadır. Kredi ve banka kartı kullanımının artması ve yaygınlaşmasının izlenme olasılığını artırması bu şekilde gerçekleştirilen iktisadi faaliyetlerin daha fazla iz bırakması kayıt dışına çıkmayı güçleştiren unsurlardan birisi olmuştur (Özkul ve Ulucan, 2010: 139; Savaşan, 2011: 15).

Benzer şekilde internet vergi dairesi, e-beyanname, çağrı merkezi projesi, Elektronik Fatura Kayıt Sistemi (EFKS/e-fatura),³ e-bilet ve e-defter⁴ gibi mükelleflere yönelik

³ Standartları Gelirler İdaresi Başkanlığı tarafından belirlenen kâğıt fatura ile aynı hukuki niteliklere sahip elektronik belgedir. 5 Mart 2010 tarihinden itibaren uygulamada olan e-fatura, 397 sıra no.lu VUK tebliği ile hayata geçirilmiştir. Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından yönetilen e-fatura uygulamasında amaç tek format ve standarda göre satıcı ve alıcı arasında güvenli, zaman ve maliyet tasarrufu sağlayan bir sistem oluşturmaktır.

⁴ e-Defter Uygulaması, Vergi Usul Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu hükümleri gereğince tutulması zorunlu olan yevmiye defteri ve büyük defterin belirtilen format ve standartlara uygun biçimde elektronik dosya olarak hazırlanması, muhafaza edilmek üzere kaydedilmesi, değişmezliğinin, bütünlüğünün, kaynağının doğruluğunun garanti altına alınması sağlayarak ispat aracı olarak kullanılabilmesine imkân tanıyan ve ibraz edilebilmesi ile açılış ve kapanışlarına ilişkin tasdik işlemlerinin elektronik ortamda yapılmasını mümkün hâle getiren hukuki ve teknik düzenlemeler bütünüdür.

otomasyon projelerinin yanı sıra Elektronik Banka Tahsilat İşleme Sistemi (EBTİS),⁵ e-haciz,⁶ e-tahsilat,⁷ Gümrükler Müsteşarlığı Bağlantı Sistemi (GÜMBİS)⁸ gibi kurumlar arası otomasyon sağlanmasına yönelik projeler hem mükelleflerin izlenmesini kolaylaştırmakta hem de mükellefin vergi ödeme olanaklarını artırması ve kolaylaştırması bakımından kayıt dışı ekonomiyle mücadelede önemli imkânlar bahşetmektedir (Cenikli ve Şahin, 2013: 37-52).

xiv) Kayıt dışı istihdamla mücadele hedeflerine kalkınma planlarında da değinilmektedir. BYKP’lerin ilk altısında kayıt dışı istihdam ve ekonomiden bahsedilmediği görülmektedir. Kayıt dışı ekonomiden ilk olarak Yedinci BYKP ile birlikte söz edilmeye başlanmıştır. Sekizinci BYKP’de ilk defa “Kayıt dışı Ekonominin Kayıt Altına Alınması” başlığı altında ele alınmaktadır (T.C. Resmî Gazete, 2000).

Onuncu BYKP’de “Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması Programı” başlığı altında geniş bir şekilde ele alınmıştır. Programla kayıt dışı ekonominin azaltılmasının hedeflendiği, programın daha önce belirtilen Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Strateji Eylem Planı’nın daha etkin uygulanmasına katkı sağlayacağı ifade edilmektedir. Program hem GSYH içindeki kayıt dışı ekonominin hem de tarım dışı sektörlerde kayıt dışı istihdam oranının beş puan kadar azaltılmasını öngörmektedir. Kayıt dışı ekonominin boyutunun ve etkilerinin ölçülmesi; denetim ve yaptırımların daha etkili kılınması; koordinasyon ve veri paylaşımının artırılması; kayıt dışılıkla mücadelede toplumsal mutabakatın sağlanması; kaçakçılıkla etkin mücadele edilmesi gibi hususlar programın bileşenleri olarak sıralanmıştır (T.C. Resmi Gazete, 2013a: 188-189).

Dolayısıyla 2000’li yılların ortalarından (2007 ve 2008 yıllarındaki hafif yükselme göz ardı edilecek olursa) 2013 yılına kadar düzensiz göçmen sayısındaki belirgin düşüş

⁵ Bankalar tarafından toplanan vergi ödemelerine ait bilgilerin elektronik ortamda Gelirler Genel Müdürlüğü’ne aktarılmasıdır.

⁶ Elektronik haciz uygulaması 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun’un ya 62. maddesinde bulunan hükümlere dayanılarak borçlunun banka hesaplarına uygulanan bir haciz yöntemidir. e-haciz uygulaması kişinin tüm banka hesaplarına uygulanır. e-haciz uygulanan kişi banka hesaplarına bloke konulduğu için haciz kalkana kadar banka hesaplarını kullanamaz.

⁷ Gelir idaresinin anlaşmalı olduğu bankalar ile yaptığı protokol çerçevesinde bankaların mükelleflerin borç bilgilerini sorgulayarak tahsilât yapmasını ve yapılan tahsilâtların mükellef hesaplarına anında işlenmesini sağlayan sistemdir.

⁸ Bu sistem sayesinde gümrük çıkış beyannamelerinin Gümrükler Genel Müdürlüğü’nden internet aracılığıyla elektronik ortamda gelir idaresi bilgi işlem merkezine aktarılması mümkün olmaktadır.

eğiliminde kayıt dışı ekonomiyle mücadele yöntemlerine yönelik alınan tedbirlerin de etkili olabileceği sonucuna varılmaktadır.

b) Yabancılar Verilen Çalışma İzin Mevzuatına İlişkin Gelişmeler ve Bu Bağlamda Gerçekleştirilen Denetimler

6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu (UİK) 13.08.2016'da Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yasanın amacı ülke içindeki yabancıların çalışma izinlerinin şartlarını çalışma izni muafiyetlerine ilişkin işlemleri düzenlemektir.

Yabancılar verilecek çalışma izni ve çalışma izni muafiyetlerine dair iş ve işlemleri düzenlemek maksadıyla hazırlanan ve TBMM'de 28.07.2016 tarihinde kabul edilen 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu (UİK) 13.08.2016 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun (YÇİK) yürürlükten kaldırılmıştır. Yabancıların çalışma izinlerine ilişkin iş ve işlemler ilk olarak 2003 yılında yürürlüğe giren YÇİK ile ÇSGB'ye verilmişti. Bunun için Çalışma Genel Müdürlüğü bünyesinde Yabancıların Çalışma İzinleri Daire Başkanlığı kurulmuştu.

Türkiye'de işgücüne dâhil olmak üzere giriş yapanların sayısında günümüzde belirgin artışlar yaşanmıştır (2018 yılında 100 000'i aşmış olup 2021 yılı itibarıyla 168 103'e ulaşmıştır). Yapılan başvurular hem uyrukluk hem de uzmanlık alanları bakımından son derece farklılık arz etmekteydi. 6735 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte bu başvuruları değerlendirmek üzere ÇSGB'nin temel hizmet birimi olarak Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Böyle bir yasal düzenlemeye gidilmesini (Aile ve Çalışma, 2023);

Özellikle son 20 yılda yasal yollardan ülkeye giren işçilerin daha çok niteliksiz işgücü piyasalarında yer bulmalarının kayıt dışılığı artırması,

Bu bağlamda ÇSGB tarafından mevcut önlemlerin yanı sıra seçici bir işgücü politikasına dayanan önleyici politikalara duyulan ihtiyaç,

Gerek iktisadi gerekse siyasi açıdan Türkiye'nin rekabet gücünün artırılabilmesi amacıyla uluslararası işgücü hareketliliğinin yanı sıra potansiyel durumun değerlendirilmesi,

Mevcut işgücü içerisindeki vasıflı işgücü oranının artırılması amacıyla bu doğrultuda kolaylık sağlayacak çalışma izninin düzenlenmesine duyulan ihtiyaç gibi birtakım nedenlere bağlayabiliriz.

UİK'in onuncu maddesinde çalışma izinleri düzenlenmiştir. Çalışma izninin uzatılmasında YÇİK'in beşinci maddesi daha ayrıntılı süreler benimsenmekteydi. Üç yıl olarak düzenlenen çalışma izninin sona ermesinin ardından yabancı aynı meslekte ve herhangi bir işverenin himayesinde çalışmak üzere iznini 6 yıla kadar uzatabiliyorken UİK'te bu süreler kısaltılıyordu.

UİK'in 22. maddesi uyarınca işveren çalıştırdığı yabancı işçilerle ilgili olarak sosyal güvenlik mevzuatından kaynaklanan yükümlülüklerini yasal süresi içinde 31.05.2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu hükümleri çerçevesinde yerine getirecekti. YÇİK'te bu konuda ayrıntılı hükümler yer almamaktaydı. UİK'nin ön izinlere ilişkin hükümlerinin 8. madde çerçevesinde daha ayrıntılı olarak düzenlediği görülmektedir. Ön izin uygulamasında yabancıların mesleki yeterliliğinin ilgili kamu otoritesince değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca YÇİK'in 14. maddesinde başvuru iş için ülke içinde dört haftalık süre içerisinde o işi yapacak aynı niteliğe sahip kişinin bulunması red nedeni olabiliyordu. Yeni kanunda bu 4 hafta şartı yer almamakla birlikte 9. maddede çalışma izninin reddi daha ayrıntılı hükümlere bağlanmıştır. Maddede uluslararası işgücü politikalarına uygun olma kriteri de yer almaktadır. Uluslararası işgücü politikalarına aykırılığın çalışma izinlerinin ret nedenleri arasında sayıldığı 9. maddeden anlaşılmaktadır. Bundan böyle çalışma izinlerinin verilmesinde ülkenin içinde bulunduğu genel siyasi durumun etkili olacağı ifade edilebilir. Dolayısıyla şartlara göre değişiklik gösterebileceği değerlendirilmektedir.

UİK'nin 2. maddesinde kanun kapsamı YÇİK'ten daha geniş ele alınmıştır. Bu bağlamda kanun, bir işveren yanında mesleki eğitim görmek üzere başvuruda bulunan ya da stajyer yabancılar ve geçici hizmet arz etmek üzere Türkiye'ye gelen yabancıları, yabancı çalıştıran ya da çalıştırmak üzere başvuruda bulunan hem gerçek hem de tüzel kişileri kapsamaktadır. YÇİK'in 1. maddesinde kanunun amacının yabancıların çalışmalarını izne bağlamak ve bu amaçla verilecek çalışma izinleriyle ilgili olarak esasları belirlemek iken UİK'te kanunun amacı bunun yanı sıra uluslararası işgücü politikasının belirlenmesi, uygulanması, izlenmesi olarak genişletilmiştir. UİK'in 4.

maddesinin birinci fıkrasında ÇSGB'nin uluslararası işgücüne yönelik politikaların belirlenmesine, bu belirlenen politikaların uygulanmasına ilişkin yurt içinde ve yurt dışında faaliyette bulunmaya yetkili bulunduğu ifade edilmektedir. ÇSGB bu görevleri yerine getirirken Uluslararası İşgücü Danışma Kurulu kararlarını göz önünde bulunduracaktır.

Toksöz vd. (2012: 101-153) sivil toplum örgütlerinin özellikle sendikaların yabancı kaçak işçi sorunun önlenmesinde önemli ve etkili olacağını 2012 yılında yapmış olduğu çalışmada sıklıkla dile getirmektedir. Kanun koyucunun benzer mülahazalarla hareket ettiği ifade edilebilir.

UİK'in 11. maddesi vasıflı yabancı işgücünün desteklenmesi amacıyla Turkuaz Kart verilmesi suretiyle kolaylaştırılmıştır. Bu sistem sayesinde şartları uygun görülen yabancılara çalışma izni, çalışanların eş ve bakmakla yükümlü oldukları çocuklarına uzun dönemli ikamet izni verilmektedir. Aynı maddenin b fıkrasında GKSİ'ye bu madde hükümlerinin uygulanmayacağı ifade edilmektedir. GKSİ'nin çalışma izinleri 16. maddenin f fıkrasında istisnai olarak değerlendirilecek yabancılar kapsamında ele alınmaktadır. Aynı maddede uluslararası koruma altındaki kişilerin, insan ticareti mağdurlarının, vatansızların, şartlı mültecilerin çalışma izinlerinin istisnai olarak değerlendirilecekleri ifade edilmektedir.

Turkuaz kart uygulaması vasıflı işgücünün ülkeye çekilmesi için önem arz ettiği değerlendirilmekle birlikte bu konuda daha kesin ve nesnel kuralların belirlenmesi gerekmektedir. Unvanları bakımından vasıflı farz edilen bu yabancı meslek mensuplarının ve personelin mesleki yeterliliklerinin tespitinde nesnel kıstasların belirlenmesi güçtür. Ülkeler arasında eğitim ve öğretim kalitesinde farklar bulunmaktadır (Dünya Gazetesi, 2016). Bununla birlikte 14.03.2017 tarih ve 30007 sayılı Turkuaz Kart Yönetmeliği'nin bu konudaki mülahazaları büyük ölçüde karşıladığı ifade edilebilir.

UİK ile getirilen önemli yeniliklerden birisi de anonim şirketlerin yönetim kurulu üyesi olup da Türkiye'de ikamet etmeyen yabancılara ve Türkiye'de kurulmuş şirketlerin ortaklarının çalışma izni muafiyetine dâhil edilmesidir.

UİK'in 13. maddesinde geçici olarak hizmet sunmak üzere Türkiye'de bulunan kişilere de muafiyet getirmektedir. Sınır ötesi hizmetler genel olarak uluslararası

mütekabiliyet esasına dayandığından Türk hizmet sunucularının uluslararası alanda daha serbest hareket edebilecekleri düşünülebilir.

ÜİK'in on yedinci maddesinin birinci fıkrasında "6458 sayılı Kanun uyarınca uluslararası koruma talebinde bulunan ve henüz başvurusu hakkında son karar verilmemiş veya şartlı mülteci yabancıların uluslararası koruma başvurusu tarihinden, geçici koruma sağlanan yabancıların ise geçici koruma kimlik belgesinin düzenlendiği tarihten altı ay sonra çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti almak için başvuruda bulunabilecekleri" ifade edilmektedir.

Aynı maddede yukarıda belirtilen uluslararası koruma statüsü sahiplerinin çalışma haklarının düzenlenmesinin il, iş, iş kolu, süre ve sektör hususlarında uygulanması ve sınırlandırılmasına ilişkin esasların Göç Politikası Kurulu kararlarının yanı sıra ÇSGB'nin uluslararası işgücü politikaları dikkate alınmak suretiyle İçişleri Bakanlığı'nın görüşü alınarak ÇSGB tarafından belirleneceği ifade edilmektedir.

Yasa ile işe kabul şartlarının uluslararası işgücü politikaları çerçevesinde daha esnek ve dinamik bir şekle bürünmesi sağlanmıştır. Bakanlık tarafından belirlenecek "uluslararası işgücü politikasının" Türkiye'deki işsizlik oranını dikkate alması da önem arz etmektedir. Yasa işlemlerin merkezileştirilmesi, bürokrasinin azaltılması, genel bir uluslararası işgücü politikası belirlenmesi, yabancı çalışan ihtiyacının takibi gibi konularda önemli bir yenilik olarak görülmektedir. Eski yasadan farklı olarak tüm çalışma izni ve çalışma izni muafiyetleri (serbest bölgelerde çalışacak yabancılar ve üniversitelerde görev yapacak yabancı öğretim elemanlarına verilenler dâhil) ÇSGB tarafından verilecektir.

Artık, yabancı uyruklu mühendis ve mimarların çalışma izni ile Türkiye'de çalışmaları mümkündür. Diğer taraftan yabancı mimar ve mühendislerin mesleki yeterliliklerinin tespiti son derece önemlidir, eskiden meslek odasının onayının alınması gerekiyorken, yasada görüş alınması ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının toplantı gündemine göre Uluslararası İşgücü Politikası Danışma Kurulu toplantılarına davet edileceği öngörülmektedir. Sağlık, eğitim, mimarlık ve mühendislik meslek mensupları ile Ar-Ge alanında ve serbest bölgelerde⁹ çalışacak vasıflı personele ve

⁹ Serbest bölgelerde çalışacak yabancıların durumu 27 Mayıs 2017 tarih ve 30078 sayılı Serbest Bölgelerde Çalışacak Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik'te daha ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu yönetmelik ve maddeleri ileriki kısımlarda ele alınacaktır.

yabancı şirketlerin yönetici olan ve olmayan ortaklarına verilecek çalışma izni ve muafiyetlerde kolaylaştırıcı hükümler getirilmiştir. Bu değişiklikler yabancı sermaye çekmeye yönelik olduğundan olumlu olarak değerlendirilmektedir (Dünya Gazetesi, 2016: 1).

13. maddede çalışma iznine yurt içi ve yurt dışından müracaata ilişkin usuller genel olarak korunmakla birlikte çalışma izni ve çalışma izni muafiyeti başvurularının yetkili aracı kurumlar tarafından da yapılabileceği belirtilmektedir. “Yetkili aracı kurumların görev ve nitelikleri yönetmeliklerle belirlenecek olup esasen bunlar uluslararası istihdam bürolarıdır.”

Türkiye 181 Sayılı “Özel İstihdam Büroları Sözleşmesi”ni henüz onaylamadan 96 sayılı “Ücretli İş Bulma Büroları Sözleşmesi’nin “Ücretli İş Bulma Bürolarının Bir Düzene Bağlanması” başlıklı üçüncü bölümünü onaylamış olduğu için, iç mevzuatında özel istihdam bürolarına ilişkin düzenlemeleri gerçekleştirmişti. İstihdam aracılığı faaliyeti gösteren özel girişimlerin son on yıllık süreç içinde, İŞKUR kayıtlarına girmiş olması, kamu istihdam kurumu ile özel girişimler arasında olası iş birliği faaliyetlerinin düzenlenmesi ve aynı zamanda özel girişime ait büroların, 181 Sayılı “Özel İstihdam Büroları Sözleşmesi” nin getirmiş olduğu düzenlemeler çerçevesinde etkinlik göstermeleri açısından önem arz etmektedir (Cam, 2008: 30).

Türkiye İş Kurumu Kanunu’nun 32. maddesine dayanılarak özel istihdam bürolarının seçimine, izinlerinin verilmesine, çalışma ve denetimine ilişkin usul ve esasların belirlenmesi amacıyla 2013 yılında “Özel İstihdam Büroları Yönetmeliği” çıkarılmıştır. Yönetmeliğin 4. maddesinin c fıkrasında bu büroların “mesleki olarak geçici iş ilişkisi düzenleme faaliyetinde bulunamayacağı” belirtilmekteydi. Ancak Mayıs 2016’da bürolar aracılığıyla geçici iş ilişkisinin tesis edilmesi konusu, 6715 sayılı “İş Kanunu ile Türkiye İş Kurumu Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile yasalaşmıştır. Böylece “meslek edinilmiş geçici iş ilişkisi” Türk hukuk sisteminde ilk defa uygulama imkânı bulmuştur. Dolayısıyla yeni bir Özel İstihdam Büroları Yönetmeliği çıkarılarak Ekim 2016’da Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Bu büroların faaliyetlerine ilişkin ayrıntılı hükümler 2016/1 sayılı Özel İstihdam Büroları Genelgesiyle düzenlenmiştir.

ÜİK genel olarak değerlendirildiğinde yasanın küresel işgücü politikaları, uluslararası sözleşmeler ve yeni iş alanlarına ilişkin işgücünün karşılanması amacıyla vasıflı

yabancı işgücünden daha fazla yararlanılması amacını taşıdığı sonucuna varılabilir (Spolitis, 2016), fakat bu durum kanun öncesinde vasıflı işgücünün kullanımına yönelik değişikliklerin yapılmadığı anlamına gelmemektedir. Mevzuat hükümlerini bu yönde evrildiği görülmektedir. Örneğin;

2003 tarihli YÇİK'in 6. maddesinin birinci fıkrası 16.02.2016 tarihli ve 6676 sayılı Kanunun 18. maddesiyle, bu fıkra da yer alan “yabancılara” ibaresi “yabancılar ile eğitim düzeyi, mesleki deneyimi, ilim ve teknolojiye katkısı Türkiye’deki faaliyetlerinin veya yatırımının ülke ekonomisine ve istihdama etkisi önemli olan yabancılara” şeklinde değiştirilmişti. 6676 sayılı kanunun 19. maddesinde belirtilen ülkeye, bilim, teknoloji, Ar-Ge, yenilik ve tasarım alanındaki gelişimine katkı sağlayacak vasıflı yabancılara kanunda belirtilen sürelerle bağlı olmaksızın istisnai olarak çalışma izni verilebileceği düzenlemesi YÇİK’in 8. maddesinin j fıkrasıyla eklenmişti. UİK’in zaman içerisinde aynı amaçlar yönündeki değişikliklerin nihai hâli olduğunu söylemek mümkündür. İstihdam sorununun ele alınış biçiminin uluslararası eğilimle uyumlaştırıldığı ifade edilebilir.

GKSY’nin çalışma izinleri 15.01.2016 tarih ve 29594 sayılı kanun hükümleriyle düzenlenmektedir. İlgili yönetmeliğin 4. maddesi uyarınca GKSY’nin çalışma izni olmaksızın çalışamayacağı ya da çalıştırılamayacağı ifade edilmektedir. 5. maddeye göre GKSY kayıtlarından itibaren ancak 6 ay sonra çalışma izinleri için ÇSGB’ye başvurabileceklerdi. Bakanlık tarafından mevsimlik tarım ya da hayvancılık işlerinde çalışacak GKSY’ye ilişkin il ve kota sınırlaması getirilebilmektedir.

Yönetmeliğin 7. maddesine göre GKSY’ye çalışma hakkına başvuru izninin verilmesinde Geçici Koruma Yönetmeliği’nin 24. maddesine göre yabancının kalmasına müsaade edildiği iller esas alınmaktadır.

8. maddede çalışma iznine başvurulmuş iş yerinde çalışan GKSY’nin iş yerinde çalışan Türk vatandaşı sayısının %10’unu geçemeyeceği ifade edilmektedir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında toplam çalışan sayısı ondan az olan işyerlerinde, en fazla bir GKSY’ye izin verilebilmektedir. İstihdam kotasının uygulanmaması için Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü’nden başvuru tarihinden dört hafta öncesinde yabancının çalıştırılacağı işi yapacak aynı nitelikte Türk vatandaşı bulunmadığına ilişkin belge alınması gerekmektedir.

GKSY'ye asgari ücretin altında ücret ödenemeyeceği 10. maddede belirtilmektedir. 11. maddeye göre kamu yararına çalışan dernekler ile vergi muafiyeti bulunan vakıflar insani yardım hizmeti faaliyetlerinde GKSY çalıştırmak üzere Bakanlığa başvurabilmektedir. Bunun haricindeki dernek ve vakıfların GKSY işgücünden yararlanabilmeleri ancak İçişleri Bakanlığı'nın uygun görüşü alınarak ÇSGB'ye başvuruyu gerektirmektedir.

Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi (UKSS) kişilerin çalışmaları 20.04.2016 tarih ve 29695 sayılı "Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik" te düzenlenmektedir. Bu yönetmeliğin 4. maddesinin ikinci fıkrasında bu kişilerin sahip olacakları belgelere değinmektedir. Buna göre mültecinin ya da ikincil koruma statüsüne sahip şahsın kimlik belgesi çalışma izni yerine geçmekte olup bu durum ayrıca kimlik belgesinde belirtilmektedir. Dolayısıyla bu kimselerin kimliklerinin iptalini gerektirecek bir durum aynı zaman da onların çalışma izinlerini de eş zamanlı olarak ortadan kaldırmaktadır. 5. maddede gerek şartlı mülteci statüsüne sahip kimsenin gerekse başvuru sahibinin çalışmaya başlamadan önce çalışma izni almış olması gerektiği, izin başvurusunun ise başvuru tarihinden ancak altı ay sonra olabileceği ifade edilmektedir. Ayrıca mültecinin belirli bir ilde ikamet yükümlülüğü bulunup da bu il sınırlarını terk edip başka bir yerde çalışabilmesi durumu İçişleri Bakanlığı'nın uygun görüşüne bağlanmıştır. Aynı işveren yanında çalışmak şartıyla çalışma iznini uzatmak için yapılan başvurular çevrim içi olarak (e-devlet kapısı) ÇSGB'ye yapılmaktadır (madde 8).

Çalışılacak işin türüne göre ÇSGB il ve kota sınırlaması koyabilmektedir. Örneğin çalışılacak iş tarım veya hayvancılık alanında mevsimlik işlerdense böyle bir durum söz konusu olabilecektir (madde 9).

Başvuruların olumlu olarak kabul edilmesi durumunda ya işverenden ya da şartlı mülteciden izin harcı tahsil edilmektedir (madde 14). Bu kişiler asgari ücretin altında ücretle çalıştırılamamaktadırlar (madde 17).

Dernekler ve vakıfların bu yönetmelik kapsamındaki yabancıların işgücünden yararlanmasına ilişkin düzenleme GKSY'nin Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik'teki hükümlerin bir benzeridir (madde 21).

Serbest bölgelerde çalışacak yabancıların durumu 27 Mayıs 2017 tarih ve 30078 sayılı Serbest Bölgelerde Çalışacak Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik'te

ayrıntılı olarak düzenlenmiş olup yabancının bu bölgelerde çalışabilmesi önceden serbest bölge müdürlüğüne başvurarak izin almasını gerektirmektedir. Bu başvuruların akıbeti Ekonomi Bakanlığı'na da iletilmekteydi (Ekonomi Bakanlığı 2018 yılı itibariyle yerini Ticaret Bakanlığı'na bırakmıştır). Başvuruların olumlu değerlendirilmesi hâlinde kendilerine ÇSGB tarafından yabancı kimlik numarası verilmektedir (madde 5-6). Yine yönetmeliğin 9. maddesine göre kullanıcının istihdam edeceği yabancının yönetici olarak görev yapacak olması veya vasıflı personel olması zorunludur. Diğer taraftan uluslararası koruma başvuru sahibi, şartlı mülteci ve geçici koruma kapsamındaki yabancıların çalışma izni başvuruları ve bu başvuruların Bakanlıkça değerlendirilmesi bakımından ilgili mevzuat hükümlerinin uygulanacağı ifade edilmektedir. Yönetmelik hükümleri esasen vasıflı işgücünden yararlanmayı özendirmektedir. 14.03.2017 tarih ve 30007 sayılı Turkuaz Kart Yönetmeliği'nin 5. maddesinden benzer bir eğilim göze çarpmaktadır. Buna göre Turkuaz sahibi olması için yabancının ya belirli bir düzeyde bulunması ya da birtakım şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Özetle, kart hamili olmak isteyen yabancının ülke ekonomisine yarar sağlayacak yatırımlarının yanı sıra bilim, sanayi, teknoloji, kültür ve sanata katkısının belirli bir düzey arz etmesi gerekmektedir. Bir başka deyişle gelecekte ekonomiye kuvvetle muhtemel katkılarının olacağı değerlendirilen, bilim, sanayi, teknoloji, kültür, sanat ve spor alanlarında söz sahibi olan yabancıların bu karttan yararlanması öngörülmektedir.

Yönetmeliğin 7. maddesine göre turkuaz kart sahibi yabancının yakınlarına da ikamet izni verilmesini öngörmektedir. 11. maddede yabancılara turkuaz kart verilmesinde bir dizi puanlama ölçütünün belirlendiği görülmektedir. Puanlama sistemi esasen Türk vatandaşıyla aynı mesleki yeterlilik belgesine sahip olmakla birlikte nitelik bakımından yabancının eş düzeyde bulunup bulunmadığını ölçmektedir. Ülkeler arasında eğitim ve öğretim kalitesinde farklar bulunabilmektedir.

12. maddede ÇSGB tarafından belirlenen değerlendirme kriterlerine ve uluslararası işgücü politikasına uygun olmayan başvuruların reddedileceği ifade edilmektedir. Bu konunun son çıkarılan kanunlarda gerekse ona bağlı olan yönetmeliklerde sıklıkla ifade edildiği görülmektedir. Yabancıların çalışma izinlerinin kabulünde daha dinamik bir çerçeveden hareket edilmesinin yanı sıra idarenin konuyla ilgili yetkilerinin güçlendirildiği düşünülmektedir. Bütün bu anlatılanlardan yabancı istihdam

sorununun ele alınış biçiminin uluslararası bir çerçeveye doğru kaydığı söylenebilir. Son yasal değişikliklerle yabancı vasıflı işçilerin çalışmalarının kolaylaştırılması cihetine gidilmiştir. Diğer taraftan gerek GKSY gerekse UKSS farklı bir uygulamaya tabi tutulmaktadır. Vasıflı yabancı işçilerin Türk işgücü piyasalarında daha fazla söz sahibi olması bu alanda faaliyet gösteren yerli meslek sahiplerinin iş imkânlarını azaltması ve rekabeti artırması bir tarafa GKSY ve UKSS'nin iş bulma olasılığını da azaltacağından bu durum 2015-2017 arası dönemde bir dereceye kadar kayıt dışı istihdam ve ekonomiye yönelimi artırmış olabilir. Bağlantılı olarak aynı dönemde düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı olaylarında artış kaydedilmesinde diğer faktörlerin yanı sıra bu durumun da bir miktar etkilerinin bulunduğu söylenebilir. Diğer yandan yapılan düzenlemelerin uzun vadede olumlu yansımalarının olacağı açıktır. Ayrıca yabancı kaçak işçi çalıştırılmasına yönelik cezai müeyyide ve denetimlerin göçmen kaçakçılığı ve genel olarak düzensiz göçlerin azalmasında olumlu etkilerinin olacağı söylenebilir.

Çizelge 4.4'te ÇSGB'nin çalışma izni olmaksızın çalışan/çalıştırılan yabancılar ile bildirim yükümlülüğünün ihlali hâlinde uygulanacak idari para cezaları gösterilmektedir.

İhlalin Türü	Ceza Miktarı (₺) 2019	Ceza Miktarı (₺) 2020	Ceza Miktarı (₺) 2021	Ceza Miktarı (₺) 2022
Çalışma izni bulunmayan yabancıyı çalıştıran işverenlere her bir yabancı için	8 821 ₺	10 812 ₺	11 796 ₺	16 066 ₺
Çalışma izni olmaksızın çalışan yabancıya	3 527 ₺	4 323 ₺	4 716 ₺	6 423 ₺
Çalışma izni olmaksızın bağımsız çalışan yabancıya	7.057 ₺	8 650 ₺	9 438 ₺	12 854 ₺
Kanunda öngörülen indirim yükümlülüğünü süresi içinde yerine getirmeyen bağımsız ve süresiz izinle çalışan yabancıyla yabancı çalıştıran işverene her bir yabancı için	587 ₺	719 ₺	784 ₺	1 067 ₺

Çizelge 4.4. Çalışma İzni İhlalinde Uygulanan İdari Para Cezaları

Kaynak: ÇSGB, 2022; ÇSGB, 2018.

6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu'nun 23. maddesi hükmü uyarınca; tabloda adı geçen eylemlerin tekrarı durumunda belirtilen cezanın bir kat artırılması öngörülmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verilerine göre 1990'ların sonundan 2012 yılına kadar olan dönemde Türkiye'ye giriş yapan yabancı sayısı ile çıkış yapan yabancı sayısı arasındaki farkın yaklaşık 4,5 milyon olduğu bilinmektedir. TÜİK'in verilerini Emniyet Genel Müdürlüğü'nün açıkladığı giriş çıkış istatistikleri de desteklemektedir. 2008-2009 yılları hariç tutulursa Emniyet verilerine göre 2007-2011 arasında Türkiye'ye giriş yapan yabancıların sayısı çıkış yapanların üzerinde seyretmiştir. 1997-2012 yıllar göz önünde bulundurulduğunda yılda 300.000'in üzerindeki yabancı ülke vatandaşının Türkiye'de "kaybolduğu" sonucuna ulaşılmaktadır (Deutsche Welle, 2012).

ÇSGB verilerine göre 2009 yılında yapılan denetimlerde ülke genelinde "1.331" yabancı işçinin kaçak olarak çalıştığı tespit edilmiş ve bunları çalıştıran 645 işverene toplam 7 milyon ₺ para cezası kesilmiş, 2013'te ise 1.789 iş yeri "3.480" kaçak yabancı işçi çalıştırdığı için toplam 26,1 milyon ₺ ceza ödemiştir. Diğer taraftan Türkiye'de ortalama 500.000 yabancı kaçak işçinin çalıştığı tahmin edilmektedir (Olgundeniz, 2014).

ÇSGB 2022 faaliyet raporuna göre 6735 sayılı UİK uyarınca yapılan teftişler sonucunda çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilen toplam 7.885 yabancıya toplamda 51.448.160 ₺, 4.115 işverene de toplam 116.672.039 ₺ para cezası uygulanmıştır. 2009 yılına göre işveren sayısında %537, yakalanan yabancı kaçak işçi sayısında %492 artış kaydedildiği gözlemlenmektedir.

C) Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Rekabet Gücünün Artırılmasına Yönelik Destekler

Düzensiz göçmenlere çalışma imkânı bahşeden işletmelerin genellikle küçük işletmeler oldukları sıklıkla üzerinde durulan bir konudur (Kaygısız, 2017; Toksöz vd., 2012: 149). Bu işletmelerin rekabet gücünü ve sermaye yoğunluğunu artırmaya yönelik desteklerin dolaylı yollardan düzensiz göçmenlerin transit geçiş ve/veya yerleşme eğilimlerini etkileyeceği düşünülmektedir. KOBİ'ler için yapılan destekler aşağıda sıralanmıştır

KOBİ'ler için yapılan destekler genel itibarıyla üç bölüm hâlinde gerçekleştirilmiştir (Karadağ, 2015). Bunlar, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı¹⁰ bünyesinde gerçekleştirilen KOSGEB ve TÜBİTAK destekleri; Ekonomi Bakanlığı¹¹ tarafından sağlanan destekler ve Kalkınma Bakanlığı¹² destekleri şeklinde sıralanabilir.

d) Mülteci Statüsü Edinilmesinin Zorlaştırılması

Türkiye 02-07 Temmuz 1951 tarihleri arasında düzenlenen Mülteciler ve Vatansız Kişilerin Statüsü BM Konferansı sonrasında oluşturulan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'yi 28 Temmuz 1951'de kabul etmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi Türkiye sözleşmeyi 29 Ağustos 1961'de 359 sayılı kanunla onaylamıştır. Sözleşmenin tarafı olan Türkiye 1968 yılında 1967 Protokolünü kabul etmiştir. Yalnız coğrafi mülahazalarla sözleşmeye ihtirazı kayıt koymuştur. Dolayısıyla başvuru sahibinin uyruğuna bağlı olarak mülteci statüsünün tanınmasında farklı uygulamalara gitmektedir. Türkiye'nin coğrafi çekinceler nedeniyle mülteci statüsünü zorlaştırarak bu şekilde iltica sisteminin kötüye kullanımını asgariye indirmesinin dolaylı yollardan göçmen kaçakçılığını azaltacağı ifade edilebilir. Bu durumda kaçakçının teknik imkânlarını artırarak kaçakçılık faaliyetlerini tırmandırması da mümkündür. Ayrıca düzensiz göçmenlere yönelik sıkı tedbirler bu yönde faaliyet gösteren kaçakçıların faaliyetlerini daha az korunan sınırlara yoğunlaştırmalarına neden olabilir.

e) Belgede Sahtecilik Suçlarıyla Mücadele

Belgede sahtecilik suçları genelde başka suçların işlenmesine yönelik bir geçiş suçu olup hedef suçların işlenmesi amacıyla belgede sahtecilik suçuna sıklıkla başvurulmaktadır. Bu kapsamda ele geçirilen her sahte belge, bu belge kullanılarak işlenmesi muhtemel bir suçun da önlenmesi anlamına gelmektedir. Bu yönüyle belgede sahtecilik suçları ile mücadele önem kazanmaktadır (EGM, 2016: 13).

¹⁰ Anayasada yapılan değişikliklere uyum sağlanması amacıyla bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelede değişiklik yapılması hakkındaki 9 Temmuz 2018 tarih ve 703 sayılı KHK ile Kalkınma Bakanlığı ile birleşerek Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı adını almıştır.

¹¹ 2018'den itibaren yetkileri Ticaret Bakanlığı'na devredildi.

¹² Kalkınma Bakanlığı, 2011 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'nın yerine kuruldu. Anayasada yapılan değişikliklere uyum sağlanması amacıyla bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelede değişiklik yapılması hakkındaki 703 sayılı KHK ile kaldırılmış, çalışmaları Türkiye Cumhuriyeti Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na aktarılmıştır.

Düzensiz göçün göçmene olan maliyeti göç güzergâhına ilişkin birçok unsurdan kaynaklanmaktadır. Hedef ülke profiline bağlı olarak seyahatte geçiş ve duraklama noktalarında kullanılacak olan üzerinde değişiklik yapılmış veya gerçeğe aykırı olarak düzenlenmiş pasaportlar, ikamet izini, doğum belgesi, çalışma izni gibi birtakım sahte belgelerin kullanımına bağlı olarak maliyet unsurları katlanmaktadır.

KOM Başkanlığı verileri incelendiğinde Suriye’de yaşanan iç karışıklık nedeniyle Suriye vatandaşlarının karıştığı pasaport ve vize sahteciliği başta olmak üzere, belgede sahtecilik olaylarında 2014 ve 2015 yıllarında artış kaydedilmiştir. Bu kapsamda 2015 yılında Adana, Antalya, Gaziantep, Kilis ve Mersin başta olmak üzere toplam 23 ilde meydana gelen 350 belgede sahtecilik olayında 491 Suriye uyruklu şahıs hakkında işlem yapılmıştır. 2015 yılında Suriye uyruklu şahısların karıştığı belgede sahtecilik olaylarında 2014 yılına göre %43’lük artış meydana geldiği gözlemlenmektedir (EGM, 2016: 13). Belgede sahteciliğe yönelik operasyonların azalmasına rağmen 2016 yılında bu suçlarda artış eğiliminin devam ettiği anlaşılmaktadır (EGM, 2017: 12).

Belgede sahtecilik konusuna yönelik yasal mevzuat incelendiğinde yürürlükten kaldırılan 765 sayılı TCK’nın 350. maddesi uyarınca; “hüviyet cüzdanlarını, nüfus tezkerelerini, pasaportları ve ruhsatnameleri taklit edenler veya bunların yazılarını değiştirenler; bu gibi sahil vesikaları kimlere ita kılınmış ise onlardan başkasına veya diğel bir mekân ve zamanda verilmiş gibi göstermek maksadı ile değiştirenler yahut bunların sıhhat ve itibarı için lâzım gelen tasdik muamelesini ve matlup olan şartlarını sahte olarak ifa kılınmış gibi gösterenler ve böyle taklit edilmiş veya değiştirilmiş nüfus tezkere ve hüviyet cüzdanı ve pasaport ve ruhsatnameleri kullanan ve kullanmak maksadı ile başkalarına teslim ve ita eyleyenlerin bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılmalarının öngörüldüğü” anlaşılmaktadır. 5237 sayılı yeni TCK’nın 204/1 maddesine göre “bir resmi belgeyi sahte olarak düzenleyen, gerçek bir resmi belgeyi başkalarını aldatacak şekilde değiştiren veya sahte resmi belgeyi kullanan” kişilerin de iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılması uygun görülmüştür. Her iki kanunda da nüfus cüzdanı ve pasaportlarda sahtecilik, seçimlik hareketli¹³ bir suç olarak düzenlenmiştir (Yurtcan, 2016: 87).

¹³ Seçimlik hareketli suçlar, suçun kanuni tanımında gösterilen alternatifli hareketlerden herhangi birisinin işlenmesi ile tamamlanabilen suçlardır.

5682 sayılı Pasaport Kanunu'nda pasaport sahibi olma ve kullanmaya ilişkin ayrıntılı hükümler yer almaktadır. 11 Nisan 2013 tarihinde 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun Resmî Gazete'de yayımlanmasından sonra Pasaport Kanunu'nun sadeleştirildiği görülmektedir. YUKK'un yürürlüğe girdiği 11 Nisan 2014 tarihine kadar 5682 sayılı Pasaport Kanunu (T.C. Resmî Gazete, 1950) kapsamlı hükümlerinin uygulandığı görülmektedir. "Pasaport Kanunu'nun 4. maddesi uyarınca sınırlara pasaportu olmaksızın ya da usulüne uygun belgeler olmadan gelen kimselerin kabul edilmeyecekleri ifade edilmektedir. 6. maddede vize muafiyetleri başlığı altında bir başka ülkeye gitmek üzere Türkiye'de bulunan, turizm veya eğlence maksatlı olarak gelen pasaport sahibi yabancı şahısların mahallin emniyet makamlarının müsaadesini almış olmak şartıyla vizesiz olarak gezebilecekleri ya da geceleyebilecekleri ifade edilmektedir. 7. maddede Türkiye'den çıkışların vizeye tabi olmadığı ve bunun istisnası; 8. maddede Türkiye'ye girmeleri yasaklanan kimseler; 9. maddede Bakanlar Kurulu'nun hangi şartlar altında mukabelebilmişil kararı alabileceği; 10. maddede hükümetin istisnai pasaport ve vize tanıma yetkisi; 11. maddede harp hâlinde ya da diğer olağanüstü hâllerde memleketin bir bölgesinde veya umuma şamil olmak üzere bütün veya bazı yabancılar için pasaport ve vizeye müteallik kayıt ve şartlar konulabileceği; 24. maddede vize itasına yetkili makamları, vizelerin nevi ve harçları, 25. maddede giriş vizesinin mahiyetinin ne olduğu; 26. maddede tabiiyetsizlerin durumu; 28. maddede Türkiye'ye tek bir giriş vizesinin mahiyeti; 29. maddede transit vizenin ne gibi niteliklere sahip olduğu; 32. maddede çıkış vizesinin harca tabi olmadığı; 33. maddede ülkeyi pasaportsuz terk etmenin cezai müeyyideleri; 35. maddede Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen yerler haricinde ülkeye giriş ve çıkış yapanlara uygulanacak cezayı; 36. maddede kara, deniz ve hava yollarında yolcu taşımacılığı işiyle iştigal eden kimselerin, yolcuları denetim makamlarınca oluşturulan kontrol noktalarının haricindeki yerlere bilerek ve isteyerek nakletmek suretiyle bunların pasaport ve diğer belgelerinin yoklanmasına engel olanların bir aydan iki yıla kadar hapis cezasına çarptırılacakları; 38. maddede bu Kanun hükümlerine göre idari para cezasına karar vermeye, ilgili kolluk birimi amirlerinin yetkili oldukları ifade edilmektedir. Ayrıca Ek 5. madde uyarınca her ne şekilde olursa olsun Türk vatandaşlığını kaybedenlerden Türkiye'ye gelmek isteyenlere mahzurlu görülmemesi hâlinde İçişleri Bakanlığınca izin verilebileceği ve bunlardan 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 26.maddesine göre

vatandaşlıktan çıkarılmış olup da turist olarak Türkiye'ye gelmek isteyenlere yılda en çok dört ay kalabilmek üzere izin verilebileceği ifade edilmektedir. YUKK'un yürürlüğe girdiği 11 Nisan 2014 tarihi itibarıyla yukarıda ifade edilen maddelerin tamamı yürürlükten kaldırmıştır. Ayrıca 5. maddenin birinci ve ikinci fıkrası ile 34. maddenin pasaportsuz olarak giriş yapan yabancılara ilişkin cümlesi de yürürlükten kaldırılmıştır" (Pasaport ve Güvenli Belge Daire Başkanlığı, 2018).

Sahtecilikle mücadele kaçakçılık konulu uluslararası metinlerde de yer bulmaktadır. Palermo Sözleşmesine Ek Göçmen Kaçakçılığı'na Karşı Protokol'ün 6.maddesinin 1. fıkrasının b bendinde sahte seyahat ya da kimlik belgesi imali, bu tür bir belgenin tedariki, temini veya bulundurulmasına ilişkin hususlarda iç hukukta sonuç doğuracak şekilde düzenlemeler yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Kaçakçılıkla mücadele, Avrupa Birliği'nin de önem verdiği konuların başında gelmekte ve 24. Fasıl olan "Adalet Özgürlük Güvenlik" faslı konularına girmektedir. 24. Fasıl kapsamındaki konular daha çok Avrupa Birliği'nin suçla mücadele politikalarını içermektedir.¹⁴ Bu fasılda ele alınan konulardan birisi de sahtecilik ve yolsuzlukla mücadeledir (Erdoğan, 2014: 12).

Başbakanlık tarafından onaylanarak söz konusu faslın açılış kriterlerinden olan 2010-2015 Organize Suçlarla Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve 2010-2012 Organize Suçlarla Mücadele Eylem Planı 19 Temmuz 2010'da yürürlüğe girmiştir.

İçişleri Bakanlığı ile imza tarihinde Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı'nın bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığı Gümrük ve Ticaret Bakanlığı arasında, kaçakçılıkla mücadelede etkinlik ve verimliliği artırmak, kaçakçılıkla mücadele alanında iş birliğinin genel ilkelerini tespit etmek, bu kapsamda tarafların yükümlülüklerini belirlemek, taraflar arasında kaçakçılığı önlemek, izleme ve araştırma hususunda iş birliğinin geliştirilmesine yönelik alınacak tedbirler ile yürütülecek çalışmaları belirlemek üzere, 9 Mart 2011 tarihinde "Kaçakçılıkla Mücadele Alanında İş birliği Protokolü" imzalanmıştır.

Bu bağlamda (EGM, 2016: 22),

¹⁴ Adalet, Özgürlük ve Güvenlik Müktesebatının İçeriği: Bu alandaki Avrupa Birliği politikalarının amacı, birliği bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı olarak sürdürmek ve daha da geliştirmektir. Sınır kontrolü, vizeler, dış göç, iltica gibi alanlarda iş birliği, örgütlü suçlar, terörizm ve uyuşturucuyla mücadelede iş birliği, cezai ve hukuki alanlarda adli iş birliği, gümrük iş birliği ve polis iş birliği gibi konularda üye devletler, ortak kuralları uygulayabilecek şekilde donanım sahibi olmalıdır.

- 19.02.2015; 28.04.2015 ve 19.10.2015 tarihlerinde Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Eğitim Daire Başkanlığı tarafından “Aday Gümrük Muayene ve Aday Gümrük Memuru Yetiştirme Eğitimi” kapsamında düzenlenen “Organize Suçlar ile Mücadele, Sahte Pasaport ve Damgalar, Doküman İnceleme ve Göçmen Kaçakçılığı Eğitim Programı”na KOM Başkanlığı personeline katılım sağlanarak eğitim verilmiştir.

Ayrıca, TADOC (Türkiye Uluslararası Uyuşturucu ve Organize Suçlarla Mücadele Akademisi) bünyesinde, taktik ve sınıf içi eğitimlerin yanı sıra, narkotik, mali suçlarla mücadele, istihbarat ve teknik konuları içeren 84 farklı konuda eğitimci eğitim sağlayan bilgisayar destekli eğitimler (BİDEM) verilmektedir. 2004 yılında BMUSO ile TADOC arasında yapılan iş birliği neticesinde kurulan söz konusu eğitimlerin verildiği BİDEM’den EGM, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı’nın yanı sıra Gümrük Müsteşarlığı personeli de faydalanmaktadır. 2016 yılı itibarıyla BİDEM eğitimlerinden yararlanan toplam personel sayısı 26 400’ü bulmuştur. Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı’nın yanı sıra Gümrük Müsteşarlığı personeli de bu eğitimlerden faydalanmaktadır. 2016 yılı itibarıyla BİDEM eğitimlerinden yararlanan toplam personel sayısı 26 400’dür (EGM, 2016: 76);

İmzalanan İşbirliği Protokolü, kaçakçılıkla mücadelede icracı birimler arasındaki mevcut iş birliğini daha da geliştirmiştir. Kısaca “Ulusal Program” olarak adlandırılan, Avrupa Birliği Müktesebatı’nın Üstlenilmesine İlişkin 2008 Yılı Türkiye Ulusal Programı’nda, 2009 yılı taahhütlerimiz arasında yer almıştır. İş birliği alanında atılan bu adım, Türkiye’nin Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesi hususunda önemli bir adım teşkil etmektedir. Nitekim bu husus, Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporunda olumlu bir gelişme olarak yer almıştır.

Uluslararası İşbirliği bağlamında (EGM, 2017: 21);

- Türkiye ile AB arasında yürütülen “Vize Serbestisi Yol Haritası”nın belirlenmesi çalışmaları kapsamında 26 Ocak 2016 tarihinde KİHBİ Daire Başkanlığı’nda yapılan toplantıya KOM Başkanlığı’nca katılım sağlanmıştır.

- Uluslararası Polis Teşkilatı (Interpol) tarafından 2016 Mart ayında düzenlenen “Sahte Para ve Güvenli Belge İnceleme Eğitimi” ile ilgili olarak 09.02.2016 tarihinde yapılan hazırlık toplantısına KOM Daire Başkanlığı’nca katılım sağlanmıştır.

Gelişen teknoloji ve küreselleşme ile birlikte sahtecilik suçları daha kolay işlenebilir hâle gelmiştir. Bunun sonucu olarak sahtecilik suçlarıyla mücadeleye yönelik çalışmaların artan bir ivme ile titizlikle devam ettirilmesi gerekli olmuştur.

Bu kapsamda pasaport sahteciliği ile mücadele konusunda Emniyet Genel Müdürlüğünce güvenlik unsurları bakımından günümüz ihtiyaçlarına cevap verebilecek niteliklere sahip yeni pasaport hazırlanması çalışmalarına hız verilmiştir. Bu çalışmalar sahte pasaportla mücadele konusunda önemli katkılar sağlamıştır (EGM, 2009: 82). Yapılan çalışmalar neticesinde 1 Haziran 2010 tarihi itibarıyla e-Pasaport¹⁵ uygulamasına geçilmiştir. Tüm dünyada e-Pasaportların kullanıma girmesine ve bu sayede belge güvenliğinin artmasına bağlı olarak giderek artan sayıdaki ülkede sınır geçişlerinde otomatik pasaport okuma/tanıma sistemleri kullanılmakta, böylece pasaport denetim işlemleri hızlanmaktadır. Türkiye’de e-Pasaport üretilmeye başlanmasından sonra Türk vatandaşlarının seyahatleri daha süratli ve kolay hâle gelmiştir. Örneğin sınır geçişlerinde isim benzerliğinden kaynaklanabilen gecikmeler ortadan kalkmıştır (Pasaport ve Güvenlik Daire Başkanlığı, 2013).

Elektronik pasaport uygulamasının yanı sıra 17 Nisan 2013 tarihinde başlatılan e-Vize uygulamasıyla elektronik ortamda teminin önü açılmış oldu. Böylece ülke güvenliği, turizmin geliştirilmesi ve dış ticaretin artırılması konularında önemli bir aşama kaydedilmiş oldu. Uygulama öncesinde vizelerin %95 gibi önemli bir kısmı hava alanında verildiğinden bu durum yığılmalara neden oluyordu. Elektronik ortam vize temininin 2 dakika 14 saniye gibi çok kısa bir sürede gerçekleşmesini sağlamıştır (Sabah, 2013).

4.6.2. Türkiye’nin Düzensiz Göçle Doğrudan Mücadele Yöntemleri

Düzensiz göçle mücadelenin başarısını doğrudan etkileyen tedbirler bu kapsamda değerlendirilmektedir. Doğrudan göçmen kaçakçılığını önlemeye yönelik ulusal

¹⁵ “Çipli pasaport”, “biyometrik pasaport” ya da “elektronik pasaport” olarak da bilinen e-Pasaportlar eski tip pasaportların kimlik sayfalarında bulunan pasaport numarası, ad, soyad, uyruk, doğum tarihi, kimlik no, düzenleyen makam, düzenlenme ve geçerlilik tarihi vb. kişisel kimlik ve pasaport bilgilerinin yanı sıra içinde fotoğraf, parmak izi, imza gibi biyometrik verilerin saklanabildiği yongalı (çipli) pasaportlardır. e-Pasaportlar esasında makinede okunabilen pasaportların bir türü olmakla birlikte bunlardan daha ileri düzeyde güvenlik katmanlarına sahiptir. e-Pasaport üretiminin her aşamasında, tüm dünyada olduğu gibi Türk vatandaşlarının da kişisel kimlik bilgilerini herhangi bir sahtekârlık girişimine karşı güvence altına alan Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO) standartlarıyla uyumlu ileri teknolojiler kullanılmaktadır.

mevzuat ve uluslararası iş birliği faaliyetleri, sınır güvenlik tedbirleri, cezai müeyyideler, kaçakçılık karşıtı bilgilendirme faaliyetleri ve kampanyalar bu kapsamda ele alınabilir.

a) İç Hukuk Düzenlemeleri

Bu başlık altında ele alınabilecek ve normlar hiyerarşisinin en üstünde yer alan hukuk metni Anayasa'nın 90. maddesidir. Usulüne uygun olarak yürürlüğe giren uluslararası antlaşmaların Anayasa hükümlerine mugayir oldukları gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne götürülemeyeceğini belirten madde aynı zamanda yasa ve antlaşma hükümlerinin çatışması durumunda da uluslararası antlaşma metinlerinin esas teşkil edeceğini ifade etmektedir. Palermo Sözleşmesi ve ek protokollerin Türk hukuk mevzuatı içindeki yeri konusunda ilgili Anayasa hükmü önem taşımaktadır.

Vücut dokunulmazlığına ilişkin 17. madde, angaryanın yasak olduğuna değinen 18. madde, kişi güvenliği hürriyeti ile sınırlardan izinsiz geçiş durumunda gerçekleşecek yakalama, tutuklama ve geri verme hâllerinin bahsinin geçtiği 19. madde, çalışma şartlarının belirlenmesinde kişinin bedensel, zihinsel durumu, yaş ve cinsiyetinin göz önünde bulundurulacağını, dinlenmenin hak ve şartlarının kanunla düzenleneceğini belirten 50. maddenin de dolaylı yollardan düzensiz göçe ilişkin etkileri bulunmaktadır.

Yürürlükten kaldırılan 765 sayılı Kanun ile şu an yürürlükte bulunan 5237 sayılı TCK'nın 79. maddesinde göçmen kaçakçılığı suçuna yer verilmektedir. Buna göre;

“ Doğrudan doğruya veya dolaylı olarak maddi menfaat elde etmek maksadıyla, yasal olmayan yollardan bir yabancıyı ülkeye sokan veya ülkede kalmasına imkân sağlayan, Türk vatandaşı veya yabancıнын yurt dışına çıkmasına imkân sağlayan kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis ve bin günden onbin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır suç, teşebbüs aşamasında kalmış olsa dahi, tamamlanmış gibi cezaya hükmolunur”.

Bu madde kapsamındaki ayrıntılara daha önce değinildiğinden burada tekrardan ele alınmayacaktır (Bölüm 5.4, s.121).

TCK.'nın 91 ve 117. maddelerinde Anayasa'nın 17, 18 ve 19. maddelerinde belirtilen hususlar daha ayrıntılı bir şekilde ele alınarak bu hususlar cezai müeyyideye tabi tutulmuştur. Resmi ve özel belgede sahtecilik suçlarını düzenleyen 204, 205, 206 ve 207. maddeler, örgütlü suçları müeyyide altına alan 220. madde ve malvarlığı

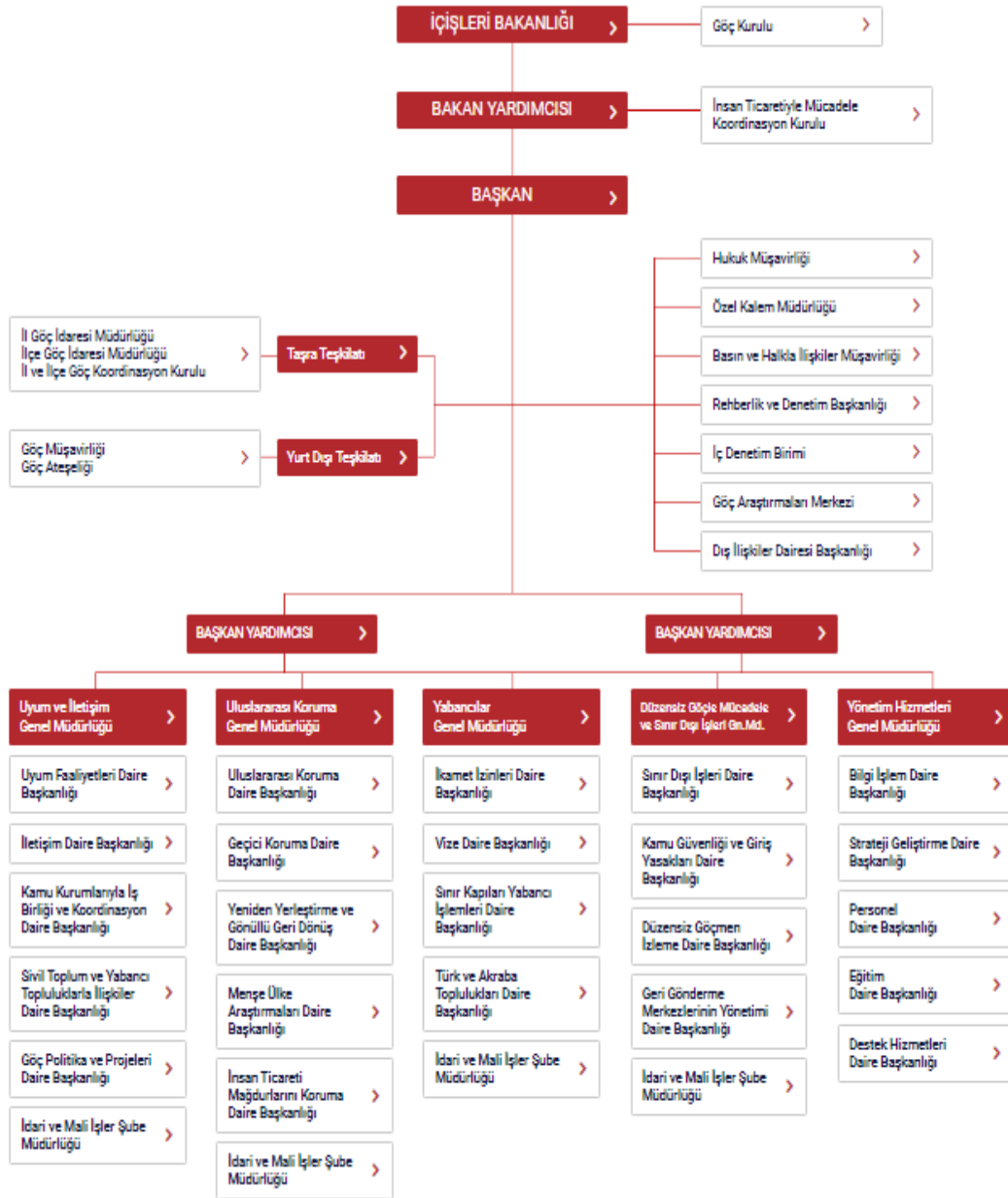
değerinin aklanmasına ilişkin 282. madde de göçmen kaçakçılığıyla dolaylı yollardan mücadele yönünde büyük önem taşımaktadır.

5682 sayılı Pasaport Kanunu'nda pasaport sahibi olma ve kullanmaya ilişkin ayrıntılı hükümler yer almaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere göç, sınır dışı etme gibi konularda 6458 sayılı YUKK yetkilendirilmiştir. 15.07.1950 tarih ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki Kanun'un 7, 15, 17, 19 ve 22. maddelerinde düzensiz göç ve sınır dışı işlemlerine ilişkin hükümler yer almaktaydı. Bu kanun YUKK ile birlikte yürürlükten kaldırılmıştır.

YUKK'ta yabancıların Türkiye'ye giriş ve çıkışları; vize zorunluluğu, vize başvurusunda ve yetkili makamların kimler olduğu; yabancıların Türkiye'de ne şekilde yasal olarak ikamet edebilecekleri; ikamet izninin mahiyeti; hangi durumlarda çalışma izninin ikamet izni olarak kabul edileceği; ikamet sürelerinin hesaplanması ve ikamette kesintinin ne şekilde olacağı; ikamet izninin çeşitlerinin ne olduğu; vatansızların durumu; sınır dışı edilmenin ne gibi durumlarda gerçekleşeceği; sınır dışı etme kararı ve bu konuda yetkili makamların kimler olduğu; sınır dışı durumunda uygulanacak olan idari gözetim ve süresi; sınır dışı etme kararının ne şekilde yerine getirileceği gibi yabancılara ilişkin konularda ayrıntılı hükümler ihtiva etmektedir. Bu hâliyle yasa, yabancılar hukukuna ilişkin birçok konuyu bir araya getirerek yasal düzenlemeye kavuşturmuştur.

YUKK uluslararası korumayı mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma, geçici koruma olmak üzere dört ayrı başlıkta düzenlenmektedir. Bunların anlamlarına ilişkin açıklamalar Türkiye'nin göç tarihi konu başlığı altında ele alınmıştır (Bkz. Bölüm 4.1, s.90). 6458 sayılı Kanun ile göç alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulamak, bu konularla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak, yabancıların Türkiye'ye giriş ve Türkiye'de kalışları, Türkiye'den çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere İçişleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün merkez, taşra ve yurt dışı kuruluşuna sahip olması da yabancılara uygulanacak olan uygulamaların bir elden yönetilmesine imkân sağlamaktadır (Arap ve Çerni, 2014: 127). 11 Ekim 2021'de Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün adı değiştirilerek Göç İdaresi Başkanlığı olmuştur. Şekil 4.6'da Göç İdaresi Başkanlığı'nın teşkilat şeması gösterilmektedir.

Şekil 4.6. Göç İdaresi Başkanlığı'nın Teşkilat Şeması

Kaynak: GİB, 2023b.

b) Sınır Güvenlik Tedbirleri

İçişleri Bakanlığı'nın 2010/18 sayılı Yasa Dışı Göçle Mücadele konulu genelgesi, sınırlardan yasa dışı geçiş olması durumunda ne yapılması gerektiği konusunda bir dizi düzenleme içermektedir. 11 Nisan 2013 öncesinde yasa dışı göç ile mücadelede bu genelge hükümleri esas alınmaktaydı.

Genelgede özetle, ülkenin coğrafi konumu nedeniyle düzensiz göç bakımından uğrak bir konumda yer aldığı dolayısıyla düzensiz göçmenlerin yoğunlukla kullanmış

oldukları giriş-çıkış ve güzergâhlarla bunların kullanmış oldukları teknik ve yöntemlerin dikkatle değerlendirileceği, kurumlar arası eşgüdümün sağlanacağı, ortak emareler konusunda bu alanda hizmet veren personeli bilgilendirici faaliyetlere devam edilmesinin faydalı olduğu; seyahat ve konaklama alanında faaliyette bulunan firmaların sorun hakkındaki farkındalıklarının artırılması gerektiği, istihbarat çalışmalarının artırılmasının yanı sıra elde edilen istihbaratın kurumlar arası paylaşımının sağlanacağı, Türkiye'nin geçiş güzergâhı olma durumunun ortadan kaldırılması için önleyici tedbirlerin en üst düzeyde alınacağı ifade edilmektedir (Multeci.org, 2010).

Düzensiz göçmenin yakalanmasından itibaren yapılacak işlemler bölümünde alınan tüm önlemlere rağmen Türkiye'ye girişi engellenemeyen ve ülkede yakalanan yasa dışı göçmenlerin yakalanmasından itibaren takip edilecek yöntemler ifade edilmektedir. Genelgenin bu bölümünde göç ve iltica alanında yapılacak yeni mevzuat çalışmaları sonuçlanıncaya kadar geçecek süre zarfında bazı ilave tedbirlerin alınmasına ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir.

Buna göre (Multeci.org, 2010: 2);

a-Yasa Dışı Göçmenlerin Yakalanmasını Müteakip Yapılacak İşlemler:

Yasa dışı göçmenin öncelikle adli işlemleri yapılacaktır. Bu işlemlerin tamamlanmasından sonra göçmenlerin kendilerine ayrılmış geri gönderme merkezlerinde barındırılmaları esas olarak benimsenmiştir. Genel kolluk birimlerince yakalanan yasa dışı göçmenlerin sınır dışı edilmek üzere il emniyet müdürlüklerine teslim edilmeye devam edecekti. Yakalanan yasa dışı göçmenlerin, adli işlemlerinin yakalayan birim tarafından yerine getirilecekti. Ancak Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın kara teşkilatlanmasındaki yetersizlikleri ve yasa dışı göçle mücadelenin güvenlik birimlerince topyekûn bir mücadeleyi zorunlu kıldığı hususlar da göz önünde bulundurularak Sahil Güvenlik Komutanlığı birimlerince yakalanan yasa dışı göçmenler, yakalama tutanağı, belirlenebilen kimlik bilgilerini içeren isim listeleri ve fotoğrafları ile el konulan eşyalarıyla ilgili tutanaklarıyla birlikte adli işlemlerin yapılacağı ilçe merkezinde Cumhuriyet Savcısının belirleyeceği genel kolluk birimine tutanakla teslim ediliyordu. Karadaki güvenlik birimleri (Emniyet ve Jandarma) tarafından yürütülecek adli işlemler ve adli makamlara sevk edilmeleri sürecinde personel takviyesi, sağlık işlemleri, ulaştırma, yer ve tercüman temini dâhil

mümkün olan en üst seviyede koordinasyon ve iş birliğinin tesis edilerek gerekli kolaylığın sağlanması mülki idare amirlerince temin ediliyordu.

Yasa dışı göçmenlerden adli işlemleri tamamlananlar yer bulunmak şartıyla derhâl geri gönderme merkezlerine teslim ediliyordu. Aksi durumda il valisince önceden tespit edilen alternatif yerlere en kısa süre içinde yerleştirilecek, kesinlikle nezarethanelerde bekletilmeyecekti. Göçmenin bulaşıcı hastalığının bulunması durumunda tedavisi yaptırılacaktı. Tedavisi zorunlu olmayanlarınsa merkezlerde diğer göçmenlerden ayrı bir şekilde barındırılması için gereken tedbirler alınacaktı.

b- Yasa Dışı Göçmenler ve Geri Gönderme Merkezleri ile İlgili İşlemler: Daha önce çıkışları öngörülen göçmenlerin barındırılmaları için misafirhane adıyla kurulan yerler bundan böyle geri gönderme merkezi olarak adlandırılacaktı. Tüm illerde en az elli (50) kişilik kapasite oluşturulması talimatı verilmiştir.

Ancak genelgede bazı illerde oldukça fazla sayıda yasa dışı göçmen yakalanmasına rağmen, yasa dışı göçmenlerin sınır dışı edilmelerine kadar barındırılacakları herhangi bir kapasite henüz oluşturulmadığı veya oluşturulan kapasitenin yetersiz kaldığı ifade edilmekteydi.

İçişleri Bakanlığı, kaçakçılıkla mücadeleyi bağlı kuruluşları olan; Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı eliyle yerine getirmektedir. İçişleri Bakanlığı dışında Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı Gümrük ve Muhafaza Genel Müdürlüğü de kaçakçılıkla mücadele eden kolluk birimleridir.

Ayrıca kaçakçılıkla mücadelede etkinlik ve verimliliğin artırılması açısından, mücadeleciler birimler ve ilgili diğer birimler arasında iyi işleyen bilgi ve istihbarat paylaşımı, iş birliği, iletişim ve eşgüdüm önem taşımaktadır. Mücadeleciler birimler ve ilgili diğer birimler arasında eşgüdümü tesis edecek bir yapılanmaya ihtiyaç duyulduğundan Kaçakçılık İstihbarat ve Bilgi Toplama Daire Başkanlığı bu görevi yerine getirmektedir. Bu bağlamda, Kaçakçılık İstihbarat Koordinasyon Kurulu, 3152 sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un 26. Maddesi Uyarınca Kurulan ve her dört ayda bir toplanan sürekli bir kuruldur. Kurul, her türlü kaçakçılık konu ve faaliyetlerinde eşgüdümü sağlamakla görevlidir. Kurulun sekreteryaya görevini İçişleri Bakanlığı adına KİHBİ Dairesi Başkanlığı yürütmektedir (T.C. Resmî Gazete, 1985).

Genel kolluk kuvvetlerinin göçmen kaçakçılığı ile mücadelesinin merkez ve taşra teşkilatı ayrımı esasına dayalı olarak şekillendiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda merkez teşkilatında bulunan Jandarma Genel Komutanlığı Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele (KOM) Başkanlığı konusuyla ilgili olarak eşgüdüm ve planlama görevini yerine getirirken taşrada yer alan KOM ve Asayiş Şube Müdürlükleri'nin eşgüdüm ve planlama görevlerinin yanı sıra kısmen de icra görevleri bulunuyordu. İcra görevini aslen yerine getiren birimler jandarma sınır birlikleri (Milliyet, 2013; NTV, 2013; T.C. Jandarma Genel Komutanlığı, 2023) (bu görev 21 Mart 2013 tarihinde Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na devredilmiştir)¹⁶ ile İlçe Jandarma ve jandarma karakol komutanlıklarıdır. (YUKK'un yürürlüğe girmesiyle Jandarma Genel Komutanlığı'nın yapılanmasında değişiklik olmuştur. Bu bağlamda, Jandarma Genel Komutanlığı'nın göçmen kaçakçılığı ile mücadelesi Asayiş Başkanlığı Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti ile Mücadele Daire Başkanlığı adı altında yeniden yapılandırılmış olup planlama ve eşgüdüm görevi bu birim tarafından yerine getirilmektedir. Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti ile Mücadele Şube Müdürlükleri icra ve kısmen planlama görevlerini yürütürlerken İlçe Jandarma ve jandarma karakol komutanlıklarının icra görevleri devam etmektedir).

Polis teşkilatında icracı planlama ve eşgüdümden sorumlu birimler KOM ile Yabancılar ve Hudut İltica Dairesi Başkanlıkları idi.

(YUKK'un yürürlüğe girmesiyle Emniyet Genel Müdürlüğü'nün yapılanmasında değişiklik olmuştur. Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı'nın yerine 18.03.2014 tarih ve 667 sayılı Bakanlık Makamı oluru ile Hudut Kapıları Daire Başkanlığı kurulmuştur (EGM, 2023). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ile Emniyet Genel Müdürlüğü arasında yapılan 22/01/2014 tarihli protokol çerçevesinde İl Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şube Müdürlüğü tarafından yerine getirilmekte olan iş ve işlemler 18 Mayıs 2015 tarihinden itibaren İl Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından yürütülmeye başlanmıştır. 2016 yılında ayrı bir birim olarak Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti ile Mücadele Daire Başkanlığı kurulmuştur (Toruntay ve Çakmak, 2016). Dolayısıyla KOM Şube Müdürlüklerinin göçmen kaçakçılığı konusundaki planlama ve icra görevleri sona ermiştir. 05.09.2019 tarihli Bakanlık Makamı onayı

¹⁶ Ancak Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın sorumluluğu, Birinci Derece Askeri Yasak Bölge olarak kabul edilen 600 metrelik sınır şeridiyle sınırlıdır (SETA, 2017).

ile Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti ile Mücadele Daire Başkanlığı ile Hudut Kapıları Daire Başkanlığı, “Göçmen Kaçakçılığı ile Mücadele ve Hudut Kapıları Daire Başkanlığı” adı altında yeniden yapılandırılmış, 23/12/2019 tarihinden itibaren faaliyete başlamıştır. Bu tarihten sonra Göçmen Kaçakçılığı ile Mücadele ve Hudut Kapıları Daire Başkanlığı konusuyla ilgili olarak eşgüdüm ve planlama görevlerini yerine getirirken Göçmen Kaçakçılığı ile Mücadele ve Hudut Kapıları Şube Müdürlükleri icra görevlerinin yanı sıra kısmen planlama görevini yürütmekte, ilçe emniyet müdürlükleri, ilçe emniyet amirlikleri ve polis merkezi amirliklerinin icra görevleri devam etmektedir).

6458 sayılı YUKK ile göçmen kaçakçılığı ile mücadelenin idari boyutunun eşgüdümünün sağlanması ve kurumlar arası iş birliğinin sağlanması bakımından yarar sağlamıştır. Buna rağmen suçun yargılanması sürecinde takip edilen yöntemde herhangi bir değişiklik olmamıştır. Daha öncesinde olduğu gibi 11 Nisan 2013 tarihinden sonra da vali, kaymakamlar ve genel kolluğun merkez teşkilatları mücadele sürecine dâhildir. Genel Müdürlük burada en üst düzeyde eşgüdüme olanak sağlayan bir kurum olarak yerini almıştır. Mücadelenin adli boyutu ise önceden olduğu gibi cumhuriyet savcıları, genel kolluk kuvvetleri ve mahkemeler vasıtasıyla aynı şekilde devam etmektedir.

YUKK’un 52 ila 60. maddeleri arasında sınır dışı etme işlemlerine ilişkin hükümler yer almaktadır. İlgili kanun gereğince sınır dışı ve idari gözetim kararlarının alınması, kararların tebliği ve buna benzer idari işlemler göç idaresi müdürlükleri tarafından yerine getirilecek olmakla birlikte sınır dışı edilmek üzere haklarında idari gözetim kararı alınanların geri gönderme merkezlerine götürülmesi işlemlerinde genel kolluk birimlerine önemli görevler düşüyordu. Bu bağlamda çoğu kez kamu düzeni ve güvenliği açısından büyük önem arz eden sınır dışı işlemlerinin etkin bir şekilde yerine getirilmesi ve bu konuda herhangi bir aksaklığa mahal bırakılmaması için il göç idaresinin sınır dışı işlemleriyle ilişkili taleplerinin genel kolluk görevlileri tarafından karşılanmasını, il göç idaresinin sınır dışı etme usulleriyle ilişkili olarak genel kolluk birimleriyle daha etkin iş birliği mekanizmalarının kurulmasını sağlayan Genel Kolluk Birimleriyle İl Göç İdaresi Müdürlükleri Arasında Sınır Dışı İşlemlerinin Yerine Getirilmesinde Çalışma ve İş birliği Esaslarını Düzenleyen Uygulama Talimatı olarak

2015/15 sayılı İçişleri Bakanlığı Genelgesi yayımlanmıştır. Uygulama talimatının birinci maddesinde amacı yer almaktadır.

Buna göre talimat ile yabancının sınır dışı edilmesiyle ilgili iş ve işlemlerde çalışma ve iş birliğinin esaslarının belirlendiği ifade edilmektedir.

İkinci maddede sınır dışı edilecek yabancının sınır kapılarını veya gönderme merkezlerine, mahkeme, banka, noter veya hastane ve benzeri yerlere sevkleri için görevlendirmelerin valilik oluruyla yapılacağı; kolluk birimlerini bu işlemler esnasında kaçma ve kaybolma durumlarına ilişkin gerekli önlemleri alacağı; bu yabancılardan tedavi amaçlı olarak sağlık birimlerine gönderilenlerin gözlem durumlarının valilikçe değerlendirileceği, idari gözetimin devam etmesi yönünde karar verilirse durumdan il göç idaresi müdürlüğünce tedbir alınmak üzere genel kolluk birimlerine bilgi verileceği ifade edilmektedir.

Uygulama talimatının üçüncü maddesinde sınır dışı sevk işlemlerinde görevlendirecek genel kolluk personelinin görevleri belirtilmektedir. Buna göre il göç idaresinin sınır dışı işlemlerinin yerine getirilmesinde genel kolluğun il birimiyle temasa geçerek talepte bulunabileceği, Kara Kuvvetleri Komutanlığı birimleri tarafından yakalanan sınır dışı kapsamındaki yancılardan iş ve işlemlerinin en yakın genel kolluk birimi tarafından, Sahil Güvenlik Komutanlığı tarafından yapılan yakalamalara ilişkin iş ve işlemlerin karaya ilk çıktıkları yerdeki genel kolluk birimleri tarafından yerine getirileceği belirtilmektedir. Ayrıca uzmanlaşmanın sağlayacağı yüksek faydanın gözetilerek kendi birimlerindeki görevleri uhdesinde kalmak kaydıyla sınır dışı edilecek yabancılardan sevk işlemlerinde görev alacak genel kolluk personeli listesinin genel kolluğun il birimleri tarafından valilik onayı ile her yılın Ocak ayı içinde genel görevlendireme olarak belirleneceği ve il göç idaresi müdürlüklerine gönderileceği vurgulanmaktaydı. Maddede sınır dışı işlemlerinin güvenlik içinde gerçekleştirilmesinin genel kolluk birimlerinin sorumlulukları dâhilinde olduğu belirtilirken haklarında gözetim kararı verilenlerin en kısa sürede geri gönderme merkezlerine gönderilmesinin esas olduğu ifade edilmektedir. Sevk ve sınır dışı işlemleriyle ilişkili olarak göç idaresi müdürlüklerince genel kolluk birimiyle mutabık kalındıktan sonra görevlendirilecek personel tespit edilecekti. Genel kolluğun tespitiyle ilişkili uyuşmazlıklar valilikler tarafından karara bağlanacaktı.

2015/15 sayılı İçişleri Bakanlığı Genelgesinin ikinci bölümünde sınır dışı edileceklerin tespitinde uyulacak esaslar belirlenmektedir. Buna göre dördüncü maddede sınır dışı edilmesi gerektiği değerlendirilen yabancılarla ilgili olarak genel kolluk birimi olay özeti ve konuya ilişkin belgeleri il göç idaresi müdürlüğüne derhâl bildirecekti. Durumunun il göç idaresince değerlendirme sürecinde yabancı, bulunuyorsa geri gönderme merkezine sevk edilecekti. Ülkeyi terk ya da idari gözetim kararı 48 saat içerisinde verilecekti. İlde geri gönderme merkezi yoksa veya kapasitesi doluyorsa salıverme kararının genel kolluk tarafından il göç idaresine ulaştırılmasından itibaren 48 saat içinde il göç idaresi müdürlüğü sınır dışı kararına müteakip ülkeyi terke davet ya da idari gözetim kararlarından birisini alacaktı. Yabancınn Göç İdaresi Başkanlığı'na belirlenecek geri gönderme merkezine genel kolluk tarafından mevcutlu olarak götürülmesi için il göç idaresi müdürlüğü gerekli koordinasyonu sağlayacaktı.

Adli kontrol kararıyla serbest bırakılması durumunda, yabancı hakkında il göç idaresi müdürlüğü tarafından 6458 sayılı kanunun 54. maddesi kapsamında sınır dışı kararına müteakip idari gözetim kararı alınacaktı. Adli kontrol kararını veren mahkeme ya da uygulayan adli birimlerce sakınca görülmemesi kaydıyla yabancınn genel kolluk görevlileri tarafından mevcutlu olarak geri gönderme merkezlerine götürülmesi için il göç idaresi müdürlüğü gerekli koordinasyonu sağlayacaktı.

Yürütülen çalışmalar esnasında hakkında adli işlem söz konusu olmayan yabancıardan 6458 sayılı kanunu 54. maddesine göre sınır dışı edilmesi gerektiği değerlendirilenler için;

Genel kolluk birimi olay özeti ve konuya ilişkin belgeleri il göç idaresi müdürlüğüne derhâl bildirecekti. Durumunun il göç idaresince değerlendirme sürecinde eğer bulunuyorsa yabancı geri gönderme merkezine sevk edilecekti. Ülkeyi terk ya da idari gözetim kararı 48 saat içerisinde verilecekti. İlde geri gönderme merkezi yoksa veya kapasitesi doluyorsa salıverme kararının genel kolluk tarafından il göç idaresine ulaştırılmasından itibaren 48 saat içinde il göç idaresi müdürlüğü sınır dışı kararına müteakip ülkeyi terke davet ya da idari gözetim kararlarından birisini alacaktı.

Bu işlemlerin gerçekleştirilmesi için il göç idaresi müdürlükleri ve kolluk birimleri gerekli tedbirleri alacaktı. Bir ilde geri gönderme merkezi yoksa ya da kapasitesi doluyorsa durum il göç idaresi müdürlükleri tarafından Göç İdaresi Başkanlığı'na

bildirilecekti. Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 8. maddesine göre geçici koruma statüsü verilmeyen ya da bu statüleri iptal edilen yabancılarla ilgili olarak 6458 sayılı Kanun'un 52 ila 60 maddeleri uyarınca işlem tesis edilecekti.

Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında olsalar dahi hakkında G kodlu Türkiye'ye giriş yasağı bulunanlar, N kodlu istizan-ön izin kararı olanlar, Ç-115 kodlu cezaevlerinden tahliye edilen yabancılar, Ç-116 kodlu genel ahlak ve kamu sağlığını tehdit eden yabancılar ile bu tehdit kodları konulacak yabancılar, Ç-114 kodlu haklarında adli işlem yapılan yabancılardan Valilik tarafından kamu düzeni ve kamu güvenliği açısından tehdit oluşturduğu değerlendirilen yabancılar, Türkiye'den yasa dışı yollarla çıkış yapmaya çalışarak kamu düzenini ihlal eden geçici koruma kapsamındaki yabancılar, Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 8. maddesine göre işlem yapılması konusunda oluşan tereddüde binaen, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne sorulan ve Genel Müdürlük tarafından 8. madde kapsamında olduğu bildirilenler;

Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 8. maddesinde sayılan kişilerden kabul edilmektedir.

Beşinci madde cezaevlerinden salıverilenlerle ilgili hükümleri düzenlenmekteydi. Buna göre yabancıların cezaevinden salıverilmesini müteakiben sınır dışı edilme işlemleri aşağıdaki gibi gerçekleştirilecekti;

a) İl göç idaresi müdürlükleri, illerindeki cezaevlerinden, yabancıların tahliye işlemlerini ve tarihlerini takip edecekti. Yabancı henüz cezaevinde iken kanunun 54. maddesi uyarınca sınır dışı kararına müteakip Türkiye'yi terke davet ya da idari gözetim kararlarından birini alacaktı,

b) Salıverme işlemini müteakip yabancı, genel kolluk görevlilerince cezaevinden teslim alınacak, yabancının genel kolluk görevlileri tarafından mevcutlu olarak geri gönderme merkezine götürülmesi için il göç idaresi müdürlüğü gerekli koordinasyonu sağlayacaktı.

c) Cezaevlerinden salıverilen yabancı öncelikle geri gönderme merkezine sevk edilecekti. Sınır dışı ve idari gözetim kararlarının devamıyla ilgili değerlendirme, yabancı idari gözetim kararıyla geri gönderme merkezinde barındırılmakta iken yapılacaktı.

d) İşlemi yürüten ilde geri gönderme merkezi yoksa veya kapasitesi dolmuşsa, yabancı Göç İdaresi Genel Müdürlüğünce geri gönderme merkezine en geç 48 saat içinde sevk

edilecekti. Yabancınn genel kolluk görevlileri tarafından mevcutlu olarak geri gönderme merkezine götürölmesi için il göç idaresi müdürlüğü gerekli koordinasyonu sağlayacaktı.

Uygulama talimatının altıncı maddesinde il göç idaresi müdürlüğünün tespitine ilişkin hükümler yer almaktaydı.

Buna göre

- a) İl göç idaresi müdürlüğü sınır dışı ve buna bağı diğer işlemler için yabancınn kaçma ve kaybolma riski varsa veya mukavemet göstermesi söz konusuysa genel kolluktan yardım talebinde bulunabilecekti. Genel kolluk birimleri, il göç idaresi müdürlüklerinin bu talebini derhâl yerine getirecekti.
- b) Söz konusu yabancı hakkında sınır dışı ve idari gözetim kararı alındığı takdirde yabancınn genel kolluk görevlileri tarafından mevcutlu olarak geri gönderme merkezine götürölmesi için il göç idaresi müdürlüğü gerekli koordinasyonu sağlayacaktı.
- c) İşlemi yürüten ilde geri gönderme merkezi varsa, yabancı geri gönderme merkezine derhâl sevk edilecekti.
- d) İşlemi yürüten ilde geri gönderme merkezi yoksa veya geri gönderme merkezinin kapasitesi doluysa, en geç 48 saat içinde yabancınn, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nce belirlenecek geri gönderme merkezine genel kolluk merkezi tarafından mevcutlu olarak götürölmesi için il göç idaresi müdürlüğü gerekli koordinasyonu sağlayacaktı.

Uygulama talimatının üçüncü bölümünde sınır kapıları ile sınır geçişlerinde geri gönderme ve sınır dışı işlemleri düzenlenmekteydi. Bu bölümde yer alan yedinci madde kapsamında sınır kapılarında uluslararası koruma başvurusunda bulunan kabul edilmez yolcuların durumu yer almaktadır. Buna göre, sınır kapılarında kabul edilmez (inadmissible) yolcu kapsamında işlem görmekteyken uluslararası koruma başvurusuyla ilgili evraklar, karar verilmek üzere Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne derhâl gönderilecek ve Genel Müdürlüğün kararı olmadıkça ilgili göçmenlerin ülkeye geçişlerine izin verilmeyecekti.

Sekizinci maddeye göre Türkiye'ye kabul edilecek yabancıların sınır dışı işlemleri aşağıda belirtildiği şekilde yerine getirilecekti.

a) Geri kabul anlaşmalarına göre Türkiye'ye kabulü gerçekleşen yabancılar hakkında esas olarak 6458 sayılı Kanunu 54. maddesi uyarınca sınır dışı ve idari gözetim kararı alınacaktı.

b) Hudut kapılarında teslim alınacak yabancılarla ilgili olarak genel kolluktan görevlendirme yapılabilmesi için makul bir süre öncesinden il göç idaresi müdürlüğünce ilgili genel kolluk bilgilendirilecekti. Hudut kapılarındaki teslim alma işleminde il göç idaresi müdürlüğünün personeli de hazır bulunacaktı.

c) Teslim alınan yabancının sevk edileceği geri gönderme merkezi Göç İdaresi Genel Müdürlüğünce önceden belirlenerek teslim işlemini gerçekleştirecek, il göç idaresi müdürlüğüne bildirilecekti. Sevk işleminde yabancının genel kolluk görevlileri tarafından mevcutlu olarak geri gönderme merkezine götürülebilmesi için il göç idaresi müdürlüğü gerekli koordinasyonu sağlayacaktı.

d) Sınır dışı ve idari gözetim kararları, il göç idaresi müdürlüğünce önceden alınacak ve teslim sırasında yabancıya tebliğ edilecekti. Sınır dışı işlemleri, yabancının sevk edildiği geri gönderme merkezi ve bu merkezin bulunduğu il göç idaresi müdürlüğü tarafından gerçekleştirilecekti.

e) Teslim alındığı andan itibaren ülkesine veya gidebileceği başka bir ülkeye 48 saat içerisinde gönderilmesiyle ilgili seyahat programı yapılmışsa yabancı geri gönderme merkezine sevk edilmeyip doğrudan sınır dışı edilebilecekti.

f) Teslim işleminin yapıldığı havalimanından, yabancının ülkesine veya gidebileceği başka bir ülkeye devamı sağlanabildiği takdirde sınır dışı ve idari gözetim kararı alınmayıp yabancının ülkeye girişi yapılmadan transit alandan devamı sağlanacaktı.

g) Geri kabul işlemlerine konu yabancı güvenli bir ülkeden sınır dışı ediliyorsa bu şahısların sınır kapılarında ya da ülke içinde yapılacakları uluslararası koruma başvuruları kabul edilemez başvuru olarak kabul edilecekti.

Uygulama talimatının dördüncü bölümünde gönüllü geri dönüş talebi olanlar ve diğer hükümler yer almaktadır. Bu bölümde yer alan dokuzuncu maddede sınır dışı edilenlerin geri dönüş talepleri ele alınmaktadır. Buna göre;

Haklarında idari gözetim kararı alınıp da üçüncü bir ülkeye veya uyruk ülkelerine dönmek isteyenlerden salıverilmelerine engel olumsuz bir durumu bulunmayanlar

kanunda belirtilen sürelerle bağı kalmaksızın ve geri gönderme merkezlerine sevk edilmeksizin ya istedikleri üçüncü ülkeye ya da uyruk ülkelerine dönebileceklerdi.

Bu yöndeki istek göçmen tarafından geri gönderme merkezinde bulunduğu bir esnada arz edilmişse, bu isteğine binaen genel kolluk tarafından sınır kapısına götürülecekti. İdari gözetim kararı sonlandırıldıktan sonra kayıtlara gönüllülük temelinde dönüş olarak geçirilecekti. Yapılan bu işlemlerde kurumlar arası eşgüdümü il göç idaresi sağlıyordu.

Geri gönderme merkezinde iken gönüllü geri dönüş talebinde bulunan yabancılar il göç idaresi müdürlüğünün koordinasyonunda genel kolluk tarafından mevcutlu olarak sınır kapısına götürülecekti. Bunlar hakkındaki sınır dışı ve idari gözetim kararları, sınır kapısına intikal edildiğinde sonlandırılacak ve çıkış işlemleri gönüllük temelinde dönüş olarak kayıtlara geçirilecekti.

Ayrıca diğer hükümler başlığı altında ifade edilen onuncu madde uyarınca Geçici Koruma Yönetmeliği'nin geçici birinci maddesi kapsamında olmayan ve Suriye dışındaki bir ülkeden Türkiye'ye gelen Suriyeliler için geçici koruma kapsamına alınmadan genel hükümlere göre işlem yapılacak, uygulama talimatının hükümleri bu yabancılar için de uygulanacaktı. Valilikler, sınır dışı işlemlerinin etkin bir şekilde yürütülebilmesi için 6458 sayılı Kanun ve bu Kanun'un uygulamasına yönelik genelge ve talimatlara uygun olarak uygulama talimatında yer almayan ilave tedbirleri alacaklardı.

YUKK'un 121. maddesine dayanılarak 17.04.2016 tarih ve 29656 sayılı YUKK'un Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik çıkarılmıştır. Söz konusu yönetmeliğin birinci maddesinde bu yönetmeliğin amacı ifade edilmektedir. Buna göre yabancıların ülkeye girişleri, burada kalışları ve ülkeden çıkışlarının yanı sıra yabancılara uygulanacak korumanın kapsamı, uygulanması ve esaslarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Türkiye'de düzensiz göçmen kapsamında bulunan yabancıların iş ve işlemleri YUKK ve bahsi geçen yönetmelik hükümleri çerçevesinde yürütülmektedir. Sınır dışı etmeye ilişkin iş ve işlemlerle ilişkili il göç idaresi müdürlükleri ve kolluk birimleri arasındaki çalışma ve iş birliği yukarıda belirtilen 2015/15 sayılı İçişleri Bakanlığı Genelgesi kapsamında yürütülmekteydi.

19/12/2017 tarihinde toplanan Düzensiz Göçle Mücadele Kurulu Düzensiz göçmenlere ilişkin ilgili iş ve işlemlerin iş akışlarının belirlenerek kurumların görev

dağılımında belirsizlik olan hususlar hakkında genelge hazırlanmasına ilişkin kararıyla, ilgili kurumlarla müştereken 17/04/2019 tarih ve 2019/5 sayılı İçişleri Bakanlığı Genelgesi'ni yayımlanmıştır. Bu uygulama talimatının yürürlüğe girmesiyle 2015/15 sayılı İçişleri Bakanlığı Genelgesi yürürlükten kalkmıştır.

2019/5 sayılı Bakanlık Genelgesinin 5 bölümden oluştuğu ve 2015/15 sayılı Bakanlık Genelgesi hükümlerinin mevcut şartlara uygun hâle getirdiği değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda,

Uygulama talimatının dördüncü maddesinin birinci fıkrasında sınır dışı edilmesi gerektiği değerlendirilen yabancılar hakkında hazırlanması gereken evraklar daha ayrıntılı bir şekilde ifade edilme yoluna gidilmiştir. İl göç idaresi müdürlüğüne hitaben resmi yazı, yabancıların bilgi ve belgelerine ulaşılamadığı takdirde kişinin beyanına dayalı kimlik bilgileri, yakalama olay tutanağı, idare yaptırım tutanağı ve üst arama tutanağı, durum bildirir sağlık raporu, fuhuş veya konsomasyon sebebiyle yakalanan yabancılar için bulaşıcı hastalık raporu/ kan testi, parmak izi kaydı ve parmak izi sorgu sonuçları maddede sayılan evraklar arasındadır.

Dördüncü maddenin ikinci fıkrasında ilgili kolluk birimlerince hazırlanacak parmak izi sorgu sonuçlarının ve bulaşıcı hastalık raporunun teknik nedenler dolayısıyla geç çıkması durumunda, anılan evrakların hazırlanması sürecinde yabancılar kolluk birimlerine tahsis edilen alanlarda barındırılacağı, bu evrakların tamamlanması akabinde yabancıların bu madde kapsamında il müdürlüklerine teslim edilecekleri ifade edilmektedir.

Birinci fıkrada sayılan evraklar haricinde ilgili adli merciin izin vermesi durumunda adli işleme konu olan yabancılar için savcılık tutanağı ve şüpheli ifade tutanağı; çalışma izni olmadan çalışan yabancılar için kaçak çalışma tespit tutanağı, cezaevinden tahliye olan yabancılar için son duruşma tutanağı ve tahliye fişi yakalamayı yapan kolluk birimince il göç idaresi müdürlüğüne teslim edilmesi öngörülmektedir.

Dördüncü fıkrada yabacının yakalandığı ilde geri gönderme merkezinin bulunmaması durumunda düzensiz göç ortak veri tabanı haricinde gelen evrakların mutlaka fiziksel ortamda derhâl il göç idaresi müdürlüğüne iletilmesi konusu vurgulanmaktadır. 2015 tarihli uygulama talimatından farklı olarak idari kararın alınacağı 48 saatlik sürenin ne

zaman başlayacağı hususu daha ayrıntılı bir biçimde ifade edilmektedir. 48 saatlik sürenin evrakların kolluk birimlerinden eksiksiz olarak ve fiziksel ortamda teslim alındığı andan itibaren başlayacağı belirtilmektedir. İlgili iş ve işlemlerde il göç idaresinin görüşünün alınmasının gerekli olduğu durumlarda 48 saatlik karar ve değerlendirme süresi aşılamamaktadır. Sevk ve sınır dışı işlemlerinin yerine getirilmesinde koordinasyon il göç idaresi müdürlüğü tarafından yerine getirilmektedir. Aynı maddenin beşinci fıkrasında yabancıların yakalandıkları ilde geri gönderme merkezinin bulunması durumunda ne yapılacağı anlatılmaktadır. Buna göre; kolluk birimlerince öncelikle merkezde yeterli kapasitenin bulunup bulunmadığı konusunda il göç idaresi müdürlüğünden bilgi talep edilmektedir. Eğer mevcutsa, yabancılar evraklarıyla birlikte geri gönderme merkezine teslim edilmektedir. Göç-Net sistemi üzerinden alınacak kararlarda yabancıların fotoğrafının da bulunacağına değinilmektedir. Kapasitenin müsait olmadığı durumlarda maddenin dördüncü fıkrası hükümleri uygulanmaktadır.

2015/15 sayılı Bakanlık genelgesinden farklı olarak yeni uygulama talimatında genel kolluk personelinin görevlendirilmesini konu alan beşinci maddede geri gönderme merkezlerinden sınır kapılarına ya da diğer yerlere (hastane, banka, noter, mahkeme vb.) sevk işlemlerinde görevlendirilecek genel kolluğun jandarma personelinden olacağı belirtilmektedir. Her iki kurum arasındaki protokolün bir gereği olarak söz konusu işlemler evrak takibini gerektiriyorsa il göç idaresi personelinden de yararlanılmaktadır. Maddenin ikinci fıkrası uyarınca geri gönderme merkezlerinde barındırılmasına gerek duyulmaksızın haklarında sınır dışı kararı alınan yabancıların işlemleri sırasında ihtiyaç duyulan sayıda genel kolluk personeli görevlendirilmektedir. Evrak ve idari işlemlerin takibinde il göç idaresi personelinden de faydalanılmaktadır.

Yabancıların sevk esnasında risk değerlendirmesi il göç idaresinin de görüşü alınarak ilgili kolluk birimlerince yapılmaktadır (3. fıkra). Kurumlar arası uyumsuzluk durumunda valilik devreye girmektedir. Yeni uygulama talimatıyla il göç idaresi müdürlüğünün görevlendirmeyi resmi yazı ile talep etmesi gerektiği ifade edilmektedir. Yakalamayı yapan genel kolluk personelinin yeterli olmadığı durumlarda talep diğer kolluk birimlerine iletilmektedir (4. fıkra).

Kara Kuvvetleri Komutanlığı tarafından yakalanan sınır dışı kapsamındaki yabancılar ayrıca (5. fıkra) ele alınmaktadır. Kara Kuvvetleri Komutanlığının teslim sırasında hangi evrakları (yakalama, olay tutanağı, üst arama tutanağı, durum bildirir sağlık raporu) hazır bulunduracağı konusunda daha ayrıntılı ifadelere yer verilmektedir.

2015/15 sayılı uygulama talimatından farklı olarak Gümrük Muhafaza Müdürlüğü ve Sahil Güvenlik Komutanlığı tarafından yakalanan sınır dışı kapsamındaki yabancıların durumu ayrıca ifade edilmektedir (6.ve 7.fıkra).

Onuncu fıkroda mevcutlu olarak yurt dışına sevk edilecek yabancı için il göç idaresi müdürlüğü aracılığıyla Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nden onay alınması gerektiği belirtilmektedir. Yurt dışı görev oluru personelin bağlı olduğu birim tarafından alınırken (11. fıkra) kolluk birimlerinin tespitinde çıkacak uyuşmazlıklar mülki idare amiri tarafından karara bağlanmaktadır (12. fıkra).

2019/5 sayılı Bakanlık genelgesinin altıncı maddesinde il göç idaresi müdürlüğü tarafından tespit edilen yabancılara ilişkin iş ve işlemler yer almaktadır. Birinci fıkroda tespit işlemlerinin il göç idaresi tarafından hangi durumlarda gerçekleşeceğine işaret edilmektedir.

Yedinci maddede il göç idaresi müdürlüğü tarafından yapılacak değerlendirmelere yer verilmektedir. Kolluk birimlerinin teslimi esnasında il göç idaresi müdürlükleri eksik evraklarla karşılaşılırsa eksiklikler tamamlanıncaya kadar yabancı, kolluk birimlerine tahsis edilen alanlarda barındırılacaktır. Uygulama talimatında yabancının kendisiyle ilgili iş ve işlemlerde taleplerine de yer verilmektedir. Buna göre idari gözetim kararı alınması durumunda yabancı imza yükümlülüğünü başka bir ilde yerine getirmek istiyorsa dilekçesi alınmak suretiyle istediği ile yönlendirilmektedir. 6458 sayılı kanunun 55. maddesi uyarınca sınır dışı edilmesinin yabancı açısından bir takım hayati tehlikeler doğurması veya yabancının 18 yaşından küçük olması durumlarında sınır dışı ve idari gözetim kararı alınamamaktadır.

Maddede sınır dışı edilen yabancı hakkındaki veri girişlerinin ne şekilde olacağına ilişkin ayrıntılara yer verilmektedir. Alınan kararların yabancıya, temsilcisine veya avukatına kendi dilinde tebliğ edileceği bunların Göç-Net e-arşiv sistemine kaydedileceği ifade edilmektedir. Göç-Net sistemi üzerinden yapılan işlemler elektronik imza yasası ile uyumlaştırılmıştır. Yeni uygulama talimatında Göç-Net sisteminin kullanımının ne şekilde olacağına yönelik ayrıntılar yer almaktadır.

Sekizinci maddede hakkında adli işlem yapılan ve cezaevlerinden tahliye olan yabancıların durumu düzenlenmektedir. Maddede serbest kalma durumlarının hangi koşullarda gerçekleşeceği açıkça ifade edilmektedir (Savcılık tarafından ifadesinin alınması, evraklar üzerinden savcılıkça işlem yapılarak, kovuşturmayaya yer olmadığı kararı, tutuksuz yargılanma kararı). Bu durumlardan herhangi birisi nedeniyle serbest kalanlardan güvenlik ve istihbarat birimlerince haklarında olumsuz görüş bulunmayıp yasal kalış süresine sahip olanlar güvenlik birimleri tarafından il göç idaresi müdürlüğüne teslim edilmeyip serbest bırakılmaktadır. Haklarında yurt dışına çıkış yasağı kararı verilerek serbest bırakılanların takip ve denetimleri ilgili kolluk birimlerince sağlanmaktadır. Yurt dışı çıkış yasağı öngörülmezsizin adli kontrol kararı bulunmaktaysa ve yasal kalış hakkı bulunmuyorsa yabancıların iş ve işlemleri il göç idaresi müdürlüklerince yerine getirilmektedir.

2019/5 sayılı genelgenin tercümanlık hizmetlerine yer vermekte ve bunu ayrı bir maddede düzenlemektedir. Dokuzuncu maddede kolluk birimlerinin de ihtiyaçları dâhil olmak üzere il göç idaresi müdürlüğüne il bazında yapılan tahkikat neticesinde 18 yaşından büyük olan kişilerden birisi tercüman olarak görevlendirilmektedir.

Yabancılarla menfaat ilişkileri veya akrabalığı bulunan kişiler yabancıların iş ve işlemlerinde tercümanlık yapamamaktadır. Yeni uygulama talimatında tebliğlere ilişkin iş ve işlemler de ayrıntılı bir biçimde onuncu madde kapsamında ele alınmıştır. Okuma yazma bilmeyen yabancılara yapılan tebligatın tercüman aracılığıyla okunmasının gerektiği belirtilmektedir. Uygulama talimatının dördüncü bölümünde harcama işlemlerine ilişkin ayrıntılı hükümler yer almıştır. On birinci Maddenin birinci fıkrasında sınır dışı edilecek yabancıların masraflarının kendisi tarafından yapılmasının esas alındığı anlaşılmaktadır. Bu yabancıların biletlerini kendilerinin temin etmesi gerekmektedir. Yabancıların seyahat masraflarının tamamının ya da bir kısmının il göç idaresi müdürlüğü tarafından karşılanması durumunda karşılanan tutar kadar il göç idaresi müdürlüğü tarafından tahdit veri girişi yapılmaktadır (2. fıkra). Mevcutlu sevk işlemlerinde görevlendirilen kolluk personelinin seyahat bileti ücreti ve harcırahı il göç idaresi müdürlüğü tarafından karşılanmaktadır (4. ve 5. fıkralar). Benzer hükümler Kara Kuvvetleri Komutanlığı tarafından yakalanan ve muhafaza edilen yabancılara ilişkin yapılan harcamalar için de geçerlidir.

Türkiye’de “bütünleşmiş bir sınır güvenliği siyasetinin” oluşmasının önündeki en büyük engellerin başında sınır güvenliğinden sorumlu kurumların fazlalığı ve güvenlik tehditlerinin çeşitlenmesinden kaynaklanmaktadır. Sınır güvenliğinin farklı kurumlar arasında eşgüdümünün sağlanmasına özen gösterilmektedir. Mevcut sınır güvenliği ve yönetimi hizmetleri yukarıda da izah edildiği gibi hâlen Emniyet Genel Müdürlüğü, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı tarafından yapılmaya devam edilmektedir. Bütünleşmiş siyasetinin oluşturulması yönünde 2003 yılından beri devam eden çalışmalarda yeni bir sınır güvenlik biriminin kurulması ve bu birimin faaliyetlerinin İçişleri Bakanlığı’na bağlı profesyonel kolluk kuvvetlerince yürütülmesi öngörülmekteydi. Bu konuda tam bir ilerleme kaydedilememiştir (Yeşiltaş, 2015. 37).

Küreselleşme sınırları belirsizleştirirken 11 Eylül ve sonrasında yaşanan gelişmeler sınır güvenliğine yönelik anlayışın değişmesini beraberinde getirmiştir. Devletler sınırlarının tamamını denetim altında tutabilmek için bir yandan mikro teknoloji destekli gözetleme ve denetleme faaliyetlerine girişirlerken diğer yandan da düzensiz göç akımlarını engellemeye yönelik teknolojiler geliştirmeye başlamışlardır. Çatışmaların yoğun olarak hissedildiği bölgelerde yer alan Türkiye gibi ülkelerde sınır yönetiminin ulusal güvenliğe olan etkileri ise kaçınılmaz olmuştur. Bu bağlamda, Türkiye son yıllarda savunma sanayisinde yerli ve millî projelerin artırılmasına önem vermektedir. Millî Savunma Bakanlığı’nın destekleriyle çok sayıda yerli ve millî üretim gerçekleştirilmiştir.¹⁷

¹⁷ İnsansız Hava Araçları (İHA) Kale-Baykar ortaklığında, 2014 yılında ilk millî silahlı İHA geliştirildi. Bayraktar Taktik İHA’ları, Fırat Kalkanı operasyonunda aktif olarak kullanıldı. Bayraktar’ı Vestel’in Karayel İHA’sı izledi. Son olarak Türk Havacılık ve Uzay Sanayii (TAI) tarafından silahlı ANKA geliştirildi. Silahlı ANKA’nın üzerinde tamamen yerli dört Cirit ve iki UMTAS roketleri bulunuyor. Türkiye bu sistemleriyle dünyada silahlı İHA üreten altı ülkeden biri hâline gelmiştir; Drone Killer (mini İHA katili) Harp Arge tarafından %100 yerli ve millî olarak geliştirildi. Türkiye, drone killer üreten sayılı ülkeler arasında yer almaktadır; Serhat: Havan tespit radarı; Gözetleme Balonları: Kuvvetli rüzgârlara dayanıklı gözetleme balonlarında radar ve yüksek çözünürlüklü kamera bulunmaktadır; Korkut: Kara Kuvvetleri Komutanlığı’nın alçak ve orta irtifa hava savunma ihtiyaçlarını karşılamak üzere ASELSAN tarafından geliştirilmiştir; Tulpar: A400M ile taşınabilirlik, modüler koruma yapısı, elektronik altyapı ve düşük silüet gibi teknik ve taktik özellikleri ile geleceğin zırhlı muharebe aracıdır; Atılgan: M113 zırhlı personel taşıyıcısını alt platform olarak kullanan, kızılötesi (ısı) güdümlü FIM-92G Stinger füzesini ana silah olarak kullanan ve öz savunması için bir adet 12,7 mm çaplı makineli tüfek kullanan alçak irtifa hava savunma sistemidir; Zıpkın: ASELSAN tarafından millî imkânlarla üretilen, temel silah olarak atışa hazır dört adet FIM-92 Stinger füzesini kullanan, tüm fonksiyonları bilgisayar tarafından denetlenen bir Alçak İrtifa Hava Savunma Sistemidir; Füze sistemleri: Cirit,

Bu bağlamda, Suriye sınırının denetimi zor coğrafi şartları 2011 yılından itibaren yoğun mülteci akınını beraberinde getirmiştir. Türkiye bu konuda iyi komşuluk ve insani yardım amaçları çerçevesinde açık kapı politikası benimsemektedir fakat DEAŞ ve PYD/YPG'nin Türkiye-Suriye sınır hattındaki bölgelerin çoğunluğunda baskın unsur hâline gelmesi Türkiye'nin güvenlik kaygılarını artırdığı için bu yasa dışı örgütlerin denetimine geçen bölgelerdeki hudut kapıları kapatıldı. Arap Baharı öncesinde silikleştirilmeye ve mümkünse ortadan kaldırılmaya çalışılan bir sınır güvenliği yaklaşımından sert güvenlik tedbirlerinin hâkim olduğu bir sınır güvenliği yaklaşımına hızlı bir geçiş yaşandı. Bu bağlamda, askeri personelin yerini sivil personelin alacağı ve orta vadede Türkiye'nin bütün sınırlarında görev yapması planlanan müstakil bir Sınır Güvenlik Birimi kurma çalışmaları kesintiye uğrarken özellikle Suriye sınırında askeri varlık artırıldı. Sonuç olarak Türkiye, Suriye sınırından kaynaklanan güvenlik risklerini bertaraf edebilmek için “sıfır müsamaha politikası” izlemeye başlamıştır (Adısönmez, 2015; Öztürk, 2015: 1; Yeşiltaş, 2015: 11). Suriye sınırındaki fiziksel tedbirlere ilişkin girişimler 2013 yılında başlasa da bu tedbirlerin asıl yoğunlaşması 22 Temmuz 2015 tarihinden itibaren olmuştur. Bu bağlamda insan kaçakçılarıyla mücadelede sınır bölgelerimizdeki kuvvetlerin üstün gayretleri basında yer alan haberlere de yansımıştır (Sputniknews, 2016). Bu tarihten itibaren denizlerdeki önlemlerde de belirgin bir artış kaydedilmiştir (Deniz Haber Ajansı, 2016).

Gelinen son noktada Türkiye düzensiz göçle mücadelesinde bilişim teknolojilerinden azami ölçüde faydalanma yolunda ilerlemektedir. Bu bağlamda, Aralık 2021 itibariyle EGM Bilgi Teknolojileri ve Haberleşme Daire Başkanlığı'nca yabancı şahısların adres tahkikatlarının elektronik ortamda yapılması amacıyla Göç İdaresi Başkanlığı arasında uyum çalışmalarının tamamlanmasının hemen ardından POLCEP ve YABİS isimli

Roketsan tarafından geliştirilen en uzun menzilli füze. Roketsan'ın geliştirdiği UMTAS (Uzun Menzilli Tanksavar Sistemi) ise 8 kilometre menzile kadar atış yapabiliyor. OMTAS da 4 kilometre menzile sahip. Yine Roketsan tarafından geliştirilen SOM füzesi, 250 kilometre menzile sahip. Karada, havada ve denizde her türlü hedefi vurabilmektedir; ATAK: Yerli teknoloji ile İtalyan platformunda üretilen ATAK taarruz helikopteri, ağır silah yükü ile zorlayıcı sıcak hava-yüksek irtifa görevleri için optimize edilmiş iki tipe sahiptir; T-155 Fırtına Obüsü: Türkiye'nin ürettiği bir Kundağı Motorlu Topçu Silah Sistemi. Üzerine monte edilmiş 12 adet hidro-pnömatik süspansiyon ünitesi ve tekerlerinden oluşan gelişmiş süspansiyon sistemi sayesinde engebeli arazi dâhil her türlü arazide rahatça harekât icra edebilmektedir; HİSAR: Askeri üs, liman, tesis ve birliklerin hava tehditlerinden korunması amacı ile savaş uçaklarına, taarruz helikopterlerine, seyir füzelerine ve insansız hava araçlarına karşı kullanılan hava savunma füzeleridir; Retinar PTR: METEKSAN tarafından üretilen taşınabilir radar olup insan ayırt edebilme özelliğine sahiptir (SSB, 2019: 1-634).

projeler içerisinde Yabancı Adres Tahkikat modülleri geliştirilmiştir. Geliştirilen Projelerde işlem adımları aşağıdaki şeklide belirlenmiştir. Buna göre;

1. Öncelikli olarak Ulusal Adres Veri Tabanı ve Adres Kayıt numarası ile tahkikat yapılacak adreslerin listeleneceği,
2. Adreste bulundukları tespit edilen şahısların kayıtlarının yapıldığı aşamada uygulama içerisinde aranma sorgularının otomatik olarak yapılacak olmakla birlikte belirlenen adreslere gidilmeden önce adrese kayıtlı kişilerin aranma durumlarının PolNet sistemindeki ilgili projelerden sorgulanmasının uygun olacağı,
3. Belirlenen adrese gidildiğinde bu ekran üzerinden yapılacak kişi bilgilerinin listelenip kişilere ait fotoğrafların görüntüleneceği,
4. Adreste Kayıtlı yabancılar ile ilgili olarak öncelikle adreste bulunan kişilerin varsa güncel telefon numaralarının ve gerekli olması durumunda açıklamanın girileceği, tahkikat anında adreste bulunmama nedeni “tahkikat anında yok” olarak seçilen kişiler için zorunlu olarak açıklama girileceği,
5. Adreste karşılaşılan ve sistemde kaydı bulunmayan yabancı şahıslarla ilgili olarak varsa kimlik numarası ile Göç İdaresi Başkanlığı’nda kaydı yoksa ve şahıs Suriye uyruklu ise kişisel bilgileri ve tebliğ bilgisinin sisteme girileceği, kişi Suriye uyruklu değilse kayıt yapılmaksızın ilgili mevzuat çerçevesinde gerekli idari işlemlerin yapılacağı,
6. Kişilerin bilgileri sisteme girildikten sonra tahkikat için adreste bulunan en az iki personelin bilgilerinin ekleneceği,
7. Tahkikat adresinde ikamet eden kişiler hakkında bilgisi olan kişilerle görüşülümüşse bu kişi ile alınan bilgilerin sisteme girileceği,
8. Tüm bilgiler tamamlandıktan sonra tahkikatın kaydedilip tamamlanacağı,
9. Adreste bulunmama nedeni “tahkikat anında yok” olarak seçilen kişiler varsa yeniden tahkikat yapılması gerektiğinden kesin tespite kadar tahkikatın tamamlanmış sayılacağı,

hususlarına açıklık getirilmiştir. Aşağıdaki çizelgede Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün işlem adımlarına yönelik planlaması yer almaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün son zamanlarda geçici koruma kapsamındaki yabancılar,

uluslararası koruma kapsamındaki yabancılar, ikamet izni kapsamındaki yabancıların adres tahkikatına ilişkin yapılacak işlemlerle düzensiz göçmenlere ilişkin yapılacak işlemleri bütüncül bir anlayış içerisinde değerlendirdiği, yalnız önceliği geçici koruma kapsamındaki yabancıların adres tahkikatına verdiği gözlemlenmektedir.

Yapılan çalışmalar neticesinde Türkiye’de geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sayısının Ekim 2022 itibarıyla 3 646 278 olduğu ortaya çıkmıştır.

Adres Tahkikat Durumu	Göç İdaresi Başkanlığı(Bilgi İşlem Daire Başkanlığı)	İl Göç İdaresi Müdürlüğü	İlgili Kolluk Birimleri(İl Emniyet Müdürlüğü/İl Jandarma Komutanlığı)	Hangi Belgelerin İslak İmzalı İsteneceği
a) Yabancı'nın GöçNet Sisteminde yer alan adreste bulunması hâlinde	* Göç İdaresi Başkanlığı, tahkikat yapılacak adres bilgileri ile o adreste oturan yabancıların bilgilerini dijital ortamda ilgili kolluk birimleriyle paylaşacaktır. * Bu durumda tahkikat sonucu olumlu gelenler yabancı'nın "Tahkikat" sekmesine yansıtılacak, ayrıca hatırlatmalar kısmına yansıtılmayacak. * Adres tescil işlemi yaptırmaması ile ilgili kendisine tebliğ yapılan yabancı'nın tebliğ tarihinden itibaren 180 gün içinde (180 inci gün dâhil) adres tescilini yaptırmaması halinde, buna ilişkin bilgilendirme ikamet ili valiliğinin (il göç idaresi müdürlüğü) hatırlatmalar kısmında yapılacaktır.	* Kolluk birimlerince yapılacak tahkikata ilişkin koordinasyon görevini yürütecek ve ilgili kolluk birimlerine gerekli desteği sağlayacaktır. * Kolluk birimlerince iletilen "Tebliğ ve Tebellüğ Tutanağı", ilgili yabancı'nın hem fiziki hem de elektronik dosyasına arşivlenecektir. * Adres tescil işlemi süresi içinde yapmadığı için GöçNet Sistemindeki "Hatırlatmalar" kısmında yer alan yabancı'lara ilişkin ikamet ili, il göç idaresi müdürlüğünce SGK tescil iptal işlemi gerçekleştirilecektir.	* Tahkikatın olumlu olduğuna ilişkin bilgi, ilgili kolluk birimi personeli tarafından "Tahkikat Ortak Veri Tabanı" kaydedilerek GöçNet Sisteminde iletilecektir. * Kolluk birimi personeli, yapılan tahkikatın olumlu olduğuna ilişkin yabancıya bilgilendirme yapacaktır. * Tahkikat sırasında Göç İdaresi Başkanlığı'nca paylaşılan adreste oturduğu tespit edilen ancak söz konusu adresin Merkezi Nüfus İdaresi Sisteminde (MERNİS) tescilli olmadığı durumda (Paylaşılan adresin tescilli olup olmadığı ilgili kolluk birimleriyle paylaşılacaktır.), "Tebliğ ve Tebellüğ Tutanağı"nın birinci seçeneği işaretlenerek ilgili yabancıya tebliğde bulunulacak ve bir nüshası ilgili yabancıya teslim edilecektir. * "Tebliğ ve Tebellüğ Tutanağı"nın bir nüshası, tahkikat yapılan ildeki il göç idaresi müdürlüğüne iletilecektir.	*Adres tahkikat sonucu kolluk birimler tarafından olumlu olarak sisteme işlenecek olup formun ıslak imzalı hâli ayrıca <u>gönderilmeyecektir.</u> * MERNİS'e tescilsiz olan adreslerde yapılan tahkikatlarda yabancıya yapılacak olan adres tescilini yaptırmaması gerektiğine ilişkin tebliğler iki nüsha olarak tutulacak, bir tanesi yabancıya bir tanesi ise haftalık olarak il göç idaresi müdürlüğüne <u>gönderilecektir.</u>
b) Yabancı'nın GöçNet Sisteminde yer alan adreste bulunmaması hâlinde	* Göç İdaresi Başkanlığı, tahkikat yapılacak adres bilgileri ile o adreste oturan yabancıların bilgilerini dijital ortamda ilgili kolluk birimleriyle paylaşacaktır. * İlgili kolluk birimlerince gerçekleştirilen tahkikata ilişkin sonuçlar, ikamet ili il göç idaresi müdürlüğünün GöçNet Sistemindeki hatırlatmalarına düşecektir. *GöçNet Sisteminde otomatik olarak kendisi hakkında V-160 tahdit kodu (Sempti Meçhule Giden Yabancılar) veri girişi yapılacak ve buna ilişkin bilgi, ikamet ili il göç idaresi müdürlüğünün GöçNet Sistemindeki "hatırlatmalar" kısmına kaydedilecektir. * GöçNet Sisteminde yer alan iletişim numarasına, yapılan tahkikatta adresinde olmadığına ve en kısa sürede adres tescilini yapılmasına ilişkin SMS bildirimi yapılacaktır. * Kendisi hakkında V-160 tahdit kodu veri girişi yapılmasından itibaren 180 gün içinde (180'inci gün dahil) adres tescil işlemi yaptırmayan yabancı'lara ilişkin bilgilendirme, ikamet ili il göç idaresi müdürlüğünün hatırlatmalar kısmına kaydedilecektir. * İlerleyen dönemde Başkanlık tarafından belirlenecek süre boyunca ilgili yabancı'nın hala gelmemiş olması hâlinde geçici koruması Başkanlık tarafından veya valiliklerce iptal edilecektir.	* Kolluk birimlerince yapılacak tahkikata ilişkin koordinasyon görevini yürütecek ve ilgili kolluk birimlerine gerekli desteği sağlayacaktır. * GöçNet Sistemindeki "Hatırlatmalar" kısmında yer alan ve kendisi hakkında V-160 tahdit kodu veri girişi yapılmasından itibaren 180 gün içinde (180'inci gün dahil) adres tescil işlemi yaptırmayan yabancı'lara ilişkin ikamet ili il göç idaresi müdürlüğünce SGK tescil iptal işlemi gerçekleştirilecektir.	* Tahkikatın olumsuz olduğuna ilişkin bilgi, ilgili kolluk birimi personeli tarafından "Tahkikat Ortak Veri Tabanı" ara yüzüne kaydedilerek GöçNet Sisteminde iletilecektir.	* Adres tahkikat sonucu kolluk birimler tarafından olumsuz olarak sisteme işlenecek olup bilgi alınan üçüncü kişilerin imzası olan formun ıslak imzalı hâli haftada bir olmak üzere üst yazı ile il göç idaresi müdürlüklerine <u>gönderilecektir.</u>

Adres Tahkikat Durumu	Göç İdaresi Başkanlığı(Bilgi İşlem Daire Başkanlığı)	İl Göç İdaresi Müdürlüğü	İlgili Kolluk Birimleri(İl Emniyet Müdürlüğü/İl Jandarma Komutanlığı)	Hangi Belgelerin Islak İmzalı İsteneceği
c) Yabancı'nın başka bir ilde kayıtlı olduğunun ve geçerli bir yol izin belgesinin bulunmadığının tespit edilmesi hâlinde			*Bahsi geçen durumda olan yabancıların sistemde yer alan adreslerine ikamet illerinde adres tahkikatı ve işlem yapılacağından dolayı bu durumda tespit edilenlere ayrıca bir işlem yapılmayacaktır.	Herhangi bir form düzenlenmeyecek veya tebliğ yapılmayacaktır.
ç) Tahkikat adresinde Geçici koruması sona eren/iptal edilen/kayıtsız olan Suriye uyruklu yabancı'nın bulunması hâlinde	* Göç İdaresi Başkanlığı, tahkikat yapılacak adres bilgileri ile o adreste oturan yabancıların bilgilerini dijital ortamda ilgili kolluk birimleriyle paylaşacaktır. * İlgili kolluk birimlerince gerçekleştirilen tahkikata ilişkin sonuç, ilgili yabancıya tebliğ yapıldığına ilişkin bilgi ve adreste karşılaştığı yabancılara ilişkin kişisel bilgiler tahkikatın yapıldığı ildeki il göç idaresi müdürlüğünün GöçNet Sisteminde bir alanda gösterilecektir.	* Kolluk birimlerince yapılacak tahkikata ilişkin koordinasyon görevini yürütecek ve ilgili kolluk birimlerine gerekli desteği sağlayacaktır. * Kolluk birimlerince iletilen “Tebliğ ve Tebellüğ Tutanağı”, ilgili yabancı'nın hem fiziki hem de elektronik dosyasına arşivlenecektir. * İlgili yabancı'nın hâlihazırda bulunduğu ilin Göç İdaresi Başkanlığı tarafından bildirilen talimatlarda belirtilen kayda kapalı illerden biri olması hâlinde, ilgili yabancıya ilgi yazılarda belirtilen yönlendirme prosedürü uygulanacaktır. * İlgili yabancı'nın hâlihazırda bulunduğu ilin Göç İdaresi Başkanlığı tarafından bildirilen talimatlarda belirtilen kayda açık illerden biri olması hâlinde, kayıtsız yabancı'nın geçici koruma kaydı yapılacak; geçici koruması sona eren veya iptal edilen yabancıya ise mevzuat çerçevesinde işlem tesis edilecektir. * Geçici koruma statüsü bireysel olarak sona eren veya iptal edilen yabancı'nın yeniden geçici koruma kapsamına alınması ya da kayıtsız olarak ülkemizde bulunan Suriye uyruklu yabancı'nın geçici koruma kapsamına alınması hâlinde kayıt işlemleri ile birlikte adres tescil işlemleri de gerçekleştirilecektir. O ilde adres tescil işleminin il nüfus ve vatandaşlık işleri müdürlüğünce yapılıyor olması hâlinde, ilgili yabancı adres tescil işlemi için il nüfus ve vatandaşlık işleri müdürlüğüne yönlendirilecektir.	* Tahkikata ilişkin bilgi, ilgili kolluk birimi personeli tarafından “Tahkikat Veri Tabanı” arayüzüne kaydedilerek GöçNet Sistemine iletilecektir. * Kolluk personeli tarafından “Tebliğ ve Tebellüğ Tutanağı”nın ikinci seçeneği işaretlenerek ilgili yabancıya tebliğde bulunulacak ve bir nüshası ilgili yabancıya teslim edilecektir. * Tebliğ ve Tebellüğ Tutanağı”nın bir nüshası, tahkikat yapılan ildeki il göç idaresi müdürlüğüne iletilecektir.	Kayıtsız Suriye uyruklu yabancılara yapılacak olan tebliğ iki nüsha olarak tutulacak, bir tanesi yabancıya bir tanesi ise haftalık olarak il göç idaresi müdürlüğüne <u>gönderilecektir.</u>

Çizelge 4.5. Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancılar için Yapılan İşlemler

Adres Tahkikat Durumu	Göç İdaresi Başkanlığı(Bilgi İşlem Daire Başkanlığı)	İl Göç İdaresi Müdürlüğü	İlgili Kolluk Birimleri(İl Emniyet Müdürlüğü/İl Jandarma Komutanlığı)	Hangi Belgelerin ıslak İmzalı İsteneceği
a) Yabancı'nın GöçNet Sisteminde yer alan adreste bulunması hâlinde	* Göç İdaresi Başkanlığı, tahkikat yapılacak adres bilgileri ile o adreste oturan yabancıların bilgilerini dijital ortamda ilgili kolluk birimleriyle paylaşacaktır. * Bu durumda tahkikat sonucu olumlu gelenler yabancı'nın "Tahkikat" sekmesine yansıtılacak, ayrıca hatırlatmalar kısmına yansıtılmayacak. * Adres tescil işlemi yaptırmaması ile ilgili kendisine tebliğ yapılan yabancı'nın tebliğ tarihinden itibaren 180 gün içinde (180 inci gün dâhil) adres tescilini yaptırmaması hâlinde, buna ilişkin bilgilendirme ikamet ili valiliğinin (il göç idaresi müdürlüğü) hatırlatmalar kısmında yapılacaktır.	* Kolluk birimlerince yapılacak tahkikata ilişkin koordinasyon görevini yürütecek ve ilgili kolluk birimlerine gerekli desteği sağlayacaktır. * Kolluk birimlerince iletilen "Tebliğ ve Tebellüğ Tutanağı", ilgili yabancı'nın hem fiziki hem de elektronik dosyasına arşivlenecektir. * Adres tescili işlemi süresi içinde yapmadığı için GöçNet Sistemindeki "Hatırlatmalar" kısmında yer alan yabancı'lara ilişkin ikamet ili il göç idaresi müdürlüğüne, Türk/Türkmen soylu Irak uyruklu yabancılar hariç olmak üzere, SGK tescil iptal işlemi gerçekleştirilecektir.	* Tahkikatın olumlu olduğuna ilişkin bilgi, ilgili kolluk birimi personeli tarafından "Tahkikat Veri Tabanı" arayüzüne kaydedilerek GöçNet Sistemine iletilecektir. * Kolluk birimi personeli, yapılan tahkikatın olumlu olduğuna ilişkin yabancıya bilgilendirme yapacaktır. * Tahkikat sırasında Göç İdaresi Başkanlığı'na paylaşılan adreste oturduğu tespit edilen ancak söz konusu adresin Merkezi Nüfus İdaresi Sistemine (MERNİS) tescilli olmadığı durumda (Paylaşılan adresin tescilli olup olmadığı ilgili kolluk birimleriyle paylaşılmıştır.), "Tebliğ ve Tebellüğ Tutanağı"nın birinci seceneği işaretlenerek ilgili yabancıya tebliğde bulunulacak ve bir nüshası ilgili yabancıya teslim edilecektir. * "Tebliğ ve Tebellüğ Tutanağı"nın bir nüshası, tahkikat yapılan ildeki il göç idaresi müdürlüğüne iletilecektir.	Adres tahkikat sonucu kolluk birimler tarafından olumlu olarak sisteme işlenecek olup formun ıslak imzalı hali ayrıca <u>gönderilmeyecektir</u>. MERNİS'e tescilsiz olan adreslerde yapılan tahkikatlarda yabancıya yapılacak olan adres tescilini yaptırmaması gerektiğine ilişkin tebliğler iki nüsha olarak tutulacak, bir tanesi yabancıya bir tanesi ise haftalık olarak il göç idaresi müdürlüğüne <u>gönderilecektir</u>.
b) Yabancı'nın GöçNet Sisteminde yer alan adreste bulunmaması hâlinde	* Göç İdaresi Başkanlığı, tahkikat yapılacak adres bilgileri ile o adreste oturan yabancıların bilgilerini dijital ortamda ilgili kolluk birimleriyle paylaşacaktır.	* Kolluk birimlerince yapılacak tahkikata ilişkin koordinasyon görevini	* Tahkikatın olumsuz olduğuna ilişkin bilgi, ilgili kolluk birimi personeli	Adres tahkikat sonucu kolluk birimler tarafından olumsuz olarak sisteme işlenecek olup

Adres Tahkikat Durumu	Göç İdaresi Başkanlığı(Bilgi İşlem Daire Başkanlığı)	İl Göç İdaresi Müdürlüğü	İlgili Kolluk Birimleri(İl Emniyet Müdürlüğü/İl Jandarma Komutanlığı)	Hangi Belgelerin Islak İmzalı İsteneceği
	* İlgili kolluk birimlerince gerçekleştirilen tahkikata ilişkin sonuçlar, ikamet ili il göç idaresi müdürlüğünün GöçNet Sistemindeki hatırlatmalarına düşecektir. * GöçNet Sistemine otomatik olarak kendisi hakkında V-160 tahdit kodu (Semti Meçhule Giden Yabancılar) veri girişi yapılacak ve buna ilişkin bilgi, ikamet ili il göç idaresi müdürlüğünün GöçNet Sistemindeki “hatırlatmalar” kısmına kaydedilecektir. * GöçNet Sisteminde yer alan iletişim numarasına, yapılan tahkikatta adresinde olmadığına ve en kısa sürede adres tescilini yaptırmamasına ilişkin SMS bildirimi yapılacaktır. * Kendisi hakkında V-160 tahdit kodu veri girişi yapılmasından itibaren 180 gün içinde (180 inci gün dahil) adres tescil işlemini yaptırmayan yabancılara ilişkin bilgilendirme, ikamet ili il göç idaresi müdürlüğünün hatırlatmalar kısmına kaydedilecektir.	yürütecek ve ilgili kolluk birimlerine gerekli desteği sağlayacaktır. * GöçNet Sistemindeki “Hatırlatmalar” kısmında yer alan ve kendisi hakkında V-160 tahdit kodu veri girişi yapılmasından itibaren 180 gün içinde (180’inci gün dahil) adres tescil işlemini yaptırmayan yabancılara ilişkin ikamet ili il göç idaresi müdürlüğünce (Türk/Türkmen soylu Irak uyruklular hariç) SGK iptal işlemi gerçekleştirilecektir. * İlerleyen dönemde Başkanlık tarafından belirlenecek süre boyunca adres tesciline gelmeyen uluslararası koruma başvuru sahiplerinden bildirim yükümlülüğünü mazeretsiz olarak üç defa üst üste yerine getirmediğinin kayıtlı bulunduğu il göç idaresi müdürlüğünce tespit edilenler hakkında (Türk/Türkmen soylu Irak uyruklular hariç) “Başvurunun geri çekilmiş sayılması” kararı alınacaktır. * Adres tesciline gelmeyen mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statü sahibi yabancılar hakkında ise	tarafından “Tahkikat Veri Tabanı” arayüzüne kaydedilerek GöçNet Sistemine iletilecektir.	bilgi alınan üçüncü kişilerin imzası olan formun ıslak imzalı hali haftada bir olmak üzere üst yazı ile il göç idaresi müdürlüklerine <u>gönderilecektir.</u>

Adres Tahkikat Durumu	Göç İdaresi Başkanlığı(Bilgi İşlem Daire Başkanlığı)	İl Göç İdaresi Müdürlüğü	İlgili Kolluk Birimleri(İl Emniyet Müdürlüğü/İl Jandarma Komutanlığı)	Hangi Belgelerin Islak İmzalı İsteneceği
		(Türk/Türkmen soylu Irak uyruklular hariç) temel sağlık ve eğitim hakları hariç diğer haklardan faydalanmaları bakımından sınırlama getirilecektir.		
c) Yabancınn başka bir ilde kayıtlı olduğunun ve geçerli bir yol izin belgesinin bulunmadığının tespit edilmesi hâlinde			*Bahsi geçen durumda olan yabancıların sistemde yer alan adreslerine ikamet illerinde adres tahkikatı ve işlem yapılacağından dolayı bu durumda tespit edilenlere ayrıca bir işlem yapılmayacaktır.	Herhangi bir form düzenlenmeyecek veya tebliğ yapılmayacaktır.

Çizelge 4.6. Uluslararası Koruma Kapsamındaki Yabancılar için Yapılan İşlemler

Adres Tahkikat Durumu	Göç İdaresi Başkanlığı (Bilgi İşlem Daire Başkanlığı)	İl Göç İdaresi Müdürlüğü	İlgili Kolluk Birimleri (İl Emniyet Müdürlüğü/İl Jandarma Komutanlığı)	Hangi Belgelerin Islak İmzalı İsteneceği
a) Yapılan tahkikatta ilgili yabancının GöçNet Sisteminde yer alan adreste bulunması hâlinde	* Göç İdaresi Başkanlığı, tahkikat yapılacak adres bilgileri ile o adreste oturan yabancıların bilgilerini dijital ortamda ilgili Adres Tahkikat Ortak Veri Tabanı üzerinden kolluk birimleriyle paylaşacaktır. -Tebliğ sonrası 20 iş günü sonunda yabancı tarafından tescil yaptırmadıysa otomatik olarak N-97 kodu girilecektir.	* Kolluk birimlerince yapılacak tahkikata ilişkin koordinasyon görevini yürütecek ve ilgili kolluk birimlerine gerekli desteği sağlayacaktır. * Kolluk birimlerince iletilen belgeler ilgili yabancının hem fiziki hem de elektronik dosyasına arşivlenecektir. -Tebliğ sonrası 20 iş günü sonunda tescil yaptırmayan ve hakkında N-97 kodu bulunan yabancının İkamet iznini uzatmak için başvurusu hâlinde N-97 ye ilişkin tebliğ ilgili valilik tarafından yazılı olarak yapılacaktır. -N-97 kaydından kaynaklı idari para cezasını ödeyen yabancıların hakkındaki N-97 kodu kaldırılarak uzatma işlemleri genel hükümler kapsamında sonuçlandırılacaktır.	* Tahkikatın olumlu olduğuna ilişkin bilgi, ilgili kolluk birimi personeli tarafından “Tahkikat Veri Tabanı” ara yüzüne kaydedilerek GöçNet Sisteminde iletilecektir. * Kolluk birimi personeli, yapılan tahkikatın olumlu olduğuna ilişkin yabancıya bilgilendirme yapacaktır. * Tahkikat sırasında Göç İdaresi Başkanlığı’na paylaşılan adreste oturduğu tespit edilen ancak söz konusu adresin Merkezi Nüfus İdaresi Sisteminde (MERNİS) tescilli olmadığı durumda (Paylaşılan adresin tescilli olup olmadığı ilgili kolluk birimleriyle paylaşılmıştır.),”Tebliğ ve Tebellüğ Tutanağı”nın birinci seçeneği işaretlenerek ilgili yabancıya tebliğde bulunulacak ve bir nüshası ilgili yabancıya teslim edilecektir. * Tebliğ ve Tebellüğ Tutanağı’nın bir nüshası, tahkikat yapılan ildeki il göç idaresi müdürlüğüne iletilecektir.	Adres tahkikat sonucu kolluk birimler tarafından olumlu olarak sisteme işlenecek olup formun ıslak imzalı hali ayrıca <u>gönderilmeyecektir.</u> MERNİS’e tescilsiz olan adreslerde yapılan tahkikatlarda yabancıya yapılacak olan adres tescilini yaptırmaması gerektiğine ilişkin tebliğler iki nüsha olarak tutulacak, bir tanesi yabancıya bir tanesi ise haftalık olarak il göç idaresi müdürlüğüne <u>gönderilecektir.</u>
b) Yapılan tahkikatta ilgili yabancının GöçNet Sisteminde yer alan adreste bulunmaması hâlinde	* Göç İdaresi Başkanlığı, tahkikat yapılacak adres bilgileri ile o adreste oturan yabancıların bilgilerini dijital ortamda Adres Tahkikat Ortak Veri Tabanı üzerinden ilgili kolluk birimleriyle paylaşacaktır.*GöçNet Sisteminde otomatik olarak yabancı hakkında V-71 tahdit kodu veri girişi yapılacaktır.* GöçNet Sisteminde yer alan iletişim numarasına, yapılan tahkikatta adresinde olmadığına ilişkin SMS bildirimi yapılacaktır.* Kendisi hakkında V-71 tahdit kodu veri girişi yapılmasından itibaren 20 iş günü içinde adres tescili yaptıranların V-71 kodu otomatik olarak kaldırılacaktır.-İkamet iline 20 iş günü içinde tescil için gelmeyen (adres tescilini yaptırmayan) yabancılar hakkında otomatik olarak N-97 kodu girilecektir.	* Kolluk birimlerince yapılacak tahkikata ilişkin koordinasyon görevini yürütecek ve ilgili kolluk birimlerine gerekli desteği sağlayacaktır.-Süresi içerisinde adres tescili yaptırmamasına rağmen ikamet izni uzatma başvurusunda bulunarak randevu tarihinde gelen yabancılar N-97 tahdit koduna ilişkin tebliğ yapılacaktır ve N-97 kaydından kaynaklı idari para cezasını ödeyen yabancıların; N-97 tahdit kodu ile V-71 tahdit kodu kaldırılarak	* Tahkikatın olumsuz olduğuna ilişkin bilgi, ilgili kolluk birimi personeli tarafından “Tahkikat Veri Tabanı” arayüzüne kaydedilerek GöçNet Sisteminde iletilecektir.	Adres tahkikat sonucu kolluk birimleri tarafından olumsuz olarak sisteme işlenecek olup bilgi alınan üçüncü kişilerin imzası olan formun ıslak imzalı hali haftada bir olmak üzere üst yazı ile il göç idaresi müdürlüklerine <u>gönderilecektir.</u>

Adres Tahkikat Durumu	Göç İdaresi Başkanlığı (Bilgi İşlem Daire Başkanlığı)	İl Göç İdaresi Müdürlüğü	İlgili Kolluk Birimleri (İl Emniyet Müdürlüğü/İl Jandarma Komutanlığı)	Hangi Belgelerin ıslak İmzalı İsteneceği
		ikamet uzatma işlemlerine devam edilecektir.- Süresi içerisinde adres tescili yaptırmayan ve ikamet izni uzatma başvurusunda bulunmayan yabancıların bilgilerinin “GöçNet Hatırlatmalar” kısmına otomatik olarak düşürülmesinin ardından, ikamet izni bitim tarihinden itibaren N-97’ye ilişkin iadeli taahhütlü tebliğ, Tebligat Kanunu hükümleri kapsamında il göç idaresi müdürlüklerince yapılacaktır.		
c) Yapılan tahkikatta ziyarete gidilen adreste yabancının başka bir ilde/adreste ikamet izinli/çalışma izinli olduğunun tespit edilmesi hâlinde,	* Göç İdaresi Başkanlığı, tahkikat yapılacak adres bilgileri ile o adreste oturan yabancıların bilgilerini dijital ortamda Adres Tahkikat Ortak Veri Tabanı üzerinden ilgili kolluk birimleriyle paylaşacaktır.	* Kolluk birimlerince yapılacak tahkikata ilişkin koordinasyon görevini yürütecek ve ilgili kolluk birimlerine gerekli desteği sağlayacaktır. İletilen dokümanlar ilgili yabancının hem fiziki hem de elektronik dosyasına arşivlenecektir.	* Tahkikata ilişkin bilgi, ilgili kolluk birimi personeli tarafından “Tahkikat Veri Tabanı” ara yüzüne kaydedilerek GöçNet Sistemine iletilecektir.	Form bulunmadığı için ıslak imzalı belge <u>gönderilmeyecektir.</u>
d) Yapılan tahkikatta ziyarete gidilen adreste yabancının aktif ikamet izni statüsü olmamasına rağmen 90 günden az vize/vize muafiyeti/ikamet izni ihlalinin olması veya ikamet izni başvurusu yaptığını belgeler mahiyette “ikamet izni başvuru belgesi/ikamet izni müracaat belgesi” sunan yabancının tespiti hâlinde	* Göç İdaresi Başkanlığı, tahkikat yapılacak adres bilgileri ile o adreste oturan yabancıların bilgilerini dijital ortamda Adres Tahkikat Ortak Veri Tabanı üzerinden ilgili kolluk birimleriyle paylaşacaktır.	* Kolluk birimlerince yapılacak tahkikata ilişkin koordinasyon görevini yürütecek ve ilgili kolluk birimlerine gerekli desteği sağlayacaktır. İletilen dokümanlar ilgili yabancının hem fiziki hem de elektronik dosyasına arşivlenecektir.	* Tahkikata ilişkin bilgi, ilgili kolluk birimi personeli tarafından “Tahkikat Veri Tabanı” ara yüzüne kaydedilerek GöçNet Sistemine iletilecektir. -İhlalin 90 günden az olduğunun anlaşılması veya -İkamet izni müracaatını gerçekleştiren yabancılar için sundukları “ikamet izni başvuru belgesi/ikamet izni müracaat belgesi”nin doğruluğunun teyit edilmesi hâlinde (Belgelerin üzerinde yer alan barkod üzerinden gerekli kontrol yapılabilir.) bu süre zarfında mazeret değerlendirmesi işlem yapılmaz yapılabileceğinden herhangi bir.	Form bulunmadığı için ıslak imzalı belge <u>gönderilmeyecektir.</u>

Çizelge 4.7. İkamet İzni Kapsamındaki Yabancıların Tahkikatına İlişkin İşlemler

a) Yapılan tahkikatta ziyarete gidilen adreste düzensiz göçmen olduğu değerlendirilen yabancıların tespit edilmesi hâlinde	* Göç İdaresi Başkanlığı, tahkikat yapılacak adres bilgileri ile o adreste oturan yabancıların bilgilerini dijital ortamda ilgili kolluk birimleriyle paylaşacaktır.	* Kolluk birimleri yapılacak tahkikata ilişkin koordinasyon görevini yürütecek ve ilgili kolluk birimlerine gerekli desteği sağlayacaktır. * Kolluk birimlerince düzensiz göç ortak veri tabanına veri girişi yapılmış olan düzensiz göçmenlere ilişkin olarak 6458 sayılı Kanun ve 2019/5 sayılı Bakanlık Genelgesi kapsamında idari iş ve işlemleri tesis edecektir.	* Tahkikata ilişkin bilgi, ilgili kolluk birimi personeli tarafından “Tahkikat Veri Tabanı” arayüzüne kaydedilerek GöçNet Sistemine iletilecektir. * Düzensiz göçmene ilişkin olarak 2019/5 sayılı Genelge çerçevesinde gerekli evraklar hazırlanacak ve düzensiz göç ortak veri tabanına veri girişi yapılacaktır.	Düzensiz göçmenlerle ilgili rutin yapılan iş ve işlemler yapılacaktır.

Çizelge 4.8. Düzensiz Göçmenlere İlişkin Yapılan İşlemler

c) Uluslararası İş Birliği:

Türkiye ulusal düzeyde olduğu kadar uluslararası düzeyde de sorun tespiti, bilgi alış ortak mücadele ve iş birliği şeklindeki çalışmalara etkin bir biçimde iştirak etmektedir. Analitik incelemelerden düzensiz göçle mücadelenin artık ülkelerin tek başlarına mücadele edebilecekleri bir sorun olmaktan çıktığı anlaşılmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICPMD) bu uluslararası kuruluşların başında yer almaktadır. Türkiye 1991 yılında Almanya tarafından Avrupa’nın artan yasa dışı göç sorununa karşı tedbirler almak amacıyla başlatılan Budapeşte sürecinin başkanlığını Ocak 2006 yılında üstlenmiştir. Bu forum yalnız ülkelere değil aynı zamanda göç alanında faaliyette bulunan diğer uluslararası kuruluşlara da açıktır. Sekreterliği UGPGM tarafından yürütülmüştür (GİB, 2023c).

Türkiye’nin başkanlığı döneminde İpek Yolu Bölgesi Çalışma Grubu kurulmuş ve ülkeler arasında diyalog sağlanmak üzere göç güzergâhındaki kaynak, geçiş ve hedef ülkeler bir araya getirilmiştir.

Beşinci Bakanlar Konferansı, Budapeşte Süreci’nin 20. yıldönümü nedeniyle İpek Yolu Göç Ortaklığı temasıyla 19 Nisan 2013 tarihinde İstanbul’da düzenlenmiştir. İpek Yolu güzergâhı boyunca ortaya çıkan göç akımlarının yönetimi için ortak iş birliği ve diyalogu teşvikinin İpek Yolu Göç Ortaklığı’nın temel amacı olduğu söylenebilir. Ayrıca bakanlar bildirisinde ifade edilen amaçlar ve önceliklerin yerine getirilmesini amaçlayan somut eylemlerin uygulanmasında ortak çabaları

desteklemektedir. 2010 yılında başlayan bu coğrafi ve stratejik genişlemenin somut uygulaması 3 proje ile desteklenmiştir (GİB, 2023d).

Bunlar; İpek Yolu Bölgesi'nde ve İpek Yolu Ülkeleri ile Göç Alanında İş Birliğinin Güçlendirilmesi Projesi (Eylül 2011-Şubat 2013), İpek Yolu Bölgesi'nde Göç Yönetimi için Ortak Tedbirlerin Oluşturulması Projesi (Mayıs 2013-Nisan 2014) ve Budapeşte Süreci İpek Yolu Göç Ortaklığının Desteklenmesi Projesi (2014-2017)'dir. Budapeşte Süreci İpek Yolu Göç Ortaklığının Desteklenmesi Projesi Afganistan, Irak ve Pakistan gibi İpek Yolu ülkelerinin göç yönetim kapasitelerini güçlendirerek İpek Yolu Göç Ortaklığı'nın somut uygulamasına katkıda bulunmayı amaçlıyordu. Bütçesi 4 000 000 € idi. AB bu projeye yaklaşık olarak 2 700 000 € katkı sağlarken Türkiye'nin katkısı ise 450 000 € olmuştur. Proje'nin amacı; Afganistan, Irak ve Pakistan gibi İpek Yolu ülkelerinin göç yönetim kapasitelerini güçlendirmek ve böylece İstanbul Bakanlar Bildirisi'nin somut uygulamasına katkıda bulunmaktır. Budapeşte Süreci 6. Bakanlar Konferansı, 19-20 Şubat 2019 tarihlerinde Türkiye'nin ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir.

Konferansa, 57 Ülke ve 15 Uluslararası kuruluş ile birlikte onur konuğu olarak Somali, Ürdün ve Yemen İçişleri Bakanları davet edilmiştir. Konferansa, Türkiye ile birlikte 47 ülke ve 15 uluslararası kuruluş katılım sağlamıştır. Söz konusu konferansta siyasi bir bildiri olan İstanbul Taahhütleri ve eki olan eylem çağrısı metinleri kabul edilmiştir. İstanbul Taahhütleri, İstanbul Bakanlar Bildirisi'nin her biri eşit ağırlığa sahip olan öncelikli hedefleri doğrultusunda ekte bulunan beş yıllık eylem çağrısı planının kabul edilmesi ve uygulanması için birlikte harekete geçmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda,

* Düzensiz göçü önleme ve düzensiz göçle mücadele, düzensiz göçmenlerin geri dönüş ve kabullerini kolaylaştırma ve göçmen kaçakçılığına karışan suç şebekeleriyle mücadele,

* İnsan ticaretini önleme ve insan ticaretiyle mücadele, insan ticaretinin temel nedenlerinin araştırılması, insan ticaretine konu olan kişilere koruma ve destek sağlama,

* Uluslararası standartlar doğrultusunda uluslararası korumayı ve mültecilerin haklarına saygı göstermeyi teşvik ilkeleri kabul edilmiştir.

Bu bildiri ile İpek Yolu üzerinde güvenli, sistemli ve düzenli göçü sağlamaya yönelik olarak ortaklık taahhüdü, kapsamlı göç yönetimi taahhüdü, uluslararası insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı duyma, bu hak ve özgürlükleri koruma ve yerine getirme taahhüdü, destek ve dayanışma taahhüdü, bilgi taahhütlerinin uygulanması hedeflenmiştir.

Eylem Çağrısı, Budapeşte Süreci'nin katılımcı ülkeleri tarafından 6. Bakanlar Toplantısı'nda kabul edilecek siyasi bir bildiri olan İstanbul Taahhütlerini tamamlamaktadır. Eylem Çağrısı, İstanbul'da düzenlenen Budapeşte Süreci Beşinci Bakanlar Konferansı'nda İpek Yolu Göç Ortaklığı'na İlişkin İstanbul Bakanlar Bildirisi ile anlaşmaya varılan 6 öncelikli hedef kapsamında gerçekleştirilecek başlıca eylemleri sıralamaktadır.

Türkiye Budapeşte Süreci'nin yanı sıra yine UGPGM tarafından yürütülmekte olan Akdeniz Bölgesi'nde Transit Göç Diyalogu girişimine de katkı sağlamaktadır. Ayrıca 28 Mayıs 2012'de AB Sınır Güvenliği Birimi Frontex ile düzensiz göçü önlemek amacıyla mutabakat zaptı imzalamıştır. Frontex ile tecrübe ve bilgi paylaşımının sağlanması ve karma göç akımlarına ilişkin ortak değerlendirme yapılması mutabakat zaptının hedefleri arasında yer almaktadır. Söz konusu mutabakat zaptıyla Frontex'le kurumsal iş birliğinin tesis edilmesi, düzensiz göçle mücadelede kararlılığımızı ve iş birliğine verdiğimiz önemin bir göstergesidir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2012).

Geri kabul anlaşmaları düzensiz göçte uluslararası iş birliği sürecinin etkili yöntemlerinin başında yer almaktadır. Geri kabul kavramı, devletlerin başka bir ülkeye yasal olmayan yollarla giren, o ülkede bulunan veya ikamet eden kendi vatandaşlarını veya üçüncü ülke vatandaşı ve vatansız kişileri geri alması olarak tanımlanabilir. Geri kabul anlaşmaları; genel olarak bir ülkede veya sınırları belirlenmiş bir grup ülkede yasa dışı olarak bulunan kişilerin anlaşma yapılmış kaynak ülkeye veya en son transit geçiş yaptıkları ülkeye geri gönderilmesini düzenleyen anlaşmalardır (GİB, 2018a: 72). Türkiye ile AB arasında 16 Aralık 2013 tarihinde imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma" tüm hükümleriyle yürürlüğe girmemiş olup anılan anlaşma kapsamında vize serbestisi ile eş zamanlı olarak yürütülen bir süreç mevcuttur.

Çizelge 4.9’da Türkiye’nin imzaladığı geri kabul anlaşmalarına yer verilmektedir.

ÜLKE	İMZA TARİHİ	YÜRÜRLÜK TARİHİ
Suriye	10.09.2001	24.06.2003
Yunanistan (Geri kabul protokolü)	08.10.2001	24.04.2002
Kırgızistan	06.05.2003	17.02.2004
Romanya	19.01.2004	21.11.2009
Ukrayna	07.06.2005	04.07.2008
Pakistan	07.12.2010	20.04.2016
Rusya	18.01.2011	12.03.2011
Bosna-Hersek	16.02.2012	03.04.2017
Yemen	20.10.2012	16.03.2017
Moldova	01.11.2012	24.01.2014
Beyaz Rusya	29.03.2013	05.12.2013
AB	16.12.2013	01.10.2014
Karadağ	18.04.2013	28.07.2016
Nijerya	02.02.2011	22.03.2017

Çizelge 4.9. Türkiye’nin İmzaladığı Geri Kabul Antlaşmaları

Kaynak: GİB, 2018a: 75.

Kosova ile 15 Aralık 2015; Norveç ile 26 Nisan 2016’da geri kabul anlaşmaları imzalanmıştır (GİB, 2018a: 75).

18 Mart 2016 tarihli mutabakat ile Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki göç diyalogu ve iş birliği çerçevesinde düzensiz göçmen akımının önüne geçilmesinin yanı sıra yasa dışı kaçakçılık şebekeleriyle mücadele hedeflenmekteydi. Bu kapsamda, 4 Nisan 2016 tarihi itibarıyla Ege Adaları’na 20 Mart 2016 tarihinden itibaren geçen düzensiz göçmenlerin Türkiye’ye geri alımlarını gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Adalardan geri alınan bir Suriye uyruklu göçmen karşılığında geçici koruma kapsamında bir Suriye uyruklu göçmen ilgili mutabakat kapsamında AB Üye Devletlerine yeniden yerleştirilmektedir (GİB, 2018a: 75).

Söz konusu Zirve Kararları uyarınca Sisam, İleryoz, Sakız, Midilli ve İstanköy’de göç irtibat personeli görevlendirilmiştir. Sakız, Midilli ve İstanköy’de hâlihazırda göç irtibat görevlilerimiz faal olarak görev yapmaktadır. Geri kabul işlemleri düzensiz geçişler üzerinde caydırıcı bir etki ve düzensiz geçiş sayılarında ciddi düşüşler sağlarken can kayıplarına ve yaşanan insani mağduriyetleri de büyük oranda engel olmuştur. Ayrıca 2002 yılından bu yana yürürlükte bulunan ve devam etmekte olan “Türkiye-Yunanistan Geri Kabul Protokolü” ile 18 Mart mutabakatının durumunun birlikte değerlendirilmesine yönelik üst düzey görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yunanistan ile imzalanan geri kabul anlaşması bazı terör örgütü üyelerinin iade edilmeyeceğinin açıklanması üzerine 08.06.2018’de durdurulmuştur (Sabah, 2018).

27 Şubat 2020’de Rusya ve Suriye Silahlı Kuvvetleri’nin, Suriye’nin İdlib İli’nde, Türk Silahlı Kuvvetleri’ne bağlı tabura düzenlediği hava saldırısının hemen sonrasında Türkiye AB ile olan geri kabul anlaşmasını da askıya aldığını açıklamıştır. Bu tarihten itibaren geri kabul anlaşmasının uygulanmasında aksamalar yaşanmıştır. Avrupa Birliği komisyonlarının yıllık olarak hazırladığı 2021 Türkiye Raporu’nda (Avrupa Komisyonu, 2021: 49) Mart 2020’de, düzensiz göçmenlerin Yunan adalarından iadelerinin halk sağlığı gerekçesiyle Türkiye tarafından tek taraflı olarak askıya alındığı, bu durumda Haziran 2021 itibarıyla herhangi bir değişikliğin olmadığı, Komisyon ve Yunanistan’ın, Türkiye’ye, AB-Türkiye Mutabakatı kapsamında sunulan taahhütlere uygun olarak iade işlemlerinin yeniden başlatılması için birçok defa çağrıda bulunduğu, Türkiye’ye iadelerin yeniden başlatılmasının bölgede düzensiz göç ve insan kaçakçılık ağları ile etkili bir şekilde mücadele edilmesi için kilit unsur olmaya devam ettiği, Yunanistan ile Türkiye arasındaki İkili Geri Kabul Protokolü’nün askıda kalmaya devam ettiği, Türkiye’nin ikili sınır anlaşması veya AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması kapsamında Bulgaristan’dan gelen üçüncü ülke vatandaşlarının geri kabulünü yapmadığı vurgulanmaktadır.

Vize muafiyetinin sağlanmaması ve üyelik müzakerelerinin askıya alınmasının yanı sıra 27 Şubat 2020 itibarıyla ortaya çıkan fiili durum nedeniyle fiilen askıya alınmasından sonra ilerleyen süreçte anlaşmanın tam olarak uygulanamayacağı değerlendirilmektedir. Türkiye Küresel Göç ve Kalkınma Forumu’nun 2014-2015 dönem başkanlığını İsviçre’den devralmıştır. Göçün kaynak ve hedef ülkelerin kalkınmalarına katkıları 1994 yılında Kahire’de düzenlenen BM Nüfus ve Kalkınma Konferansı ile ilk kez uluslararası kamuoyunda dile getirilmişti. BM Genel Sekreteri Kofi Annan’ın girişimiyle Aralık 2003’te kurulan Uluslararası Göç Küresel Komisyonu aracılığıyla konunun önemi bir kez daha vurgulandı. Bu gelişmelerin ardından Küresel Göç ve Kalkınma Forumu (GFMD), Birleşmiş Milletler çatısı altında New York’ta 14-15 Eylül 2006’da gerçekleştirilen ve bu alanda Birleşmiş Milletler bünyesinde düzenlenen ilk önemli toplantı olma niteliği taşıyan Uluslararası Göç ve Kalkınma Konusunda Yüksek Düzeyli Diyalog Toplantısı sırasında öne sürülen konuların daha sistemli ve derinlemesine tartışılabileceği bir “küresel forum” oluşturulması fikrinin genel kabul görmesiyle ortaya çıkmıştır. Gayri resmi bir nitelik arz eden forum, gönüllü katılıma açık, devletler arasında iş birliğini teşvik edecek bir süreç olarak bağlayıcı kararlar alamamaktadır. Doğrudan BM bünyesinde yer almamakla birlikte forum örgütle sıkı bağlara sahiptir (GİB, 2023e). 14. Küresel Göç ve Kalkınma

Forumu (GFMD)'nin 2021-2022 eş başkanlığı BAE, Fransa ve Senegal ülkeleri tarafından yürütülmekteydi. Türkiye ayrıca Avrupa Birliği Göç ve Sınır Geçişleri Konusunda Bilgi, Değerlendirme ve Değişim Merkezi (CIREFI),¹⁸ Uluslararası Sınır Polis Konferansları, Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı İnsan Ticareti Eylem Planı, Güneydoğu Avrupa İş Birliği Girişimi Çalışma Grupları (SECI),¹⁹ İstikrar Paketi,²⁰ İnsan Ticareti Görev Gücü gibi uluslararası kuruluşlar ve çalışma gruplarının faal bir üyesidir (GİB, 2015). Uluslararası Göç Örgütü de iş birliği yapılan uluslararası kuruluşlar arasında yer almaktadır.

d) Göçmen Kaçakçılığı Suçunun Cezai Müeyyidesi

Hapis, adli ve idari para cezası gibi yasal müeyyideler düzensiz göçmenlerin ve kaçakçıların caydırılmasında etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Palermo Sözleşmesi'nin 6. maddesi uyarınca taraf devletlerin göçmen kaçakçılığı eylemini ulusal yasalarında suç olarak kabul etmeleri gerekiyordu. Çeşitli kanunlarda değişiklik yapılmasına ilişkin 03.08.2002 tarih ve 4771 sayılı yasanın 2. maddesinin b fıkrası ile şu an yürürlükte bulunmayan 765 sayılı TCK'ya eklenen 201/a maddesine göre göçmen kaçakçılığı eylemi bir suç olarak kabul edilmiştir. İlgili kanundan önce mevzuatımızda göçmen kaçakçılığına

¹⁸ Göç ve Sınır Geçişleri Konusunda Bilgi, Değerlendirme ve Değişim Merkezi (CIREFI) Centre for Information, Discussion and Exchange on the Crossing of Frontiers and Immigration) 1992 yılında sadece göç ve sınır geçişlerinin denetimi konusunda AB'ye üye ülkeler arasındaki iş birliğine odaklanmak üzere kurulmuştur. 1994 yılında görev alanın gelişmesiyle, yasa dışı göç ve kanunsuz ikamet, suç örgütlerince yabancıların AB sınırlarına girişi, sahte dokümanların kullanılması, yetkili birimlerce alınan tedbirler ve yakalamalara ilişkin istatistiksel veriler hakkında da bilgi teatisi mümkün hâle gelmiştir. 1999'dan itibaren, CIREFI çatısı altında, yasa dışı göç ve suç şebekeleri hakkında hızla bilgi teatisi sağlanmak üzere bir erken uyarı sistemi kullanılmaya başlanmıştır (Özcan, 2005: 79).

¹⁹ Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi (SECI), 1990'ların yılların ortalarından bu yana Güneydoğu Avrupa olarak adlandırılmaya başlanan ve Balkanlar ile Slovenya'yı içine alan bölgedeki ülkeler arasında iş birliğini ve istikrarı arttırmak amacıyla, ABD'nin girişimi ile kurulan bölgesel bir örgüttür. SECI, Güneydoğu Avrupa ülkeleri arasında bölgesel iş birliği ve istikrarı teşvik ederek, bölge ülkelerinin Avrupa Birliği'ne entegrasyonunu kolaylaştırmak amacıyla kurulmuştur. Her üye ülkenin atadığı Ulusal Koordinatörlerden oluşan Gündem Komitesi, ulaştırma ve altyapı projeleri, sınır geçişlerinin kolaylaştırılması, enerji, su gibi konularda 6 proje grubu oluşturulmasını benimsemiştir. SECI'nin daha çok iktisadi nitelikli organlarının yanı sıra, bölge ülkelerinin ortak sorunlarından olan Sınırşan Suç konusunda iş birliğini geliştirmek amacıyla 1999 yılında Sınırşan Suçla Mücadele Merkezi kurulmuştur. Sınırşan Suçlarla Mücadele Merkezi Anlaşması'nın 06 Ekim 2011 tarihinde sona ermesi ile 09 Aralık 2009 günü Bükreş'te 13 üye ülke tarafından üst düzey katılımı ile imzalanan SELEC (Southeast European Law Enforcement Center) Konvansiyonu 07 Ekim 2011 tarihinde yürürlüğe girmiş bulunmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023a: 1).

²⁰ İstikrar Paketi (İP) 10 Haziran 1999 tarihinde Köln'de yapılan Avrupa Birliği (AB) Dışişleri Bakanları toplantısında alınan bir kararla kurulmuştur. Amacı AB, bölge ülkeleri ve diğer gönüllü ülkelerin katkılarını biraraya getirip, Güney Doğu Avrupa'da 10 yıl süren savaşın büyük zararlarını telafi etmektir. İstikrar Paketi'nin, Demokrasi ve İnsan Hakları, Ekonomik Yeniden yapılanma ve Kalkınma ile Güvenlik alanlarında 3 çalışma masası mevcuttur. SECI ve İstikrar Paketi Danışma Konseyleri birleştirilerek, Güneydoğu Avrupa İş Danışma Konseyi (BAC-SEE) adı altında toplanmış; daha sonra da, SECI ve İstikrar Paketi'nde ayrı ayrı görev yapan ülke komitelerinin birleştirilmesi kararı alınmıştır. İki girişimin birbirini tekrar etmesini önlemek için, İstikrar Paketi ve SECI fonksiyonel bir şekilde birleşme eğiliminde olmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023b).

ilişkin açık bir düzenleme yer almamaktaydı. (Yenidünya, 2015). Bu tarihten önce, tipe uygun eylemin gerçekleşmesi hâlinde fiil 5682 Sayılı Pasaport Kanunu hükümleri ya da 765 sayılı TCK'nın 313. maddesinin cürüm işlemek için teşekkül oluşturmak hükmü çerçevesinde değerlendirilmekteydi.

Yürürlükte bulunan TCK'ya göre 79. maddedeki tipe uygun olan eylemin gerçekleşmesi durumunda üç yıldan sekiz yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası öngörülmektedir. Failin tipe uygun fiili elde olmayan nedenlerle gerçekleştirememesi dolayısıyla suçun teşebbüs hâlinde kalması durumunda dahi suç tamamlanmış gibi cezaya hükmolunmaktadır. Mağdurun hayatının tehlikeye girmesi ve/veya onur kırıcı bir muameleye tabi tutulması ağırlaştırıcı neden(ler) olup verilecek ceza 1/2'sinden 2/3'üne kadar artırılmaktadır. Suçun örgütlü suç kapsamında işlenmesi durumunda verilecek ceza 1/2 oranında artırılmaktadır. Suçun tüzel kişinin faaliyeti neticesinde gerçekleştirilmesi durumunda tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunmaktadır. Bu kanun hükmü kapsamında verilen cezalar para cezasına çevrilemediği gibi hükmün açıklanması da geriye bırakılamamaktadır.

e) Kalkınma Planları, Orta Vadeli Program ve Katılım Öncesi Ekonomik Programlarda Yasa Dışı Göçle Mücadele

Daha önce kalkınma planlarında yasa dışı göçle mücadeleye yönelik ne gibi önlemlerin alındığı belirtildiğinden burada ayrıca ele alınmamıştır.

2006-2008, 2007-2009 Orta Vadeli Programlarda terör ve terörizmin finansmanı, yasa dışı göç ve iltica hareketleri, insan ticareti ve kaçakçılığı, uyuşturucu ticareti ve kullanımı ve örgütlü suçlarla etkili bir şekilde mücadele edileceği ifade edilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 2005b; T.C. Resmî Gazete, 2006c).

2008-2010, 2009-2011 OVP'de yasa dışı göç sorunu güvenlik hizmetlerinin etkinleştirilmesi başlığı altında ele alınmaktadır (T.C. Resmî Gazete, 2007; T.C. Resmî Gazete, 2008). Bu kapsamda;

Asayiş görevinin yerine getirilmesinde gerek kurumların gerekse bireylerin ve mülkiyetin emniyetini gözetken bir anlayış benimseneceğinden bahsedilmektedir. Mali suçlar, uyuşturucu kullanımı ve kaçakçılığı, organize suçlar ve terörizmle mücadelenin yanı sıra yasa dışı göç, iltica hareketleri ve insan ticaretiyle de odaklanmaya özen gösterileceği ifade edilmektedir. Bu amaçlara ulaşmak üzere öncelikle programda asayiş faaliyetlerinde genel olarak sanıktan delile ulaşma yönteminin terk edilerek

delilden sanığa ulaşılmaya gayret sarf edileceği; terörizm, terörizme mali destek sağlanması, organize ve mali suçlarla mücadele edileceği; yasa dışı göç ve iltica hareketleri, insan ticareti ve kaçakçılığı, uyuşturucu madde ticareti ve kullanımı ile etkin bir şekilde mücadele edileceği gibi tedbirler” sıralanmıştır (T.C. Resmî Gazete, 2005b).

2010-2012 ve 2011-2013 OVP’de bunların yanı sıra sınır güvenliğinin yeniden yapılandırılmasına yönelik gayret gösterileceği ifade edilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 2009).

2012-2014 OVP’de önleyici kolluk ve istihbarat hizmetlerine önem verilmesi, delilden sanığa ulaşılması yaklaşımı kapsamında kriminal altyapının modernleştirilmesi ve Acil Çağrı Sisteminin (112) ülke geneline yaygınlaştırılması çalışmalarına devam edileceği, yasa dışı göç ve iltica hareketleri, insan ticareti ve kaçakçılığı, uyuşturucu madde ticareti ve kullanımıyla etkili mücadele için gerekli olan hukuki, kurumsal ve teknolojik altyapının güçlendirilmesi çalışmalarının sürdürüleceği, sınır güvenliğinin yeniden yapılandırılması çalışmalarına devam edileceği ifade edilmektedir (T.C. Resmi Gazete, 2012; T.C. Resmî Gazete, 2011b).

2014-2016 OVP’de göç konusuna değinilmemektedir.

2015-2017 OVP’de yasa dışı göçle ilgili ifade yer almamakla birlikte sanayide yapısal dönüşümü gerçekleştirmek ve işgücü piyasasının niteliğini artırmak amacıyla başta araştırma alanında olmak üzere yurt dışından vasıflı işgücü göçünün hızlandırılmasının sağlanacağı belirtilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 2014).

2016-2018 OVP’de göç yönetiminde yük paylaşımı kapsamında AB tarafından sağlanacak mali kaynağın Türkiye’de bulunan geçici koruma altındaki Suriyelilerin topluma ve ekonomiye uyumunu güçlendirmek için kullanılacağı ifade edilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 2015).

2017-2019 ve 2018-2020 OVP’de göç ve düzensiz göçle ilgili herhangi bir ifade geçmemektedir. 2019-2021 OVP’de kamu düzeni ve güvenliği konulu program ve projeler başlığı altında kısaca entegre sınır güvenliği sınır sisteminin oluşturularak düzensiz göçün önleneceğinden, kaçakçılık organize suçlar ve terörle mücadelede etkinliğin artırılacağından bahsedilmektedir.

2020-2022 OVP’de Kamu düzeni başlığı altında göç yönetiminin etkinliğinin artırılması amacıyla Ulusal Destekli Gönüllü geri dönüş mekanizması ve düzensiz göç strateji belgesinin oluşturulacağı ifade edilmektedir (HMB, 2023: 33). 2021-2023 OVP’de aynı başlık altında göçe yer verilmemektedir.

2001 yılından itibaren yayımlanmaya başlayan Katılım Öncesi Ekonomik Programlar (KEP) gözden geçirildiğinde göç konusuna çok daha az yer ayrıldığı görülmektedir. 2001 ve 2002 KEP’te göçle ilişkili herhangi bir ifadenin geçmediği görülmektedir. 2003’ten 2015 yılına kadar yayımlanan KEP’ler incelendiğinde bunların genellikle bölgelerarası iktisadi gelişmişlik farklarından kaynaklanan yurt içi göç sorununa değindikleri görülmektedir.

Daha önceden de belirtildiği üzere 2015 yılından itibaren bu programlar Katılım Öncesi Ulusal Ekonomik Reform Programı (ERP) olarak adlandırılmaya başlanmıştır. 2015 ERP’de Nitelikli İnsan Gücü İçin Çekim Merkezi Programı başlığı altında göç konusu ele alınmaktadır. Bu program kapsamında Türkiye’den beyin göçünün engellenmesi ve Türkiye’nin başka ülkelerin beyinlerini cezbeden bir ülke hâline getirilmesi amaçlandığı başta Türk vatandaşları olmak üzere yurt dışından ülkeye gelen vasıflı insan gücü sayısının artırılması hedeflendiği ifade edilmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015a: 80). 2015 ERP’de yasa dışı göç konusuna değinilmemektedir.

2016 ERP’de kamu maliyesi riskleri başlığı altında Ortadoğu’da yaşanan gelişmeler ve siyasi istikrarsızlığın göç kaynaklı harcamaların artılabileceği riskine dikkat çekilmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2016: 38). Aynı ERP’de Türkiye’nin göçmen politikalarının çalışma hayatında uygulanmasının yaygınlaştırılmasına yönelik olarak yürüttüğü yoğun çabalarını devam ettirdiği ifade edilmektedir. Türkiye’nin yurt dışındaki vasıflı insan sermayesinden yeter derecede faydalanamadığı, Nitelikli İnsan Gücü Çekim Merkezi Eylem Planı’nın küresel düzeyde bilgiye dayalı rekabetin artırılması amacıyla oluşturulduğu ifade edilmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2016: 57).

2017 ve 2018-2020 ERP’de de benzer ifade ve temenniler yer almakta olup doğrudan yasa dışı göçe ilişkin önlem ve ifadelere yer verilmemektedir.

2019-2021 ERP’de İş Kulüpleri; kadınlar, gençler, engelliler, Roman vatandaşlar, uzun süreli işsizler, göçmenler, işsizlik ödeneği alanlar gibi özel politika gerektiren

gruplara danışmanlık hizmeti vermek suretiyle, bu grupların işgücü piyasasına hızlı bir şekilde intibakının sağlanmasının amaçlandığı, sosyal devlet olmanın sorumluluğu altında uluslararası düzeyde de önemli bir sorun olan göçmenlerin, insani şartlar altında yaşamasının sağlanması amacıyla Türkiye'nin tüm taraflara düşen sorumluluklar konusunda öncülük etmeyi sürdürdüğü, Türkiye'nin bu durumun neden olduğu finansman zorluklarının üstesinden gelmek üzere kısıtlı finansmanın rekabetçiliğine önem verdiği vurgulanmaktadır (SBB, 2019: 52-92).

Reform tedbirleri kapsamında göç ve göçmen sorularına da yer verilmekte olup göç ve düzensiz göçmen sorunu ayrı bir başlık altında ele alınmamaktadır.

2020-2022 ERP'de Uluslararası göçün hızlı nüfus artışı gösteren az gelişmiş ülkelerden hızlı büyüyen ekonomilere yönelmesinin beklendiği, seçici göçmen politikalarının nitelikli işgücünde rekabeti artırırken niteliksiz ve yoksul nüfus hareketlerinin yönetimindeki belirsizliklerin sürdüğü, düşük nitelikli işlerde kontrolsüz göçmen yoğunlaşmasının, iş koşullarının kötüleşmesine ve yerleşik nüfusta tepkiye neden olduğu, göçle gelen nüfusun kentle uyumunun sağlanamamasının yaygın işsizliğe ve yoksulluğa neden olabildiği gibi sosyal kesimler arasında gerilime, aidiyet ve güven duygusunun zedelenmesine, suç oranlarının yükselmesine, sosyal gruplar bazında mekânsal ayrışmaya neden olabildiği, komşu ülkelerdeki dinmeyen karışıklıkların hem ülke ekonomisi hem de toplumun sosyal refahı üzerindeki olumsuz etkilerinin devam ettiği ifade edilmektedir (SBB, 2020: 62).

2021-2023 ERP'de göç sorununa ilişkin ibarelerin 2019-2021 ERP'de yer alan ifadelerin bir tekrarı niteliği taşıdığı görülmektedir.

f) Göçmen Kaçakçılığı Karşıtı Farkındalık Faaliyetleri

Göçmen kaçakçılığına ilişkin kuramlar bölümünde de belirtildiği üzere göçmen kaçakçısının kazancı göçmenin gözünde bıraktığı intiba ile yakından ilişkilidir. Göçmen kaçakçısı bir yandan göçmene hedef ülkelerde cazip fırsatlar bahşederken diğer yandan da yakalanma riskini azaltan önlemler üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Kaçakçının özendirici faaliyetleri karşısında hükümetlerin, çeşitli uluslararası kuruluşların ve STK'ların da hedef grupları yasa dışı göçmenlerin ülkelerine geri gönderilecekleri, dolayısıyla kaçakçılara boş yere para verdikleri, göç ve göçmen kaçakçılığının tehlikeli bir süreç olduğu, yasal başvuru yolları gibi hususlarda

düzenledikleri kampanyalar vasıtasıyla bilinçlendirmeleri gerekmektedir (İçduygu, 2004a: 16; TBMM, 2018: 175; Tokgöz vd., 2012: 147; Karaarslan, 2010: 120; Gül ve Sarıkaya Güler, 2016: 102). Göç İdaresi Başkanlığı tarafından düzenlenen bilgilendirici broşürler, kurumsal web sitesinde yapılan açıklamalar, yayımlanan bülten, kitapçıklar ve Göç İdaresi Mobil Uygulaması bu alandaki kurumsal faaliyetlere örnek olarak gösterilebilir. Genel Müdürlük bünyesinde oluşturulan Yabancılar İletişim Merkezi (YİMER-ALO 157) göçmenlerin vize, ikamet, uluslararası koruma, geçici koruma gibi konularda sordukları tüm sorulara cevap vermektedir. 1 Ocak 2020’de Peştuca dilinin de eklenmesiyle YİMER Türkçe, İngilizce, Arapça, Farsça, Rusça, Almanca olmak üzere toplam 7 dilde 24 saat esasına göre hizmet vermektedir. Kuruluş tarihi olan Ağustos 2015’ten 2018 yılına kadar 3 184 367 (2022 yılı Aralık ayı itibarıyla bu sayı 14 779 191’e ulaşmıştır) çağrıya cevap vererek kendi alanında başarılı bir örnek teşkil etmiştir. YİMER yalnızca bilgi taleplerini cevaplamakla kalmamakta aynı zamanda düzensiz göç esnasında göçmenin karıştığı kazalarda ve düşmüş olduğu zor durumlarda genel kollukla iletişime geçerek mağdurun en kısa sürede kurtarılmasına olanak sağlamaktadır (TBMM, 2018: 250).

Bu bağlamda UGÖ ile iş birliği içerisinde 20-21 Mayıs 2021 tarihleri arasında “Uluslararası Çağrı Merkezleri Konferansı ve Uyum: YİMER 157 ve Avrupa Birliği İyi Uygulamaları” çalıştayı gerçekleştirilmiştir.

Konjonktüre göre değişmekle birlikte Türkiye’nin göçmen kaçakçılığı konusundaki konumunun çoğunlukla transit bir ülke olması nedeniyle bir şekilde ülkeye giren göçmenlerin çalışma, ikamet izni, eğitim ve sağlık gibi konulardaki hak ve ayrıcalıklarından haberdar olmaları önem arz etmektedir (Tokgöz vd., 111, 147; Gülay, 2016: 79, 82; İçduygu, 2004a: 15; İrgil, 2016: 61; Karaarslan, 2010: 118; Tobin, 1980: 43; Kutlu, 2015: 12). Bu durum, onları göçmen kaçakçılarının eline düşmekten dolayı olarak kurtarabilecektir. Aksi takdirde hükümet tarafından sunulan imkânlardan habersiz göçmenler başlıca hedef ülkelere yönelme eğiliminde olacaktır.

5. EKONOMETRİK MODELLERE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

Tezin ekler bölümünün ikinci kısmında düzensiz göçün Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerine yönelik ekonometrik modeller oluşturulmuştur. Oluşturulan modellerde Türkiye'nin göçmen kaçakçılığı sorunu, ağırlıklı olarak göçmen kaçakçıları ile düzensiz/yasa dışı göçmenler hakkında toplanan veriler üzerinden değerlendirilmektedir. Türkiye'nin mültecilere yönelik mevzuatının mülteci statüsünün edinilmesini zorlaştırdığı bu durumun da zaman zaman düzensiz göçlere neden olduğu konusu gerek yurt içi gerekse uluslararası yazında üzerinde durulan bir konudur. Bu nedenle YDG_T ile birlikte $Mtc.$ de ilgili modellere dâhil edilmiştir. Ulusal mevzuatımıza göre geçici ve uluslararası koruma kapsamındaki yabancılar ifade kolaylığı açısından mülteci ($Mtc.$) kapsamında ele alınmaktadır.²¹

■ İktisat merkezli göçmen kaçakçılığı kuramları ile ilişkili olarak

Model 1, 2, 3 ve 4 oluşturulmuştur. Model 2, İsz. ve YDG_T ; Model 3, İsz., YDG_T ve $Mtc.$; Model 4 YDG_T , $R.GSYH_{tar}$ ve $R.GSYH_{sn}$ arasındaki ilişkileri incelemektedir.

• Model 1

GK , YDG_T ve $Mtc.$ arasındaki ilişkiler incelenmektedir. Göçmen kaçakçılarının ve yasa dışı örgütlerin, yasa dışı göçmenlerin yoğunlukla bulundukları mülteci kampları, toplama merkezleri gibi talebin en yüksek olduğu yerlere, otoparklara, otoyollara, limanlara ve tren istasyonlarına yakın bölgelerde faaliyetlerini gerçekleştirdikleri düzensiz göçe ilişkin yazında sıklıkla yer bulmaktadır (Schloenhardt, 2002: 39-40; Thomson, 2003: 10; Aljazeera Türk, 2015; EC, 2015: 58; Sen, 2013).

Diğer yandan Türkiye'nin mültecilere yönelik mevzuatının mülteci statüsünün edinilmesini zorlaştırdığı bu durumun da zaman zaman düzensiz göçe neden olduğu üzerinde durulan bir başka konudur (Uluslararası Af Örgütü, 2009: 5).

Çalışmanın kuramsal bölümlerinde mülteci kampının ve/veya geçici barınma merkezlerinin ölçeğinin artmasının çevresinde yoğunlaşan göçmen kaçakçılarının

²¹ Verilerin tamamı Dünya Bankası resmi web sitesinden elde edilmiştir. İlgili siteden elde edilen çizelgenin detaylar bölümünde verilerin Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından temin edildiği, mülteci kapsamında ele alınan kişilerin 1951 tarihli mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1967 tarihli protokol ve 1969 tarihli Afrika Birliği Örgütü Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen Sözleşme uyarınca mülteci olarak tanımlanan kişileri, BMMYK statüsü uyarınca mülteci olarak tanımlanan kişileri, insani nedenlerle kendilerine sığınma hakkı tanınanları ve geçici koruma altına alınan kişileri kapsadığı belirtilmektedir.

faaliyetlerinin denetimini zorlaştıracığından kaçakçının gizleme maliyetlerini düşüreceği dolayısıyla kaçakçılık faaliyetlerinin artmasına neden olabileceği belirtilmişti. Pitt yasak maddelerin kaçakçılığı üzerine yapmış olduğu bir çalışmadan benzer bir sonuca ulaşmıştır (Pitt, 1981: 449).

Geçici barınma merkezinin ölçeğinin büyümesinin göçmen kaçakçısının gizlenme ve tedarik maliyetlerini düşüren bir dışsal ekonomi gibi etkidiği değerlendirilmektedir (Çizelge E.2.5). Barınma merkezinin dışsal ekonomi etkisi göçmen kaçakçısının faaliyetlerine teknolojik imkânlarda bir artış gibi yansımaktadır. Hedef ülke güvenlik güçlerinin uygulama sıklığını artırmasının teknolojinin yapmış olduğunun zıddı (negatif) bir etkiye neden olduğunu varsayan kaçakçı odaklı düzensiz göç kuramıyla Model 1 ilişkilendirilebilmektedir (Guzman vd., 2002: 5-10). Ölçeğin büyümesinin güvenlik güçlerinin uygulama sıklığını azaltmış gibi yansımalarının bulunduğu değerlendirilmektedir.

- **Model 2**

İsz. ve YDG_T arasındaki ilişkileri ele almaktadır.

Salt ve Stein'in oluşturdukları modelde girdi ve çıktılar yer almaktadır. Girdi ile kastedilen göçmenlerdir. Amaç göçmenin varış yerine intikal ettirilmesidir. Sistemin çıktısı, kaçak göçmenin hedef ülkedeki toplumla veya işgücü piyasasıyla bütünleşmesidir. Göçmen kaçakçısı bu gayeye yönelik bir kanal görevi üstlenmektedir. Girdi ve çıktılar kaçakçılık rollerini oluşturan bütünle bağlantılıdır (Salt ve Stein, 1997: 477-478).

Türkiye yönlü gerçekleşen yasa dışı göç akımının işgücü piyasaları üzerinde kısa ve uzun dönemde (sırasıyla -0.11** ve 0.37***) etkili olduğu gözlemlenmektedir. Başlangıçta yasa dışı göçün Türk işgücü piyasaları üzerinde olumlu etkilerinin olduğu, bir başka ifadeyle kısa dönemde işsizliği azalttığı gözlemlenmektedir. Uzun dönemde yasa dışı göçün Türk işgücü piyasalarına etkisi olumsuzdur. Salt ve Stein'in ifade ettikleri gibi yasa dışı göçmenin uzun dönemde Türk işgücü piyasalarıyla bütünleştiği, bu bütünleşmenin olumsuz yansımalarının bulunduğu anlaşılmaktadır (Çizelge E.2.11). Düzensiz göçe ilişkin Ethier modeli de bu olumsuz etkilerin üzerinde durmaktadır (Ethier, 1986: 65).

- **Model 3**

Model 2 ile aynı mantıktan hareketle $\dot{I}sz.$, YDG_T ve $Mtc.$ arasındaki ilişkileri ele almaktadır. Modelde Türkiye yönlü yasa dışı göç akımının işgücü piyasaları üzerinde kısa ve uzun dönemde (sırasıyla -0.11^{**} ve 0.14^{**}) etkili olduğu gözlemlenmektedir. Mülteci sayısındaki artışın işgücü piyasalarına etkisinin uzun dönemde pozitif (0.03^{**}) olduğu gözlemlenmektedir. Model 2 ile karşılaştırıldığında $\ln YDG_T$ 'nin kısa dönem katsayılarında bir değişme gözlemlenmezken uzun dönem katsayısının belirgin şekilde düştüğü gözlemlenmiştir. Diğer yandan denge süreci bağımsız değişken olarak sadece $\ln YDG_T$ 'nin yer aldığı Model 2'ye nispetle belirgin derecede hızlanmıştır. Her ne kadar uzun dönem katsayıları düşmüş gibi gözükse de mülteci sayısındaki artışlar modelin daha hızlı bir şekilde dengeye gelmesine olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla $\ln Mtc.$ 'nin etkisinin sadece kendi katsayısı üzerinden değerlendirilmesinin yanıltıcı olacaktır. Hata düzeltme teriminin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu durumun mülteci kamplarının düzensiz göçmen gizlenme maliyetlerini düşürücü etkisinden kaynaklandığı ifade edilebilir. Daha önce de ifade edildiği gibi Pitt yasak maddelerin kaçakçılığı üzerinde yapmış olduğu bir çalışmadan benzer sonuçlara ulaşmıştır (Pitt, 1981: 449).

Model 1, 2 ve 3'ün oldukça olumlu sonuçlar vermesi nedeniyle son aşamada 13 modelde $\ln GK$ ve $\ln \dot{I}sz$ arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Göçmen kaçakçısı sayısındaki değişikliklerin işsizlik üzerindeki etkisinin pozitif olduğu (0.23^{***}), bu etkinin uzun dönemde ortaya çıktığı gözlemlenmiştir (Çizelge E.2.104).

Kısa dönemde YDG_T ile işsizlik arasında negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Kısa dönemde yasa dışı göçün artışı işsizliği azaltmaktadır. İşverenin maliyetlere olumlu etkisi nedeniyle başlangıçta yurt içi işgücünün yanı sıra bir miktar yabancı işgücünden faydalanmaya yöneldiği değerlendirilmektedir. Düşen maliyetler yurt içi işgücünden daha fazla faydalanmaya (gizli işsizlik) olanak sağlamaktadır. Uzun vadede GK 'nın sağladığı işgücünün işsizlik üzerinde pozitif anlamlı etkilerinin bulunduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla YDG_T 'nin işsizlik üzerindeki olumlu etkisinin uzun dönemde GK 'nın da etkisiyle azaldığı ifade edilebilir. Yasa dışı işgücünün işi yaparak öğrendiği, sosyal ağların olumlu etkilerinden faydalanmaya başladığı ifade edilebilir.

Toksöz, Seyhan ve Kaşka'nın 2012 yılında Uluslararası Göç Örgütü için yaptıkları çalışma düzensiz göçmen sorununu işgücü piyasası üzerinden ele almaktadır (Toksöz vd., 2012: 11). Çalışmada düzensiz göçün vasıfsız işgücünün yerine geçerek toplu pazarlık koşullarını kötüleştirdiği, ekonomideki enformel sektörlerin büyümesine neden olduğu, Türkiye'deki esnek vize sisteminin düzensiz göçleri azalttığı fakat Schengen vize sisteminin kabul edilmesinin yasa dışı göçleri artırabileceği (Türkiye'nin vize uygulamadığı birçok ülke AB'nin vizeye tabi tuttuğu ülkelerdir), Türkiye'yi transit olarak kullanan göçmenlerin vize almak zorunda olduklarını bildiklerinden Türkiye'ye girişlerinde göçmen kaçakçılarından yardım aldıklarını belirtmektedir. Bu göçmenler Türkiye'de bulundukları süre içerisinde yaşamlarını sürdürebilmek üzere enformel sektörde yer bulmaktadırlar (Toksöz vd., 2012: 11-20). Bu göçmenlerden bir kısmı da sosyal ağların varlığından yararlanmak üzere fırsatlardan yararlanarak iktisadi kazanç elde etme amacını taşımaktadırlar (İçduygu, 2004a: 48-49). Bu durum analitik çalışmamızdan elde edilen sonuçlarla uyumaktadır. Model 13'ten kaçakçıların yalnızca kaçışa yardım etmedikleri aynı zamanda ülke içerisinde uygun çalışma olanakları sağladıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Sosyal güvenlik haklarından yararlanmada hedef ve kaynak ülkeler arasında ikili sosyal güvenlik anlaşması olmaması; çalışma izninin yanı sıra ikamet tezkeresinin bulunması²² ve çalışmaya engel durumunun bulunmaması gerekliliği, göç akımları içerisinde soydaş ve akraba topluluk mensubu kişilerin ağırlıklı paya sahip olması; kayıt dışı istihdamın hâli hazırda yasa dışı göçmenler için uygun bir ortam oluşturması; bu kayıt dışılığın yaygınlığı nedeniyle özellikle turizm gibi sektörlerde işverenin piyasada tutunabilmek için düşük ücret üzerinden sigortalı bildirmesi veya yabancıları sigortasız olarak çalıştırmaya yönelirken sezonluk amaçlarla gelen göçmenin bu ücretlere razı olması; yabancıların yasal süreçler konusunda yeter derecede bilgilendirilememesi; küçük ve orta ölçekli işletmelerin yaygın olmasının kayıt dışılığa ortam hazırlaması; yabancıların çalışma izni almak için yürütülen prosedürün uzun, zahmetli ve maliyetli olması; bazı yasa dışı göçmenlerin aynı işi kendi ülkelerinde yapmaları durumunda 4-5 kat daha düşük ücret almalarının onları

²² 04 Nisan 2013 tarihinde yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun 12. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi ile bu durum değişmiş, Türkiye'ye giriş yapacağı tarih itibarıyla geçerli ikamet ya da çalışma izni bulunanlardan Türkiye'ye girişte vize şartı aranmayacaktır. Ayrıca, Aynı yasanın 27. maddesi ile artık çalışma izni alan yabancıların vize ya da ikamet izni almaksızın Türkiye'ye girişi uygun görülmektedir.

Türkiye’deki rayiç bedelin altındaki ücretleri kabule teşvik etmesi, hatta bazı yasa dışı göçmenlerin sezon bitiminde cezalarını ödemeyi kabullenerek kendi ülkelerine dönmeyi göze almaları; taşeron firmalara devir sonrasında alt işverenin çalıştıracağı işçinin çalışma izninin olup olmadığının denetimini sağlayacak bir düzenlemenin bulunmaması; hangi yabancıların izinsiz çalıştığını belirlemenin özellikle büyük işletmelerde zor olması, denetim başladığında bunların birbirini haberdar ederek çalışan kişinin müşteri kılıfına girmesi; küçük işletmelerde denetimlerin daha da zor, kamu kurum ve kuruluşların denetleme esnasında koordinasyonsuz oluşu; turizm gibi teşvik edilen sektörlerde, sektörün zarar görmemesi amacıyla yapılan denetimlerde esnek bir tavır takınılması; Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlükleri tarafından yapılan faaliyetlerin bir tür sekreteryaya hizmeti olup İş Müfettişleri, SGK denetçileri ya da kolluk kuvvetlerince yapılan ihbarların esas alınması; oto tamirciliği, bakım hizmetleri ve fırın gibi işyerlerinde çalışan kişilerin aynı zamanda kalacak yer sorununu halletmesinin, göçmenlerin görünmezlik sorunlarına çözüm teşkil ettiği gibi daha düşük ücret ve fazla mesaiyi kabullenilir kılması; bakım işleri gibi çalışma sahalarında aracılık işlevi gören enformel şirketlerin ve emlakçıların varlığı; kendi ülkesinde geçimini sağlayamayan göçmenlerin durumlarına kamu kurumu yetkilileri de dâhil pek çok kişinin genellikle empati ile yaklaşarak göz yumması; ikamet izni alanlara çalışma izni verilmesi sırasında sorunların yaşanması; göçmen işçilerin korunması, örgütlenmesi ve göç politikalarının belirlenmesi süreçlerinde sendikaların yeter derecede etkinlik gösterememesi (Toksöz vd., 2012: 60-120) gibi nedenlerin kaçak göçmenler, göçmen kaçakçıları ve işsizlik verileri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkilerin ortaya çıkmasında etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Ayrıca Toksöz vd., (2012: 76-81), düzensiz göçmenlerin genel olarak giriş çıkışların kolay olduğu vasıfsız işlerde kümelenmiş olduğunu savunmaktadır. İstanbul üzerinde yapmış oldukları çalışmada göçmenlerden bazılarının şimdiki ya da önceki işleri ve kalış sürelerine bağlı olarak kurdukları ilişki ağları sayesinde aracı konumlarıyla diğer göçmenlere komisyon karşılığında iş bulduklarını belirtmektedirler. Dolayısıyla Göçmen kaçakçılarının kayıt dışı işgücü piyasasında etkin rol oynadıkları tespitimizle göç yazını uyuşmaktadır. Yakalanan göçmen kaçakçı sayısı ile düzensiz göçmen sayıları arasındaki ilişkiler 2012 yılından sonra da yüksek bir seyir izlediğinden hareketle aynı kaçakçıların kayıt dışı işgücü piyasasındaki etkinliklerini GKKY üzerinden genişletmiş olabilecekleri Model 3’ten çıkarılabilmektedir.

Bir kimsenin zulüm altında başka bir devlete iltica olanaklarından yararlanma hakkı Evrensel Bildirge'nin 14. maddesinde düzenlemiş olsa da bu maddeden sığınma hakkının kişisel bir hak olduğu yönünde sonuç çıkarılamayacağı uluslararası hukuk çevrelerinde kabul görmektedir (Peker ve Sancar, 2001: 8). *Mtc*'nin durumunu uluslararası düzenlemelere bağlama isteğinin ve çabalarının ardında başka nedenler de bulunmaktadır. Bunların başında büyük ölçekli nüfus hareketlerinin önceden kestirilebilir bir biçimde ve genel kabul görmüş ilkelere göre gerçekleşmesinin sağlanarak uluslararası düzenin istikrarının korunması gelmektedir (Peker ve Sancar, 2001: 11).

Türkiye'de birçok kişi Suriye bunalımı ortaya çıktığında GKKY'nin geçici olarak Türkiye'ye geldiğini ve birkaç hafta içerisinde ülkelerine geri döneceklerini düşünmüştür. GKKY kabul eden Suriye'ye sınırdaş diğer ülkelere nispetle daha az uluslararası yardım almasına rağmen Türkiye, etik mülahazalarla kapılarını araladı. Ayrıca yeni Suriye kurulduğunda bunun olumlu yansımalarının olacağı da düşünülmüştür (ORSAM, 2014: 55; Ferris vd., 2013: 9). Suriye'de karışıklıkların artmasıyla birlikte GKKY'nin beklenildiği kadar erken gitmeyecekleri ortaya çıkmıştır. 2014 yılının başlarında GKKY'ye toplu vatandaşlık söylentilerinin yayılması sonucunda özellikle sınır illerimizde düşen ücretler, yükselen konut kiralari ve enflasyon nedeniyle tepkilere neden olmuştur. Bu başlangıçta takınılan iyimser tavrın artık yavaş yavaş terk edilmeye başlandığına işaret ediyordu (ORSAM; 2014: 16; Kirişçi, 2014: 19-20). İyimser havanın sona ermesinde Türkiye'nin birçok sınır ilinde kişi başına düşen millî gelirin Türkiye ortalamasının altında olması etkili olmuştur (Sabah, 2017). German Marshall Fund tarafından yapılan bir çalışmada katılımcıların %70'i GKKY'nin yerli işgücünün istihdam olanaklarını kısıtladığı fikrini benimsiyordu (GMFUS, 2013). Ekonomi ve Dış Araştırmalar Merkezi'nin yapmış olduğu benzer bir çalışmaya göre Türk kamuoyunun %86'sı GKKY kabulüne artık son verilmesi gerektiğini düşünüyordu. Hem sığınmacı alınmasına son verilmesi hem de mevcut sığınmacıların iadesi görüşüne katılanların oranı %30 idi (EDAM, 2014).

GKKY düzensiz göçmen kapsamında değerlendirilmemektedir. GKKY'nin büyük bir kısmı Türkiye'nin yoğun çabaları neticesinde barınma merkezlerine yerleştirilmiştir. Suriye'deki karışıklıkların artması mülteci akımının hızlanması ve Avrupa ülkelerinin

mülteci kabulündeki isteksizlikleri Türkiye’yi bir süre sonra zor durumda bırakmış, bu durum geçici barınma merkezlerinin kapasitelerinin üzerinde mülteci kabul etmek zorunda kalmalarına neden olmuştur. Bu sıkıntılar 2012 ortalarından itibaren belirginlik kazanmaya başlamıştır (İGAB, 2013: 19-28). Barınma merkezlerindeki yoğunluk ve kültürel bazı nedenler GKKS’nin bir kısmının zamanla buraları terk etmeye başlamasına, yeni gelenlerin büyük bir kısmının kiralık evlerde yaşamaya başlamasına neden olmuştur.

Türkiye’de ikamet eden ya da düzensiz olarak giren göçmenler hakkında tam bir değerlendirmede bulunmak güçtür. 2000’li yılların ortalarında İçduygu bu rakamın 500 000 ile 1 milyon arasında değiştiğini belirtirken Kirişçi bu rakamın 150 000 ile 1 milyon arasında olabileceği yönünde tahminlerde bulunmaktaydı. Bu sayının çok daha yüksek seviyelerde olduğunu tahmin etmek güç değildir (Triandafyllidou, 2009: 21). Yine, İçduygu düzensiz göçmen sayısının yıllık bazda yakalanan sayısından 2-3 kat daha fazla olabileceğini ifade etmektedir (Triandafyllidou, 2009: 100). İktisadi durumu yakından takip eden ve döngüsel olarak nitelendirebileceğimiz Türkiye yönlü düzensiz göçmen akımının yanı sıra ülkelerindeki iktisadi ve siyasal çalkantılar dolayısıyla yer değiştirmek zorunda kalan, öncelikli amaçları hayatlarını idame ettirmek olan bireylerin hareketlilikleri mevcuttur.

Dünyadaki genel eğilimle bağlantılı olarak Türkiye’de son 15 yıldır mültecilerin, göçmenlerin ve sığınmacıların sayısında artış kaydedilmiştir. Akbaş bunları yeni hayırseverlik olarak tanımlamaktadır. Sosyal devlet anlayışının eski gücünü kaybetmesiyle birlikte bu hizmetler çeşitli ulusal ve uluslararası kurumların da desteğiyle sivil toplum örgütleri tarafından sağlanmaya başlanmıştır (Akbaş, 2011: 120-134). Diğer yandan yasa dışı göçmenin örgütlenmelerde yer alması görünmezliğini kaybetmesi anlamına geldiğinden onların bu faaliyetlerden doğrudan yararlanmaları da güçtür.

22.03.2018 tarihi itibarıyla geçici barınma merkezlerinde kalan geçici koruma statüsüne sahip Suriyeli sayısı 227.075’ti. 3.334.602 Suriyeli ise geçici barınma merkezlerinin dışında yaşamlarını sürdürmekteydi (GİB, 2018b). 06.04.2023 tarihi itibarıyla bu sayı sırasıyla 63.730 ve 3.362.989 olmuştur.

Analitik incelemelerden ve konuya ilişkin yazından 1995-2022 yılları arasında döngüsel niteliklere sahip olan yasa dışı işgücünün göçünün Suriye’deki karışıklıklar

devam ederken sürdüğü anlaşılmaktadır. Bu döngüsel göç adeta geleneksel bir hâle gelmiş olup kaynak ülkedeki acenteler, göçmen kaçakçıları veya hedef ülkedeki sosyal ağlar önem taşımaktadır. Bu göçmenler ekonomideki kısa süreli değişikliklere daha hızlı cevap vermektedirler (Çizelge E.2.11; Çizelge E.2.20; Çizelge E.2.37; Çizelge E.2.45).

Mtc.'nin büyük bir kısmını oluşturan GKKY'nin bir kısmı akrabalar ve arkadaşlar gibi sosyal ağları vasıtasıyla Türkiye'de iş bulmaktadırlar. Bu kişilerin gerek kayıtlı gerekse kayıtsız iş bulmalarının güç olduğu değerlendirilmektedir. Öncelikle 3D işleri yapan mevcut yasa dışı göçmenler mevcuttur. Üstelik bu göçmenler faaliyet gösterdikleri iş kollarında kayıt dışı işgücünün nedeni değildirler. Aksine bu yasa dışı göçmenler piyasada yasa dışı çalışma koşullarının yaygınlığından beslenmektedirler. Dolayısıyla kayıt dışı işlerde yerli işgücü de yaygın bir şekilde çalışmaktadır. Turizm, satış elemanlığı gibi bazı sektörlerde yasa dışı göçmenler köşe başlarını tutmuş olup yerel halkın dahi bu alanlarda iş bulmalarını zorlaştırmaktadır. Örneğin turizm sektörü işverenleri GKKY'nin turizm sektörüne zarar getireceğine işaret etmektedir (Erdoğan ve Ünver, 2015: 64). İktisaden faal nüfus bir kez kayıt altına alındığında en azından kuramsal düzeyde düzensiz işgücü sorununun da büyük oranda ortadan kalkmış olacağı sonucuna varılabilir (Sirkeci ve Martin, 2014: 4).

GKKY üzerinde işgücü bağlamında başlangıçta daha yoğun bir baskının olduğu farz edilebilir. Yukarıda belirtilen çalışmalar da bunu destekler niteliktedir. Kaçak göçmenlerin gerek yasal göçmen sosyal ağları gerekse kurmuş oldukları ilişkiler eskiye dayalı olduğundan işte kalma veya yeni iş bulma konusunda daha üstün bir konumda olacakları değerlendirilmektedir.

Suriyeli vasıfsız GKKY'den sınır bölgelerinde yakınları bulunmayanlar böyle bir imkândan yararlanamamaktadırlar. Sınır bölgelerinde iş bulma konusunda üstünlükleri bulunan GKKY'nin ise çalışma izni gibi ikinci bir sorunu bulunmaktaydı. Diğer yandan 2016 yılında çıkarılan Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik ve GKSY'nin Çalışmalarına Dair Yönetmelik ile bu konuda belirli bir ilerleme kaydedildiği gözlemlenmektedir.

GKKY'nin Türkiye'ye olan etkilerinin çok yönlü olduğu görülmektedir. Türkiye'nin yoğun göç akımına maruz kalması zaman zaman güvenlik açıklarına neden olmuştur.

Bu güvenlik açıklarında düzensiz göç yolları ile göçmen kaçakçılarının faaliyetleri de etkili olmaktadır. Düzensiz göç ve terör faaliyetlerinin birbirini kolaylaştırıcı etkilerinin olduğu daha önceki bölümlerde ifade edilmişti. Bu durumun iktisadi yansımaları mevcuttur. Örneğin Sultan Ahmet Saldırısı, Atatürk Hava Limanı'nda meydana gelen terör eylemleri PKK ve DEAŞ terör örgütlerinin canlı bomba eylemleri sonrasında turist sayısında ve turizm gelirlerinde belirgin düşüş gözlemlenmiştir. 2015 yılında yıllık turizm gelirleri 31.464.777 \$; turist sayısı 41.617.530 iken 2016 yılında bu sayı sırasıyla 22.107.440 \$ ve 31.365 300 kişi olmuştur (Köşker, 2017: 221-223). Benzer şekilde AB rotasında faaliyette bulunan göçmen kaçakçılarının 2015 yılındaki kazançlarının 4,7 ila 5,7 milyar € arasında gerçekleştiği tahmin edilmektedir (EMSC, 2017: 17). Bu göçmen kaçakçılığının büyük bir kısmının Türkiye üzerinden gerçekleşmiş olduğu düşünülmektedir.

GKKY'nin sayısındaki artışın dolaylı bir etkisi olarak başta sınır illerimiz olmak üzere ülke genelinde enflasyon ve kira fiyatlarında artış kaydedilmiş, ev bulmak güçleşmiştir (Alpaslan, 2012; Kırmızıtaş ve Burun, 2014; Orhan ve Şenyücel Gündoğar, 2015: 17-19). Bu durum yerel halk kadar düşük gelirli ve kolayca iş bulamayan GKKY'yi de zor durumda bırakmıştır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik, 8 Ekim 2014'te 2015-2017 dönemini kapsayan Orta Vadeli Program'ı (OVP) açıklayan bir basın toplantısı yapmıştı. Bu toplantıda, GKKY'nin istihdamı konusunda yeni bir ikincil mevzuat çalışması yapıldığı, mevzuat kapsamında Suriye'den gelen GKKY'ye kendilerini tanıtan bir kimlik verilerek bu kişilerin açık işlerde istihdamının bir ölçüde gerçekleştirileceği ifade edilmiştir (Radikal, 2014). Böylece çalışma izinlerine dair yukarıda da bahsi geçen yönetmelik çıkarılmıştır.

Geçici koruma sağlanan yabancıların (GKKY) çalışma şartları 11.01.2016 tarih ve 8375 sayılı Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelikle düzenlenmiştir. Yönetmeliğin 4. maddesinin 1. fıkrası uyarınca GKKY'nin çalışma izni olmaksızın Türkiye'de çalışamayacağına işaret edilmektedir. Yine aynı yönetmeliğin 5. maddesinde GKKY'nin geçici koruma kayıt tarihinden itibaren çalışma izni almak üzere Bakanlığa başvurabileceği²³ kararlaştırılmıştır.

²³ Çalışma iznine başvuru hakkının tanınmasında Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 24. maddesi uyarınca yabancının yerleşmesine izin verildiği iller esas alınmaktadır.

Çalışma izni verilmesinin sakıncalı bir hâl aldığıın İçişleri Bakanlığı’nca tespit edildiği durumlarda ÇSGB’nin izinleri durdurulabileceği, başvuruların değerlendirilmesinde Türk vatandaşı sayısı üzerinden sektör ve illere göre açık iş ve işe yerleştirilenlerin dikkate alınarak Bakanlıkça GKKY istihdamı için belirlenen kotaların değiştirilebileceği; GKKY sayısının iş yerinde çalışan Türk vatandaşı sayısının %10’unu geçemeyeceği; toplam çalışan sayısının 10 kişiden daha az olduğu işyerlerinde en fazla 1 GKKY çalıştırılabileceği, GKKY’ye asgari ücretin altında ücret ödenemeyeceği yönetmeliğin 7, 8 ve 10. maddelerinde ifade edilmektedir.

GKKY’nin istihdamına yönelik yönetmeliğin gecikmesinde Türkiye’nin seçim sürecine girmesi etkili olmuştur (Kutlu, 2015). 2011, 2012, 2013, 2014 ve 2015 yıllarında çalışma izni verilen Suriyelilerin sayısı sırasıyla 105; 231; 794; 2538 ve 4016 idi. Yönetmeliğin yürürlüğe girmesinden sonra, yani 2016 ve 2017 yıllarında, bu sayı sırasıyla 13.285 ve 20.975 olmuştur (Ekonomistler Platformu, 2023). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2020 verilerine göre bu sayı 62.369’a yükselmiştir. 2011-2015 yılları arasında GKKY kabul edilirken bu kapsamdaki kişiler için çalışma izinlerinin ne şekilde olacağı belirtilmemiştir. Bu nedenle bu tarihler arasında çalışma izni alanların sayısı düşük düzeylerde kalmıştır. 2016 yılında yönetmeliğin kabulünden hemen sonra GKKY’den çalışma izni alanların sayısında belirgin bir artış görülmekle birlikte bu rakam kayıt dışı çalışan GKKY’nin yalnızca küçük bir kısmına tekabül etmektedir.

Yönetmelikle GKKY’nin çalışma koşullarının düzenlenmemiş olmasının oluşturduğu boşluğun istismara yol açmasının önlenmesi amaçlanmaktadır. Türkiye’de resmen “geçici koruma” dan yararlanan kişiler için çalışma koşullarını düzenleyen bir mevzuatın uzun bir süre yürürlüğe girmemesi kayıt dışı istihdam ve istismar olaylarını artırmıştı (İGAM, 2013: 11).

Bu yönetmelik öncesindeki uygulamaya göre yetkili makamlardan alınmış en az altı ay süreli bir ikamet izni bulunan GKKY’yi istihdam etmek isteyen işveren ÇSGB’ye belirlenen esaslar dâhilinde çalışma izni başvurusunda bulunabilmekteydi. Şartları taşımayan Suriyelilerin çalışması yasak ve yaptırıma tabiydi (Erdoğan ve Ünver, 2015: 41-42).

Oysa Türkiye’de bulunan toplam GKKY sayısı 2018 yılı itibarıyla 3,5 milyonun üzerindeydi (AFAD, 2018). Bu yabancılardan iş bulamayanlar ya da kendileri için

umut verici bir gelecek görmeyenler, göçmen kaçakçılarının yardımıyla veya bizzat kendi girişimleriyle yurt dışına çıkma eğiliminde olmuştur.

2017 yılı itibarıyla çalışma iznine sahip olan GKKY sayısının 20.975 olduğu göz önünde bulundurulduğunda bunun toplam GKKY'nin oldukça gerisinde kaldığı söylenebilir. Erdoğan'a göre bu durum kayıt dışı çalışmayı meşrulaştırmasa da ona zemin hazırlamaktadır (Erdoğan, 2014: 37). Toksöz vd. (2012: 131) ise tersine Türkiye'de kayıt dışılığın işgücü piyasasının yapısal bir özelliği olduğunu, bu nedenle de yabancı kaçak işçiliğin kayıt dışılığı doğuran ya da besleyen bir olgu olarak değil, kayıt dışılığın bir sonucu ya da ondan beslenen bir olgu olduğunu ifade etmektedir. Bu konuda görüş farklılıkları olmakla birlikte iş bulmanın güçlüğünün (kayıt dışı işgücü piyasasının önemli bir yer tuttuğu ortamda) göçmen kaçakçılara başvuru kararının alınmasında önemli bir unsur olabileceği analitik değerlendirmelerden de çıkarabileceğimiz bir sonuçtur.

Barınma merkezleri dışında yaşayan ve toplam kayıtlı nüfusun yaklaşık %90'ını oluşturan GKKY'nin Türkiye'nin tüm illerine dağılmış olduğu, bu kişilerin %45'inin 18 yaşın üzerinde olduğu, yasal çalışma yaş diliminde yer alan 15-64 yaş aralığındakilerinse koruma kapsamındaki kişilerin %63'ünü oluşturduğu bilinmektedir. Kesin rakam bilinmemekle birlikte 2016 yılı sonunda yaklaşık 600 bin GKKY'nin kayıt dışı ve düşük ücretli işlerde çalıştığı tahmin edilmektedir. Bu tarihte yerli kayıt dışı istihdamın 9 018 000, olduğu tahmin edilmektedir (Kaygısız, 2017: 9).

Kayıt dışı istihdam bir dizi idari yaptırıma tabi tutulmaktadır. 2018 yılı itibarıyla Çalışma ve İş Kurumu Müdürlükleri çalışma izni bulunmayan işverenlere her bir yabancı için 7.130 ₺, izni olmadan çalışan yabancıya ise 475 ₺ idari para cezası uygulamaktaydı (CSGB, 2018). TİSK'in 2015 yılında yayımlamış olduğu bir rapora göre bu denetimlerin yapılması ve cezaların uygulanması konusunda ilgili kamu kurumları çekingen davranmaktadır. Bu kişilerin temel ihtiyaçlarının ötesinde çalışma istekleri makul görülebilmektedir (Erdoğan ve Ünver, 2015: 79). Bu cezaların uygulanmasındaki isteksizliklere rağmen yerel halkın GKKY'ye ilişkin düşünceleri farklıydı.

Örneğin 2014 yılında Erdoğan tarafından yapılan bir araştırmada Adana, Gaziantep, Hatay, Mardin, Şanlıurfa illerini kapsayan bölgede Suriyelilerin vatandaşlığa alınmasına karşı çıkanların oranı %81,7 idi. Türkiye'nin geri kalan illeri için bu oran

yükselmekle birlikte (%85,1) yerel düzeydeki değerlendirmeye oldukça yakındır (Erdoğan ve Ünver, 2014: 37). Aynı çalışmaya göre Suriyelilerin yerli işgücünün istihdam olanaklarını azalttığına inananların oranı yerel bazda (Adana, Gaziantep, Hatay, Mardin, Şanlıurfa) %68,9 iken Türkiye'nin geri kalanı için bu oran %53,6'dır (Erdoğan, 2014: 30). Suriyeli GKKY bu illerin ekonomisini bazı yönlerden olumsuz yönde etkilemektedir (Alpaslan, 2012: 12).

Her şeyden önce kamu bütçesinden GKKY için yapılan harcamalar ekonomiyi olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye, 2011-2015 yılları arasında GKKS için yaklaşık olarak toplam 7,6 milyar \$ tutarında harcama yapmıştır. Bu harcamalar içinde sağlık, ilaç, barınma merkezleri, acil giysi, gıda ve barınma giderleri önemli yer tutmaktadır (Erdoğan, 2014: 41-42). 2018 yılına gelindiğinde Türkiye içerisinde bulunan GKKS'nin sayısı yaklaşık 3,5 milyona yapılan harcamaların miktarı ise 25 milyar \$'ın üzerine çıkmıştır (TBMM, 2018: 134). Bu harcamaların içinde eğitim ve sağlık önemli bir yer tutmaktadır.

OECD, Türkiye'de bir öğrencinin kişi başına yıllık eğitim harcamasını 3000\$, bir ferdin kişi başına yıllık sağlık harcamasını ise yaklaşık 1000\$ olarak hesaplamıştır. 3 milyon üzerindeki Suriyeliye ve 600 bin Suriyeli öğrenciye eğitim ve sağlık hizmetleri sunulmaktadır. $3\ 000\$ \times 600\ 000\ \text{öğrenci} \times 4\ \text{yıl} = 7,2\ \text{milyar \$}$ eğitim için $1000\$ \times 3\ 000\ 000\ \text{Suriyeli} \times 4\ \text{yıl} = 12\ \text{milyar\$}$ sağlık için 6 yıllık bir süreç yerine ortalama 4 yıllık bir süreç bile hesaba alındığında yalnızca sağlık ve eğitim harcamalarının 19,2 milyar \$'ı aşmış olduğu görülmektedir (TBMM, 2018: 134).

Diğer taraftan Türkiye'nin orta vadede alt yapı, sağlık, elektrik, ulaşım, yol, köprü, su şebekesi gibi konularda Suriye'nin yeniden inşasında yer almasının olumlu iktisadi yansımalarının olacağı değerlendirilmektedir. Fakat Suriye'de savaş sonrası kurulacak olan rejimin bu durumun ortaya çıkmasını önemli derecede etkileyeceği düşünülmektedir (Alpaslan, 2012: 12).

Sınırdan mülteci akımının artışı ve bu mültecilerin hemen dönmeyecek olmalarının anlaşılır bir hâl alması yetkilileri BM ile daha fazla iş birliği yapmaya da sevk etmiştir. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Temmuz 2012'de, Dünya Gıda Programı'ndan (DGP), kamplarda yaşayan Suriyelilere gıda yardımı yapmasını resmen talep etmiştir. DGP, Hükümetle koordinasyon içinde bir fizibilite çalışması gerçekleştirmiştir. Bu çalışma sonunda kamp nüfusunun gıda güvenliği ihtiyacını

karşılamaya yönelik olarak Elektronik Gıda Kartı Programı (e-gıda kartı) yürürlüğe girmiştir. DGP'nin Ankara'da açtığı ofisin yanı sıra Gaziantep'te de izleme faaliyetlerini yönetebileceği bir binası, ayrıca Hatay'da ve Şanlıurfa'da sahada çalışan ekipleri bulunmaktadır. e-Gıda Kartı Programı, Türk Kızılayı (TRC/Kızılay) ile iş birliği ve AFAD ile yakın iş birliğiyle Ekim 2012'de başladı. e-gıda kartları her ay otomatik olarak yükleniyor ve yararlanıcılar kartlarındaki miktarı ay boyunca istedikleri zaman kamp içindeki ve yakındaki şehir merkezlerindeki anlaşmalı süpermarketlerde harcayabiliyorlar. Programın başlangıcından (Ekim 2012) Aralık 2015'e kadar DGP, yararlanıcılara, e-kart gıda programı yoluyla 147,3 milyon \$ ödeme yapmıştır (Hobbs, 2016: 1).

2011-2015 yılları arasında DGP, dünya genelindeki ve bölgedeki faaliyetlerinde kullanmak üzere yaklaşık 1,8 milyon ton gıda ürünü temin etmiştir. 1,1 milyar \$ değerindeki bu satın alımın yaklaşık 680 milyon \$'lık kısmı Türkiye'de üretilmiş gıda ürünlerinden oluşmaktadır. 2014 yılında Türkiye ilk kez, dünya üzerinde DGP' ye gıda satan bir numaralı ülke oldu (Hobbs, 2016: 2). Program, yararlanıcı memnuniyeti, sınırlı kaynakların verimli kullanımı ve Türkiye ekonomisine yatırım anlamlarında büyük ölçüde başarılı olduğu söylenebilir. Yararlanıcılara esnek gıda seçimi imkânı sunması, sıcak yemek olanağı sağlaması bakımından tasarrufa ve geri dönüşüme olanak sağlayan programın Türkiye ekonomisine yatırım anlamında önemli katkıları da bulunmaktadır. Ayrıca yararlanıcılar tedariklerini yerel firmalar aracılığıyla sağladıklarından yerel halkı da olumlu yönde etkilemektedir. Bu durumunun işgücü piyasalarına olumlu yansımaları olmuştur (Öztürkler ve Göksel, 2015: 34).

Ayrıca, İstanbul ve Gaziantep gibi illerimiz başta olmak üzere birçok yerde Suriyeliler tarafından işletilen fırın, lokanta ve seyahat acentesi gibi yeni işyerleri nedeniyle iktisadi faaliyetlerde bir artış dikkat çekmektedir. AFAD'ın 2013 yılında yapmış olduğu bir çalışmaya göre Türkiye'de barınma merkezleri dışında hayatını sürdüren GKKY'nin dörtte üçü iş ararken bunları %86'sı Türkçeyi öğrenmek istemektedir. Kamp dışındaki GKKY'nin yalnızca beşte üçü savaş bittikten sonra evlerine memleketlerine dönmek istemektedir. Kamplarda yaşayan Suriyelilerin çalışma izinleri bulunmamakla birlikte kadınların yüzde 64'ü erkeklerin ise %49'u iş aramaktaydı (AFAD, 2013: 1-52).

Yukarıdaki analitik gözlemler doğrudan GKKY ile ilişkili olmamakla beraber onların düzensiz göçmenlerle dolaylı olarak etkileşim içinde olabileceklerini göstermektedir. Ekonometrik modellerden kısa dönemde işsizlik üzerinde bir etki saptanamamış olsa da yerel bağlamda *Mtc.*'nin yoğun olduğu bazı illerimizde kısa dönemde böyle bir eğilimin olabileceği gerek yurt içi gerek uluslararası yazında da bahsi geçen bir konudur. Aşağıda bu konuya daha ayrıntılı bir şekilde değinilmektedir.

GKKY çoğu zaman aynı işi yapan Türk vatandaşlarına nispetle daha az ücret almaktadırlar. Onların düşük ücretli ve uzun süreli işlerde çalışmaya istekli olmaları yerel işçilerden şikâyetlere neden olmaktadır (TTB, 2014: 70). Diğer taraftan Gaziantep, Kilis ve Adıyaman illerimizde işsizlik oranlarının düştüğü görülmektedir (Erdoğan, 2014: 18). 2013 yılı TÜİK verilerine göre bu üç ilde sadece işsizlik düşmemiş aynı zamanda istihdam kapasitesi de artmıştır. (Erdoğan, 2014: 16).

GKKY'nin istihdamına yönelik düzenlemeler bölge hakkında ve özellikle işveren kesiminde tedirginliklere neden olmaktadır (Anayolu Ajansı, 2014b). İşverenler GKKY'nin işgücü piyasasında yer almasıyla birlikte rekabetin olumsuz bir biçimde etkileneceğini ifade etmektedirler. Diğer taraftan yukarıda belirtilenlerden anlaşılağı üzere işgücü piyasasında kayıt dışı Suriyeli işçilerin varlığı oldukça yaygındır. İşverenlerin yorumları piyasada kayıt dışı istihdamın yaygın olmadığı bir durumda anlamlılık arz edebilir. Ters bir durum söz konusu olduğu için bu gibi söylemler Suriyeli işçi çalıştırmanın ilave maliyetlere neden olacağı ve cazibesini yitirebileceği mülahazalarını akıllara getirmektedir.

İnşaat gibi sektörlerde Türk çalışanların aldıkları işleri Suriyelilere yaptırarak yeni taşeronluk yapısı oluşturmalarına artık sıklıkla karşılaşılmaktadır. GKKS'nin işsizliğe neden oldukları yargısı Kilis, Gaziantep ve Adıyaman gibi illerimizle örtüşmemektedir. 2013 yılında iş piyasasını büyüten, yani işçi alımı yapan hem de aynı zamanda işsizliğin düştüğü bu üç il, Suriyeli sığınmacı sayısının en yüksek olduğu illerimizdi (Anadolu Ajansı, 2014b). ORSAM'ın 2015 yılında yapmış olduğu çalışmadan benzer sonuçlar çıkmıştır. Gaziantep, Adana, Kahramanmaraş ve Mardin'de mülteci akımı sonrasında ihracat ve ticaret dengesinde olumlu bir denge gözlemlenmiştir. Diğer taraftan raporda GKKY'nin yoğun olduğu illerde enformel sektörlerde çalışan yerel halkın belirli ölçülerde işlerini kaybettikleri gözlenmektedir. Raporda GKKY'nin daha düşük ücretli işlerde istihdam edilmelerinin yerel halkın bir

kısımının daha üst gelir düzeyindeki işlerde istihdamının önünün açılması gibi bir etki oluşturabileceğine işaret edilmektedir (Öztürkler ve Göksel, 2015: 33-34). İşçi nitelikleri kısa sürede artacağı düşünülmediğinden bunun daha ziyade gizli işsizlikle ilişkili olabileceği düşünülmektedir. ARDL modelleri kısa dönemde yasa dışı göçün işsizliği azaltabileceğine uzun dönemde bu ikisi arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğuna işaret etmektedir. *Mtc.*'nin de uzun dönemde işsizlikle pozitif ilişkili olduğu gözlemlenmiştir (Çizelge E.2.20).

Kısa dönemde işçi niteliklerinde hızlı değişim olamayacağı göz önünde bulundurulursa kayıtsız GKKS'nin özellikle Güneydoğu Anadolu'da kayıtlı gizli işsizliğe ve gelir transferine neden olduğu düşünülmektedir. Bu durumun yerel nitelikli olduğu uzun dönemde kaybolacağı değerlendirilmektedir (Çizelge E.2.20).

Dünya Bankasının 2015 Ağustos ayında yayımlamış olduğu “Suriyeli Mültecilerin Türk İstihdam Piyasasındaki Etkileri” isimli raporunda benzer sonuçlar çıkarılmaktadır. Rapora göre Suriyeli mülteciler (GKKY) çalışma engellerinden dolayı yerleştikleri illerde kayıt dışı istihdamın artmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan Türk vatandaşlarının “yasal” istihdamında artış kaydedildiği belirtilmektedir. Bunun yanı sıra GKKY'nin istihdamı vasıflı işgücü istihdamını artırmış, yarı zamanlı işler azalarak bu işlerde yerli işçinin istihdamı zorlaşmıştır. Ayrıca kadın işgücü kayıt dışı istihdam olanaklarından yoksun kaldığından okul eğitimine yöneldikleri ifade edilmektedir. Ülkenin değişik şehirlerine yayılan GKKY kayıt dışı işlerde çalışanların özellikle de kadınların yerini almaktadır (Del Carpio ve Wagner, 2015: 1-28). AFAD (2016) verilerine göre Türkiye'deki Suriyelilerin yarısından fazlasının aylık gelirleri 250 \$'ın altındadır. Düşük vasıflı işlerde Türk ve Suriyeliler arasındaki rekabetle bağlantılı olarak ücretler daha da düşmektedir. GKKY'nin sayısındaki artışla birlikte çocuk işçiliğiyle mücadele zorlaşmıştır (Support to Life, 2016: 1-8).

Gaziantep ve Kahramanmaraş gibi illerde işgücü girdisine ciddi ihtiyaç olduğu bilinmektedir. Üstelik bu yörelerde halk fabrikalarda ya da tarım sektöründe işçi olarak çalışmaya isteksizdir. Yerel halk bu gibi durumlarda tersine vasıfsız işgücü gerektiren işkollarındaki açığı kapatmaktadır. Asıl etki ise düşük ücretle çalıştırmanın uzun vadede işgücü piyasalarına olan etkileridir. GKKY'nin tekstil ve gıda ihtiyaçlarının büyük miktarda yerel firmalar tarafından karşılandığı göz önünde bulundurulduğunda bu gibi sektörlerde faaliyet gösterenlere fırsatlar sağlamıştır. Makro açıdan

bakıldığında GKKY'nin yükselen işsizlik oranlarına olumsuz etkilerinin olabileceğine işaret edilmektedir (Öztürkler ve Göksel, 2015: 17-19: Öztürkler ve Göksel, 2013: 35). Diğer yandan GKKY'den iş bulabilenlerin önemli bir bölümü asgari ücret düzeyine yakın bir gelir elde etmektedir (İGAM, 2013: 11).

İstatistiklere göre Suriye sorununun ilk başladığı yıllarda işsizlik oranlarında belirgin bir düşüş görülmekle birlikte 2015 yılından sonra bu durumun değiştiği söylenebilir. GKKY'nin yasal çalışma imkânlarının artırılmasının bu durumda dolaylı etkisinin olabileceği değerlendirilmektedir. Yerel düzeyde bir süre daha olumlu katkı sağlasa da bu olumlu katkının zamanla Türkiye ortalamasına yaklaşacağı düşünülmektedir.

TİSK'in Kasım 2015'te yayımladığı bir raporunda benzer değerlendirmelerde bulunmaktadır. Yasallaşmaya geçiş aşamasında devletten teşvik taleplerinin artacağına işaret edilmektedir (Erdoğan ve Ünver, 2015: 64).

Üstelik 12 Nisan 2013'te Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren YUKK. Suriye'deki insani bunalım günün birinde bittiğinde geri dönüşlerin ne şekilde olacağı konusunda açık bir hüküm içermemektedir (İGAM, 2013: 18).

Geçici barınma merkezlerinin dışında GKKY'nin durumunun pek de iyi olmadığı anlaşılmaktadır. Şehirlerde yaşayan GKKY barınma ve sağlık ihtiyaçlarını sağlamakta zorlanmaktadır. Artan taleple birlikte GKKY'nin yerleştikleri illerde ve bu illere komşu bölgelerde kira artışları yaşanmaktadır. Bu kişiler giderek daha kötü koşullardaki evlerde kalmak zorunda olup kaynaklara erişimlerinin kısıtlı olmasından dolayı bir süre sonra metruk binalarda yaşamaya başlamaktadırlar. Yerel yönetimler bu olumsuzlukların üstesinden gelmek için girişimlerde bulunsalar da kısıtlı kaynaklar artan taleplerin gerisinde kalabilmektedir. 2012 yılından sonra bu durumun belirginlik kazandığı söylenebilir (Kirişçi, 2014: 16). Bu yabancılardan bir kısmının AFAD ve devlet kurumları tarafından kendilerine sağlanan yardımlardan yeter derecede bilgi sahibi olmadıkları anlaşılmaktadır (TTB, 2014: 34). Ayrıca, 2015 yılına kadar gevşek bir sınır yönetimi politikası izlenmesi Suriye'deki karışıklıklara bağlı olarak Kilis gibi bazı sınır illerimizde beklenmedik yoğunlaşmalara, sağlık ve temel gereksinimlerin gerçekleştirilmesinde güçlüklerle neden olmuştur (TTB, 2014: 96). Göçmen kaçakçılığının nedenleri bölümünde de belirtildiği üzere belirli bir dönem için uygulanmak zorunda kalınan bu sınır politikasının bir diğer sonucu da güvenlik sorunlarıdır (Şardan, 2013). Dış basında yer alan haberlerde sivillerin ve göçmenlerin

yanı sıra savaşı grupların da Türkiye sınırlarından geçme imkânı bulduğu, bu grupların mülteci kamplarından eleman devşirdiği ifade edilmektedir (Sen, 2013). 11 Şubat 2013 tarihinde Türkiye'nin Suriye sınırında gerçekleşen ve 13 kişinin ölümüne neden olan bombalı terör eylemi ve 11 Mayıs'ta Reyhanlı'da yaşanan ve 52 kişinin ölümüyle sonuçlanan saldırılar (Anadolu Ajansı, 2014a); 20 Mart 2014'te Niğde'de bir polis, bir jandarma ve bir yurttaşın öldürüldüğü DEAŞ eylemi durumu gözler önüne sermektedir (Milliyet, 2014). Lordoğlu analitik çalışmamızdan çıkardığımız sonuçlarla uyumlu olarak önemli ölçüde kendi ülkelerindeki çatışmalardan kaçan ve güvenlik nedenleriyle gelen Suriyeli yabancıların çalışma hayatına katılmalarının düzensiz göçmenlerden farklı olduğunu ifade etmektedir (Lordoğlu, 2016: 41).

Türkiye'ye değişik yollardan giriş yapan Suriyelilerin yoğun olarak yerleştikleri iller İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Mersin, Kahramanmaraş, Konya ve Bursa'dır. Bu illerde sanayinin istihdam yaratma kapasitesinin yanı sıra çalışma hayatına katılımların daha az görünür olması GKKY'ye düzensiz göçmenlerle birlikte daha fazla imkân sunmaktadır. GKKY'nin ülkelerinde aldıkları ücretin de düşük olması onların Türkiye'nin kayıt dışı işgücü piyasalarına eklemlenmelerini kolaylaştırmaktadır. GKKY'nin işgücü piyasalarına katılımları üç farklı biçimde olmaktadır; Bunlardan birincisi bağımsız şirket kurma yoluyla işveren olunmasıdır. Mersin ve Gaziantep'te Suriyelilerin bu şekilde kurmuş oldukları birçok şirket bulunmaktadır. İkincisi kahvehane, berber, lokanta ve kuyumculuk dükkânı açılarak esnaf ve zanaatkâr olarak bağımsız şirket kurulmasıdır. Suriyelilerin çalışma içinde oldukları en geniş alan ise bir iş yerine bağlı olarak çalışma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Sosyal güvenceden yoksun ve bağımlı olarak çalışan bu işçilerin aldıkları ücretler yerel işçilerin aldığı ücretin %50'sinin altına kadar düşmektedir. Üstelik Suriyeli işçilerin çalıştığı yerlerde çocuk işçiliği, uzun çalışma süreleri, sağlık sorunları, kötü iş yeri koşulları yaygındır (TTB, 2016: 42-44).

Türkiye'de resmi verilere göre Suriye sermayeli firma sayısı Eylül 2015 itibarıyla 2 bin 827 idi. Ancak aynı tarihlerde Türk ortakla yasal süreçler haricinde faaliyet gösteren ve kayıt dışı çalışan firmalarla birlikte bu rakamın 10 bini aştığı tahmin edilmekteydi (Ceylan, 2015). 2011 yılında kayıtlı firma sayısı 72 idi. Ağustos 2017 itibarıyla Suriyelilerin kurmuş oldukları firmaların sayısı 6790'a yükselmiştir. BBC'nin yapmış olduğu bir araştırmadan bu sayının 2021 yılında 15 159'a yükseldiği

anlaşılmaktadır. Özellikle 2014 yılından itibaren kurulan şirket sayısına oranla yatırılan sermaye miktarında artış kaydedilmesi ve bunun önümüzdeki yıllarda da devam edeceğinin düşünülmesi GKKY'nin yerleşme amacı taşıdığına işaret etmektedir (Başbuğ, 2017: 149; Salur ve Erdoğan, 2017: 323). GKKY yasa dışı işçilerin yoğunlukla küçük işletmelerde çalışmakta oldukları görülmektedir (Kaygısız, 2017: 15; Tokgöz vd., 2012: 177).

- **Model 4**

YDG_T , $R.GSYH_{tar}$ ve $R.GSYH_{sn}$ arasındaki ilişkileri ele almaktadır. Tarımın gayri safi yurt içi hasılaya etkisinin kısa dönemde yasa dışı göç üzerinde pozitif (1.41***) uzun dönemde negatif (-3.0***) etkilerinin bulunduğu gözlemlenmiştir. Sanayinin gayri safi yurt içi hasılaya etkisinin yasa dışı göç üzerindeki etkisinin uzun dönemli ve pozitif (0.81*) olduğu gözlemlenmiştir (Çizelge E.2.29).

Türkiye'nin sanayileşmesinin uzun dönemde yasa dışı göç için bir cazibe unsuru olduğu ifade edilebilir. Tarım sektörünün gelişmesi uzun dönemde itici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısa dönemli etkinin pozitif olmasının transit göçmenlerin bu sektörde barınmasına veya mevsimlik işlerde yasa dışı göçmenlerin varlığına bağlanabilir. Tarımda makineleşmenin bu sektörün kısa dönemde yasa dışı göç üzerindeki pozitif etkilerini ortadan kaldıracağı ifade edilebilir.

Göçmen kaçakçılığını yasa dışı göç işi olarak gören kuramda girdi ve çıktılar yer almaktadır. Girdi ile kastedilen göçmenlerdir. Amaç göçmenin varış yerine intikal ettirilmesidir. Sistemin çıktısı, kaçak göçmenin hedef ülkedeki toplumla veya işgücü piyasasıyla bütünleşmesidir (Salt ve Stein, 1997: 477-478). Dolayısıyla Türkiye söz konusu olduğunda bu bütünleşmede uzun dönemde sanayi sektörünün daha etkili olduğu ifade edilebilir.

Bu sürecin arkasında yatan birtakım kuvvetler bulunmaktadır. Öncelikle, gelişmiş ekonomilerde hizmet sektörü daha geniş bir yer kaplarken imalat sektöründeki işler yerel halk için giderek daha az arzulanır hâle geldiğinden merkez ülkelerde düşük nitelikli işçilere artan bir talep ortaya çıkar. Diğer taraftan çevre ülkelerde de zirai üretimin ticari bir hâl alması verimlilik artışlarıyla bağlantılı olarak yerli iş gücüne olan talebi azaltır (Bijak, 2006: 10; İçduygu vd., 2014: 38-39).

Mevcut zirai kaynaklardan azami kâr elde etmek ve küresel mal piyasalarında rekabet edebilmek maksadıyla, çevresel bölgelerdeki sermaye sahibi çiftçiler arazi üzerindeki mülkiyetlerini sağlamlaştırmaya, üretimi mekanize etmeye, ihracata yönelik üretim yapmaya ve gübre, böcek ilaçları ve yüksek getirili tohumlar gibi sınai girdileri kullanmaya çalışırlar. Toprakların yoğun bir şekilde işlenmesi miras ve yaygın kullanım hakları üzerine temellenmiş geleneksel toprak kiracılığı sistemini yok eder (Massey vd., 1993: 445). Bu unsurlar zirai iş gücü fazlasını göçe teşvik eder. Göç eden işçiler merkez veya gelişmiş ülkelerin imalat ve hizmet sektörlerindeki düşük ücretli işlerde yer bulurlar (İçduygu vd., 2014: 38-39).

Hanehalkları yaşadıkları yerdeki yetersiz ya da bulunmayan sigorta piyasaları ve piyasa aksaklıklarının olumsuz sonuçlarını bertaraf etmek isterler. Eğer sosyal güvenlik de sınırlıysa hanehalkı zor zamanlarda tüketimi karşılamak ya da yatırım yapmak için yeterli araçlara sahip olamayacaktır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde tarım üretiminin ekonomi içindeki payı büyüktür. Bir ürünün ekim ve hasat zamanı arasında ortaya çıkan doğa ya da insan kaynaklı olaylar hasadı azaltır veya bunun büsbütün ortadan kalkmasına neden olabilir. Bu durum ailenin geçim durumunu önemli derecede etkiler. Benzer şekilde çiftçinin yüksek verimli tohum veya yeni ekim yöntemleri gibi yeni teknolojilere uyum çabaları risk hesaplamalarının gözden geçirilmesini beraberinde getirir. Bu konuyla ilgili teknik yardımların isabetli olmaması ailenin gıda ve geçim sıkıntısı çekmesine neden olur. Gelişmiş ülkelerde bu durumun olumsuzluklarını bertaraf edecek ürün sigorta pazarları yeter düzeyde iken az gelişmiş ülkeler bu piyasaların bahsettiği olanaklardan yoksundur. Göç, bu piyasa aksaklıklarının üstesinden gelme yöntemidir. Hanehalkı risk yönetimi mülahazaları ile tarımdan elde edilen getiriyi azami düzeye çıkarabilmek için yeni teknolojilerin yaygınlaştırılmasını ister. Bununla birlikte dâhili riskleri de artırır. Sigorta ya da kredi piyasaları bulunmadığından bu sorunun içeride çözülmesi gerekmektedir. Yeni teknoloji ile ortaya çıkan riski azaltmak için hanehalkı gelir hesabının çeşitlendirerek riski dağıtmak ister. AGÜ'nün kırsal olmayan bölgelerdeki tarım dışı faaliyetleri çoğu zaman yoktur ya da zirai faaliyetlerle yakından ilişkilidir. Bu yüzden hanehalkı kaynak ülkeyle aralarında ilişki bulunmayan şehir iş gücü piyasalarının bulunduğu yere aile üyelerinden birisini gönderir. Dolayısıyla elde edilen sonuçların dünya sistemleri ve çifte pazar kuramlarıyla ilişkilendirilebilecek yanları bulunmaktadır.

Kısa dönem ilişkiler tarımın Türkiye’de geçiş sektörü ve kayıt dışılık bakımından birincil sektör olmasıyla (Koçak ve Uygun, 2014: 192-213) yakından ilişkilidir. Enformel özellikleri ve nitelik gerektirmemesi nedenleriyle tarım sektörü düzensiz göçmen ve mülteciler için öncelik arz etmektedir (Akçıl vd., 2019).

Benzer şekilde göçün yeni ekonomisi kuramına göre hanehalkları çevrelerindeki piyasa aksaklıklarının olumsuz sonuçlarını bertaraf etmek isterler. Eğer sosyal koruma da sınırlıysa hanehalkı zor zamanlarda tüketimi karşılamak ya da yatırım yapmak için araca sahip olmayacaktır. Şehir iş gücü piyasalarındaki çeşitlilik hanehalkı üyelerinin iş gücü piyasasının belirli sektörlerinde veya en azından farklı işverenler için çalışmalarına izin verir. Böylece eş zamanlı işsizlik riski azaltılarak gelir akımının sürekliliği riski bertaraf edilir. Bu yüzden şehirlerin gelişmiş ülkelere göç etme ihtiyaçları daha azdır (Fussel ve Massey, 2004: 168).

- Orta seviye göç kuramlarını esas alan göçmen kaçakçılığı kuramları ile ilişkili olarak Model 5, 6, 7, 8, 9 ve 10 oluşturulmuştur.

- **Model 5 ve 6**

GK , $Cpt_{a,D}$ ve $Int_{k,D}$ bağımsız değişkenlerinin YDG_T bağımlı değişkeni üzerindeki etkilerini incelemektedir. Herman’ın göçmen kaçakçılığını aile işi olarak gören kuramında düzensiz göçmenler arasındaki sosyal ağların düzensiz göç esnasında ve sonrasında onların eylemlerini kolaylaştıran yapıya sahip olduğu fikrini desteklemektedir (Herman, 2006: 202-215). İletişim teknolojileri veri tabanıyla şekillenen sosyal ağlar, yasa dışı göçü azaltırken aynı modelde yer alan yıllara göre göçmen kaçakçısı sayısının düzensiz göçü artırdığı gözlemlenmektedir. Bu, düzensiz göçe ilişkin yazınla da uyuşan bir sonuçtur (EC, 2015: 55). Bu durum algoritmik eşleşme hipotezini yasa dışı göçmen sayıları üzerinden doğrulamaktadır.

İletişim teknolojilerinin bu etkisi göçmen kaçakçılığını aile işi olarak gören kuramın görüşlerini desteklerken göçmen kaçakçıların düzensiz göçü kolaylaştırması/artırması göçmen kaçakçılığını kurumsal göç kuramı ve örgütlü suçla açıklayan kuramın görüşleriyle uyumluluk arz etmektedir. Bu kurama göre sermaye yoğun üretim yapan ülkeler belirli sayıda göçmen vizesi sunmaktadır Diğer yandan uluslararası göç başladığında birçok göçmen, sınırlı sayıda sunulan vizeden yararlanamaz. Bu dengesizlik durumunda özel ve gönüllü kuruluşlar artan talebi karşılamak üzere

devreye girerler. Bu özel girişimcilerden bir kısmı kayıt dışı piyasalarda belirlenen bir ücret karşılığında karşı sınıra geçmek de dâhil olmak üzere işveren-göçmen sözleşmeleri, sahte doküman ve vizeler, varış yerlerinde gerçekleşen göçmen-yasal ülke sakini evlilikleri, barınma ve kredi temini gibi konularda göçmene el altından destek sağlarlar (Massey vd., 1993: 450).

Göçmen kaçakçılığını kurumsal göç kuramı ve örgütlü suçla açıklayan kuram görüşlerini destekler bir biçimde model 5 ve 6'da GK 'nın uzun dönem katsayılarının pozitif olduğu (sırasıyla 0.97*** ve 0.88***) gözlemlenmiştir (Çizelge E.2.29; Çizelge E.2.45). Yine aynı kuramın görüşlerini destekler biçimde göçmenlerin yasal olanaklar hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaları göçmen kaçakçısının yardımına başvuruyu azaltmaktadır ($\ln \text{Int}_{k.D.}$ ve $\ln \text{Cpt}_{a.D.}$ 'nin katsayıları sırasıyla -0.84*** ve -0.58***'dir).

- **Model 7, 8, 9 ve 10**

GK bağımlı değişkenine Cpt_a , Int_k , $\text{Cpt}_{a.D.}$ ve $\text{Int}_{k.D.}$ bağımsız değişkenlerinin etkisini incelemektedir. Herman'ın göçmen kaçakçılığını aile işi olarak gören kuramında düzensiz göçmenler arasındaki sosyal ağların düzensiz göç esnasında ve sonrasında onların eylemlerini kolaylaştıran kâr mülahazaları haricindeki etkenlere yoğunlaşmaktadır (Herman, 2006: 202-215). Yukarıda bahsi geçen modeller sosyal ilişkinin sadece düzensiz göçmenlerin değil onların hareketlerini kolaylaştıran göçmen kaçakçıların da hareket kabiliyetini artırarak düzeniz göçü artıracakını göstermektedir. Bu dört değişkenin göçmen kaçakçılığına pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı etkileri gözlemlenmiştir.

Bu dört model aynı zamanda göçmen kaçakçısının teknik olanaklarının iyileşmesinin hareket kabiliyetlerini artırdığı fikrini destekler nitelikte olduğundan iktisadı merkeze alan kaçakçı odaklı düzensiz göç modeliyle de ilişkilendirilebilmektedir (Guzman vd., 2002: 5-10).

$\ln GK$ bağımlı değişkeninin $\ln \text{Int}_k$ (0.38**), $\ln \text{Cpt}_a$ (0.58**), $\ln \text{Int}_{k.D.}$ (0.58**) ve $\ln \text{Cpt}_{a.D.}$ (0.42**) bağımsız değişkenlerine vermiş olduğu tepkilerin hayli benzer olması göçmen kaçakçılığı olaylarında Türkiye'de bulunan sosyal ağlarla olan iletişimde sosyal medya uygulamalarından sıklıkla yararlanılıyor olmasına

bağlanabilir. Bu durum algoritmik eşleşme hipotezini göçmen kaçakçısı sayıları üzerinden de doğrulanmaktadır.

Katsayılar genel olarak yorumlanıp bu katsayıların birbirlerine olan oranları göz önünde bulundurulursa $\frac{Int_{k.D.}}{Int_k}=1$ ve/veya $\frac{Cpt_{a.D.}}{Cpt_a}=1$ koşulları hedef ve kaynak ülke arasındaki göçmen kaçakçıları arasındaki sosyal ağların azami düzeyde kuvvetli olduğuna işaret edecektir. Çünkü belirli bir amaca hizmet eden (göçmen kaçakçılığı) abonelik sözleşmelerinin önceden beridir var olduğunu ve bunlar arasındaki çevrim içi iletişimin süreklilik arz ettiğini gösterir. Yukarıdaki fiili durumda (katsayı oranları sırasıyla yaklaşık 1.52 ve 0,72) kaçakçılık olaylarında uzun süreden beri kullanılan abonelik sözleşmelerinin var olduğu sonucu (dolayısıyla amaçlı kuvvetli sosyal ağlar) dolaylı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sosyal ağların göçmenler arasındaki eş, dost ve akrabalık ilişkilerinden farklı olarak mübadele saikiyle şekillendiği ifade edilebilir.

Katsayılar arasında, $\frac{Int_{k.D.}}{Cpt_{a.D.}} \cong 1$ ve/veya $\frac{Int_k}{Cpt_a} \cong 1$ koşulunun sağlanması durumunda “Türkiye yönlü göçmen kaçakçılığı olaylarında kaçakçıların büyük bir çoğunluğunun sosyal medya uygulamalarından yararlandıkları” sonucu ortaya çıkacaktır. Fiili durumda bu oranların sırasıyla 1.38 ve 0.65 olması Türkiye yönlü göçmen kaçakçılığı olaylarında kaçakçıların sosyal medya uygulamalarından büyük ölçüde yararlandığı tezini desteklemektedir. Sonuçlar literatürle uyumludur.

$lnCpt_a$ (0.58**) ile $lnInt_{k.D.}$ (0.58**); $lnCpt_{a.D.}$ (0.42**) ile $lnInt_k$ (0.38**) katsayıları arasındaki ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda sosyal medya uygulamalarını kullanmak faydalarını artırdığından göçmen kaçakçısının cep telefonu üzerinden birim zaman başına internet kullanım olanaklarını maksimize etme eğiliminde oldukları gözlemlenmektedir. Göçmen kaçakçısının algoritmik eşleşmeyi tethering²⁴ yapmak suretiyle neredeyse optimal düzeyde gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla yukarıdaki katsayılar göçmen kaçakçıların sınır tanımazlıkları göz önünde bulundurularak yorumlandığında kaçakçının optimal noktanın neredeyse üzerinde olduğu görülecektir.

Katsayıların birbirine oranının, $\frac{Cpt_{a.D.}}{Int_k} = 1,10$ ve (Türkiye yönlü göçmen kaçakçılığı vakalarında tethering sayesinde algoritmik eşleşme eğilimi) $\frac{Cpt_a}{Int_{k.D.}} = 1$ (yurt dışı

²⁴ Tethering, bir cihazın internet bağlantısı üzerinden başka bir cihazın internete çıkmasıdır.

yönlü göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinde tethering sayesinde algoritmik eşleşme eğilimi) şeklinde olduğu görülmektedir.

Çevre ülkelerde savaş hâli ve siyasi iktidarsızlıklar mevcut olduğundan *GK* (Türkiye) için bu noktaya erişmek için tethering daha etkilidir. Yurt dışardan gelen göçmen kaçakçıları gar, terminal, kafe, toplanma noktaları ve mülteci kampları gibi bölgelerde sunulan internet olanaklarından da yaralandıklarından ilişki düzeyi hafif de olsa düşmektedir.

Göçmen kaçakçılığı yapan büyük ve küçük örgütlenmeler bulunmakla birlikte göçmen genellikle aşamalı ve şartlara özgü strateji izlemektedir. Dolayısıyla bulunduğu ekonomik koşullara uygun bir dağıtım merkezine ulaşmak üzere öncelikle kendilerini bir sonraki kaçakçıya devredecek küçük şebekelerden yararlanabilmektedirler. Küçük şebekelerin birbirleriyle ilişki hâlinde oldukları bilinmektedir (EC, 2015: 49).

İçduygu kaçakçılığı örgütlü bir suç olarak kabul etmekle birlikte daha önce de değinildiği üzere bu örgütlenmenin gevşek yapılanmaya sahip olduğunu vurgulamaktadır. Örgütte servis sunuculardan birisi herhangi bir nedenle ayrıldığında başka bir kişi bu boşluğu kolayca doldurur (İçduygu, 2004a: 299).

Aynı yazara göre göçmen kaçakçılığında bağımsız fakat birbiriyle bağlantıları bulunan küçük kaçakçılık şebekeleri mevcuttur. Uluslararası merkezi bir kaçakçılık ağından ziyade daha küçük ölçekte yerel örgütlenmeler mevcuttur. Kaçakçılığa konu olan göçmen, bir başka bölgede belli bir kaçakçıya değil o bölgede etkinlik gösteren ve müsait olan herhangi birine teslim edilmektedir (İçduygu, 2004b: 300).

- **Model 5 ve 6’da**

$\ln Cpt_{a.D.}$ (kısa ve uzun dönem katsayıları sırasıyla -0.50*** ve -0.58*** ve $\ln Int_{k.D.}$ ’nin (kısa ve uzun dönem katsayıları sırasıyla -0.71*** ve -0.84****) yasa dışı göçü negatif yönde etkilediği gözlemlenmektedir. Model 5 ve 6’ya göre $\frac{\ln Int_{k.D.}}{Cpt_{a.D.}}$ katsayı kısa ve uzun dönem katsayılarına göre sırasıyla 1.52 ve 1.44’tür. Katsayıların oranının 1’e yakın olması yasa dışı göçmenlerin düzensiz göç esnasında sosyal iletişim uygulamalarından sıklıkla yararlandıkları tezini doğrular niteliktedir. Somali, Etiyopya, Suriye üzerine yapılan çalışmalardan düzensiz göçmenlerin sosyal medya uygulamaları vasıtasıyla birbirleriyle son derece irtibatlı oldukları, tehlikesiz giriş konumları, başarılı geçiş sağlayan göçmen kaçakçıları konusunda anlık bilgi

edindikleri ve paylaşımında bulundukları gözlemlenmektedir (EC, 2015: 55; Rousseau vd., 1998: 385-411; Yeginsu, 2015).

- Küreselleşmenin düzensiz göç etkisini gözlemlemek için Model 11 ve 12 oluşturulmuştur.

- **Model 11;**

M_2V_T değişkeninin GK üzerindeki etkisini incelemektedir.

Türkiye'nin para dolanım hızına ilişkin veriler Dünya Bankası'nın resmi web sitesinden geniş paranın GSYH içindeki yüzdelik oranları esas alınmak üzere hesaplanmıştır (World Bank, 2023).

M_2V_T 'nin kısa ve uzun dönemde yıllara göre göçmen kaçakçısı sayısı üzerinde sırasıyla pozitif (0.37) ve negatif (-2.03**) etkilerinin olduğu, kısa dönemde pozitif etkinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu gözlemlenmiştir. Kredi kartlarının gelişmesi, ödeme dönemlerinin kısalması ve hızlı ödeme sistemleri para talebini azaltmaktadır.

Göçmen kaçakçıların çoğunlukla kendi meslekleri olduğu bilinmektedir. Para talebinin azalması durumunda ortaya çıkan mal ve hizmet alımında artışın çoğunlukla kendi meslekleri olan göçmen kaçakçıların yasa dışı göç işine başvuru eğilimini azalttığı değerlendirilmektedir. Bu kişilerin uzun dönemde kendi işleriyle iştigal ettikleri kısa dönemde yasa dışı göç işinden kaynaklanan fırsatları değerlendirdikleri bilinmektedir (İçduygu, 2003: 78-97; Van Liempt ve Doomernik, 2006: 177).

İçli'nin 2003 yılında yaptığı bir çalışmadan göçmen kaçakçıların yasa dışı işlerinin yanı sıra eski asker, polis, çiftçi, fabrika işçisi, nakliyecisi, emlakçı, bekçi, tekstilci, gemi kaptanı veya terzi olarak çalıştıkları görülmektedir. Dolayısıyla bu kişilerin kendi işlerindeki girişimcilik ve mesleki bilgilerini kaçakçılık işine uyarlamış oldukları değerlendirilmektedir (İçduygu, 2003: 78-97). Yalnız Türkiye'de değil dünyanın diğer bölgelerinde de benzer eğilimlerin mevcut olduğu bilinmektedir (Zhang ve Chin, 2002: 8; Gembická vd., 2006: 23-35).

M_2V_T 'nin kısa dönemde göçmen kaçakçısı sayısı üzerinde pozitif etkisinin olduğu gözlemlenmektedir. Para talebindeki artışın kısa dönemde göçmen kaçakçılığını azaltacağı ifade edilebilir.

Model 12;

M_2V_A değişkeninin GK bağımsız değişkeni ile birlikte YDG_T bağımlı değişkeni üzerindeki etkilerini incelemektedir. Diğer bütün modellerde olduğu gibi GK değişkeni kısa ve uzun dönemde YDG_T üzerinde pozitif (sırasıyla 0.94*** ve 1.37***) etkide bulunmaktadır. M_2V_A değişkeninin kısa ve uzun dönemde düzensiz göçmen sayısı üzerindeki etkisi (sırasıyla 1.89** ve 5.27***) pozitifdir.

Hareket edenlerle etmeyenler arasında ilişki olduğu kadar düzensiz göçmenlerle düzenli göçmenler, uluslararası insan hareketlilikleri ile yurt içi hareketlilikler arasında ilişki bulunduğu konusu gerek ulusal gerekse uluslararası yazında sıklıkla dile getirilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla yurt içinde veya dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan yerleşiklerin iktisadi faaliyetlerinin düzensiz göçü ve insan hareketliliklerini ne şekilde etkilediğini araştırmak üzere model 12 oluşturuldu. Model, göçmen kaçakçısı sayısındaki değişimlerin ABD dolarının dolanım hızındaki değişimlerle birlikte düzensiz göçü nasıl etkilediği konusunu ele almaktadır. Kaçakçılık faaliyetinin odağında yer alan göçmen kaçakçısı, kaçışı organize edip kolaylaştırarak kaçış olanaklarını artırmaktadır.

Kuramsal bölümde göçmen kaçakçısının bir girişimci gibi hareket ettiği ifade edilmişti (Salt ve Stein, 1997: 468; Van Liempt ve Doornik, 2006: 177; EC, 2015: 56; IOM, 2009: 36; Bouteillet-Paquet, 2011: 81; Sheldon ve Chin, 200: 25; Bilger vd., 2005: 9; Gembická vd., 2006: 23-35; Zhang ve Chin, 2002: 8; Schloenhardt, 2002: 39-40; Guzman vd., 2002: 5). Dolayısıyla küreselleşen dünyamızda yurt içinde veya yurt dışındaki iktisadi unsurlardan göçmen kaçakçılarının iş, işlem ve faaliyetlerinin etkilenmemesi imkân dâhilinde değildir. Üstelik kaçakçı yasa dışı faaliyetlerini dolar ve euro gibi uluslararası paralar üzerinden gerçekleştirmektedir.

Hedef ülkelerdeki para talebinde bir artışa bağlı olarak paranın dolanım hızının (M_2V) azaldığı bir durumda daha çok para arzı öncesine göre aynı seviyede millî gelir üretecektir. İktisadi birimler mal ve hizmet alımında bulunmak yerine ellerinde para tutmak isteyeceklerdir. Bu koşullar altında artan para arzının enflasyon oluşturma gücü azalır. Yurt içi işsizlik artar. Reel faiz oranları azalır. Hedef ülke ekonomisi dış fazla verme eğiliminde olur. Toplam harcama eğilimi azalır. Esnek kur rejiminin ve sınırlı sermaye hareketliliklerinin benimsendiği hedef ülkede kamu harcamaları artar. Sermaye çıkışları olur. Bu durum hedef ülke parasının değer kaybetmesine neden olur.

İthalat zorlaşırken hedef ülke mallarına olan uluslararası talep artar. İhracat miktarı artış gösterir. Dolar değer kazanır.

Model 12'ye göre ABD dolarının yurt içi talebin artması Türkiye yönlü düzensiz gte düşüşe neden olmaktadır. ABD'nin dış fazla vermesi doların değerinin artması anlamına geldiğinden transit ülkelerde bekleyen ve ödemelerini dolar ya da euro üzerinden gerçekleştiren göçmenin maliyetlerdeki artışa bağlı olarak göçmen kaçakçısına başvurusunu zorlaştırmaktadır.

Paranın dolanım hızı $GSYH/M_2$ olarak ele alınmaktadır. Paranın dolanım hızındaki artış iki şekilde gerçekleşmektedir. Birincisi $GSYH$ 'de bir yükseliş ikincisi M_2 'de bir düşüş şeklindedir.

■ Teknolojik yenilikler üretimdeki katma değeri yükseltmektedir. Örneğin CPU retim Teknolojisi; İşlemci retiminde kullanılan transistörler yoğunluğunu nanometre (nm) cinsinden ifade etmektedir. Bu değer azaldıkça elektronik cihazın performansı artarken enerji tüketimi ve çipin kapladıkı alan küçülmektedir. Yıllara göre gelişiminin,

90 nm – 2004

65 nm – 2006

45 nm – 2008

32 nm – 2010

22 nm – 2012

14 nm – 2014

10 nm – 2017

07 nm – 2018

şeklinde olduğu bilinmektedir.

Üretimin daha yüksek katma değer içermesi bir yandan GSYH'yi artırıp para talebini azaltırken diğer yandan da iletişim teknolojileri, veriye erişim kalitesi ve hızını artırarak para talebi üzerinde ikincil bir baskı oluştırmaktadır. Günümüzde birçok işlem cep telefonları ve online sistemler üzerinden gerçekleştirilmektedir.

■ Otomatik borsa robotları, hedging benzeri işlemleri yapabilen otomatik uygulamalar, kredi kartlarının gelişmesi, ödeme dönemlerinin kısalması ve NFC (Near Field Communication/ Yakın Alan İletişimi) gibi hızlı ödeme sistemlerinin gelişmesi

para talebi üzerinde ikinci bir baskı oluşturarak paranın dolanım hızını artırmaktadır. Dolayısıyla teknolojik gelişmeler paranın dolanım hızı denkleminde pay ve payda arasındaki etkileşimi artırarak para talebi üzerindeki etkiyi katlarken hedef ülkelerde sermayenin artışı ve teknolojinin gelişmesi üretim süreçlerini kısaltıp birçok dışsalılığı içsel hâle getirmektedir. Yukarıdaki modellerde ayrıntılı bir şekilde ele alınan iletişim teknolojileri bunun kısmi bir örneğidir.

Bireysel düzeyde iletişim veri tabanının para sistemiyle birebir bütünleşmesi risk ve olasılık tahminlerine daha az yer bırakacağından spekülasyon kâr oranlarını düşürecektir. Oysa girişimcinin kâr mülahazaları onu belirsizliğin egemen olduğu alanlara yönlendirerek insan hareketliliklerine apayrı bir boyut kazandıracaktır. Para talebinin durağan olduğu bir durumda şirketlerin aşırı kâr durumlarının ortadan kalkacağı farz edilebilir.

Kısaca model 12'den bir ülkenin yerleşiklerinin tüketim alışkanlıklarındaki değişimin bir başka ülke yönlü düzensiz göç akımlarının seyrini değiştirebileceği sonucuna ulaşılmaktadır. Böylece model hareket edenlerle etmeyenler arasında ilişki olduğu kadar düzensiz göçmenlerle düzenli göçmenler, uluslararası insan hareketlilikleri ile ulusal hareketlilikler arasında ilişki bulunduğu görüşlerini (Sirkeci ve Martin, 2014: 2, 11) destekler niteliktedir.

6. SONUÇ

Günümüzde daha önce görülmemiş göç hareketlerinin yanı sıra 50 yıl öncesine kadar var olmayan sınır ötesi insan hareketlilikleri dikkat çekmektedir. Göçmen kaçakçılığı da bu sınır ötesi hareketliliklerinden birisi olarak dünya gündeminde yerini almış bulunmaktadır. Göçmen kaçakçılığını açıklayan kuramların mikro ve makro düzey göç kuramlarının ya da göçün daha çok sürekliliğine odaklanan orta seviye göç kuramlarının türevi oldukları anlaşılmaktadır. Göçün sürekliliğini açıklayan kuramlardan etkilenen ve göçmen kaçakçılığını aile işi olarak gören kuram sorunu çok boyutlu bir çerçeveden ele almaktadır. Göçün nedenlerinin sadece kâr ve zarar mülahazalarına indirgenemeyeceği düşüncesinden hareket eden kuram, sosyal sermaye ve ağların önemini vurgulamaktadır. İletişim teknolojilerinde son 15 yılda meydana gelen gelişmeler bu kuramların üzerinde durdukları sosyal ağlara yeni bir boyut kazandırdı.

Sosyal iletişim uygulamalarına temel teşkil eden bilişim ağ algoritmalarıyla reel olarak ifade edebileceğimiz kişiler arası sosyal ağ algoritmaları birebir eşleşme sürecine girmiştir. Toplumun bütün kesimlerinin bu teknolojilerden aynı oranda yararlanma olanağı bulunmadığından hâlen sosyal iletişim uygulamalarının ağ sarmalı gerçek ağlara oranla daha kapsamlıdır. Eğitim düzeyi ve benzer özel durumlar göz önünde bulundurulduğunda iktisadi ve teknik imkânlar bir yana bu teknolojik imkânlardan bireylerin aynı oranda faydalanabileceklerini düşünmek güçtür. Dolayısıyla bu durum insan hareketliliklerinin çok daha belirsiz ve yüksek düzeylerde seyretmesine neden olmaktadır. Üstelik yasal başvuru yolları hakkındaki bilginin artması göçmenin yolculuk maliyetlerini düşürmektedir. Araştırmacılar göç ve göçmen kaçakçılığı üzerine yaptıkları kuramsal çalışmalarda sosyal ağların insan hareketlilikleri üzerindeki önemini göz ardı etmeseler de kuramlarını bilişim ağlarındaki gelişmelerin kişiler arası sosyal ağların gelişimine etkisinin neden olduğu değişmelere henüz yeter derecede uyarlamamışlardır.

Çoğu az gelişmiş ülkede internet kullanım oranı düşük seviyelerde olup cep telefonu abonelerinin sayısı azdır. Az gelişmiş bazı ülkelerde bu oran yüksek olmakla birlikte bu ülke vatandaşlarının internet ve cep telefonlarının eş zamanlı olarak kullanımına olanak sağlayan teknolojilere yeterince erişemedikleri değerlendirilmektedir. Gelir seviyeleri oldukça düşük olan bu ülkelerin yeterli altyapıları yoktur. Oysa facebook,

twitter gibi sosyal medya ağıları ve navigasyon kullanımının göçmen kaçakçıların yardımına başvuruyu azaltabileceği sıklıkla işlenmektedir. Reel ve sanal algoritmalar eşlenik olmadığından yasa dışı göçlerde göçmen kaçakçısına olan bağımlılık artmaktadır. Ekonometrik analizlerden elde ettiğimiz sonuçlar bu çıkarımı destekler niteliktedir. Bu durum, eşleşmenin kısmi hâli olarak ifade edilebilir.

Paranın talebinin incelemelere dâhil edilmesi eşleşmenin daha genel bir durumuna işaret etmektedir. Hedef ülkelerde sermaye yoğunluğu artarken serbest piyasa mekanizmasında meydana gelen aksamaların her seferinde dünya ekonomilerinde daha büyük dalgalanmalara neden olduğu bilinmektedir. Para talebindeki değişikliklerin insan hareketliliklerine etkisi ekonometrik modellerden elde edilen sonuçlardan biridir. Hedef ülkenin para politikalarındaki değişikliklere en az gelişmiş ülkeler çoğu zaman vergi politikalarıyla cevap vermektedir. Oysa bu ülkelerde kişi başına düşen gelir düşük olduğundan iç karışıklıkların eşlik ettiği göç adeta bir hayatta kalma mücadelesine dönüşmektedir. Uluslararası rezerv paranın dolanımının sabit bir hızla seyretmesinin düzensiz veya zorunlu insan hareketliliklerinin azalmasına olumlu yansımalarının olacağı değerlendirilmektedir. Gelişmiş ekonomiler senyoraj gelirlerinden vazgeçmeyeceklerinden böyle bir durumun gerçekleşmesi güçtür.

Hedef ülkelerde sermaye artışına teknolojik gelişimin eşlik etmesi üretim süreçlerini kısaltırken birçok dışsallığı da içsel hâle getirmektedir. İletişim teknolojilerinin sosyal ağ üzerindeki etkisi bunun kısmi bir örneğidir. Para dolanım hızının sabit olduğu bir ortamda şirketlerin aşırı kâr durumlarının ortadan kalkacağı farz edilebilir. Bireysel düzeyde iletişim veri tabanının para sistemiyle birebir bütünleşmesinin risk ve olasılık tahminlerine daha az yer bırakacağı açıktır. Oysa girişimcinin kâr mülahazaları onu belirsizliğin egemen olduğu alanlara yönlendirerek insan hareketliliklerine apayrı bir boyut kazandırmaktadır. Solar Sail, SpaceX ve Artemis gibi projeler bu uzamsal gelişmelerin bir kısmını teşkil etmektedir.

Doların dolanım hızının sabit olması ikincil bir uluslararası para birimini gerektirebilir. Diğer yandan ABD'nin senyoraj gelirlerini kaybetmek istememesinden dolayı bunun gerçekleşmesi zordur. Dengeleyici unsurlar yine devrededir, fakat bunlar yer altı dünyasını da kapsamaktadır. Burada yolsuzluklar, kaçakçılık, yasa dışı göçler, borç köleliği gibi olumsuzluklar yer almaktadır. Eğer para politikalarından kaynaklanan ivmeyi dengeleyecek uluslararası bir çözüm yolunun sadece iktisadi

olarak gerçekleştirilmesi mümkün değilse, arz yönlü politikalarla küresel çapta etkili olan uluslararası mali anestezi politikalarının BM gibi uluslararası kuruluşlar nezdinde siyasal olarak dengelenmesi gerekmektedir. Bu dengeleme mekanizmasında uluslararası yardımların önemli bir yerinin olacağı açıktır.

Bu yardımlar en az gelişmiş ülkelerdeki karışıklıkları önleyici meşru silahlı müdahaleler şeklinde olabileceği gibi gıda ve benzeri temel ihtiyaçları da kapsayabilir. Bu destekler kriminal anestezi olarak ifade edilebilir. BM politikaları tamamen bu politikalar zemininde şekillenmektedir. Diğer yandan kriminal anestezi ile mali anestezi arasındaki uyumun yeter düzeyde olmamasının olumsuz yansımaları olmaktadır. Bu eşleşmenin gerçekleşmesinde teknolojinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Ekonometrik modellerin değerlendirmesi konu başlığında ele alınan yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde başarılı ve önemli yansımalarının bulunduğu düşünülen Elektronik Gıda Kartı Programı (e-gıda kartı) bunun güzel bir örneğidir (Bkz. Bölüm 5, s.223).

Palermo Sözleşmesi'ne ek protokollerin BM'nin bu yöndeki çabalarından bir kısmını içerdiği söylenebilir. Diğer yandan koruma seviyeleri arasında bir dengesizlik dikkat çekmektedir. Bu nedenle göçmen kaçakçılığı ayrı düzenlemeye tabi tutulurken insan ticaretine konu olan bireylerin mağdur niteliğini kazanıp yasal koruma ve mali desteğe sahip olmaları tartışma konusu olmaktadır. Bazı araştırmacılar göçmen kaçakçılığı olayına yönelik çoğu operasyonun insan ticareti ile son bulduğu gerçeğinden hareket ederek bu iki uç nokta arasında bir sürekliliğe işaret etmektedirler.

İlgili iki protokol sayesinde önemli ilerlemeler elde edilmişse de her ikisi tarafından oluşturulan rejimin dengesiz olması ulusal yetkililerin düzensiz göçü insan ticaretinden ziyade göçmen kaçakçılığı olarak açıklamasına yol açabileceği yönünde endişeler ve eleştiriler mevcuttur. Taraf devletlerin yasa uygulayıcı birimlerinde vakit ve maliyetten tasarruf etmek üzere insan kaçakçılığı mağdurunu göçmen kaçakçılığı mağduru olarak tanımlanması yönünde zararlı bir eğilim ortaya çıkarsa, bu duruma insan kaçakçılarının da kendilerini göçmen kaçakçısı gibi gösterme eğilimleri eşlik edecek, dolayısıyla zamanla göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti ağları birbirleriyle daha tanışık hâle gelecektir. Ayrımın ortadan kalkması zamanla göçmen kaçakçılık ağlarının çözülmesini, eğer sermaye gibi tanımlanacaksa insan kaçakçılık ağlarının nispeten zararsız olan (daha az cezalar öngörülen) göçmen kaçakçılığı ağlarıyla

bütünleşmesini, kötü ağların iyi huylu ağları kovmasını ve göçmen kaçakçılığı piyasasına egemen olmasını beraberinde getirecektir. Böylesi bir olasılık Gresham yasasının sosyal ağlar üzerinden işlerliğini göstermektedir.

Türkiye coğrafi konumu itibarıyla düzenli ve düzensiz insan hareketliliklerine sıklıkla maruz kalmaktadır. Bu hareketlilikler içerisinde geçici ve uluslararası koruma kapsamındaki yabancıların önemli bir yet tuttuğu görülmektedir. Geçici barınma merkezlerinin taşıma kapasitesinin artırılmasının göçmen kaçakçısına gizlenme ve tedarik maliyetlerini düşüren bir dışsal ekonomi gibi etkidiği değerlendirilmektedir. Bu merkezlerin dışsal ekonomi etkisinin göçmen kaçakçısının teknolojik kabiliyetlerinde bir artış gibi maliyetleri düşürdüğü ifade edilebilir. Ölçeğin büyümesi güvenlik güçlerinin uygulama sıklığını azaltmış gibi bir etkiye neden olmaktadır.

Uzun dönemde yasa dışı göçün Türk işgücü piyasalarına etkisi olumsuzdur. Yasa dışı göçmenin uzun dönemde Türk işgücü piyasalarıyla bütünleştiği, bu bütünleşmenin olumsuz yansımalarının bulunduğu anlaşılmaktadır (Çizelge E.2.11). Kısa dönemde Yasa dışı göç ile işsizlik arasında negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Kısa dönemde yasa dışı göçün artışı işsizliği azaltmaktadır. İşverenin maliyetlere olumlu etkisi nedeniyle başlangıçta yurt içi işgücünün yanı sıra bir miktar yabancı işgücünden faydalanmaya yöneldiği değerlendirilmektedir. Düşen maliyetler yurt içi işgücünden daha fazla faydalanmaya (gizli işsizlik) olanak sağlamaktadır. Uzun vadede göçmen kaçakçısının sağladığı işgücünün işsizlik üzerinde pozitif anlamlı etkilerinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

İş bulmanın güçlüğüne kayıt dışı işgücü piyasasının önemli yer tuttuğu bir ortamda göçmen kaçakçısına başvuru kararının alınmasını kolaylaştırdığı değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin sanayileşmesinin uzun dönemde yasa dışı göç için bir cazibe unsuru olduğu ifade edilebilir. Tarım sektörünün gayri safi yurt içi hasılaya katkısının artmasının uzun dönemde yasa dışı göç için itici bir unsur olduğu görülmektedir. Kısa dönemli etkinin pozitif olmasının transit göçmenlerin bu sektörde barınmasına veya mevsimlik işlerde yasa dışı göçmenlerin varlığına bağlanabilir. Tarımın sanayileşmesinin bu sektörün kısa dönemde yasa dışı göç üzerindeki pozitif etkilerini ortadan kaldıracığı ifade edilebilir. Tarımın uzun dönemde gayri safi yurt içi hasılaya katkısının artışı tarımın makineleşmesiyle bağdaştırılabilir.

Türkiye yönlü düzensiz göçmen sayısı ile bu göçmenlerin iletişim teknolojilerine erişim olanaklarının artışı arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Yine yıllara göre yakalanan göçmen kaçakçısı sayısı ile iletişim teknolojileri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler gözlemlenmiştir. Değişken katsayıları genel olarak yorumlanırsa $\frac{int_{k,D}}{int_k}=1$ ve/veya $\frac{cpt_{a,D}}{cpt_a}=1$ koşulları hedef ve kaynak ülke arasındaki göçmen kaçakçıları arasındaki sosyal ağların azami düzeyde kuvvetli olduğuna işaret eder. Çünkü belirli bir amaca hizmet eden (göçmen kaçakçılığı) abonelik sözleşmelerinin önceden beridir var olduğunu ve çevrim içi iletişimin süreklilik arz ettiğini gösterir. Bu katsayıların sırasıyla 1.52 ve 0,72 olduğu, kaçakçılık olaylarında uzun süreden beri kullanılan abonelik sözleşmelerinin var olduğu (dolayısıyla kuvvetli sosyal ağlar) dolaylı olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla insan hareketliliklerine neden olan sosyal ağların mobil ve elektronik ağlar üzerinden yeniden tanımlanması sosyal ağların/sermayenin ordinal olarak kıyaslanabilirliğine olanak sağlamaktadır.

$\frac{int_{k,D}}{cpt_{a,D}} \cong 1$ ve/veya $\frac{int_k}{cpt_a} \cong 1$ koşulunun sağlanması durumunda “Türkiye yönlü göçmen kaçakçılığı olaylarında kaçakçıların büyük bir çoğunluğunun sosyal medya uygulamalarından yararlandıkları” sonucu ortaya çıkmaktadır. Fiili durumda bu oranların sırasıyla 1.38 ve 0.65 olması Türkiye yönlü göçmen kaçakçılığı olaylarında kaçakçıların sosyal medya uygulamalarından büyük oranda yararlandıklarını göstermektedir. Bu durum algoritmik eşleşme hipotezini göçmen kaçakçılarının faaliyetleri üzerinden doğrulamaktadır. 5. ve 6. modellerden benzer bir durum ortaya çıkmaktadır.

Üstelik 11. modelin *CUSUM* eğrilerinin 7, 8, 9 ve 10. modellerdeki *CUSUM* eğrileriyle benzeşmesinin kaçakçının iletişim veri tabanının bankacılık işlemleriyle bütünleştiğine işaret ettiği değerlendirilmektedir.

Bu durum, bölgesinde ve dünya genelinde düzensiz göçün önlenmesine yönelik olarak Türkiye’nin daha yoğun bir çaba sarf etmesini gerektirmektedir. Türkiye’nin düzensiz göçle mücadele yöntemleri dolaylı ve doğrudan olmak üzere ikiye ayrılabilir. Vize iş ve işlemlerinin yönetimi, kayıt dışı ekonomiyle mücadele yöntemleri, yabancıların çalışma izinleri mevzuatı dolaylı yönlerden düzensiz göçle mücadelenin başarısını etkilemektedir. Doğrudan mücadele yöntemleriye daha çok ceza işletim sistemi ve sınır uygulamalarıyla varlık göstermektedir.

Hareket edenlerle etmeyenler arasında ilişki olduğu kadar düzensiz göçmenlerle düzenli göçmenler, yurt içi ve uluslararası insan hareketlilikleri arasında ilişki bulunmaktadır. Ekonometrik modeller böyle bir durumun varlığını doğrulamaktadır. Dolayısıyla düzensiz göçle mücadele tek bir ülkenin sorunu ortadan kaldıramayacağı kadar geniş bir sahayı kapsamakta olup uluslararası kuruluşların girişim, faaliyet ve üye devletlerin uluslararası platformlardaki samimiyetleri önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- AB Bakanlığı (2012). *Temel AB Terimleri*. Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı Yayın No. 10, Ankara.
- AB Bakanlığı (2015). *Reform Eylem Grubu Üçüncü Toplantısı Basın Bildirisi*. Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı. <http://www.ab.gov.tr/50136.html> (Erişim Tarihi: 11.01.2023).
- Adamoli, S., Di Nicola, A., Savona, E. U. ve Zoffi, P. (1998). *Organised crime around the world*. European Institute for Crime Prevention and Control affiliated with the United Nations, HEUNI Publication Series, No. 31, Helsinki.
- Adar, A. Ş. ve Çelik, B. U. (2022). Türkiye’de uluslararası göç ve refah ilişkisi: Kitlesel göçler üzerinden bir değerlendirme. *Göç Dergisi*, 10(1), 101-118.
- Adısönmez, U. C. (2015). *Turkey’s changing dynamics over Syria: From "zero problem" to "zero tolerance"? Modern Diplomacy*. <https://moderndiplomacy.eu/2015/10/27/turkey-s-changing-dynamics-over-syria-from-zero-problem-to-zero-tolerance/> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- AFAD (2013). *Syrian refugees in Turkey*. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara: AFAD. <https://reliefweb.int/report/turkey/syrian-refugees-turkey-2013-field-survey-results> (Erişim Tarihi: 18.01.2023).
- AFAD (2018). *Geçici Barınma Merkezleri*. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2374/files/13_03_2018_Suriye_GBM_Bilgi_Notu.pdf (Erişim Tarihi: 20.03.2018).
- Ahmad, N., Hussain, Z., Sial, M. H., Husaain, I ve Akram, W. (2008). Macroeconomic determinants of international migration from Pakistan. *Pakistan Economic and Social Review*, 46(2), 85-99.
- Aile ve Çalışma (2023). *Hakkımızda*. Türkiye Cumhuriyeti Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Uluslararası İşgücü Müdürlüğü. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uigm/genel-mudurluk/hakkimizda/> (Erişim Tarihi: 14.01.2023).
- Akbaş, E. (2011). Sosyal hizmetlerin sivil oluşumu - Berlin’deki göçmen sivil toplum örgütleri üzerine bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(2), 113 - 136.
- Akçıl, M. B., Gülçubuk, B. ve Bayramoğlu, Z. (2019). *Tarımda göçmen-mülteci istihdamı ve kırsalda emek temelli çalışma örüntüleri*. 2. Uluslararası Bilim ve Akademi Kongresi, 19-20 Nisan 2019, Konya.
- Akdeve, E. (2016). *İsveç ülke raporu: İsveç’te entegrasyon politikaları ve Türkiye diasporası*. Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, No. 001, Ankara: Semih Ofset.
- Aktaş, M. (2015). *Türkiye’nin göç politikası ve göçmenlerin sorunları*. (Editörler K. Canatan, M. Birinci, İ. Çağlar, Y. Kryvenko, S. Öksüz), Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu içinde, İkinci Baskı. İstanbul Zaim Üniversitesi Yayınları, No. 12, İstanbul: İstanbul Zaim Üniversitesi.
- Akyol Kahveci, S. (2015). *Dini ve insani bağlarla oluşan yakınlığa karşın kültürel farklılıklarla oluşan mesafenin zorunlu göç olgusuna yansımaları*. (Editörler K. Canatan, M. Birinci, İ. Çağlar, Y. Kryvenko, S. Öksüz), Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu içinde. (İkinci Baskı). İstanbul Zaim Üniversitesi Yayınları No. 12, İstanbul: İstanbul Zaim Üniversitesi.
- Aljazeera Türk (2015). *Göçmenlerin umut yolculuğunun bilinmeyenleri*. 22 Nisan 2015. <https://www.aljazeera.com.tr> (Erişim Tarihi: 27.12.2022).

- Alpaslan, İ. B. (2012). *Suriye krizi ekonomi politikasını nasıl etkiler?* Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu, No. 201148, Ankara: TEPAV. http://www.tepav.org.tr/upload/files/1345630741-9.Suriye_Krizi_Turkiye_Ekonomisini_Nasil_Etkiler.pdf (Erişim Tarihi: 17.01.2023).
- Altun F. ve Birinci, M. (2015). *Suriyeli sığınmacılara yönelik sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamalarının göç yönetimi bağlamında değerlendirilmesi*. Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu içinde (Editörler K. Canatan, M. Birinci, İ. Çağlar, Y. Kryvenko, S. Öksüz), İkinci Baskı. İstanbul Zaim Üniversitesi Yayınları No: 12, İstanbul: İstanbul Zaim Üniversitesi.
- Altunç, Ö. F., Uçan, O. ve Akyıldız, A. (2017). The effects of immigration on unemployment, inflation and economic growth in Turkish economy: An econometric analysis (1985-2015). *Social Science Studies*, 5(8), 97-212.
- Anadolu Ajansı (2014a). *ABD Dışişleri. Bakanlığı 2013 yılı Terör Raporu*. 30 Nisan 2014. <https://aa.com.tr/tr/dunya/abd-disisleri-bakanligi-2013-yili-teror-raporu/163129> (Erişim Tarihi: 19.01.2023).
- Anadolu Ajansı (2014b). *Gaziantep, Adıyaman ve Kilis ekmek kapısı oldu*. 08 Mart 2014. <http://aa.com.tr/tr/ekonomi/gaziantep-adiyaman-ve-kilis-ekmek-kapisi-oldu/176436>.(Erişim Tarihi: 18.01.2023).
- Anadolu Ajansı (2017). *Umuda yolculuk 2016'da dip yaptı*. (03 Ocak 2017). <http://aa.com.tr/tr/turkiye/umuda-yolculuk-2016da-dip-yapti/719218?amp=1> (Erişim Tarihi: 11.01.2023).
- Andreas, P. (2001). *Border Games: Policing the U.S.-Mexico divide*. (First Edition). London: Cornell University Press.
- Angeli, D. ve Triandafyllidou, A. (2016). *Europe*. In Migrant smuggling data and research: A global review of the emerging evidence base. (Eds. M. L. McAuliffe and F. Laczkó), Geneva: International Organization for Migration.
- Arap, E. ve Çerçi, S. (2014). Yabancılar ve uluslararası koruma kanununun getirdikleri. *Hukuk gündemi*. 72(2), 121-127.
- Arca, C. (2013). *Kayıt dışı istihdam gerçeği ve mücadele yöntemleri*. İş ve Sosyal Güvenlik, 26 Nisan 2013. <http://www.isvesosyalguvenlik.com/kayit-disi-istihdam-gercegi-ve-mucadele-yontemleri/> (Erişim Tarihi: 14.01.2023).
- Aronowitz, A. A. (2009). *Human Trafficking, Human Misery: The Global Trade in Human Beings*. (Ed. G. R. Newman), Westport, CT: Preager.
- Australian Institute of Criminology (2008). *People smuggling versus trafficking in persons, what is the difference?* Transnational Crime Brief, Research Paper No. 2, Canberra: AIC.
- Avrupa Komisyonu (2021). *Komisyon İç Çalışma Dokümanı, 2021 Türkiye Raporu*. Strazburg. https://ab.gov.tr/siteimages/2021_trkiye_raporu_tr.pdf (Erişim Tarihi:15.01.2023).
- Aydın, F. F. ve Levent, C. (2021). Göçün sosyoekonomik etkileri: Düzey-1 bölgelerinde ekonometrik bir uygulama. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(38), 398-421.
- Baird, T. (2013). *Theoretical approaches to human smuggling*. DIIS Working Paper, No. 2013/10, Copenhagen: Danish Institute for International Studies.
- Baird, T. (2017). *Human smuggling in the Eastern Mediterranean*. (First Edition). Oxford: Routledge.
- Bakewell, O. (2010). Some reflection on structure and agency in migration theory. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1689-1708.

- Balderas, J. U. ve Greenwood, M. J. (2010). From Europe to the Americas: A comparative panel-data analysis of migration to Argentina, Brazil, and the United States, 1870–1910. *Journal of Population Economics*, 23(4), 1301–1318.
- Barbarett, R. (2014). *Women Crime and Criminal Justice: A Global Inquiry*. (First Edition). Oxford: Routledge.
- Başbuğ, Ş. (2017). Geçici koruma kapsamındaki yabancıların karşılaştıkları çalışma sorunlarına ilişkin bir inceleme. *İş ve Hayat*, 3(6), 137-154.
- Bera, A. K. ve C. M. Jarque. (1980). Efficient tests for normality, homoscedasticity and serial independence of regression residuals. *Economics Letters*, 6(3), 255-259.
- Beyer, R.C.M. (2016). The labor market performance of immigrants in Germany. *IMF Working Paper*, 16(6).
- Bhabha, J. ve Zard, M. (2006). Smuggled or trafficked? *Forced Migration Review*, 25(2), 6-9.
- Bijak, J. (2006). *Forecasting international migration: Selected theories, models and methods*. Central European Forum for Migration Research Working Paper No. 4/2006, Warsaw: CEFMR.
- Bilecen, B. (2009). *Human smuggling networks operating between Middle East and the European Union: Evidence from Iranian, Iraqi and Afghani migrants in the Netherlands*. Center on Migration, Citizenship and Development, Working Paper, No. 62, Bielefeld: Universität Bielefeld, Fak. für Soziologie, Centre on Migration, Citizenship and Development (COMCAD).
- Bilger, V., Hofmann, M. ve Jandl, M. (2006). Human smuggling as a transnational service industry: Evidence from Austria. *International Migration*, 44(4), 59-93.
- Bilsborrow, R. ve Zlotnik, H. (1994). The systems approach and the measurement of the determinants of international migration. In *Causes of international migration, proceedings of a workshop* (Eds. R. van der Erf and L. Heering), European Community Statistical Office.
- Bloemraad, I. (2012). *Understanding Canadian exceptionalism in immigration and pluralism policy*. Washington, D.C: Migration Policy Institute.
- Bonin, H. (2005). *Wage and employment effects of immigration to Germany: Evidence from a skill group approach*. IZA DP No. 1875.
- Borger, S. C. (2009). *Essays on migration and monetary policy* [Doctoral Dissertation San Diego, University of California].
- Borjas, G. J. (2001). Does immigration grease the wheels of the labor market? *Brookings Papers on Economic Activity*, 32(1), 69-134.
- Boubtane, E., Dramane, C. ve Rault, C. (2013). *Immigration, unemployment and GDP in the host country: Bootstrap panel Granger causality analysis on OECD countries*, EconomiX Working Papers 2013-14, University of Paris Nanterre, EconomiX.
- Bouteillet-Paquet, D. (2011). *Smuggling of migrants A global review and annotated bibliography*. Vienna: United Nations Office on Drugs Crime.
- Bove, V. ve Elia, L. (2017). Migration, diversity, and economic growth. *World Development*, 89(C), 227-239.
- Brachet, J. (2012). From one stage to the next. Transit and transport in (Trans) Saharan migration. In *African migration research: Methodologies and methods* (Eds. De Haas, H., Berriane, M.), NY: Africa World Press.
- Breusch, T. S. (1978). Testing for autocorrelation in dynamic linear models. *Australian Economic Papers*, 17(31), 334-355.

- Breusch, T. S. ve Pagan, A. R. (1979). Simple test for heteroscedasticity and random coefficient variation. *Econometrica*, 47(5), 1287-1294.
- Breusch, T. S. ve Pagan, A. R. (1980). The Lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics. *Econometrics Issue*, 47(1), 239-253.
- Brolan, C. (2003). An analysis of the human smuggling trade and protocols against the smuggling of migrants by land, air and sea from a refugee protection perspective. *International Journal of Refugee Law*, 14(4), 561-596.
- Brown, R. L., Durbin, J. ve Evans, J. M. (1975). Techniques for testing the constancy of regression relations over time. *Journal of the Royal Statistical Society*, 37(2), 149-192.
- Buckland, B. (2009). Human trafficking and smuggling: Crossover and overlap. In *Strategies against human trafficking: The role of security sector* (Ed. Cornelius Friesendorf), Vienna: National Defence Academy and Austrian Ministry of Defence and Sports, Study Group Information.
- Buzdağılı, Ö. ve Kızıltan, A. (2011). Göç, ticaret ilişkisi: Türkiye'nin tüketim malı ihracatı üzerine bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(3), 65-75.
- Cam, E. (2008). Uluslararası çalışma örgütü sözleşmeleri çerçevesinde özel istihdam büroları ve çeşitleri. *Çimento İşveren Review*, 1(22), 20-31.
- Canatan, K., Birinci, M., Çağlar, İ., Kryvenko, Y., Öksüz, S. ve Altun, F. (2015). Sonuç bildirgesi. 29-30 Mayıs 2015, *Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu* içinde (İkinci Baskı). İstanbul Zaim Üniversitesi Yayınları No: 12.
- Cenikli, E. ve Şahin, D. (2013). Türk gelir idaresinde otomasyon projeleri. *İnternet Uygulamaları ve Yönetimi Dergisi*, 4(1), 37-52.
- Ceylan, H. S. (2015). *Suriyeli firma sayısı on bini aştı*. Dünya, 2 Eylül 2015, <https://www.dunya.com/gundem/suriyeli-firma-sayisi-10-bini-asti-haberi-290981> (Erişim Tarihi: 19.01.2023).
- Chacon, J. M. (2006). Misery and myopia: Understanding the failures of U.S. efforts to stop human trafficking. *Fordham Law Review*, 74(6), 2977-3040. Article 3. NY: Fordham University School of Law Article 3.
- Chamunorwa, W. ve Mlambo, C. (2014). The unemployment impact of immigration in South Africa. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(20), 2631-2640.
- Chang, Ha-Joon (2002). *The role of policy in economic development: Some theoretical reflections and lessons from East Asia*. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development. [http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/D7A4D3693E1D5EBDC1256C77003A0FBE/\\$file/chanlong.pdf](http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/D7A4D3693E1D5EBDC1256C77003A0FBE/$file/chanlong.pdf) (Erişim Tarihi: 07.01.2023).
- Charrière, F. ve Frésia, M. (2008). *L'Afrique de l'Ouest comme espace migratoire et espace de protection*. Genève: Le Haut Commissariat des Nations Unies aux Réfugiés. <https://www.unhcr.org/fr/4b151cb61d.pdf> (Erişim.Tarihi:07.01.2023).
- Chin, K. L. (1999). *Smuggled Chinese: Clandestine Immigration to the United States*. Philadelphia: Temple University Press.
- CNN TURK (2016). *İstanbul'da insan kaçakçılığı operasyonu*. 26 Aralık 2016, <https://www.cnnturk.com/turkiye/istanbulda-insan-kacakciligi-operasyonu> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- Columb, S. (2019). *Organ trafficking in Egypt: They locked me in and took my kidney*. The Guardian, 2019, 9 February. <https://www.theguardian.com/global-development/2019/feb/09/trafficking-people-smugglers-organs-egypt-mediterranean-refugees-migrants> (Erişim Tarihi: 06.01.2023).

- Committee on Homeland Security (2012). *A line in the sand: Confronting the threat at the southwest border*. Subcommittee on Oversight, Investigations and Management of the Committee on Homeland Security House of Representatives, 112. Congress, Second Session, Washington, DC: US Government Publishing Office. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-112hhrg81132/html/CHRG-112hhrg81132.htm> (Erişim Tarihi: 06.01.2023).
- Cornelius, W. A. (2001). Death at the border: The efficacy and “unintended” consequences of U.S. immigration control, 1993-2000. *Population and Development Review*, 27(4), 661-685.
- Cornell, S. E. (2009). The interaction of drug smuggling, human trafficking and terrorism, In *Human trafficking and human security*, (Ed. A. Jonsson), (First Edition). Oxford and NY: Francis and Taylor Group.
- Costantino, F. (2014). *Which factors drive illegal immigration? An amprical analysis of the US and the EU* [Doctoral Dissertation Pompeu, Fabra University].
- Council of Europe (2007). *The human rights of irregular migrants in Europe*. Council of Europe, Commissioner for Human Rights. CommDH/IssuePaper (2007)1, Strasbourg: The Commissioner for Human Rights. <https://rm.coe.int/16806da797> (Erişim Tarihi: 06.01.2023).
- Çağlayan, E. (2015). *şiddet ve güvenlik sarmalında köy boşaltmalar ve zorla yerinden edilme (1987-2002)*. Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu içinde (Editörler K. Canatan, M. Birinci, İ. Çağlar, Y. Kryvenko, S. Öksüz), (İkinci Baskı). İstanbul Zaim Üniversitesi Yayınları No: 12.
- Çarmıklı, E. Ö. ve Kader, M. U. (2016). *Migrant smuggling in Turkey: The other side of the refugee crisis*. (Editör Mehmet Yegin). International Strategic Research Organisation Report No. 45, Ankara: USAK Publications.
- Çatalbaş, G. K. ve Yazar, Ö. (2015). Türkiye’deki bölgeler arası iç göçü etkileyen faktörlerin panel veri analizi ile belirlenmesi. *Alphanumeric Journal*, 3(1), 99-117.
- Çelik, R. ve Arslan, I. (2018). Göç ve işsizlik arasındaki ilişki: Ampirik bir uygulama. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 1(74), 65-75.
- Çevik, S. (2004). Küreselleşen dünyada vergi politikası: Vergi politikasında dönüşüm ve küresel sorunlar. *Vergi Dünyası*, 23(270), 353-369.
- Çil Yavuz, N. (2004). Durağanlığın belirlenmesinde KPSS ve ADF testleri: IMKB Ulusal-100 endeksi ile bir uygulama. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 54(1), 239-247.
- ÇSGB (2018). *Çalışma izni olmaksızın çalışan/çalıştırılan yabancılar ile bildirim yükümlülüğünün ihlali hâlinde uygulanacak para cezaları*. Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, <https://www.cs.gb.gov.tr/uigm/pages/kacak-yabanc%C4%B1-isci-calistirma-cezasi/> (Erişim Tarihi: 20.03.2018).
- ÇSGB (2022). *Çalışma izni olmaksızın çalışan/çalıştırılan yabancılara ilişkin idari para cezaları*. Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü. <https://www.cs.gb.gov.tr/uigm/genel-bilgiler/idari-para-cezolari/> (Erişim Tarihi: 21.11.2022).
- Darkwah, S. A. ve Verter, N. (2014). Determinants of international migration: The Nigerian experience. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 62(2), 321-327.
- David, F. ve Monzini, P. (1999). *Rapid assessment: Human smuggling and trafficking from the Philippines*. Prepared for the Tenth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders by United Nations

- Interregional Crime and Justice Research Institute and Australian Institute of Criminology, Vienna.
- De Haan, A. (2006). *Migration in the development studies literature: Has it come out of its marginality?* World Institute for Development Economics Research Paper, No. 2006/19, Helsinki: United Nations University World Institute for Development Economics Research. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/63550/1/510834477.pdf> (Erişim Tarihi: 06.01.2023).
- De Haan, A. ve Rogaly, B. (2002). Introduction: Migrant Workers and Their Role in Rural Change. In *Labour Mobility and Rural Society* (Ed. A. de Haan, B. Rogaly), 1st Edition, London: Frank Cass Publishers.
- De Haas, H. (2007). *The myth of invasion: Irregular migration from West Africa to the Maghreb and the European Union*. International Migration Institute Research Report, Oxford: University of Oxford. <https://heindehaas.files.wordpress.com/2015/05/de-haas-2007-irregular-migration-from-west-africa.pdf> (Erişim Tarihi: 03.01.2023).
- De Haas, H. (2008). *Migration and development: A theoretical perspective*. International Migration Institute. Working Paper No. 9, Oxford: University of Oxford.
- De Hoyos, R. E. ve Sarafidis, V. (2006). Testing for cross-sectional dependence in panel-data models. *Stata Journal*, 6(4), 482-496.
- De Lange, Tesseltje, Maas, Willem, and Schrauwen, Annette, Eds. (2021). *Money Matters in Migration. Policy, Participation and Citizenship*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dekker, R. ve Engbersen, G. (2012). *How social media transform migrant networks and facilitate migration IMI Working Paper Series No. 2012/64*, Oxford: International Migration Institute.
- Del Carpio, X. V. ve Wagner, M. (2015). *The impact of Syrian refugees on the Turkish labor market*. World Bank Social Protection and Labor Global Practice Group Policy Research Working Paper No. 7402, Washington, DC: World.Bank, <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/54522> (Erişim Tarihi: 18.01.2023).
- Demir, F. (1979). Gelişmekte olan ÷lkelerde sendikacılık. *Amme İdaresi Dergisi*, 12(2), 45-71.
- Deniz Haber Ajansı (2016). *Göçmen mücadelesi için Bodrum'a 10 adet Sahil Güvenlik botu gönderilecek*. 01 Ocak 2016. <https://www.denizhaber.net/gocmen-mucadelesi-icin-bodruma-10-adet-sahil-guvenlik-botu-gonderilecek-haber-65716.htm> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- Der Spiegel (2015). *Asylum's dark side: The deadly business of human smuggling*. 2015, September 07, <https://www.spiegel.de/international/europe/refugee-smuggling-a-big-business-in-the-balkans-a-1051461.html> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- Deutsche Welle (2012). *Türkiye'nin davetsiz misafirleri*. (12 Nisan 2012), <http://www.DW.com/en/about-DW/profile/s-30688> (Erişim Tarihi: 20.06.2018).
- DHS (2012). *Yearbook of immigration statistics 2011*. United States, Department of Homeland Security Office of Immigration Statistics. (September, 2012), Washington, DC. https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/Yearbook_Immigration_Statistics_2011.pdf (Erişim Tarihi: 07.01.2023).

- DHS (2017). *Yearbook of immigration statistics 2016*. United States, Department of Homeland Security Office of Immigration Statistics. (November, 2017), Washington, DC. <https://www.dhs.gov/immigration-statistics/yearbook/2016> (Erişim Tarihi: 06.01.2023).
- Di Maria, C. ve Lazarova, E. A. (2012). Migration, human capital formation, and growth: An empirical investigation. *World Development*, 40(5), 938-955.
- Docquier, F., Lodigiani, E., Rapoport, H. ve Schiff, M. (2016). Emigration and democracy. *Journal of Development Economics*, 120(C), 209-223.
- Doğın Haber Ajansı (2015). Suriyelilere kimlik veren çeteden 60 kişiye gözaltı. (10 Haziran 2015). Doğın Haber Ajansı <https://www.memurlar.net/haber/519527/mardin-de-sahte-kimlik-operasyonu-60-gozalti.html> (Erişim Tarihi: 11.01.2023).
- Dowd, R. (2008). *Trapped in transit: The plight and human rights of stranded migrants*. United Nations High Commissioner for Refugees Policy Development and Evaluation Service, Research Paper No. 156, Geneva: UNHCR.
- DPT (2001). *Katılım öncesi ekonomik program*. DPT Yayınları, Ekim, Ankara.
- Drbohlav, D., Medová-Lachmanová, L., Janská, E., Dzúrová, D., Čermáková D., Čermáková Z. ve Čermák, Z. (2009). *Irregular economic activities of migrants in the Czech Republic*. International Labour Organisation, International Migration Programme, International Migration Papers No. 94, Geneva: IOM.
- DRC (2017). *Human smuggling-No victimless crime: Voices from those on the move: A compilation of quotes and stories from migrants and refugees migrating out of the Horn of Africa*. Danish Refugee Council, Regional Mixed Migration Secretariat Briefing Paper No. 4, Horn of Africa and Yemen: RMMS. http://www.mixedmigration.org/wp-content/uploads/2018/05/017_human-smuggling.pdf (Erişim Tarihi: 06.01.2023).
- Durbin, J. (1970). Testing for serial correlation in least-squares regression when some of the regressors are lagged dependent variables. *Econometrica*, 38(3). 410-421.
- Dustmann, C., Fabbri, J. and Preston, I. (2005). The impact of immigration on the British labour market, *Economic Journal*, 115(507), 324-341.
- Dücan, M. (2016). Türkiye’de iç göçün sosyo-ekonomik nedenlerinin bölgesel analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 167-183.
- Dünya Gazetesi (2016). *Yeni uluslararası işgücü yasası ne değişiklikler getiriyor?* (01 Ağustos 2016). <https://www.dunya.com/ozel-dosya/degisim-yelpazesi/yeni-uluslararası-isgucu-yasasi-ne-degisiklikler-getiriyor-haberi-324486> (Erişim Tarihi: 14.01.2023).
- EC (2015). *A Study on Smuggling of Migrants: Characteristics, Responses and Cooperation with Third Countries*. European Commission, Directorate-General for Migration and Home Affairs, Final Report.
- EDAM (2014). *Türk kamuoyunun sığınmacılara yönelik bakış açısı*. Türkiye’de Dış Politika ve Kamuoyu Anketleri. Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi, No. 1. https://edam.org.tr/wp-content/uploads/2014/01/EdamAnket_2014.1.pdf (Erişim Tarihi: 17.01.2023).
- EGM (2009). *Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporu 2008*. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı.
- EGM (2016). *Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporu 2015*. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı.No: 123.

- EGM (2017). *Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporu 2016*. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, No: 128.
- EGM (2023). *Kuruluş*. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Hudut Kapıları Daire Başkanlığı, <https://www.egm.gov.tr/hudut-kapilari/kurulus> (Erişim Tarihi: 15.01.2023).
- Ekin, N. (2000). *Türkiye’de Yapay İstihdam ve İstihdam Politikaları*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları 2000(33), İstanbul: İTO. <http://www.ito.org.tr/itoyayin/0001376.pdf> (Erişim Tarihi: 21.08.2018).
- Ekonomistler Platformu (2023). *Türkiye’deki Suriyelilerin işgücü durumu*. <http://www.ekonomistler.org.tr/arsivler/7467> (Erişim Tarihi: 17.01.2023).
- Elrick, T. (2009). *Transnational network of Eastern European labour migrants*. [Doctoral Dissertation Berlin, Freien University]. https://refubium.fu-berlin.de/bitstream/handle/fub188/5756/Elrick_Doktorarbeit.pdf?sequence=1 (Erişim Tarihi: 08.01.2023).
- EMSC (2017). *European Migrant Smuggling Center, First Year Activity Report*. https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/european_migrant_smuggling_centre_emsc_-_first_year_activity_year_1.pdf (Erişim Tarihi: 17.01.2023).
- Epiphany, P. ve Gancia, G. A. (2005). Trade, migration and regional unemployment. *Regional Science and Urban Economics*, 35(6), 625–644.
- Erdoğan, M. (2014). *Syrians in Turkey: Social Acceptance and Integration, Executive Summary and Report*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi. <https://mmuraterdogan.files.wordpress.com/2014/12/hugo-report-syrians-in-turkey-social-acceptance-and-integration-november-2014-04122014-en1.pdf> (Erişim Tarihi: 18.01.2023).
- Erdoğan, M. ve Ünver, C. (2015). *Türk iş dünyasının Türkiye’deki Suriyeliler konusundaki görüş, beklenti ve önerileri*. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Yayın No. 353, Ankara: TİSK. <https://www.tisk.org.tr/dokuman/turk-is-dunyasinin-turkiyedeki-suriyeliler-konusundaki-gorus--beklenti-ve-onerileri-2015.pdf> (Erişim Tarihi: 17.01.2023).
- Erdoğan, R. (2014). Avrupa Birliği ilerleme raporlarında 24. fasıl: güvenlik politikalarının içerik analizi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13(2), 1-19.
- Ersoy, Ö. (2008). Uyuşturucu tehdidi altında bir ülke: Afganistan. *Orta Asya ve Kafkasya Güç Politikası* içinde (Editör T. Demirtepe), Ankara: Karınca Yayınları.
- Ethier, W. J. (1986). Illegal immigration: The host-country problem. *American Economic Review*, 76(1), 56-71.
- EUROPOL (2016). *Europol-INTERPOL Report on Migrant Smuggling Networks*. Joint Europol-INTERPOL Report, Executive Summary, https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/ep-ip_report_executive_summary.pdf (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- Faist, T. (2010). *The crucial meso-level*. In *Selected studies in international migration and immigrant incorporation* (Eds. M. Martiniello and J. Rath), Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Fargues, P. (2009). *Irregularity as normality among immigrants south and east of the Mediterranean*. CARIM Analytical and Synthetic Notes, 2009/02, San Domenico di Fiesole (FI): Robert Schuman Center for Advanced Studies.

- Fargues, P. (2017). *Four decades of cross-Mediterranean undocumented migration to Europe: A review of the evidence*. Geneva: International Organisation for Migration. https://publications.iom.int/system/files/pdf/four_decades_of_cross_mediterranean.pdf (Erişim Tarihi: 07.01.2023).
- Faustino, H. C. ve Leitão, N. C. (2008). *Immigration and trade in Portugal: A static and dynamic panel data analysis*. Working Papers Department of Economics, 2008(31), ISEG - Lisbon School of Economics and Management, Department of Economics, Universidade de Lisboa.
- Ferguson, J. (2003). *International migration in the Caribbean: Haiti, the Dominican Republic and Beyond*. Report, London: Minority Rights Group International.
- Ferris, E., Krişçi, K. ve Shaikh, S. (2013). *Syrian Crisis: Massive displacement, dire needs and a shortage of solutions*. Washington, DC: The Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Syrian-CrisisMassive-Displacement-Dire-Needs-and-Shortage-of-Solutions-September-18-2013.pdf> (Erişim Tarihi: 16.01.2023).
- Fine, B. ve Hailu, D. (2001). Birleşme ve konsensus: istikrar, yoksulluk ve büyümenin politik ekonomisi küreselleşme ve kalkınma (çev. Erdemir Fidan). *İktisadi Kalkınma Kriz ve İstikrar* içinde (Editörler A. H. Köse, F. şenses, E. Yelden). (Dördüncü Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Finnie, R. (2004). Who moves? A logit model analysis of inter-provincial migration in Canada. *Applied Economics*, 36(16), 1759-1779.
- Fleischmann, F. ve Dronkers, J. (2010). Unemployment among immigrants in European labour markets: An analysis of origin and destination effects. *Work, Employment and Society*, 24(2), 337-354.
- Floor, M. (2002). UNHCR's role in combating human trafficking in Europe. *Forced Migration Review*, 25(12), 23-24.
- Frédéric D., Özden, Ç. ve Giovanni, P. (2016). The labour market effects of immigration and emigration in OECD countries. *The Economic Journal*, 124(579), 1106-1145.
- Friebel, G. ve Guriev, S. (2004). *Smuggling humans: A theory of debt-financed migration*. Institute for the Study of Labour. IZA DP No. 1025, Bonn: IZA.
- Fromentin, V. (2013). The relationship between immigration and unemployment: The case of France", *Economic Analysis & Policy*, 43(1), 51-66.
- Frontex (2012). *FRAN Quarterly Q2. 2, European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union*. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/FRAN_Q2_2012_.pdf (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- Fussell, E. ve Massey, D. S. (2004). The limits to cumulative causation: international migration from mexican urban areas. *Demography*, 41(1), 151-171.
- Futo, P., Jandl, M. ve Karsakova, L. (2005). Illegal migration and human smuggling in Central and Eastern Europe. *Migracijske i etničke teme*, 21(1-2), 35-54. <https://hrcak.srce.hr/file/8793> (Eriřim Tarihi: 06.01.2023).
- Galí, J. ve Monacelli, T. (2008). Optimal monetary and fiscal policy in a currency Union. *Journal of International Economics*, 76(1), 116-132.
- Gallagher, A. (2002) Trafficking, smuggling and human rights: Tricks and treaties. *Forced Migration Review*, 12(8), 8-36.
- Gallagher, A. (2009). Human rights and human trafficking: Quagmire or fire ground? A response to James Hathaway. *Virginia Journal of International Law*, 49(4), 789.

- Gathmann, C. (2004). The effects of enforcement on illegal markets: Evidence from migrant smuggling along the southwestern border. Institute for the Study of Labor, Discussion Paper No. 1004, Bonn: IZA.
- Gembická, K., Aldangovich, S. M., Hadjimuratova, N. ve Mukhamadiev, D. (2006). *Baseline research on smuggling of migrants in, from and through Central Asia*. Vienna: International Organization for Migration Technical Cooperation Centre for Europe and Central Asia.
- GİB (2015). *Göç Strateji Belgesi*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-insan-ticaretiyle-mucadelesi> (Erişim Tarihi: 16.01.2023).
- GİB (2017a). *Geçici Koruma*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim Tarihi: 23.03.2017).
- GİB (2017b). *Türkiye Göç Raporu, 2016*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı Yayınları, No. 40, Ankara.
- GİB (2018a). *İdare Faaliyet Raporu 2017*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, Ankara: Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı.
- GİB (2018b). *Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler*. http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (Erişim Tarihi: 13.03.2018).
- GİB (2023a). *Düzensiz Göç*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> (Erişim Tarihi: 31.08.2023).
- GİB (2023b). *Teşkilat Şeması*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/teskilat-semasi> (Erişim Tarihi: 15.01.2023).
- GİB (2023c). *Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadelesi*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi>. (Erişim Tarihi: 15.01.2023).
- GİB (2023d). *Budapeşte Süreci*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/budapeste-sureci16> (Erişim Tarihi: 15.01.2023).
- GİB (2023e). *Küresel Göç ve Kalkınma Forumu*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. <https://www.goc.gov.tr/gfmd--kuresel-goc-ve-kalkinma-forumu>. (Erişim Tarihi: 15.01.2023).
- GMFUS (2013). *Transatlantic Trends, 2013 Partners*. The German Marshall Fund of the United States. https://www.gmfus.org/sites/default/files/AnnualReport_2013_web_0.pdf (Erişim Tarihi: 17.01.2023).
- Godfrey, L. G. (1978). Testing against general autoregressive and moving average error models when the regressors include lagged dependent variables. *Econometrica*, 46(6) 1293-1301.
- Guiraudon, V. (2006). Trafficking and smuggling in France: Social problems as transnational security problems. In *Immigration and criminal law in the European Union: The legal measures and social consequences of criminal law in member states on trafficking and smuggling in human beings* (Eds. E. Guild and P. Minderhound), Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- Gujarati, D. N. (2003). *Basic Econometrics*. (Fourth Edition). NY: McGraw-Hill.
- Gupta, P. (2006). Macroeconomics determinants of remittances: Evidence from India. *Economic and Political Weekly*, 41(26), 2769-2775.
- Guzman, M. G., Haslag, J. ve Orrenius, P. M. (2002). *Coyote crossing: The role of smugglers in illegal immigration and border enforcement*. Research Working Paper, RWP 02-04, Federal Reserve Bank of Kansas City.

- Güçlü, A. (2020). Göçmen kaçakçılığı kuramlarında çok boyutlu yaklaşımların gerekliliği. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 216-259.
- Gül, M. ve Sarıkaya Güler, T. (2016). Trafficking in human beings in global age: A case study of Turkey. *Journal of Economics, Business, Politics, and International Relations*, 2(2), 93-117.
- Gülay, M. (2016). Sağlık hakları alanında hukuki düzenlemeler, *Savaş, göç ve sağlık* içinde (Editör Işıl Ergin). Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları.
- Güllüpmar, F. (2012). Göç olgusunu ekonomi politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 53-85.
- Gürbüz, M. ve Karabulut, M.(2008). Kırsal göçler ile sosyo-ekonomik özellikler arasındaki ilişkilerin analizi. *Türk Coğrafya Dergisi*, 50(3), 37-60.
- Gürsoy, B. (2000). Küreselleşme ve kalkınma içinde, *Kalkınma ekonomisi-seçme konular* (Editörler S. Taban ve M. Kar). (İkinci Baskı). İstanbul: Sözcü Kitabevi.
- Güzel, B. (2021). Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki düzensiz Gürcü göçmenler ve yerel yönetim(siz)ler. *Göç Dergisi*, 8(2), 243-265.
- Haberler.com (2012). *Terör örgütü PKK/KCK, Göçmen kaçakçılığından finansman sağlıyor*. (21 Mayıs 2012). <https://www.haberler.com/teror-orgutu-pkk-kck-gocmen-kacakciligindan-3640215-haberi/> (Erişim Tarihi: 20.12.2017).
- Habertürk (2016). *Ege Denizi 'nde 7 ay sonra ikinci göçmen dramı yaşandı*. 30 Eylül 2016. <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1303899-ege-denizinde-7-ay-sonra-ikinci-gocmen-drami-yasandi> (Erişim Tarihi: 11.01.2023).
- Hagen-Zanker, J. (2008). Why do people migrate? A review of the theoretical literature. Munich Personal RePEc Archive No. 28197, Munchen: MPRA.
- Hall, T. (December, 2005). *Globalised livelihood: Internatioal migration for challenges for social policy: The case of Ecuador*. Paper for the Worlbank Conference on New Frontiers of Social Policy, Arusha, Tanzania.
- Hamood, S. (2006). African transit migration through Libya to Europe: The human cost. *Forced Migration and Refugee Studies*. The American University in Cairo, <http://www.migreurop.org/IMG/pdf/hamood-libya.pdf> (Erişim Tarihi: 20.02.2023).
- Hanicheva-Kiiashko, V. (2020). *Monetary policy and remittances*. [Master's Thesis Kyiv, Kyiv School of Economics].
- Harris, J. R.ve Todaro, M. P. (1970). Migration unemployment and development: A two sector analysis. <https://www.aeaweb.org/aer/top20/60.1.126-142.pdf> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- Hassler, U. ve Wolters, J. (2006). Autoregressive distributed lag models and cointegration. *Allgemeines Statistisches Archiv* 90(1). 59-74.
- Heckmann, F. (2003). *Methodological problems in the study of illegal migration. European forum for migration studies*. The Center for Development and Migration Working Paper No. #03-09e, NJ: Princeton University.
- Heckmann, F. (2007). *Towards a better understanding of human smuggling*. International Migration, Integration and Social Cohesion in Europe (IMISCOE) Policy Brief, No:5, Bamberg: europäisches forum für migrationsstudien (efms) Institut an der Universität Bamberg.
- Heid, B. ve Larch, M. (2011). *Migration, trade and unemployment, Ifo Working Paper, 2011(115)*. München: Ifo Institut.
- Herman, E. (2006). Migration as a family business: The role of personal networks in the mobility phase of migration. *International Migration*, 44(4), 191-230.

- Hinshaw, D. ve Parkinson, J. (2015). Agadez traffickers profit from movement through Niger to Libya. (2015, 19 July), *The morgan Street Journal*, <https://www.wsj.com/articles/agadez-traffickers-profit-from-movement-through-niger-to-libya-1437002559> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).
- Hirota, Y. (2002). Reconsidering of the Lewis model: Growth in a dual economy. *Okayama University Economic Association Journal*, 34(1), 49-55. Okayama: The Economic Association of Okayama University. <https://core.ac.uk/download/pdf/12541278.pdf> (Erişim Tarihi: 08.01.2023).
- HMB (2023). *2020-2022 Orta Vadeli Program/Yeni Ekonomi Programı*. Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı, Ankara. <https://www.hmb.gov.tr/haberler/yeni-ekonomi-programi-2020-2022> (Erişim Tarihi: 16.01.2023).
- Hofmann, M. ve Reeger, U. (2008). *The migration system between Turkey and Austria: A first view*. International Policy Center for Migration Policy Development Research Working Paper Series No. 2, Paper presented at the IMISCOE Cluster A1 Workshop, Leipzig.
- Howard, R. D. ve Traughber, C. M. (2008). The “new silk road” of terrorism and organized crime: The key to countering the terror-crime nexus. In *Armed groups studies in national security, counterterrorism and counter insurgency* (Ed. J. F. Norwitz), New Port, RI: Naval War College.
- Hürriyet (2009). *Göçmen çetesinin başındakiler PKK’lı çıktı*. 18 Aralık 2009. <http://www.hurriyet.com.tr/gocmen-cetesinin-basindakiler-pkkli-cikti-13245564> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- Hürriyet (2016). *İnsan kaçakçılığına müsaade edip kaçakçılardan rüşvet alan komutan tutuklandı*. 23 Ocak 2016. <http://www.hurriyet.com.tr/insan-kacakcilarindan-rusvet-alip-kacakciliga-musaade-eden-komutan-tutuklandi-40044220> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- Hürriyet (2017). *Dev şebeke çökertildi*. 15 Ocak 2017. <http://www.hurriyet.com.tr/dev-sebeke-cokertildi-40336214> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- ICMPD (2007). *2006 Yearbook Book on Illegal Migration, Human Smuggling and Trafficking in Central and Eastern Europe. A Survey and Analysis of Border Management and Border Apprehension Data from 20 States*, (Eds. P. Futo, M. Jandl), International Centre for Migration Policy Development, Vienna, https://www.icmpd.org/content/download/48666/file/_199_ICMPD_2006_Yearbook_Illegal_Migration_Version_17_7_2007_final_2pages_positive.pdf (Erişim Tarihi: 05.01.2023).
- ICMPD (2013). *2010 Yearbook Book on Illegal Migration, Human Smuggling and Trafficking in Central and Eastern Europe*. (Eds. P. Futo, M. Jandl), International Centre for Migration Policy Development, Vienna. <https://www.icmpd.org/file/download/48305/file/Yearbook%20on%20Illegal%20Migration%20C%20Human%20Smuggling%20and%20Trafficking%20in%20Central%20and%20Eastern%20Europe%20EN.pdf> (Erişim Tarihi: 05.01.2023).
- İlgar, M. Z. ve Coşkun İlgar, S. (2015). Göç ve göçmenliğin psikolojik yansımaları (Vatansız vatandaş olmak). *Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu* içinde (Editörler K. Canatan, M. Birinci, İ. Çağlar, Y. Kryvenko, S. Öksüz), (İkinci Baskı). İstanbul Zaim Üniversitesi Yayınları No. 12, İstanbul: İstanbul Zaim Üniversitesi.
- ILO (2005). *Child trafficking-The people involved a synthesis of findings from Albania, Moldova, Romania and Ukrania*. International Labour Organization,

- International Programme on the Elimination of Child Labour, Geneva, June Kane.
- IOM (2001). *Hardship abroad or hunger at home: A study of irregular migration from Georgia*. International Organization for Migration, Geneva. http://www.childtrafficking.com/Docs/iom_2001__hardship_abroad_o.pdf (Erişim Tarihi: 03.05.2017).
- IOM (2002). *Irregular migration and smuggling of migrants from Armenia*. International Organisation for Migration, Geneva. <https://publications.iom.int/books/irregular-migration-and-smuggling-migrants-armenia> (Erişim Tarihi: 06.01.2023).
- IOM (2008). *World Migration 2008: Managing labour mobility in the evolving global economy*. International Organization for migration, World Migration Report Series, Vol. 4, Geneva. http://publications.iom.int/bookstore/free/WMR_1.pdf (Erişim Tarihi: 02.05.2016).
- IOM (2012). *Climate change environmental degradation and migration, international dialogue on migration*. International Organization for Migration, (2012)18, Geneva. <https://publications.iom.int/books/international-dialogue-migration-no-18-climate-change-environmental-degradation-and-migration> (Erişim Tarihi: 05.01.2023).
- IOM (2015). *Mediterranean Migration Routes*. International Organisation for Migration. <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/infographic/image/Mediterranean-Migration-Routes-June10.jpg> (Erişim Tarihi: 09.01.2023).
- IOM (2019). *Irregular migration*. In *Glossary on Migration*. Geneva: International Organisation for Migration. https://publications.iom.int/system/files/pdf/IML_34_Glossary.pdf (Erişim Tarihi: 04.01.2023).
- Islam, A. (2007). Immigration unemployment relationship: The evidence from Canada. *Australian Economic Papers*, 46(1), 52-66.
- Ivan, E. (2007). *Determinants of interregional migration in Italy: A panel data analysis*. MPRA Paper 5307, University Library of Munich, Germany.
- İçduygu, A. (2003). *Irregular migration in Turkey*. International Organisation for Migration. Migration Research Series, No. 12, Edited by the Research and Publications Division, Geneva: IOM.
- İçduygu, A. (2004a). Türkiye’de kaçak göç. İstanbul Ticaret Odası, 2004(65), İstanbul.
- İçduygu, A. (2004b). Transborder crime between Turkey and Greece: Human smuggling and its regional consequences. *Southeast European and Black Sea Studies*, 4(2), 294-314.
- İçduygu, A. (2015). *Syrian refugees in Turkey: The long road ahead*. Washington, DC: Migration Policy Institute. (Erişim Tarihi: 08.01.2023).
- İçduygu, A. ve Aksel, D. B. (2012). *Irregular migration in Turkey*. Ankara: International Organization for Migration. <https://mirekoc.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2017/01/Irregular-Migration-in-Turkey.pdf> (Erişim Tarihi: 09.01.2023).
- İçduygu, A. ve Aksel, D. B. (2012). Türkiye’de düzensiz göç. Ankara: Uluslararası göç örgütü. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü, Ankara.
- İçduygu, A. ve Aksel, D. B. (2013). Turkish migration policies: A critical historical retrospective. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 18(3), 167-190. Ankara: Center For Strategic Research (SAM).

- İçduygu, A. ve Koser Akçapar, S. (2016). Turkey. In *Migrant Smuggling Data and Research: A Global Review of the Emerging Evidence Base*, (Eds. M. L. McAuliffe and F. Laczko), Geneva: International Organisation for Migration.
- İçduygu, A. ve Toktaş, Ş. (2002). How do smuggling and trafficking operate via irregular border crossings in the Middle East? Evidence from field work in Turkey. *International Migration*, 40(6), 25-54.
- İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin uluslararası göç politikaları, 1923-2023: Ulus devlet oluşumundan ulus ötesi dönüşümlere*. MiReKoç Proje Raporları, 2014(1), İstanbul.
- İçli, T., Sever, H. ve Sever, M. (2016). A survey study on the profile of human smugglers in Turkey. *Advances in Applied Sociology*, 5(1), 1-12.
- İGAM (2013). *Sivil Toplum Örgütlerinin Türkiye'deki Suriyeliler için Yaptıkları Çalışmalar ile ilgili Rapor*. İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi. Anıl Matbaa, Ankara. <http://www.madde14.org/images/a/ad/IGAMSuriyeSTK2013.pdf> (Erişim Tarihi: 08.01.2023).
- İhlas Haber Ajansı (2017). *Gümrük kapısında rüşvet iddiası: 6 Tutuklama*. 12 Nisan 2017. <https://www.ihb.com.tr/haber-gumruk-kapisinda-rusvet-iddiasi-6-tutuklama-636882/> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- İnternethaber (2016). *Salih Neccar bakın gerçekte kim çıktı? DNA açıklandı*. (22 Şubat 2016). <http://www.internethaber.com/salih-neccar-gercekte-bakin-kim-cikti-dna-aciklandi-1568235h.htm> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- İrgil, E. (2016). Suriyeli sığınmacılarda bulaşıcı olmayan hastalıklar sorunu. *Savaş, Göç ve Sağlık*, içinde (Editör Işıl Ergin). Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları.
- İsaoğlu, A. (2019). *Mülteci hareketleri ve iş gücü piyasası ilişkisi: Van ili örneği*. [Yüksek Lisans Tezi Van, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- İsveç Gündemi (2012). *Ellinci yılına yaklaşan İsveç'e göç Stockholm'de masaya yatırıldı*. 01 Aralık 2012, <http://www.isvecgundemi.com/m/goc/50-yilina-yaklasilan-isvece-goc-stockholmdede-masaya-yatirildi-h123.html> (Erişim Tarihi: 08.01.2023).
- İşi, A., Çemrek, F. ve Polat, H. (2016). Türkiye'deki bireysel emeklilik sisteminin çoklu yapısal kırılma analizi ile incelenmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, 2016(53), 24-37.
- Jean, S. ve Jimenez, M. (2011). The unemployment impact of immigration in OECD countries. *European Journal of Political Economy*, 27(2), 241-256.
- Jimenez, M. (2009). *Humanitarian crisis: Migrant deaths at the U.S.-Mexico border*. NY: ACLU. <https://www.aclu.org/legal-document/humanitarian-crisis-migrant-deaths-us-mexico-border> (Erişim Tarihi: 05.01.2023).
- Jones, D. (2002). *Turkey's booming people trade*. BBC News (2002, June 5). <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2024943.stm> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- Juselius, M. ve Takáts, E. (2018). The enduring link between demography and inflation. *Research Discussion Papers*, 2018(8), Bank of Finland.
- Kangaspunta, K., Fowke, M., Aronowitz, A. A., Sarrica, F., Albert, S. ve Symalzek, J. (2006). *Trafficking in persons: Global patterns*. United Nations Office on Drugs and Crime (Report reproduced without formal editing). http://www.unodc.org/pdf/traffickinginpersons_report_2006ver2.pdf (Erişim Tarihi: 09.01.2023).

- Karaarslan, E. (2010). *Kayıt dışı istihdam ve neden olduğu mali kayıpların bütçe üzerindeki etkileri: Türkiye örneği*. Mali Hizmetler Derneği, Yayın No: 7. Ankara.
- Karadağ, Y. S. (2015). *Küçük ve orta büyüklükteki işletmelere yönelik devlet yardımları ve bazı finansal olanaklar*. Işık Üniversitesi. <https://www.isikun.edu.tr/kobilere-yonelik-devlet-yardimlari-ve-bazi-finansal-olanaklar> (Erişim Tarihi: 15.01.2023).
- Karagöz, K. (2011). Göç, ticaret ilişkisi: Panel çekim modeli. *Sosyo-Ekonomi Özel Sayı*, 15(15), 56-68.
- Karakurt, B. (2005). *Sermaye kaçışı problemi karşısında değişen vergileme anlayışı*. Ankara: Sosyoekonomi Derneği.
- Karemera, D., Oguledo, V. I. ve Bobby, D. (2010). A gravity model analysis of international migration to North America. *Applied Economics*, 32(13), 1745-1755.
- Karpat, K. (2003). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*. (çev. Bahar Tırnakçı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kaygısız, İ. (2017). Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri. İstanbul/FES Türkiye: Friedrich Ebert Stiftung. <https://silo.tips/download/dnyadan-austos-2017-suryel-mlteclern-trkye-gc-pyhasina-etkler-rfan-kaygisiz> (Erişim Tarihi: 18.01.2023).
- Kaypak, Ş. ve Bimay, M. (2016). Suriye savaşı nedeniyle yaşanan göçün ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri: Batman örneği. *Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(1), 84-110.
- Kesgin, S. S. (2015). Türk kamu yönetiminde göç algısı ve politikaları. *Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu* içinde (Editörler K. Canatan, M. Birinci, İ. Çağlar, Y. Kryvenko, S. Öksüz), (İkinci Baskı). İstanbul Zaim Üniversitesi Yayınları No. 12, İstanbul: İstanbul Zaim Üniversitesi.
- Khan, A. R. (2015). Abdullah Kurdi lost it all. Now in a whirlwind, there is no peace. (30 Ekim, 2015). <http://www.macleans.ca/news/world/abdullah-kurdi-lost-it-all-now-caught-in-a-whirlwind-there-is-no-peace/> (Erişim Tarihi: 12.01.2023).
- Kılıç, C., Yücesan, M. ve Özekicioğlu, H. (2019). Relationship between migration and unemployment: Panel data analysis for selected OECD Countries/Montenegrin. *Journal of Economics*, 15(3). Montenegro: Economic Laboratory for Transition Research.
- Kırmızıtaş, H. ve Burun, E. (2017). Suriyeliler sınır illerinde kira ve emlak fiyatlarını uçurdu. (12 Nisan 2017), *Hürriyet*. <http://www.milliyet.com.tr/suriyeliler-sinir-illerinde-kira/gundem/detay/1846010/default.htm> (Erişim Tarihi: 17.01.2023).
- Kim, K. ve Cohen, J. E. (2010). Determinants of international migration flows to and from industrialized countries: A panel data approach beyond gravity. *International Migration Review*, 44(4), 899-932.
- King, R. (2012). Special issue: Re-making migration theory: Transitions, intersections and cross-fertilisations. *Population, Space and Place*, 18(2), 127-133.
- Kingsley, P. (2014). Desperate Syrian refugees risk all in bid to reach Europe. *The Guardian*, (2014, 17 September). <http://www.theguardian.com/global-development/2014/sep/18/desperate-syrian-refugees-europe-mediterranean> (Erişim Tarihi: 06.01.2023).
- Kingsley, P. (2015). Libya's people smugglers: Inside the trade that sells refugees hopes of a better life. *The Guardian* (2015, 20 April). <https://www.theguardian.com/world/2015/apr/24/libyas-people-smugglers-how-will-they-catch-us-theyll-soon-move-on> (Erişim Tarihi: 05.01.2023).

- Kirişçi, K. (2014). *Syrian Refugees and Turkey's Challenges: Going Beyond Hospitality*. Washington DC: The Brookings Institution, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Syrian-Refugees-and-Turkeys-Challenges-May-14-2014.pdf> (Erişim Tarihi: 16.01.2023).
- Kirkpatrick, D. D. (2015). Before dangers at sea, African migrants face perils of lawless Libya. (2015, 27 May). *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2015/04/28/world/africa/libya-migrants-mediterranean.html> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).
- Koçak, O. ve Uygun, E. (2014). Göçün tarım sektöründe faaliyet gösteren pazar çalışanlarına etkisi ve Yalova örneği. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3(5), 192-213.
- Kom.Pol (2017). Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, Raporlar. Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, <http://www.kom.pol.tr/Sayfalar/Raporlar.aspx> (Erişim Tarihi: 20.02.2017).
- Korucu, S. (2014). Üç dağın halkı: Ezidiler'in göçü. *Atlas*, 2014(259), İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş. <https://www.atlasdergisi.com/ke-sfet/kultur/ezidilerin-gocu.html> (Erişim Tarihi: 12.01.2023).
- Koser, K. (2005). Irregular migration, state security and human security. A paper prepared for the Policy Analysis and Research Programme of the Global Commission on International Migration, London: College University. https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd486/files/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/tp/TP5.pdf (Erişim Tarihi: 06.01.2023).
- Koser, K. (2008). Why migrant smuggling pays? *International Migration*, 46(2), 3-197. John Wiley and Sons, Inc.
- Köse, H. Ö. (2003). Küreselleşme sürecinde devletin yapısal ve işlevsel yönetimi. *Sayıştay Dergisi*, 49(1), 3-46. http://fbemoodle.emu.edu.tr/pluginfile.php/37896/mod_resource/content/1/kuresellesme.pdf (Erişim Tarihi: 07.01.2023).
- Köşker, H. (2017). Krizlerin turizm sektörüne olan etkileri üzerine bir araştırma: 2016 yılı Türkiye örneği. *Akademik Bakış Dergisi*, 2017(62), 216-230. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/abuhbsbd/issue/32976/366590> (Erişim Tarihi: 17.01.2023).
- Kripfganz, S. ve Schneider, D. C. (2016). “ardl: Stata module to estimate autoregressive distributed lag models”, 2016 Stata Conference 18, Stata Users Group. http://www.kripfganz.de/research/Kripfganz_Schneider_ardl.pdf (Erişim Tarihi: 01.09.2023).
- Kripfganz, S. ve Schneider, D. C. (2018). “ardl: Estimating autoregressive distributed lag and equilibrium correction models”- Proceedings of the 2018 London Stata Conference, 2018. https://www.stata-uk.com/wp/wp-content/uploads/2018/09/uk18_Kripfganz.pdf (Erişim Tarihi: 17.08.2023).
- Kripfganz, S. ve Schneider, D. C. (2020). Response surface regressions for critical value bounds and approximate *p-values* in equilibrium correction models. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 82(6), 1456-1481.
- Kulkolkarn, K. ve Potipiti, T. (2007). Migration, wages and unemployment in Thailand. *Chulalongkorn Journal of Economics*, 19(1), 1-22.
- Kung, C. J. (2000). Supporting the snakeheads: Human smuggling from China and the 1996 amendment to the U.S. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 90(4). IL: The Northwestern University School of Law.

- Kutlu, Z. (2015). Bekleme odasından oturma odasına: Suriyeli mültecilere yönelik çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşlarına dair bir değerlendirme. *Açık Toplum Vakfı ve Anadolu Kültür AŞ'nin ortak projesi*. <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/bekleme-odasindan-oturma-odasina-suriyeli-multecilere-yonelik-calismalar-yuruten-sivil-toplum-kuruluslarina-dair-kisa-bir-degerlendirme.pdf> (Erişim Tarihi: 17.01.2023).
- Kwiatkowski, D., Phillips, P. C. B., Schmidt, P. ve Shin, Y. (1992). Testing the null hypothesis of stationarity against the alternative of a unit root: How sure are we that economic time series have a unit root? *Journal of Econometrics*, 54(1-3), 159-178. North Holland: Elsevier Science Publishers.
- Kyle, D. J. ve Goldstein R. (2011). Migration industries: A comparison of the Ecuador-US and Ecuador-Spain cases. Research Report Case Study, EU-US Immigration Systems 2011(15), San Domenico di Fiesole (FI): Robert Schuman Center for Advanced Studies.
- Kyle, D. ve Koslowski, R. (2011). Introduction. In Global human smuggling: Comparative perspectives (Eds. David Kyle, Rey Koslowski), (Second Edition). Baltimore: John Hopkins University Press.
- Kyle, D. ve Liang, Z. (2001). *Migration merchants: Human smuggling from Ecuador and China*. San Diego: University of California.
- Latif, E. (2015). The relationship between immigration and unemployment: Panel data evidence from Canada, *Economic Modelling*, 50(C), 162–167.
- Leblang, D., Fitzgerald, J. ve Teets, J. (2007). Defying the law of gravity: The political economy of international migration. *World Politics*, 66(3), 406-445.
- Lee, C. S. (2005). International migration, deindustrialization and union decline in 16 affluent OECD countries, 1962–1997. *Oxford Academic Social Forces*, 84(1), 71-88.
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57. VA: Population Association of America. <https://emigratecaportuguesa.files.wordpress.com/2015/04/1966-a-theory-of-migration.pdf> (Erişim Tarihi: 08.01.2023).
- Lewer, J. J. ve Berg, H. (2008). A gravity model of immigration. *Economics Letters*, 99(1), 164-167.
- Lewis, A. W. (1954). Economic development unlimited supplies of labour. *The Manchester School of Economic and Social Studies*, 22(2), 139_191. http://faculty.smu.edu/tosang/pdf/Lewis_1954.pdf (Erişim Tarihi: 08.01.2023).
- Light, I. (2013). The immigration industry in the United States (1882-1924). *Migration Studies*, 1(3), 258–275. Oxford: Oxford University Press.
- Longhi, S., Nijkamp, P. ve Poot, J. (2006). The impact of immigration on the employment of natives in regional labour markets: A meta-analysis. IZA Discussion Papers, No. 2044, Bonn: IZA.
- Lopez, L. ve Weber, S. (2017). Testing for Granger causality in panel data. *The Stata Journal*, 17(4). 1450-1460. StataCorp LLC.
- Lordoğlu, K. (2015). Türkiye'ye yönelen düzensiz göç ve işgücü piyasalarına bazı yansımalar. *Çalışma ve Toplum*, 2015(1), 29-44.
- Lordoğlu, K. (2016). Göçmenler ve çalışma hayatlarından özetler. *Savaş, Göç ve Sağlık* içinde. Ankara: Türk Tabipleri Birliği. https://www.ttb.org.tr/kutuphane/siginmacilar_rpr.pdf (Erişim Tarihi: 19.01.2023).
- Lütkepohl, H. (2005). *New Introduction to Multiple Time Series Analysis*. Berlin. Heidelberg, NY: Springer.

- Mahiroğulları, A. (2017). Türkiye’de kayıt dışı istihdam ve önlemeye yönelik stratejiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 547_565. <http://iibfdergi.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/352/files/yil-2017-cilt-22-sayi-2-yazi17-12062017.pdf> (Erişim Tarihi: 12.01.2023).
- Marr, W. L., Siklos, P. L. (1994). The link between immigration and unemployment in Canada. *Journal of Policy Modeling*, 16(1), 1-25.
- Martin, P. (2005). NAFTA and Mexico-US migration: Policy options in 2004. *Law and Business Review of the Americas*, 11(3). TX: Southern Methodist University. <https://scholar.smu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1211&context=lbra> (Erişim Tarihi: 06.01.2023).
- MASAK (2014). Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı Faaliyet Raporu. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/01/MASAK-2014-FAAL%C4%B0YET-RAPORU.pdf> (Erişim Tarihi: 22.05.2018).
- Massey, D. S. (2015). Göç kuramlarında kayıp halka. *Göç Dergisi*, 3(2). 143-165.
- Massey, D. S., Alarcon, R., Durand, J. ve González, H. (1987). *Return to Aztlan: The Social Process of International Migration from Western Mexico*. California: University of California Press.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431-466. NY: Population Council.
- Mayda, A. M. (2005). International migration: A panel data analysis of economic and noneconomic determinants. IZA Discussion Papers, No. 1590, Bonn: IZA.
- Mayda, A. M. (2007). International migration: A panel data analysis of the determinants of bilateral flows. *Journal of Population Economics*, 23(4), 1249-1274.
- Mete, F. (2004). Does immigration have an impact on economic development and unemployment? Empirical evidence from Finland (1981–2001). *International Journal of Applied Econometrics and Quantitative Studies*, 1(3), 39-60.
- Mghari, M. (2008). L’immigration subsaharienne au Maroc. CARIM Analytic and Synthetic Notes, No. 2008/77, San Domenico di Fiesole: Robert Schuman Center for Advanced Studies.
- Milliyet (2013). *Jandarma sınırı Kara Kuvvetleri’ne bırakıyor*. 26 Mart 2013, <http://www.milliyet.com.tr/jandarma-siniri-kara-kuvvetleri-ne-birakiyor-gundem-1685106/> (Erişim Tarihi:15.01.2023).
- Milliyet (2014). *Jandarma ekiplerine ateş açıldı: 2 şehit, 1 ölü*. 20 Mart 2014, <http://www.milliyet.com.tr/jandarmaya-ates-acildi-2-asker/gundem/detay/1854543/default.htm> (Erişim Tarihi: 19.01.2023).
- Milliyet (2016). *PKK, Uyuşturucu, kaçakçılık ve haraçtan besleniyor*. (28 Temmuz 2016). <http://www.milliyet.com.tr/pkk-uyusturucu-kacakcilik-ve-haractan-diyarbakir-yerelhaber-1740334/> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- Milliyet (2017). *FETÖ ve PKK şüphelilerini yurt dışına kaçırın 3 kişi adliye sevk edildi*. 15 Haziran 2017. <http://www.milliyet.com.tr/feto-ve-pkk-suphelilerini-yurt-disina-antalya-yerelhaber-2109986/> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- Mo, P. H. (2011). *International human trafficking: Theory and solution*. Hong Kong Baptist University, Munich Personal RePEc Archive, No: 35104, Munchen: MPRA. <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/35104/> (Erişim Tarihi: 05.01.2023).
- Monzini, P. (2010). Smuggling of migrants into, through and from North Africa: A thematic review and annotated bibliography of recent publications. United

- Nations Office on Drugs and Crime, Vienna: UNOV/DM/CMS/EPLS/Electronic Publishing Unit.
- Monzini, P., Pastore, F. ve Sciortino, G. (2004). *Human smuggling to/trough Italy. The human smuggling and trafficking in migrants: Types, origins and dynamics in a comparative and interdisciplinary perspective*. Research Project, promoted by the European Science Foundation supported by Consiglio Nazionale delle Ricerche. http://www.cespi.it/sites/default/files/documenti/monzini-sciortino-ing_rev_.pdf (Erişim Tarihi: 05.01.2023).
- Morawska, E. (2007). *International migration: Its various mechanisms and different theories that try to explain it*. Willy Brandt Series of Working Papers No. 1/07, Malmö: Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM) Malmö University.
- Morley, B. (2006). Causality between economic growth and immigration: An ARDL bounds testing approach. *Economics Letters*, 90(1), 72-76.
- Mosley P. (2001). Attacking poverty and the post-Washington consensus, *Journal of International Development*, 13(3), 307-313. Published by John Wiley and Sons Ltd on behalf of The Development Studies Association.
- Multeci.org (2010). Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Yasa Dışı Göle Mücadele Genelgesi. (2010/18, 19 Mart 2010). <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/Icisleri-Bakanligi-2010-Genelgesi-Yasadisi-Goc-ile-Mucadele.pdf> (Erişim Tarihi: 15.01.2023).
- Munck, R. (2007). Irregular migration and the informal labour market: The underside of globalisation or the new norm? In *Irregular migration, informal labour and community: A challenge for Europe* (Ed. Erik Berggren), International Migration, Informal Labour and Community in Europe. (IMILCO), Maastricht: Shaker Publishing.
- Nar, M. ř. (2021). Küreselleşme süreci ve sınır aşan gö hareketleri: Türkiye örneği. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Aralık, 214-225.
- Narlı, A. N. (2003). Human smuggling and migration of illegal labour to Turkey. In *Crushing crime in South Eastern Europe: A struggle of domestic, regional and European Dimension*. Vienna: Austrian National Defence Academy in co-operation with the PfP Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes. http://www.bundesheer.at/pdf_pool/publikationen/crime_narli.pdf (Erişim Tarihi: 06.01.2023).
- Narlı, N. (2006a). Human trafficking and smuggling: The process, the actors and the victim profile. In *Trafficking in persons in South East Europe: A threat to human security*. 11th Workshop of the Study Group Regional Stability in South East Europe, Istanbul and Vienna: National Defence Academy and Bureau for Security Policy at the Austrian Ministry of Defence in cooperation with Center for Strategic Research, Ministry of Foreign Affairs Turkey. https://www.files.ethz.ch/isn/25148/Full_Text_Human_Trafficking_06.pdf (Erişim Tarihi: 06.01.2023).
- Narlı, N. (2006b). Illegal forms of human mobility and Turkey: Irregular migration, human trafficking, smuggling and illegal labour force. http://www.humsec.eu/cms/fileadmin/user_upload/humsec/SAc_06_PPP/PPP_Nil_fer_Narli.pdf (Erişim Tarihi: 23.03.2017).

- Naylor, R. T. (2000). Economic and organized crime: Challenges for criminal justice. Canada Department of Justice, Research and Statistics Division, Strategic Issue Series No.rp02-12e, Montreal.
- NTV (2013). Jandarma sınırdan çekildi. 25 Mart 2013, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/jandarma-sinirdan-cekildi,7tqasEhiTEepjDgA9fB76Q> (Erişim.Tarihi:15.01.2023).
- Oberoi, P. (2010). *Irregular Migration, Migrant Smuggling and Human Rights: Towards Coherence*. International Council on Human Rights Policy, Geneva: Gasser SA.
- OIM (2009). *Migration au Sénégal Profil National-2009. Organisation Internationale pour les Migrations*, Genève, Préparé pour l'OIM, par Aymar Narodar Some.
- Olejarova, E. (2007). *Labor migration as a socio-economic-phenomenon-Slovakia and the Czech Republic in comparative perspective*. [Master's Thesis, Central European University].
- Olgundeniz, A. V. (2014). *Yabancı kaçak işçi sayısı korkutuyor*. (01 Haziran 2014), *Yeni Asır*, https://www.yeniasir.com.tr/insankaynaklari/yazarlar/ahmet_veli_olguneniz/2014/06/01/yabanci-kacak-isci-sayisi-korkutuyor (Erişim Tarihi: 15.01.2023).
- Ollus, N. (2002). *Protocol against the smuggling of migrants by land, air and sea, supplementing the UN convention against transnational organized crime: A tool for criminal justice personnel*. [Paper presented at the 122nd international training course]. Resource Material Series No. 62.
- Orhan, O. ve Senyücel Gündoğar, S. (2015). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri*. Rapor No: 195, Ankara: TESEV. http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Suriyeli_Siginmacilarin_Turkiyeye_Etkileri.pdf (Erişim Tarihi: 17.01.2023).
- ORSAM (2014). *The situation of Syrian refugees in the neighbouring countries: Findings, conclusions and recommendation*. Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Report No: 189, Ankara
- Ortega, F. ve Peri, G. (2009). *The causes and effects of international migrations: Evidence from OECD countries 1980-2005*. United Nations Development Programme, Human Development Research Paper, 2009(6).
- Ortega, J. ve Verdugo, G. (2014). The impact of immigration on the French labor market: Why so different? *Labor economics*, 29(C), 14-27.
- Özbay, F. ve Yücel, B. (2001). *Türkiye'de nüfus hareketleri, devlet politikaları ve demografik yapı*. Nüfus ve Kalkınma Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 1-69.
- Özcan, M. (2005) *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*. Ankara Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.
- Özkul Ulucan, F. ve Tapşın, G. (2010). Kredi kartı kullanımı ile kullanılabilir gelirin tüketim üzerindeki etkisi ve Türkiye ekonomisi üzerine bir ampirik çalışma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 2010(47), 138-153.
- Öztürk, B. (2015). *Türkiye'nin Suriye sınır güvenliği politikası*. (23 Ağustos 2015). Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. <https://www.setav.org/turkiyenin-suriye-sinir-guvenligi-politikasi/> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- Öztürk, F. ve Ardor, H. N. (2007). Suç sanayinin bir alanı insan ticareti. Türkiye açısından bir değerlendirme. *Ekonomik Yaklaşım*, 18(62), 79-102.
- Öztürk, N. (2006). Ekonomide devletin değişen rolü. *Amme İdaresi Dergisi*, 39(1), 17-38.

- Öztürk, S., ve Altınöz, B. (2020). Uluslararası göç hareketlerinin küreselleşme bağlamında temel makroekonomik göstergeler ile ilişkisi: G7 ülkeleri için panel veri analizi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 86-93.
- Öztürkler, H. ve Göksel, T. (2015). Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye ekonomik etkileri: sentetik bir modelleme. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Rapor No. 196, Ankara: ORSAM. https://www.orsam.org.tr/tr/suriyeli-multecilerin-turkiye-ye-ekonomik-etkileri-sentetik-bir-modelleme/http://tese.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Suriyeli_Siginmacilarin_Turkiyeye_Etkileri.pdf (Erişim Tarihi: 18.01.2023).
- Panzaru, C. (2013). The determinants of international migration. A panel data analysis. *Analysis, Journal of Politics and Law*, 6(1), 142-148.
- Pasaport ve Güvenli Belge Daire Başkanlığı (2018). *Pasaport Kanunu*. <http://www.pasaport.pol.tr/Sayfalar/kanun.aspx> (Erişim Tarihi: 15.09.2018).
- Pasaport ve Güvenlik Daire Başkanlığı (2013). *E_Pasaport projesi*. <http://www.pasaport.pol.tr/Projeler/Sayfalar/Pasaport-Projesi.aspx> (Erişim Tarihi: 20.06.2018).
- Pazarlıoğlu, V. (2007). İzmir örneğinde iç göçün ekonometrik analizi. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(1), 121-135.
- Peker, B. ve Sancar, M. (2001). *Mülteciler ve iltica hakkı: yaşamın kıyısındakilere hoş geldin diyebilmek*. Ankara: İnsan Hakları Derneği Yayınları.
- Pellegrino, A. (2004). *Migration from Latin America to Europe: Trends and policy challenges*. International Organisation for Migration Research Series, No. 16, Geneva: IOM.
- Pesaran, M. H., ve Y. Shin. (1998). An autoregressive distributed-lag modelling approach to cointegration analysis. In *Econometrics and Economic Theory in the 20th Century. The Ragnar Frisch Centennial Symposium*, ed. S. Strøm, chap. 11. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. ve Smith, R. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
- Petros, M. (2005). *The cost of human smuggling and trafficking*. Global Commission on International Migration, Global Migrant Perspectives No. 31, Geneva: GCIM.
- Phillips, P. C. B. ve Perron, P. (June, 1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*, 75(2),
- Pischke, J-S. ve Velling, J. (1997). Employment effects of immigration to Germany: An analysis based on local labor markets. *The Review of Economics and Statistics*, 79(4), 594-604.
- Pitt, M. M. (1981). Smuggling and the price disparity. *Journal of International Economics*, 11(4), 447-458.
- Pliez, O. (2000). Le Sahara Libyen dans les nouvelles configurations migratoires. *Revue Européenne des Migrations Internationales*, 16(3), 165-181.
- Radikal (2010). *Altı polise göçmen kaçakçılığı davası*. 29 Temmuz 2010, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/6-polise-gocmen-kacakciligi-davasi-1010726/> (Erişim Tarihi: 26.12.2017).
- Radikal (2014). Suriyelilere kimlik verilecek. 08 Ekim 2014. <http://www.radikal.com.tr/turkiye/calisma-bakani-suriyelilere-kimlik-verilecek-1217583/> (Erişim Tarihi: 15.03.2018).

- Ramsey, J. B. (1969). Tests for specification errors in classical linear least squares regression analysis. *Journal of the Royal Statistical Society, Series B.* 31 (2), 350–371.
- Reitano, T., Adal, L. ve Shaw M. (2014). *Smuggled futures: The dangerous path of the migrant from Africa to Europe*. A research report, Geneva: The Global Initiative against Transnational Organized. Crime. <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2014/05/2014-crime-1.pdf> (Erişim Tarihi: 17.04.2016).
- Rios-Avila, F. ve Canavire-Bacarreza, G. (2016). *Unemployed, now what? The effect of immigration on unemployment transitions of native-born workers in the United States*. Documentos de Trabajo CIEF 15013, Universidad EAFIT.
- RMMS (2013). *Migrant smuggling in the horn of Africa and Yemen: The social economy and protection risks*. Study 1, Horn of Africa and Yemen: Regional Mixed Migration Secretariat. <https://www.politieacademie.nl/kennisenonderzoek/kennis/mediatheek/PDF/92048.PDF> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).
- Rogaly, B., Coppard, D., Rafique, A., Rana, K., Sequpta, A. ve Biswas, J. (2002). *Seasonal migration and welfare/illfare in Eastern India: A social analysis*. In Labour mobility and royal society (Eds. A. De Haan, Rogaly B.), London: Frank Kass.
- Roth, M. P. (2017). *Global organized crime: A 21st century approach*. (Second Edition). Oxford and NY: Routledge.
- Rousseau, C., Said, T. M., Gagné, M. J. ve Bibeau, G. (1998). Between myth and madness: the premigration dream of leaving among young Somali refugees. *Culture, Medicine and Psychiatry*, 22(4), 385-411.
- Ruist, J. (2013). *The labor market impact of refugee immigration in Sweden, 1999–2007*. SULCIS Working Papers 2013(1), Stockholm University, Linnaeus Center for Integration Studies - SULCIS.
- Ruiz, I. ve Vargas-Silva, C. (2010). Monetary policy and international remittances. *Journal of Developing Areas*, 43(2), 173-186.
- Sabah (2011). *Brüksel'in Emirdağlıları*. (26.06.2011). <http://www.sabah.com.tr/pazar/2011/06/26/brukselin-emirdaglıları?paging=1> (Erişim Tarihi: 11.01.2023).
- Sabah (2013). *E_vize uygulaması başladı*. (24 Nisan 2013). <https://www.sabah.com.tr/gundem/2013/04/24/evize-uygulamasi-basladi> (Erişim Tarihi:15.01.2023).
- Sabah (2015). *Sınırdaki kalekol yapımı tamamlandı*. (16 Haziran 2015). <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/06/16/sinirda-kalekol-yapimi-tamamlandi> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- Sabah (2017). *Türkiye'nin en zengin ve en fakir illeri*. (12 Nisan 2017). www.sabah.com.tr/fotohaber/ekonomi/turkiyenin-en-zengin-ve-en-fakir-illeri/45769 (Erişim Tarihi: 16.01.2023).
- Sabah (2018). *Yunanistan ile geri kabul anlaşması durduruldu! Şimdi ne olacak?* (08 Haziran 2018). <https://www.sabah.com.tr/dunya/2018/06/08/yunanistan-ile-geri-kabul-anlasmasi-durduruldu-simdi-ne-olacak> (Erişim Tarihi:15.01.2023).
- Saha, K. C. (2007). Smuggling of Indian citizens: Preliminary findings. *Journal of Immigrant and Refugee Studies*, 5(1), 55-69.
- Saha, K. C. (2009). *Smuggling of migrants from India to Europe: A study on Tamil Nadu*. New Delhi: United Nations Office on Drugs and Crime.
- Salt, J. (2000). Trafficking in human smuggling: A European perspective. *International Migration*, 38(3), 31-56.

- Salt, J. ve Stein, J. (1997). Migration as a Business: The case of trafficking. *International Migration*, 35(4), 467-494.
- Salur, S. ve Erdoğan, M. (2017). Türkiye'deki sığınmacı Suriyelilerin ekonomiye etkileri. In *Current Debates in Economics and Econometrics*, 2(16), 305-332.
- Saraç, Ö. (2006). *Küresel vergi rekabeti ve ulusal vergi politikaları: Türkiye değerlendirmesi*. (Birinci Baskı). Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.
- Savaşan, F. (2011). *Türkiye'de kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışılıkla mücadelenin serencamı*. SETA Analiz, Sayı 35. Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- SBB (2019). *Katılım Öncesi Ekonomik Reform Programı 2019-2021*. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ankara, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/04/KEP_2019-2021.pdf (Erişim Tarihi: 16.01.2023).
- SBB (2020). *Katılım Öncesi Ekonomik Reform Programı, 2020-2022*. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ankara, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/06/Katilim_Oncesi_Ekonomik_Reform_Programi-2020-2022.pdf (Erişim Tarihi: 16.01.2023).
- Schloenhardt, A. (1999a). *Organized crime and the business of migrant trafficking: An economic analysis*. Paper prepared for the occasional seminar, Canberra: Australian Institute of Criminology.
- Schloenhardt, A. (1999b). The business of migration: Organised crime and illegal migration in Australia and the Asia-Pacific region. *Adelaide Law Review*, 21(1), 81-114.
- Schloenhardt, A. (2002). Organised crime and migrant smuggling: Australia and the Asia-Pacific. Australian Institute of Criminology (Ed. Sarah Christensen), Research and Public Policy Series No. 44, Canberra: AIC.
- Sen, A. K. (2013). Syrian war refugees find crowds, crime, contagion at camps. (2013, 05 November). *The Washington Times*. <https://www.washingtontimes.com/news/2013/nov/5/syrian-war-refugees-find-crowds-crime-contagion-at/#ixzz2zoUx1xKv> (Erişim Tarihi: 19.01.2023).
- SETA (2017). *Türkiye'nin Sınır Politikası Teknoloji Ağırlıklı*. <https://www.setav.org/turkiyenin-sinir-politikasi-teknoloji-agirlikli/> (Erişim Tarihi: 15.01.2023).
- Sewell, W. H. (1992). A theory of structure: Duality agency and transformation. *American Journal of Sociology*, 98(1), 1-29.
- Shan, J. (1999). Immigration and unemployment: New evidence from Australia and New Zealand. *International Review of Applied Economics*, 13(2), 253-260.
- Sheldon, Z. ve Ko-Lin, C. (2002). *The social organization of Chinese human smuggling-A cross national study*. San Diego, CA: San Diego State University.
- Shelley, L. (2010). *Human Trafficking: A Global Perspective*. (First Edition). Cambridge: Cambridge University Press.
- Shimada, A. (2007). International migration of labor, efficiency, wages and monetary policies. *Journal of Economic Integration*, 22(1), 50-68. Center for Economic Integration, Sejong University.
- Sirkeci, İ. ve Martin, P. L. (2014). *Sources of irregularity and managing migration: The case of Turkey*. Border Crossing: Transnational Working Papers No. 1401, London: Regent's Centre for Transnational Studies.
- Siskin, A. ve Viña, S. (2005). *Border security: Apprehensions of "other than" Mexican aliens*. Congressional Research Service Report for Congress, Order

- Code. RL33097. <http://trac.syr.edu/immigration/library/P1.pdf> (Erişim Tarihi: 06.01.2023).
- Skeldon, R. (2000). *Myths and realities of Chinese irregular migration*. International Organization for Migration Research Series No. 1, Geneva: IOM.
- Smith, N. (2014). Donkey flights; Illegal migration from the Punjab to the United Kingdom. Washington, DC: Migration Policy Institute. <https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/BadActors-DonkeyFlights-FINALWEB.pdf> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).
- Smith, S. (1979). Colonialism in economic theory: The experience of Nigeria. *The Journal of Development Studies*, 15(3), 38-59.
- Soyak, A. (2004). Yapısal uyum programları ve yoksulluk ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *Bilim ve Ütopya Dergisi*, 2004(125), 167-175.
- Spener, D. (2004). Mexican migrant-smuggling: A cross-border cottage industry. *Journal of International Migration and Integration*, 5(3), 1-1.
- Spijkerboer, T. ve Last, T. (2014). *Tracking deaths in the Mediterranean*. In Fatal journeys, tracking lives lost during migration (Eds. Tara Brian and Frank Laczko). Geneva: International Organization for Migration.
- Spitzer, D., Neufeld, A., Harrison, M. ve Hughes, K. (2003). Caregiving in transnational context. My wings have been cut; Where can I fly? *Gender and Society*, 17(2), 267-286.
- Spolitis, G. (Ağustos, 2016). *Yeni uluslararası işgücü kanunu ve yabancı çalışanlarla ilgili yeni uygulamalar*. Erdem ve Erdem Hukuk Bürosu. <https://www.erdem-erdem.av.tr/bilgi-bankasi/yeni-uluslararası-ısgucu-kanunu-ve-yabancı-calisanlarla-ilgili-yeni-uygulamalar> (Erişim.Tarihi: 15.01.2023).
- Sputniknews (2016). *Sınırdan kaçak geçişleri önlemek isteyen askerin boynu kesildi*. (14 şubat 2016). <https://tr.sputniknews.com/türkiye/201602151020871449-insan-kacakciligi-hatay-asker-ercan-topaca/> (Erişim Tarihi:15.01.2023).
- SSB (2019). *Türk Savunma Sanayi Ürün Kataloğu*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayi Başkanlığı, Yayın No. 2019/1.
- Staring, R. (2000). International migration undocumented immigrants and immigrant entrepreneurship. In *Immigrant business: The economic political and social environment* (Ed. Jan Rath), Amsterdam: Macmillan Press Ltd.
- StataCorp. (2013). *Stata time-series reference manual, release 13*. Statistical Software. College Station, TX: StataCorp LP.
- Steinhardt, M. F. (2011). The wage impact of immigration in Germany - New evidence for skill groups and occupations. *The B.E. Journal of Economic Analysis & Policy*, 11(1), 1-35.
- Stoyanova, V. (2011). Complementary protection for victims of human trafficking under the European Convention on Human Rights. *Goettingen Journal of International Law*, 3(2), 777.
- Support to Life (2016). *Child Labour in Turkey: Situation of Syrian refugees and the search for solutions*. İstanbul: Conference Report. <https://goc.bilgi.edu.tr/media/uploads/2017/11/28/conf-report-child-labour-in-turkey-situation-of-refugees-and-the-search-for-solutions.pdf> (Erişim.Tarihi: 18.01.2023).
- şakar, A.ř. (2011). Türkiye’de e-devlet uygulamalarının vergi hukuku alanında yansımaları: e-haciz uygulaması ve karşılaşılan sorunlar. *Mali Çözüm Dergisi*, 21(106), 69-88.

- Şardan, T. (2013). *El-Muhaberat ve PKK da geliyor!* (6 Eylül 2013). <https://www.milliyet.com.tr/gundem/el-muhaberat-ve-pkk-da-geliyor-1759594> (Erişim Tarihi: 18.01.2023).
- Şeker, G., Sirkeci, İ. ve Arslan, Ç. (2014). Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu hakkında genel bir değerlendirme. *İnsan Hakları Yıllığı*, 1(32), 107-129.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2012). *Frontex’le İş birliği Mutabakat Zaptının İmzalanması Hakkında Bakanlık Açıklaması*. No. 148, 28 Mayıs 2012. https://www.mfa.gov.tr/no_148_-28-mayis-2012_-frontex_le-isbirligi-mutabakat-zaptinin-imzalanmasi-hk_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 15.01.2023).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2023a). *Güneydoğu Avrupa İş birliği Girişimi (SECI)*, Işık Cemali. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. http://www.mfa.gov.tr/gu-neydogu-avrupa-isbirligi-girisimi-_seci_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 16.01.2023).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2023b). *İstikrar Paketi ve Türkiye*. Fügen Ok. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. <http://www.mfa.gov.tr/istikrar-pakti-ve-turkiye.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 16.01.2023).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2023c). *Türkiye’nin İnsan Ticaretiyle Mücadelesi*. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-insan-ticaretiyle-mucadelesi-tr.mfa. (Erişim Tarihi: 12.01.2023).
- T.C. Jandarma Genel Komutanlığı (2023). Jandarma Genel Komutanlığı’nın Tarihçesi. <https://www.jandarma.gov.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 15.01.2023).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013). *Katılım Öncesi Ulusal Ekonomik Reform Programı, 2015*. Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Kalkınma Bakanlığı. <https://www.sbb.gov.tr> (Erişim Tarihi: 16.01.2023).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014). *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)*, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2015a). *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)*. Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması Programı Eylem Planı. http://odop.kalkinma.gov.tr/dokumanlar/9Kayitdisi_Ekonominin_Azaltilmasi_Programi.pdf (Erişim Tarihi: 22.05.2018).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2016). *Katılım Öncesi Ulusal Ekonomik Reform Programı*. Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Kalkınma Bakanlığı. <https://www.sbb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 16.01.2023).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2018). *Katılım Öncesi Ekonomik Reform Programı (2018-2020)*. Ankara. Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Kalkınma Bakanlığı. <https://www.sbb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 14.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (1950). *5682 sayılı Pasaport Kanunu*. 27.07.1950 tarih ve 7564 sayılı Resmî Gazete Kanun No. 5682. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat-metin/1.3.5682.pdf> (Erişim Tarihi: 14.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (1962). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967*. 03.12.1962 tarih ve 11272 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11272.pdf> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (1967). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972*. 21.08.1967 tarih ve 12679 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12679.pdf> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (1972). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977*. 27.11.1972 tarih ve 14374 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14374.pdf> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

- T.C. Resmî Gazete (1978). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983*. 12.12.1978 tarih ve 16487 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/16487.pdf> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (1984). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989*. 13.07.1984 tarih ve 18467 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18467.pdf> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (1985). *Kaçakçılık İstihbarat Koordinasyon Kurulunun Toplanma, Çalışma Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik*. 04.11.1987 tarih ve 19624 sayılı Resmî Gazete.
- T.C. Resmî Gazete (1989). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994*. 06.07.1989 tarih ve 20217 sayılı Resmî Gazete. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20217_1.pdf (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (1995). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000*. 25.07.1995 tarih ve 22354 sayılı Resmî Gazete. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22354_1.pdf (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. 2001-2005*. 05.07.2000 tarih ve 24100 sayılı Resmî Gazete. <https://www.sbb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2003a). *4804 sayılı Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokolün Onaylanmasının Uygun bulunmasına Dair Kanun*. 04.02.2003 tarih ve 25014 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/02/20030204.htm#11> (Erişim Tarihi: 03.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2003b). *4800 sayılı Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin Uygun Bulunmasına Dair Kanun*. 18.03.2003 tarih ve 25052 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/03/20030318.htm#4> (Erişim Tarihi: 03.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2004). *537 nolu Türk Ceza Kanunu*. 12.10.2004 tarih ve 25611 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/10/20041012.htm> (Erişim Tarihi: 14.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2005a). *2006 Yılı Programı*. 02.11.2005 tarih ve 25984 sayılı Resmî Gazete. http://www.bilgitoplumu.gov.tr/wp-content/uploads/2014/04/2006_Yili_Programi.pdf (Erişim Tarihi: 13.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2005b). *Orta Vadeli Program 2006-2008*. (2005). 31.05.2005 tarih ve 25831 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/05/20050531m2.htm> (Erişim Tarihi: 13.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2006a). *2007 Yılı Programı*. 19.10.2006 tarih ve 26324 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/11/20061101M1-1.pdf> (Erişim Tarihi: 13.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2006b). *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı 2007-2013*. 01.07.2006 tarih ve 26215 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060701M1-2.pdf> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2006c). *Orta Vadeli Program 2007-2009*. 15.07.2006 tarih ve 25831 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060715-8.htm> (Erişim Tarihi: 13.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2006d). *Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele (KADİM) Projesi*. 04.10.2006 tarih ve 26309 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/10/20061004-13-1.pdf> (Erişim Tarihi: 13.01.2023).

- T.C. Resmî Gazete (2007). *Orta Vadeli Program 2008-2010*. 21.06.2007 tarih ve 26559 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060715-8.htm> (Erişim Tarihi: 13.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2008). *Orta Vadeli Program 2009-2011*. 28.06.2008 tarih ve 26920 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/06/20080628-5.htm> (Erişim Tarihi: 13.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2009). *Orta Vadeli Program 2010-2012*. (16.09.2009 tarih ve 27351 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/09/20090916M1-1.htm> (Erişim Tarihi: 13.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2010). *Orta Vadeli Program 2011-2013*. 10.10.2010 tarih ve 27725 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/10/20101010-1.htm> (Erişim Tarihi: 13.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2011a). *Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı 2011_2013*. 21.12.2011 tarih ve 28149 sayılı Resmî Gazete. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/12/20111221-20-1.htm> (Erişim Tarihi: 13.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2011b). *Orta Vadeli Program 2012-2014*. 13.10.2011 tarih ve 28083 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111013M1-4.htm> (Erişim Tarihi: 13.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2011c). *Vergi Denetim Kurulu Başkanlığının Kurulması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname*. 10.07.2011 tarih ve 27990 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110710.htm> (Erişim Tarihi: 13.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2011d). *Tütün ve Tütün Mamulleri Kaçakçılığı ile Mücadele Eylem Planı (2011-2013) ile İlgili Başbakanlık Genelgesi*. 27.10.2011 tarih ve 28097 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111027M1-2.htm> (Erişim Tarihi: 13.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2012). *Orta Vadeli Program 2013-2015*. 09.10.2012 tarih ve 28436 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/10/20121009m1.htm> (Erişim Tarihi: 13.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2013a). *Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı 2014-2018*. 06.07.2013 tarih ve 28699 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/07/20130706M1-1.htm> (Erişim Tarihi: 11.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2013b). *Orta Vadeli Program 2014-2016*. 08.10.2013 tarih ve 28789 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/10/20131008m1.htm> (Erişim Tarihi: 13.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2014). *Orta Vadeli Program 2015-2017*. 08.10.2014 tarih ve 29139 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141008M1-1.htm> (Erişim Tarihi: 13.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2015). *Orta Vadeli Program 2016-2018*. 11.01.2016 tarih ve 29590 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/01/20160111M1.htm> (Erişim Tarihi: 16.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2016). *Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik*. 16.01.2016 tarih ve 29594 sayılı Resmî Gazete. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/01/20160115-23.pdf> (Erişim Tarihi: 13.01.2023).

- T.C. Resmî Gazete (2017). *Orta Vadeli Program 2018-2020*. 27.09.2017 tarih ve 30193 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/09/20170927M1.htm> (Erişim Tarihi: 13.01.2023).
- T.C. Resmî Gazete (2018). *Orta Vadeli Program 2019-2021*. (20.09.2018 tarih ve 30541 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/09/20180920M2.htm> (Erişim Tarihi: 13.01.2023).
- Tailby, R. (2001). *Organised crime and people smuggling/trafficking to Australia*. Australian Institute of Criminology, Trends and Issues in Crime and Criminal Justice, No. 208, Canberra: Australian Institute of Criminology. <http://cite.seerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.547.6690&rep=rep1&type=pdf> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).
- Tatlı, M. (2013). Sosyal sermayenin bireylerin istihdamı üzerine etkisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 87-114.
- TBBM İçişleri Komisyonu. (2012). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısı ile İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Avrupa Birliği Uyum Komisyonu ve İçişleri Komisyonu Raporları (Esas No: 1/610, 3 Mayıs 2012)*, 310. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss310.pdf> (Erişim Tarihi: 16.01.2023).
- TBMM (2018). *Göç ve Uyum Raporu. Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu*. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2018/04/resources_goc_ve_uyum_raporu.pdf (Erişim Tarihi: 18.01.2023).
- Teke Lloyd F. A. ve Türk U. (2021). Türkiye’de Sosyal Sermaye ve Göç. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 70-91.
- Tekeli, İ. (2002). *Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskân Sorunu*. İ. Tekeli Toplu Eserleri-3, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekelioğlu, M., Doğan, A. ve Çelebi, F. (2015). Türkiye’de göç politikalarının gelişimi ve mevcut durum. *Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu* içinde (Editörler K. Canatan, M. Birinci, İ. Çağlar, Y. Kryvenko, S. Öksüz), (İkinci Baskı). İstanbul Zaim Üniversitesi Yayınları No. 12.
- Thomson, M. (2003). *Images of Sangatte: Political representations of asylum seeking in France and the UK*. Sussex Centre for Migration Research Migration Working Paper No. 18, Sussex: Sussex Centre for Migration Research.
- Tilbe, F. (2019). İngiltere’den Türkiye’ye düzensiz göçmen dövizini gönderme davranışının nedenleri üzerine nitel bir inceleme. *Göç Dergisi*, 6(2), 173–190.
- TODAİ (2014). *İnsan Hakları Yıllığı*. Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Cilt 32. http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/5319a75333c022d_ek.pdf?dergi=Insan%20Haklari%20Yilligi (Erişim Tarihi: 03.05.2017).
- Toksöz, G., Erdoğan, S. ve Kaşka, S. (2012). *Irregular labour migration in Turkey and situation of migrant workers in the labour market*. Ankara: International Organisation for Migration.
- Toplu, R. (2014). *Göç Analiz Raporu*. İstanbul: Berdan Matbaacılık.
- Toruntay, M. A. ve Çakmak, F. (2016). *Göçmen kaçakçılığı ve mücadele daire başkanlığı kuruldu*. (05 Mayıs 2016), Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/gocmen-kacakciligi-ve-mucadele-dairesi-baskanligi-kuruldu/516935> (Erişim Tarihi:15.01.2023).
- Triandafyllidou, A. (2009). *Undocumented migration: Counting the uncountable*. Data and trends across Europe. European Commission. Project No. CIS8

- _044103, Brussels. https://cordis.europa.eu/docs/results/44/44103/126625701-6_en.pdf (Erişim Tarihi: 17.01.2023).
- Troshchenkov, S. (2011). *Influence of immigration on the unemployment rate: The case of Denmark* [Master's Thesis Umeå, Handelshögskolan vid Umeå universitet].
- TTB (2014). *Suriyeli Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri Raporu*. Türk Tabipleri Birliği Ankara. <https://www.ttb.org.tr/kutuphane/siginmacirpr.pdf> (Erişim Tarihi: 18.01.2023).
- TÜİK (2023). *Sabit Telefon, Cep Telefonu ve İnternet Abone Sayısı*. Türkiye İstatistik Kurumu, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1580 (Erişim Tarihi: 09.08.2023).
- Uehling, G. L. (2008). The international smuggling of children. *Anthropological Quarterly*, 81(4), 833-871.
- Uluslararası Af Örgütü (2009). *İki arada bir derede; Türkiye'de mültecilere korunma sağlanmıyor*. Uluslararası Af Örgütü Yayınları. <http://www.madde14.org/images/8/87/Uaoikiarada2009.pdf> (Erişim Tarihi: 08.01.2023).
- UNHCR (2008). *Refugee protection and durable solutions in the context of international migration. Policy Development and Evaluation Service*. United Nations High Commissioner for Refugees. (April, 2008), Report on the High Commissioner's Dialogue on Protection Challenges, Policy Development and Evaluation Service Report No. 2008/02, Geneva.
- UNHCR (2010). *Convention and protocol relating the status of refugees*. United Nations Commission on Human Rights, <http://www.unhcr.org/protect/PROTECTION/3b66c2aa10.pdf> (Erişim Tarihi: 08.01.2023).
- United Nations (2000). *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*. United Nations General Assembly (Resolution.No: 55/25, 15 November 2000). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-prevent-suppress-and-punish-trafficking-persons> (Erişim Tarihi: 03.01.2023).
- United Nations (2009). *Promotion and Protection of all Human Rights, Civil, Political, Economic, Social and Cultural Rights, Including the Right to Development*, Report of the special rapporteur on the human rights of migrants. United Nations General Assembly, Human Rights Council (A/HRC/11/7, 14 May 2009). https://reliefweb.int/attachments/9c5c334c-181c-39fd-9fb3-085e9a330a41/9A1ABD32AD7F453E492575CA00252ED7-Full_Report.pdf (Erişim.Tarihi: 17.01.2023).
- UNODC (2004). *United Nations Convention against Transnational Organized Crime and Protocol thereto*. United Nations Office on Drugs and Crime. https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/organised-crime/UNITED_NATIONS_CONVENTION_AGAINST_TRANSNATIONAL_ORGANIZED_CRIME_AND_THE_PROTOCOLS_THERE_TO.pdf (Erişim Tarihi:08.01.2023).
- UNODC (2006). *Toolkit to combat trafficking in persons, global programme against trafficking in human beings*. Vienna: United Nations publication. United Nations Office on Drugs and Crime. <https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/HT-toolkit-en.pdf> (Erişim.Tarihi: 05.01.2023).
- UNODC (2008). *An introduction to human trafficking: Vulnerability, impact and action*. United Nations Office on Drugs and Crime, Vienna, Michèle Clark,

- Judith Dixon, Mike Dottridge, Martin Fowke, Silke Albert, Riikka Puttonen, Troels Vester, Jonathan Eischen, Kerstin Uebel, Doris Buddenberg.
- UNODC (2009). *Transnational trafficking and the rule of law in West Africa: A threat assessment*. United Nations Office on Drugs and Crime UNODC Policy Analysis and Research Branch, Vienna.
- UNODC (2010a). *A short introduction to migrant smuggling. Issue paper drafted in the framework of UNODC's Global Programme against Smuggling of Migrants by Marika McAdam, UNODC, Anti-Human Trafficking and Migrant Smuggling Unit (AHTMSU), and Sebastian Baumeister, UNODC, Africa and the Middle East Unit (AMEU) under the supervision of Riikka Puttonen, United Nations Office on Drugs and Crime UNODC, AHTMSU*. https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Migrant-Smuggling/Issue-Papers/Issue_Paper_-_A_short_introduction_to_migrant_smuggling.pdf (Erişim Tarihi: 02.01.2023).
- UNODC (2010b). *Toolkit to combat smuggling of migrants: Tool 9 prevention of the smuggling of migrants*. Vienna: United Nations Office.
- UNODC (2011a). *Issue paper: Smuggling of migrants by sea*. United Nations Office on Drugs and Crime. NY: United Nations. <https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/migrant-smuggling/migrant-smuggling-issue-papers.html> (Erişim Tarihi: 06.01.2023).
- UNODC (2015). *Migrant smuggling in Asia: Current trends and related challenges, Knowledge Product*. United Nations Office on Drugs and Crime, No. 5, Bangkok: UNODC.
- UNTOC (2000). *United Nations Convention against Transnational Organized Crime homepage*. United Nations Treaty Collection. https://treaties.un.org/PAGES/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-12&chapter=18&clang=_en (Erişim Tarihi: 08.01.2023).
- UNTOC (2007). *Treaty series, treaties and international agreements registered or filed and recorded with the Secretariat of the United Nations*. United Nations Convention Against Transnational Organized Crime, volume. 2225 (39574). (Resolution No: 55/25, 15 November 2000). <https://treaties.un.org/doc/publication/UNTS/Volume%202225/v2225.pdf> Erişim Tarihi: 06.01.2023).
- UTSAM (2012). *Küresel Göç ve Fırsatçılar: Türkiye'de Yasa Dışı Göçmenler ve Göçmen Kaçakçıları*. Polis Akademisi Başkanlığı Uluslararası Terörizm ve Sınırşan Suçlar Araştırma Merkezi, UTSAM Rapor No: 18, Ankara.
- UTSAM (2013). *Global migration and criminal organizations: Illegal migration and criminal organizations: Illegal migrants and migrant smugglers in Turkey*. Uluslararası Terörizm ve Sınırşan Suçlar Araştırma Merkezi, Report Series: 26, Ankara: Polis Akademisi.
- Uygur, E. (2003). Kalkınma ortamı. *Ekonomik Yaklaşım*, 14(49), 44-58.
- Vacaflares, D. E. (2012). Remittances, monetary policy and partial sterilization. *Southern Economic Journal*, 79(2), 367-387.
- Van Liempt, G. (June, 2004). *Human trafficking in Europe: An economic perspective*. In Focus Programme on Promoting the Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work. Working Paper, No. 31, Geneva: International Labour Organization.
- Van Liempt, I. (August, 2007). *Inside perspective on the process of human smuggling*. International Migration. Integration and Social Cohesion Policy Brief, No. 3, Amsterdam: Amsterdam University Press.

- Van Liempt, I. ve Doornik, J. (2006). Migrant's agency in the smuggling process: The perspectives of smuggled migrants in the Netherlands. *International Migration*, 44(4), 165-190.
- Väyrynen, R. (2003). *Illegal immigration, human trafficking and organized crime*. World Institute for Economic Research, Discussion Paper No. 2003/72, Helsinki: UNU-WIDER.
- Webb, S. ve Burrows, J. (July, 2009). *Organised immigration crime: A post-conviction study*. Research Report No. 15, Home Office. London. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/116629/horr15-report.pdf (Erişim Tarihi: 03.01.2023).
- Weis, P. (2000). *The Refugee Convention, 1951, the travaux preparatoires analysed with a commentary*. United Nations Commission on Human Rights (UNCHR), <http://www.unhcr.org/4ca34be29.pdf> (Erişim Tarihi: 15.01.2023).
- White, H. (1980). A heteroskedasticity-consistent covariance matrix estimator and a direct Test for heteroskedasticity. *Econometrica*, 48(4), 817-838.
- Wigneswaran, N. (2009). *Judicial leadership in international human rights: Developments in the law of state responsibility in human rights*. Tokyo Foundation. https://www.sylff.org/wp-content/uploads/2009/03/sylff_p147-172.pdf (Erişim Tarihi: 05.01.2023).
- World Bank (2023). *Data*. <https://data.worldbank.org/> (Erişim Tarihi: 21.08.2023).
- Yakar, M. ve Sert Etman, F., (2017). Türkiye'de iller arası göçlerin Nodexl ile sosyal ağ analizi. *Göç Dergisi*, 4 (1), 82-109.
- Yavaş, A. A. (2005). *Vergi Dairesi Otomasyon Projesinin (VEDOP) Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı, Gelirler Genel Müdürlüğü Bilgi İşlem Merkezi. http://www.emo.org.tr/ekler/e5186bca8f75fca_ek.pdf (Erişim Tarihi: 13.01.2023).
- Yavuz, G. (2007). Washington uzlaşmasından Post_Washington uzlaşmasına: Kalkınma gündeminin biçimlenmesinde yeni kurumcu iktisat etkisi. *Ekonomik Yaklaşım*, 18(64), 23-44.
- Yeginsu, C. (2015). Promise of Europe lures Syrians and smugglers. *The New York Times*. (2015, 5 February). <https://www.nytimes.com/2015/02/06/world/europe/promise-of-europe-lures-syrian-refugees-and-smugglers-to-turkish-coast.html> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).
- Yen, E. (2013). *Illegal migration in China: Social perspectives on modern snakeheads*. Bachelor Essay, Lunds University, Faculty of Humanities and Theology: Center for Languages and Literature, Chinese Studies. <http://lu.p.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=4220220&fileId=4221817> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).
- Yenidünya, A. S. (2015). Göçmen kaçakçılığı suçları. *Adalet Dergisi*, 2015(51), 1-1.
- Yesak, A. (2014). *Human trafficking: The failure of states to eradicate slavery*. Celebrating Scholarship & Creativity Day, Paper, College of Saint Benedict/Saint John's University. http://digitalcommons.csbsju.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1012&context=elce_cscday (Erişim Tarihi: 07.01.2023).
- Yeşiltaş, M. (2015). *İç Savaşa Komşu Olmak, Türkiye'nin Suriye Sınır Güvenliği Siyaseti*. SETA Analiz, Sayı 136.
- Yıldız, H. (Ağustos, 2005). *Küreselleşmenin vergileme üzerine etkileri ve Türkiye açısından bir değerlendirme*. (Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yılmaz, G. (2001). Küreselleşme sürecinde devletlerin rolü. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti - İktisat Dergisi*, 2001(416), 28-39.

- Yousef, K. (2013). The vicious circle of irregular migration from Pakistan to Greece and back to Pakistan. Athens: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP). https://www.eliamap.gr/wp-content/uploads/2013/10/IRMA-Background-Report_PAKISTAN.pdf (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- Yurtcan, E. (2016). *Yargıtay Kararları Işığında Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti*. Ankara: Türkiye Barolar Birliğı Yayınları, No. 316.
- Zelinsky, W. (1971). The hypothesis of the mobility transition. *Geographical Review*, 61(2), 219-249.
- Zengin, A. (2001). Reel döviz kuru hareketleri ve dış ticaret fiyatları (Türkiye ekonomisi üzerine görgül bulgular). *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 27-41.
- Zhang, S. ve Ko-lin, C. (2004). *Characteristics of Chinese Human Smugglers*. Washington, D.C.: U.S. Department of Justice National Institute of Justice.
- Zhang, S. X. (2016). *The United States. In migrant smuggling data and research: a global review of the emerging evidence base* (Eds. Marie McAuliffe and Frank Laczko), 303-324. Geneva: International Organisation for Migration.
- Zhang, S. X. ve Chin, K. (2002). *The Social Organization of Chinese Human Smuggling: A Cross National Study*. Final Report to the United States Department of Justice, San Diego, CA: San Diego State University.

EKLER

Ek-1. Birim Kök Testleri

E-1.1. 1998-2021 Yılları Arasını Kapsayan Serilerin Birim Kök Testleri

Model oluşturmada serilerin durağanlık seviyeleri önem arz etmektedir. Modele dâhil edilecek zaman serilerinin tamamı birinci seviye entegre $I(1)$ iseler VAR modeli uygulanabilmektedir. Serilerden bir veya birkaçı düzeyde durağan iken diğerleri birinci sıra entegre olabilir. Bu durumda VAR modeli kurulamamaktadır. İncelemeye dâhil edilen değişkenlerin her biri birinci dereceden durağan iseler tercihen ARDL modeli de uygulanabilmektedir. Bu nedenle logaritmik forma dönüştürülen serilerin durağanlık durumlarının tespiti amacıyla serilere öncelikle *PP* ve *ADF birim kök testleri* uygulanmıştır (Gujarati, 2003: 802-820; Phillips ve Perron, 1988: 338-346). VAR modeli farklı düzeylerde durağan modellere uygulanamaz. $I(2)$, yani ikinci sıra entegre seriler ise hem VAR hem de ARDL modeli için uygun değildir. ARDL modelinde seriler $I(0)$ veya $I(1)$ olabilir (Kripfganz ve Schneider, 2018: 1).

Değişken	Genişletilmiş Dickey-Fuller Testi (ADF)				Phillips-Perron Testi (PP)			
	Sabitli Model	Eşik Değer (%)	Sabitli-Trendli Model	Eşik Değer (%)	Sabitli Model	Eşik Değer (%)	Sabitli-Trendli Model	Eşik Değer (%)
Değişken	<i>t</i> -istatistiği		<i>t</i> -istatistiği		<i>t</i> -istatistiği		<i>t</i> -istatistiği	
$\ln Cpt_{a.D.}$	-2.753* (0.08) (AIC-2)	-3.012	-1.192 (0.88) (AIC-2)	-3.644	-10.705*** (0.00) (NW-1)	-2.998	-3.125 (0.84) (NW-0)	-3.622
DUM_{14-21}	-0.652 (0.83) (AIC-0)	-2.998	-1.994 (0.57) (AIC-0)	-0.573	-0.652 (0.83) (NW-0)	-	-1.994 (0.57) (NW-0)	-3.622
ΔDUM_{14-21}	-4.690*** (0.00) (AIC-0)	-3.004	-4.642*** (0.00) (AIC-0)	-3.632	-4.690*** (0.00) (NW-1)	-	-4.642*** (0.00) (NW-1)	-3.632
DUM_{15-21}	-0.518 (0.87) (AIC-0)	-2.998	-1.752 (0.69) (AIC-0)	-3.622	-0.518 (0.87) (NW-0)	-	-1.752 (0.69) (NW-0)	-3.622
ΔDUM_{15-21}	-4.690*** (0.00) (AIC-0)	-3.004	-4.757*** (0.00) (AIC-0)	-3.632	-4.690*** (0.00) (NW-1)	-	-4.766*** (0.00) (NW-2)	-3.632
DUM_{16-21}	-0.450 (0.88) (AIC-0)	-2.998	-1.587 (0.76) (AIC-0)	-3.622	-0.450 (0.88) (NW-0)	-	-1.587 (0.76) (NW-0)	-3.622
ΔDUM_{16-21}	-4.690*** (0.00) (AIC-0)	-3.004	-4.838*** (0.00) (AIC-0)	-3.632	-4.690*** (0.00) (NW-1)	-	-4.858*** (0.00) (NW-2)	-3.632
$\ln GK$	-2.421 (0.14) (AIC-0)	-2.998	-3.694** (0.04) (AIC-0)	-3.622	-2.457 (0.13) (NW-1)	-	-3.707** (0.04) (NW-1)	-3.622

$\ln \ln t_{k.}$	-7.038*** (0.00) (AIC-0)	-2.998	-3.572* (0.05) (AIC-2)	-3.644	-7.728*** (0.00) (NW-2)	-	-7.373*** (0.00) (NW-2)	-3.622
$\ln \ln t_{k.D.}$	-1.792** (0.37) (SWZ-2)	-3.012	-5.163** (0.02) (SWZ-1)	-3.62	-6.933*** (0.00) (NW-2)	-	-9.342*** (0.00) (NW-2)	-3.622
$\ln M_2 V_A$	0.416 (0.41) (AIC-0)	-0.979	-2.508 (0.32) (AIC-1)	-3.632	0.416 (0.97) (NW-0)	-2.998	-1.764 (0.68) (NW-1)	-3.622
$\Delta \ln M_2 V_A$	-3.654** (0.01) (AIC-0)	-3.004	-3.728** (0.04) (AIC-0)	-3.632	-3.662** (0.01) (NW-1)	-	-3.731** (0.04) (NW-1)	-3.632
$\ln M_2 V_T$	-1.610 (0.46) (AIC-0)	-2.998	-1.900 (0.62) (AIC-0)	-3.622	-1.611 (0.46) (NW-2)	-	-1.900 (0.62) (NW-0)	-3.622
$\Delta \ln M_2 V_T$	-4.501*** (0.00) (AIC-0)	-3.004	-4.417** (0.01) (AIC-0)	-3.632	-4.508*** (0.00) (NW-2)	-	-4.417** (0.01) (NW-2)	-3.632
$\ln YDG_T$	-1.811 (0.36) (AIC-0)	-2.998	-2.071 (0.53) (AIC-0)	-3.622	-1.811 (0.36) (NW-0)	-	-2.071 (0.53) (NW-0)	-3.622
$\Delta \ln YDG_T$	-4.839*** (0.00) (AIC-0)	-3.004	-4.231** (0.01) (AIC-1)	-3.644	-4.905*** (0.00) (NW-2)	-	-4.734*** (0.00) (NW-2)	-3.632

Çizelge E.1.1. *ADF ve PP Birim Kök Testleri (1998-2021)*

Çizelge E.1.1’de Δ birinci farkları, parantez içindeki değerler sırasıyla *p-değeri* ile gecikme uzunluklarını belirtmektedir. Akaike gecikmelerini AIC, Schwarz gecikmelerini SWZ ve Newey West gecikmelerini NW kısaltmaları ifade etmektedir.

Serilerin yıllık olması nedeniyle *Genişletilmiş Dickey-Fuller Testi (ADF)* için öncelikle maksimum gecikme seviyesi 2 olmak üzere bireysel en uygun gecikme süreleri tespit edilmiştir. En uygun gecikme uzunluğunda en düşük değere sahip olan bilgi kriteri (Schwarz veya Akaike) *birim kök testlerinin* hesaplanmasında esas alınmıştır (StataCorp, 2013: 704; Lütkepohl, 2005: 145-152; Gujarati, 2003: 537). *Phillips-Perron testi (PP)* için Bartlett Kernel fonksiyonu ve bant genişliği için Newey-West (NW) yöntemi uygulanmıştır.

Çizelge E.1.1’e göre (*ADF*) ve *PP birim kök testi* sonuçları tutarlılık arz ettiğinden bunların haricinde ilave *birim kök testi* incelemeye dâhil edilmemiştir. Buna göre, $\ln Cpt_a$, $\ln Cpt_{a.D.}$, $\ln GK$, $\ln \ln t_{k.}$ ve $\ln \ln t_{k.D.}$ değişkenlerinin düzeyde durağan yani $I(0)$, DUM_{14-21} , DUM_{15-21} , DUM_{16-21} , $\ln M_2 V_T$ ve $\ln YDG_T$ değişkenlerinin birinci sıra entegre yani $I(1)$ oldukları gözlemlenmektedir.

E-1.2. 1998-2022 Yılları Arasını Kapsayan Serilerin Birim Kök Testleri

	<i>Genişletilmiş Dickey-Fuller Testi (ADF)</i>				<i>Phillips-Perron Testi (PP)</i>			
	Sabitli Model	Eşik Değer (%5)	Sabitli-Trendli Model	Eşik Değer (%5)	Sabitli Model	Eşik Değer (%5)	Sabitli-Trendli Model	Eşik Değer (%5)
Değişken	<i>t-istatistiği</i>		<i>t-istatistiği</i>		<i>t-istatistiği</i>		<i>t-istatistiği</i>	
$\ln Mtc.$	-0.590 (0.85) (AIC-1)	-2.998	-2.192 (0.55) (AIC-1)	-2.035	-0.3875 (0.89) (NW-2)	-2.991	-1.825 (0.66) (NW-2)	-3.612
$\Delta \ln Mtc.$	-3.319** (0.02) (AIC-0)	-2.998	-3.226 (0.10) (AIC-0)	-3.622	-3.319** (0.02) (NW-0)	-2.998	-3.226 (0.10) (NW-0)	-3.622
$\ln YDG_T$	-1.493 (0.51) (AIC-0)	-2.991	-2.036 (0.55) (AIC-0)	-3.612	-3.737 (0.54) (NW-2)	-2.991	-3.612 (0.54) (NW-2)	-3.612
$\Delta \ln YDG_T$	-4.856*** (0.00) (AIC-1)	-3.004	-4.784*** (0.00) (AIC-1)	-3.632	-4.791*** (0.00) (NW-2)	-2.998	-4.678*** (0.00) (NW-2)	-3.622
$\ln GK$	-2.349 0.16 (AIC-0)	-2.991	-3.745** (0.03) (AIC-0)	-3.612	-2.372 (0.15) (AIC-1)	-2.991	-3.752 (0.03) (AIC-1)	-3.612

Çizelge E.1.2. ADF ve PP Birim Kök Testleri (1998-2022)

Çizelge E.1.2’de Δ birinci farkları, parantez içindeki değerler sırasıyla *p-değeri* ile gecikme uzunluklarını belirtmektedir. Akaike gecikmelerini AIC ve Newey West gecikmelerini NW kısaltmaları ifade etmektedir.

Serilerin yıllık olması nedeniyle *Genişletilmiş Dickey-Fuller Testi (ADF)* için öncelikle maksimum gecikme seviyesi 2 olmak üzere bireysel en uygun gecikme süreleri tespit edilmiştir. En uygun gecikme uzunluğunda en düşük değere sahip olan bilgi kriteri (Schwarz veya Akaike) *birim kök testlerinin* hesaplanmasında esas alınmıştır. *Phillips-Perron testi (PP)* için Bartlett Kernel fonksiyonu ve bant genişliği için Newey-West (NW) yöntemi kullanılmıştır.

Çizelge E.1.2’ye göre ADF ve PP birim kök testi sonuçları tutarlılık arz ettiğinden bunların haricinde ilave *birim kök testleri* incelemelere dâhil edilmemiştir. Buna göre $\ln GK$ serisinin düzeyde durağan $I(0)$, $\Delta \ln Mtc.$ ve $\ln YDG_T$ değişkenlerinin birinci sıra entegre $I(1)$ oldukları gözlemlenmektedir.

E-1.3. 1995-2022 Yılları Arasını Kapsayan Serilerin Birim Kök Testleri

	Geniştirilmiş Dickey-Fuller Testi (ADF)				Phillips-Perron Testi (PP)			
	Sabitli Model	Eşik Değer (%)	Sabitli-Trendli Model	Eşik Değer (%)	Sabitli Model	Eşik Değer (%)	Sabitli-Trendli Model	Eşik Değer (%)
Değişken	<i>t</i> -istatistiği		<i>t</i> -istatistiği		<i>t</i> -istatistiği		<i>t</i> -istatistiği	
DUM_{02-22}	-1.756 (0.39) (AIC-0)	-2.976	-1.589 (0.77) (AIC-0)	-3.587	1.752 (0.39) (NW-1)	-2.976	-1.589 (0.77) (NW-0)	-3.587
ΔDUM_{02-22}	-5.099*** (0.00) (AIC-0)	-2.981	-5.207*** (0.00) (AIC-0)	-3.595	-5.099*** (0.00) (AIC-1)	-2.981	-5.222*** (0.00)	-3.595
DUM_{15-22}	0.584 (0.85) (AIC-0)	-2.976	-1.883 (0.63) (AIC-0)	-3.587	-0.584 (0.85) (NW-0)	-2.976	-3.587 (0.63) (NW-0)	-3.587
ΔDUM_{15-22}	-5.099*** (0.00) (AIC-0)	-2.981	-5.108*** (0.00) (AIC-0)	-3.595	-5.099*** (0.00) (NW-1)	-2.981	-5.108*** (0.00) (NW-1)	-3.595
$\ln \dot{I}sz.$	-1.187 (0.66) (AIC-0)	-2.976	-3.251* (0.09) (AIC-1)	-3.595	-1.116 (0.69) (NW-2)	-2.976	-3.107 (0.12) (NW-2)	-3.587
$\Delta \ln \dot{I}sz.$	I(0)				-5.329 (0.00) (NW-2)	-2.981	-5.259 (0.00) (NW-2)	-3.595
$\ln Mtc.$	-0.438 (0.88) (AIC-1)	-2.981	-2.460 (0.34) (AIC-1)	-3.595	-0.110 (0.93) (NW-2)	-2.976	-2.409 (0.36) (NW-2)	-3.587
$\Delta \ln Mtc.$	-3.435** (0.01) (AIC-0)	-2.981	-3.414** (0.07) (AIC-0)	-3.595	-3.435** (0.01) (NW-0)	-2.981	-3.414* (0.00) (NW-0)	-3.595
$\ln R. GSYH_{sn}$	0.904 (0.99) (AIC-0)	-2.976	-2.285 (0.42) (AIC-1)	-3.595	-0.864 (0.99) (NW-2)	-2.976	-1.827 (0.66) (NW-2)	-3.587
$\Delta \ln R. GSYH_{sn}$	-4.037*** (0.00) (AIC-0)	-2.981	-4.295** (0.01) (AIC-0)	-3.595	-4.005*** (0.00) (NW-2)	-2.981	-4.251** (0.01) (NW-2)	-3.595
$\ln R. GSYH_{tar}$	-0.729 (0.82) (AIC-0)	-2.976	-2.015 (0.56) (AIC-0)	-3.587	-0.754 (0.81) (NW-2)	-2.976	-2.015 (0.56) (NW-0)	-3.587
$\Delta \ln R. GSYH_{tar}$	-5.496*** (0.00) (AIC-0)	-2.981	-6.224*** (0.00) (AIC-0)	-3.595	-5.496*** (0.00) (NW-2)	-2.981	-6.226*** (0.00) (NW-1)	-3.595

Çizelge E.1.3. ADF ve PP Birim Kök Testleri (1995-2022)

Çizelge E.1.3'te Δ birinci farkları, parantez içindeki değerler sırasıyla *p*-değeri ile gecikme uzunluklarını belirtmektedir. Akaike gecikmelerini AIC ve Newey West gecikmelerini NW kısaltmaları ifade etmektedir.

Serilerin yıllık olması nedeniyle Geniştirilmiş Dickey-Fuller Testi (ADF) için öncelikle maksimum gecikme seviyesi 2 olmak üzere bireysel en uygun gecikme süreleri tespit edilmiştir. En uygun gecikme uzunluğunda en düşük değere sahip olan bilgi kriteri (Schwarz veya Akaike) birim kök testlerinin hesaplanmasında esas

alınmıştır. *Phillips-Perron testi (PP)* için Bartlett Kernel fonksiyonu ve bant genişliği için Newey-West (NW) yöntemi kullanılmıştır.

lnİsz. serisi için *ADF* ve *PP* testlerinin tutarlı sonuçlar vermediği anlaşıldığından *KPSS birim kök testi* uygulandı (Kwiatkowski vd., 1992: 159-178).

KPSS testinde H_0 ve H_1 hipotezleri

$$H_0 : \sigma_\mu^2 = 0 \quad (4.8)$$

$$H_1 : \sigma_\mu^2 > 0 \quad (4.9)$$

şeklinde oluşturulmaktadır.

	Sabitli Model Eşik Değerler: 0,463 (%5)	Sabitli ve Trendli Model Eşik Değer: 0,146 (%5)
Gecikme	Test İstatistiği	Test İstatistiği
0	2.15	0.12
1	1.27	0.089
2	0.91	0.084

Çizelge E.1.4. *KPSS Birim Kök Testi (İsz.)*

Sabitli model göz önünde bulundurulduğunda iki gecikme için *test istatistiği* eşik değerden yüksek olduğundan H_0 hipotezi reddedilmiştir. Sabitli ve trendli model için 1, 2 ve 3. gecikmelerde *test istatistiği* eşik değerden küçük olduğundan serinin durağan olduğunu ifade eden H_0 hipotezi %95 güven aralığında kabul edilmektedir. *KPSS* testinin sonuçları *ADF* testinin sonuçlarıyla uyumlu çıkmıştır. Çoğunluk *birim kök* testleri serinin düzeyde durağan olduğunu göstermektedir.

Çizelge E.1.3 ve E.1.4 birlikte değerlendirildiğinde *lnİsz.* serisinin düzeyde durağan, DUM_{02-22} , DUM_{15-22} , $lnMtc.$, $lnR.GSYH_{sn}$ ve $lnR.GSYH_{tar}$ serilerinin birinci sıra entegre $I(1)$ olduğu anlaşılmaktadır.

Ek-2. Ekonometrik Modeller

Pesaran, Shin ve Smith eşbütünleşme ilişkisi için, analizde kullanılan değişkenlerin $I(0)$ veya $I(1)$ olmaları durumunda da güvenilir sonuçlar veren ARDL modelini önermişlerdir. ARDL modeli kısıtsız hata düzeltme modeline dayandığından küçük örneklerde daha iyi sonuçlar vermekte ve daha iyi istatistiksel nitelikler sergilemektedir Pesaran vd. (2001). Ekonometrik modeller ARDL modeli çerçevesinde ele alınmıştır. Modellerin tamamında bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir.

E-2.1. Model 1

■ (GK -YDG_T-Mtc.)

(1998-2022)

Bu bölümde göçmen kaçakçısı sayısı (GK) bağımlı değişken olmak üzere yasa dışı göçmen sayısı (YDG_T) ve geçici ve uluslararası koruma kapsamındaki yabancı (kısaca mülteci olarak ifade edilecektir) sayısındaki (Mtc.) yıllık değişimlerin bağımlı değişken üzerinde ne şekilde etkide bulunacağını araştırmak üzere oluşturulmuştur. YDG_T ve Mtc. bağımsız değişkenlerinin göçmen kaçakçısı sayısını etkilediği tespit edilmiştir. Yasa dışı göçmen sayısına ilişkin 1998-2005 yılları arasını kapsayan veriler İçduygu'nun hazırlamış olduğu bir çalışmadan çıkarılmıştır (İçduygu vd., 2014: 182). 2005-2022 yılları arasını kapsayan veriler Göç İdaresi Başkanlığı'ndan elde edilmiştir (GİB, 2023a). Göçmen kaçakçısı sayısına ilişkin 1998-2010 yılları arası veriler Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Başkanlığı'nın resmi web sitesindeki yıllık raporlardan derlenmiştir (Kom. Pol, 2017; TBMM İçişleri Komisyonu, 2012). 2010-2022 yılları arasındaki verilere Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün resmi web sitesinden erişilmiştir (GİB, 2023a). Türkiye'nin mültecilere yönelik mevzuatının mülteci statüsünün edinilmesini zorlaştırdığı bu durumun da zaman zaman düzensiz göçlere neden olduğu konusu gerek yurt içi gerekse uluslararası yazında üzerinde durulan bir konudur. Bu nedenle YDG_T ile birlikte Mtc. de modele dâhil edilmiştir.

Öncelikle seriler arasında çoklu doğrusal bağıntı sorununun bulunup bulunmadığı araştırıldı.

Değişken	VIF	1/VIF-
<i>lnMtc.</i>	1.95	0.51
<i>lnYDG_T</i>	1.95	0.51
Ortalama VIF	1.95	

Çizelge E.2.1. Model 1, Tahmin Öncesi VIF Değerleri

Seriler arasında çoklu doğrusal bağıntı sorunu bulunmamaktadır. ARDL modelindeki değişkenlerin bireysel gecikme uzunluklarının belirlenmesi için kullanılacak maksimum gecikme uzunluğunun belirlenmesinde en uygun gecikme uzunluğunun yanı sıra değişkenler arasında oluşabilecek olası çoklu doğrusal bağıntı durumu da göz önünde bulunduruldu. Serilerin yıllık olması nedeniyle en uygun gecikme uzunluğunun tespitinde maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir.

Gecikme	LL	LR	df	p	FPE	AIC	HQIC	SBIC
0	-78.28				0.235	7.06	7.10	7.21
1	-26.1	104.18	9	0.000	0.005	3.32	3.47	3.91
2	-15.09	22.20	9	0.008	0.004*	3.13*	3.39*	4.17

Çizelge E.2.2. Model 1, En Uygun Gecikme Uzunluğu

Serilerin birlikte en uygun gecikme uzunluğunun 2 olduğu görülmektedir. ARDL modelinin gecikme matrisinin belirlenmesinde ikinci gecikmede en düşük değere sahip olan Akaike bilgi kriterinden yararlanılmıştır.

Serilerin bireysel gecikme uzunlukları, ortak gecikme uzunlukları, varyans enflasyon faktörü, gözlem sayıları ve yıllık veriler oldukları göz önünde bulundurularak maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak belirlendi. ARDL gecikme matrisinin oluşturulmasında Akaike bilgi kriterinden yararlanıldı. Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunup bulunmadığının tespiti için sabitli ve trendsiz (*Case 3: $\alpha_{01} \neq 0$ ve @trend = 0*) kısıtlanmamış hata düzeltme modeli,

$$\begin{aligned}
(\Delta \ln GK)_t = & \alpha_{01} + b_{11}(\ln GK)_{t-1} + b_{21}(\ln YDG_T)_{t-1} + b_{31}(\ln Mtc.)_{t-1} + \sum_{j=1}^p a_{1j}(\Delta \ln GK)_{t-j} \\
& + \sum_{j=0}^{q1} a_{2j}(\Delta \ln YDG_T)_{t-j} + \sum_{j=0}^{q2} a_{3j}(\Delta \ln Mtc.)_{t-j} + e_{1t}
\end{aligned} \quad (2.1)$$

olarak tahmin edildi.

H_0 ve H_1 hipotezleri,

$H_0: b_{11} = b_{21} = b_{31} = 0$ (Eşbütünleşme yoktur)

$H_1: b_{11} \neq b_{21} \neq b_{31} \neq 0$ (Eşbütünleşme vardır)

şeklinde oluşturulmaktadır.

Pesaran, Shin ve Smith ARDL sınır testi tahmininden F istatistik değeri 12.878 olarak belirlenmiştir. F -istatistik değerlerinden değişkenler arasında %1 anlam düzeyinde eşbütünleşme ilişkisi bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Model	K	M	F istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
				%1	5.15	6.36
ARDL(1,2,0)	2	1	12.878***	%5	3.79	4.85
				%10	3.17	4.14

Çizelge E.2.3. Model 1, F -istatistiği ve Eşik Değerler

Benzer şekilde Kripfganz ve Schneider'in belirledikleri eşik değerlere göre seriler arasında %99 güven aralığında eşbütünleşme ilişkisi bulunmaktadır.

Model	K	M	F istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
				%1	6.95	8.90
ARDL(1,2,0)	2	1	12.878***	%5	4.49	5.91
				%10	3.54	4.74
p -değerleri					0.00	0.00

Çizelge E.2.4. Model 1, Alternatif F –istatistiği ve Eşik Değerler

Akaike bilgi kriterinden yararlanılarak oluşturulan sabitli ve trendli (*Case:3*) ARDL (1,2,0) modeli uzun dönem ilişkiler üzerinden

$$(\Delta \ln GK)_t = \alpha_{01} + \sum_{j=1}^1 a_{1j} (\Delta \ln GK)_{t-j} + \sum_{j=0}^2 a_{2j} (\Delta \ln YDG)_{t-j} + \sum_{j=0}^0 a_{3j} (\Delta \ln Mtc.)_{t-j} + e_{1t} \quad (2.2)$$

olarak tahmin edildi.

ARDL (1,2,0) modelinin tahmininden elde edilen sonuçlar Çizelge E.2.5'te gösterilmektedir.

Hata Düzeltme Terimi ve Uzun Dönem Katsayıları				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık
λECT_{t-1}				
$\ln GK$	-0.71***	0.11	-6.03	0.00
$\ln YDG_T$	0.69***	0.13	5.30	0.00
$\ln Mtc.$	0.12***	0.02	4.80	0.00
Kısa Dönem Katsayıları				
$\Delta \ln YDG_T$	0.09	0.14	0.70	0.49
$\Delta \ln YDG_T(-1)$	-0.27**	0.10	-2.69	0.01
Sabit	-1.16	0.93	-1.24	0.23
Tanımsal Testler				
R^2	0.85		X_{DA}^2	0.04(0.83)
Ayarlı R^2	0.80		X_{BG}^2	1.27(0.52)
F-istatistiği(Olasılık)	68.99(0.00)		X_{BP}^2	0.21(0.64)
DW	2.033		X_W^2	22.46(0.31)
Durbin-h	-0.24(0.49)		X_{JB}^2	1.70(0.42)
Ortalama VIF (Tahmin Sonrası)	4.21		X_R^2	1.99(0.17)

λECT_{t-1} Hata düzeltme terimini, parantez içleri olasılık değerlerini ve *, **, *** ise sırasıyla %1, %5, %10 önem seviyelerini ifade etmektedir.

Çizelge E.2.5. Model 1, ARDL Kısa ve Uzun Dönem Katsayıları

Çizelge E.2.5'in uzun dönem katsayıları incelendiğinde $\ln YDG_T$ ve $\ln Mtc.$ 'deki %1 artışın uzun dönemde %95 güven aralığında bağımlı değişken üzerinde sırasıyla %0,69 ve 0,12 artışa neden olacağı gözlemlenmektedir. $\ln YDG_T$ ve $\ln Mtc.$ değişkenleri bağımlı değişkenle pozitif eşbütünleşiktir.

Modelin hata düzeltme teriminin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum hata düzeltme modelinin çalıştığına ve anlamlı olduğuna işaret etmektedir. Bir başka deyişle kısa dönemde meydana gelen bir sapma uzun dönemde dengeye yaklaşmaktadır. Hata düzeltme modelinin katsayısının -0.71 olması, meydana gelen bir sapmanın % 71'inin bir sonraki dönemde dengeye geleceğini göstermektedir.

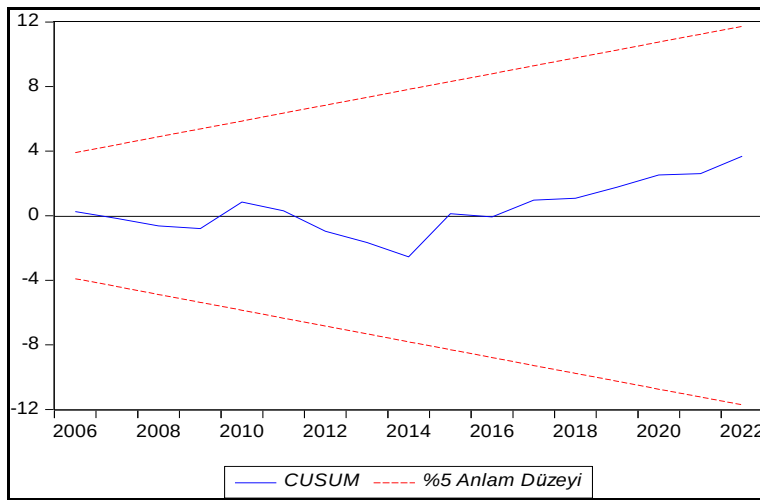
Birinci gecikme esas alınarak nedensellik durumu incelenmiştir. Çizelge E.2.6'da değişkenler arasındaki *Granger nedensellik testi* sonuçları gösterilmektedir.

Gözlem Sayısı: 24	<i>F-istatistiği</i>	<i>Olasılık Değeri</i>
$\ln Mtc. \Rightarrow \ln GK$	11.60***	0.00
$\ln GK \Rightarrow \ln Mtc.$	0.09	0.75
$\ln YDG_T \Rightarrow \ln GK$	0.25	0.61
$\ln GK \Rightarrow \ln YDG_T$	0.08	0.77
$\ln YDG_T \Rightarrow \ln Mtc.$	4.22**	0.05
$\ln Mtc. \Rightarrow \ln YDG_T$	5.87**	0.02

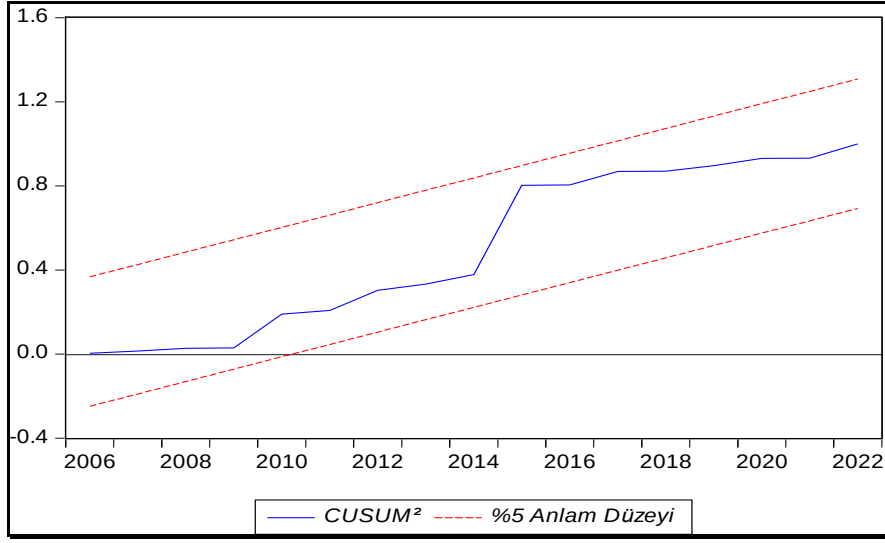
Çizelge E.2.6. Model 1, *Pairwise Granger Nedensellik Testleri*

Çizelge E.2.6'dan $\ln Mtc.$ 'nin %99 güven aralığında $\ln GK$ 'nin Granger nedeni olduğu, $\ln Mtc.$ 'nin %95 güven aralığında $\ln YDG_T$ 'nin Granger nedeni olduğu gözlemlenmektedir. Bu hâliyle *Granger nedensellik testi* sonuçlarıyla ARDL (1,2,0) modelinden elde edilen sonuçların uyuştugu söylenebilir. $\ln Mtc.$ 'nin artışının daha çok $\ln GK$ 'ye uygun ortam hazırlayarak $\ln YDG_T$ 'yi artırdığı değerlendirilmektedir. Yine uzun dönemde $\ln YDG_T$ 'deki artışların daha fazla sayıda göçmen kaçakçısını bu alanda faaliyette bulunmaya yönelttiği ifade edilebilir.

Model 1 göçmen kaçakçısı sayısı (GK) bağımlı değişken olmak üzere yasa dışı göçmen sayısı (YDG_T) ve geçici ve uluslararası koruma kapsamındaki yabancı (kısaca mülteci olarak ifade edilecektir) sayısındaki ($Mtc.$) yıllık değişimlerin bağımlı değişken üzerinde ne şekilde etkide bulunacağını araştırmak üzere oluşturulmuştur. YDG_T ve $Mtc.$ bağımsız değişkenlerinin göçmen kaçakçısı sayısını etkilediği tespit edilmiştir.

Şekil E.2.1. Model 1, *CUSUM Testi*

Şekil E.2.2. Model 1, $CUSUM^2$ Testi

E-2.2. Model 2

■ (İsz.-YDG_T)

(1995-2022)

Gerek yurt içi gerekse uluslararası yazında yasa dışı göçün işgücü piyasalarına etkileri sıklıkla dile getirilmektedir. Dolayısıyla bu bölümde Türkiye'nin işgücü piyasalarına yasa dışı göçün ne şekilde etki ettiğini belirlemek amacıyla yıllara göre işsiz sayıları bağımsız, yasa dışı göçmen sayısı bağımlı değişken olmak üzere Çizelge E.2.11'de gösterilen ARDL (1, 1) modeli oluşturulmuştur. Çalışmada yararlanılan yasa dışı göçmen sayısına ilişkin 1998-2005 yılları arasını kapsayan veriler İçduygu'nun hazırlamış olduğu bir çalışmadan çıkarılmıştır (İçduygu vd., 2014: 182). 2005-2022 yılları arasını kapsayan veriler Göç İdaresi Başkanlığı'ndan elde edilmiştir (GİB, 2023a). Türkiye'de yıllık işsiz sayısı TÜİK'ten sağlanmıştır (TÜİK, 2023). Öncelikle kukla değişkenler oluşturularak seriler arasındaki varyans enflasyon faktörü araştırıldı.

Değişken	VIF	1/VIF-
<i>lnİsz.</i>	1.95	0.51
<i>lnYDG_T</i>	1.95	0.51
Ortalama VIF	1.95	

Çizelge E.2.7. Model 2, Tahmin Öncesi VIF Değerleri

VIF değerlerinin normal sınırlar içerisinde bulunduğu gözlemlenmiştir.

ARDL modelindeki değişkenlerin bireysel gecikme uzunluklarının belirlenmesi için kullanılacak maksimum gecikme uzunluğunun belirlenmesinde en uygun gecikme uzunluğunun yanı sıra varyans enflasyon faktörü de göz önünde bulunduruldu. Serilerin yıllık olması nedeniyle en uygun gecikme uzunluğunun hesaplanmasında maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir.

Gecikme	LL	LR	df	p	FPE	AIC	HQIC	SBIC
0	-27.04				0.032	2.23	2.26	2.33
1	7.82	69.7	4	0.000	0.002*	-0.14*	-0.05*	0.149*
2	9.60	3.56	4	0.469	0.003	0.03	0.16	0.514

Çizelge E.2.8. Model 2, En Uygun Gecikme Uzunluğu

Serilerin birlikte en uygun gecikme uzunlukları ve bireysel gecikme uzunlukları 1 olarak hesaplanmıştır. ARDL modelinin gecikme matrisinin belirlenmesinde birinci gecikmede en düşük değere sahip olan Akaike bilgi kriterinden yararlanılmıştır. Model bireysel gecikme uzunlukları da 1 olduğundan maksimum gecikme uzunluğu 1 olarak belirlenmiştir.

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunup bulunmadığının tespiti için sabitli ve trendsiz (*Case 3*: $\alpha_{01} \neq 0$ ve $@trend = 0$) kısıtlanmamış hata düzeltme modeli,

$$(\Delta \ln \text{İsz.})_t = \alpha_{01} + b_{11}(\ln \text{İsz})_{t-1} + b_{21}(\ln YDG_T)_{t-1} + \sum_{j=1}^p a_{1j} (\Delta \ln \text{İsz})_{t-j} + \sum_{j=0}^q a_{2j} (\Delta \ln YDG_T)_{t-j} + e_{1t} \quad (2.3)$$

olarak tahmin edildi.

H_0 ve H_1 hipotezleri,

$H_0: b_{11} = b_{21} = 0$ (Eşbütünleşme yoktur)

$H_1: b_{11} \neq b_{21} \neq 0$ (Eşbütünleşme vardır)

şeklinde oluşturulmaktadır.

Pesaran, Shin ve Smith ARDL sınır testi tahmininden F istatistik değeri 5.358 olarak belirlenmiştir. F -istatistik değerlerinden değişkenler arasında %10 anlam düzeyinde eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Model	K	M	F istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
				%1	6.84	7.84
ARDL(1,1)	1	1	5.358*	%5	4.94	5.73
				%10	4.04	4.78

Çizelge E.2.9. Model 2, F -istatistiği ve Eşik Değerler

Benzer şekilde Kripfganz ve Schneider'in belirledikleri eşik değerlere göre seriler arasında %90 güven aralığında eşbütünleşme ilişkisi bulunmaktadır.

Model	K	M	F istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
ARDL(1,1)	1	1	5.358*	%1	8.23	9.54
				%5	5.44	6.44
				%10	4.30	5.17
<i>p-değerleri</i>					0.05	0.09

Çizelge E.2.10. Model 2, Alternatif *F* –istatistiği ve Eşik Değerler

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunduğundan Akaike bilgi kriterinden yararlanılarak oluşturulan sabitli ve trendsiz (*Case 3*) ARDL (1,1) modeli uzun dönem ilişkiler üzerinden

$$(\Delta \ln \text{İsz.})_t = \alpha_{01} + \sum_{j=1}^1 a_{1j} (\Delta \ln \text{İsz.})_{t-j} + \sum_{j=0}^1 a_{2j} (\Delta \ln YDG_T)_{t-j} + \lambda ECT_{t-1} + e_{1t} \quad (2.4)$$

olarak tahmin edildi. ARDL (1,1) modelinden elde edilen sonuçlar Çizelge E.2.11’de gösterilmektedir.

Uzun Dönem Katsayıları				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık
λECT_{t-1}				
$\ln \text{İsz}$	-0.28***	0.09	-3.07	0.00
$\ln YDG_T$	0.37***	0.10	3.65	0.00
Kısa Dönem Katsayıları				
$\Delta \ln YDG_T$	-0.11**	0.05	-2.14	0.04
Sabit	3.05**	1.14	2.67	0.01
Tanımsal Testler				
R^2	0.32		X^2_{DA}	0.34(0.55)
Ayarlı R^2	0.24		X^2_{BG}	0.52(0.76)
<i>F</i> -istatistiği(Olasılık)	61.74(0.000)		X^2_{BP}	0.05(0.82)
<i>DW</i>	2.162		X^2_W	16.06(0.05)
<i>Durbin-h</i>	-0.14(0.56)		X^2_{JB}	3.38(0.18)
Ortalama VIF (Tahmin Sonrası)	3.10		X^2_R	2.86(0.10)

λECT_{t-1} Hata düzeltme terimini, parantez içleri olasılık değerlerini ve *, **, *** ise sırasıyla %1, %5, %10 önem seviyelerini ifade etmektedir.

Çizelge E.2.11. Model 2, ARDL Kısa ve Uzun Dönem Katsayıları

$lnYDG_T$ değişkeninin bağımlı değişken üzerinde uzun dönem etkilerinin bulunduğu gözlemlenmektedir. Çizelge E.2.11'in uzun dönem katsayıları incelendiğinde $lnYDG_T$ değişkeninin uzun dönemde bağımlı değişken ile pozitif eşbütünleşik olduğu, bu ilişkinin %99 güven aralığında anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre, $lnYDG_T$ değişkeninde %1 artış uzun dönemde $lnİsz.$ değişkeninde %0.37 artışa neden olmaktadır.

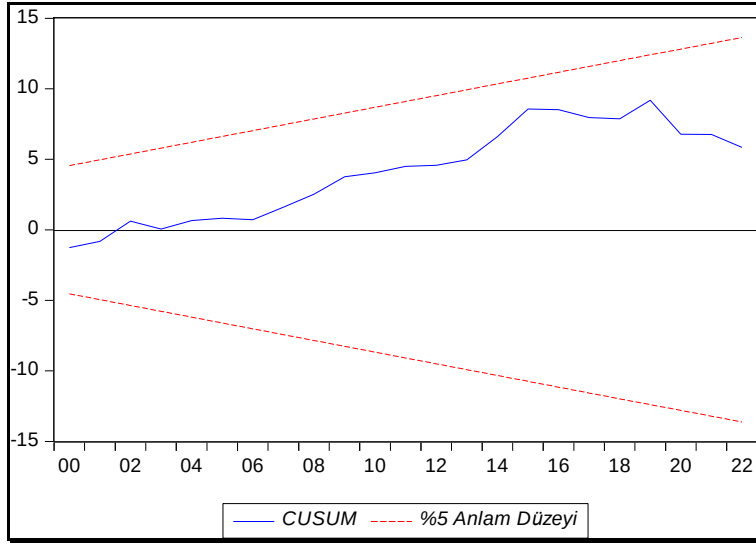
Modelin hata düzeltme teriminin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum hata düzeltme modelinin çalıştığına ve modelin anlamlı olduğuna işaret etmektedir. Bir başka deyişle kısa dönemde meydana gelen bir sapma uzun dönemde tekrardan dengeye yaklaşmaktadır. Hata düzeltme teriminin -0.28 olması meydana gelen bir sapmanın %28'inin bir sonraki dönemde tekrar dengeye geleceğini göstermektedir.

Birinci gecikme esas alınarak nedensellik durumu incelenmiştir. Çizelge E.2.12'de değişkenler arasındaki grup *Granger nedensellik testi* sonuçları gösterilmektedir.

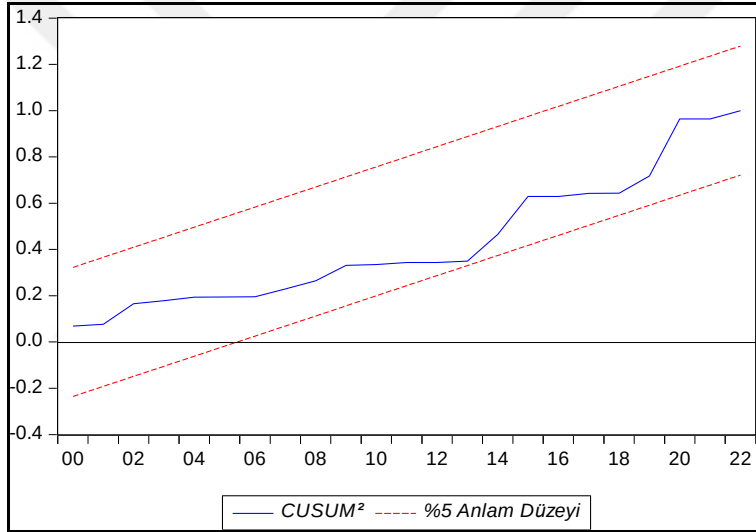
Gözlem Sayısı: 27	F-İstatistiği	Olasılık Değeri
$lnYDG_T \Rightarrow lnİsz.$	9.83***	0.00
$lnİsz. \Rightarrow lnYDG_T$	0.11	0.73

Çizelge E.2.12. Model 2, *Pairwise Granger Nedensellik Testleri*

Çizelge E.2.12'de $lnYDG_T$ 'den $lnİsz.$ 'ye doğru bir nedensellik ilişkisi gözlemlenmektedir. $lnYDG_T$ 'nin, $lnİsz.$ 'nin Granger nedeni olmadığını ifade eden H_0 hipotezi %99 güven aralığında reddedilmektedir. $lnİsz.$ 'nin, $lnYDG_T$ 'nin Granger nedeni olmadığını ifade eden H_0 hipotezi ise reddedilememektedir. Dolayısıyla yasa dışı göç işsizliğin nedeniyken işsizliğin yasa dışı göçün nedeni olmadığı sonucuna varılmıştır.

Şekil E.2.3. Model 2, *CUSUM* Testi

Şekil E.2.4. Model 2, *CUSUM*² Testi

E-2.3. Model 3

$$\blacksquare \text{ İsz. } -YDG_T - Mtc. - DUM_{02-22} \\ (1995-2022)$$

Gerek yurt içi gerekse uluslararası yazında yasa dışı göçün işgücü piyasalarına etkileri sıklıkla dile getirilmektedir. Bunun yanı sıra geçici ve uluslararası koruma kapsamındaki yabancıların da Türkiye'nin işgücü piyasalarına etkileri yadsınamaz. Dolayısıyla bu bölümde Türkiye'nin işgücü piyasalarına yasa dışı göçün "geçici" ve "uluslararası koruma" kapsamındaki yabancı (kısaca mülteci olarak ifade edilecektir) akımıyla birlikte ne şekilde etki ettiğini belirlemek amacıyla yıllara göre işsiz sayısı bağımlı, mülteci ve yasa dışı göçmen sayısı bağımsız değişkenler olmak üzere aşağıdaki ARDL modeli oluşturulmuştur. Çalışmada yararlanılan yasa dışı göçmen sayısına ilişkin 1995-2005 yılları arasını kapsayan veriler İçduygu'nun hazırlamış olduğu bir çalışmadan çıkarılmıştır (İçduygu vd., 2014: 182). 2005-2022 yılları arasını kapsayan veriler Göç İdaresi Başkanlığı'ndan elde edilmiştir (GİB, 2023). Türkiye'de yıllık işsiz sayısı TÜİK'ten sağlanmıştır (TÜİK, 2023). Mülteci sayısına ilişkin veriler Dünya Bankası resmi web sitesinden sağlanmıştır (World Bank, 2023). Bu amaçlarla kurulan ilk ARDL modelinin *CUSUM* testlerinden modelin yapısal kırılmaya maruz kaldığı gözlemlendiğinden yapısal kırılmanın etkisinin modele dâhil edilmesi amacıyla DUM_{02-22} kukla değişkeni tanımlanmıştır.

Bundan önce, seriler arasındaki yapısal değişikliklerin ispatlanması ve kırılma tarihlerinin tahmin edilmesi amacıyla *Bai-Perron çoklu yapısal kırılma testleri* uygulanmıştır. İlgili teste ilişkin açıklamalara EK-6'da yer verilmektedir.

BP kırılma testleri çerçevesinde Bai ve Perron tarafından önerildiği şekliyle öncelikle kırılmanın var olup olmadığı hakkında bilgi vermesi açısından *çift maksimum testleri* kullanılmıştır. *Çift maksimum testleri* sonucunda elde edilen bulgular Çizelge E.2.13'te gösterilmektedir. *Çift maksimum test* sonuçlarına göre seride birden fazla yapısal kırılmanın olduğu gözlemlenmektedir.

$z_{\tau}(t) \{1\}$	$q = 1$	$p = 0$	$h = 15$	$\varepsilon = 0.15$
UDmax tarafından belirlenen kırılma sayısı		2		
WDmax tarafından belirlenen kırılma sayısı		5		
Kırılma Sayısı	F -istatistiği	Ölçeklendirilmiş F -istatistiği	Ağırlıklı F -istatistiği	Eşik Değer
1	12.98	38.96	38.96	13.98
2*	16.39	49.18	57.34	11.99
3*	44.67	44.03	59.25	10.39
4*	13.04	39.13	60.45	9.05
5*	10.88	32.64	61.16	7.46
UDmax Eşik Değeri	14.23		WDmax Eşik Değeri	15.59

Çizelge E.2.13. Model 3, *UDmax* ve *WDmax* Test İstatistiği Sonuçları

*0.05 düzeyinde anlamlıdır. Eşik değerler Bai-Perron (2003) çalışmasında belirtilmektedir.

Kırılma Sayısı	Schwarz Eşik Değeri	LWZ Eşik Değeri	Kırılma Dönemleri
0	-3.03	-2.88	
1	-3.58	-3.19	2002
*2	-3.90	-3.24	2001, 2014
3	-3.83	-2.84	2001, 2011, 2019
4	-3.70	-2.28.63	2000, 2004, 2011, 2019
5	-3.50	-1.44	2000, 2004, 2010, 2014, 2019

Çizelge E.2.14. Model 3, *Bai-Perron Yapısal Kırılma Testi* Sonuçları

Bu testler sonucunda Schwarz ve LWZ kriterlerine göre en az 2 yapısal kırılma dönemi olduğu gözlemlendiğinden yapısal kırılmanın tarihinin belirlenmesi için $F_T(l + 1/l)$ *ardışık test istatistiği* kullanılmıştır.

Kırılma Testi	F -istatistiği	Ölçeklendirilmiş F -istatistiği	Eşik Değer**	Kırılma Tarihleri
0 yerine 1*	12.98	38.96	13.98	2002
1 yerine 2*	5.96	17.90	15.72	2014
2 yerine 3	1.73	5.20	16.83	

Çizelge E.2.15. Model 3, *Ardışık Test İstatistiği*

* 0.10 düzeyinde anlamlıdır.**Eşik değerler Bai-Perron (2003) çalışmasından aktarılmıştır.

En önemli kırılmanın ilk sıradaki 2002 yılında gerçekleştiği gözlemlendiğinden 2002-2022 yılları arasını esas alan kukla değişken DUM_{15-22} oluşturularak analize devam edildi. Öncelikle seriler arasında çoklu doğrusal bağıntı sorununun bulunup bulunmadığı araştırıldı.

Değişken	VIF	1/VIF-
$\ln Mtc.$	1.96	0.51
$\ln YDG_T$	1.92	0.51
DUM_{02-22}	1.36	0.73
Ortalama VIF	1.75	

Çizelge E.2.16. Model 3, Tahmin Öncesi VIF Değerleri

Seriler arasında çoklu doğrusal bağıntı sorunu bulunmamaktadır.

ARDL modelindeki değişkenlerin bireysel gecikme uzunluklarının belirlenmesi için kullanılacak maksimum gecikme uzunluğunun belirlenmesinde en uygun gecikme uzunluğunun yanı sıra değişkenler arasında oluşacak çoklu doğrusal bağıntı durumu da göz önünde bulunduruldu. Serilerin yıllık verilerden oluşması nedeniyle en uygun gecikme uzunluğunun tespitinde maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak belirlendi.

Gecikme	LL	LR	df	p	FPE	AIC	HQIC	SBIC
0	-75.80				0.0054	6.13	6.19	6.33
1	3.07	157.7	16	0.000	0.00004*	1.30*	1.58*	2.26*
2	12.10	18.06	16	0.320	0.00008	1.83	2.33	3.58

Çizelge E.2.17. Model 3, En Uygun Gecikme Uzunluğu

Serilerin birlikte en uygun gecikme uzunlukları ve çoğunluk bireysel gecikme uzunlukları 1 olarak hesaplanmıştır. ARDL modelinin gecikme matrisinin belirlenmesinde birinci gecikmede en düşük değere sahip olan Akaike bilgi kriterinden yararlanılmıştır. Model bireysel gecikme uzunlukları da 1 olduğundan maksimum gecikme uzunluğu 1 olarak belirlenmiştir.

Öncelikle değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunup bulunmadığının tespiti için sabitli ve trendsiz (*Case 3*: $\alpha_{01} \neq 0$ ve $@trend = 0$) kısıtlanmamış hata düzeltme modeli

$$\begin{aligned}
(\Delta \ln \dot{isz}.)_t = & \alpha_{01} + b_{11}(\ln \dot{isz})_{t-1} + b_{21}(\ln YDG_T)_{t-1} + b_{31}(\ln Mtc.)_{t-1} + \sum_{j=1}^p a_{1j}(\Delta \ln \dot{isz})_{t-j} \\
& + \sum_{j=0}^{q1} a_{2j}(\Delta \ln YDG_T)_{t-j} + \sum_{j=0}^{q2} a_{3j}(\Delta \ln Mtc.)_{t-j} \\
& + \gamma_1(DUM_{02-22})_t + e_{1t}
\end{aligned} \tag{2.5}$$

olarak belirlendi.

H_0 ve H_1 hipotezleri

$H_0: b_{11} = b_{21} = b_{31} = 0$ (Eşbütünleşme yoktur)

$H_1: b_{11} \neq b_{21} \neq b_{31} \neq 0$ (Eşbütünleşme vardır)

şeklinde oluşturulmaktadır.

Pesaran, Shin ve Smith ARDL sınır testi tahmininden F istatistik değeri 5.787 olarak belirlenmiştir. F -istatistik değerlerinden değişkenler arasında %1 anlam düzeyinde eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu sonucuna varılmıştır. H_0 hipotezi reddedilmiştir.

YDG_T 'nin yanı sıra *Mtc.* değişkeninin de bağımsız değişken olarak yer aldığı Model 3'te, Model 2'den farklı olarak F -istatistik değerlerinde belirgin bir iyileşme gözlemlenmiştir.

Model	K	M	F istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
ARDL(1,1,0,0)	3	1	5.787***	%1	4.29	5.65
				%5	3.23	4.35
				%10	2.72	3.77

Çizelge E.2.18. Model 3, F -istatistiği ve Eşik Değerler

Kripfganz ve Schneider'in belirledikleri eşik değerlere göre seriler arasında %95 güven aralığında eşbütünleşme ilişkisi bulunmaktadır.

Model	K	M	F istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
ARDL(1,1,0,0)	3	1	5.787**	%1	5.64	7.52
				%5	3.80	5.21
				%10	3.06	4.28
p -değerleri					0.00	0.03

Çizelge E.2.19. Model 3, Alternatif F -istatistiği ve Eşik Değerler

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunduğundan Akaike bilgi kriterinden yararlanılarak oluşturulan ARDL (1,1,0,0) modeli uzun dönem ilişkiler üzerinden

$$\begin{aligned}
 (\Delta \ln \text{İsz.})_t = & \alpha_{01} + \sum_{j=1}^1 a_{1j} (\Delta \ln \text{İsz.})_{t-j} + \sum_{j=0}^1 a_{2j} (\Delta \ln YDG_T)_{t-j} + \sum_{j=0}^0 a_{3j} (\Delta \ln Mtc.)_{t-j} \\
 & + \gamma_1 (DUM_{02-22})_t + \lambda ECT_{t-1} + e_{1t}
 \end{aligned} \quad (2.6)$$

olarak tahmin edildi. ARDL (1,1,0,0) modelinden elde edilen sonuçlar Çizelge E.2.20'de gösterilmektedir.

Uzun Dönem Katsayıları				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık
λECT_{t-1}				
$\ln \dot{I}sz$	-0.65***	0.14	-4.43	0.00
$\ln YDG_T$	0.14**	0.05	2.48	0.02
$\ln Mtc.$	0.03**	0.01	2.32	0.03
DUM_{02-22}	0.32***	0.08	3.82	0.00
Kısa Dönem Katsayıları				
$\Delta \ln YDG_T$	-0.11**	0.04	-2.43	0.02
Sabit	8.22***	2.01	4.09	0.00
Tanımsal Testler				
R^2	0.53		X^2_{DA}	0.65(0.41)
Ayarlı R^2	0.42		X^2_{BG}	0.95(0.62)
F-istatistiği(Olasılık)	50.33(0.000)		X^2_{BP}	0.00(0.96)
DW	2.265		X^2_W	25.57(0.14)
Durbin-h	-0.23(0.42)		X^2_{jB}	6.07(0.48)
Ortalama VIF (Tahmin Sonrası)	4.27		X^2_R	0.15(0.69)

λECT_{t-1} Hata düzeltme terimini, parantez içleri olasılık değerlerini ve *, **, *** ise sırasıyla %1, %5, %10 önem seviyelerini ifade etmektedir.

Çizelge E.2.20. Model 3, ARDL Kısa ve Uzun Dönem Katsayıları

$\ln YDG_T$ değişkeninin bağımlı değişken üzerinde uzun dönem etkilerinin bulunduğu gözlemlenmektedir. Çizelge E.2.20'nin uzun dönem katsayıları incelendiğinde $\ln YDG_T$ değişkeninin uzun dönemde bağımlı değişken ile pozitif eşbütünleşik olduğu, bu ilişkinin %99 güven aralığında anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre, $\ln YDG_T$ değişkeninde %1 artış uzun dönemde $\ln \dot{I}sz$ değişkeninde %0.14 artışa neden olmaktadır. Kısa dönemde $\ln YDG_T$ değişkeninde %1 artış aksine işsiz sayısında %0.11 düşüşe neden olmaktadır. $\ln Mtc.$ değişkeninde % 1 artış uzun dönemde işsiz sayısının %0.03 artmasına neden olmaktadır. Diğer yandan $\ln Mtc.$ 'nin etkisinin sadece kendi katsayısı üzerinden değerlendirilmesi yanıltıcı olacaktır. Hata düzeltme teriminin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

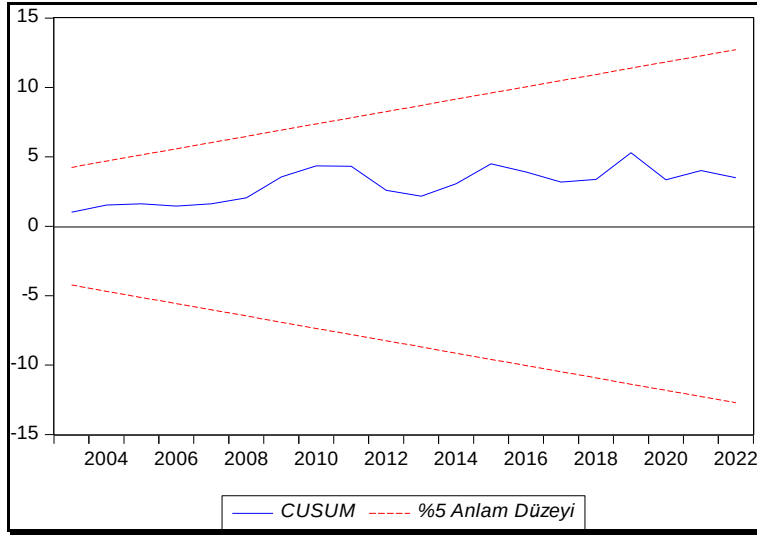
Modelin hata düzeltme teriminin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum hata düzeltme modelinin çalıştığına ve anlamlı olduğuna işaret etmektedir. Bir başka deyişle kısa dönemde meydana gelen bir sapma uzun dönemde tekrardan dengeye yaklaşmaktadır. Hata düzeltme teriminin -0.65 olması meydana gelen bir sapmanın %65'inin bir sonraki dönemde tekrar dengeye geleceğini göstermektedir. Denge süreci bağımsız değişken olarak sadece $lnYDG_T$ 'nin yer aldığı model 2'ye nispetle belirgin şekilde hızlanmıştır. Her ne kadar uzun dönem katsayıları düşmüş gibi gözükse de mülteci sayısındaki artışlar modelin daha hızlı bir şekilde dengeye gelmesine olanak sağlamaktadır.

Birinci gecikme esas alınarak nedensellik durumu incelenmiştir. Çizelge E.2.21'de değişkenler arasındaki grup *Granger nedensellik testi* sonuçları gösterilmektedir.

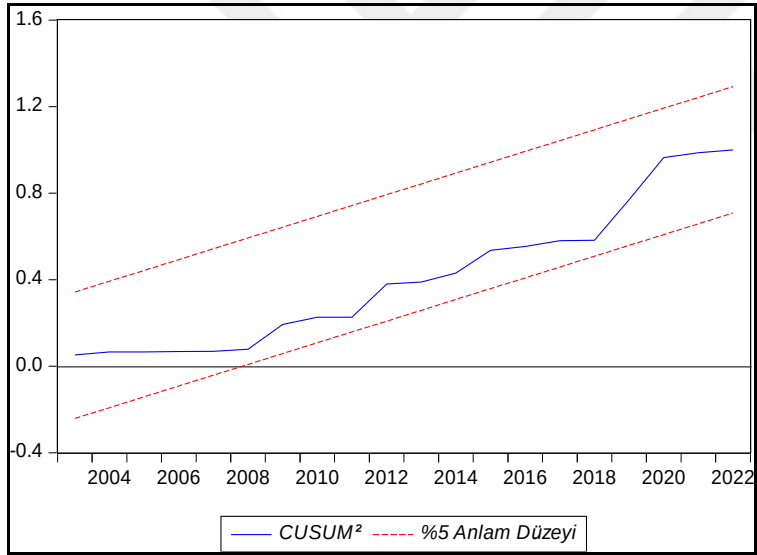
Gözlem Sayısı: 27	F-İstatistiği	Olasılık Değeri
$lnYDG_T \Rightarrow lnİsz.$	9.83***	0.00
$lnİsz. \Rightarrow lnYDG_T$	0.11	0.73
$lnMtc. \Rightarrow lnİsz.$	2.01	0.16
$lnİsz. \Rightarrow lnMtc$	1.08	0.30
$DUM_{02-22} \Rightarrow lnİsz.$	0.35	0.55
$lnİsz. \Rightarrow DUM_{02-22}$	1.02	0.32
$lnMtc. \Rightarrow lnYDG_T$	6.05**	0.02
$lnYDG_T \Rightarrow lnMtc.$	0.03	0.86
$DUM_{02-22} \Rightarrow lnYDG_T$	0.11	0.73
$lnYDG_T \Rightarrow DUM_{02-22}$	1.99	0.17
$DUM_{02-22} \Rightarrow lnMtc.$	4.02*	0.05
$lnMtc. \Rightarrow DUM_{02-22}$	0.004	0.94

Çizelge E.2.21. Model 3, *Pairwise Granger Nedensellik Testleri*

Granger nedensellik testi sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde DUM_{02-22} 'nin $lnMtc.$ 'nin; $lnMtc.$ 'nin, $lnYDG_T$ 'nin; $lnYDG_T$ 'nin de $lnİsz.$ 'nin Granger nedeni olduğu gözlemlenmektedir. Test sonuçları ARDL (1,1,0,0) modelinden elde edilen sonuçları destekler niteliktedir.

Şekil E.2.5. Model 3, *CUSUM Testi*

Şekil E.2.6. Model 3, *CUSUM² Testi*

E-2.4. Model 4

$$\blacksquare (YDG_T - R.GSYH_{tar} - R.GSYH_{sn} - DUM_{15-22})$$

(1995-2022)

Yasa dışı göçmen sayısı (YDG_T) ile tarımın gayri safi yurt içi hasılaya katkısı ($R.GSYH_{tar}$) ve sanayinin gayri safi yurt içi hasılaya katkısı ($R.GSYH_{sn}$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bağımsız değişken YDG_T , bağımlı değişkenler $R.GSYH_{tar}$ ²⁵ ve $R.GSYH_{sn}$ ²⁶ olmak üzere 2017 verileri esas alınarak dolar cinsinden satın alma gücü paritesine göre (SGP) hesaplanmış değerler kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan yıllık $R.GSYH_{tar}$ ve $R.GSYH_{sn}$ değerleri Dünya Bankası resmi web sitesinden elde edilmiştir (World Bank, 2023). Yasa dışı göçmen sayısına ilişkin 1995-2005 yılları arasını kapsayan veriler İçduygu'nun hazırlamış olduğu bir çalışmadan çıkarılmıştır (İçduygu vd., 2014: 182). 2005-2022 yılları arasını kapsayan veriler Göç İdaresi Başkanlığı'ndan elde edilmiştir (GİB, 2023a).

Bu bağlamda öncelikle ARDL (1,0,0) modeli oluşturulmuş, *CUSUM* analizinden modelin yapısal kırılmaya maruz kaldığı gözlemlenmiştir. Yapısal kırılmanın etkisini modele dâhil etmek için kukla değişken oluşturularak bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisi yeniden ele alınmıştır.

Seriler arasındaki yapısal değişikliklerin ispatlanması ve kırılma tarihlerinin tam olarak tahmin edilmesi amacıyla *Bai-Perron çoklu yapısal kırılma testleri* uygulanmıştır. *İlgili teste* ilişkin açıklamalara EK-6'da yer verilmektedir.

Çift maksimum testleri sonucunda elde edilen bulgular Çizelge E.2.22'de gösterilmektedir. *Çift maksimum test sonuçlarına* göre seride bir adet yapısal kırılmanın bulunduğu gözlemlenmiştir.

²⁵ Tarım, 1-3 sayılı ISIC bölümlerine tekabül eder ve ormancılık, avcılık ve balıkçılığın yanı sıra ekin ve hayvancılık üretimini de kapsamaktadır. Katma değer, tüm çıktıları topladıktan ve ara girdileri çıkardıktan sonra bir sektörün net çıkışıdır. Üretilen varlıkların amortismanı veya doğal kaynakların tükenmesi ve bozulmasına ilişkin düşümler yapılmaksızın hesaplanır. Katma değer kaynağı, Uluslararası Standart Endüstriyel Sınıflandırma (ISIC), revizyon 4 ile belirlenmektedir.

²⁶ Sanayi, 05-43; imalat 10-33 sayılı ISIC bölümlerine tekabül etmektedir. Bu değişken, madencilik, ayrı bir alt grup hâlinde de gösterilebilen imalat, inşaat, elektrik, su ve doğalgazdaki katma değerleri kapsamaktadır. Katma değer, tüm çıktıları topladıktan ve ara girdileri çıkardıktan sonra bir sektörün net çıkışıdır. Üretilen varlıkların amortismanı veya doğal kaynakların tükenmesi ve bozulmasına ilişkin düşümler yapılmaksızın hesaplanır. Katma değer kaynağı, Uluslararası Standart Endüstriyel Sınıflandırma (ISIC), revizyon 4 ile belirlenmektedir.

$z_{-}(t) \{1\}$	$q = 1$	$p = 0$	$h = 15$	$\varepsilon = 0.15$
UDmax tarafından belirlenen kırılma sayısı		1		
WDmax tarafından belirlenen kırılma sayısı		1		
Kırılma Sayısı	F -istatistiği	Ölçeklendirilmiş F -istatistiği	Ağırlıklı F -istatistiği	Eşik Değer
1*	10.22	30.66	30.66	13.98
2*	8.02	24.07	28.07	11.99
3*	5.82	17.46	23.50	10.39
4*	4.12	12.37	19.11	9.05
5*	2.73	8.19	15.35	7.46
UDmax Eşik Değeri	14.23		WDmax Eşik Değeri	15.59

Çizelge E.2.22. Model 4, *UDmax ve WDmax Test İstatistiği* Sonuçları

* 0.05 düzeyinde anlamlıdır. Eşik Değerler Bai-Perron (2003) çalışmasından aktarılmıştır.

Kırılma Sayısı	Schwarz Eşik Değeri	LWZ Eşik Değeri	Kırılma Dönemleri
0	-0.95	-0.79	
*1	-1.35	-0.96	2015
2	-1.26	-0.60	1999, 2015
3	-0.97	0.008	1999, 2009, 2015
4	-0.62	0.79	1999, 2007, 2011, 2016
5	-0.20	1.85	1999, 2007, 2011, 2015, 2019

Çizelge E.2.23. Model 4, *Bai-Perron Yapısal Kırılma Testi* Sonuçları

Bu testler sonucunda en az 1 yapısal kırılma dönemi olduğu gözlemlendiğinden $F_T(l + 1/l)$ ardışık test istatistiğinin hesaplanması aşamasına geçildi.

Kırılma Testi	F -istatistiği	Ölçeklendirilmiş F -istatistiği	Eşik Değer**	Kırılma Tarihleri
0 yerine 1*	10.22	30.66	13.98	2015
1 yerine 2	3.01	9.05	15.72	

Çizelge E.2.24. Model 4, *Ardışık Test İstatistiği*

* 0.05 düzeyinde anlamlıdır. **Eşik değerler Bai-Perron (2003) çalışmasından aktarılmıştır.

Yapısal kırılmanın 2015 yılında gerçekleştiği gözlemlendiğinden 2015-2022 yılları arasını esas alan kukla değişken DUM_{15-22} oluşturularak incelemeye devam edildi.

Öncelikle seriler arasında çoklu doğrusal bağıntı sorununun bulunup bulunmadığı araştırıldı.

	VIF	1/VIF-
$\ln R.GSYH_{sn}$	4.55	0.22
$\ln R.GSYH_{tar}$	3.44	0.29
DUM_{15-22}	2.44	0.40
Ortalama VIF	3.48	

Çizelge E.2.25. Model 4, Tahmin Öncesi VIF Değerleri

Seriler arasında çoklu doğrusal bağıntı sorunu bulunmamaktadır.

ARDL modelindeki değişkenlerin bireysel gecikme uzunluklarının belirlenmesi için kullanılacak maksimum gecikme uzunluğunun belirlenmesinde en uygun gecikme uzunluğunun yanı sıra değişkenler arasında oluşacak çoklu doğrusal bağıntı durumu da göz önünde bulunduruldu. Serilerin yıllık verilerden oluşması nedeniyle en uygun gecikme uzunluğunun tespiti için maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir.

Gecikme	LL	LR	df	p	FPE	AIC	HQIC	SBIC
0	3.47				0.00001	0.040	0.096	0.234
1	67.4	127.89	16	0.000	3.1e-07*	-3.64*	-3.36*	-2.67*
2	81.9	29.12	16	0.023	3.9e-07	-3.53	-3.03	-1.79

Çizelge E.2.26. Model 4, En Uygun Gecikme Uzunluğu

Serilerin birlikte en uygun gecikme uzunluğunun 1 olduğu görülmektedir. ARDL modelinin gecikme matrisinin belirlenmesinde birinci gecikmede en düşük değere sahip olan Akaike bilgi kriterinden yararlanılmıştır. Model bireysel gecikme uzunlukları da 1 olduğundan maksimum gecikme uzunluğu 1 olarak belirlenmiştir.

Öncelikle değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunup bulunmadığının tespiti için sabitli ve trendsiz (*Case 3: $\alpha_{01} \neq 0$ ve $@trend = 0$*) kısıtlanmamış hata düzeltme modeli

$$\begin{aligned}
(\Delta \ln YDG_T)_{t-1} = & \alpha_{01} + b_{11}(\ln YDG_T)_{t-1} + b_{21}(\ln R.GSYH_{tar})_{t-1} + b_{31}(\ln R.GSYH_{sn})_{t-1} \\
& + \sum_{j=1}^1 a_{1j}(\Delta \ln YDG_T)_{t-j} + \sum_{j=0}^1 a_{2j}(\Delta \ln R.GSYH_{tar})_{t-j} \\
& + \sum_{j=0}^0 a_{3j}(\Delta \ln R.GSYH_{sn})_{t-j} + \gamma_1(DUM_{15-22})_t + e_{1t}
\end{aligned} \quad (2.7)$$

olarak belirlendi.

H_0 ve H_1 hipotezleri,

$H_0: b_{11} = b_{21} = b_{31} = 0$ (Eşbütünleşme yoktur)

$H_1: b_{11} \neq b_{21} \neq b_{31} \neq 0$ (Eşbütünleşme vardır)

şeklinde oluşturulmaktadır.

Pesaran, Shin ve Smith ARDL sınır testi tahmininden *F-istatistik* değeri 8.174 olarak belirlenmiştir. *F-istatistik* değerlerinden değişkenler arasında %1 anlam düzeyinde eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla H_0 hipotezi reddedilir.

Model	K	M	F istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
				%1	4.29	5.61
ARDL(1,1,0,0)	3	1	8.174 ***	%5	3.23	4.35
				%10	2.72	3.77

Çizelge E.2.27. Model 4, *F -istatistiği* ve *Eşik Değerler*

Kripfganz ve Schneider'in belirledikleri eşik değerlere göre seriler arasında %99 güven aralığında eşbütünleşme ilişkisi bulunmaktadır.

Model	K	M	F-istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
				%1	5.64	7.52
ARDL(1,1,0,0)	3	1	8.174 ***	%5	3.80	5.21
				%10	3.06	4.28
<i>p-değerleri</i>					0.00	0.00

Çizelge E.2.28. Model 4, Alternatif *F –istatistiği* ve *Eşik Değerler*

Akaike bilgi kriterinden yararlanılarak oluşturulan sabitli ve trendsiz (*Case:3*), ARDL (1,1,0,0) modeli uzun dönem ilişkiler üzerinden

$$\begin{aligned}
 (\Delta \ln YDGT)_t = & \alpha_{01} + \sum_{j=1}^p a_{1j} (\Delta \ln YDGT)_{t-j} + \sum_{j=0}^{q1} a_{2j} (\Delta \ln R. GSYH_{tar})_{t-j} \\
 & + \sum_{j=0}^{q2} a_{3j} (\Delta \ln R. GSYH_{sn})_{t-j} + \gamma_1 (DUM_{15-22})_t + \lambda ECT_{t-1} + e_{1t} \quad (2.8)
 \end{aligned}$$

olarak tahmin edildi. ARDL (1,1,0,0) modelinden elde edilen sonuçlar Çizelge E.2.29'da gösterilmektedir.

Uzun Dönem Katsayıları				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık
λECT_{t-1}				
$\ln YDG_T$	-0.83***	0.14	-5.61	0.00
$\ln R. GSYH_{tar}$	-3.0***	0.77	-3.36	0.00
$\ln R. GSYH_{sn}$	0.81*	0.41	1.98	0.06
DUM_{15-22}	1.56***	0.29	5.23	0.00
Kısa Dönem Katsayıları				
$\Delta \ln R. GSYH_{tar}$	1.41***	0.74	1.90	0.07
Sabit	54.42***	17.20	3.16	0.00
Tanımsal Testler				
R^2	0.60		X^2_{DA}	0.09(0.76)
Ayarlı R^2	0.51		X^2_{BG}	4.38(0.11)
F-istatistiği(Olasılık)	27.50(0.00)		X^2_{BP}	5.73(0.01)
DW	1.984		X^2_W	19.09 (0.45)
Durbin-h	-0.05(0.86)		X^2_{JB}	0.90(0.63)
Ortalama VIF (Tahmin Sonrası)	4.78		X^2_R	0.07(0.78)

λECT_{t-1} Hata düzeltme terimini, parantez içleri olasılık değerlerini ve *, **, *** ise sırasıyla %1, %5, %10 önem seviyelerini ifade etmektedir.

Çizelge E.2.29. Model 4, ARDL Kısa ve Uzun Dönem Katsayıları

Üç değişkenin de uzun dönem etkilerinin bulunduğu gözlemlenmektedir. Çizelge E.2.29'un uzun dönem katsayıları incelendiğinde $\ln R. GSYH_{sn}$ ' değişkeninin uzun dönemde bağımlı değişken ile pozitif eşbütünleşik olduğu, bu ilişkinin %90 güven aralığında anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre, $\ln R. GSYH_{sn}$ değişkeninde %1 artış uzun dönemde $\ln YDG_T$ değişkeninde %0.81 artışa neden olmaktadır.

Türkiye'nin sanayileşmesinin uzun dönemde yasa dışı göç için bir cazibe unsuru olduğu ifade edilebilir. Tarım sektörünün gelişmesi uzun dönemde itici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısa dönemli etkinin pozitif olmasının transit göçmenlerin bu sektörde barınmasına veya mevsimlik işlerde yasa dışı göçmenlerin varlığına bağlanabilir. Tarımda sanayileşmenin bu sektörün kısa dönemde yasa dışı göç üzerindeki pozitif etkilerini ortadan kaldıracağı ifade edilebilir.

Göçmen kaçakçılığını yasa dışı göç işi olarak gören kuramda girdi ve çıktılar yer almaktadır. Girdi ile kastedilen göçmenlerdir. Amaç göçmenin varış yerine intikal ettirilmesidir. Sistem çıktısı, kaçak göçmenin hedef ülkedeki toplumla veya işgücü piyasasıyla bütünleşmesidir (Salt ve Stein, 1997: 477-478). Dolayısıyla Türkiye söz konusu olduğunda bu bütünleşmede uzun dönemde sanayi sektörünün daha etkili olduğu ifade edilebilir.

$\ln R.GSYH_{tar}$ değişken katsayısının uzun dönemde bağımlı değişken üzerindeki etkisinin negatif olduğu bu etkinin %99 güven aralığında anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. $\ln R.GSYH_{tar}$ değişkeninde %1 artış yasa dışı göçmen sayısında %3 azalmaya neden olmaktadır. $\ln R.GSYH_{tar}$ değişkeninde %1 artışın kısa dönemde yasa dışı göçmen sayısında %1.41 artışa neden olacağı ifade edilebilir. Sabitin %99 güven aralığında anlamlı olması modelin değişkenler arasındaki ilişkiyi iyi bir şekilde açıkladığına işaret etmektedir.

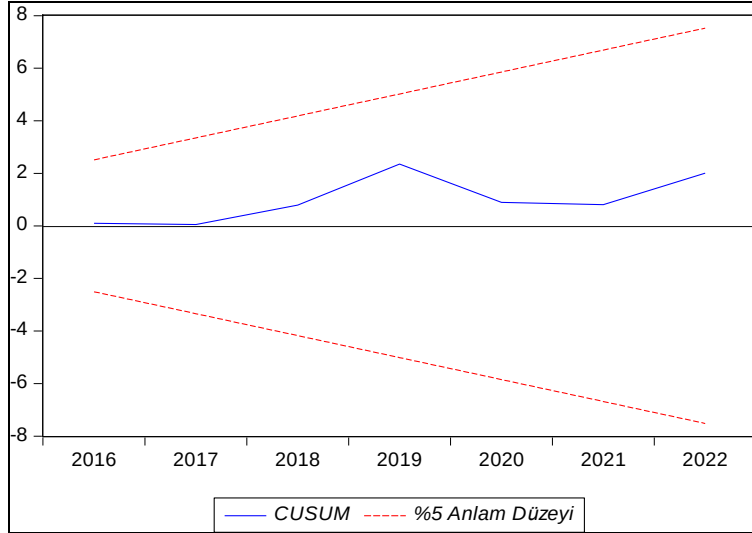
DUM_{15-22} kukla değişkeninin uzun dönem etkisinin pozitif olduğu bu değişkende meydana gelebilecek %1 artışın yasa dışı göçmen sayısında %1.56 artışa neden olduğu ifade edilebilir. Bir başka deyişle 2012 yılında meydana gelen yapısal kırılmanın etkisi %1 daha fazla olsaydı yasa dışı göçmen sayısı %1.56 daha fazla olacaktı.

Hata düzeltme teriminin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum hata düzeltme modelinin çalıştığına ve modelin anlamlı olduğuna işaret etmektedir. Bir başka deyişle kısa dönemde meydana gelen bir sapma uzun dönemde tekrardan dengeye yaklaşmaktadır. Hata düzeltme teriminin -0.83 olması meydana gelen bir sapmanın %83'ünün bir sonraki dönemde tekrardan dengeye geleceğini göstermektedir. Sürecin oldukça hızlı işlediği ifade edilebilir. Birinci gecikme esas alınarak nedensellik durumu incelenmiştir. Çizelge E.2.30.'da değişkenler arasındaki grup *Granger nedensellik testi* sonuçları gösterilmektedir.

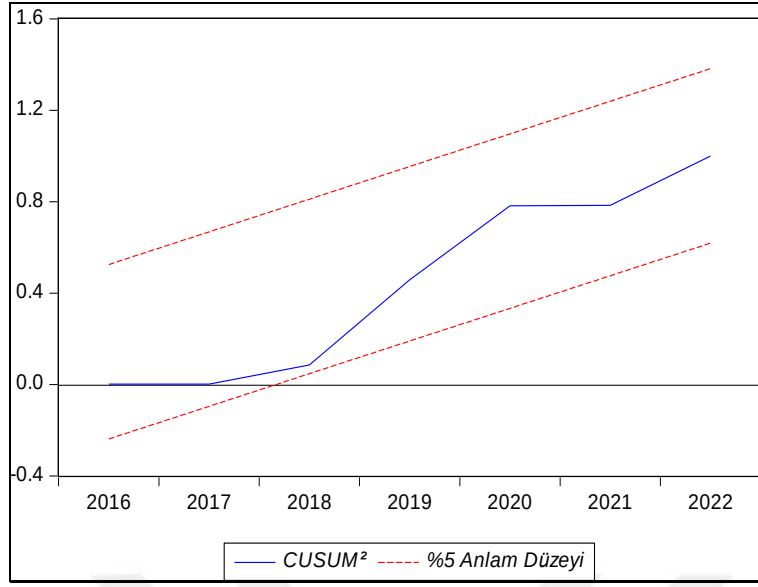
Gözlem Sayısı: 27	F-İstatistiği	Olasılık Değeri
$\ln R.GSYH_{tar} \Rightarrow \ln YDG_T$	1.17	0.28
$\ln YDG_T \Rightarrow \ln R.GSYH_{tar}$	1.04	0.31
$\ln R.GSYH_{sn} \Rightarrow \ln YDG_T$	5.84**	0.02
$\ln YDG_T \Rightarrow \ln R.GSYH_{sn}$	1.31	0.26
$DUM_{15-22} \Rightarrow \ln YDG_T$	5.31**	0.03
$\ln YDG_T \Rightarrow DUM_{15-22}$	0.25	0.62
$\ln R.GSYH_{sn} \Rightarrow \ln R.GSYH_{tar}$	4.60	0.04
$\ln R.GSYH_{tar} \Rightarrow \ln R.GSYH_{sn}$	2.47	0.12
$DUM_{15-22} \Rightarrow \ln R.GSYH_{tar}$	2.23	0.14
$\ln R.GSYH_{tar} \Rightarrow DUM_{15-22}$	0.75	0.39
$DUM_{15-22} \Rightarrow \ln R.GSYH_{sn}$	0.005	0.94
$\ln R.GSYH_{sn} \Rightarrow DUM_{15-22}$	6.89**	0.01

Çizelge E.2.30. Model 4, *Pairwise Granger Nedensellik Testleri*

Çizelge E.2.30’da $\ln R.GSYH_{sn}$ ’nin $\ln YDG_T$ ’nin Granger nedeni olmadığını ifade eden H_0 hipotezi %95 güven aralığında reddedilmektedir. Benzer şekilde $\ln R.GSYH_{sn}$, $\ln R.GSYH_{tar}$ ’nin Granger nedeni olmadığını ifade eden H_0 hipotezi %95 güven aralığında reddedilmektedir. *Granger nedensellik testi* sonuçlarından tarımın yasa dışı göçe olan etkisinin daha çok tarımla sanayi sektörünün etkileşiminden kaynaklandığı gibi bir sonuç dolaylı olarak ortaya çıkmaktadır.

Şekil E.2.7. Model 4, *CUSUM Testi*

Şekil E.2.8. Model 4, $CUSUM^2$ Testi

E-2.5. Model 5

$$\blacksquare (YDG-GK - Cpt_{a.D.} - DUM_{16-21})$$

(1998-2021)

Bu model ile iletişim teknolojilerinin kullanımının düzensiz göç akımını ne şekilde etkilediği, göç akımlarının ne yönde gerçekleştiği ve Türkiye'nin transit ülke konumu hakkında bilgiler edinilmesi amaçlanmıştır. $Cpt_{a.D.}$ serisinin oluşturulmasında Dünya Bankası resmi web sitesinden yararlanıldı (Worldbank, 2023). *Türkiye'ye ait telefon aboneliklerinin modele olan etkisinin dışlanması için Türkiye'deki telefon aboneliklerine ilişkin veriler dünya verilerinden ($Cpt_{a.D.}$ 'den) çıkarıldı.*

Bu bağlamda oluşturulan ARDL modelinin CUSUM analizinden modelin yapısal kırılmaya maruz kaldığı gözlemlenmiştir. Yapısal kırılmanın etkisini modele dâhil etmek için kukla değişken oluşturularak bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisi yeniden ele alınmıştır.

Seriler arasındaki yapısal değişikliklerin ispatlanması ve kırılma tarihlerinin tam olarak tahmin edilmesi amacıyla *Bai-Perron çoklu yapısal kırılma testleri* uygulanmıştır. İlgili teste ilişkin açıklamalara EK-6'da yer verilmektedir.

Çift maksimum testleri sonucunda elde edilen bulgular Çizelgede gösterilmektedir. *Çift maksimum test* sonuçlarına göre seride birden fazla yapısal kırılmanın bulunduğu gözlemlenmiştir.

$z_{\tau}(t) \{1\}$	$q = 1$	$p = 0$	$h = 15$	$\varepsilon = 0.15$
UDmax tarafından belirlenen kırılma sayısı		5		
WDmax tarafından belirlenen kırılma sayısı		5		
Kırılma Sayısı	F -istatistiği	Ölçeklendirilmiş F -istatistiği	Ağırlıklı F -istatistiği	Eşik Değer
1*	6.87	20.62	20.62	13.98
2*	9.97	29.92	34.88	11.99
3*	10.96	32.89	44.25	10.39
4*	11.63	34.90	53.92	9.05
5*	21.78	65.34	122.46	7.46
UDmax Eşik Değeri	14.23		WDmax Değeri	Eşik
				15.59

Çizelge E.2.31. Model 5, $UDmax$ ve $WDmax$ Test İstatistiği Sonuçları

* 0.05 düzeyinde anlamlıdır. Eşik değerler Bai-Perron (2003) çalışmasından aktarılmıştır.

Kırılma Sayısı	Schwarz Eşik Değeri	LWZ Eşik Değeri	Kırılma Dönemleri
0	-2.01	-1.85	
1	-2.25	-1.84	2016
2	-2.56	-1.85	2010, 2019
3	-2.65	-1.5	2009, 2015, 2019
4	-2.70	-0.96	2009, 2013, 2016, 2019
*5	-3.38	-0.004	2001, 2009, 2013, 2016, 2019

Çizelge E.2.32. Model 5, Bai-Perron Yapısal Kırılma Testi Sonuçları

Çift maksimum testleri sonucunda elde edilen bulgular Çizelge E.2.32’de gösterilmektedir. Çift maksimum test sonuçlarına göre seride birden fazla yapısal kırılmanın olduğu en önemli kırılmanın 2016 yılında gerçekleştiği gözlemlenmektedir.

	VIF	1/VIF-
<i>lnGK</i>	5.73	0.17
<i>lnCpt_{a.d.}</i>	3.82	0.26
<i>DUM₁₆₋₂₁</i>	2.12	0.47
Ortalama VIF	3.89	

Çizelge E.2.33. Model 5, Tahmin Öncesi VIF Değerleri

Seriler arasında önemli düzeyde çoklu doğrusal bağıntı bulunmamaktadır. *lnGK* bireysel VIF değerlerine göre modelde çoklu doğrusal bağlantı olduğu, belirlenme katsayısının 0.83 olduğu, bu katsayının tolerans sınırları içerisinde bulunduğu gözlemlenmiştir ($1-R^2 > 0.05$). Dolayısıyla çoklu doğrusal bağıntının önemli düzeyde olmadığı değerlendirilmektedir. Ayrıca ortalama VIF değeri düşük, bireysel VIF değeri 10’dan küçük olup tahmin sonrası standart sapma değerleri arasında belirgin farklılıklar gözlemlenmemiştir.

ARDL modelindeki değişkenlerin bireysel gecikme uzunluklarının belirlenmesi için kullanılacak maksimum gecikme uzunluğunun belirlenmesinde en uygun gecikme uzunluğunun yanı sıra değişkenler arasında oluşabilecek çoklu doğrusal bağıntı durumu da göz önünde bulunduruldu. Serilerin yıllık olması nedeniyle en uygun gecikme uzunluğunun tespitinde maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir.

Gecikme	LL	LR	df	p	FPE	AIC	HQIC	SBIC
0	-41.24				0.0007	4.11	4.16	4.31
1	56.48	195.46	16	0.000	4.4e-07	-3.31	-3.08	-2.32*
2	78.45	43.941	16	0.000	3.0e-07*	-3.85*	-3.43*	-2.07

Çizelge E.2.34. Model 5, En Uygun Gecikme Uzunluğu

Serilerin birlikte en uygun gecikme uzunluğunun 2 olduğu görülmektedir. ARDL modelinin gecikme matrisinin belirlenmesinde en düşük değere sahip olan Akaike bilgi kriterinden yararlanılmak istenmekle birlikte bu kriter ve bu maksimum gecikme uzunluğu ile yapılan değerlendirmeler mevcut VIF değerlerini daha da artırmıştır. Bu nedenle model varsayımlarını daha iyi sağladığı gözlemlenen Schwarz kriterinden yararlanılarak analize devam edildi. Bireysel gecikme uzunluklarının belirlenmesinde maksimum gecikme uzunluğu 1 olarak belirlendi.

Öncelikle değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunup bulunmadığının tespiti için sabitli ve trendsiz (*Case 3: $\alpha_{01} \neq 0$ ve $@trend = 0$*) kısıtlanmamış hata düzeltme modeli,

$$(\Delta \ln YDG_T)_t = \alpha_{01} + b_{11}(\ln YDG_T)_{t-1} + b_{21}(\ln GK)_{t-1} + b_{31}(\ln Cpt_{a.D.})_{t-1} + \sum_{j=1}^p a_{1j}(\Delta \ln YDG_T)_{t-j} + \sum_{j=0}^{q1} a_{2j}(\Delta \ln GK)_{t-j} + \sum_{j=0}^{q2} a_{3j}(\Delta \ln Cpt_{a.D.})_{t-j} + \gamma_1(DUM_{16-21})_t + e_{1t} \quad (2.9)$$

olarak belirlendi.

H_0 ve H_1 hipotezleri ise

$H_0: b_{11} = b_{21} = b_{31} = 0$ (Eşbütünleşme yoktur)

$H_1: b_{11} \neq b_{21} \neq b_{31} \neq 0$ (Eşbütünleşme vardır)

şeklinde oluşturulmaktadır.

Pesaran, Shin ve Smith ARDL sınır testi tahmininden F istatistik değeri 7.913 olarak belirlenmiştir. F -istatistik değerlerinden değişkenler arasında %1 anlam düzeyinde eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla H_0 hipotezi reddedilmiştir.

Model	K	M	F istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
				%1	4.29	5.61
ARDL(1,0,0,0)	3	1	7.913***	%5	3.23	4.35
				%10	2.72	3.77

Çizelge E.2.35. Model 5, F -istatistiği ve Eşik Değerler

Kripfganz ve Schneider'ın oluşturdukları F -istatistiği, eşik değerlere göre seriler arasında %95 güven aralığında eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu gözlemlenmektedir.

Model	K	M	F istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
ARDL(1,0,0,0)	3	1	7.913***	%1	5.95	7.90
				%5	3.94	5.37
				%10	3.15	4.37
p -değerleri					0.00	0.01

Çizelge E.2.36. Model 5, Alternatif *F*-istatistiği ve Eşik Değerler

Schwarz bilgi kriterinden yararlanılarak oluşturulan sabitli ve trendsiz (Case:3) ARDL (1,0,0,0) modeli uzun dönem ilişkiler üzerinden

$$\begin{aligned}
(\Delta \ln YDG_T)_t = & \alpha_{01} + \sum_{j=1}^1 a_{1j} (\Delta \ln YDG_T)_{t-j} + \sum_{j=0}^0 a_{2j} (\Delta \ln GK)_{t-j} \\
& + \sum_{j=0}^0 a_{2j} (\Delta \ln Cpt_{a.D.})_{t-j} + \gamma_1 (DUM_{16-21})_t + e_{1t}
\end{aligned} \quad (2.10)$$

olarak tahmin edildi.

ARDL (1,0,0,0) modelinden elde edilen sonuçlar Çizelge E.2.37’de gösterilmektedir.

Uzun Dönem Katsayıları				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık
λECT_{t-1}	-0.86***	0.17	-4.94	0.00
$\ln YDG_T$	0.97***	0.22	4.36	0.00
$\ln Cpt_{a.D.}$	-0.58***	0.16	-3.59	0.00
DUM_{16-21}	-0.17	0.32	0.53	0.60
Kısa Dönem Katsayıları				
$\Delta \ln GK$	0.84***	0.19	4.46	0.00
$\Delta \ln Cpt_{a.D.}$	-0.50***	0.13	-3.65	0.00
ΔDUM_{16-21}	0.15	0.29	0.51	0.61
Sabit	14.5***	3.16	4.58	0.00
Tanımsal Testler				
R^2	0.63		X_{DA}^2	1.78(0.18)
Ayarlı R^2	0.55		X_{BG}^2	2.38(0.30)
F -istatistiği(Olasılık)	21.46(0.00)		X_{BP}^2	0.30(0.58)
DW	1.284		X_W^2	18.70(0.13)
Durbin-h	-0.28(0.26)		X_{JB}^2	0.25(0.88)
Ortalama VIF (Tahmin Sonrası)	4.18		X_R^2	6.55(0.02)

λECT_{t-1} Hata düzeltme terimini, parantez içleri olasılık değerlerini ve *, **, *** ise sırasıyla %1, %5, %10 önem seviyelerini ifade etmektedir.

Çizelge E.2.37. Model 5, ARDL Kısa ve Uzun Dönem Katsayıları

Çizelge E.2.37'nin uzun dönem katsayıları incelendiğinde $\ln Cpt_{a.D.}$ değişkeninin bağımlı değişken ile negatif eşbütünleşik olduğu, bu ilişkinin %99 güven aralığında anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre, $\ln Cpt_{a.D.}$ değişkeninde %1 artışın uzun dönemde $\ln YDG_T$ değişkeninde %0.58 düşüşe neden olacağı ifade edilebilir. Elde edilen sonuçlar düzensiz göçe ilişkin yazınla tutarlılık arz etmektedir. $\ln Cpt_{a.D.}$ 'nin kısa dönem etkisinin negatif olduğu, değişken katsayısının yaklaşık 0 *p*-değeri ile -0.50 olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre $\ln Cpt_{a.D.}$ değişkeninde %1 artış kısa dönemde bağımlı değişkende %0.50 düşüşe neden olmaktadır. Yapısal kırılmanın modele olan etkisinin kısa ve uzun dönemde sırasıyla pozitif ve negatif olduğu bu etkinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu gözlemlenmektedir.

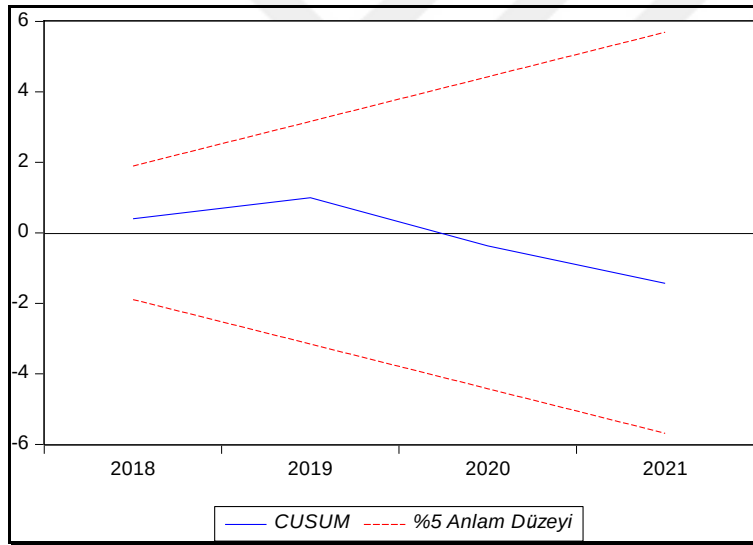
$\ln GK$ 'nin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin uzun ve kısa dönemde yaklaşık 0 *p*-değeri ile 0.97 ve 0.84 olduğu, buna göre $\ln GK$ değişkeninde %1 artışın kısa ve uzun dönemde yasa dışı göçmen sayısında sırasıyla %0.97 ve 0.84 artışa neden olacağı ifade edilebilir. Göçmen kaçakçısı sayısındaki bir artış yasa dışı göçmen sayısını artırmaktadır.

Model 5'e göre yurt dışında edinilen telefon aboneliklerinin yasa dışı göçü etkilediği ve bu etkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Hata düzeltme teriminin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum hata düzeltme modelinin çalıştığına ve modelin anlamlı olduğuna işaret etmektedir. Bir başka deyişle kısa dönemde meydana gelen bir sapma uzun dönemde tekrardan dengeye yaklaşmaktadır. Hata düzeltme teriminin -0.86 olması meydana gelen bir sapmanın %86'sının bir sonraki dönemde tekrardan dengeye geleceğini göstermektedir. Denge süreci oldukça hızlıdır.

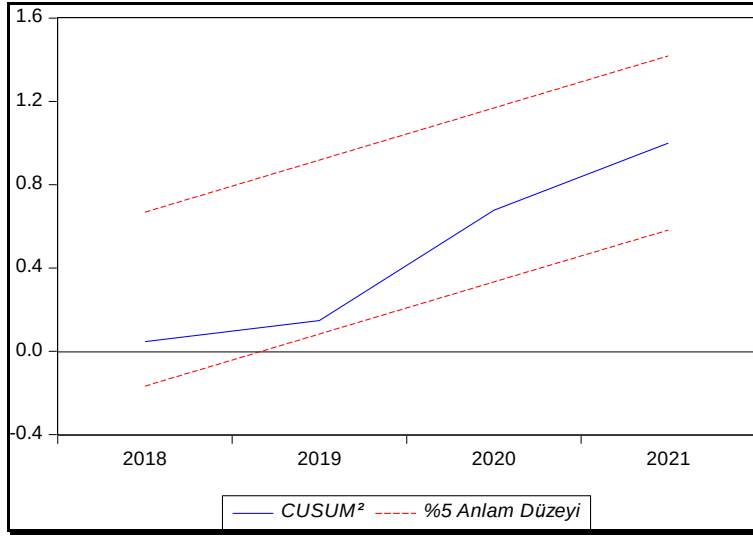
Granger nedensellik testi sonuçlarına göre dördüncü gecikme esas olmak üzere $\ln Cpt_{a.D.}$ 'dan $\ln YDG_T$ 'ye doğru nedensellik ilişkisinin bulunduğu doğrulanmaktadır. Çizelge E.2.39'da değişkenler arasındaki grup *Granger nedensellik testi* sonuçları gösterilmektedir.

Gözlem Sayısı: 20	<i>F</i> istatistiği	Olasılık Değeri
$\ln GK \Rightarrow \ln YDG_T$	1.67	0.22
$\ln YDG_T \Rightarrow \ln GK$	0.14	0.38
$\ln Cpt_{a.D.} \Rightarrow \ln YDG_T$	3.97**	0.03
$\ln YDG_T \Rightarrow \ln Cpt_{a.D.}$	0.76	0.56
$DUM_{16-21} \Rightarrow \ln YDG_T$	5.02**	0.01
$\ln YDG_T \Rightarrow DUM_{16-21}$	2.28	0.12
$\ln Cpt_{a.D.} \Rightarrow \ln GK$	2.50	0.10
$\ln GK \Rightarrow \ln Cpt_{a.D.}$	2.72*	0.08
$DUM_{16-21} \Rightarrow \ln GK$	1.52	0.26
$\ln GK \Rightarrow DUM_{16-21}$	8.24***	0.00
$DUM_{16-21} \Rightarrow \ln Cpt_{a.D.}$	2.61*	0.09
$\ln Cpt_{a.D.} \Rightarrow DUM_{16-21}$	0.57	0.68

Çizelge E.2.38. Model 5, *Pairwise Granger Nedensellik Testleri*

Şekil E.2.9. Model 5, *CUSUM Testi*

Şekil E.2.10. Model 5, $CUSUM^2$ Testi

E-2.6. Model 6

$$\blacksquare \text{ (YDG-GK-Int}_{k,D}\text{-DUM}_{14-21})$$

(1998-2021)

Bu model ile iletişim teknolojilerinin kullanımının düzensiz göç akımını ne şekilde etkilediği, göç akımlarının ne yönde gerçekleştiği ve Türkiye'nin transit ülke konumu hakkında bilgiler edinilmesi amaçlanmıştır. Yapısal kırılma içinde Cpt_a 'nın da bağımsız değişken olarak yer aldığı Model 5'te 2016 olarak tespit edilmişken içinde $Int_{k,D}$ 'nin da yer aldığı Model 6'da 2014 olarak tespit edilmiştir. $Int_{k,D}$ serisinin oluşturulmasında Dünya Bankası resmi web sitesinden yararlanıldı (Worldbank, 2023). *Türkiye'de internet kullanım sıklığının modele olan etkisinin dışlanması için Türkiye'ye ilişkin veriler dünya verilerinden ($Int_{k,D}$ 'den) çıkarıldı.*

Bu bağlamda oluşturulan ARDL modelinin CUSUM analizinden modelin yapısal kırılmaya maruz kaldığı gözlemlenmiştir. Yapısal kırılmanın etkisini modele dâhil etmek için kukla değişken oluşturularak bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisi yeniden ele alınmıştır. Seriler arasındaki yapısal değişikliklerin ispatlanması ve kırılma tarihlerinin tam olarak tahmin edilmesi amacıyla *Bai-Perron çoklu yapısal kırılma testleri* uygulanmıştır. İlgili teste ilişkin açıklamalara EK-6'da yer verilmektedir. *BP kırılma testleri* çerçevesinde Bai ve Perron tarafından önerildiği şekliyle öncelikle kırılmanın var olup olmadığı hakkında bilgi vermesi açısından *çift maksimum testleri* kullanılmıştır. *Çift maksimum testleri* sonucunda elde edilen bulgular Çizelge E.2.39'da gösterilmektedir. *Çift maksimum test* sonuçlarına göre seride birden fazla yapısal kırılmanın bulunduğu gözlemlenmiştir.

$z_{-}(t) \{1\}$	$q = 1$	$p = 0$	$h = 15$	$\varepsilon = 0.15$
UDmax tarafından belirlenen kırılma sayısı		5		
WDmax tarafından belirlenen kırılma sayısı		5		
Kırılma Sayısı	F-istatistik değeri	Ölçeklendirilmiş F-istatistik değeri	Ağırlıklı F-istatistik değeri	Eşik Değer
1*	10.49	31.48	31.48	13.98
2*	13.01	39.05	45.53	11.99
3*	16.12	48.37	65.09	10.39
4*	16.89	50.67	78.28	9.05
5*	30.36	91.08	170.69	7.46
UDmax Eşik Değeri	14.23		WDmax Eşik Değeri	15.59

Çizelge E.2.39. Model 6, UDmax ve WDmax Test İstatistiği Sonuçları

* 0.05 düzeyinde anlamlıdır. Eşik Değerler Bai-Perron (2003) çalışmasından aktarılmıştır.

Kırılma Sayısı	Schwarz Eşik Değeri	LWZ Eşik Değeri	Kırılma Dönemleri
0	-1.89	-1.73	
*1	-2.37	-1.97	2014
2	-2.66	-1.95	2010, 2019
3	-2.87	-1.76	2009, 2015, 2019
*4	-2.93	-1.19	2009, 2013, 2016, 2019
5	-3.58	-0.20	2001, 2009, 2013, 2016, 2019

Çizelge E.2.40. Model 6, Bai-Perron Yapısal Kırılma Testi Sonuçları

BP kırılma testleri çerçevesinde Bai ve Perron tarafından önerildiği şekliyle öncelikle kırılmanın var olup olmadığı hakkında bilgi vermesi açısından çift maksimum testleri kullanılmıştır. Çift maksimum testleri sonucunda elde edilen bulgular Çizelge E.2.40'ta gösterilmektedir. Çift maksimum test sonuçlarına göre seride birden fazla yapısal kırılmanın bulunduğu gözlemlenmiştir. En önemli kırılmanın 2014 yılında gerçekleştiği gözlemlendiğinden kukla değişkenin (DUM_{14-21}) oluşturulmasında bu tarih esas alınmıştır.

	VIF	1/VIF-
$\ln GK$	6.47	0.15
$\ln \ln t_k.D.$	5.07	0.19
DUM_{16-21}	2.12	0.47
Ortalama VIF	4.55	

Çizelge E.2.41. Model 6, Tahmin Öncesi VIF Değerleri

Seriler arasında önemli düzeyde çoklu doğrusal bağıntı bulunmamaktadır. $\ln GK$ bireysel VIF değerlerine göre modelde çoklu doğrusal bağlantı bulunduğu, belirlenme katsayısının 0.88 olduğu, belirlenme katsayısının tolerans sınırları içerisinde bulunduğu gözlemlenmiştir ($1-R^2 > 0.05$). Dolayısıyla çoklu doğrusal bağıntının model varsayımlarını etkileyecek düzeyde bulunmadığı değerlendirilmektedir. Ayrıca ortalama VIF değeri düşük düzeyde olup tahmin sonrasında standart sapma değerleri arasında belirgin farklılıklar gözlemlenmemiştir. Bireysel VIF değerleri 10'dan küçüktür.

ARDL modelindeki değişkenlerin bireysel gecikme uzunluklarının belirlenmesi için kullanılacak maksimum gecikme uzunluğunun belirlenmesinde en uygun gecikme

uzunluğunun yanı sıra değişkenler arasında oluşacak çoklu doğrusal bağıntı durumu da göz önünde bulunduruldu. Serilerin yıllık olması nedeniyle en uygun gecikme uzunluğunun tesiptinde maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir.

Gecikme	LL	LR	df	p	FPE	AIC	HQIC	SBIC
0	-32.90				0.0003	3.35	3.40	3.55
1	55.94	177.7	16	0.000	4.6e-07*	-3.26*	-3.03*	-2.27*
2	68.61	25.34	16	0.064	7.4e-07	-2.96	-2.54	-1.17

Çizelge E.2.42. Model 6, En Uygun Gecikme Uzunluğu

Serilerin birlikte en uygun gecikme uzunluğunun 1 olduğu görülmektedir. ARDL modelinin gecikme matrisinin belirlenmesinde en düşük değere sahip olan Akaike bilgi kriterinden yararlanılmıştır. Serilerin bireysel en uygun gecikme uzunluklarının da 1 olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla ARDL modelinin bireysel gecikme matrisinin belirlenmesinde maksimum gecikme uzunluğu 1 olarak belirlendi.

Öncelikle değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunup bulunmadığının tespiti için sabitli ve trendsiz (*Case 3: $\alpha_{01} \neq 0$ ve $@trend = 0$*) kısıtlanmamış hata düzeltme modeli,

$$\begin{aligned}
 (\Delta \ln YDG_T)_t = & \alpha_{01} + b_{11}(\ln YDG_T)_{t-1} + b_{21}(\ln GK)_{t-1} + b_{31}(\ln \ln t_{k.D.})_{t-1} \\
 & + \sum_{j=1}^p a_{1j} (\Delta \ln YDG_T)_{t-j} + \sum_{j=0}^{q1} a_{2j} (\Delta \ln GK)_{t-j} + \sum_{j=0}^{q2} a_{3j} (\Delta \ln \ln t_{k.D.})_{t-j} \\
 & + \gamma_1 (DUM_{14-21})_t + e_{1t}
 \end{aligned} \tag{2.11}$$

olarak belirlendi.

H_0 ve H_1 hipotezleri ise

$H_0: b_{11} = b_{21} = b_{31} = 0$ (Eşbütünleşme yoktur)

$H_1: b_{11} \neq b_{21} \neq b_{31} \neq 0$ (Eşbütünleşme vardır)

şeklinde oluşturulmaktadır.

Pesaran, Shin ve Smith ARDL sınır testi tahmininden *F-istatistik* değeri 16.189 olarak belirlenmiştir. *F-istatistik* değerlerinden değişkenler arasında %99 anlam düzeyinde eşbütünleşme ilişkisi bulunduğu sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla H_0 hipotezi reddedilmiştir.

Model	K	M	F istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
				%1	4.29	5.61
ARDL(1,0,0,0)	3	1	16.189***	%5	3.23	4.35
				%10	2.72	3.77

Çizelge E.2.43. Model 6, *F-istatistiği ve Eşik Değerler*

Kripfganz ve Schneider’ın oluşturdukları *F-istatistiği*, eşik değerlere göre seriler arasında %99 güven aralığında eşbütünlük ilişkisinin bulunduğu gözlemlenmektedir.

Model	K	M	F-istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
				%1	5.95	7.90
ARDL(1,0,0,0)	3	1	16.189***	%5	3.94	5.37
				%10	3.15	4.37
<i>p-değerleri</i>					0.00	0.00

Çizelge E.2.44. Model 6, Alternatif *F-istatistiği ve Eşik Değerler*

Schwarz bilgi kriterinden yararlanılarak oluşturulan sabitli ve trendsiz (*Case:3*) ARDL (1,0,0,0) modeli uzun dönem ilişkiler üzerinden

$$\begin{aligned}
(\Delta \ln YDG_T)_t = & \alpha_{01} + \sum_{j=1}^1 a_{1j} (\Delta \ln YDG_T)_{t-j} + \sum_{j=0}^0 a_{2j} (\Delta \ln GK)_{t-j} \\
& + \sum_{j=0}^0 a_{2j} (\Delta \ln int_{k.D.})_{t-j} + \gamma_1 (DUM_{14-21})_t + e_{1t}
\end{aligned} \quad (2.12)$$

olarak tahmin edildi.

ARDL (1,0,0,0) modelinden elde edilen sonuçlar Çizelge E.2.45’te gösterilmektedir.

Uzun Dönem Katsayıları				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık
λECT_{t-1}				
$\ln YDG_T$	-0.85***	0.11	-7.32	0.00
$\ln GK$	0.88***	0.15	5.55	0.00
$\ln \ln t_{k.D.}$	-0.84***	0.15	-5.27	0.00
DUM_{14-21}	0.80***	0.22	3.54	0.00
Kısa Dönem Katsayıları				
$\Delta \ln GK$	0.75***	0.15	4.78	0.00
$\Delta \ln \ln t_{k.D.}$	-0.71***	0.13	5.27	0.00
ΔDUM_{14-21}	0.68	0.19	3.56	0.00
Sabit	18.95***	2.73	6.94	0.00
Tanımsal Testler				
R^2	0.78		X^2_{DA}	0.09(0.76)
Ayarlı R^2	0.73		X^2_{BG}	5.18(0.07)
F-istatistiği(Olasılık)	38.77(0.00)		X^2_{BP}	1.67(0.19)
DW	1.794		X^2_W	20.45(0.08)
Durbin-h	0.12(0.67)		X^2_{JB}	0.27(0.87)
Ortalama VIF (Tahmin Sonrası)	4.42		X^2_R	3.85(0.03)

λECT_{t-1} Hata düzeltme terimini, parantez içleri olasılık değerlerini ve *, **, *** ise sırasıyla %1, %5, %10 önem seviyelerini ifade etmektedir.

Çizelge E.2.45. Model 6, ARDL Kısa ve Uzun Dönem Katsayıları

Çizelge E.2.45'in uzun dönem katsayıları incelendiğinde $\ln \ln t_{k.D.}$ değişkeninin bağımlı değişkenle negatif eşbütünleşik olduğu, bu ilişkinin %99 güven aralığında anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre, $\ln \ln t_{k.D.}$ değişkeninde %1 artışın uzun dönemde $\ln YDG_T$ değişkeninde %0.84 düşüşe neden olacağı ifade edilebilir. Elde edilen sonuçlar düzensiz göçe ilişkin yazınla tutarlılık arz etmektedir. $\ln \ln t_{k.D.}$ 'nın kısa dönem etkisinin de negatif olduğu, değişken katsayısının yaklaşık 0 p-değeri ile -0.71 olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre, $\ln \ln t_{k.D.}$ değişkeninde %1 artış kısa dönemde bağımlı değişkende %0.71 düşüşe neden olmaktadır. Yapısal

kırılmanın modele olan etkisinin kısa ve uzun dönemde pozitif olduğu değişken katsayılarının yaklaşık 0 *p-değeri* ile sırasıyla 0.68 ve 0.80 olduğu gözlemlenmektedir. *lnGK*'nin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin uzun ve kısa dönemde sırasıyla yaklaşık 0 *p-değeri* ile 0.88 ve 0.75 olduğu, buna göre *lnGK* değişkeninde %1 artışın kısa ve uzun dönemde yasa dışı göçmen sayısında sırasıyla %0.88 ve 0.75 artışa neden olacağı ifade edilebilir. Göçmen kaçakçısı sayısındaki bir artış yasa dışı göçmen sayısını artırmaktadır.

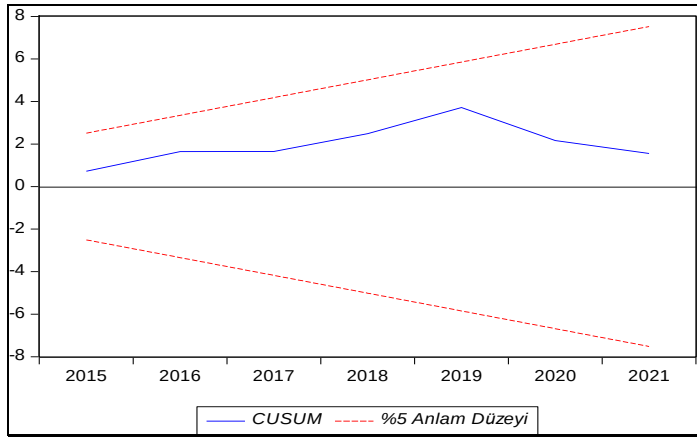
Model 6'ya göre yurt dışında edinilen telefon aboneliklerinin yasa dışı göçü etkilediği ve bu etkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Hata düzeltme teriminin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, hata düzeltme modelinin çalıştığına ve modelin anlamlı olduğuna işaret etmektedir. Bir başka deyişle kısa dönemde meydana gelen bir sapma uzun dönemde tekrardan dengeye yaklaşmaktadır. Hata düzeltme teriminin -0.85 olması meydana gelen bir sapmanın %85'sinin bir sonraki dönemde tekrar dengeye geleceğini göstermektedir. Denge süreci oldukça hızlı işlemektedir.

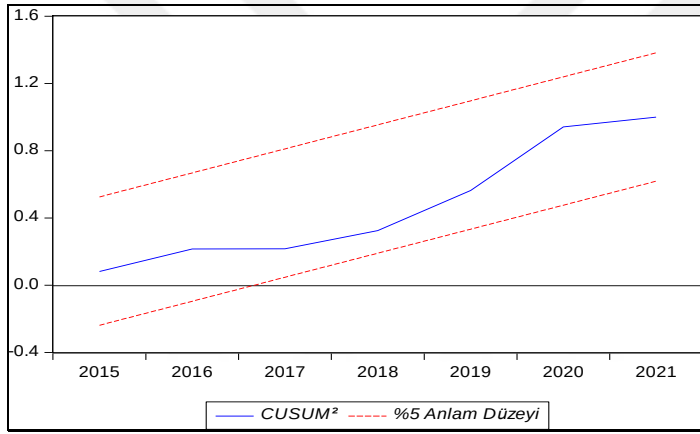
Granger nedensellik testi sonuçlarına göre beşinci gecikme esas olmak üzere *lnİnt_{k.D.}* 'dan *lnYDG_T*'ye doğru nedensellik ilişkisinin bulunduğu doğrulanmaktadır. Çizelge E.2.46'da değişkenler arasındaki grup *Granger nedensellik testi* sonuçları gösterilmektedir.

Gözlem Sayısı: 19	<i>F</i> istatistiği	Olasılık Değeri
<i>lnGK</i> $\Rightarrow$ <i>lnYDG_T</i>	1.89	0.20
<i>lnYDG_T</i> $\Rightarrow$ <i>lnGK</i>	2.28	0.14
<i>lnİnt_{k.D.}</i> $\Rightarrow$ <i>lnYDG_T</i>	3.82**	0.04
<i>lnYDG_T</i> $\Rightarrow$ <i>lnİnt_{k.D.}</i>	0.97	0.48
<i>DUM₁₄₋₂₁</i> $\Rightarrow$ <i>lnYDG_T</i>	3.07*	0.07
<i>lnYDG_T</i> $\Rightarrow$ <i>DUM₁₄₋₂₁</i>	0.81	0.56
<i>lnİnt_{k.D.}</i> $\Rightarrow$ <i>lnGK</i>	2.37	0.13
<i>lnGK</i> $\Rightarrow$ <i>lnİnt_{k.D.}</i>	0.79	0.57
<i>DUM₁₄₋₂₁</i> $\Rightarrow$ <i>lnGK</i>	3.31	0.06
<i>lnGK</i> $\Rightarrow$ <i>DUM₁₄₋₂₁</i>	0.79	0.58
<i>DUM₁₄₋₂₁</i> $\Rightarrow$ <i>lnİnt_{k.D.}</i>	1.20	0.38
<i>lnİnt_{k.D.}</i> $\Rightarrow$ <i>DUM₁₄₋₂₁</i>	0.84	0.55

Çizelge E.2.46. Model 6, *Pairwise Granger Nedensellik Testleri*

Şekil E.2.11. Model 6, *CUSUM* Testi

Şekil E.2.12. Model 6, *CUSUM²* Testi

E-2.7. Model 7

$$\blacksquare (GK - Cpt_a - DUM_{15-21})$$

(1998-2021)

Bu bölümde varyans enflasyon faktörü nedeniyle Cpt_a 'nın yanı sıra Int_k 'nin de yer aldığı tek bir model oluşturulamadı. Bu nedenle bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişki ikili modellerle (kukla değişken dikkate alınmazsa) ele alındı. Göçmen kaçakçısı sayısı ile iletişim teknolojilerinden yararlanma olanakları arasındaki ilişki araştırıldı. Böylece yasak geçişi sağlayan kaçakçıların sosyal medya uygulamalarından yararlanıp yararlanmadıkları, yararlanıyorlarsa bunun ne şekilde gerçekleştiği, kaçakçıların aralarındaki sosyal ilişkilerin kuvveti ve algoritmik eşleşme hipotezine ilişkin bilgiler elde edilmesi amaçlanmıştır. Model 1998-2021 yılları arasını kapsamaktadır. Türkiye’de cep telefonu aboneliklerine ilişkin veriler TÜİK resmi web sitesinden elde edilmiştir (TÜİK, 2023).

Bu bağlamda oluşturulan ilk ARDL modelinin *CUSUM* analizinden modelin yapısal kırılmaya maruz kaldığı gözlemlenmiştir. Yapısal kırılmanın etkisini modele dâhil etmek için kukla değişken oluşturularak bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisi yeniden ele alınmıştır.

Seriler arasındaki yapısal değişikliklerin ispatlanması ve kırılma tarihlerinin tam olarak tahmin edilmesi amacıyla *Bai-Perron çoklu yapısal kırılma testleri* uygulanmıştır. İlgili teste ilişkin açıklamalara EK-6’da yer verilmektedir. *Çift maksimum testleri* sonucunda elde edilen bulgular Çizelgede gösterilmektedir. *Çift maksimum test* sonuçları sonucunda seride birden fazla yapısal kırılmanın bulunduğu gözlemlenmiştir.

$z_{\tau}(t) \{1\}$	$q = 1$	$p = 0$	$h = 15$	$\varepsilon = 0.15$
UDmax tarafından belirlenen kırılma sayısı		2		
WDmax tarafından belirlenen kırılma sayısı		2		
Kırılma Sayısı	<i>F-istatistiği</i>	<i>Ölçeklendirilmiş F-istatistiği</i>	<i>Ağırlıklı F-istatistiği</i>	Eşik Değer
1*	23.98	47.97	47.97	11.47
2*	33.63	67.27	79.14	9.75
3*	24.39	48.79	66.94	8.36
4*	18.22	36.45	58.15	7.19
5*	13.64	27.28	53.49	5.85
UDmax Eşik Değeri	11.70		WDmax Eşik Değeri	12.81

Çizelge E.2.47. Model 7, *UDmax* ve *WDmax Test İstatistiği* Sonuçları

* 0.05 düzeyinde anlamlıdır. Eşik değerler Bai-Perron (2003) çalışmasından aktarılmıştır.

Kırılma Sayısı	Schwarz Eşik Değeri	LWZ Eşik Değeri	Kırılma Dönemleri
0	-0.86	-0.76	
1	-1.69	-1.41	2015
2	-2.21	-1.73	2003, 2015
3	-1.99	-1.28	2003, 2010, 2015
4	-1.71	-0.71	2001, 2006, 2010, 2015
5	-1.39	-1.39	2001, 2006, 2010, 2015, 2018

Çizelge E.2.48. Model 7, Bai-Perron Yapısal Kırılma Testi Sonuçları

Bu testler sonucunda Schwarz kriterine göre en az bir yapısal kırılma dönemi olduğu gözlemlendiğinden yapısal kırılmanın tarihinin belirlenmesi için $F_T(l + 1/l)$ ardışık test istatistiği kullanılmıştır.

Kırılma Testi	F-istatistik değeri	Ölçeklendirilmiş F-istatistiği	Eşik Değer**	Kırılma Tarihleri
0 yerine 1*	23.98	47.97	11.47	2015
1 yerine 2*	13.44	26.89	12.95	2003
2 yerine 3	1.57	3.15	14.03	

Çizelge E.2.49. Model 7, Ardışık Test İstatistiği

* 0.05 düzeyinde anlamlıdır. ** Eşik değerler Bai-Perron (2003) çalışmasından aktarılmıştır.

Yapısal kırılmanın 2015 yılında gerçekleştiği gözlemlendiğinden 2015-2021 yılları arasını esas alan kukla değişken DUM_{15-21} oluşturularak analize devam edildi.

Öncelikle seriler arasında çoklu doğrusal bağıntı sorununun bulunup bulunmadığı araştırıldı.

	VIF	1/VIF-
DUM_{15-21}	1.22	0.81
$lnCpt_a$	1.22	0.81
Ortalama VIF	1.22	

Çizelge E.2.50. Model 7, Tahmin Öncesi VIF Değerleri

Seriler arasında çoklu doğrusal bağıntı sorunu bulunmamaktadır.

ARDL modelindeki değişkenlerin bireysel gecikme uzunluklarının belirlenmesi için kullanılacak maksimum gecikme uzunluğunun belirlenmesinde en uygun gecikme

uzunluğunun yanı sıra değişkenler arasında oluşacak çoklu doğrusal bağıntı durumu da göz önünde bulunduruldu. Serilerin yıllık veriler olması nedeniyle en uygun gecikme uzunluğunun tespitinde maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir.

Gecikme	LL	LR	df	p	FPE	AIC	HQIC	SBIC
0	-33.15				0.005	-3.28	3.32	3.43
1	40.55	147.41	9	0.000	0.00001*	-2.59*	-2.45*	-2.00*
2	45.24	9.38	9	0.403	0.00002	-2.20	-1.95	-1.16

Çizelge E.2.51. Model 7, En Uygun Gecikme Uzunluğu

Birlikte en uygun gecikme uzunluğu 1 olarak belirlenmiştir. ARDL modelinin gecikme matrisinin belirlenmesinde öncelikle en düşük değere sahip olan Akaike bilgi kriterinden yararlanılmıştır. Çoğunluk bireysel gecikme uzunlukları da 1 olduğundan maksimum gecikme uzunluğu 1 olarak belirlenmiştir. Bu kriterden yararlanılarak oluşturulan model çoklu doğrusal bağıntıya neden olduğundan model bireysel gecikme matrisinin oluşturulmasında Schwarz kriteri esas alınmıştır.

Öncelikle değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunup bulunmadığının tespiti için sabitli ve trendsiz (*Case 2: $\alpha_{01} = \alpha b_0$ ve $@trend = 0$*) kısıtlanmamış hata düzeltme modeli,

$$\begin{aligned}
 (\Delta \ln GK)_t = & \alpha_{01} + b_{11}(\ln GK)_{t-1} + b_{21}(\ln Cpt_a)_{t-1} + \sum_{j=1}^p a_{1j} (\Delta \ln GK)_{t-j} \\
 & + \sum_{j=0}^q a_{2j} (\Delta \ln Cpt_a)_{t-j} + \gamma_1 (DUM_{15-21})_t + e_{1t}
 \end{aligned} \tag{2.13}$$

olarak belirlendi.

H_0 ve H_1 hipotezleri,

$H_0: b_{11} = b_{21} = 0$ (Eşbütünleşme yoktur)

$H_1: b_{11} \neq b_{21} \neq 0$ (Eşbütünleşme vardır)

şeklinde oluşturulmaktadır.

Pesaran, Shin ve Smith ARDL sınır testi tahmininden F istatistik değeri 4.899 olarak belirlenmiştir. F -istatistik değerlerinden değişkenler arasında %5 anlam düzeyinde eşbütünleşme ilişkisi bulunduğu sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla H_0 hipotezi reddedilmiştir.

Model	K	M	F-istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
				%1	4.13	5.00
ARDL(1,0,0)	2	1	4.899**	%5	3.10	3.87
				%10	2.63	3.35

Çizelge E.2.52. Model 7, *F*-istatistiği ve Eşik Değerler

Kripfganz ve Schneider'ın oluşturdukları *F*-istatistiği, eşik değerlere göre seriler arasında %95 güven aralığında eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu gözlemlenmektedir.

Model	K	M	F istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
				%1	5.63	6.93
ARDL(1,0,0)	2	1	4.899**	%5	3.77	4.74
				%10	3.03	3.87
<i>p-değerleri</i>					0.01	0.04

Çizelge E.2.53. Model 7, Alternatif *F*-istatistiği ve Eşik Değerler

Akaike bilgi kriterinden yararlanılarak oluşturulan sabitli ve trendsiz (*Case:2*) ARDL (1,0,0) modeli uzun dönem ilişkiler üzerinden

$$\begin{aligned}
(\Delta \ln GK)_t = & \alpha_{01} + \sum_{j=1}^1 a_{1j} (\Delta \ln GK)_{t-j} + \sum_{j=0}^0 a_{2j} (\Delta \ln Cpt_a)_{t-j} \\
& + \gamma_1 (DUM_{15-21})_t + \lambda ECT_{t-1} + e_{1t}
\end{aligned} \tag{2.14}$$

olarak tahmin edildi. ARDL (1,0,0) modelinden elde edilen sonuçlar Çizelge E.2.54'te gösterilmektedir.

Uzun Dönem Katsayıları				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık
λECT_{t-1}	-0.70***	0.22	-3.21	0.00
$\ln GK$				
$\ln Cpt_a$	0.58**	0.23	2.44	0.02
DUM_{15-21}	1.16***	0.29	3.92	0.00
Sabit	-3.05	4.22	-0.72	0.47
Kısa Dönem Katsayıları				
$\Delta \ln Cpt_a$	0.41	0.25	1.60	0.12
ΔDUM_{15-21}	0.82**	0.32	2.58	0.01
Tanımsal Testler				
R^2	0.42		X^2_{DA}	2.61(0.10)
Ayarlı R^2	0.33		X^2_{BG}	3.66 (0.15)
F-istatistiği(Olasılık)	32.95(0.00)		X^2_{BP}	0.07 (0.79)
DW	2.377		X^2_W	2.03 (0.98)
Durbin-h	-0.38(0.24)		X^2_{JB}	3.5(0.17)
Ortalama VIF (Tahmin Sonrası)	4.75		X^2_R	0.45(0.50)

λECT_{t-1} Hata düzeltme terimini, parantez içleri olasılık değerlerini ve *, **, *** ise sırasıyla %1, %5, %10 önem seviyelerini ifade etmektedir.

Çizelge E.2.54. Model 7, ARDL Kısa ve Uzun Dönem Katsayıları

Çizelge E.2.54'ün uzun dönem katsayıları incelendiğinde $\ln Cpt_a$ değişkeninin bağımlı değişken ile pozitif eşbütünleşik olduğu, bu ilişkinin %95 güven aralığında anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre, $\ln Cpt_a$ değişkeninde %1 artışın uzun dönemde $\ln GK$ değişkeninde %0.58 artışa neden olacağı ifade edilebilir. $\ln Cpt_a$ 'nın kısa dönem etkisinin pozitif olduğu, yalnız bu etkinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu ifade edilebilir. DUM_{15-21} kukla değişkeninin uzun dönem etkisinin pozitifdir. Bu değişkende meydana gelebilecek %1 artış göçmen kaçakçısı sayısında %1.16 artışa neden olmaktadır. Bir başka deyişle 2015 yılında meydana gelen yapısal kırılmanın etkisi %1 daha fazla olsaydı GK %1.16 daha fazla olacaktı. DUM_{15-21} kukla değişkeninin kısa dönem etkisinin pozitif olduğu bu etkinin uzun dönem etkisinden daha düşük olduğu, bu değişkende meydana gelecek %1 artışın kısa dönemde $\ln GK$ 'de %0.82 artışa neden olacağı gözlemlenmektedir.

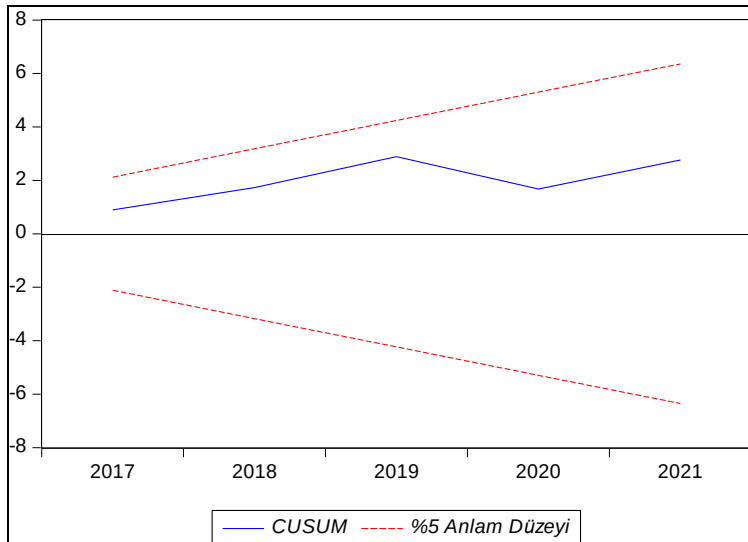
Hata düzeltme teriminin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum hata düzeltme modelinin çalıştığına ve modelin anlamlı olduğuna işaret etmektedir. Bir başka deyişle kısa dönemde meydana gelen bir sapma uzun dönemde tekrardan dengeye yaklaşmaktadır. Hata düzeltme teriminin -0.70 olması meydana gelen bir sapmanın %70'inin bir sonraki dönemde tekrar dengeye geleceğini göstermektedir. Denge sürecinin hızlı işlediği söylenebilir.

İkinci gecikme esas alınarak nedensellik durumu incelenmiştir. Çizelge E.2.55'te değişkenler arasındaki grup *Granger nedensellik testi* sonuçları gösterilmektedir.

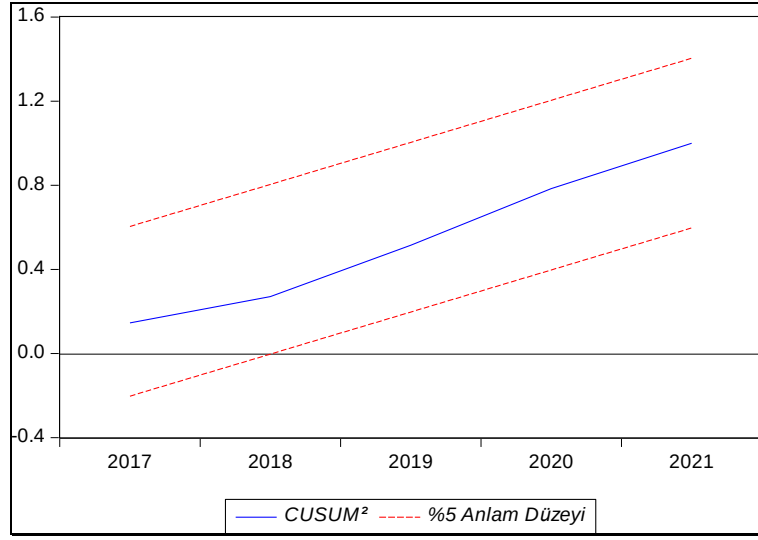
Gözlem Sayısı: 22	<i>F</i> istatistiği	Olasılık Değeri
$\ln Cpt_a \Rightarrow \ln GK$	2.79*	0.08
$\ln GK \Rightarrow \ln Cpt_a$	1.78	0.19
$DUM_{15-21} \Rightarrow \ln GK$	4.18**	0.03
$\ln GK \Rightarrow DUM_{15-21}$	7.05***	0.00
$DUM_{15-21} \Rightarrow \ln Cpt_a$	0.30	0.74
$\ln Cpt_a \Rightarrow DUM_{15-21}$	0.48	0.62

Çizelge E.2.55. Model 7, *Pairwise Granger Nedensellik Testleri*

Çizelge E.2.55'e göre $\ln Cpt_a$ 'nın $\ln GK$ 'nin Granger nedeni olmadığını ifade eden H_0 hipotezi %90 güven aralığında reddedilmektedir. DUM_{15-21} ve $\ln GK$ değişkenleri arasındaki karşılıklı nedensellik ilişkisi dikkat çekmektedir.

Şekil E.2.13. Model 7, *CUSUM Testi*

Şekil E.2.14. Model 7, $CUSUM^2$ Testi

E-2.8. Model 8

$$\blacksquare (GK - \text{Int}_k - \text{DUM}_{15-21})$$

(1998-2021)

Benzer ilişkiler araştırılmak üzere GK bağımlı, Int_k bağımsız değişken olmak üzere oluşturulan modelin *CUSUM testlerinde* yapısal kırılma gözlemlendiğinden kukla değişken oluşturulmak suretiyle model yeniden tahmin edilmiştir. Int_k ²⁷ serisinin oluşturulmasında Dünya Bankası resmi web sitesinden yararlanıldı (World Bank, 2023).

Bunun için öncelikle seriler arasındaki yapısal değişikliklerin ispatlanması ve kırılma tarihlerinin tam olarak tahmin edilmesi amacıyla *Bai-Perron çoklu yapısal kırılma testleri* uygulanmıştır. İlgili teste ilişkin açıklamalara EK-6'da yer verilmektedir.

Çift maksimum *testleri* sonucunda elde edilen bulgular Çizelge E.2.56'da gösterilmektedir. *Çift maksimum test sonuçlarına* göre seride birden fazla yapısal kırılmanın bulunduğu gözlemlenmiştir.

$z_{(t=)} \{1\}$	$q = 1$	$p = 0$	$h = 15$	$\varepsilon = 0.15$
UDmax tarafından belirlenen kırılma sayısı		2		
WDmax tarafından belirlenen kırılma sayısı		2		
Kırılma Sayısı	F -istatistiği	Ölçeklendirilmiş F -istatistiği	Ağırlıklı F -istatistiği	Eşik Değer
1*	11.06	22.12	22.12	11.47
2*	16.95	33.90	39.88	9.75
3*	11.58	23.16	31.77	8.36
4*	8.22	16.44	26.23	7.19
5*	5.98	11.96	23.46	5.85
UDmax Eşik Değeri	11.70		WDmax Eşik Değeri	12.81

Çizelge E.2.56. Model 8, *UDmax ve WDmax Test İstatistiği* Sonuçları

* 0.05 düzeyinde anlamlıdır. Eşik değerler Bai-Perron (2003) çalışmasından aktarılmıştır.

²⁷ İnternet kullanıcıları son 3 ayda internet (herhangi bir yerden) kullanan kişilerdir. İnternet, bilgisayar, cep telefonu, kişisel dijital asistan, oyun makinesi, dijital TV vb. vasıtasıyla kullanılıyor olabilir.

Kırılma Sayısı	Schwarz Eşik Değeri	LWZ Eşik Değeri	Kırılma Dönemleri
0	-1.16	-1.05	
1	-1.51	-1.23	2015
2	-1.93	-1.45	2002, 2015
3	-1.64	-0.93	2001, 2005, 2015
4	-1.31	-0.31	2001, 2005, 2015, 2018
5	-1.96	0.41	2001, 2007, 2010, 2015, 2018

Çizelge E.2.57. Model 8, *Bai-Perron Yapısal Kırılma Testi* Sonuçları

Bu testler sonucunda Schwarz kriterine göre en az 1 yapısal kırılma dönemi olduğu gözlemlendiğinden yapısal kırılmanın tarihinin belirlenmesi için $F_T(l + 1/ l)$ *ardışık test istatistiği* kullanılmıştır.

Kırılma Testi	F-istatistik değeri	Ölçeklendirilmiş F-istatistiği	Eşik Değer**	Kırılma Tarihleri
0 yerine 1*	11.06	22.12	11.47	2015
1 yerine 2*	11.36	22.73	12.95	2002
2 yerine 3	0.65	1.31	14.03	

Çizelge E.2.58. Model 8, *Ardışık Test İstatistiği*

* 0.05 düzeyinde anlamlıdır. ** Eşik değerler Bai-Perron (2003) çalışmasından aktarılmıştır.

Yapısal kırılmanın 2015 yılında gerçekleştiği gözlemlendiğinden 2015-2021 yılları arasını esas alan kukla değişken DUM_{15-21} oluşturularak incelemeye devam edildi.

Öncelikle seriler arasında çoklu doğrusal bağıntı sorununun bulunup bulunmadığı araştırıldı.

Değişken	VIF	1/VIF-
DUM_{15-21}	1.42	0.70
$lnInt_k$	1.42	0.70
Ortalama VIF	1.42	

Çizelge E.2.59. Model 8, Tahmin Öncesi VIF Değerleri

Seriler arasında çoklu doğrusal bağıntı sorunu bulunmamaktadır.

ARDL modelindeki değişkenlerin bireysel gecikme uzunluklarının belirlenmesi için kullanılacak maksimum gecikme uzunluğunun belirlenmesinde en uygun gecikme uzunluğunun yanı sıra değişkenler arasında oluşacak çoklu doğrusal bağıntı durumu

da göz önünde bulunduruldu. Serilerin yıllık verilerden oluşması nedeniyle en uygun gecikme uzunluğunun tespitinde maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir.

Gecikme	LL	LR	df	p	FPE	AIC	HQIC	SBIC
0	-43.42				0.0136	4.22	4.25	4.36
1	19.67	126.2	9	0.000	0.00010*	-0.697*	-0.55*	-0.10*
2	23.65	7.97	9	0.537	0.00016	-0.241	-0.003	0.79

Çizelge E.2.60. Model 8, En Uygun Gecikme Uzunluğu

Serilerin birlikte en uygun gecikme uzunluğunun 1 olduğu görülmektedir. ARDL modelinin gecikme matrisinin belirlenmesinde en düşük değere sahip olan Akaike bilgi kriterinden yararlanılmıştır. Bireysel gecikme uzunlukları da 1 olduğundan maksimum gecikme uzunluğu 1 olarak belirlenmiştir. Öncelikle değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunup bulunmadığının tespiti için kısıtlı sabitli ve trendsiz (Case 2: $\alpha_{01} = \alpha b_0$ ve $@trend = 0$) kısıtlanmamış hata düzeltme modeli,

$$(\Delta \ln GK)_t = \alpha_{01} + b_{11}(\ln GK)_{t-1} + b_{21}(\ln \ln t_k)_{t-1} + \sum_{j=1}^p a_{1j}(\Delta \ln GK)_{t-j} + \sum_{j=0}^q a_{2j}(\Delta \ln \ln t_k)_{t-j} + \gamma_1(DUM_{15-21})_t + e_{1t} \quad (2.15)$$

olarak belirlenmiştir. H_0 ve H_1 hipotezleri ise,

$H_0: b_{11} = b_{21} = 0$ (Eşbütünleşme yoktur)

$H_1: b_{11} \neq b_{21} \neq 0$ (Eşbütünleşme vardır)

şeklinde oluşturulmaktadır. Pesaran, Shin ve Smith ARDL sınır testi tahmininden F istatistik değeri 5.080 olarak belirlenmiştir. F -istatistik değerlerinden değişkenler arasında %5 anlam düzeyinde eşbütünleşme ilişkisi bulunduğu sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla boş hipotezi reddedilmiştir.

Model	K	M	F-istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
				%1	4.13	5.00
ARDL(1,0,0)	2	1	5.080**	%5	3.10	3.87
				%10	2.63	3.35

Çizelge E.2.61. Model 8, F -istatistiği ve Eşik Değerler

Kripfganz ve Schneider'ın oluşturdukları F -istatistiği, eşik değerlere göre seriler arasında %95 güven aralığında eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu gözlemlenmektedir.

Model	K	M	F-istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
ARDL(1,0,0)	2	1	5.080**	%1	5.63	6.93
				%5	3.77	4.74
				%10	3.03	3.87
<i>p-değerleri</i>					0.01	0.03

Çizelge E.2.62. Model 8, Alternatif *F –istatistiği ve Eşik Değerler*

Akaike bilgi kriterinden yararlanılarak oluşturulan kısıtlı sabitli ve trendsiz (*Case:2*) ARDL (1,0,0) modeli uzun dönem ilişkiler üzerinden

$$(\Delta \ln GK)_t = \alpha_{01} + \sum_{j=1}^1 a_{1j} (\Delta \ln GK)_{t-j} + \sum_{j=0}^0 a_{2j} (\Delta \ln \ln t_k)_{t-j} + \gamma_1 (DUM_{15-21})_t + \lambda ECT_{t-1} + e_{1t} \quad (2.16)$$

olarak tahmin edildi.

ARDL (1,0,0) modelinden elde edilen sonuçlar Çizelge E.2.63’te gösterilmektedir.

Uzun Dönem Katsayıları				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık
λECT_{t-1}				
$\ln GK$	-0.72***	0.21	-3.33	0.00
$\ln \ln t_k$	0.38**	0.14	2.65	0.01
DUM_{15-21}	0.99***	0.31	3.13	0.00
<i>Sabit</i>	-0.76	2.44	0.31	0.75
Kısa Dönem Katsayıları				
$\Delta \ln \ln t_k$	0.27	0.16	1.72	0.10
ΔDUM_{15-21}	0.72**	0.29	2.46	0.02
Tanımsal Testler				
R^2	0.43		X^2_{DA}	3.29(0.06)
<i>Ayarlı R²</i>	0.34		X^2_{BG}	4.69 (0.09)
<i>F-istatistiği(Olasılık)</i>	33.68(0.00)		X^2_{BP}	0.37(0.54)
<i>DW</i>	2.405		X^2_W	9.12 (0.33)
<i>Durbin-h</i>	-0.27(0.43)		X^2_{JB}	2.41(0.29)

λECT_{t-1} Hata düzeltme terimini, parantez içleri olasılık değerlerini ve *, **, *** ise sırasıyla %1, %5, %10 önem seviyelerini ifade etmektedir.

Çizelge E.2.63. Model 8, ARDL Kısa ve Uzun Dönem Katsayıları

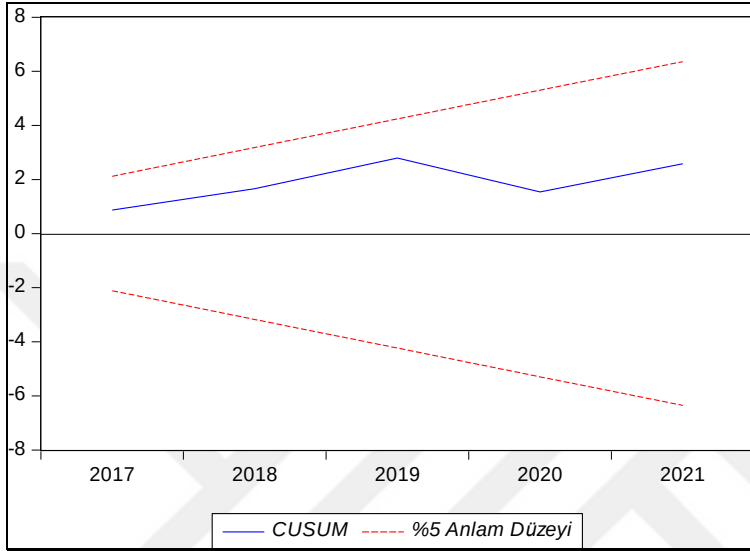
Çizelge E.2.63'ün uzun dönem katsayıları incelendiğinde $\ln \ln t_k$ değişkeninin bağımlı değişken ile pozitif eşbütünleşik olduğu, bu ilişkinin %95 güven aralığında anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre, $\ln \ln t_k$ değişkeninde %1 artışın uzun dönemde $\ln GK$ değişkeninde %0.38 artışa neden olacağı ifade edilebilir $\ln \ln t_k$ 'nin kısa dönem etkisinin pozitif olduğu, yalnız bu etkinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu ifade edilebilir. DUM_{15-21} kukla değişkeninin uzun dönem etkisi pozitiftir. Bu değişkende meydana gelebilecek %1 artış göçmen kaçakçısı sayısında %0.99 artışa neden olmaktadır. Bir başka deyişle 2015 yılında meydana gelen yapısal kırılmanın etkisi %1 daha fazla olsaydı yasa dışı göçmen sayısı %0.99 daha fazla olacaktı.

DUM_{15-21} kukla değişkeninin kısa dönem etkisinin pozitif olduğu bu etkinin uzun dönem etkisinden daha düşük olduğu, bu değişkende %1 artışın kısa dönemde $\ln GK$ 'de %0.72 artışa neden olduğu gözlemlenmektedir. Hata düzeltme teriminin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum hata düzeltme modelinin çalıştığına ve modelin anlamlı olduğuna işaret etmektedir. Bir başka deyişle kısa dönemde meydana gelen bir sapma uzun dönemde tekrardan dengeye yaklaşmaktadır. Hata düzeltme teriminin -0.72 olması meydana gelen bir sapmanın %72'sinin bir sonraki dönemde tekrar dengeye geleceğini göstermektedir. Denge sürecinin hızlı işlediği söylenebilir. Üçüncü gecikme esas alınarak nedensellik durumu incelenmiştir. Çizelge E.2.64'te değişkenler arasındaki grup *Granger nedensellik testi* sonuçları gösterilmektedir.

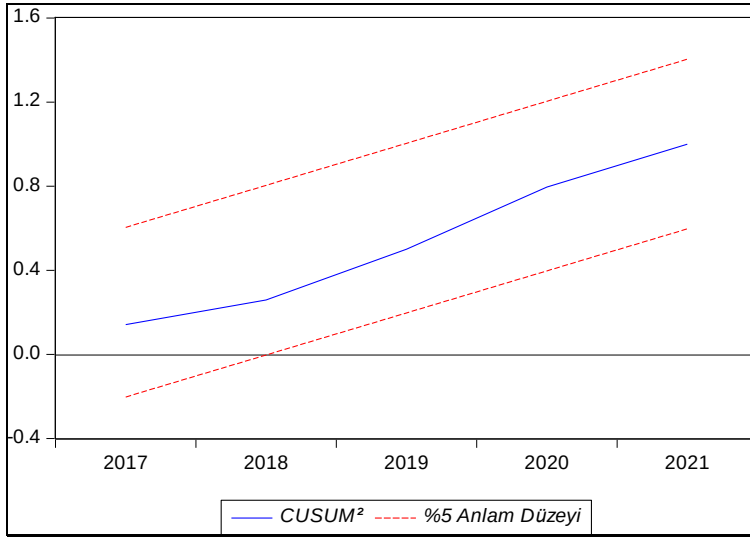
Gözlem Sayısı: 21	F istatistiği	Olasılık Değeri
$\ln \ln t_k \Rightarrow \ln GK$	0.47	0.70
$\ln GK \Rightarrow \ln \ln t_k$	3.55**	0.04
$DUM_{15-21} \Rightarrow \ln GK'$	0.57	0.63
$\ln GK \Rightarrow DUM_{15-21}$	8.57***	0.00
$DUM_{15-21} \Rightarrow \ln \ln t_k$	0.59	0.62
$\ln \ln t_k \Rightarrow DUM_{15-21}$	0.56	0.64

Çizelge E.2.64. Model 8, *Pairwise Granger Nedensellik Testleri*

Çizelge E.2.64'e göre $\ln \ln t_k$ 'nin $\ln GK$ 'nin Granger nedeni olmadığını ifade eden H_0 hipotezi %95 güven aralığında reddedilmektedir. $\ln GK$ değişkeninin, DUM_{15-21} değişkeninin Granger nedeni olmadığını ifade eden boş hipotezinin %99 güven aralığında reddedilmesi ise dikkat çekmektedir.

Şekil E.2.15. Model 8, *CUSUM Testi*

Şekil E.2.16. Model 8, *CUSUM² Testi*

E-2.9. Model 9

$$\blacksquare \text{ (GK} - \text{Cpt}_{a.D.} - \text{DUM}_{15-21})$$

(1998-2021)

$Cpt_{a.D.}$ ve $Int_{k.D.}$ serilerinin oluşturulmasında Dünya Bankası resmi web sitesinden yararlanıldı (Worldbank, 2023). Türkiye'deki internet kullanıcılarının modele olan etkisinin dışlanması için Türkiye'deki internet kullanıcı sayısına ilişkin veriler dünya verilerinden ($Int_{k.D.}$ 'den)²⁸ çıkarıldı. Aynı şekilde Türkiye'deki telefon kullanıcılarının modele olan etkisinin dışlanması için Türkiye'deki telefon aboneliklerine ilişkin veriler dünya verilerinden ($Cpt_{a.D.}$ 'den)²⁹ çıkarıldı.

$\ln GK - \ln Cpt_{a.D.}$ bağımlı ve bağımsız değişkenleri için oluşturulan ilk modelin CUSUM testlerinde yapısal kırılma gözlemlendiğinden yapısal kırılmanın etkisi modele dâhil edilerek $\ln Cpt_{a.D.}$ değişkeninin bağımlı değişken üzerindeki etkileri yeniden ele alınmıştır.

Seriler arasındaki yapısal değişikliklerin ispatlanması ve kırılma tarihlerinin tam olarak tahmin edilmesi amacıyla Bai-Perron çoklu yapısal kırılma testleri uygulanmıştır. İlgili teste ilişkin açıklamalara EK-6'da yer verilmektedir.

Çift maksimum testleri sonucunda elde edilen bulgular Çizelge E.2.65'te gösterilmektedir. Çift maksimum test sonuçlarına göre seride birden fazla yapısal kırılmanın bulunduğu gözlemlenmiştir.

²⁸ İnternet kullanıcıları son 3 ayda internet (herhangi bir yerden) kullanan kişilerdir. İnternet, bilgisayar, cep telefonu, kişisel dijital asistan, oyun makinesi, dijital TV vb. vasıtasıyla kullanılıyor olabilir.

²⁹ Cep telefonu abonelikleri, hücresel teknolojiyi kullanarak PSTN'ye (Devre Aktarmalı Telefon Ağı) erişim sağlayan kamusal cep telefonu servisine abonelikleri kapsamaktadır. Veriler, faturalı abone sayısını ve aktif ön ödemeli hesapları (yani, son üç ay boyunca kullanılmış olanları) içermektedir. Veriler, sesli iletişim sunan tüm cep telefonu aboneliklerini kapsamaktadır. $Cpt_{a.D.}$, verileri, kartları veya USB modemler aracılığıyla abonelikleri, halka açık mobil veri servislerine abonelikleri, özel kanallı mobil telsizleri, telepointleri telsiz çağrılarını ve telemetri hizmetlerini kapsamamaktadır.

$z_c(t) \{1\}$	$q = 1$	$p = 0$	$h = 15$	$\varepsilon = 0.15$
UDmax tarafından belirlenen kırılma sayısı		2		
WDmax tarafından belirlenen kırılma sayısı		2		
Kırılma Sayısı	F -istatistiği	Ölçeklendirilmiş F -istatistiği	Ağırlıklı F -istatistiği	Eşik Değer
1*	9.73	19.46	19.46	11.47
2*	32.83	65.67	77.26	9.75
3*	24.03	48.06	65.95	8.36
4*	17.46	34.93	55.73	7.19
5*	13.35	26.70	52.36	5.85
UDmax Eşik Değeri	11.70		WDmax Eşik Değeri	12.81

Çizelge E.2.65. Model 9, *UDmax* ve *WDmax* Test İstatistiği Sonuçları

* 0.05 düzeyinde anlamlıdır. Eşik değerler Bai-Perron (2003) çalışmasından aktarılmıştır.

Kırılma Sayısı	Schwarz Eşik Değeri	LWZ Eşik Değeri	Kırılma Dönemleri
0	-0.91	-0.81	
1	-1.19	-1.92	2015
*2	-2.23	-1.76	2002, 2015
3	-2.02	-1.31	2001, 2006, 2015
4	-1.72	-0.72	2001, 2006, 2015, 2018
5	-1.42	-0.04	2001, 2007, 2010, 2015, 2018

Çizelge E.2.66. Model 9, *Bai-Perron Yapısal Kırılma Testi* Sonuçları

Bu testler sonucunda Schwarz kriterine göre en az 1 yapısal kırılma dönemi olduğu gözlemlendiğinden yapısal kırılmanın tarihinin belirlenmesi için $F_T(l + 1/l)$ *ardışık test istatistiği* kullanılmıştır.

Kırılma Testi	F -istatistiği	Ölçeklendirilmiş F -istatistiği	Eşik Değer**	Kırılma Tarihleri
0 yerine 1*	9.73	19.46	11.47	2015
1 yerine 2*	28.8	57.69	12.95	2002
2 yerine 3	1.44	2.88	14.03	

Çizelge E.2.67. Model 9, *Ardışık Test İstatistiği*

* 0.05 düzeyinde anlamlıdır. ** Eşik değerler Bai-Perron (2003) çalışmasından aktarılmıştır. Yapısal kırılmanın 2015 yılında gerçekleştiği gözlemlendiğinden 2015-2021 yılları arasını esas alan kukla değişken (DUM_{15-21}) oluşturularak incelemeye devam edildi. Öncelikle seriler arasında çoklu doğrusal bağıntı sorununun bulunup bulunmadığı araştırıldı.

Değişken	VIF	1/VIF-
DUM_{15-21}	1.40	0.71
$lnCpt_a$	1.40	0.71
Ortalama VIF	1.40	

Çizelge E.2.68. Model 9, Tahmin Öncesi VIF Değerleri

Seriler arasında çoklu doğrusal bağıntı sorunu bulunmamaktadır.

ARDL modelindeki değişkenlerin bireysel gecikme uzunluklarının belirlenmesi için kullanılacak maksimum gecikme uzunluğunun belirlenmesinde en uygun gecikme uzunluğunun yanı sıra değişkenler arasında oluşacak çoklu doğrusal bağıntı durumu da göz önünde bulunduruldu. Serilerin yıllık verilerden oluşması nedeniyle en uygun gecikme uzunluğunun tespitinde maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir.

Gecikme	LL	LR	df	p	FPE	AIC	HQIC	SBIC
0	-40.46				0.0104	3.951	3.98	4.10
1	55.13	191.21	9	0.000	4.0e-06	-3.92	-3.78	-3.32*
2	67.95	25.64	9	0.002	3.0e-06*	-4.26	-4.02*	-3.22

Çizelge E.2.69. Model 9, En Uygun Gecikme Uzunluğu

Serilerin birlikte en uygun gecikme uzunluğunun 2 olduğu görülmektedir. ARDL modelinin gecikme matrisinin belirlenmesinde öncelikle bu sırada en düşük değere sahip olan Akaike bilgi kriterinden yararlanılmıştır. Bu kriterden yararlanılarak oluşturulan model çoklu doğrusal bağıntıya neden olduğundan model bireysel gecikme matrisinin oluşturulmasında Schwarz kriteri esas alınmıştır. Maksimum gecikme uzunluğu da 1 olarak belirlenmiştir.

Öncelikle değişkenler arasında eşbütünlük ilişkisinin bulunup bulunmadığının tespiti için sabitli ve trendsiz (*Case 2: $\alpha_{01} = \alpha b_0$ ve $@trend = 0$*) kısıtlanmamış hata düzeltme modeli

$$\begin{aligned}
(\Delta \ln GK)_t = & \alpha_{01} + b_{11}(\ln GK)_{t-1} + b_{21}(\ln Cpt_{a.D.})_{t-1} + \sum_{j=1}^p a_{1j}(\Delta \ln GK)_{t-j} \\
& + \sum_{j=0}^q a_{2j}(\Delta \ln Cpt_{a.D.})_{t-j} + \gamma_1(DUM_{15-21})_t + e_{1t}
\end{aligned} \quad (2.17)$$

olarak belirlenmiştir.

H_0 ve H_1 hipotezleri,

$H_0: b_{11} = b_{21} = 0$ (Eşbütünleşme yoktur)

$H_1: b_{11} \neq b_{21} \neq 0$ (Eşbütünleşme vardır)

şeklinde oluşturulmaktadır.

Pesaran, Shin ve Smith ARDL sınır testi tahmininden F istatistik değeri 4.954 olarak belirlenmiştir. F -istatistik değerlerinden değişkenler arasında %5 anlam düzeyinde eşbütünleşme ilişkisi bulunduğu sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla sıfır hipotezi reddedilmiştir.

Model	K	M	F istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
ARDL(1,0,0)	2	1	4.954**	%1	4.13	5.00
				%5	3.10	3.87
				%10	2.63	3.35

Çizelge E.2.70. Model 9, F -istatistiği ve Eşik Değerler

Kripfganz ve Schneider'ın oluşturdukları F -istatistiği, eşik değerlere göre seriler arasında %95 güven aralığında eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu gözlemlenmektedir.

<i>Model</i>	<i>K</i>	<i>M</i>	<i>F istatistiği</i>	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
ARDL(1,0,0)	2	1	4.954**	%1	5.63	6.93
				%5	3.77	4.74
				%10	3.03	3.87
<i>p-değerleri</i>					0.01	0.04

Çizelge E.2.71. Model 9, Alternatif F -istatistiği, Eşik Değerler

Akaike bilgi kriterinden yararlanılarak oluşturulan kısıtlı sabitli ve trendsiz (Case:2), ARDL (1,0,0) modeli uzun dönem ilişkiler üzerinden

$$\begin{aligned}
 (\Delta \ln GK)_t = & \alpha_{01} + \sum_{j=1}^1 a_{1j} (\Delta \ln GK)_{t-j} + \sum_{j=0}^0 a_{2j} (\Delta \ln Cpt_{a.D.})_{t-j} \\
 & + \gamma_1 (DUM_{15-21})_t + \lambda ECT_{t-1} + e_{1t}
 \end{aligned} \quad (2.18)$$

olarak tahmin edildi. ARDL (1,0,0) modelinden elde edilen sonuçlar Çizelge E.2.72'de gösterilmektedir.

Uzun Dönem Katsayıları				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık
λECT_{t-1}				
$\ln GK$	-0.65***	0.19	-3.42	0.00
$\ln Cpt_{a.D.}$	0.42**	0.18	2.30	0.03
DUM_{15-21}	1.07***	0.33	3.16	0.00
Sabit	-2.18	4.09	-0.53	0.60
Kısa Dönem Katsayıları				
$\Delta \ln Cpt_{a.D.}$	0.28	0.17	1.64	0.18
ΔDUM_{15-21}	0.70**	0.29	2.40	0.02
Tanımsal Testler				
R^2	0.42		X^2_{DA}	4.00(0.04)
Ayarlı R^2	0.33		X^2_{BG}	5.87(0.05)
F-istatistiği(Olasılık)	33.17(0.00)		X^2_{BP}	0.12(0.72)
DW	2.490		X^2_W	7.49(0.48)
Durbin-h	-0.33(0.27)		X^2_{JB}	2.00(0.36)
Ortalama VIF (Tahmin Sonrası)	3.81		X^2_R	0.35(0.55)

λECT_{t-1} Hata düzeltme terimini, parantez içleri olasılık değerlerini ve *, **, *** ise sırasıyla %1, %5, %10 önem seviyelerini ifade etmektedir.

Çizelge E.2.72. Model 9, ARDL Kısa ve Uzun Dönem Katsayıları

Çizelge E.3.19'daki uzun dönem katsayıları incelendiğinde $\ln Cpt_{a.D.}$ değişkeninin bağımlı değişken ile pozitif eşbütünleşik olduğu, bu ilişkinin %95 güven aralığında anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre, $\ln Cpt_{a.D.}$ değişkeninde %1 artışın uzun dönemde $\ln GK$ değişkeninde %0.42 artışa neden olacağı ifade edilebilir. $\ln Cpt_{a.D.}$ 'nin kısa dönem etkisinin pozitif olduğu, yalnız bu etkinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu ifade edilebilir. DUM_{15-21} kukla değişkeninin uzun dönem etkisinin pozitif olduğu bu değişkende meydana gelebilecek %1 artışın göçmen kaçakçısı sayısında %1.07 artışa neden olacağı anlaşılmıştır. Bir başka deyişle 2015 yılında meydana gelen yapısal kırılmanın etkisi %1 daha fazla olsaydı yasa dışı göçmen sayısı %1.07 daha fazla olacaktı. DUM_{15-21} kukla değişkeninin kısa dönem etkisinin pozitif

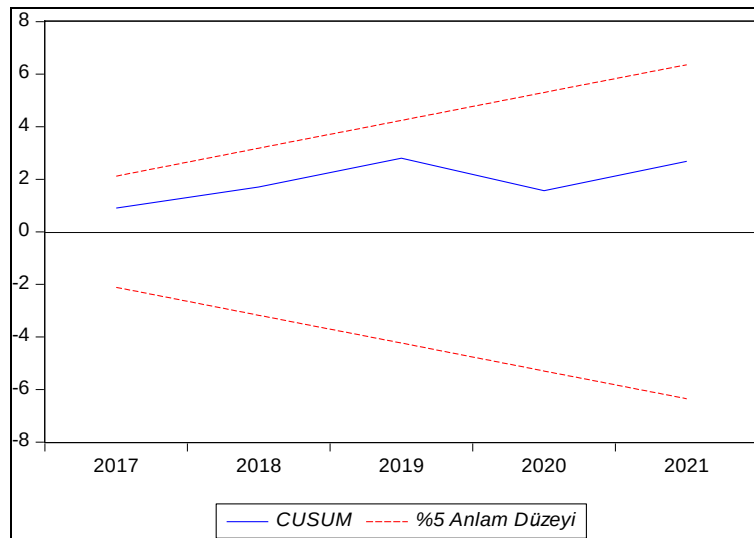
olduğu bu etkinin uzun dönem etkisinden daha düşük olduğu, bu değişkende %1 artışın kısa dönemde $\ln GK$ 'de %0.70 artışa neden olduğu gözlemlenmektedir.

Hata düzeltme teriminin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum hata düzeltme modelinin çalıştığına ve modelin anlamlı olduğuna işaret etmektedir. Diğer bir ifadeyle kısa dönemde meydana gelen bir sapma uzun dönemde tekrardan dengeye yaklaşmaktadır. Hata düzeltme teriminin -0.65 olması meydana gelen bir sapmanın %65'inin bir sonraki dönemde tekrar dengeye geleceğini göstermektedir. Denge sürecinin hızlı işlediği söylenebilir. Birinci gecikme esas alınarak nedensellik durumu incelenmiştir. Çizelge E.2.73'te değişkenler arasındaki grup *Granger nedensellik testi* sonuçları gösterilmektedir.

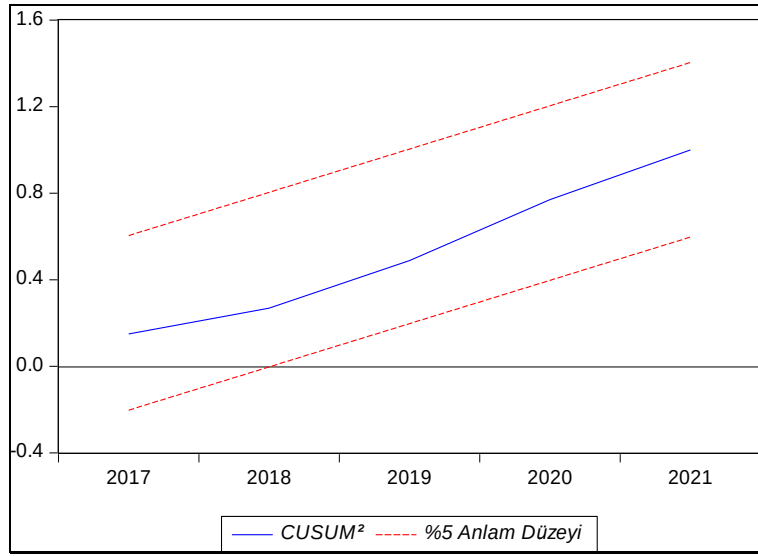
Gözlem Sayısı: 23	F İstatistiği	Olasılık Değeri
$\ln Cpt_{a.D.} \Rightarrow \ln GK$	1.03	0.32
$\ln GK \Rightarrow \ln Cpt_{a.D.}$	11.52***	0.00
$DUM_{15-21} \Rightarrow \ln GK$	5.78**	0.02
$\ln GK \Rightarrow DUM_{15-21}$	4.98**	0.03
$DUM_{15-21} \Rightarrow \ln Cpt_{a.D.}$	0.81	0.37
$\ln Cpt_{a.D.} \Rightarrow DUM_{15-21}$	1.65	0.21

Çizelge E.2.73. Model 9, *Pairwise Granger Nedensellik Testleri*

Çizelge E.2.73'te belirtilen ve kısa dönem nedensellik ilişkisini gösteren *Granger nedensellik testine* göre $\ln GK$ 'nin, $\ln Cpt_{a.D.}$ 'nin Granger nedeni olmadığını ifade eden H_0 hipotezi %99 güven aralığında reddedilmektedir. DUM_{15-21} ve $\ln GK$ değişkenleri arasındaki karşılıklı nedensellik ilişkisi ise dikkat çekmektedir.

Şekil E.2.17. Model 9, *CUSUM Testi*

Şekil E.2.18. Model 9, $CUSUM^2$ Testi

E-2.10. Model 10

$$\blacksquare (GK - \text{Int}_{k,D} - \text{DUM}_{15-21})$$

(1998-2021)

Benzer bir çalışma Türkiye'deki internet kullanıcılarının sayısı dışlanarak oluşturulan dünya verileri ($\text{Int}_{k,D}$) ile bağımlı değişkenin ilişkilerini araştırmak üzere oluşturuldu. GK ile $\text{Int}_{k,D}$ arasındaki ilişkileri incelemek üzere oluşturulan modelin *CUSUM* analizlerinde yapısal kırılma gözlemlendiğinden yapısal kırılmanın etkisini modele dâhil etmek için kukla değişken oluşturularak model yeniden tahmin edilmiştir.

Bunun için öncelikle seriler arasındaki yapısal değişikliklerin ispatlanması ve kırılma tarihlerinin tam olarak tahmin edilmesi amacıyla *Bai-Perron çoklu yapısal kırılma testleri* uygulanmıştır. *İlgili teste* ilişkin açıklamalara EK-6'da yer verilmektedir.

Çift maksimum testleri sonucunda elde edilen bulgular Çizelge E.2.74'te gösterilmektedir. *Çift maksimum test sonuçları* sonunda seride birden fazla yapısal kırılmanın bulunduğu gözlemlenmiştir.

$z_{\tau}(t) \{1\}$	$q = 1$	$p = 0$	$h = 15$	$\varepsilon = 0.15$
UDmax tarafından belirlenen kırılma sayısı		2		
WDmax tarafından belirlenen kırılma sayısı		2		
Kırılma Sayısı	<i>F-istatistiği</i>	<i>Ölçeklendirilmiş F-istatistiği</i>	<i>Ağırlıklı F-istatistiği</i>	Eşik Değer
1*	6.65	13.30	13.30	11.47
2*	20.76	41.52	48.85	9.75
3*	14.81	29.63	40.65	8.36
4*	11.76	23.52	37.53	7.19
5*	9.10	18.21	35.70	5.85
UDmax Eşik Değeri	11.70		WDmax Eşik Değeri	12.81

Çizelge E.2.74. Model 10, *UDmax* ve *WDmax* Test İstatistiği Sonuçları

* 0.05 düzeyinde anlamlıdır. Eşik değerler Bai-Perron (2003) çalışmasından aktarılmıştır.

Kırılma Sayısı	Schwarz Eşik Değeri	LWZ Eşik Değeri	Kırılma Dönemleri
0	-1.27	-1.17	
1	-1.39	-1.11	2016
2	-2.20	-1.73	2010, 2019
3	-1.96	-1.25	2009, 2015, 2019
4	-1.73	-0.73	2009, 2013, 2016, 2019
5	-1.44	-0.05	2001, 2009, 2013, 2016, 2019

Çizelge E.2.75. Model 10, Bai-Perron Yapısal Kırılma Testi Sonuçları

Bu testler sonucunda Schwarz kriterine göre en az 1 yapısal kırılma dönemi olduğu gözlemlendiğinden yapısal kırılmanın tarihinin belirlenmesi için $F_T(l + 1/l)$ ardışık test istatistiği kullanılmıştır.

Kırılma Testi	F-istatistiği	Ölçeklendirilmiş F-istatistiği	Eşik Değer**	Kırılma Tarihleri
0 yerine 1*	6.65	13.30	11.47	2003
1 yerine 2*	16.37	32.74	12.95	2015
2 yerine 3	1.09	2.18	14.03	

Çizelge E.2.76. Model 10, Ardışık Test İstatistiği

* 0.05 düzeyinde anlamlıdır. ** Eşik değerler Bai-Perron (2003) çalışmasından aktarılmıştır.

Bu testler sonucunda Schwarz kriterine göre en büyük kırılmanın 2003 yılında gerçekleştiği gözlemlendiğinden öncelikle bu yıllar arasını kapsayan kukla değişken oluşturulmuştur (DUM_{03-21}). Oluşturulan model yapısal kırılma sorununu çözmediğinden ikinci kırılma tarihi de modele dâhil edilmiştir (DUM_{15-21}). Bu model yapısal kırılma sorunun çözmekle birlikte VIF değerlerinin artmasına neden olmuştur ($ln\hat{int}_{k,D}$, kısa ve uzun dönem katsayıları sırasıyla 1.012 ve 0.70 olarak hesaplanmıştır). Sadece DUM_{15-21} kukla değişkeni eklenerek oluşturulan model ise yapısal kırılma sorununu çözdüğü gibi model varsayımlarını daha iyi sağlamıştır ($ln\hat{int}_{k,D}$, kısa ve uzun dönem katsayıları sırasıyla 0.58 ve 0.42 olarak hesaplanmıştır). Dolayısıyla DUM_{15-21} kukla değişkeni esas alınarak incelemeye devam edildi. Öncelikle seriler arasında çoklu doğrusal bağıntı sorununun bulunup bulunmadığı araştırıldı.

Değişken	VIF	1/VIF-
DUM_{15-21}	1.65	0.60
$ln\dot{int}_{k.D.}$	1.65	0.60
Ortalama VIF	1.65	

Çizelge E.2.77. Model 10, Tahmin Öncesi VIF Değerleri

Seriler arasında önemli düzeyde çoklu doğrusal bağıntı sorunu bulunmamaktadır.

ARDL modelindeki değişkenlerin bireysel gecikme uzunluklarının belirlenmesi için kullanılacak maksimum gecikme uzunluğunun belirlenmesinde en uygun gecikme uzunluğunun yanı sıra değişkenler arasında oluşacak çoklu doğrusal bağıntı durumu da göz önünde bulunduruldu. Serilerin yıllık nedeniyle en uygun gecikme uzunluğunun tespitinde maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir.

Gecikme	LL	LR	df	p	FPE	AIC	HQIC	SBIC
0	-34.90				0.006	3.44	3.48	3.59
1	48.70	167.22*	9	0.000	7.2e-06*	-3.33*	-3.19*	-2.74*
2	54.03	10.672	9	0.299	0.00001	-3.00	-2.75	-1.96

Çizelge E.2.78. Model 10, En Uygun Gecikme Uzunluğu

Serilerin birlikte en uygun gecikme uzunluğunun 1 olduğu görülmektedir. ARDL modelinin gecikme matrisinin belirlenmesinde en düşük değere sahip olan Akaike bilgi kriterinden yararlanılmıştır. Bireysel gecikme uzunlukları da 1 olduğundan maksimum gecikme uzunluğu 1 olarak belirlenmiştir.

Öncelikle değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunup bulunmadığının tespiti için sabitli ve trendsiz (*Case 2*: $\alpha_{01} = ab_0$ ve $@trend = 0$) kısıtlanmamış hata düzeltme modeli,

$$\begin{aligned}
(\Delta \ln GK)_t = & \alpha_{01} + b_{11}(\ln GK)_{t-1} + b_{21}(\ln \dot{int}_{k.D.})_{t-1} + \sum_{j=1}^p a_{1j}(\Delta \ln GK)_{t-j} \\
& + \sum_{j=0}^q a_{2j}(\Delta \ln \dot{int}_{k.D.})_{t-j} + \gamma_1(DUM_{15-21})_t + e_{1t}
\end{aligned} \quad (2.19)$$

olarak belirlenmiştir.

H_0 ve H_1 hipotezleri ise

$H_0: b_{11} = b_{21} = 0$ (Eşbütünleşme yoktur)

$H_1: b_{11} \neq b_{21} \neq 0$ (Eşbütünleşme vardır)

şeklinde oluşturulmaktadır.

Pesaran, Shin ve Smith ARDL sınır testi tahmininden F istatistik değeri 5.547 olarak belirlenmiştir. F -istatistik değerlerinden değişkenler arasında %1 anlam düzeyinde eşbütünleşme ilişkisi bulunduğu sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla H_0 hipotezi reddedilmiştir.

Model	K	M	F istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
ARDL(1,0,0)	2	1	5.547***	%1	4.13	5.00
				%5	3.10	3.87
				%10	2.63	3.35

Çizelge E.2.79. Model 10, F -istatistiği ve Eşik Değerler

Kripfganz ve Schneider (2020)'ın oluşturdukları F –istatistiği, Eşik Değerler ve p -değerlere göre seriler arasında %95 güven aralığında eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu gözlemlenmektedir.

<i>Model</i>	<i>K</i>	<i>M</i>	<i>F</i> istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
ARDL(1,0,0)	2	1	5.547**	%1	5.63	6.93
				%5	3.77	4.74
				%10	3.03	3.87
				<i>p-değerleri</i>		

Çizelge E.2.80. Model 10, Alternatif F -istatistiği ve Eşik Değerler

Akaike bilgi kriterinden yararlanılarak oluşturulan kısıtlı sabitli ve trendsiz (Case:2) ARDL (1,0,0) modeli uzun dönem ilişkiler üzerinden

$$\begin{aligned}
 (\Delta \ln GK)_t = & \alpha_{01} + \sum_{j=1}^1 a_{1j} (\Delta \ln GK)_{t-j} + \sum_{j=0}^0 a_{2j} (\Delta \ln int_{k.D.})_{t-j} \\
 & + \gamma_1 (DUM_{15-21})_t + \lambda ECT_{t-1} + e_{1t}
 \end{aligned} \quad (2.20)$$

olarak tahmin edildi.

ARDL (1,0,0) modelinden elde edilen sonuçlar Çizelge E.2.81’de gösterilmektedir.

Uzun Dönem Katsayıları				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık
λECT_{t-1}				
$\ln GK$	-0.72***	0.19	-3.70	0.00
$\ln \ln t_{k.D.}$	0.58**	0.19	3.01	0.00
DUM_{15-21}	0.85**	0.33	2.59	0.01
Sabit	-5.20	4.13	-1.26	0.22
Kısa Dönem Katsayıları				
$\Delta \ln \ln t_{k.D.}$	0.42*	0.21	2.00	0.06
ΔDUM_{15-21}	0.62**	0.27	2.24	0.03
Tanımsal Testler				
R^2	0.46		X^2_{DA}	3.66(0.05)
Ayarlı R^2	0.37		X^2_{BG}	5.79 (0.05)
F-istatistiği(Olasılık)	33.58(0.00)		X^2_{BP}	0.24(0.62)
DW	2.403		X^2_W	10.90 (0.20)
Durbin-h	-0.26(0.47)		X^2_{JB}	2.41(0.29)
Ortalama VIF (Tahmin Sonrası)	4.40		X^2_R	0.20(0.90)

λECT_{t-1} Hata düzeltme terimini, parantez içleri olasılık değerlerini ve *, **, *** ise sırasıyla %1, %5, %10 önem seviyelerini ifade etmektedir.

Çizelge E.2.81. Model 10, ARDL Kısa ve Uzun Dönem Katsayıları

Çizelge E.2.81'deki uzun dönem katsayıları incelendiğinde $\ln \ln t_{k.D.}$ değişkeninin bağımlı değişken ile pozitif eşbütünleşik olduğu, bu ilişkinin %99 güven aralığında anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre, $\ln \ln t_{k.D.}$ değişkeninde %1 artışın uzun dönemde $\ln GK$ değişkeninde %0.58 artışa neden olacağı ifade edilebilir. $\ln \ln t_{k.D.}$ 'nin kısa dönem etkisinin pozitif olduğu, değişken katsayısının 0.06 p-değeri ile 0.42 olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre $\ln \ln t_{k.D.}$ değişkeninde %1 artış kısa dönemde bağımlı değişkende %0.42 artışa neden olmaktadır. Yapısal kırılmanın modele olan etkisi kısa ve uzun dönemde yaklaşık değerlere (sırasıyla 0.62, 0.85) sahip olduğu bu etkinin pozitif ve %95 güven aralığında anlamlı olduğu görülmektedir.

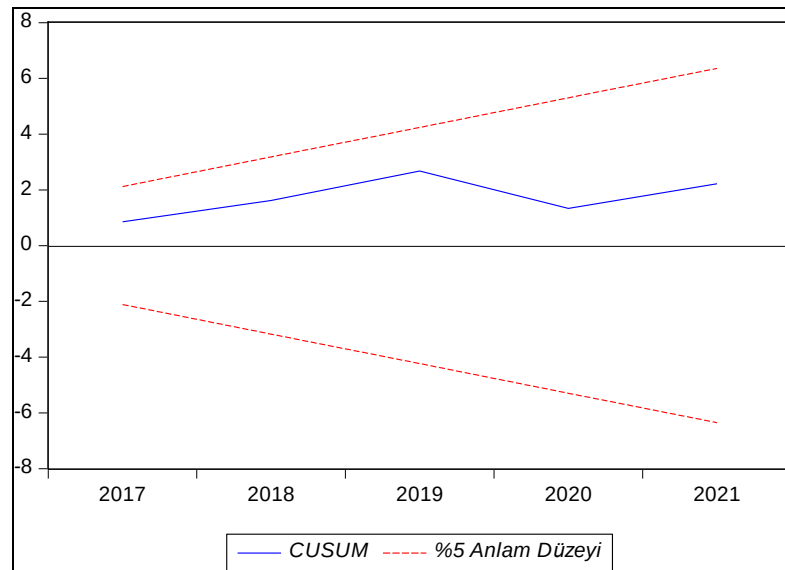
Hata düzeltme teriminin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum hata düzeltme modelinin çalıştığına ve modelin anlamlı olduğuna işaret etmektedir. Bir başka deyişle kısa dönemde meydana gelen bir sapma uzun dönemde tekrardan dengeye yaklaşmaktadır. Hata düzeltme teriminin -0.72 olması meydana gelen bir sapmanın %72'sinin bir sonraki dönemde tekrar dengeye geleceğini göstermektedir. Denge sürecinin hızlı işlediği söylenebilir.

İkinci gecikme esas alınarak nedensellik durumu incelenmiştir. Çizelge E.2.82'de değişkenler arasındaki grup *Granger nedensellik testi* sonuçları gösterilmektedir.

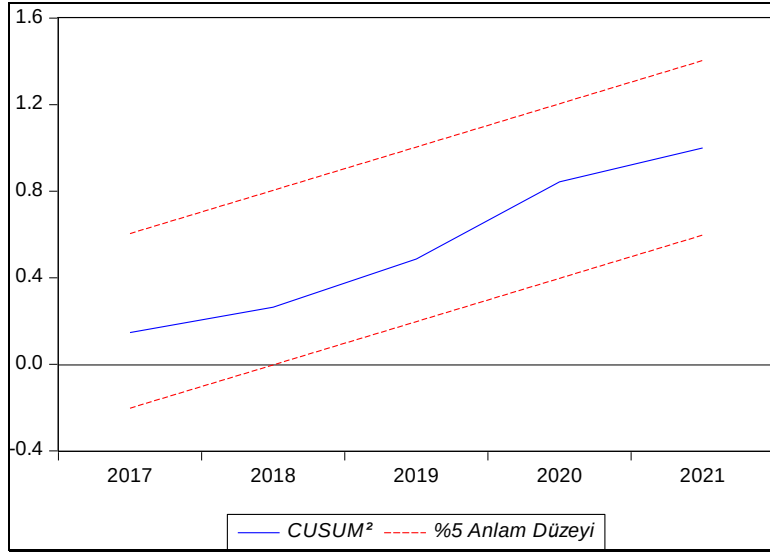
Gözlem Sayısı: 21	<i>F</i> İstatistiği	Olasılık Değeri
$\ln \dot{I}nt_{k.D.} \Rightarrow \ln GK$	3.17*	0.06
$\ln GK \Rightarrow \ln \dot{I}nt_{k.D.}$	0.03	0.96
$DUM_{15-21} \Rightarrow \ln GK$	4.18**	0.03
$\ln GK \Rightarrow DUM_{15-21}$	7.05***	0.00
$DUM_{15-21} \Rightarrow \ln \dot{I}nt_{k.D.}$	2.17	0.14
$\ln \dot{I}nt_{k.D.} \Rightarrow DUM_{15-21}$	1.16	0.33

Çizelge E.2.82. Model 10, *Pairwise Granger Nedensellik Testleri*

Çizelge E.2.82'ye göre $\ln \dot{I}nt_{k.D.}$ 'nin $\ln GK$ 'nin Granger nedeni olmadığını ifade eden H_0 hipotezi %90 güven aralığında reddedilmektedir. $\ln GK$ değişkeninin, DUM_{15-21} değişkeninin Granger nedeni olmadığını ifade eden boş hipotezinin %99 güven aralığında reddedilmesi ise dikkat çekmektedir.

Şekil E.2.19. Model 10, *CUSUM Testi*

Şekil E.2.20. Model 10, $CUSUM^2$ Testi

E-2.11. Model 11

$$\blacksquare (GK - M_2V_T - DUM_{15-21})$$

(1998-2021)

Hareket edenlerle etmeyenler arasında ilişki olduğu kadar düzensiz göçmenlerle düzenli göçmenler, uluslararası insan hareketlilikleri ile ulusal hareketlilikler arasında ilişki bulunduğu konusu gerek ulusal gerekse uluslararası yazında son zamanlarda sıklıkla dile getirilmektedir. Dolayısıyla yurt içinde veya dünyanın herhangi bir bölgesindeki yerleşiklerin iktisadi faaliyetlerinin düzensiz göçü ve insan hareketliliklerini ne şekilde etkileyeceği konusunu incelemek üzere bu bölümde göçmen kaçakçısı sayısındaki artış ile Türk Lirasının dolanım hızı arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Kaçakçılık faaliyetinin odağında yer alan göçmen kaçakçısı, kaçışı düzenleyip kolaylaştırarak kaçış imkânlarını artırmaktadır.

Model 1998-2021 yılları arasını kapsamaktadır. Göçmen kaçakçısı sayısına ilişkin 1998-2010 yılları arasındaki veriler Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Başkanlığı'nın resmi web sitesindeki yıllık raporlardan derlenmiştir (Kom.Pol, 2017; TBMM İçişleri Komisyonu, 2012). 2010-2021 yılları arasındaki verilere Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün resmi web sitesinden erişilmiştir (GİB, 2023a). Türkiye'nin para dolanım hızına ilişkin veriler Dünya Bankası'nın resmi web sitesinden geniş paranın GSYH içindeki yüzdelik oranları esas alınmak üzere hesaplanmıştır (World Bank, 2023).

Kuramsal bölümde de üzerinde sıklıkla durulduğu üzere bir girişimci gibi faaliyette bulunan göçmen kaçakçısının ekonominin genel şartlarından etkilenmemesi düşünülemez. Bu bağlamda öncelikle yıllara göre göçmen kaçakçısı sayısındaki değişikliklerle Türk Lirasının dolanım hızı arasındaki ilişkileri inceleyen ARDL (1, 1) modeli oluşturulmuştur. *CUSUM* eğrilerinden kurulan bu ilk modelin yapısal kırılmaya maruz kaldığı gözlemlenmiştir.

Seriler arasındaki yapısal değişikliklerin ispatlanması ve kırılma tarihlerinin tahmin edilmesi amacıyla *Bai-Perron çoklu yapısal kırılma testleri* uygulanmıştır. *İlgili teste* ilişkin açıklamalara EK-6'da yer verilmektedir.

Çift maksimum testleri sonucunda elde edilen bulgular Çizelgede gösterilmektedir. Çift maksimum test sonuçlarına göre seride birden fazla yapısal kırılmanın bulunduğu gözlemlenmiştir.

$z_{\tau}(t) \{1\}$	$q = 1$	$p = 0$	$h = 15$	$\varepsilon = 0.15$
UDmax tarafından belirlenen kırılma sayısı	2			
WDmax tarafından belirlenen kırılma sayısı	2			
Kırılma Sayısı	F -istatistiği	Ölçeklendirilmiş F -istatistiği	Ağırlıklı F -istatistiği	Eşik Değer
1	5.21	10.42	10.42	11.47
2**	7.84	15.68	18.44	9.75
3**	5.59	11.19	15.36	8.36
4**	3.84	7.69	12.27	7.19
5	2.72	5.45	10.69	5.85
UDmax Eşik Değeri	11.70		WDmax Eşik Değeri	12.81

Çizelge E.2.83. Model 11, UD_{max} ve WD_{max} Test İstatistiği Sonuçları

** 0.05 düzeyinde anlamlıdır. Eşik değerler Bai-Perron (2003) çalışmasından aktarılmıştır.

Kırılma Sayısı	Schwarz Eşik Değeri	LWZ Eşik Değeri	Kırılma Dönemleri
0	-0.79	-0.68	
1	-0.81	-0.53	2015
*2	-1.00	-0.53	2001, 2015
3	-0.73	-0.02	2001, 2015, 2018
4	-0.36	0.63	2001, 2010, 2015, 2018
5	0.00	1.39	2001, 2007, 2010, 2015, 2018

Çizelge E.2.84. Model 11 *Bai-Perron Yapısal Kırılma Testi* Sonuçları

Bu testler sonucunda Schwarz kriterine göre en az 2 yapısal kırılma dönemi olduğu gözlemlendiğinden yapısal kırılmanın tarihinin belirlenmesi için $F_T(l + 1/l)$ ardışık test istatistiği kullanılmıştır.

<i>Kırılma Testi</i>	<i>F-istatistiği</i>	<i>Ölçeklendirilmiş F-istatistiği</i>	<i>Eşik Değer**</i>	<i>Kırılma Tarihleri</i>
0 yerine 1*	5.21	10.42	9.81	2015
1 yerine 2*	7.22	14.45	11.40	2001
2 yerine 3	1.04	2.08	12.29	

Çizelge E.2.85. Model 11, *Ardışık Test İstatistiği*

* 0.10 düzeyinde anlamlıdır. **Eşik değerler Bai-Perron (2003) çalışmasından aktarılmıştır.

En önemli kırılmanın ilk sıradaki 2015 yılında gerçekleştiği gözlemlendiğinden 2015-2021 yılları arasını esas alan kukla değişken DUM_{15-21} oluşturularak incelemeye devam edildi.

Öncelikle seriler arasında çoklu doğrusal bağıntı sorununun bulunup bulunmadığı araştırıldı.

<i>Değişken</i>	<i>VIF</i>	<i>1/VIF-</i>
DUM_{15-21}	1.72	0.58
$\ln M_2 V_T$	1.72	0.58
Ortalama VIF	1.72	

Çizelge E.2.86. Model 11, Tahmin Öncesi VIF Değerleri

Seriler arasında çoklu doğrusal bağıntı sorunu bulunmamaktadır.

ARDL modelindeki değişkenlerin bireysel gecikme uzunluklarının belirlenmesi için kullanılacak maksimum gecikme uzunluğunun belirlenmesinde en uygun gecikme uzunluğunun yanı sıra değişkenler arasında oluşacak çoklu doğrusal bağıntı durumu da göz önünde bulunduruldu. Serilerin yıllık verilerden oluşması nedeniyle en uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak belirlendi.

<i>Gecikme</i>	<i>LL</i>	<i>LR</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	<i>FPE</i>	<i>AIC</i>	<i>HQIC</i>	<i>SBIC</i>
0	-8.85				0.0005	1.077	1.11	1.22
1	27.7	73.10	9	0.000	0.00004*	-1.427*	-1.28*	-0.83*
2	34.07	12.74	9	0.175	0.00006	-1.188	-0.942	-0.14

Çizelge E.2.87. Model 11, En Uygun Gecikme Uzunluğu

Serilerin birlikte en uygun gecikme uzunlukları ile bireysel gecikme uzunluklarının 1 olduğu tespit edilmiştir. 1. Sırada en düşük değere sahip olan bilgi kriteri Akaike kriteridir. Dolayısıyla gecikme matrisinin oluşturulmasında maksimum gecikme

uzunluğu 1 bilgi kriteri ise Akaike olarak belirlenmiştir. Sabitli ve trendsiz modelin (*Case 3: $\alpha_{01} \neq 0$ ve $@trend = 0$*) daha tutarlı sonuçlar verdiği gözlemlendi.

Öncelikle değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunup bulunmadığının tespiti için kısıtlanmamış hata düzeltme modeli,

$$(\Delta \ln GK)_t = \alpha_{01} + b_{11}(\Delta \ln GK)_{t-1} + b_{21}(\ln M_2 V_T)_{t-1} + \sum_{j=1}^p a_{1j}(\Delta \ln GK)_{t-j} + \sum_{j=0}^q a_{2j}(\Delta \ln M_2 V_T)_{t-j} + \gamma_1(DUM_{15-21})_t + e_{1t} \quad (2.21)$$

olarak belirlenmiştir.

H_0 ve H_1 hipotezleri ise

$H_0: b_{11} = b_{21} = 0$ (Eşbütünleşme yoktur)

$H_1: b_{11} \neq b_{21} \neq 0$ (Eşbütünleşme vardır)

şeklinde oluşturulmaktadır.

Pesaran, Shin ve Smith ARDL sınır testi tahmininden F istatistik değeri 6.192 olarak belirlenmiştir. F -istatistik değerlerinden değişkenler arasında %5 anlam düzeyinde eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla H_0 hipotezi reddedilmiştir.

Model	K	M	F istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
				%1	3.88	5.30
ARDL(1,1,0)	2	1	6.192**	%5	2.72	3.83
				%10	2.17	3.19

Çizelge E.2.88. Model 11, F -istatistiği ve Eşik Değerler

Kripfganz ve Schneider'ın oluşturdukları F -istatistiği, eşik değerlere göre seriler arasında %95 güven aralığında eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu gözlemlenmektedir.

Model	K	M	F istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
				%1	6.86	8.71
ARDL(1,1,0)	2	1	6.192**	%5	4.48	5.84
				%10	3.55	4.70
<i>p-değerleri</i>					0.01	0.04

Çizelge E.2.89. Model 11, Alternatif F –istatistiği ve Eşik Değerler

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunduğundan Schwarz bilgi kriterinden yararlanılarak oluşturulan ARDL (1,1,0) modeli uzun dönem ilişkiler üzerinden

$$(\Delta \ln GK)_t = \alpha_{01} + \sum_{j=1}^1 a_{1j} (\Delta \ln GK)_{t-j} + \sum_{j=0}^1 a_{2j} (\Delta \ln M_2 V_T)_{t-j} + \gamma_1 (DUM_{15-21})_t + \lambda ECT_{t-1} + e_{1t} \quad (2.22)$$

olarak tahmin edildi. ARDL (1,1,0) modelinden elde edilen veriler Çizelge E.2.90’da gösterilmektedir.

Uzun Dönem Katsayıları				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık
λECT_{t-1}				
$\ln GK$	-0.65***	0.15	-4.19	0.00
$\ln M_2 V_T$	-2.03**	0.80	-2.54	0.02
DUM_{15-21}	0.93**	0.36	2.56	0.02
Kısa Dönem Katsayıları				
$\Delta \ln M_2 V_T$	0.37	0.79	0.48	0.64
ΔDUM_{15-21}	0.60**	0.27	2.18	0.02
Sabit	5.83***	1.47	3.95	0.00
Tanımsal Testler				
R^2	0.51		X^2_{DA}	3.09(0.07)
Ayarlı R^2	0.40		X^2_{BG}	5.26(0.07)
F -istatistiği(Olasılık)	28.34 (0.00)		X^2_{BP}	0.24(0.62)
DW	2.559		X^2_W	7.49(0.87)
Durbin-h	-0.41(0.12)		X^2_{JB}	(3.01)0.22
Ortalama VIF (Tahmin Sonrası)	4.01		X^2_R	2.18(0.15)

λECT_{t-1} Hata düzeltme terimini, parantez içleri olasılık değerlerini ve *, **, *** ise sırasıyla %1, %5, %10 önem seviyelerini ifade etmektedir.

Çizelge E.2.90. Model 11, ARDL Kısa ve Uzun Dönem Katsayıları

Çizelge E.2.90'daki uzun dönem katsayıları incelendiğinde $\ln M_2 V_T$ değişkeninin uzun dönemde $\ln GK$ değişkeniyle negatif eşbütünleşik olduğu bu ilişkinin %99 güven aralığında anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre $\ln M_2 V_T$ değişkeninde %1 artışın $\ln GK$ değişkeninde uzun dönemde %2.03 düşüşe neden olacağı ifade edilebilir. DUM_{15-21} değişkeninde % 1 artışın uzun dönemde göçmen kaçakçı sayısında %0.93 artışa neden olacağı gözlemlenmektedir. Bir başka deyişle 2015 yılında gerçekleşen yapısal kırılmanın etkisi %1 daha fazla olsaydı göçmen kaçakçısı sayısı %0,93 daha fazla olacaktı.

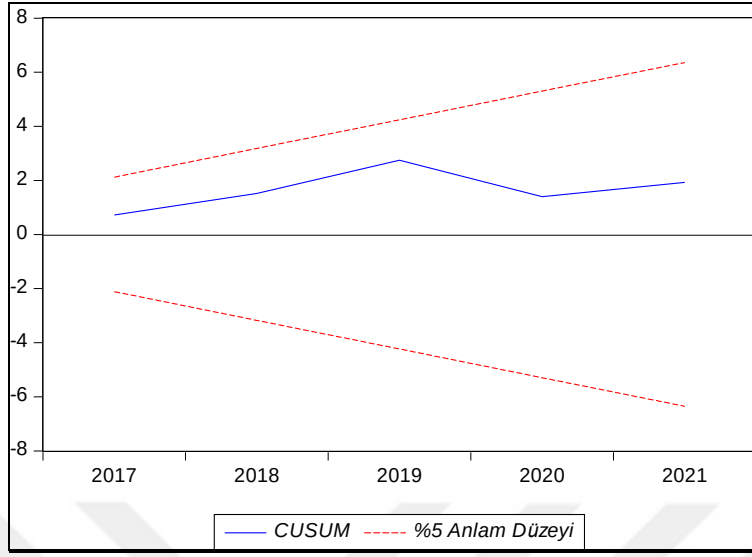
Kısa dönem katsayıları incelendiğinde $\ln M_2 V_T$ değişkeninde %1 artışın $\ln GK$ 'de %0.37 artışa neden olduğu gözlemlenmektedir. DUM_{15-21} kukla değişkeninde %1 artışın kısa dönemde bağımlı değişkende %0.60 artışa neden olacağı ifade edilebilir. Sabitin olasılık değerinin anlamlı olması modelin değişkenler arasındaki ilişkiyi iyi bir şekilde açıkladığına işaret etmektedir.

Modelin hata düzeltme teriminin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum hata düzeltme modelinin çalıştığına ve anlamlı olduğuna işaret etmektedir. Başka bir deyişle kısa dönemde meydana gelen bir sapma uzun dönemde tekrardan dengeye yaklaşmaktadır. Hata düzeltme modelinin katsayısının -0.65 olması meydana gelen bir sapmanın % 65'inin bir sonraki dönem/yıl dengeye geldiğini göstermektedir. Uyum sürecinin hızlı olduğu ifade edilebilir.

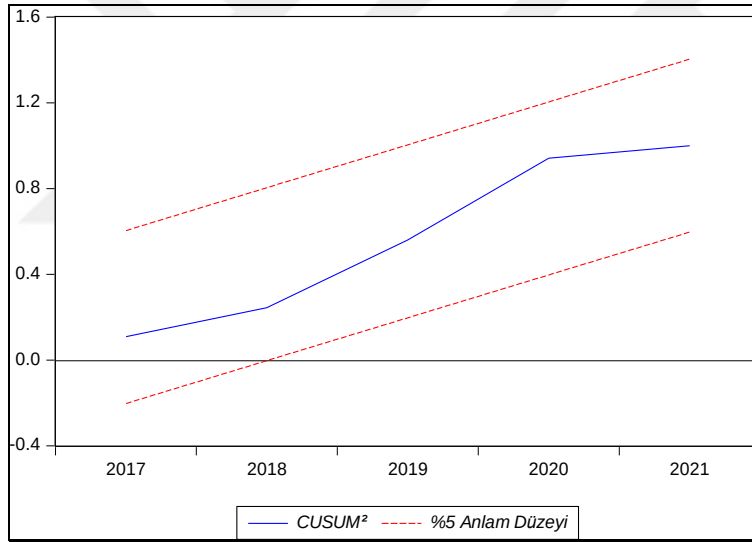
Kısa dönem ilişkileri gösteren grup *Granger nedensellik testi* sonuçlarına göre birinci gecikmede $\ln M_2 V_T$ 'den $\ln GK$ 'ye doğru % 95 güven aralığında nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Göçmen kaçakçılığı ile yapısal kırılma arasında %95 aralığında karşılıklı nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Gözlem Sayısı: 22	<i>F-istatistiği</i>	<i>p-değeri</i>
$\ln M_2 V_T \Rightarrow \ln GK$	5.36**	0.03
$\ln GK \Rightarrow \ln M_2 V_T$	1.32	0.26
$DUM_{15-21} \Rightarrow \ln GK$	5.78**	0.02
$\ln GK \Rightarrow DUM_{15-21}$	4.98**	0.03
$DUM_{15-21} \Rightarrow \ln M_2 V_T$	2.10	0.16
$\ln M_2 V_T \Rightarrow DUM_{15-21}$	1.48	0.23

Çizelge E.2.91. Model 11, *Pairwise Granger Nedensellik Testleri*

Şekil E.2.21. Model 11, *CUSUM Testi*

Şekil E.2.22. Model 11, *CUSUM² Testi*

E-2.12. Model 12

$$\blacksquare (YDG_T - GK - M_2V_A)$$

(1998-2021)

Bu başlık altında yurt dışında meydana gelen iktisadi gelişmelerin Türkiye’deki göçmen kaçakçılığı olaylarına ne şekilde etki ettiği ele alınmaktadır. Model 1998-2021 yılları arasını kapsamaktadır. Göçmen kaçakçısı sayısına ilişkin 1998-2010 yılları arasındaki veriler Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Başkanlığı’nın resmi web sitesindeki yıllık raporlardan derlenmiştir (Kom.Pol, 2017; TBMM İçişleri Komisyonu, 2012). 2010-2021 yılları arasındaki verilere Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün resmi web sitesinden erişilmiştir (GİB, 2023a). ABD’nin “yurt içi” para dolanım hızına ilişkin veriler Dünya Bankası’nın resmi web sitesinden alınmıştır. Geniş paranın GSYH içindeki yüzdelik oranları esas alınmak üzere hesaplanmıştır (World Bank, 2023). Yasa dışı göçmen sayısına ilişkin 1998-2005 yılları arasını kapsayan veriler İçduygu’nun hazırlamış olduğu bir çalışmadan çıkarılmıştır (İçduygu vd., 2014: 182). 2005-2021 yılları arasını kapsayan veriler Göç İdaresi Başkanlığı’ndan elde edilmiştir (GİB, 2023a).

Bağımlı değişken yasa dışı göçmen sayısı, bağımlı değişkenler ABD dolarının “yurt içi” dolanım hızı ve göçmen kaçakçısı sayısı arasındaki ilişkileri inceleyen ARDL (1, 1, 0) modeli oluşturulmuştur.

Öncelikle seriler arasında çoklu doğrusal bağıntı sorununun bulunup bulunmadığı araştırıldı.

Değişken	VIF	1/VIF-
$\ln GK$	2.82	0.35
$\ln M_2V_A$	2.82	0.35
Ortalama VIF	2.82	

Çizelge E.2.92. Model 12, Tahmin Öncesi VIF Değerleri

Seriler arasında çoklu doğrusal bağıntı sorunu bulunmamaktadır.

ARDL modelindeki değişkenlerin bireysel gecikme uzunluklarının belirlenmesi için kullanılacak maksimum gecikme uzunluğunun belirlenmesinde en uygun gecikme uzunluğunun yanı sıra değişkenler arasında oluşacak çoklu doğrusal bağıntı durumu da göz önünde bulunduruldu. Serilerin yıllık verilerden oluşması nedeniyle en uygun

gecikme uzunluğunun belirlenmesinde maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak belirlendi.

Gecikme	LL	LR	df	p	FPE	AIC	HQIC	SBIC
0	-2.42				0.0003	0.493	0.528	-0.642
1	47.43	99.72	9	0.000	8.1e-06*	-3.221*	-3.080*	-2.625*
2	51.14	7.43	9	0.592	0.00001	-2.740	-2.495	-1.699

Çizelge E.2.93. Model 12, En Uygun Gecikme Uzunluğu

Serilerin birlikte en uygun gecikme uzunlukları ile bireysel gecikme uzunluklarının 1 olduğu tespit edilmiştir. 1. Sırada en düşük değere sahip olan bilgi kriteri Akaike kriteridir. Dolayısıyla gecikme matrisinin oluşturulmasında maksimum gecikme uzunluğu 1 bilgi kriteri ise Akaike olarak belirlenmiştir. Sabitsiz ve trendsiz modelin (*Case 1: $\alpha_{01} = 0$ ve $@trend = 0$*) daha tutarlı sonuçlar verdiği gözlemlendi. Bu yüzden değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunup bulunmadığının tespiti için kısıtlanmamış hata düzeltme modeli

$$\begin{aligned}
&(\Delta \ln YDG_T)_{t-\alpha_{01}} + b_{11}(\Delta \ln YDG_T)_{t-1} + b_{21}(\ln GK)_{t-1} + b_{31}(\Delta \ln M_2 V_A)_{t-1} \\
&+ \sum_{j=1}^p a_{1j}(\Delta \ln YDG_T)_{t-j} + \sum_{j=0}^{q1} a_{2j}(\Delta \ln GK)_{t-j} + \sum_{j=0}^{q2} a_{3j}(\Delta \ln M_2 V_A)_{t-j} \\
&+ e_{1t}
\end{aligned} \tag{2.23}$$

olarak belirlendi.

H_0 ve H_1 hipotezleri ise

$H_0: b_{11} = b_{21} = b_{31} = 0$ (Eşbütünleşme yoktur)

$H_1: b_{11} \neq b_{21} \neq b_{31} \neq 0$ (Eşbütünleşme vardır)

şeklinde oluşturulmaktadır.

Pesaran, Shin ve Smith ARDL sınır testi tahmininden F istatistik değeri 3.842 olarak belirlenmiştir. F -istatistik değerlerinden değişkenler arasında %5 anlam düzeyinde eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla H_0 hipotezi reddedilmiştir.

Model	K	M	F istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
				%1	3.88	5.30
ARDL(1,1,0)	2	1	3.842**	%5	2.72	3.83
				%10	2.17	3.19

Çizelge E.2.94. Model 12, F -istatistiği ve Eşik Değerler

Kripfganz ve Schneider’ın oluşturdıkları *F-istatistiği*, eşik değerlere göre seriler arasında %90 güven aralığında eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu gözlemlenmektedir.

Model	<i>K</i>	<i>M</i>	<i>F istatistiği</i>	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
ARDL(1,1,0)	2	1	3.842**	%1	5.09	6.92
				%5	3.18	4.53
				%10	2.44	3.59
<i>p-değerleri</i>					0.02	0.08

Çizelge E.2.95. Model 12, Alternatif *F-istatistiği* ve *Eşik Değerler*

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunduğundan Akaike bilgi kriterinden yararlanılarak oluşturulan (*Case: 1*), ARDL (1,1,0) modeli uzun dönem ilişkiler üzerinden

$$\begin{aligned}
 (\Delta \ln YDG_T)_t = & \alpha_{01} + \sum_{j=1}^1 a_{1j} (\Delta \ln YDG_T)_{t-j} + \sum_{j=0}^1 a_{2j} (\Delta \ln GK)_{t-j} \\
 & + \sum_{j=0}^0 a_{3j} (\Delta \ln M_2 V_A)_{t-j} + \lambda ECT_{t-1} + e_{1t}
 \end{aligned} \quad (2.24)$$

olarak tahmin edildi.

Uzun Dönem Katsayıları				
Değişkenler	<i>Katsayı</i>	<i>Standart Hata</i>	<i>t-istatistiği</i>	<i>Olasılık</i>
λECT_{t-1}				
$\ln YDG_T$	-0.35***	0.11	-3.24	0.00
$\ln GK$	1.37***	0.03	43.58	0.00
$\ln M_2 V_A$	5.27***	1.04	5.06	0.00
Kısa Dönem Katsayıları				
$\Delta \ln GK$	0.94***	0.14	6.66	0.00
$\Delta \ln M_2 V_A$	1.89**	0.69	2.73	0.01
Tanımsal Testler				
R^2	0.72		X_{BG}^2	3.51(0.17)
Ayarlı R^2	0.66		X_{BP}^2	1.10(0.38)
<i>DW istatistiği</i> (<i>Olasılık</i>)	2.336		X_W^2	18.9(0.16)
<i>Durbin-h</i>	-47(0.63)		X_{jB}^2	0.37(0.82)
X_{DA}^2	2.17(0.14)		X_R^2	0.53(0.47)

λECT_{t-1} Hata düzeltme terimini, parantez içleri olasılık değerlerini ve *, **, *** ise sırasıyla %1, %5, %10 önem seviyelerini ifade etmektedir.

Çizelge E.2.96. Model 12, ARDL Kısa ve Uzun Dönem Katsayıları

e(V)	L. $\ln YDG_T$	$\ln GK$	L. $\ln GK$	$\ln M_2 V_A$
L. $\ln YDG_T$	1.00			
$\ln GK$	-0.47	1.00		
L. $\ln GK$	-0.57	-0.44	1.00	
$\ln M_2 V_A$	-0.84	0.25	0.59	1.00

Çizelge E.2.97. Model 12, Tahmin Sonrası Katsayı Korelasyon Matrisi (Düzey Değerde)

e(V)	λECT_{t-1}	Uzun Dönem		Kısa Dönem	
	$\ln YDG_T$	L. $\ln GK$	$\ln M_2 V_A$	$\Delta \ln GK$	$\Delta \ln M_2 V_A$
λECT_{t-1}					
L. $\ln YDG_T$	1.00				
Uzun Dönem					
L. $\ln GK$	-0.22	1.00			
$\ln M_2 V_A$	0.00	-0.65			
Kısa Dönem					
$\Delta \ln GK$	-0.47	0.09	-0.27	1.00	
$\Delta \ln M_2 V_A$	-0.84	-0.16	0.53	0.25	1.00

Çizelge E.2.98. Model 12, Tahmin Sonrası Katsayı Korelasyon Matrisi (Fark Dâhil)

Model katsayılarının tahmin sonrasında kayda değer çoklu doğrusal bağıntı sorunu barındırmadığı değerlendirilmektedir. Bağımlı değişken $\ln YDG_T$ ile bağımsız değişken $\ln M_2 V_A$ 'nın birincil farklarıyla ifade edilen kısa dönem değerleri arasında çoklu doğrusal bağlantı bulunduğu gözlemlenmektedir. Diğer yandan R^2 değerlerine bakılarak bu durumun tolerans sınırları içinde kaldığı ifade edilebilir.

Çizelge E.2.98'deki uzun dönem katsayıları incelendiğinde $\ln M_2 V_A$ değişkeninin uzun dönemde $\ln YDG_T$ değişkeniyle pozitif eşbütünleşik olduğu bu ilişkinin %99 güven aralığında anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre $\ln M_2 V_A$ değişkeninde %1 artışın $\ln YDG_T$ değişkeninde %5.27 artışa neden olacağı ifade edilebilir. Benzer şekilde $\ln GK$ değişkeninde %1 artış $\ln YDG$ 'de 1.37 artışa neden olmaktadır.

Kısa dönem katsayıları incelendiğinde $\ln M_2 V_A$ değişkeninde %1 artışın $\ln YDG_T$ 'de %1.89 artışa neden olacağı gözlemlenmektedir. $\ln GK$ değişkeninde %1 artışın $\ln YDG_T$ 'de %0.94 artışa neden olacağı gözlemlenmektedir.

Modelin hata düzeltme terimi negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durum hata düzeltme modelinin çalıştığına ve anlamlı olduğuna işaret etmektedir. Başka bir ifadeyle kısa dönemde meydana gelen bir sapma uzun dönemde tekrardan dengeye yaklaşmaktadır. Hata düzeltme modelinin katsayısının -0.35 olması meydana gelen bir sapmanın % 35'inin bir sonraki dönem/yıl dengeye geldiğini göstermektedir.

Kısa dönem ilişkileri gösteren grup *Granger nedensellik testi* sonuçlarına göre birinci gecikmede $\ln YDG_T$ 'den $\ln M_2 V_A$ 'ya doğru ve $\ln GK$ 'dan $\ln M_2 V_A$ 'ya doğru olmak üzere % 95 güven aralığında nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Hareket edenlerle etmeyenler arasında ilişki olduğu kadar düzensiz göçmenlerle düzenli göçmenler, uluslararası insan hareketlilikleri ile yurt içi hareketlilikler arasında ilişki bulunduğu konusu gerek ulusal gerekse uluslararası yazında sıklıkla getirilmektedir. Dolayısıyla yurt içinde veya dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan yerleşiklerin iktisadi faaliyetlerinin düzensiz göçü ve insan hareketliliklerini ne şekilde etkilediğini araştırmak üzere 12. model oluşturuldu. Model, göçmen kaçakçısı sayısındaki değişimlerin ABD dolarının dolanım hızındaki değişimlerle birlikte düzensiz göçü nasıl etkilediği konusunu ele almaktadır. Kaçakçılık faaliyetinin odağında yer alan göçmen kaçakçısı, kaçışı organize edip kolaylaştırarak kaçış olanaklarını artırmaktadır.

Kuramsal bölümde göçmen kaçakçısının bir girişimci gibi hareket ettiği ifade edilmişti (Salt ve Stein, 1997: 468; Van Liempt ve Doornik, 2006: 177; EC, 2015: 56; IOM, 2009: 36; Bouteillet-Paquet, 2011: 81; Sheldon ve Chin, 200: 25; Bilger vd., 2005: 9; Gembická vd., 2006: 23-35; Zhang ve Chin, 2002: 8; Schloenhardt, 2002: 39-40; Guzman vd., 2002: 5). Dolayısıyla küreselleşen dünyamızda yurt içinde veya yurt dışındaki iktisadi unsurlardan göçmen kaçakçıların iş, işlem ve faaliyetlerinin etkilenmemesi imkân dâhilinde değildir. Üstelik kaçakçı yasa dışı faaliyetlerini dolar ve euro gibi uluslararası paralar üzerinden gerçekleştirmektedir.

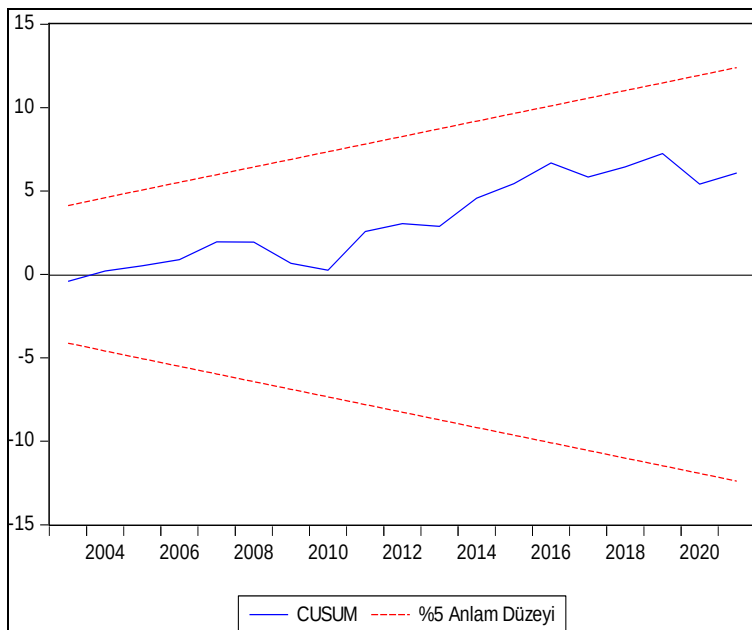
Hedef ülkelerdeki para talebinde bir artışa bağlı olarak paranın dolanım hızının ($M_2 V$) azaldığı bir durumda daha çok para arzı öncesine göre aynı seviyede millî gelir

üretecektir. İktisadi birimler mal ve hizmet alımında bulunmak yerine ellerinde para tutmak isteyecektir. Bu koşullar altında artan para arzının enflasyon oluşturma gücü azalır. Yurt içi işsizlik artar. Reel faiz oranları azalır. Hedef ülke ekonomisi dış fazla verme eğiliminde olur. Toplam harcama eğilimi azalır. Esnek kur rejiminin ve sınırlı sermaye hareketliliklerinin benimsendiği hedef ülkede kamu harcamaları artar. Sermaye çıkışları olur. Bu durum hedef ülke parasının değer kaybetmesine neden olur. İthalat zorlaşırken hedef ülke mallarına olan uluslararası talep artar. İhracat miktarı artış gösterir. Dolar değer kazanır.

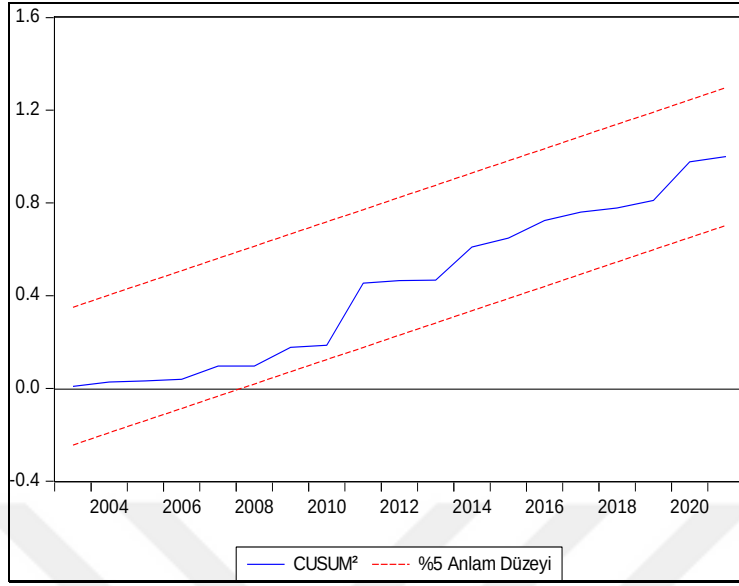
Model 12'ye göre ABD dolarının yurt içi talebin artması Türkiye yönlü düzensiz göçte düşüşe neden olmaktadır. ABD'nin dış fazla vermesi doların değerinin artması anlamına geldiğinden transit ülkelerde bekleyen ve ödemelerini dolar ya da euro üzerinden gerçekleştiren göçmenin maliyetlerdeki artışa bağlı olarak göçmen kaçakçısına başvurusunu zorlaştırmaktadır.

Gözlem Sayısı: 23	<i>F-istatistiği</i>	<i>p-değeri</i>
$\ln GK \Rightarrow \ln YDG_T$	0.003	0.95
$\ln YDG_T \Rightarrow \ln GK$	0.29	0.59
$\ln M_2 V_A \Rightarrow \ln YDG_T$	0.30	0.58
$\ln YDG_T \Rightarrow \ln M_2 V_A$	6.19**	0.02
$\ln M_2 V_A \Rightarrow \ln GK$	4.50**	0.04
$\ln GK \Rightarrow \ln M_2 V_A$	2.55	0.12

Çizelge E.2.99. Model 12, *Pairwise Granger Nedensellik Testleri*

Şekil E.2.23. Model 12, *CUSUM Testi*

Şekil E.2.24. Model 12, *CUSUM² Testi*

E-2.13. Model 13

■ (İsz. –GK)

(1998-2022)

Gerek yurt içi gerekse uluslararası yazında yasa dışı göçün işgücü piyasalarına etkileri sıklıkla dile getirildiği Model 2’de belirtilmişti. Bu etkide göçmen kaçakçılarının rolü yadsınmaz. Dolayısıyla bu bölümde Türkiye’nin işgücü piyasalarına kaçakçıların ne şekilde etki ettiğini belirlemek amacıyla yıllara göre işsiz sayıları bağımsız, göçmen kaçakçısı sayısı bağımlı değişken olmak üzere aşağıda ARDL (1, 1) modeli oluşturulmuştur. Göçmen kaçakçısı sayısına ilişkin 1998-2010 yılları arası veriler Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Başkanlığı’nın resmi web sitesindeki yıllık raporlardan derlenmiştir (Kom. Pol, 2017; TBMM İçişleri Komisyonu, 2012). 2010-2021 yılları arasındaki verilere Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün resmi web sitesinden erişilmiştir (GİB, 2023a). Türkiye’de yıllık işsiz sayısı TÜİK’ten sağlanmıştır (TÜİK, 2023). Öncelikle seriler arasında varyans enflasyon faktörü araştırıldı.

Değişken	VIF	1/VIF-
<i>lnİsz.</i>	3.64	0.27
<i>GK</i>	3.64	0.27
Ortalama VIF	3.64	

Çizelge E.2.100. Model 13, Tahmin Öncesi VIF Değerleri

VIF değerinin normal sınırlar içerisinde bulunduğu gözlemlenmiştir.

ARDL modelindeki değişkenlerin bireysel gecikme uzunluklarının hesaplanması için kullanılacak maksimum gecikme uzunluğunun belirlenmesinde en uygun gecikme uzunluğunun yanı sıra değişkenler arasındaki varyans enflasyon faktörü de göz önünde bulunduruldu. Serilerin yıllık olması nedeniyle en uygun gecikme uzunluğunun saptanmasında maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir.

Gecikme	LL	LR	df	p	FPE	AIC	HQIC	SBIC
0	-13.8				0.014	1.44	1.46	1.54
1	11.9	51.7	4	0.000	0.001*	-0.54*	-0.47*	-0.24*
2	14.5	5.14	4	0.27	0.002	-0.41	-0.29	0.08

Çizelge E.2.101. Model 13, En Uygun Gecikme Uzunluğu

Serilerin birlikte en uygun gecikme uzunlukları ve bireysel gecikme uzunlukları 1 olarak hesaplanmıştır. ARDL modelinin gecikme matrisinin belirlenmesinde birinci

gecikmede en düşük değere sahip olan Akaike bilgi kriterinden yararlanılmıştır. Model bireysel gecikme uzunlukları da 1 olduğundan maksimum gecikme uzunluğu 1 olarak belirlenmiştir.

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunup bulunmadığının tespiti için sabitli ve trendsiz (*Case 3: $\alpha_{01} \neq 0$ ve $@trend = 0$*) kısıtlanmamış hata düzeltme modeli

$$(\Delta \ln \text{isz.})_t = \alpha_{01} + b_{11}(\ln \text{isz})_{t-1} + b_{21}(\ln GK)_{t-1} + \sum_{j=1}^p a_{1j}(\Delta \ln \text{isz})_{t-j} + \sum_{j=0}^q a_{2j}(\Delta \ln GK)_{t-j} + e_{1t} \quad (2.3)$$

olarak belirlendi.

H_0 ve H_1 hipotezleri ise

$H_0: b_{11} = b_{21} = 0$ (Eşbütünleşme yoktur)

$H_1: b_{11} \neq b_{21} \neq 0$ (Eşbütünleşme vardır)

şeklinde oluşturulmaktadır.

Pesaran, Shin ve Smith ARDL sınır testi tahmininden F istatistik değeri 7.889 olarak belirlenmiştir. F -istatistik değerlerinden değişkenler arasında %1 anlam düzeyinde eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla H_0 hipotezi reddedilir.

Model	K	M	F istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
				%1	6.84	7.84
ARDL(1,1)	1	1	7.889 ***	%5	4.94	5.73
				%10	4.04	4.78

Çizelge E.2.102. Model 13, F -istatistiği ve Eşik Değerler

Benzer şekilde Kripfganz ve Schneider'in belirledikleri eşik değerlere göre seriler arasında %95 güven aralığında eşbütünleşme ilişkisi bulunmaktadır.

Model	K	M	F istatistiği	Önem Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
				%1	8.63	10.0
ARDL(1,1)	1	1	7.889 ***	%5	5.58	6.64
				%10	4.38	5.28
<i>p-değerleri</i>					0.01	0.02

Çizelge E.2.103. Model 13, Alternatif *F*-istatistiği ve Eşik Değerler

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunduğundan Akaike bilgi kriterinden yararlanılarak oluşturulan sabitli ve trendsiz (*Case 3*: $\alpha_{01} \neq 0$ ve $@trend = 0$), ARDL (1,1) modeli uzun dönem ilişkiler üzerinden

$$(\Delta \ln \text{İsz})_t = \alpha_{01} + \sum_{j=1}^1 a_{1j} (\Delta \ln \text{İsz})_{t-j} + \sum_{j=0}^1 a_{2j} (\Delta \ln GK_T)_{t-j} + \lambda ECT_{t-1} + e_{1t} \quad (2.4)$$

olarak tahmin edildi.

ARDL (1,1) modelinden elde edilen sonuçlar Çizelge E.2.104'te gösterilmektedir.

Uzun Dönem Katsayıları				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık
λECT_{t-1}				
$\ln \text{İsz}$	-0.59***	0.14	-3.97	0.00
$\ln GK$	0.23***	0.04	5.90	0.00
Kısa Dönem Katsayıları				
$\Delta \ln GK$	0.007	0.05	0.14	0.88
Sabit	3.05**	1.14	3.98	0.00
Tanımsal Testler				
R^2	0.46		X^2_{DA}	0.44(0.50)
Ayarlı R^2	0.38		X^2_{BG}	2.58(0.27)
<i>F</i> -istatistiği(Olasılık)	42.03(0.000)		X^2_{BP}	2.25(0.13)
<i>DW</i>	2.092		X^2_W	8.53 (0.48)
<i>Durbin-h</i>	-0.10(0.71)		X^2_{JB}	3.72(0.15)
Ortalama VIF (Tahmin Sonrası)	4.72		X^2_R	0.00(0.98)
λECT_{t-1} Hata düzeltme terimini, parantez içleri olasılık değerlerini ve *, **, *** ise sırasıyla %1, %5, %10 önem seviyelerini ifade etmektedir.				

Çizelge E.2.104. Model 13, ARDL Kısa ve Uzun Dönem Katsayıları

$\ln GK$ değişkeninin bağımlı değişken üzerinde uzun dönem etkilerinin bulunduğu gözlemlenmektedir. Çizelge E.2.104'ün uzun dönem katsayıları incelendiğinde $\ln GK$ değişkeninin uzun dönemde bağımlı değişken ile pozitif eşbütünleşik olduğu, bu ilişkinin %99 güven aralığında anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre, $\ln GK$

değişkeninde %1 artış uzun dönemde $\ln\text{İsz.}$ değişkeninde %0.23 artışa neden olmaktadır.

Kısa dönemde $\ln GK$ değişkeninin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin pozitif, yalnız istatistiksel bakımdan anlamsız olduğu gözlemlenmektedir.

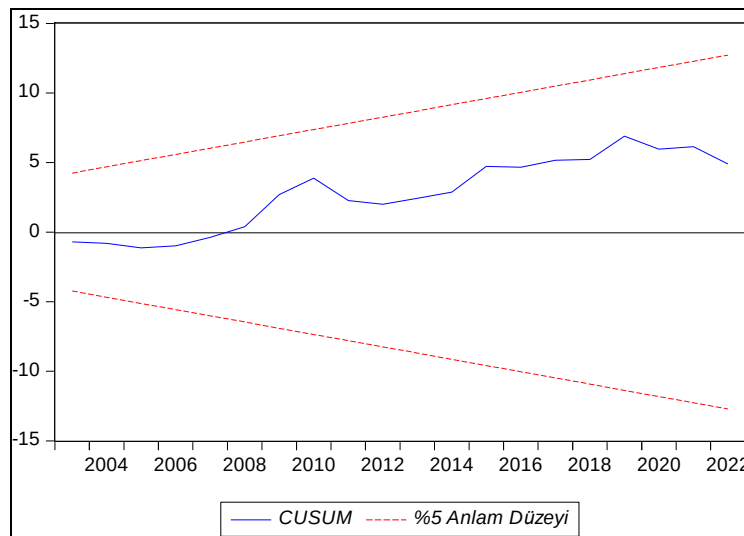
Sabit ve *F-istatistiğinin* %99 güven aralığında anlamlı olması modelin değişkenler arasındaki ilişkiyi iyi bir şekilde açıkladığına işaret etmektedir. Modelin hata düzeltme terimi negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durum hata düzeltme modelinin çalıştığına ve modelin anlamlı olduğuna işaret etmektedir. Bir başka deyişle kısa dönemde meydana gelen bir sapma uzun dönemde tekrardan dengeye yaklaşmaktadır. Hata düzeltme teriminin -0.59 olması meydana gelen bir sapmanın %59'unun bir sonraki dönemde tekrar dengeye geleceğini göstermektedir.

Birinci gecikme esas alınarak nedensellik durumu incelenmiştir. Çizelge E.2.105'te değişkenler arasındaki grup *Granger nedensellik testi* sonuçları gösterilmektedir.

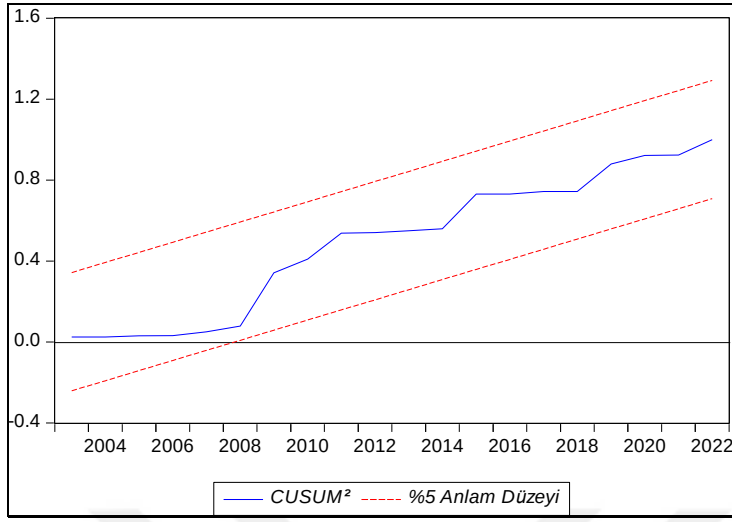
Gözlem Sayısı: 24)	<i>F-İstatistiği</i>	<i>Olasılık Değeri</i>
$\ln GK \Rightarrow \ln\text{İsz.}$	11.9***	0.00
$\ln\text{İsz.} \Rightarrow \ln GK$	1.13	0.29

Çizelge E.2. 2.105. Model 2, *Pairwise Granger Nedensellik Testleri*

Çizelge E.2.105'te $\ln GK$ 'den $\ln\text{İsz.}$ 'ye doğru bir nedensellik ilişkisi gözlemlenmektedir. Yani $\ln GK$ 'nin, $\ln\text{İsz.}$ 'nin Granger nedeni olmadığını ifade eden H_0 hipotezi %99 güven aralığında reddedilmektedir. $\ln\text{İsz.}$ 'nin, $\ln GK$ 'nin Granger nedeni olmadığını ifade eden H_0 hipotezi ise reddedilememektedir.

Şekil E.2.25. Model 13, *CUSUM Testi*

Şekil E.2.26. Model 13, $CUSUM^2$ Testi

Ek-3. Literatür

Düzenli ve düzensiz göçe ilişkin yazın incelendiğinde bu alanda yapılan çalışmalardan bazılarının mevcut ya da elde edilen verilere regresyon, çoklu regresyon, ARDL, VAR, bivariate probit, panel logit, panel veri analizi ve benzeri ekonometrik modelleri uyguladıkları, bir kısmının ise yüz yüze görüşme, anket çalışması, vaka analizi, literatür taraması, tablo ve grafik okuma gibi yöntemleri tercih ettikleri gözlemlenmektedir. Aşağıya çıkarılan literatür taraması göç ve düzensiz göçe yönelik yazının tamamını kapsama iddiasından ziyade bahsi geçen çalışmalar hakkında genel bir fikir verme mülahazasıyla derlenmiştir.

Adar, vd. (2022), göç ve refah ilişkisini inceledikleri çalışmalarında Türkiye'ye yönelen kitlesel göçlerin refah çekim etkisiyle ilişkisine ve göç politikalarındaki esnekleşmenin göçmen refahına etkilerine odaklanmaktadır. İnceleme 1923-1990 ve 1990 sonrası olmak üzere iki alt dönem kapsamında ele alınmaktadır. 1993-1990 yılları arasında kitlesel, düzenli göçler dikkat çekmektedir. 1990'lı yıllardan sonra gerçekleşen düzensiz-kitlesel göçler esnek göç politikalarına bağlanmaktadır. Düzensizlik refah erişimini güçleştiren bir durum olarak belirlemekte olup son 30 yıl içerisinde enformel bir niteliğe bürünmüştür.

Ahmad vd. (2008), Pakistan'dan uluslararası göçün nedenlerini 1973-2005 arasında kapsayan verileri kullanarak araştırmaktadırlar. Zaman serisi analizinden göçün ülkedeki enflasyon ve işsizlik oranlarıyla pozitif, reel ücret düzeyiyle negatif ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmada göçmenlerin ekonomiye katkılarının yurt dışına göçü pozitif olarak etkilediği ifade edilmektedir.

Akçıl vd. (2019), enformel özellikleri ve nitelik gerektirmemesi nedeniyle tarım sektörünün düzensiz göçmen ve mülteciler için öncelik arz ettiği gerçeğinden hareket etmektedirler. Mevsimsellik nedeniyle düzensiz göçmen ücretini aldıktan sonra ülkesine dönmek için seçimini bu sektörden yana kullanmaktadır. Düşük ücrete rıza göstermeleri yerel işgücünün ücret karşılığında da düşüşe neden olduğundan işgücü piyasaları bu durumdan olumsuz yönde etkilenmektedir.

Altunç vd. (2017), 1985-2015 dönemi verilerinden yararlanarak Türkiye'de dış göç-ışsizlik, enflasyon-iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi VAR yöntemiyle analiz etmişlerdir. Dış göçle iktisadi büyüme arasında çift yönlü, iktisadi büyümeden enflasyona, enflasyondan işsizliğe ve işsizlikten ekonomik büyümeye tek yönlü

nedensellik ilişkisi bulunduğu sonucuna varılmıştır. Dış göçle işsizlik arasında nedensel bir ilişki saptanamamıştır.

Aydın ve Levent (2021), TÜİK alt bölge sınıflandırmasına göre oluşturulan Düzey-1 bölgelerinin 2008-2018 yıllarına ait verileriyle panel veri analizi gerçekleştirmişler, yoksulluk, eğitim düzeyi ve göç miktarı arasında pozitif ilişki tespit etmişlerdir. Yoksulluk, işsizlik ve bölgeler arası ücret farklılıklarının düşürülmesi durumunda göç miktarı da azalacaktı.

Balderas ve Greenwood (2010), 1870-1910 arasını kapsayan yıllık verilerden yararlanarak Avrupa'dan Arjantin, Brezilya ve ABD'ye gerçekleşen göçlerin belirleyici unsurlarını araştırmaktadırlar. Çalışmaya panel veri analizi uygulanmıştır. Göçün daha çok düşük ücretli kaynak ülkelerden, büyük göçmen stoklarına sahip ülkelere ve hedef ülkeye nispeten yakın zamanda göç etmiş ülkelere gerçekleştiği sonucu ortaya çıkmıştır. Üç ülke için bazı belirleyicilerin önemli ölçüde farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir.

Beyer (2016), Almanya'daki göçmenlerin işgücü piyasası performansını anket yöntemiyle analiz etmiştir. Analizde göçmen işçilerin yurt içi işçilere nispetle %20 daha az kazandıkları, işgücü piyasasına katılım oranlarının daha düşük olduğu, işsizlik oranının ise daha yüksek olduğu ancak bu durumun zamanla (ortalama 20 yıl sonra) değiştiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Bilecen (2009), makalesinde Avrupa'da artan sayıda sığınmacı bağlamında Orta Doğu ile Avrupa Birliği arasında göçmen kaçakçılığını ele almaktadır. Konu hakkında farklı bakış açılarına kısaca değindikten sonra uluslararası örgütlü suçun göçmen kaçakçılığıyla ilişkisine odaklanmaktadır.

Bilger vd. (2006), çalışmalarında göçmen kaçakçılığında yer alan süreçlerin anlaşılmasına odaklanmaktadır. Avusturya'daki kaçak göçmenlerle yapılan derinlemesine görüşmelerden ve çeşitli kaynaklardan elde edilen verilere dayalı olarak göçmen kaçakçılığı olgusunun, kaçakçıları müşterileriyle bağlayan ulusötesi bir hizmet endüstrisi olarak nasıl anlaşılabilirliğine açıklama getirmektedirler. Makale, sektörün belirli yönlerinin nasıl olup da kaçakçıların “iyi intiba” ve “güvenilirliğine” büyük önem veren kaçak göçmenler tarafından izlenen çeşitli risk azaltma stratejilerine yol açtığını araştırmaktadır.

Bonin (2005), Almanya’da aynı eğitime sahip farklı iş deneyimi olan göçmenler bakımından göçün işgücü piyasasına etkisini incelemektedir. 1975-1997 yılları arasında kapsayan çalışmada ülkenin farklı bölgeleri için regresyon analizi uygulanmıştır. Göçmenlerin yerli işgücünü negatif olarak etkilemediği sonucuna varılmıştır. İşgücü piyasasında göçmen sayısının %10 artışı, ücretleri %1’den daha az düşürürken işsizliği artırmamaktadır.

Borger (2009), doktora çalışmasında Meksika’dan ABD’ye olan göçlerde ücret artışlarının teşvik edici bir rol oynadığı ve göç maliyetlerindeki artışın göç eğilimini azalttığı sonuçlarına varmıştır. Her ne kadar sosyal ağların kullanıcılar için başka yararları olsa da göçmen açısından bakıldığında sosyal ağların potansiyel göçmenlerin karşılaştığı likidite kısıtını kısmen gevşetme yeteneğini yakalaması gerçeğinin, ABD’ye göçte önemli bir dinamik olduğu sonucuna varmıştır.

Borjas (2001), 1950-1990 yılları arasında kapsayan demografik verilerden yararlanarak gerçekleştirdiği çalışmasında göçün ABD işgücü piyasası üzerindeki etkilerini kuramsal ve uygulamalı olarak incelemektedir. Yerli işgücü ve daha önceki göçmenlere nispetle yeni göçmenlerin en yüksek getiriye sunan eyaletlerde yeteneklerini kullanma eğiliminde olduklarını saptamıştır. **Boubtane vd. (2013)**, panel veri analizi yönteminden yararlanarak 22 OECD ülkesi için işsizlikle göç arasındaki ilişkiyi ele almaktadırlar. Çalışmaya *Konya (2006) nedensellik testi* uygulanarak her bir ülkeye yönelik nedensellik ilişkisi belirlenmiştir. Nedensellik testi sonuçlarına göre Portekiz’de işsizlikle göç arasında negatif bir ilişki ortaya çıkmıştır. Bu ülke haricindeki ülkelerde işsizlikle göç arasında nedensel bir ilişki saptanamamıştır. Büyümeden göçe doğru pozitif nedensellik ilişkisi sadece Fransa, İzlanda, Norveç ve Birleşik Krallık’ta tespit edilebilmiştir. Birçok OECD ülkesinin göçü yaşlanan nüfus sorunuyla mücadele etme politikasının bir parçası olarak gördüğü ifade edilmektedir.

Bouteillet-Paquet (2011), gazete haberleri, raporlar ve akademik makaleler gibi İngilizce ve Fransızca dillerinde mevcut literatüre dayanarak gerçekleştirdiği kapsamlı çalışmasını UNODC adına gerçekleştirmiştir. Uluslararası kuruluşlar ve STK’lar tarafından yayımlanan araştırma raporları da çalışmada dikkate alınmaktadır. Göçmen kaçakçılığının sosyal ve beşeri maliyetlerine ilişkin literatürde son yıllarda yeni bir bilinç belirginleşirken incelenen kaynaklardaki bilgi miktarının ve niteliklerinin bir

bölgeden diğerine büyük ölçüde değiştiğine işaret etmektedir. Göçmenlerin ABD ve Avrupa'ya nakillerinin insani maliyetleri hakkında literatürde geniş bir yer ayrıldığını, buna karşılık diğer ülkeler ve bölgelerle ilgili literatürün göçmen kaçakçılığının insani maliyetlerine ilişkin çok kısıtlı bilgi verdiğini ifade etmektedir. Çin ile ABD arasında göçmen kaçakçılığının bir iş ilişkisi olarak nitelendirilmesi ve insani boyutuna çok az önem verilmesine dikkat çekmektedir. Göçmenlerin yaşadıkları üzücü olayların ve ölümlere ilişkin verilerin daha çok gazeteciler ve STK'lar tarafından temin edildiğini, kaçakçılık yöntemleri ve düzensiz göçle ilgili diğer insan hakları sorunlarının literatürde daha iyi yansıtıldığını, bu konu üzerinde daha kapsamlı araştırmaların yapılması gerektiğini dile getirmektedir. Kadın göçmenlerin ifadeleri kadınların kaçakçılık sürecinde son derece savunmasız olduğunu ortaya koyduğundan toplumsal cinsiyete duyarlı araştırmaların daha da geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Refakatsiz küçükler ve sosyal maliyetler konusunda yapılan araştırmalar da yetersiz bulunmaktadır.

Bove ve Elia (2017), 1960-2010 dönemi verilerini kullanarak panel veri yöntemiyle göç kaynaklı kültürel çeşitliliğin iktisadi büyüme üzerindeki etkisini incelemektedirler. Toplumun zaman içinde değişen yapısının daha iyi kavranması ve iktisadi büyümenin kısa dönemli dalgalanmalarının daha belirgin görülebilmesi için 1960-2010 ve 1970-2010 alt dönemleri oluşturulmak suretiyle yapılan çalışma tekrarlanmıştır. Göç hareketlerine ilişkin veriler kullanılarak gerçekleştirilen göç endekslerinin hedef ülkelerde reel GSYH'yi artırdığı ortaya çıkmıştır.

Buckland (2009), insan ticaretine maruz kalan kişinin, uluslararası korumaya ihtiyaç duyanların yalnızca küçük bir yüzdesini temsil ettiğini ifade etmektedir. İnsan kaçakçılığının ve göçmen kaçakçılığının nasıl görüldüğünü ve gerek devlet gerekse devlet dışı aktörlerin bu olaylara nasıl yaklaşmaya çalıştığını araştırmaktadır. İki olgunun nasıl hem kesişebileceğini hem de örtüşebileceğini inceleyen yazar, geçiş ve örtüşmenin mevcut politika tarafından geniş ölçüde yansıtılmamasına yol açan olası nedenlere odaklanmaktadır. Mevcut politikanın sonuçlarını ve bunun mülteciler ve sığınmacılar üzerindeki olumsuz etkilerini araştırıyor ve yapıcı öneriler sunuyor.

Buzdağı ve Kızıltan (2011), yurt dışına göçün hedef ülkelerle olan ihracata etkisinin bulunup bulunmadığını 2009 yılını esas almak suretiyle incelemektedirler. 500'den fazla Türk vatandaşının göç ettiği ülkelerle tüketim malı ihracat verilerinden

yararlanılarak gerçekleştirilen yatay kesit analizi sonucunda diğer ülkelere göç edenlerin sayısındaki artışla tüketim malı ihracatı arasında pozitif ilişki bulunduğu tespit edilmiştir.

Chamunorwa ve Mlambo (2014), Güney Afrika'da göçmen işgücünün işsizlik üzerindeki etkisini 1980-2010 dönemine ait verileri kullanarak en küçük kareler yöntemiyle analiz etmişlerdir. Analizlerinde göçle işsizlik arasında pozitif bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir.

Charrière vd. (2008), Batı Afrika'daki göç akımının ayrıntılı bir analizini sunan rapor, Batı Afrika ile Avrupa arasındaki göçün oldukça sınırlı kaldığını ve göçün büyük bir kısmının bölge içinde gerçekleştiğini gözler önüne sermektedir. Rapor, düzensiz göç konusunu genel bir çerçeveden ele almakla birlikte göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti konularına ve uluslararası korunmaya muhtaç kişilere özel bölümler ayırmaktadır. Rapor, Batı Afrika Devletlerinin yasal ve politik çerçevesinin ayrıntılı bir analizini sunmakta ve uygulamadaki koruma boşluklarına değinmektedir.

Cornelius (2001), göçmen kaçakçılığını önlemeye yönelik ABD uygulama stratejilerini değerlendirmektedir. Göç ve vatandaşlığa kabul işlemlerinin caydırıcılık yoluyla önlemeye dayandığına değinen yazar, bu stratejinin başarısız olduğunu ve çok sayıda istenmeyen sonucu beraberinde getirdiğini ifade etmektedir. Ülkenin güney sınırlarında yakalanan yabancı sayısının niceliksel analizini yaparak yasa dışı göçmen akışlarının yeniden planlandığına, ancak genel olarak göçmen kaçakçılığında ve düzensiz göçte önemli bir düşüş gözlemlenmediğine dair kanıtlar sunmaktadır.

Çatalbaş ve Yazar (2015), Türkiye'nin 2008-2012 yılları arasını kapsayan verilerinden hareketle iç göçün belirleyicilerini araştırmaktadırlar. Çalışmada panel veri analizi kullanılmıştır. Refah düzeyi ile göç arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Dışa göç nedenleri olarak terör, işsizlik ve fiyatların yüksekliği tespit edilmiştir.

Çelik ve Arslan (2018), 2014-2016 dönemine ait verileri kullanarak Spearman korelasyonu ile Türkiye'de göç ve işsizlik arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Göç ile dışa göç, genel işsizlik ile genç işsizliği arasında güçlü, pozitif bir ilişki belirlenmiştir.

Darkwah ve Verter (2014), 1991-2011 yılları arası verilerini kullanarak çoklu regresyon analiziyle Nijerya'daki uluslararası göçün nedenlerini araştırmaktadırlar. Analizlerinde işsizliğin, göçmen dövizlerinin ve nüfus artışının Nijerya'dan diğer

ülkelere göçün belirleyicileri olduğu sonuçlarına varmışlardır. Bu sonuçlar yurt dışındaki Nijerya uyrukluların (göçmen) sayısı ile işsizlik arasında pozitif ilişki bulunduğunu göstermiştir.

De Haas (2007), Batı Afrika'dan gelen düzensiz göçü analiz etmekte ve Akdeniz bölgesindeki temel değişikliklere değinmektedir. De Haas, Batı Afrika'dan Avrupa'ya düzensiz göçle ilgili teyakkuz hâlinin aşırı bir tepki olduğunu savunmaktadır. Bu bölgedeki düzensiz göçmen sayısındaki artışlar, iyi organize edilmiş kaçakçı ağlarının operasyonları sonucu değil, esas olarak AB ve Kuzey Afrika ülkelerindeki göç denetim ve yönetim politikalarının bir sonucu olarak görülmektedir. Artan sınır kontrolleri, göçün azalmasından ziyade, göç yollarının saptırılmasına, yasa dışılığın ve kaçakçılığa bağımlılığın artmasına, bunun yanı sıra ilgili risklere, maliyetlere ve üzücü sonuçlara yol açmaktadır. Polis yolsuzluğunun önemi ele alınmakta, bu durumun kaçakçının ücretini ve işleyiş şeklini etkileyen ana unsurlardan birisi olduğuna işaret etmektedir. Gerek düzenli gerekse düzensiz göç sayısına yönelik tahminlerden hareketle bahsi geçen politikaların etkileri ele alınmaktadır. Yazara göre göçmenler ve kaçakçılar stratejilerini sürekli değişen politikalara uyarlamakta olup onların hareketlerini önleme kapasitesi sınırlı düzeydedir. Özetle kısıtlayıcı göç politikaları düzensiz göçün bir nedenidir.

Dekker ve Godfried (2012), makalelerinde sosyal medyanın göç ağlarında sadece yeni iletişim kanalları olmadığını, medyanın sanal altyapısının zengin, senkronize ve nispeten açık temaslar sağladığını, bu durumun ağların doğasını faal bir şekilde dönüştürdüğünü ve böylece göçü kolaylaştırdığını, göçmen ağlarındaki kişilerarası bağların, bilgi, kaynak ve yardım alışverişi yoluyla göçün maliyetlerini ve risklerini azalttığını ifade etmektedirler.

Di Maria ve Lazarova (2012), gelişmekte olan ülkeler açısından nitelikli göçün beşeri sermaye ve iktisadî büyüme üzerindeki etkilerini ele almaktadırlar. Çalışmaya 1990-2000 yılları arası ve 130 ülke dâhil edilmiştir. En küçük kareler yöntemi ve simülasyon çözümlemeleriyle göç oranının hem beşerî sermaye hem de beşerî sermaye bileşenleri üzerinde anlamlı etkilerinin bulunduğunu tespit etmişlerdir. Analize dâhil edilen ülkelerin %70'inde nitelikli göçler nedeniyle büyüme oranlarının düştüğü ve düşük teknolojiye sahip ülkelerde bu etkinin belirginleştiği ortaya çıkmıştır.

Docquier vd. (2011a) dinamik panel veri analiziyle gelişmekte olan ÷lkelerde göçün kurumlar üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. 1980-2005 yılları arasını kapsayan çalışmada dengesiz panel veri seti kullanılmaktadır. İktisadi özgürlükler ve demokrasi endeksi kurumsal yapıyı temsilen kullanılmaktadır. Endeksler Polity IV ve Freedom House isimli sivil toplum kuruluşlarından sağlanmıştır. Hedef ÷lkeler olarak ABD, Almanya, Avustralya, Fransa, İngiltere ve Kanada seçilmiştir. Gerek demokrasi gerekse iktisadi özgürlüğün göç ve beşeri sermayeden olumlu olarak etkilendiğı gözlemlenmiştir.

Docquier vd. (2011b), iç ve dış göçün işgücü piyasası üzerindeki etkilerinin incelemektedirler. Araştırma OECD ÷lkelerine yönelik olarak oluşturulmuştur. 1990-2000 yılları arasını kapsayan çalışmada hedef ve kaynak ÷lkelerdeki göçmenler eğitim düzeyleri bağlamında sınıflandırılmaktadırlar. Yurda göçün yerli vatandaşlardan düşük eğitime sahip olanların ücretleri üzerinde pozitif ve anlamlı etkisinin bulunduğı gözlemlenmiştir. Aksine yurt dışına göç daha az eğitimli yurt içi çalışanların ücretlerini negatif olarak etkilemekteydi.

Dustmann vd. (2005), kuramsal tartışmaların da yer aldığı çalışmasında İngiliz işgücünün göçten ne şekilde etkilendiğini ele almaktadırlar. Göçün kuramsal altyapısı göç alan ÷lkelerde göçmenlerin işgücü piyasalarına etkisini tam olarak açıklayamamaktaydı. Göç türlerindeki farklılıkların göz önünde bulundurulması sonuçları belirgin olarak etkilemekteydi. İngiltere yönlü göçlerin ABD ve Kıta Avrupası'ndaki bazı ÷lkelere olan göçlerden ayrıldığına işaret edilmektedir. 1988-2000 yılları arasını kapsayan çalışmadan göçün orta düzeyli eğitimi olan yurt içi istihdamı olumsuz bir şekilde etkilendiğı, diğere eğitim düzeylerinde böyle bir durumun söz konusu olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Dücan (2016), Türkiye'de bölgeler arası göç üzerinde terörün, eğitim düzeyinin, üretim miktarı ve istihdam imkânlarının etkisini incelemektedir. Panel düzeltilmiş standart hatalar yönteminin uygulandığı çalışmada istihdamdaki artışla göç arasında negatif, okullaşma oranı ile göç arasında pozitif ilişki saptanmıştır. Terör olaylarının artışı da göçe neden olmaktadır.

EC (2015), göçmen kaçakçılığının, dağınık ve eksik bilgilerin mevcut olduğı düşük düzeyde raporlanan bir araştırma alanı olmaya devam ettiğı gerçeğinden hareket ederek özellikle göçmen kaçakçılığı işiyle ilgili olarak mevcut bazı boşlukları

kapatmayı amaçlamaktadır. Çalışma oldukça kapsamlı ve 6 bölümden oluşmaktadır. Ekler bölümünde Avrupa yönlü 5 ayrı göçmen kaçakçılığı güzergâhı üzerinden vaka analizi yapılmaktadır. Somali, Etiyopya ve Suriye üzerine yapılan çalışmalardan düzensiz göçmenlerin sosyal medya uygulamaları vasıtasıyla birbirleriyle son derece irtibatlı oldukları, tehlikesiz giriş konumları, başarılı geçiş sağlayan göçmen kaçakçıları konusunda anlık bilgi edindikleri ve paylaşımında bulundukları gözlemlenmiştir. Tezin iletişim teknolojilerine ilişkin bölümündeki çalışmalarımıza bu değerlendirmeler esin kaynağı olmuştur.

Epiphany ve Gancia (2005), bölgesel göç, işsizlik ve ticaret arasındaki ilişkiyi ekonometrik teknikler kullanarak analiz etmişlerdir. Analizden kısa vadede göçün bölgesel işsizlik üzerinde olumlu etkiler yaratarak işsizliği azaltabileceği ancak uzun vadede göçün bölgesel işsizliği artıracığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Ethier (1986), işgücünün ayrı bir faktör olarak ele alınıp incelenmesi gerektiğini öne sürmektedir. Geçici, uzmanlaşmış veya yasal olup olmadığı gibi durumlardan hareket ederek düzensiz göçü üç olası durum çerçevesinde değerlendirirken modeliyle uluslararası ticaret kuramı arasında bağlantı kurmaktadır. Dolayısıyla işgücü fiyatlarının esnekliğine ayrı bir önem atfetmektedir. Düzensiz göçü kuramsal olarak ele almıştır.

Fargues (2009), Güney ve Doğu Akdeniz ülkeleri bütünleştirici araç ve politikalardan bağımsız olarak uluslararası göçmenlere hedef olmuştur. Sonuç olarak, düzensiz göç, normal göçten daha hızlı artış göstermiştir. Bu tür ülkelerin 3,6 milyondan fazla düzensiz göçmene ev sahipliği yaptığı tespitinde bulunmaktadır. Düzensiz işçi göçmenler, yerleştirilmeyi bekleyen henüz tanınamamış mülteciler ve Avrupa'ya geçiş fırsatı arayan transit göçmenler olmak üzere üç kategoriden bahsetmektedir. Bu üç kategori, işgücüne, refaha veya korumaya yasal erişimi olmayan tek bir grupta birleşme eğilimindedir. Makale, Avrupa'ya giderken sınır dışı edilen veya yakalanan kaçak göçmenlerin kaderi hakkında bilgi vermekte olup transit göç konusunda yeni perspektifler sunmaktadır.

Faustino ve Leitao (2008), statik ve dinamik panel veri analizi yöntemleriyle 15 Avrupa ülkesi ile olan ticari ilişkileri bağlamında Portekiz'de göç-ikili ticaret ilişkisini araştırmaktadırlar. Göçmen stokunun Portekiz'in dış ticareti ve ikili endüstri içi

ticareti üzerinde olumlu etkilerinin bulunduğu ortaya çıkmıştır. Kısaca göçün ticaretin bütün türlerini olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmaktadır.

Finnie (2000), 1982-1995 yılları arasını kapsayan verilerden yararlanarak panel logit modelleriyle Kanada'daki iller arasındaki göçü incelemiştir. Kırsal alanlarda göçün kentsel alanlara göre daha düşük olduğu ve kentsel işsizliğin göçle olumlu bir ilişkisi olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Fleischmann ve Dronkers (2010), 2004-2005 döneminde Avrupa işgücü piyasasında göçmenler arasındaki işsizliği 1363 kişiyle yapılan anketle araştırmışlardır. Yerli nüfusun yoğun olduğu ve göçmenlerin azınlıkta olduğu yerlerde göçmenlerin işsizlik oranının daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Fribel ve Guriev (2004), göçmen politikalarının iç denetim mekanizmalarından ziyade sınır denetimleriyle şekillendirildiği varsayımından hareket etmektedir. Sadece sınır uygulamalarının olduğu fakat iç denetim mekanizmalarının bulunmadığı bir durumda borçla desteklenen göçte artış kaydedilir. Her şeyden önce göçmen sınırlı bir gelir seviyesine sahiptir. Sınır uygulamalarındaki bir artışla iç denetimin sıklaştırılmasının göçün yapısı üzerindeki etkileri aynı şekilde olmaz. Sınır uygulamalarındaki bir artış düzensiz göçmen sayısını azaltırken uzmanlık seviyesi üzerinde belirsiz etkilere neden olur. İç denetim dolayısıyla sınır dışı mekanizmasına daha sık başvurulması uzmanlık yapısını olumsuz bir şekilde etkilerken bunun düzensiz göçmen sayısı üzerindeki etkileri müphemdir. Düzensiz göçü kuramsal olarak ele almışlardır.

Fromentin (2013), Fransa'nın 1970-2008 dönemine ait verilerinden yararlanarak göç ve işsizlik arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme yöntemiyle araştırmıştır. Göçün işsizliği kısa dönemde olumsuz olarak etkilediği sonucuna varmıştır.

Futo vd. (2005), 17 Orta ve Doğu Avrupa ülkesindeki yıllık sınır muhafızları anketinin sonuçlarını özetleme çabasıdadır. Nicel ve nitel bir dizi soruya verilen cevaplara dayanarak, yasa dışı göçün nicel göstergelerini geliştirmekte ve yorumlanmaktadır. Yasal ve kurumsal reformların etkileri, sınır yakalama istatistiklerindeki zamansal ve mekânsal farklılıklar ışığında ele alınmaktadır. Sınır yönetimi açısından iki sürecin karşılıklı bağımlılıkları gözden geçirilmektedir. Anketin sonuçları ulusal ve uluslararası düzeydeki göç denetim mekanizmalarının tedricen gelişmesinin düzensiz göç akımları üzerinde önemli etkilerinin bulunduğu

yönündedir. Yıllar içerisinde Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde yasa dışı göç akımlarının coğrafi dağılımı daha karmaşık bir şekle bürünmüştür.

Gallagher (2009), insan ticaretiyle mücadeleye yönelik küresel savaşta farklı bir bakış açısı sunmaktadır. James C. Hathaway, insan ticaretinin ortadan kaldırılmasının değerli bir amaç ve uluslararası hukuk için uygun bir odak noktası olup olmadığını sorgulamıştır. Yazar, Hathaway'ın başlıca kaygılarının her birini göz önünde bulundururken hem yorumlamada hem de uygulamada bir dizi ciddi kusur tespit etmektedir. Gallagher, Hathaway'ın oldukça etkili bir küresel kampanyayı kınamasının arkasında görünen, yasa dışı göçmenlerin ve mültecilerin korunmasına ilişkin gerçek engelleri, tutarsızlıkları ve hayal kırıklıklarını belirlemeye çalışmaktadır.

Gathman (2004), Meksika-ABD sınırındaki yaptırımların göçmen kaçakçılarına yönelik pazarı nasıl etkilediğini incelemiştir. Sınır geçiş geçmişlerini toplu uygulama ve ceza istatistiklerine bağlayan sıra dışı bir veri seti kullanarak uygulamanın kaçakçılık ücretleri üzerindeki etkisinin küçük olduğu sonucuna varmıştır. 1990-2004 yılları arası göz önünde bulundurulduğunda denetimler üç kattan fazla artmasına rağmen kaçakçılık ücretleri en fazla yüzde 30 artmıştır. Yazar ayrıca yasa dışı göçmenlerin yoğun olarak devriye gezilen bölgelerden daha uzak ve tehlikeli geçiş yollarına faaliyetlerini yaydıklarını da ifade etmektedir.

Gembická vd. (2006), göçmen kaçakçılığını, rotaları ve en duyarlı grupları değerlendirmek üzere Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'a bölgesel odaklı bir temel araştırma gerçekleştirmiştir. Konuyu Orta Asya bağlamında ele almadan önce kaçakçılığın genel eğilimlerini ve kalıplarını analiz etmektedirler. Üç ülke bölümü; göç bağlamı, ilgili mevzuat, kaçakçılık yolları ve organizasyonu, ücretler ve kaçak göçmenlerin profilleri hakkında kapsamlı bir bilgi vermektedir. Her ülkeye özgü bölüm, ulusal göç yetkililerinin ve yerel sivil toplum kuruluşlarının tavsiyelerinin bir listesini içermektedir.

Gupta (2006), göçmen dövizlerinin kaynak ülkelerdeki çevreden de etkilenebileceğini belirtmektedir. Yazarın analizi, makro iktisadi faktörlerin, işçi dövizlerinin olumlu eğilimi üzerinde marjinal bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca çalışma çağındaki nüfusun bir kısmı ülkeyi terk ettiğinde yurt içi nüfus hareketliliği yaşanmaktadır.

Guzman vd. (2002), ABD-Meksika sınırındaki yasa dışı göçe odaklanmaktadır. Yüksek sermaye/işgücü oranı ve düşük miktarda göç; düşük sermaye/işgücü oranı ve daha fazla göç olmak üzere iki durağan durum dengesini ele almaktadırlar. Beklenmedik iki değişiklik durumunun etkilerine odaklanmaktadır. Bunlardan birincisi göçmen kaçakçısının teknolojik olanaklarındaki ani bir değişiklik, ikincisi, sınır tedbirlerindeki beklenmedik bir artış veya azalıştır. Sermayenin daha düşük düzeyde olduğu durumda gerçekleşen durağan denge durumunda göçmen kaçakçılığındaki teknolojik gelişmeyle sermaye/işgücü oranı azalmasına rağmen düzensiz/yasa dışı göç artış gösterir. Sermaye artışı durumunda meydana gelen ikinci denge durumunda teknolojideki beklenmedik bir değişikliğin göç üzerindeki etkileri belirsiz olmakla birlikte sermaye/işgücü oranını artıracakı söylenebilir. Hedef ülke güvenlik güçlerinin uygulama sıklığını artırması teknolojinin yapmış olduğunun zıddı (negatif) bir etkiye neden olmaktadır. Sınır uygulamalarındaki artış vergi gelirlerinin bir fonksiyonudur. Göçmen kaçakçılığını kuramsal olarak ele almışlardır.

Gürbüz ve Karabulut (2008), kırsal göç üzerindeki sosyal ve iktisadi unsurları regresyon, korelasyon ve hiyerarşik kümelenme gibi yöntemlerle incelemektedirler. Kırsal göç sosyo-ekonomik unsurlardan önemli düzeyde etkilenmektedir. Düşük düzeylerde olsa da göç üzerinde şehirlerin kendine özgü cazibe unsurları ve iletili faktörler gibi ölçülmesi mümkün olmayan değişkenlerin de etkili olduğu tespit edilmiştir.

Güzel (2021), 20. yüzyılın sonlarından itibaren küresel ve bölgesel düzeyde gerçekleşen siyasi ve iktisadi çalkantıların Türkiye'nin sınırlarından gerçekleşen düzensiz göçlerde belirgin artışa neden olduğuna işaret etmektedir. Çalışma düzensiz Gürcü göçmenlerin deneyimlerini tespit etmek üzere 15 Haziran-15 Ağustos 2018 yılları arasında 48 katılımcı ile gerçekleştirilen fenomenolojik veri analizi sürecine dayanmaktadır. Bulgular bölgede gerçekleşen düzensiz göç hareketinde nepotizm ve belediyenin taleplerinin önemini gözler önüne sermektedir.

Hamood (2006), bu rapor, AB yolunda Libya'da geçici olarak ikamet eden ve buradan geçen mültecilerin, sığınmacıların ve göçmenlerin deneyimlerine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Libya'daki mültecilerin ve sığınmacıların korunması kavramını hem yasal çerçeveden hem de mülteciler ve sığınmacıların tarafından anlaşıldığı şekliyle analiz etmektedir. Mısır, Sudan ve Afrika Boynuzu'ndan gelen mültecilerin,

sığınmacıların ve göçmenlerin AB'ye yolculuklarını izlemektedir. Mülteciler ve göçmenler kendilerini çölde ve Akdeniz'de ulaşımını kolaylaştıran kaçakçıların insafına teslim olmaktadır. AB ile Libya arasındaki göç bağlamı iş birliğini analiz etmektedir.

Hanicheva-Kiiashko (2020), Yüksek lisans tezinde göçün açık bir ekonomi üzerindeki etkisinin yanı sıra göçün varlığının para politikası üzerindeki etkilerini de değerlendirmektedir. Göç söz konusu olduğunda ekonominin para politikasındaki ani bir değişikliğe tepkisinin yön ve büyüklük bakımından benzer olduğunu bulmuştur. Bununla birlikte göç içeren bir modelde yurt içi enflasyonun ve yurt içi üretimin tepkileri biraz daha büyüktür. Böylece Merkez Bankası, önemli bir politika uygulaması olan para politikasını yürütürken daha mutedil davranmak zorunda kalmaktadır.

Heckmann (2007), Avrupa Bilim Vakfı'nın ortak araştırma projesi kapsamında beş araştırma enstitüsü tarafından 2001'den bu yana yürütülen göçmen kaçakçılığıyla ilgili çalışmaların sonuçlarını raporlamaktadır. Politika özeti, göçmen kaçakçılığı sürecine odaklanarak sonuçlara ilişkin fikir veriyor ve bununla mücadele çabalarını etkileyen temel unsurları sunuyor. Bu özet politika yapıcılara ve uygulayıcılara yöneliktir.

Heid ve Larch (2011), 24 OECD ülkesinde göç, ticaret ve işsizlik arasındaki ilişkileri, 1997-2007 dönemi verilerini kullanarak sabit ve dinamik etkiler tahmincileriyle analiz etmişlerdir. Göçün işsizlik üzerinde istatistiksel olarak anlamlı olumsuz bir etkisi olduğu sonucuna varmışlardır.

Herman (2006), 1997 yılında Salt ve Stein tarafından ortaya atılan iş alanı olarak göç fikrinin bu olgunun akademisyenler ve popüler medya arasındaki algısını değiştirdiğini vurgulamaktadır. İş metaforunun cevabın yalnızca bir kısmına karşılık geldiğini ileri süren yazar, Fas ve Senegal'den İspanya'ya ve Mısır ve Gana'dan İtalya'ya taşınan kaçak göçmenlerle yapılan görüşmelere dayanarak, çoğu göçmen için yolculuklarında mevcut arkadaş, akraba ve tanıdık ağlarının çok önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

İslam (2007), mevsimlik verilerden yararlanarak 1961-2002 döneminde Kanada'da göç, işsizlik, reel GSYH ve reel ücretler arasındaki ilişkileri araştırmaktadır. Çalışmasında *Granger nedensellik ve eşbütünleşme testlerinden* yararlanmıştır. Reel GSYH, göç ve reel ücretler arasında istatistiksel olarak anlamlı uzun dönemli pozitif

bir ilişki tespit edilmiştir. Eşbütünleşme analizlerinden uzun dönemde göçün işsizliğe etkisinin bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Sonuçlar, kısa vadede daha fazla göçün muhtemelen cazip Kanada göçmenlik politikalarıyla ilişkili olduğu ve uzun vadede işgücü piyasası uyum sağladıkça Kanada doğumlu işçilerin artan göçten muhtemelen fayda sağlayacağı yönündedir.

Ivan (2007), 1996-2002 yılları arasını kapsayan verilerden faydalananarak iktisadi değişkenlerin göç üzerindeki etkilerini incelemek üzere panel veri analizi gerçekleştirmiştir. İtme ve çekme unsurları araştırılmaktadır. Kişi başına GSYİH etkili bir unsur olarak öne çıkmaktadır. İşsizlik oranının etkisinin tahminlerin aksine gönderen bölge için daha belirleyici bir unsur olduğu gözlemlenmiştir.

İçduygu (2004b), Türkiye’den Yunanistan’a göçmen kaçakçılığının dinamiklerini ve mekanizmalarını açıklamakta, bunu ampirik kanıtlara dayanarak değerlendirmekte ve ardından bu iki ülkenin bu zorluğa nasıl tepki vereceği sorusuna cevap aramaktadır. Bu soruya doğru bir cevap bulmaya çalışırken Balkan bölgesindeki kaçakçılığı daha geniş bir Avrupa bağlamıyla ilişkilendirmektedir. İçduygu, A. (2004b).

İsaoğlu (2019), Van İli’nde mültecilerin işveren ve işgücü piyasalarına bakış açılarını araştırmaktadır. Bunun için farklı uyruklardan 555 kişiye anket uygulamıştır. Yabancı işgücünün uyruğu, yaşı, medeni durumu, eğitimi ve cinsiyeti gibi demografik değişkenlerin ölçeğin alt unsurlarına göre istatistiksel olarak farklılık gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Jean ve Jimenez (2011), OECD ülkelerinde gelen göçün yurt içi çalışanların işsizlik durumuna etkisini incelemişlerdir. 1984-2003 yılları arasını kapsayan çalışmada etki-tepki analizi kullanılmıştır. Gelen göçün uzun vadede yurt içi çalışanların işsizlik durumu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisinin bulunmadığı sonucuna varılmıştır. Kısa dönemde etkinin bulunduğu, bu etkinin gecikmeli olarak gerçekleşebileceği belirtilmektedir. Gelen göçmenlerin işgücü piyasasına yönelik nitelikleri yurt içi çalışanlarınkine yakınsa muhtemel etkinin daha düşük seviyelerde seyredeceği değerlendirilmektedir.

Juselius ve Takats (2018), nüfusun yaşlanması gibi demografik değişimlerin standart parasal faktörleri kontrol ederek düşük enflasyon için olası bir açıklama olarak değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedirler.

Karagöz (2011), yurt dışına göçün Türkiye ve hedef ülkenin ticaret hacmine etkilerini araştırmaktadır. 2000-2005 yılları arasını kapsayan verilere genişletilmiş çekim modeli uygulanmaktadır. Değişkenler arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Karemera vd. (2010), 1976-1986 arası verilerden yararlanarak siyasi, iktisadi ve demografik unsurların Kuzey Amerika yönlü göçlere etkisini ele almaktadırlar. 70 ülke ve 1540 göç akımını inceleyen çalışmalarında yer çekimi modelinin değiştirilmiş bir şeklinden yararlanılmıştır. Kaynak ülke nüfusunun ve hedef ülke gelirin Kuzey Amerika yönlü göçlerde önemli etkenler olduğu sonucuna varmışlardır. Kaynak ülkelerde bireysel özgürlüklere yönelik yerel kısıtlamaların, Kuzey Amerika'ya göçü önemli düzeyde engellediği saptanmıştır.

Kim ve Cohen (2010), panel çekim modelinin kullanarak 1950-2007 yılları arası dönemde uluslararası göçün nedenlerini araştırmaktadırlar. Batılı 17 ülkeye göçmen girişi ve bu ülkelerden 13'ünden göçmen çıkışı kayıtları incelemeye dâhil edilmektedir. Göçmen girişinde en önemli değişkenlerin demografik ve coğrafi olduğu, sosyal ve tarihi değişkenlerin daha düşük etkiye sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Bebek ölüm hızının, başkentler arası mesafenin, hedef ülkenin kökeninin ve nüfusunun göçmen çıkışında etkili değişkenler olarak öne çıktığı görülmektedir. Hedef ülkenin genç nüfusa sahip olması daha düşük düzeyli göçmen girişleriyle; kaynak ülkede genç nüfusun yüksekliği daha yüksek göçmen girişleriyle ilişkilendirilmektedir. Kentleşme hem kaynak hem de hedef ülkede göçü artırmaktadır. Resmi konuşma dilinin aynı olması, konuşma dilindeki benzerlikler, ortak hudutlara sahip olmak, sömürge geçmişi, ülkenin sınırlarının tamamen karayla çevrili olması ve göç arasında istatistiksel olarak anlamlı fakat düşük düzeyli ilişkiler gözlemlenmiştir.

Koçak ve Uygun (2014), Yalova özelinde yapmış oldukları çalışmalarında pazar çalışanları arasında enformel çalışma koşullarının yaygınlığını, sektörün özellikle göçmenlerin en çok çalıştıkları geçiş sektörü olması durumunu ve tarımın kayıt dışılık bakımından birincil sektör olma konumunu vurgulamaktadırlar. 68 sorudan oluşan anket 133 pazarcıya uygulamış, anketten elde edilen veriler SPSS analizine tabi tutulmuştur.

Koser (2005), ilk olarak, düzensiz göçe ilişkin politika yapımında karşılaşılan temel ikilemlere yer vermektedir. İkinci olarak düzensiz göçü tanımlamakta, uygun terminoloji ve veri kaynaklarını dikkate almaktadır. Üçüncü bölümde düzensiz göçte son dönem küresel eğilimlere genel bir bakış açısı sunmaktadır. Dördüncü bölüm, düzensiz göçün devlet ve insan güvenliğine yönelik gerçek veya algılanan bir tehdidi nasıl ve ne ölçüde oluşturduğunu incelemektedir. Beşinci bölümde devlet dışı aktörlerin bu alandaki politika gelişimine katkılarını ele almaktadır. Daha sonra izinsiz göçmenlerin geri dönüşüne ilişkin politika ve uygulamaları incelemektedir. Son olarak alternatif politika yaklaşımları araştırılmaktadır.

Koser (2008), Afganistan ve Pakistan'daki ampirik araştırmalardan yararlanmakta ve kaçakçılığın finansmanına ışık tutmaktadır. İngiltere'de gerçekleştirilen 50 göçmen kaçakçılığı vakasını ele alıyor. Kaçakçılara ödenecek parayı toplamak için kullanılan yöntemler, tasarrufların yanı sıra mülk, arazi ve ziynet eşyası satışını da kapsamaktaydı. Kaçakçılar ücretlerinin yaklaşık yarısını sahtecilere, pasaport tedarikçilerine, havaalanı yetkililerine ve diğer araçlara ödemekteydi. Göçmenlerin çoğu, gidecekleri ülkede hızla iş buluyordu. İşçi dövizleri ortalama olarak başlangıçtaki harcamaları karşılamaya yeterliydi. Daha sonra hane geliri iki katından fazla artıyordu. Böylece kaçakçılık, onu kolaylaştıran araçlara, göçmenlerin kendilerine ve kendi ülkelerindeki hanelerine fayda sağlıyordu.

Kulkolkarn ve Potipiti (2007), 2001-2005 döneminde Tayland'daki göç, ücretler ve işsizlik arasındaki ilişkiyi araştırmaktadırlar. Analizlerinde göç ile ücretler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilemezken göç ile işsizlik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu ve göçün işsizliği olumsuz etkilediği sonucuna varılmaktadır.

Lange vd. (2020)'nin editörlüklerini yaptıkları *Göçte Para Önemlidir: Sentetik Bir Yaklaşım* isimli kitapta, **Caterina Molinari** AB'nin parayı göçü yönetmek için ayrıcalıklı bir araç olarak kullandığı ve 2015 sonrası finansman kararlarının esas olarak göçmenlerin dışlanması ve geri dönüşüne yönelik olduğu sonucuna varmaktadırlar.

Lorena Gazzotti Fas'taki göçmenlere yönelik sosyal bakım hizmetlerinin finansmanına odaklanıyor. Yazısının bağışçı tarafından finanse edilen projelerle ilgili bölümü, bunun devletlerin bakımı dışarıdan temin etmesine ve kimin bakım alıp almayacağına ilişkin karara nasıl yol açabileceğini açıkça ortaya koymaktadır.

Bağıışının koşulları dışında herhangi bir hesap verebilirlik mekanizmasının mevcut bulunmadığına vurgu yapmaktadır. **Charles Larratt-Smith** Venezüella göçüne dair daha içsel bir bakış açısı ortaya koymaktadır. İktisadi çöküşün, uluslararası toplumun savaş bölgelerinden gelen mültecilere sağladığı korumaya sahip olmadan insanların zorla yerlerinden edilmelerine nasıl yol açabileceğine dair ayrıntılı açıklamalarda bulunmaktadır. Para eksikliğinin, hedef ülkenin resmi belgeler için talep ettiği ücretler nedeniyle nasıl geçici vizelere erişimi zorlaştırdığını vurgulamaktadır. Bunu Venezüella-Kolombiya sınır bölgelerinde yasa dışı sınır geçişleri, kayıt dışı ekonomiye bağımlılık, suça maruz kalma ve sömürü takip etmektedir. **Pedro de Sena** Asya'daki işçi göçünü ele almaktadır. Göçmenlerin korunmasının (eksikliğinin) nasıl evde başladığına, dolayısıyla gönderen ülkelerin önemine değinmektedir. Hem gönderen hem de hedef ülkelerde işe alım ücretlerinin arz-talep sistemiyle belirlendiği durumlarda, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve çalışma vizelerine erişim engellenmektedir. İş ve işçi bulma kurumları, gönderen eyaletlerin göçmenleri korumaya yönelik düzenlemelerine karşı çıkmaktadır. Dolayısıyla işe kabulden kaynaklanan borçlanma, kayıt dışı ekonomiye bağımlılığa, suça ve sömürüye maruziyete yol açabilmektedir. **De Lange ve De Sena** kabul eden devletlere ve bunların mali koşullar aracılığıyla kabul ve ikamet düzenlemelerine odaklanmaktadır. Gelir gereksinimleri göçü yönetmek için dünya çapında yaygın olarak kullanılmakta olup göç alan devlet yeterli gördüğü gelir düzeyini belirleme konusunda yüksek oranda takdir yetkisine sahiptir. **Annette Schrauwen**, AB içi işçi göçü bağlamında üç hedef ülkede gelir veya gelir eksikliğine ilişkin politika ve uygulamaları ele almaktadır. Bu bölüm, bu hedef devletlerin, mali eşikler yoluyla işçilerin serbest dolaşımına ilişkin AB iç rejimini nasıl manipüle ettiklerini ve düşük veya istikrarsız gelire sahip AB vatandaşlarını dışlama politikasını nasıl yönettiklerini göstermektedir. Mali koşullar, AB vatandaşları ile AB dışından gelen göçmenlerin yasal kategorileri arasındaki resmi ayrımı silikleştirmektedir. **Helga Eggebø ve Anne Staver** iktisadi bir sapma belirlemişlerdir. Bu, iktisadi kriterlerin kullanımının iktisadi olmayan göç politikalarına sızdığı ve Norveç göçmenlik politikasında aile birleşimi ve daimî ikametgâha erişim konusundaki kısıtlayıcı değişikliklere ilişkin kısımlarda göçmen haklarının katmanlaştırılması anlamlarına gelmektedir. Göç düzenlemelerinde paranın kilit rol oynadığı Avrupa'nın yüksek gelirli devletleri arasında daha genel bir siyasi gelişmeye işaret etmektedir. **Latif (2015)**, panel veri

analiziyle Kanada’da il düzeyinde göç ve işsizlik arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Çalışmasında göçle işsizlik arasında zayıf negatif saptamıştır.

Leblang vd. (2007), göçmen olabileceklere bilgi ve destek sağlayan göçmen sosyal ağlarının varlığının ve hacminin göç akışlarının sürekliliğini anlamanın anahtarı olduğunu vurgulamaktadırlar. Göçü açıklamak için bir dizi iktisadi ve politik unsur önemlidir ve bunlar göç modellerini etkilemek için ağ etkilerinden bağımsız fakat onlarla birlikte çalışır. Bu görüşler 1985-2004 dönemi boyunca 128 kaynak ülkeden 26 hedef ülkeye göç akışlarından oluşan geniş bir panel veri seti üzerinde test edilmiştir. Analizlerinde, göç veren ülkelerdeki göçmen stoku ile bu ülkelere yönelik göç akımları arasında pozitif bir ilişki olduğu, göç akımları ile coğrafi veya sömürge geçmişi olmayan ülkeler arasında negatif bir ilişki olduğu sonuçlarına varmışlardır.

Lee (2005), dengesiz panel veri yöntemiyle küreselleşme ve sanayileşmenin sendikalaşma eğilimleri üzerindeki etkisini incelemektedir. Sanayileşme ile sendikalaşma arasında negatif ilişki gözlemlenmiştir. Çalışan gruplar arasındaki rekabeti artırmak suretiyle uluslararası göç de sendikalaşmayı olumsuz yönde etkiliyordu.

Lewer ve Berg (2008), 16 OECD ülkesinde 1991-2001 yılları arasında göçlerin iktisadi ve kurumsal belirleyici unsurlarını analiz etmişlerdir. Uzaklığın göçü açıklayan bir unsur olarak belirlediği gözlemlenmektedir. Üstelik insanlar mallardan daha kolay bir şekilde sınırlardan geçmektedirler. Kurumsal iyileşme göçün bir diğer belirleyicisidir. Eğitimli kişilerin göçe daha eğimli oldukları gözlemlenmiştir.

Longhi vd. (2006), farklı OECD ülkeleri için yaptıkları çalışmada göçmen sayısındaki % 1’lik artışın istihdamda % 0,0024’lük bir artışla sonuçlandığını ve bu etkinin kadınlarda erkeklerden biraz daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Avrupa’daki göçmenlerin olumsuz istihdam etkisinin ABD’dekinden daha büyük olduğu çalışmadan elde edilen bir diğer sonuçtur.

Longhi vd. (2010), üç aşamalı en küçük kareler tahmini yöntemiyle göçün işgücü piyasası üzerindeki etkilerini araştırdıkları çalışmada, eşanlı denklem sistemlerinden yararlanmışlardır. ABD, Avrupa ve İsrail’e ait veriler kullanılmıştır. Göçmen sayısında beklenmedik bir artışın ücret ve istihdam üzerindeki etkilerinin çok düşük düzeylerde olduğu ortaya çıkmıştır. Hedef ülkenin işgücü piyasasında göçmen

sayısındaki %1'lik bir artışın ücretleri % 0,029 oranında düşürürken yerli işgücü istihdamını % 0,011 oranında düşürmektedir.

Lordoğlu (2015), yasa dışı göçmenlerin Türkiye’de işsizlik ve istihdam sorunlarını artırdığı, bu kişilerin meslekleriyle uyumlu işlere yönlendirilmeleri gereği üzerinde durmaktadır. Yasa dışı konumları bu kimseleri sömürüye ve baskıya açık bir duruma sokuyordu.

Marr ve Siklos (1994), Kanada için göç ve işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi zaman serisi analiziyle incelemişlerdir. Araştırmalarında 1978 öncesinde işsizlik oranlarındaki artışın göç oranlarını azalttığı, 1978 yılında ise göç ile işsizlik arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Mayda (2007), 1980-1995 yılları arası verilerden yararlanarak hedef ülkeye olan göçün belirleyici unsurlarını 14 OECD ülkesi üzerinden ele almıştır. Ortalama gelir ve gelir dağılımının göç üzerindeki etkileri hedef ve kaynak ülkeler bağlamında ele alınmaktadır. Gelir seviyesindeki artışla hedef ülkeye göç arasında pozitif anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Genç nüfusun toplam nüfus içindeki payı da hedef ülkeye olan göçün belirleyici unsurlarından birisi olduğu gözlemlenmektedir.

Mete (2004), Finlandiya’nın 1981-2001 yılları arasını kapsayan verilerinden yararlanarak *Granger nedensellik testi*yle göç ile kişi başına düşen GSYH ve işsizlik arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Analizinde göç, kişi başına düşen GSYİH ve işsizlik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunmadığı sonucuna varmıştır.

Monzini vd. (2004), özellikle kuzeydoğu sınırına ve deniz yollarına odaklanarak İtalya’daki göçmen kaçakçılığını geniş bir çerçeveden ele almaktadırlar. İtalya’ya yasa dışı göçün en yaygın şekli, güney kıyılarına tekne çıkarmaktır. Çok sayıda yasa dışı kara sınırı geçişlerinin de olduğu öne sürülmektedir. Kuzeydoğu bölgesi özel olarak ele alınmakta olup stratejik önemi ve göçmen kaçakçılığı işinin buradaki uzun geçmişine dikkat çekilmektedir. Göç akımları, göç yolları, kaçakçıların benimsedikleri taktikler ve organizasyon yapısı hakkında ayrıntılı bilgi vermektedirler. İkinci bölümde deniz yoluyla kaçırılan göçmenlerin belirli özellikleri incelenmekte olup İtalya, Libya ve Türkiye arasındaki güzergâhlar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir.

Morley (2006), 1930-2002 yılları arası verilerden yararlanarak ARDL yöntemiyle göç ve kişi başına iktisadi büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini ele almaktadır. Hedef ülkeler olarak Avustralya, Kanada ve ABD belirlenmiştir. Uzun dönemde kişi başına iktisadi büyümeden göçe doğru bir nedensellik ilişkisinin bulunduğu, tersinin söz konusu olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır..

Nar (2021), iktisadi, politik ve sosyal küreselleşme endeksleri ile göçmen stoku arasındaki ilişkileri araştırmaktadır. Çalışmasında sosyal küreselleşmeden göçmen stokuna doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit etmiştir. Etki-tepki analizlerinden sosyal küreselleşme endeks değerindeki bir artışın ikinci dönemden sonra göçmen stokunda bir artışa neden olduğu gözlemlenmiştir.

Narlı (2006a), yasa dışı insan ticaretindeki önemli faktörlerden birinin örgütlü suç olduğunu dile getirmektedir. Örgütlü suç hücrelerinin yasa dışı istihdam sağlayarak insan ticaretini kolaylaştırdığını belirtmektedir. Göçmen kaçakçılığı, insan ticareti ve yasa dışı göçmen işçiliği birbirleriyle ilişki hâlinde dirler. Kaçakçılık ve insan ticareti mağdurları hedef ülkelerde, bazen de transit ülkelerde kayıt dışı olarak çalışmaktadırlar. Türkiye'ye düzensiz göçü ele almakta ve mülteciler, göçmen kaçakçılığı, insan ticareti ve yasa dışı emek göçü üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Ollus (2002), Göçmen Kaçakçılığı Protokolü'nü ele almaktadır. Göçmen kaçakçılığı olgusuna kısaca odaklanmakta ve insan ticareti ile arasındaki farkları vurgulamaktadır. Protokolün yapısını genel olarak ele almaktadır. Başta deniz yoluyla kaçakçılıkla ilgili olanlar olmak üzere taraf devletlerin önleme, ulusötesi iş birliği ve insani güvenceye ilişkin yükümlülüklerine ilişkin hükümler hakkında bilgi vermektedir. Son olarak göçmen kaçakçılığına yalnızca örgütlü suç çerçevesinden değil, aynı zamanda insan haklarının korunması ve göçmenlerin güvenliği çerçevesinden de bakmanın gerekliliğini vurgulayarak uygulamayı ele almaktadır.

Ortega ve Peri (2009), OECD ülkesi olmayan 74 kaynak ülke ile 14 OECD hedef ülkesi için 1980-2005 yılları arasını kapsayan kişi başı gelir, yatırım ve istihdam ile göç verileri arasındaki ilişkileri panel çekim modeli ile araştırmışlardır. İki yönlü göç akımlarının hedef ve kaynak ülkeler arasındaki gelir farkı açıldıkça artış gösterdiği, hedef ülkeler daha sıkı göç yasaları uygulayınca azaldığı gözlemlenmiştir. Hedef ülke yönünde gerçekleşen göçlerin yurt içi istihdam üzerinde bir etkisinin bulunmadığı sonucuna varılmaktadır. Kısa dönemde göç hedef ülkelerde geliri artırmaktadır.

Ortega ve Verdugo (2014), Fransız nüfus sayımı verilerinden ve işgücü anketlerinden yararlanarak 1968-1999 dönemini kapsayan çalışmalarında göçün işgücü piyasasına etkilerini araştırmışlardır. Göçün yurt içi ücretler ve istihdam üzerindeki olumlu etkilerinin bölgesel olduğuna kanaat getirmişlerdir. Ücretlerle istihdam arasındaki pozitif korelasyon, eğitim ve tecrübe gibi nitelikler bakımından yurt içi işgücü ve göçmenler arasında mükemmel olmayan ikame edilebilirliğe bağlanmaktadır.

Öztürk ve Altınöz (2020), göç kararını etkileyen unsurları G7 ülkeleri üzerinden incelemiştir. 2000-2017 yılları arası verilerin kullanıldığı çalışmaya panel ARDL modeli uygulanmıştır. Kişi başına düşen GSYH ve küreselleşme ile G7 ülkelerine göç arasında uzun dönemde pozitif, enflasyon ile göç arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. İşsizlik oranı ile göç arasında uzun dönemde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanamamıştır.

Panzaru (2013), iktisadi (iş endeksi ve işgücü piyasası) ve iktisat dışı olarak (yargı bağımsızlığı endeksi ile yasal sistem endeksinin bütünlüğü) belirledikleri iki belirleyicinin Orta ve Doğu Avrupa’da göç üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Çalışmaya panel veri analizi uygulanmıştır. Ele alınan belirleyicilerin göç üzerinde sınırlı etkiye sahip oldukları gözlemlenmiştir.

Pazarlıoğlu (2007), bivariate probit model ile İzmir özelinde iç göçe neden olan unsurları araştırmaktadır. Göçmenlerin geldikleri yere göre iç göç üzerindeki etkilerinin de farklılık göstereceği sonucuna ulaşmıştır.

Pedro ve Cathy (2018), içsel göç ile bir para birliğinin açık ekonomi modelini oluşturmuşlardır. Yoğun marj ve geniş marj (toplam işlem sayısı) bağlamında çarpıklıkları düzeltmede para ve maliye politikalarının rollerine bakmışlardır. Bireylerin göç kararlarından kaynaklı bölgesel yayılmalar nedeniyle denge tam olarak sağlanamıyordu. Para politikası, Friedman kuralını uygulayarak yoğun marj bozulmasını ortadan kaldırabilirken göç oranları hâlâ çok yüksek veya çok düşük düzeylerde gerçekleşebilmekteydi. Bu dengesizliği gidermek üzere bölgesel düzeyde üretimi vergilendirebilecek veya sübvans edebilecek maliye politikaları uygulamaya koyulmaktadır. Analizin anahtarı, para birliğinin aynı zamanda bir mali birlik olduğu varsayımdır: Mali otorite üretimi vergilendirilirken (sübvans ediyor), ortak enflasyon vergisi aracılığıyla her iki bölge de vergilendirilmektedir. Sonuç olarak, maliye politikasıyla hanehalkı ve üreticiler arasında yeniden dağılım sağlanarak

kapsamlı marj bozulmasının etkileri en aza indirgenebilir. Yalnızca bir bölgeden hanelerin göç edebildiği durumlarda, optimal politika bileşimi, Friedman kuralından sapmayı ve göçte yetersiz yatırım varsa üretim sübvansiyonunu veya aşırı yatırım varsa üretim vergisini gerektirir. Ancak her iki bölgeden haneler göç edebildiğinde en uygun politika Friedman kuralı ve her iki bölgede de sıfır vergidir. Genel olarak bu bulgu, ticaret miktarındaki (yoğun marj) çarpıklıkların düzeltilmesinin, göç oranlarındaki (geniş marj) bozulmalardan sosyal olarak daha faydalı olduğunu göstermektedir.

Petros (2005), çalışmasını insan ticareti ve göçmen kaçakçılığıyla ilgili 500’den fazla ikincil kaynağın analizine dayandırmaktadır. Faaliyetlerin maliyetlerine odaklanmakta ve maliyetlerin dünya çapında nasıl değiştiğine, zaman içinde nasıl değiştiklerine, bunların düzeyini kaynak ve hedef bölgeleri dışında hangi unsurların belirlediğine odaklanmaktadır. Petros, bu olgular üzerine yapılan araştırmalarda bilimsel titizliğin önemini vurgulamaktadır.

Pisckhe ve Velling (1997), Almanya’nın 1985-1989 dönemi verilerinden yararlanarak hedef ülke yönlü göç oranındaki artış ile ulusal istihdam çıktıları arasındaki ilişkiyi regresyon analiziyle araştırmaktadırlar. Analiz için Alman işgücü piyasası 167 bölgeye ayrılmak suretiyle ele alınmaktadır. Alman asıllılarla göçmenler arasındaki ikame düzeyi araştırılmıştır. Alman asıllı istihdamın göçmen girişlerinden etkilendiğine dair doğrudan bir kanıt gözlemlenememiştir.

Rios-Avila ve Canavire-Bacarreza (2016), Amerika Birleşik Devletleri’nin 2001-2013 dönemi aylık nüfus verilerini kullanarak göçün işsizlik üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Göçün işsizlik üzerinde güçlü bir etkisinin olmadığı, göçün gençler ve daha az eğitilmiş insanlar üzerindeki etkisinin daha güçlü olduğu sonuçlarına varmışlardır.

Ruist (2013), 1999-2007 döneminde İsveç’teki mülteci göçünün işgücü piyasasındaki etkilerini analiz etmiştir. Araştırmasında genel olarak mülteci göçünün işsizlik üzerinde önemli bir etkisinin bulunmadığı sonucuna varmıştır. Düşük ve orta gelirli ülkelere gelen göçmenlerin işsizlik üzerinde önemli etkisinin olduğunu belirtmektedir.

Ruiz ve Vargas-Silva (2010), Meksika’nın para politikasının işçi dövizleri girişlerine verdiği tepkiyi incelemektedirler. Kuramsal öngörülere göre işçi dövizleri hane

halkının gelirini etkilemektedir. Bununla birlikte çalışmada işçi dövizlerinin para politikası değişkenleri üzerinde anlamlı bir etkisi gözlemlenememiştir.

Saha (2007), Hint vatandaşlarının diğer ülkelere düzensiz göçünü incelemekte ve kaçakçıların taktikleri hakkında fikir vermektedir. Hindistan vatandaşlarının diğer ülkelerden sınır dışı edilme vakalarına ilişkin ampirik bir çalışmadan yararlanmaktadır. Göçmen kaçakçılığının kaynak, transit ve hedef ülkelerde bağlantıları olan meslek örgütleri tarafından yürütüldüğünü gözler önüne sermektedir. Yasal göç fırsatlarının sınırlı olduğu sürece kaçakçılara yönelik talebin her zaman için var olacağı gerçeğini dile getirmektedir.

Salt (2000), Avrupa’da insan ticareti ve göçmen kaçakçılığına ilişkin ampirik verileri gözden geçirmektedir. Düzensiz göç hizmetlerine yönelik, örgütlenme mekanizmaları ve biçimlerinin halen tam olarak saptanamadığı bir pazarın ortaya çıktığını öne sürmektedir. Araştırmacıların ve politikacıların karşı karşıya olduğu temel konuları tartışarak başlıyor ve geliştirilen temel kuramsal yaklaşımların ve mevcut istatistiksel bilgilerin değerlendirilmesiyle devam ediyor. Daha sonra insan ticareti örgütlerinin örgütsel yapısına ilişkin bilgiler gözden geçirilmekte ve ampirik çalışmalara dayalı olarak mağdur göçmenlerin özelliklerinin özetine yer verilmektedir. Çalışmasını araştırma için bazı temel öncelikleri belirleyerek sonuçlandırmaktadır.

Salt ve Stein (1997), uluslararası göçün hem meşru hem de gayri meşru tarafları olan küresel bir iş olarak ele alınması gerektiğine değinmektedirler. Yasa dışı göç işini “her biri ticari kazanç elde etmeyi amaçlayan bir dizi kurum, aracı ve bireyi içeren girift kâr ve zarar hesapları olan kurumsallaşmış ağlar sistemi” olarak tarif etmektedirler. İnsan ticaretini ve göçmen kaçakçılığını bir iş olarak görmenin göç çalışmaları açısından önemli sonuçları bulunmaktadır. Politika yapıcılar için insan ticareti, sınırlar arası göç akımlarının yönetimi ve denetimi açısından güçlükler neden olmaktadır.

Schloenhardt, (1999a), göçmen kaçakçılığı yapan örgütleri, örgütlü suça ilişkin kuram ve yorumlar ile ulusötesi suç örgütlerinin iktisadi analizleri ışığında incelemeyi amaçlamaktadır. Ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde gelecekteki karşı önlemlerin detaylandırılmasıyla ilgili olarak bu çalışmanın amacı, göçmen kaçakçılığının belli başlı örgütsel ve operasyonel niteliklerini daha kesin bir şekilde belirlemektir.

Shan vd. (1999), Avustralya ve Yeni Zelanda’da göç-işsizlik ilişkisini ele almaktadır. Çalışmada 1983-1995 yılları arasını kapsayan 3 aylık zaman serilerinden

yararlanılarak *Toda ve Yamamoto nedensellik testi* uygulanmıştır. Göç ve işsizlik arasında nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Nedensellik ilişkisine yönelik araştırmalarına yapısal değişiklikleri de dâhil etmişlerdir. Kapasite kullanım oranı ve göç arasında karşılıklı, Stoikov ve DHB endekslerinden işsizliğe doğru tek taraflı nedensellik ilişkisi gözlemlenmiştir.

Shimada (2007) verimli ücretlerle iki ülkeli ekonomi modeli öngörmekte olup işgücü hareketliliğine izin vermektedir. Çalışmadan hükümetler arası iş birliği altında politika otoritesinin ve çalışanların faydasının daha yüksek olacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Üstelik göç, reel ücretlerdeki değişimlere karşı da oldukça hassastır.

Skeldon (2000), Çin kaynaklı insan ticareti ve göçmen kaçakçılığına ilişkin araştırmaları incelemektedir. Ayrıca Çin ve diğer ülkeler tarafından Çin kaynaklı insan ticaretiyle mücadele politika ve önlemlerini değerlendirmektedir. İnsan ticaretini ortadan kaldırmaya yönelik politikaların genel göç politikasına dâhil edilmesi gerektiği, yalnızca insan ticareti veya insan ticareti yapılan herhangi bir grup üzerinde yoğunlaşmanın daha geniş resmin ve insan ticaretinin nedenlerinin gözden kaçırılmasına yol açacağı, göç ve insan ticareti ulusötesi sorunlar olduklarından uluslararası iş birliği ve deneyim paylaşımının, sorunların çözümünde ve uygun politikaların tasarlanmasında temel unsurlar olmasının gerektiği, hızla yaşlanan toplumlar bağlamında göç politikasını değiştirmek ve göçmen gruplarına vatandaşlarla eşit koruma ve temel haklar sağlamak şeklinde gerçekleştirilecek iki hedefin, insan ticaretinin ortadan kaldırılmasına yönelik kritik adımlar olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Spener (2004), daha büyük ölçekli kaçakçılık örgütlerinin artmasına rağmen, Meksika-ABD sınırındaki göçmen kaçakçılığının halen Meksikalı göçmen topluluğundan küçük ölçekli ve/veya yarı zamanlı kaçakçılar tarafından gerçekleştirildiğini ileri sürüyor. Üstelik küçük ölçekli kaçakçıların piyasadan silinmesine ilişkin öngörülerin hatalı olduğunu, çünkü bunların başarılı bir kaçakçılık girişimi kurmanın gerekliliklerine ilişkin gerçekçi olmayan bir değerlendirmeyi temel aldığı dile getirmektedir.

Spijkerboer ve Last (2014), düzensiz göç, artan sınır denetimleri ve Avrupa'nın deniz sınırlarındaki ölümlerin sayısı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bu, hem üye devletlerin hem de AB'nin sınır denetimleri konusunda giderek daha teknik, yarı askeri bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir. Dış sınır denetiminin insani

maliyetlerine ilişkin verilere yer vermektedir. Artan denetimlerle can kaybı arasında pozitif bir ilişki kurmaktadır. Devletlerin uluslararası hukuk uyarınca bu konuyu ele alma konusunda yükümlülüğe sahip olduğunu savunmakta olup sınırdaki ölümlerin sayısını izlemek ve azaltmak için somut öneriler sunmaktadır.

Steinhardt (2011), İstihdam Araştırma Enstitüsü'nden (IAB) elde edilen 1975-2001 yılları arasını kapsayan verileri kullanarak Almanya'da göçün yurt içi işgücü piyasasına etkisine odaklanmaktadır. Almanya'da göçün işgücü ücretleri üzerinde olumsuz etkisi gözlemlenmemiştir. Kadınlar özelinde göçün nispi yerel ücretlere etkisi olumsuzdur. Analizler meslekler seviyesine indirgenerek genişletilmiştir. Temel hizmetlerde yurt içi çalışanların ücretlerine olumsuz etkiler gözlemlenmiştir.

Teke Lloyd ve Türk (2021), makalelerinde Türkiye'de son yıllarda artan düzensiz göçün ülkedeki sosyal sermaye yapısı ile ilişkisi incelenmiştir. Sosyal sermayenin literatürde sunulan tanımlarına uygun olarak üç farklı kantil regresyon modeli ile Türkiye'nin 81 ili ölçeğinde analizler gerçekleştirilmiş, dayanışmacı sosyal sermayenin göç sonucu güçlendiği görülürken köprüleyici sosyal sermayenin düzensiz göçle negatif bir korelasyon kurduğu gösterilmiştir. Dayanışmacı sosyal sermaye, grup içi konsolidasyonu artırırken gruplar arası kutuplaşmaya işaret edebilmektedir. Özellikle Suriye'de süregelen iç savaşın ve bunun Türkiye siyasetine yansımaları sonucu bireylerin ülkenin göç politikasının yanında ya da karşısında olmak üzere çeşitli gruplarda bir araya geldikleri söylenebilir.

Tilbe (2019), düzensiz göçmenlerden ziyade döviz akımlarının düzensizliğine yoğunlaşmaktadır. Özellikle Londra'da bulunan Türkiye kökenli göçmenler açısından resmi kanallar dışında gönderilen enformel göçmen dövizleri ele alınmaktadır. Çalışma nitel araştırma kapsamında 27 göçmen ve 7 anahtar katılımcıyla yüz yüze görüşmelerle gerçekleştirilmiştir. Gönderimin miktar ve sıklığı ilişki ağlarına olan güvenin yanı sıra İngiltere'de aşırı denetleyici düzenlemelerin para transfer davranışındaki düzensizliklere nasıl neden olduğunu vurgulamaktadır.

Toksöz vd. (2012), sayıları gün geçtikçe artan, çalışmak üzere Türkiye'ye gelen yasa dışı göçmenlerin işgücü piyasasındaki konumlarını araştırmaktadırlar. Çalışmalarında Türkiye yönlü göç akımlarına ve göç politikalarındaki gelişmelere yer vermektedirler. Yasal mevzuat değerlendirildikten sonra yasal ve yasa dışı göçe ilişkin veriler değerlendirilmektedir. Çalışmaya Ankara, İstanbul ve Antalya illeri dâhil edilmiştir.

Ankara’da 11 Antalya’da 22 kamu kurum ve kuruluş temsilcisiyle görüşülmüştür. İstanbul’da 47’si göçmen toplam 107 kişiyle görüşme yapılmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde başarılı bir göç yönetimi için yasa dışı göç sürecinin göçmenlerin insan hakları temelinde yasal şekle getirilmesi için öneriler sunulmaktadır.

Troshchenkov (2011), 2007-2009 dönemine ait verileri kullanarak Danimarka’da göçün işsizlik oranları üzerindeki etkisini en küçük kareler yöntemiyle analiz etmiştir. Göçün işsizlik oranlarında önemli değişikliklere neden olmadığını gözlemlemiştir.

Uehling, (2008), her yıl 100.000’den fazla refakatsiz çocuk, geçerli göçmenlik belgeleri olmadan ABD’ye girerken yakalandığını vurgulamaktadır. Politika yapıcılar, program görevlileri ve çocukların kendileriyle yapılan röportajlara dayanarak bu göçmenleri çevreleyen şefkat politikasını araştırıyor. Orta Amerika, Çin, Hindistan ve Meksika’dan gelen göçlere bakıldığında makale bazı çocukları diğerlerinden daha fazla koruyan sisteme karşı çıkmaktadır.

Vacaflores (2012), işçi dövizlerinin para politikası üzerinde ne gibi etkileri olabileceğini test etmek ve kısırlaştırma altında küçük açık ekonomi üzerindeki etkisini göstermek için sınırlı katılım modeli kullanmış ve bu öngörüyü doğrulamıştır.

Van Liempt (2007), Irak, Afrika Boynuzu ve eski Sovyetler Birliği’nden Hollanda’ya göçmen kaçakçılığını analiz ediyor ve göçmen kaçakçılığının göç sürecinin evrimi üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Ayrıca, bu süreçte göçmenlerin kullanabileceği seçenekleri incelemektedir.

Van Liempt vd. (2006), Irak, Afrika Boynuzu ve eski Sovyetler Birliği’nden Hollanda’ya kaçırılan göçmenlere odaklanmaktadır. Kaçakçıların göçe ne ölçüde yön verdikleri ve göçmenlerin seyahat etmek istedikleri yeri kararlaştırmada sahip oldukları özerkliğin ne düzeyde olduğu sorularına cevap aramaktadırlar. Ortak varsayımın göçmenlerin kaçakçılar tarafından temin edildikleri ve göç sürecinde çok az söz sahibi oldukları yönünde olduğunu ifade etmektedirler. Bu sürecin Hollanda göç politikalarıyla nasıl ilişkili olduğunu ve bunlarla nasıl etkileşime girdiğini ele almaktadırlar. Hollanda’da istenmeyen göçe yönelik artan baskının düzensiz göçmen sayısını azaltmadığı ve insan kaçakçılarının katılımının arttığı sonucuna varılmaktadır.

Webb vd. (2009), göçmen kaçakçılığı ve/veya insan ticareti ile ilgili suçlardan hüküm giymiş 45 mahkûmla 2006 yılında yürütülen bir görüşme programının bulgularını

özetlemektedirler. Çalışma, kaçakçılığı ve kaçakçılık sürecini tanımlamakta, operatörler ve bunların piyasa algıları hakkında toplanan bilgileri kapsamaktadır. Son olarak düzenleyici otoriteler tarafından gerçekleştirilen eylemlerin algılanan risklerine yönelik tutumları ele alınmaktadır. Mahkûm örneği bu alanda faaliyet gösteren örgütlü suç piyasasının tamamını temsil etmemekle birlikte çalışma, göçmen kaçakçılarının ve insan tacirlerinin faaliyetleri ve göçmenlerle ilişkileri bağlamında aydınlatıcı olmanın yanı sıra örgütler ve taktikleri konusunda bilgiler vermektedir.

Yakar ve Eteman (2017), sosyal ağ analizinin bir parçası olan ağ ve düğüm istatistiklerinin, Türkiye’de doğum yerine göre nüfusun iller arasındaki akımını analiz etmede görsel analiz sonuçlarına yardımcı olabilecek sonuçlar verdiğini belirtmektedirler. Doğum yerinin ikamet yerine göre iller bazındaki çapraz tablosu verisi, tüm illerin, tüm iller doğumlu nüfus barındırdığını, dolayısıyla tam bir ağ yapısına sahip olduğunu göstermektedir. İller arasındaki başka illerden nüfusa sahip olma düzeyleri yani bağlantı kalınlıkları farklılık gösterdiğinden çeşitli kısıtlama kategorilerine göre aynı veri tekrardan analiz edildiğinde oldukça farklı sonuçlar elde edilmiştir. Kısıtlama kategorilerinin seviyesi yükseldikçe gerek ağ gerekse düğüm istatistiklerine ait göstergelerde önemli düşüşler gerçekleşmektedir. İller arası göçlerin bağlantılarının büyüklüklerinin önemli farklılıklar göstermesinin bu duruma neden olduğu kanısına varılmıştır.

Ek-4. Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model (ARDL)

Pesaran, Shin ve Smith eşbütünleşme ilişkisi için, analizde kullanılan değişkenlerin $I(0)$ veya $I(1)$ olmaları durumunda da güvenilir sonuçlar veren ARDL modelini önermişlerdir. ARDL modeli kısıtsız hata düzeltme modeline dayandığından küçük örneklerde daha iyi sonuçlar vermekte ve daha iyi istatistiksel nitelikler sergilemektedir Pesaran vd. (2001).

E.4.1. Sahte Regresyon ve Eşbütünleşme

“Bir bağımlı değişken y_t ile bir dizi K açıklayıcı değişken arasında bir ilişkinin varlığını beklediğimizi varsayalım. $x_t = (x_{1t}, x_{2t}, \dots, x_{Kt})'$:

$$y_t = b_0 + x_t' \theta + e_t \quad (4.1)$$

Eşitlik 4.1'de b_0 regresyon çizgisinin kesişme yeridir. Veriler ardışık zaman noktalarında gözlemlenir $t = 1, 2, \dots, T$. Bununla birlikte, y_t bağımlı değişkeni ve x_t bağımsız değişkenlerinin bir kısmı veya tümü zaman içinde bir trend davranışı sergilediğinde, değişkenler arasında temel bir ilişki olmasa bile bunun sahte katsayı tahminleriyle sonuçlanabileceği iyi bilinmektedir. Bu durumda katsayı tahminleri, x_t ve y_t değişiklikleri arasındaki gerçek bir bağlantı yerine temelinin trendin oluşturduğu değişkenlerin korelasyonunu yansıtır. Şüphe arz edecek derecede yüksek bir belirlenme katsayısı genellikle bir uyarıdır. Değişkenler sırf deterministik bir trend etrafında salınıyorlarsa bağımsız değişken olarak ilave bir zaman trendi dâhil etmek veya benzer şekilde verileri azaltmak çözüm olabilmektedir.

$$y_t = b_0 + b_1 t + x_t' \theta + e_t \quad (4.2)$$

Bununla birlikte bu tür trend-durağan değişkenler yerine genellikle stokastik trend olarak adlandırılan değişkenlerle karşılaşılmaktadır. Sonsuz bellekli $y_t = y_{t-1} + \varepsilon_t$ rassal yürüyüş süreci bunun basit bir örneğidir. Böyle bir sürecin maruz kalacağı herhangi bir şok, y_t seviyesinde kalıcı bir kaymayı gerektirmektedir. Yani süreç geriye dönüşü işaret etmemekte olup bu, daha genel birim kök süreçleri sınıfının bir özelliğidir. Sabit bir ortalama etrafında dalgalanan durağan bir süreç oluşturmak için, ilk farkları, $\Delta y_t = y_t - y_{t-1}$, dikkate almamız gerekmektedir. Böyle bir serinin, kısaca 1. sıra entegre olduğu ifade edilmektedir. Entegrasyon sırası, durağan bir seri elde etmek için bir serinin kaç kez farklılaştırılması gerektiği anlamına gelmektedir.

Buna göre, daha fazla farkı alınmadan veya trendi azaltılmadan durağan olan bir seri $I(0)$ olarak değerlendirilmektedir. Görsel hâle getirildiğinde birim kök barındıran seri, trend izlenimi verir. Dolayısıyla nispeten kısa bir süre gözlemlendiğinde, onu trend-durağan bir seriden ayırt etmek zordur. y_t 'nin veri oluşturma sürecinin (DGP) trendi e_t hata teriminin bir parçası hâline gelir.

Eşitlik 4.1'i tahmin ederek deterministik trendi göz ardı etmek, dışlanan değişken yanlışlığına neden olmaktadır. Bunun x_t 'nin veri üretim sürecindeki trendi ile korelasyonu yanlış tahminlere yol açar. Trend stokastikse bu da benzer şekilde hata terimi tarafından yakalanacak olup regresyon kalıntılarına *birim kök testi* uygulandığında bu durum ortaya çıkacaktır. Hata teriminin durağan olmaması standart asimptotik kuramın geçerli olmadığı anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle, artık olasılık olarak gerçek parametre vektörü θ 'ya değil, bunun yerine rastgele bir değişkene yakınsar. Eşitlik 4.2'deki gibi deterministik bir trendin dâhil edilmesi bu durumda işe yaramaz.

Eşitlik 4.1, y_t 'nin trend durumu x_t 'nin trend durumu ile yönlendiriliyorsa yine de geçerli bir regresyon modeli olabilir. y_t ve x_t 'deki değişkenlerin bir kısmı veya tamamı $I(1)$ olduğunda, θ 'da karşılık gelen katsayılar sıfır değilse, y_t ve ilgili bağımsız değişkenlerin eşbütünleşik olduğu ifade edilebilir. Bu durumda $y_{t-1} - x_t'\theta$ doğrusal kombinasyonu durağan olup aynı şey regresyon hataları için de geçerlidir. SEK tahmincisi, değişkenler durağan olduğundan daha hızlı bir oranda gerçek katsayı vektörüne yakınsadığı için belirgin bir tutarlılık sergiler.

Eşitlik 4.1 ve 4.2, bir sürecin zamanla geri döndüğü koşullu uzun dönem denge ilişkilerini yansıtmaktadır. Model kısa dönemde bu dengeden sapabilir. Bu tür sapmalar geçici olup bu nedenle veri üretim sürecinde bunları yöneten unsurlar $I(0)$ 'dır. Kısa döneme ilişkin bu terimler, bir $I(1)$ sürecinin stokastik trendine göre asimptotik olarak göz ardı edilebilir düzeydedir. Bunların göz ardı edilmesi SEK tahmincisini tutarsız hâle getirmemektedir. Bu nedenle eşitlik 4.1'in SEK tahmini, y_t ve x_t 'nin $I(1)$ olduğu *birim kök testleriyle* tespit edilmek koşuluyla Engle ve Granger (1987) çift aşamalı eşbütünleşme test prosedüründe geçerli ilk adımdır. Bununla birlikte, veri üretim sürecinde ihmal edilen $I(0)$ bileşenleri, *test istatistiklerinin* sonlu örneklem (ve muhtemelen asimptotik) dağılımlarını etkiler ve böylece geleneksel *hipotez testlerini* ve regresyon varsayımlarını geçersiz kılar. Bu, $I(1)$ değişkenleri

arasında eşbütünleşme olmadığında sahte regresyon sorununa ilave olarak gerçekleşen bir durumdur. Bu nedenle, 4.1 ve 4.2 eşitliklerinin θ katsayılarına ilişkin istatistiksel çıkarımlar için yalnızca sınırlı kullanımı vardır” (Kripfganz ve Schneider, 2016: 4-6).

E.4.2. Modelin Oluşturulması

“Statik modelin tahmin sorununu çözmek için regresyon denklemini bağımlı ve bağımsız değişkenlerin gecikmeleriyle genişletebiliriz. Alternatif olarak y_t ’nin kısa süreli dalgalanmalarını açıklamak için öngörü gücüne sahip olabilecek ancak denge sürecini etkilemeyen başka bir L dışsal değişkenler z_t kümesi de dâhil edilebilir. Modelin bu şekilde dönüştürülmesi içerisinde hata terimi u_t ’nin otokorelasyondan arındırıldığı tam bir dinamik model elde etmeyi amaçlamaktadır:

$$y_t = c_0 + c_1 t + \sum_{i=1}^p \Phi_i y_{t-i} + \sum_{i=0}^q \beta_i' x_{t-i} + \gamma' z_t + u_t, \quad (4.3)$$

$t = 1 + p^*, \dots, T$. z_t değişkenlerini bir kenara koyarsak bu, sabit/kesen c_0 , doğrusal eğim $c_1 t$ ve $p [1, p^*]$ ve $q [0, p^*]$ gecikme düzeyleri olmak üzere genel bir *ARDL* ($p, q, \dots, q$) modelinin ifadesidir. Modelin katsayılarının hassasiyetle belirlenebilmesi için yeteri kadar serbestlik derecesinin bulunduğundan emin olmak üzere kabul edilebilir maksimum gecikme uzunluğunun (p^*) ihtiyatla seçilmesi gerekmektedir. Bu, özellikle veri kümesindeki (T) gözlemlerin sayısı nispeten küçük olduğunda ve/veya x_t (K)’deki değişkenlerin sayısı nispeten büyük olduğunda geçerlidir.

Eşitlik 4.3; $y_1, y_2, \dots, y_{p^*}$ ve x_t ve z_t zaman serilerinin ilk gözlemleri dikkate alındığında, eşitlik 4.1 veya 4.2’de varsayıldığı gibi bir denge ilişkisinin var olup olmadığına bakılmaksızın, y_t ’nin zaman içindeki dinamik dönüşümünü tanımlar. Bu dinamik model sayesinde artık sahte regresyon konusunda endişelenilmesine gerek kalmamıştır. Eğer y_t ve x_t bağımsız $I(1)$ süreçler tarafından üretiliyorsa ϕ_i ve β_i parametrelerinin hâlâ durağan regresyon hataları veren kombinasyonları mevcuttur. Örneğin model, bütün değişkenlerin her i için $\phi = 1$, $\phi_i = 0$ için $i > 1$ olmak üzere katsayılar kümesi vasıtasıyla bağımsız rassal yürüyüşe sahip değişkenler olasılığına izin verir. Sabit c_0 ve doğrusal eğim $c_1 t$, dikkate alınan değişkenlerin niteliğine bağlı olarak modele dâhil edilebilir veya edilmeyebilir.

Hata terimini artakalan otokorelasyondan arındırmak için ARDL modeline (4.3) yeterince gecikmenin dâhil edildiği ve x_t değişkenlerinin zayıf exojen/ uzun dönem zorlayıcı olmalarını sağlamak için y_t 'den x_t 'ye eş zamanlı geri bildirimlerin hariç tutulduğu farz edilmektedir. Uzun dönem istikrarlı bir ilişki varsa katsayıların herhangi biri üzerinde istatistiksel çıkarım yapmak için geleneksel asimptotik teori uygulanabilmektedir (Pesaran ve Shin, 1998: 371–413).

Gecikme sayısının artırılması katsayı tahminlerindeki daha yüksek varyans pahasına regresyon uyumunu iyileştirmektedir. Bu değiş tokuşu dengelemek için, optimal gecikme seçimine yönelik veri odaklı bir yaklaşım, Akaike bilgi kriterine (*AIC*) veya Schwarz bilgi kriterine (*BIC*) dayanabilir:

$$AIC = -2\ln(L) + 2K^*,$$

$$BIC = -2\ln(L) + \ln(T^*) K^*,$$

Burada $\ln(L)$, tahmini regresyon modelinden *log-olabilirlik* fonksiyonunun değeridir, $T^* = T - p^*$ etkili örneklem büyüklüğü olup $K^* = 2 + P + K(q + 1) + L$ model 4.3'teki tahmin edilen katsayıların sayısıdır. Daha yüksek $\ln(L)$ değerleri, model için daha uygun olduğunu gösterir. Bu nedenle, daha küçük bir *AIC* veya *BIC* değeri sunan modeller tercih edilmektedir. Bununla birlikte modelin gecikme sayısını artırmak (özellikle p veya q gecikmeleri) uyumu asla kötüleştirmez. Daha geniş modeller oluşturulmasının önlenmesi için, seçim kriterleri, katsayı sayısında (K^*) artan bir ceza terimi içerir. *BIC*, *AIC*'e ($T^* \geq 8$ için) nispetle daha büyük bir ceza terimine sahip olup daha sade modeller seçebilmektedir. En uygun gecikme uzunlukları, olası tüm p ve q kombinasyonları için model 4.3 tahmin edilerek ve *AIC* veya *BIC*'i en aza indiren model seçilerek bulunur. Model seçim kriterlerinin mukayese edilebilirliği için tüm gecikmeleri aynı tahmin örneğine dayandırmamız zorunludur. Başlangıç olarak sabit maksimum gecikme uzunluğu p^* 'nin seçilme nedeni budur. Model seçim kriterlerine başvurmanın karşılığı olarak böyle yapılmaktadır. En uygun gecikme uzunlukları p ve q bulunduktan sonra, $p^* = \max(p, q)$ 'ı düzenleyip mevcut tüm gözlemler kullanılarak model yeniden tahmin edilebilir” (Kripfganz ve Schneider, 2016: 6-7).

E.4.3. Hata Düzeltme Modeli

“ARDL modelindeki (4.3) katsayılar, statik modele nispetle daha kapsamlı bir yoruma sahiptir. Daha iyi ifade edebilmek için hata düzeltme yorumunda ARDL modeli (Hassler ve Wolters, 2006: 59-74):

$$\Delta y_t = c_0 + c_1 t - \alpha(y_{t-1} - \theta x_{t-1}) + \sum_{i=1}^{p-1} \Psi_{yi} \Delta y_{t-i} + w' \Delta x_t + \sum_{i=1}^{q-1} \Psi'_{xi} \Delta x_{t-i} + \gamma' z_t + u_t, \quad (4.4)$$

şeklinde formüle edilebilir.

Denklem (4.4)'teki katsayılar, denklem (4.3)'teki katsayılara matematiksel olarak eşitlenebilir:

$$\begin{aligned} \alpha &= 1 - \sum_{i=1}^p \Phi_i, & \theta &= \frac{\sum_{j=0}^q \beta_j}{\alpha} \\ \Psi_{yi} &= - \sum_{j=i+1}^p \Phi_j, & w &= \beta_0, & \Psi_{xi} &= - \sum_{j=i+1}^q \beta_j \end{aligned}$$

Şimdi denklem 4.1 veya 4.2'de y_t ve x_t arasında varsayılan uzun dönem denge ilişkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Sabit ve trendi göz ardı ederek dengeden sapmalar 4.4 eşitliğinde, $e_{t-1} = y_{t-1} - \theta x_{t-1}$ hata düzeltme modelinde ifade edilebilir. α ve θ katsayıları arasındaki doğrusal olmayan etkileşim nedeniyle 4.4 eşitliğini sıradan en küçük kareler yöntemi (SEK) ile doğrudan tahmin edemeyiz. Bununla birlikte yukarıdaki eşleştirme dikkate alındığında, ARDL modelini (4.3) tahmin ederek tüm katsayıların tutarlı tahminleri elde edilebilmektedir. Yine de aşağıdaki modelin tahmin edilmesi sayısal olarak daha uygun bir yaklaşımdır.

$$\Delta y_t = c_0 + c_1 t + \pi_y y_{t-1} + \pi_x x_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \Psi_{yi} \Delta y_{t-i} + w' \Delta x_t + \sum_{i=1}^{q-1} \Psi'_{xi} \Delta x_{t-i} + \gamma' z_t + u_t, \quad (4.5)$$

bahsi geçen ayarlama hızı katsayısı $\alpha = -\pi_y$ 'yi ve uzun dönem katsayıları $\theta = \pi_x / \alpha$ 'yı elde edebiliriz. Karşılık gelen standart hatalar delta yöntemiyle hesaplanabilir (Pesaran ve Shin, 1998: 371–413). Eşitlik 4.5 açıklayıcı değişkenler x_t ve z_t olmadığında *Dickey-Fuller birim kök testine* dönüşmektedir ($K = L = 0$).

Hata düzeltme terimi e_{t-1} 'in katsayısı (zıt işaretli) olan ayarlama hızı katsayısı α önemli rol oynamaktadır. Denge bozulduğunda y_t sürecinin uzun dönem ilişkisine ne kadar çabuk döndüğü hakkında bilgi vermektedir. $\alpha = 1$, (kısa vadeli dalgalanmaların yokluğunda) dengeden sapmanın bozulma meydana geldikten bir sonraki dönemde tamamen düzeltildiği anlamına gelir. Buna karşılık, $\alpha = 0$, sürecin asla dengeye gelmeyeceği anlamına gelmektedir. Bu iki sınır arasındaki α değerleri, denge noktasına olan uzaklığın zaman içinde kademeli olarak kapatıldığı kısmi bir ayarlama sürecini yansıtır.

$\theta \neq 0$, y_t ve x_t seviyeleri arasında uzun dönem koşullu bir ilişkinin varlığı için yeter bir koşul değildir. $\alpha = 0$ olduğunda y_t , $I(1)$ 'dir ve böyle bir ilişki yoktur. Bunun tersi bir durumda $\theta = 0$ ve $\alpha \in (0,2)$ olduğunda, o zaman y_t , x_t 'deki bileşenlerin entegrasyon sırasına bakılmaksızın (trend) sabittir. Uzun dönem bir seviye ilişkisinin var olması için gerek $\theta = 0$ gerekse $\alpha \in (0,2)$ koşullarının birlikte sağlanması gerekmektedir.

Bu durumda (x_t 'nin elemanları kendi aralarında eşbütünleşik olmadığı sürece) x_t 'nin durağanlık durumu y_t 'nin durağanlık seviyesini belirler. Eğer x_t 'deki uzun dönem katsayısı sıfır olmayan değişkenler $I(1)$ ise, o zaman y_t de $I(1)$ olur ve koşullu uzun dönem ilişkisi eşbütünleşme ilişkisine karşılık gelir. Bu bağlamda, x_t 'nin y_t için uzun dönemde zorlayıcı olduğu varsayımı, y_t 'yi içeren en fazla bir eşbütünleşme ilişkisinin var olabileceği anlamına gelmektedir. Bu durum, x_t 'nin elemanları arasında daha fazla eş bütünleşme ilişkisi bulunabileceği olasılığını dışlamamaktadır. Bu nedenle, daha fazla inceleme yapılmaksızın, tüm sistem için 1'den büyük bir eşbütünleşme rankı $(y_t, x_t)'$ mutlaka bu varsayımın ihlali anlamına gelmez. Bununla birlikte, y_t 'yi içeren çoklu eşbütünleşme ilişkisinden şüphelenmek için bir neden varsa, o zaman tek denklemlili ARDL hata düzeltme modeli uygun değildir. Bu durum bir VAR modelinin tahmin edilmesini veya ARDL hata düzeltme modeline benzer şekilde bir vektör hata düzeltme (VEC) modelinin tahmin edilmesini gerektirecektir.

Eşitlik 4.4'te geriye kalan ψ_{yi} , w , ψ_{xi} ve γ katsayıları, dengeye döndüren kuvvetler tarafından öngörülmeleyen kısa vadeli dinamikleri yakalamaktadır. Bunlar yalnızca dinamik tahminler yapılmasında değil aynı zamanda araştırdığımız uzun dönem bir ilişkinin varlığını test ederken uygun eşik değerlerin seçilmesinde de rol oynarlar. Uzun dönem zorlayıcı değişkenlerin bazıları veya tümü için $q = 0$ ise bir

komplikasyon ortaya çıkar. Bu durumda $\pi x = w$ olur, bu da denklem 4.5'teki katsayı tahminlerinin karşılık gelen varyans-kovaryans matrisinin rankının eksik olduğuna işaret eder. Bu komplikasyonu önlemek için, hata düzeltme modelinin temsili, $t - 1$ yerine t periyodu ile ifade edilen uzun dönem zorlayıcı değişkenlerin düzeyleriyle eş değer olarak yukarıda tanımlanan aynı parametre kısıtlamalarıyla

$$\Delta y_t = c_0 + c_1 t - \alpha(y_{t-1} - \theta x_t) + \sum_{i=1}^{p-1} \Psi_{yi} \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^{q-1} \Psi'_{xi} \Delta x_{t-i} + \gamma' z_t + u_t \quad (4.6)$$

olarak formüle edilebilir. Dikkat edilirse $w' \Delta x_t$ ifadesi $\Psi'_{x0} \Delta x_t$ ile değiştirilmektedir. Süreç dengede olduğunda zaman alt indisi önemli olmadığından uzun dönem katsayılarının yorumunda θ değişiklik olmaz. Bu durumda tahmin edilecek denklem

$$\Delta y_t = c_0 + c_1 t + \pi_y y_{t-1} + \pi_x x_t + \sum_{i=1}^{p-1} \Psi_{yi} \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^{q-1} \Psi'_{xi} \Delta x_{t-i} + \gamma' z_t + u_t \quad (4.7)$$

şeklinde olur.

Burada π_x katsayıları, zaman alt simgesindeki değişikliğe rağmen denklem 4.3'tekilerle aynıdır" (Kripfganz ve Schneider, 2016: 7-9).

E.4.4. Sınır Testi

"ARDL regresyon modeli 4.3 veya bunun hata düzeltme versiyonu 4.4 ve 4.6'daki tüm katsayılar tutarlı bir şekilde tahmin edilse bile uzun dönem bir ilişkinin varlığını test etmek daha fazla çaba gerektirmektedir. Bunun nedeni, y_t işleminin, uzun dönem ilişkinin olmadığı H_0 hipotezi altında bir birim kök içermesi ve bu nedenle test istatistiklerinin standart olmayan dağılımlara sahip olmasıdır. Üstelik birden fazla testten elde edilen kanıtın birleştirilmesi gerekmektedir. Çünkü her biri bütünün yalnızca belirli bir kısmını betimlemektedir. Test prosedürü üç aşamadan müteşekkildir.

1. İlk olarak, ortak H_0 hipotezi test edilir.

$$H_0: (\pi_y = 0) \cap (\pi_x = 0), \text{ alternatif hipotez } H_1: (\pi_y \neq 0) \cup (\pi_x \neq 0)$$

şeklinde oluşturulur.

Hipotezler, uzun dönem katsayıları θ açısından doğrudan formüle edilmemiştir, çünkü $\pi_y = 0$ olduğunda iyi tanımlanmamışlardır. Bunun yerine test, denklem 4.5 veya

4.7'deki y_{t-1} ve x_{t-1} (veya x_t) seviye terimlerinin geçerli olarak dışlanması yönelik bir test olarak formüle edilmiştir. *Test istatistiği*, sıfır hipotezi altında uygulanan $K + 1$ kısıtlamalarının ortak geçerliliği için geleneksel bir *F istatistiğidir*. Ancak standart olmayan dağılım, aşağıda daha ayrıntılı olarak tartışacağımız farklı kritik değerlerin kullanılmasını gerektirir. Sıfır hipotezi reddedilmezse y_t ile x_t arasında uzun dönem bir ilişki için istatistiksel kanıt olmadığı sonucuna varırız. Aksi takdirde, bu ilk adımın alternatif hipotezi tarafından dışlanmayan dejenere durumların olasılığı nedeniyle aşağıdaki adımlar uygulanmaktadır.

2. Birinci aşamadaki H_0 hipotez reddedilirse, y_t 'nin $I(1)$ olduğu, ancak x_t 'deki herhangi bir değişkenle eşbütünleşmediği özel durumu hariç tutmamız gerekmektedir.

$H_0: \pi_y = 0$ 'a karşı $H_1: \pi_y < 0$ test edilir.

Test istatistiği, tek taraflı bir red bölgesiyle negatif ayarlama hızı tahmininin istatistiksel önemsizliğinin belirlenmesi geleneksel bir *t istatistiğidir*. Birinci aşamada olduğu gibi *test istatistiğinin* dağılımı standart olmayıp olağan kritik değerler geçerli değildir. H_0 hipotezi reddedilmezse, tekrardan uzun dönem düzeyde bir ilişkiye dair istatistiksel bir kanıt olmadığı sonucuna varırız. Aksi takdirde üçüncü aşamaya geçilmektedir.

3. Birinci ve ikinci aşamadaki H_0 hipotezlerinin her ikisi de reddedilirse, sonunda y_t 'nin (trend) durağan olduğu, ancak x_t ile uzun dönem bir ilişkinin parçası olmadığı dejenere durum dikkate alınmaktadır. Bu amaçla uzun dönem katsayıların ortak (veya bireysel) istatistiksel öneminin sınanması için geleneksel *Wald testleri* uygulanabilmektedir:

$H_0: \theta = 0$ 'a karşı $H_1: \theta \neq 0$

Bu testi π_x yerine θ uzun dönem katsayılarına dayandırıyoruz, çünkü θ 'nın SEK tahmincisi, ikinci aşamadaki test sonucunun gösterdiği gibi $\alpha \geq 0$ olduğu varsayılarak x_t 'deki değişkenlerin entegrasyon sıralarından bağımsız olarak asimptotik bir normal dağılıma sahiptir (Pesaran ve Shin, 1998: 371–413). Böylece geleneksel eşik değerler uygulanabilmektedir.

Her üç aşamada da H_0 hipotezinin reddedilmesi, uzun dönem ilişki yönünde istatistiksel kanıtlar olduğu sonucuna varmak ($\alpha > 0$) $\cap$ ($\theta \neq 0$) için gereklidir. İkinci

aşamaya nazaran veri oluşturma sürecinde daha az kısıtlayıcı varsayımlar altında hareket ettiğinden birinci aşama ile başlanması gerekmektedir.

Birinci ve ikinci aşamalardaki *test istatistikleri* için asimptotik dağılımlar iki olası durum etrafında şekillendirilmiştir Pesaran vd. (2001). İlk olası durumda tüm uzun dönem x_t değişkenler ayrı ayrı $I(0)$ 'dır. İkinci senaryoda hepsi $I(1)$ 'dir ve karşılıklı olarak eşbütünleşik değildir. x_t 'nin eşbütünleşme özellikleri bilinmediğinde, karşılık gelen kritik değerler sırasıyla alt ve üst sınırları oluşturur. *Test istatistik* değeri bu sınırların dışına çıktığında kesin kanıt mümkündür. H_0 hipotezinin reddedilmeyeceği bölge alt sınırın altındadır (sıfıra yakın), reddedildiği bölge ise üst sınırın üzerindedir. *Test istatistiği* iki sınır arasında kalırsa test sonuçsuz kalır. Dağılımların standart olmayan bir formu olması nedeniyle eşik değerlerin simülasyonlarla elde edilmesi gerekmektedir. Bu, dağılımların x_t 'deki değişken sayısına bağlı olması nedeniyle karmaşık hâle gelir. $K \leq 10$ için Pesaran vd. (2001), birinci aşamadaki *F-istatistiği* ve ikinci aşamadaki *t-istatistiği* için yaklaşık asimptotik eşik değerleri tablo hâline getirmiştir. Diğer yandan örneklem büyüklüğü nispeten küçük olduğunda asimptotik dağılımlar zayıf tahminlere neden olabilir.

Dağılımların ve eşik değerlerin, hataların bağımsız ve normal dağıldığı varsayımı altında elde edilmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi otokorelasyon olasılığının ortadan kaldırılması için standart prosedür ARDL modelindeki p ve/veya q gecikme sürelerinin artırılmasıdır. Hata düzeltme modelindeki $p + Kq$ kısa dönem terimleri *test istatistiklerinin* asimptotik dağılımlarını etkilemese de sonlu örnek dağılımlarıyla ilişkilidir. Sonuç olarak her T^* , K ve $p + Kq$ kombinasyonu için alt ve üst sınır için ayrı ayrı farklı eşik değerler gereklidir. Kripfganz ve Schneider (2020), çok sayıda eşik değeri tablo hâline getirmek yerine istenen herhangi bir örneklem büyüklüğü, uzun dönem düzenleyici değişkenlerin sayısı ve gecikme uzunluğu için eşik değerleri tahmin edebilen tepki yüzeyi regresyonlarını tahmin etmiştir. Buna asimptotik kritik değerler de dâhildir. Bu yaklaşımın bir diğer önemli üstünlüğü istatistiksel çıkarımı kolaylaştıran yaklaşık *p-değerlerini* hesaplama yeteneğidir. Ek bir boyut olarak, *test istatistiklerinin* ve dolayısıyla eşik değerlerin dağılımları da deterministik model bileşenlerinin seçimine bağlıdır.

4.3'deki ARDL modeli ve onun 4.4 ve 4.6 hata düzeltme versiyonunda sabite (c_0) ve lineer trende ($c_1 t$) yer verilmiştir.

Bir ARDL modelinin bürünebileceği deterministik dinamikler belirlidir. Bu tanımlamaya göre veri oluşturma süreci (Data Generating Process) seçilir. Veri oluşturma süreci 5 model kapsamında ele alınmaktadır Pesaran vd. (2001).

1. Sabitsiz ve Trendsiz Model, ($c_0=c_1=0$).
2. Kısıtlı Sabitli ve Trendsiz Model, ($c_0 = \alpha b_0$ ve $c_1=0$).
3. Sabitli ve Trendsiz Model, ($c_0 \neq 0$ ve $c_1=0$).
4. Sabitli ve Kısıtlı Trendli Model, ($c_0 \neq 0$ ve $c_1 = \alpha b_1$).
5. Sabitli ve Trendli Model, ($c_0 \neq 0$ ve $c_1 \neq 0$).

Seçilecek modele ilişkin karara çoğunlukla zaman serisinin görsel olarak değerlendirilmesiyle karar verilmektedir. Model 1 ve 2, uzun dönem düzeyde bir ilişkinin bulunmadığı sıfır hipotezi altında $I(1)$ olabilecek bir süreçle aynı doğrultudadır. Alternatif hipoteze göre, y_t ya $I(0)$ olur ya da x_t ile eşbütünleşir. Model 1, y_t ve x_t sıfır ortalama etrafında seyrettiğinde veya uzun dönem düzey ilişkisinde sıfırdan farklı herhangi bir ortalamanın iptal edilmesi durumunda en uygundur (bu eşitlik 4.1’de $b_0 = 0$ olmasıdır). İkinci koşulun önceden doğrulanması zordur. Bazı değişkenler sıfır ortalamaya sahip olmadığında model 2 genellikle daha güvenli seçenektir.

Eğer y_t trend gibi görünüyorsa, boş hipotez altında sabitli (drift) bir $I(1)$ süreci olabilir. Bu, model 3 veya 4’ü gerektirir. Alternatif hipoteze göre, y_t ya trend durağan olacak ya da x_t ile eşbütünleşecektir. Model 3, eğer, y_t ’deki trend tamamen x_t ’deki trende atfedilebilirse en uygundur; yani eşitlik 4.2’de $b_1 = 0$ ’dır. Ampirik çalışmalarda en yaygın kullanılanın model 3 olmasına rağmen gözlemlenen trendin kaynağı hakkında yeterli bilgi bulunmuyorsa model 4 genellikle daha güvenli seçenektir.

Örneklem hacmi nispeten küçük olduğunda sıfır hipotezi altında hafif düzeyli trend davranışı sergileyen birim kök süreci ile alternatif hipotez altında sabit bir ortalama etrafında dalgalanan durağan bir süreç arasında görsel bir ayırmda bulunmak zorlaşmaktadır. Bu model 3’e ilişkin bir başka olası durumdur. Benzer şekilde model 5 doğrusal artış (veya düşüşten) daha hızlı bir birim kök süreci ile trend-durağan bir süreç arasında istatistiksel olarak ayırmda bulunmak için kullanılabilir” (Kripfganz ve Schneider, 2016: 10-12).

Ek-5. Kurulan Modellere İlişkin Varsayım Testleri

E-5.1. Sabit Varyans Varsayımı

Bağımsız değişkenin değerlerine göre değişim gösteren bağımlı değişken hata terimi varyansı söz konusuysa bu durum değişen varyans (heteroskedastisite) olarak ifade edilmektedir. Bunun tersi durumda sabit varyans vardır. Heteroskedastisitenin değişik nedenleri bulunmaktadır. Modele dâhil edilmeyen önemli bir bağımsız değişkenin bulunması, gözlemlerden bir kısmının dışa düşmesi (outliers), modelde en düşük ve en yüksek değerler arasındaki farkın çok yüksek olması, yatay kesit verilerinin çeşitli veriler barındırması nedeniyle değişen varyansa meyilli olması bu nedenlerden en yaygın olanlarıdır.

Değişen varyans için çalışmada öncelikle *Breusch-Pagan-Godfrey Testi* uygulanmıştır (Breusch ve Pagan, 1979: 1287–1294).

Model üç aşamada gerçekleştirilmektedir

1. Aşama: Model SEK’e göre tahmin edilir.

$$y_i = X_i\beta + \varepsilon_i, \quad i = 1, \dots, n \quad (5.1)$$

2. Aşama: Regresyon artıkları $\hat{\varepsilon}_i$ hesaplanıp bunların karesi alındıktan sonra g_i olarak adlandırılan değeri elde edebilmek için 1. Aşamada belirlenen regresyonun hata varyansının Maksimum Olasılık tahminine bölünür

$$g_i = \frac{\hat{\varepsilon}_i^2}{\hat{\sigma}^2} \quad \hat{\sigma}^2 = \sum \hat{\varepsilon}_i^2 / n \quad (5.2)$$

3. Aşama: Yardımcı regresyon tahmin edilir.

$$g_i = \gamma_1 + \gamma_2 z_{2i} + \dots + \gamma_k z_{ki} + \eta_i \quad (5.3)$$

4. Aşama: *LM test istatistiği*, ikinci aşamadaki (5.2) yardımcı regresyondan açıklanan kareler toplamının yarısı kadardır.

$$LM = \frac{1}{2} (TSS - SSR) \quad (5.4)$$

TSS , g_i ’nin ortalama 1’den sapmalarının karelerinin toplamıdır. SSR , yardımcı regresyondan elde edilen karelerin toplamıdır.

Test istatistiği homoskedastisite boş hipotezi ve ε_i ’nin normal dağılması koşulu altında X_{p-1}^2 şeklinde asimptotik olarak dağılır.

Breusch-Pagan test istatistiği ki-kare tablosunda okunandan daha büyükse homoskedastisite bulunduğuna ilişkin boş hipotezi kabul edilir.

Breusch-Pagan-Godfrey Test istatistiği değişen varyans sorununun test edilmesinde yeterli olmakla birlikte çalışmada kullanılan modellere ilave olarak *White değişen varyans testi* uygulanmıştır. White'ın önerdiği genel değişen varyans sınaması *BPG testinden* farklı olarak normallik varsayımına dayanmamaktadır (White, 1980: 817-838).

E-5.2. Hataların Bağımsızlığı Varsayımı

Hata terimlerinin ardışık değerleri arasında ilişki bulunması durumuna otokorelasyon durumundan söz edilmektedir.

Otokorelasyon durumunda regresyon katsayılarında minimum değerlerden sapmalar gözlemlenir, *t-istatistik değeri* yükselir, bu da katsayıların anlamlı olarak yorumlanmasına neden olur. R^2 'nin yüksek olması *F-istatistik* değerinin olduğundan büyük görünmesine neden olur.

Açıklayıcı değişkenlerden bir kısmının modele dâhil edilmemesi, oluşturulan modelin matematiksel olarak yanlış seçilmesi, açıklanan değişkende ölçme hatasının bulunması, yanlış belirlenen hata terimleri belli başlı otokorelasyon nedenleridir.

Değişen varyans için çalışmada öncelikle *Breusch-Godfrey Testi* uygulanmıştır. Test, *Lagrange çarpan testine* dayandığından, otokorelasyon için *LM testi* olarak da anılmaktadır (Asteriou, vd., 2011: 159-161).

Öncelikle hata terimlerinde

$$u_t = \rho_1 u_{t-1} + \rho_2 u_{t-2} + \dots + \rho_p u_{t-p} + \varepsilon_t \quad (5.5)$$

şeklinde otokorelasyon barındıran *AR(p)* (5.6)'daki gibi bir doğrusal regresyon modeli ele alınmaktadır (Breusch, 1978: 334-355; Godfrey, 1978: 1293-1301).

$$Y_t = \beta_1 + \beta_2 X_{t,1} + \dots + \beta_3 X_{t,2} + u_t \quad (5.6)$$

1. Aşama: SEK yöntemi kullanılarak bir dizi örnek artık (u_t) elde edilir.

2. Aşama: Eşitlik 5.7'deki yan regresyon modeli uygulanarak

$$\hat{u}_t = \alpha_0 + \alpha_1 X_{t,1} + \alpha_2 X_{t,2} + \rho_1 \hat{u}_{t-1} + \rho_2 \hat{u}_{t-2} \dots + \rho_p \hat{u}_{t-p} + \varepsilon_t \quad (5.7)$$

Bu model için R^2 istatistiği hesaplanır

$$R^2 := \frac{\sum_{j=1}^{T-p} (u_{t-j} - \bar{u}_{t-j})^2}{\sum_{j=1}^{T-p} (u_{t-j} - \bar{u}_{t-j})^2} \quad (5.8)$$

Eşitlik 5.8'de $\bar{u}$ son n örneğin aritmetik ortalamasını temsil eder. T toplam gözlem sayısını ifade etmektedir. n değeri, hata teriminin (p) gecikme sayısına bağlıdır.

3. Aşama: *Test istatistiğinin* dağılımı için aşağıdaki asimptotik yaklaşım kullanılmaktadır.

$$nR^2 \sim X_p^2$$

Hipotezler

$$H_0: \rho_1 = \rho_2 = \dots = \rho_p = 0$$

$$H_1: \rho_1 \neq \rho_2 = \dots = \rho_p \neq 0$$

şeklinde oluşturulur.

n yeterince büyük olduğunda $(n - p)R^2 \sim X_p^2$ 'dir.

$(n - p)R^2 > X_p^2(\alpha)$ ise H_0 reddedilir.

Breusch-Godfrey Testi otokorelasyon durumunun araştırılması için yeterli olmakla birlikte ilave olarak serilere *Durbin-Watson Testi*, *Durbin-h Testi* ve *Durbin Watson Alternatif testleri* uygulanmıştır.

■ *Durbin Watson Testi*: Otokorelasyonun belirlenmesinde kullanılan ve en çok bilinen testlerden biri *Durbin-Watson testidir*. Bu test sadece birinci derecedeki otokorelasyonun bulunup bulunmadığını sınamaktadır.

■ *Durbin'in alternatif testi*: *Durbin M testi* olarak da adlandırılan *Durbin'in alternatif testi*, *Breusch-Godfrey LM testine* oldukça benzer bir prosedür kullanır. Daha genel bir testtir ve $n\hat{V}(\hat{\alpha}) > 1$ olsa bile otokorelasyonun varlığını tespit etmek için uygulanabilir (Durbin, 1970: 410).

■ *Durbin-h Testi*: Otoregresif modelde, otokorelasyonu tespit etmek için *Durbin Watson Testi* uygulandığında modelde otokorelasyon olmadığı gibi yanlış bir sonuca varılabilir. Bu durumda *Durbin Watson testi* kullanılamaz. Durbin, otoregresif modellerde birinci dereceden otokorelasyonu tespit etmek için geniş bir örneklem testi (*Durbin-h*) önermiştir. Bu test bağımlı değişkenin bir gecikmesi ile sınırlıdır (Durbin, 1970: 410).

E-5.3. Model Kurma Hatasının Bulunmadığı Varsayımı

Test, James B. Ramsey tarafından 1968’de Wisconsin–Madison Üniversitesi’ndeki doktora tezinin bir parçası olarak geliştirilmiş, 1969’da *Journal of the Royal Statistical Society* isimli dergide neşredilmiştir (Ramsey, 1969: 350-371).

Bu testi yapmanın iki amacı bulunmaktadır. Öncelikle tanımlama hataları test edilir. Bu durumda değeri bilinmeyen ve modelde yer almayan değişkenler yerine kuramsal değerlerin karesi, küpü ve dördüncü kuvveti modele temsili değerler olarak dâhil edilir ve bir tanımlama hatasının bulunup bulunmadığını tespit etmek için *F-testi* yapılır. Bu test aynı zamanda değişen varyansı test etmek için de kullanılır. Bu durumda modelden elde edilen artıkların bağımlı değişken, modelin kuramsal değerlerinin karesi, küpü ve dördüncü kuvveti için bağımsız değişken olduğu regresyon modeli tahmin edilir. Kuramsal değerlerin kuvvet katsayıları anlamsızsa değişen varyansın bulunmadığına karar verilir.

$$\hat{y} = E\{y|x\} = \beta x \quad (5.9)$$

Eşitlik 5.8’deki model esas alınmaktadır.

Ramsey testi $(\beta x)^2, (\beta x)^3, \dots, (\beta x)^k$ ’nin y ’yi açıklama gücünün bulunup bulunmadığını test eder. Bu, 5.10’daki doğrusal regresyonun tahmin edilmesiyle sağlanır.

$$y = \alpha x + \gamma_1 \hat{y}^2 + \dots + \gamma_k - 1 \hat{y}^k + \varepsilon, \quad (5.10)$$

F-testi aracılığıyla model sınanır. *F-testi* 5.11’deki gibi oluşturulur:

$$F_0 = \frac{(SSR_r - SSR_{ur})/q}{SSR_{ur}(n - (k + 1))} \quad (5.11)$$

SSR_r : Kısıtlanmış modelin hata karaları toplamı

SSR_{ur} : Kısıtlanmamış modelin hata karaları toplamı

q : kısıtlama sayısı

n : Gözlem sayısı

k : kısıtlanmamış modeldeki bağımsız değişken sayısı

Hipotezler aşağıdaki gibi oluşturulur.

$$H_0: \gamma_1 = \gamma_2 = \dots = \gamma_{k-1} = 0$$

$$H_1: \gamma_1 \neq \gamma_2 = \dots = \gamma_{k-1} \neq 0$$

E-5.4. Normallik Varsayımı

Çalışmada Lagranj çarpanı prensibine dayanan *Jarque-Bera normallik testi* uygulanmıştır. *Test istatistiği*, Avustralya Ulusal Üniversitesi'nde doktora tezleri üzerinde çalışırken Carlos M. Jarque ve Anıl K. Bera tarafından türetilmiştir. Kuramsal olarak normal dağılım eğrisinin özelliklerinden olan basıklık ve simetrik olma özelliklerini esas almakta olup X^2 'yi esas alan parametrik testlerdendir. (Bera ve Jarque, 1980: 255-259).

Test istatistiği,

$$JB: \frac{n}{6} (S^2 + \frac{1}{4} (K - 3)^2) \sim X^2_2 \quad (5.12)$$

şeklinde oluşturulur. n gözlem sayısını (veya genel olarak serbestlik derecesi) S örneklem çarpıklık ölçüsü, K örneklem basıklık ölçüsüdür.

$$S = \frac{\hat{\mu}_3}{\hat{\sigma}^3} = \frac{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^3}{(\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2)^{\frac{3}{2}}} \quad (5.13)$$

$$K = \frac{\hat{\mu}_4}{\hat{\sigma}^4} = \frac{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^4}{(\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2)^2} \quad (5.14)$$

$\bar{x}$ örneklem ortalaması, $\hat{\sigma}^2$ ikinci moment veya varyans ve μ_3 ve μ_4 sırasıyla 3. ve 4. merkezsiz momentlerdir.

H_0 : Hesaplanan $X^2 < \text{Tablo } X^2$ değeri: Hata terimleri normal dağılmaktadır.

H_0 : Hesaplanan $X^2 > \text{Tablo } X^2$ değeri: Hata terimleri normal dağılmamaktadır.

E-5.5. Kümülatif Toplam (CUSUM) ve CUSUM² Fonksiyonları

CUSUM ve *CUSUM²* testleri 1975 yılında Brown, Durbin ve Evans tarafından geliştirilmiştir. *CUSUM* ve *CUSUM²* fonksiyonlarının görsel olarak incelenmesi yapısal kırılma ya da modelin istikrarı konusunda bilgi vermektedir. *CUSUM istatistiği* standartlaştırılmış tekrarlı artıkların birikimli toplamlarına dayanmaktadır.

CUSUM için öncelikle tekrarlı artıklar w_γ elde edilir. w_γ ortalaması sıfır, varyansı σ^2 olan normal bir dağılım gösterir. *CUSUM* istatistik değerleri aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Brown vd., 1975: 149-163).

$$CUSUM_{\gamma} = \sum_{t=k+1}^{\gamma} \frac{w_t}{\hat{\sigma}} \quad r = k+1, \dots, n \quad (6.1)$$

Eşitlikte,

$$\hat{\sigma} = \frac{1}{n-k} \sum_{t=k+1}^n (w_t - \bar{w})^2 \text{ ve } \bar{w} = \frac{\sum_{t=1}^n w_t}{n-k} \text{ 'dir.} \quad (6.2)$$

Kümülatif toplamlar hesaplandıktan sonra zaman içindeki seyri grafiklerle belirlenir.

CUSUM için alt ve üst güven sınırları k noktasında belirlenen $\pm a\sqrt{n-k}$ ile n

noktasında belirlenen $\pm 3a\sqrt{n-k}$ noktalarını birbirine bağlayan çizgilerle elde edilir.

*CUSUM*² Testinde ise *CUSUM* testinden farklı olarak ardışık hataların kareleri esas alınmaktadır.

$$\bar{w} = \frac{\sum_{t=k+1}^n w_t^2}{\sum_{t=k+1}^n w_t^2} \quad t = +1, k+2, \dots, n \quad (6.3)$$

Ek-6. Bai-Perron Çoklu Yapısal Kırılma Testi

Çalışmada oluşturulan ARDL modellerinin *CUSUM* testlerinden bazılarının yapısal kırılmaya maruz kaldığı saptanmıştır. Yapısal kırılmanın modele dâhil edilmesinde oluşturulacak kukla değişken/ler için esas alınacak kırılma tarihinin doğru bir şekilde tespitinde *Bai-Perron çoklu yapısal kırılma testinden* yararlanılmıştır. Bai-Perron, çoklu kırılmaların tahmin edilmesi için aşağıdaki *test istatistiklerini* önermiştir:

- “1. $m = k$ sayıda kırılmanın olduğu alternatif hipotezine karşın yapısal kırılmanın olmadığı ($m=0$) yokluk hipotezinin test edilmesi için *supFT* (k) tipi *test istatistiği*,
2. En çok M kadar bilinmeyen sayıda kırılmanın olduğu alternatif hipotez altında yapısal kırılmanın olmadığı ($m=0$) yokluk hipotezinin test edilmesi için *çift maksimum testleri* olarak adlandırılan *UDmaxFT*(M, q) ve *WDmax FT*(M, q) *test istatistikleri*,
3. $l + 1$ sayıda kırılmanın olduğu alternatif hipotezine karşın l sayıda kırılmanın olduğu yokluk hipotezinin test edilmesi için *supFT*($l + 1|l$) *test istatistiği*.

(1) numaralı modelin boyutunu belirlemek, diğer bir deyişle kırılma sayısını tahmin etmek için yaygın prosedür, bir bilgi kriteri kullanmaktır. Liu ve diğerleri (1997) bunun için uyarlanmış Schwarz kriterini (LWZ) önerirken Yao (1998), Bayesian Bilgi kriterini (BIC) önermiştir. Bai ve Perron tarafından önerilen metot ise *FT*($l+1|l$) *testinin* ardışık olarak uygulanmasına dayanan, kırılmaların ardışık tahminlerinin kullanıldığı metottur.

Ardışık tahmin metodunda işleme, gerekli olduğu düşünülen küçük bir kırılma sayısını içeren (veya kırılmanın olmadığı) modelin tahmini ile başlanır. Daha sonra *FT*($l+1|l$) *testinin* reddiyle ilişkili şekilde alt örnekleme bir kırılma eklenerek her alt örneklem için parametre kararlılık testleri gerçekleştirilir. Bu süreç, l 'nin ardışık olarak artırılmasıyla ek yapısal değişiklik olmadığını ifade eden yokluk hipotezi reddedilemeye kadar tekrarlanır.

Bai ve diğerleri (2003b), özellikle ampirik çalışmalarda en iyi sonuçların elde edilmesinde seride en az bir kırılma varsa bunu görmek için ilk olarak *UDmax* ve *WDmax testlerinin* yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu testler sonucunda en az bir kırılmanın varlığı tespit edilirse kırılma sayısına karar vermek ve kırılma zamanlarını tahmin etmek için *FT*($l + 1|l$) *ardışık test istatistiğinin* kullanılmasını önermiştir” (İşi vd., 2016: 28-29).

Ek-7. Veri Tablosu

<i>Tarih</i>	<i>Cpt_a</i>	<i>Cpt_{a.D.}</i>	<i>GK</i>	<i>İnt_k</i>	<i>İnt_{k.D.}</i>	<i>İsz.(bin)</i>	<i>M₂V_A</i>	<i>M₂V_T</i>	<i>Mtc.</i>	<i>R. GSYH_{tar}(\$)</i>	<i>R. GSYH_{sn}(\$)</i>	<i>YDG_T</i>
1995	332716	90410891	-	48447,36941	39069862,23	1699	1,64432917	3,109830541	12841	1,25171E+11	2,55398E+11	11362
1996	692779	144349516	-	116201,1605	76978313,15	1504	1,610900321	2,733017858	8166	1,44355E+11	2,62237E+11	18804
1997	1483149	213470200	-	290268,3678	120148293,3	1552	1,584721014	2,697216234	2448	1,33242E+11	2,83599E+11	28439
1998	3382137	314715332	98	434951,714	187363120,6	1606	1,527687502	3,554616549	2529	1,17472E+11	2,92828E+11	29426
1999	7562972	483421276	187	1448288,656	279411660,3	1829	1,482526787	2,62640876	2810	95452821374	2,58179E+11	47529
2000	14970745	723187152	850	2411749,703	411944055,6	1497	1,459552077	2,982272263	3096	97922956916	2,61549E+11	94514
2001	19502897	941480100	1155	3376900,31	498065527,9	1967	1,395940835	2,258750912	3466	80841309229	2,34608E+11	92365
2002	23323118	1140954395	1157	7509509,849	656014090,9	2464	1,380287285	2,586559758	3302	99789373960	2,40806E+11	82825
2003	27887535	1387140263	937	8244741,419	771004813,5	2493	1,385857165	2,947247578	2488	1,01443E+11	2,56775E+11	56219
2004	34707549	1726287888	956	9883063,935	901340762,4	2385	1,3976370735	3,011885217	3029	1,06062E+11	2,85491E+11	61228
2005	43608965	2162240931	834	10621748,94	1016491863	2388	1,380233867	2,585411156	2395	1,13591E+11	3,12779E+11	57428
2006	52662709	2692496110	951	12695283,14	1143325563	2328	1,341631823	2,475399627	2624	1,07295E+11	3,45069E+11	51983
2007	61975807	3306757762	1242	20175237,19	1346970362	2376	1,258211846	2,396562921	6941	1,03825E+11	3,67207E+11	64290
2008	65824110	3962856931	1305	24512933,53	1540036231	2611	1,186881573	2,168772681	11090	1,04217E+11	3,67026E+11	65737
2009	62779554	4573456872	1027	26290132,6	1733238612	3471	1,10264893	1,932011403	10339	1,07838E+11	3,20949E+11	34345
2010	61769635	5233861928	1711	29146386,38	1977771289	3046	1,178566781	1,890945229	10025	1,2989E+11	3,5475E+11	32667
2011	65321745	5824374712	1292	31943497,18	2169746834	2615	1,145164676	1,974909373	14457	1,31664E+11	4,32293E+11	44415
2012	67680547	6193098962	1484	33972708,22	2373662908	2518	1,137438511	2,01326077	267063	1,29883E+11	4,49817E+11	47510
2013	69661108	6591988974	1469	35416454,11	2541929175	2747	1,127903308	1,915982135	609931	1,22249E+11	5,06861E+11	39890
2014	71888416	6894496239	1506	39868402,06	2732235968	2853	1,117416014	1,942017695	1587365	1,26004E+11	5,40289E+11	58647
2015	73639261	7058008243	4471	42805821,75	2939303916	3057	1,123818159	1,906883613	2541348	1,40013E+11	5,67408E+11	146485
2016	75061699	7376571562	3314	47272980,51	3190533381	3330	1,111232494	1,810848896	2869419	1,29373E+11	5,915E+11	174466
2017	77800170	7618287940	4794	53099490,1	3398255110	3454	1,104681488	1,856860939	3480350	1,36731E+11	6,59621E+11	175752
2018	80117999	7772094980	6357	58830015,79	3707512665	3537	1,119439882	1,881434566	3681688	1,34682E+11	6,8564E+11	268003
2019	80790877	8125657274	9102	61756996,84	4099848372	4469	1,075419382	1,699073283	3579531	1,50605E+11	6,40586E+11	454662
2020	82128104	8178472073	4358	65347617,15	4599219220	4061	0,90384234	1,481860343	3652362	1,59743E+11	6,71373E+11	112302
2021	86288834	8393335188	7942	69015656,4	4908034441	3919	0,85563384	1,395126253	3759817	1,47867E+11	8,29986E+11	162996
2022	-	-	9149	-	-	3582	-	1,801314544	3568259	1,81931E+11	8,97572E+11	285027

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Güçlü Alper
Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Doktora	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/ İktisat	2023
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi/ Uluslararası İktisat	2007
Lisans	Gazi Üniversitesi/ Uluslararası İlişkiler	2001
Lise	Ankara Polis Koleji	1996

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2001-2023	Emniyet Genel Müdürlüğü	Emniyet Amiri

Yabancı Dil

İngilizce ve Fransızca

Yayımlar

Güçlü, A. (2020). Göçmen kaçakçılığı kuramlarında çok boyutlu yaklaşımların gerekliliği. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 248-250.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1476869>

